

917
พ 2451
e 2

ประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

ปริญญานิพนธ์

ของ

พูนศรี คัมภีรปกรณ์

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ณัฐพร ๒๑ พระโขนง กรุงเทพฯ ๑๐ โทร ๖๒๒๑๖๗๕, ๖๐๑๕๐๘๐

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญากฎการศึกษามหาบัณฑิต

มกราคม 2520

65504

- 4 - ก. 2520

ประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

บทคัดย่อ

ของ

พูนศรี คัมภีร์ปกรณ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

มกราคม 2520

ความมุ่งหมายในการศึกษากครั้งนี้ เพื่อรวบรวมประวัติชื่อ ตำบลและหมู่บ้านในเขต
อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น และจากแหล่งที่มาของชื่อตำบล และหมู่บ้านที่กล่าวมา
ข้างตน

การรวบรวมข้อมูลใช้การบันทึกเสียงการบอกเล่าของวิทยากร ซึ่งเลือกมาจากผู้
หมู่บ้านละ 2 คน ซึ่งมีอายุสูงสุด 111 ปี และต่ำสุด 24 ปี วิทยากรส่วนใหญ่ มี
อายุ 40 - 59 ปี เมื่อได้ข้อมูลแล้วได้นำมาถอดเป็นภาษาถิ่นของจังหวัดขอนแก่น และแปล
เป็นภาษาไทยกลาง

ประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้าน มีจำนวน 189 ชื่อ แยกเป็น 8 ประเภทดังนี้
เป็นชื่อเกี่ยวกับพันธุ์ไม้ 89 ชื่อ ลักษณะภูมิประเทศ 43 ชื่อ ชื่อสัตว์ 17 ชื่อ ชื่อแม่น้ำ
หนอง คลอง บึง 13 ชื่อ ชื่อตำนานและศาสนา 10 ชื่อ ชื่อแร่ธาตุ หิน 9 ชื่อ
และชื่อเกี่ยวกับบุคคลและสิ่งอื่นๆ อย่างละ 4 ชื่อ

การรับข้อมูล มี 3 ประเภท ดังลำดับต่อไปนี้ รับทางมุขปาฐะ (ร้อยละ 69.31)
อยู่ในเหตุการณ์ตอนตั้งชื่อ (ร้อยละ 29.24) และการศึกษาคนเก่า (ร้อยละ 1.44)

จากการศึกษาคนเก่าครั้งนี้ ทำให้ทราบเกี่ยวกับภูมิลำเนาของหมู่บ้านต่างๆ ขนาด
และอายุของหมู่บ้าน การเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน การอาชีพ ประเพณี ความเชื่อ และความเป็นอยู่
ของชาวบ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น

THE HISTORY OF NAMES OF TAMBOLS AND MU BAANS
AMPHUR MUANG KHON KAEN, CHANGWAT KHON KAEN

ABSTRACT

BY

POONSRI CUMPIRAPAKORN

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education Degree
Srinakharinwirot University
January 1977

The purpose of this study was to gather information concerning the history of names of Tambols and Mu Baans in Amphur Muang Khon Kaen, Changwat Khon Kaen, North - Eastern Thailand. The study also analyzed and summarized the informants' background and the ways the information was recited.

The information collection process of the study involved; (1) selecting informants from each Tambol and Mu Baan, (2) interviewing and recording the information provided by the informants, (3) tracing historical facts and related information from relevant literature.

From the study, it was found that the 189 names of Tambols and Mu Baans could be classified into 8 groups according to their historical background; 89 places were named after trees, 43 were named according to geographical locations, 17 were named after animals, 13 had names of rivers, swamps or canals, 10 were named according to legends and religious events, 9 had names of minerals and stones, and four were named after persons. The last category of four places consisted of miscellaneous names.

The sources of information were from oral recitation (69.31 %) involvement in the incidents of naming (29.24 %) and personal rescarches (1.44 %)

Concerning the informants, the study found that the range of age of the informants was between 24 - 411, the median was in the 40 - 59 years old.

Besides the above findings, the study yielded information on the native place of persons in each Mu Baan and Tambol, the size and age of the Mu Baan, the change of names, the folklore, belief and ways of life of the people in Amphur Muang Khon Kaen.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิติได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

..... ประธาน

..... กรรมการ

มกราคม 2520

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายท่าน ซึ่งผู้เขียนจะขอกราบขออภัยเป็นอย่างสูงที่ไม่อาจจะจารึกนามของท่านผู้มีพระคุณไว้ในที่นี้ได้ทุกท่าน อย่างไรก็ตามผู้เขียนพยายามที่จะจารึกนามของท่านเหล่านี้ไว้ให้มากที่สุด

ผู้มีพระคุณที่ผู้เขียนไม่มีวันที่จะลืมไ้สองท่านคือ อาจารย์บุษิณี มุลกิลป์ และอาจารย์เกษร เจริญรักษ์ ท่านทั้งสองได้กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาในการดำเนินงานตั้งแต่ต้น ถ้าปราศจากท่านทั้งสองแล้ว งานชิ้นนี้อาจจะสำเร็จลงได้ แต่จะไม่สมบูรณ์อย่างที่เห็นนี้

ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับอำเภอเมืองขอนแก่น ได้รับความช่วยเหลือจากคุณชีวัน สุทธิสุวรรณ ในส่วนปลื้กย่อยและรายละเอียดของข้อมูลเกี่ยวกับตำบลต่างๆ ผู้เขียนได้รับความกรุณา และช่วยเหลือจากพัฒนากรทุกท่าน ของอำเภอเมืองขอนแก่น ซึ่งพระคุณอันนี้ผู้เขียนขอจารึกไว้ ณ ที่นี้ด้วย

อาจารย์ไพศาล สุวรรณน้อย และอาจารย์มานิตย์ เอี่ยมสกุล แห่งคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นผู้ที่ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีคุณค่ายิ่งขึ้นในก้านที่ให้ความช่วยเหลือในการเขียนแผนที่และภาพประกอบ

ท่านวิทยากรที่ให้ข้อมูลโดยตรงจำนวน 277 ท่าน ที่ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ ผู้เขียนขอกราบขออภัยเป็นอย่างมากที่ไม่สามารถจะเอ่ยนามของท่านในที่นี้ได้ทั้งหมดเพราะความจำกัดของเนื้อที่ แต่ขอเรียนว่าผู้เขียนมีความซาบซึ้งในความร่วมมือของท่านเป็นอย่างยิ่ง

บรรดาวิทยากรที่ปรึกษาทุกท่านอันมี พระมหาทองสา ปรีชาภิกขุ พระครูปลัดทองพูล ทิสฺสเทโว คุณโสภณ สุทธิระ อาจารย์อุคม บัวศรี อาจารย์สุวรรณ บัวทวน และอาจารย์แสงทวี ชื่นอุทัย ได้กรุณาให้คำแนะนำช่วยเหลือแก้ปัญหาต่างๆ ในคานาภาษาและอื่นๆ ตั้งแต่แรกเริ่ม จนกระทั่งการรวบรวมเสร็จสิ้นลง

การพิมพ์ปริญญานิพนธ์เล่มหนานี้ ได้รับความช่วยเหลือจากคุณจำเนียร อุปสาต และคุณวิไลย์ เขียงนางาม และการหาวิทยากรท้องถิ่นได้กำลังสำคัญจากคุณหมื่น อุดรมาศย์ และคุณสุรินทร์ อนุสุริยา

นอกจากบรรดาท่านที่เอ่ยนามมานี้แล้ว บุคคลที่ผู้เขียนขอที่จะเอ่ยถึงมิได้ ก็ บรรดาข้าราชการจากแผนกปกครอง จังหวัดขอนแก่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น พนักงาน

เทศบาลเมืองขอนแก่น และสำนักงานเทศบาลจังหวัดขอนแก่น บรรดาท่านเหล่านี้ได้กรุณาให้ยืม และคัดลอกเอกสารอันมีคุณค่ายิ่งในการค้นคว้า ทำให้การค้นคว้าสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อีกท่านหนึ่ง ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือในก้นเอกสารคือ ท่านป้าไม้เขตขอนแก่น คุณวีระ วีระสัมพันธ์ ที่ ได้กรุณาให้ยืมเอกสาร เกี่ยวกับพันธุ์ไม้นานาชนิดต่างๆ

บุคคลอีกคนหนึ่งที่ได้ให้การสนับสนุนในการค้นคว้าครั้งนี้ ทั้งในด้านการกำลังใจ กำลังกาย และทุนทรัพย์ ก็คือ ดร.ปรีชา กัมภัยปกรณ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย-ขอนแก่น

เป็นการแน่นอนเหลือเกินว่า ถ้าหากขาดความช่วยเหลือ ร่วมมือ แนะนำ จาก บรรดาท่านที่เอ่ยนามมาข้างต้นแล้ว ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จะไม่มีโอกาสสำเร็จได้เลย ผู้เขียน จึงขอกราบขอบพระคุณท่านเหล่านี้่อีกครั้งหนึ่ง

พนศรี กัมภัยปกรณ์

บทที่	หน้า
1	บทนำ
	ภูมิหลัง 1
	ความมุ่งหมายในการค้นคว้า 3
	ความสำคัญของการค้นคว้า 3
	ขอบเขตของการค้นคว้า 4
	คำนิยามศัพท์เฉพาะ 4
	วิธีดำเนินการค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล 4
	แหล่งข้อมูล 4
	วิทยาการ 7
	ประเภทของข้อมูล 8
	เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 8
	วิธีรวบรวมข้อมูล 8
	การจัดกระทำกับข้อมูล 8
2	เรื่องราวเกี่ยวกับจังหวัดขอนแก่น
	ภูมิศาสตร์ 10
	ประวัติศาสตร์ 17
	การปกครอง 23
	การคมนาคมและการสื่อสาร 26
	การอาชีพ 28
	การอุตสาหกรรม 29
	การพาณิชย์กรรมและการธนาคาร 30
	การสาธารณสุข 30
	การสาธาณูปโภค 31
	การศึกษา 32

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

	การศาสนา	33
	อุปนิสัยใจคอของพลเมือง	34
	โบราณวัตถุสถานที่สำคัญ	34
	ประเพณี	40
	ศิลปะและการเล่นพื้นเมือง	43
3	ประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น	
	โกภลี้, ตำบล	46
	คอนขาง, ตำบล	92
	คอนหัน, ตำบล	115
	ท่าพระ, ตำบล	147
	ในเมือง, ตำบล	176
	บ้านกอ, ตำบล	220
	บ้านโศน, ตำบล	248
	บ้านชุม, ตำบล	273
	บ้านหวา, ตำบล	301
	พระบุ, ตำบล	327
	พระยืน, ตำบล	348
	พระลับ, ตำบล	373
	เมืองเก่า, ตำบล	414
	ศิลา, ตำบล	448
	สวะถี, ตำบล	478
	สำราญ, ตำบล	509

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4	สรุปผลการศึกษา อภิปราย และข้อเสนอแนะ
	ความมุ่งหมายของการศึกษา
	วิธีดำเนินการศึกษากันคว้าและรวบรวมข้อมูล
	สรุปผลการศึกษากันคว้า
	การอภิปรายผล
	การเสนอแนะ
บรรณานุกรม	551
ภาคผนวก	
	ภาคผนวก ก. ตารางเกี่ยวกับการสรุปผลการศึกษากันคว้า
	ภาคผนวก ข. ศัพท์านุกรม
ครรชนั	
	ครรชนัชัฒตบัลและหนุบาน
	ครรชนัชัฒวทยากร

บัญชีตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างอายุและอาชีพของวิทยากร	557
2 แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างอาชีพและวิธีการรับข้อมูล	558
3 แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างอายุและวิธีรับข้อมูลของวิทยากร	559
4 แสดงที่มาของประวัติ ชื่อตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น	560
5 แสดงภูมิลาเนาเดิมของหมู่บ้าน	561
6 แสดงขนาดของหมู่บ้าน	562
7 แสดงอายุของหมู่บ้าน	563
8 แสดงการเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้าน	564

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 รูปที่๑ บ้านคอนช้าง	96
2 วัดอุโบสถที่วัดโพธิ์บ้านโนนทัน	191
3 กระโหลกศีรษะคนโบราณที่วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน	192
4 ภาพวิทยากรขณะให้การสัมภาษณ์	253
5 พระใหญ่ที่บ้านหว้า	325
6 พระยืนที่บ้านพระยืน	365
7 โปง	426
8 รูปที่๒ บ้านโนนภู	486

บัญชีแผนที่

แผนที่		หน้า
1	แผนที่จังหวัดขอนแก่น	11
2	แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น	47
3	แผนที่ตำบลโคกสี	48
4	แผนที่ตำบลคอนช้าง	93
5	แผนที่ตำบลคอนหัน	116
6	แผนที่ตำบลท่าพระ	148
7	แผนที่ตำบลในเมือง	177
8	แผนที่ตำบลบ้านค้อ	221
9	แผนที่ตำบลบ้านไธน์	249
10	แผนที่ตำบลบ้านทุ่ม	274
11	แผนที่ตำบลบ้านหว้า	302
12	แผนที่ตำบลพระนุ	328
13	แผนที่ตำบลพระยืน	349
14	แผนที่ตำบลพระลับ	374
15	แผนที่ตำบลเมืองเก่า	415
16	แผนที่ตำบลศิลา	449
17	แผนที่ตำบลสาวะถี	479
18	แผนที่ตำบลสัราญ	510

ภูมิหลัง

ห้องสมุดมีความสำคัญต่ออารยธรรมของมนุษยชาติ จากการศึกษาประวัติศาสตร์ ปรากฏว่าประเทศต่าง ๆ ที่เจริญรุ่งเรืองมาแล้ว ทั้งในสมัยโบราณและสมัยปัจจุบัน ต่างก็มีห้องสมุดประจำชาติของตน¹ ปัจจุบันการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นทางการ เช่นการศึกษาในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย หรือการศึกษาย่างไม่เป็นทางการ ที่คนธรรมดาอาจจะสนใจค้นคว้า หรือทำการวิจัย ย่อมต้องอาศัยหนังสือ และห้องสมุดเป็นหลัก²

บทบาทสำคัญอีกประการหนึ่งของห้องสมุด คือการส่งเสริมในการพัฒนาด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของคนทุกชาติ³ แทบจะกล่าวได้ว่าหนังสือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องสมุด ช่วยพัฒนาบุคคลให้มีความรู้กว้างขวางในเกือบทุก ๆ ด้าน บุคคลอาชีพต่าง ๆ สามารถศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุดเสมอ เพื่อพัฒนาตนเอง ห้องสมุดจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาของบุคคลโดย เฉพาะห้องสมุดซึ่งเปิดโอกาส ให้บุคคลทุกเพศทุกวัย เข้าไปศึกษาหาความรู้จึงเปรียบเสมือนสื่อกลางที่นำการศึกษาไปสู่บุคคลทุกระดับ

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่นักศึกษาค้นคว้า ต้องการจากห้องสมุด คือเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของท้องถิ่นต่าง ๆ เพราะคนจำเป็นต้องรู้อดีตของตน เพื่อเป็นภูมิแจ้งไขไปสู่เรื่อง

¹ ศรีทอง สีหาพงศ์ ภูมิอศุ - บรรณารักษ์ หน้า 1.

² บุญชนะ อติดากร "ห้องสมุดกับการพัฒนาประเทศ" ห้องสมุด พิเศษรับฤดูร้อน: 141, 2501.

³ อร ชนะภูมิ "แนวทางที่จะพัฒนาห้องสมุดให้เจริญก้าวหน้า" ห้องสมุด 1:20-21 มกราคม - กุมภาพันธ์ 2510.

ปัจจุบัน¹ และมีกฎหมายการศึกษาข้อหนึ่งว่า ถ้าต้องการรู้เรื่องอะไรให้ละเอียดลึกซึ้ง แล้ว จะต้องรู้ให้ถึงที่มาของเรื่องนั้น² สงวน อ้นคง กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษา เรื่องราวของท้องถิ่นว่า "ประชาชนของแต่ละประเทศมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาค้นคว้า ถึงเรื่องราว และสภาพความเป็นอยู่ และเหตุการณ์ภายในประเทศของตน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ว่าในจังหวัดหนึ่ง อำเภอหนึ่ง ตำบลหนึ่ง หมู่บ้านหนึ่ง ตั้งอยู่ที่ไหน มีภูมิประเทศเป็นอย่างไร มีประวัติความเป็นมา มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในพงศาวดาร กับยังมีโบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างไร ไขแต่เท่านั้น ยังต้องการทราบถึง เกาะ ภูเขา แม่น้ำ ห้วย คลอง ที่สำคัญว่ามีอยู่ที่ไหน ยาว สูง ประมาณเท่าใด นอกจากนั้น ยังจะต้องทราบถึงการทำมาหากิน การชลประทาน การคมนาคม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละจังหวัด และอำเภออีกด้วย"³

จากการค้นคว้าวิจัยของ ฉวีลักษณ์ ศาตะมัย⁴ พบว่าหนังสืออ้างอิงบางประเภท มีน้อยอาจจะเป็นเพราะหนังสืออ้างอิงประเภทนั้น ๆ ไม่มีจำหน่าย สงวน อ้นคง กล่าวถึงการขาดแคลนหนังสือเกี่ยวกับท้องถิ่นว่า "เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น เราจะสามารถจะค้นหาเรื่องให้ปะติดปะต่อกันได้หมด เพราะแต่ละเรื่อง แต่ละชนิด มีปรากฏอยู่ในหนังสือทั่ว ๆ ไปนับด้วยจำนวนร้อย ๆ เล่ม ทำให้ทุกคนเกิดความท้อถอย เบื่อหน่าย ไม่อยากอ่าน ไม่อยากค้น เพราะเสียเวลา"⁵

จากปัญหาข้างต้นนี้ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะได้มีการศึกษาวิจัย และรวบรวมประวัติเกี่ยวกับท้องถิ่นไว้เป็นแหล่งเดียวกัน เพื่อช่วยรักษาวินัยธรรมของชาติ ช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างชนในชาติ เกิดความภูมิใจในท้องถิ่น และทำให้บริการตอบคำถามในห้องสมุดมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงได้เลือกค้นคว้าเรื่อง "ประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น"

¹ พระบริหารเทพธานี พงศาวดารชาติไทย หน้า ก.

² พระยาอนุমানราชชน ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน หน้า จ.

³ สงวน อ้นคง สารานุกรมภูมิศาสตร์ ล.1 หน้าค่านำ.

⁴ ฉวีลักษณ์ ศาตะมัย การผลิตและการใช้หนังสืออ้างอิงของไทย หน้า 219-221

⁵ สงวน อ้นคง ล.ค. หน้า จ.

เหตุที่ผู้วิจัยเลือกทำการค้นคว้า เฉพาะในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นนั้น เพราะเป็นสถานที่ที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ในปัจจุบัน ย่อมสะดวกในการติดต่อสอบถาม นอกจากนั้น จังหวัดขอนแก่น เป็นจังหวัดที่เก่าแก่ มีแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์¹ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุอยู่มาก ย่อมจะมีข้อมูล ในการทำวิจัยได้กว้างขวาง ประกอบกับเรื่องราวใน ทำนองนี้ยังมีใ้มีผู้เ้ไ้ทำมาก่อน ควรจะได้รับการรวบรวมไว้เป็นหลักฐาน เพื่อเผยแพร่ต่อไป

ความมุ่งหมายในการค้นคว้า

1. เพื่อรวบรวมประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่นไว้เป็น ลายลักษณ์อักษร
2. เพื่อจำแนกที่มาของชื่อตำบลและหมู่บ้าน และวิธีการถ่ายทอดเรื่องราวที่ วิทยาการได้รับตกทอดสืบต่อกันมา

ความสำคัญของการค้นคว้า

1. ผลของการศึกษาค้นคว้า จะได้นั่งสี่อ้างอิง เกี่ยวกับประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น เพื่อใช้เป็นวัสดุอ้างอิง สำหรับค้นคว้าในทองสมุด และ สำหรับผู้สนใจโดยทั่วไป
2. เป็นการรักษา และถ่ายทอดวัฒนธรรม และเรื่องราวของท้องถิ่น ทางมุขปาฐะ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
3. เป็นพื้นฐานสำหรับผู้สนใจศึกษาประวัติของท้องถิ่นอื่นๆ ต่อไป

¹ ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง

4. เป็นประโยชน์ในการศึกษาภาษาไทย กำนภาษาถิ่นของไทยอีสาน

ขอบเขตของการค้นคว้า

1. ในการศึกษากครั้งนี้ ได้รวบรวมข้อมูลที่เป็น ประวัติของชื่อตำบล 16 ชื่อ และชื่อหมู่บ้าน 189 ชื่อ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น
2. วิทยาการผู้ให้ข้อมูล เลือกจากประชาชนในท้องถิ่น ที่มีภูมิลำเนาในตำบลและหมู่บ้านต่างๆ ในอำเภอเมืองขอนแก่น และผู้รอบรู้ที่สนใจเรื่องนี้อยู่แล้ว

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ประวัติ หมายถึง เรื่องที่มุ่งแสดงประวัติ ชื่อตำบล และหมู่บ้าน
 หมู่บ้าน หมายถึง ท้องที่ที่แยกออกจากตำบล ซึ่งนิยมเรียกชื่อกลับมาแต่เดิม แตกต่างจากชื่อที่ทางราชการกำหนด เช่น คำว่า "บ้านกอก" แทนคำว่า "หมู่ 1"
 มุขปาฐะ หมายถึง การบอกเล่า หรือ ถ่ายทอดด้วยวาจา¹

วิธีดำเนินการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

แหล่งข้อมูล

ก. แหล่งค้นคว้าในสนาม ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ผู้รู้ในตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ตำบลและหมู่บ้านที่ทำการศึกษาค้นคว้ามีดังต่อไปนี้

¹จันทร์ศรี สุปัญญากร วรรณกรรมไทยรามัญ จากตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ หน้า 6.

1. ตำบลในเมือง มี 12 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านเมืองเก่า บ้านโนนคูน บ้านสีฐาน บ้านชุม บ้านโนนหนองวัด
บ้านโนนทัน บ้านปะขาม บ้านหนองใหญ่ บ้านโนนชัย บ้านคอนหญ้านาง บ้านหนองแขว
บ้านสามเหลี่ยม

2. ตำบลเมืองเก่า มี 12 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านเป็ด บ้านโนนคูน บ้านโคกพันโปง บ้านสะอาด บ้านหัวทุ่ง บ้าน
คำไฮ บ้านคอนบม บ้านหนองโจด บ้านกอก บ้านหนองขาม บ้านโสกแสง บ้านกุกกว้าง

3. ตำบลพระลับ มี 18 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านหัวถนน บ้านโนนสวรรค์ บ้านโพธิ์ชัย บ้านหนองไฮ บ้านเลิงเปือย
บ้านพระค้อ บ้านหนองโพธิ์ บ้านหนองแสง บ้านโคกน้อย บ้านฝือ บ้านปากเปือย
บ้านบึงสว่าง บ้านบึงไคร้บ้านบึงเนียม บ้านบึงฉิม บ้านคอนคู บ้านสงเปือย บ้าน
ฮองเคือ

4. ตำบลบ้านทุ่ม มี 11 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านทุ่ม บ้านหนองหลุม บ้านป่าซาค บ้านแก่งใหญ่ บ้านหนองกอย
บ้านม่วง บ้านเหล่าเกวียนหัก บ้านแก่งน้อย บ้านกุดนางพุย บ้านหนองกุง บ้านโนนสวรรค์

5. ตำบลท่าพระ มี 10 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านหนองปลาแซ้ง บ้านหนองไชย บ้านสวนมอน บ้านหนองไคร้บ้าน
บ้านวังหิน บ้านท่าพระเนา บ้านหนองบัวคี่หมี่ บ้านหนองแขว บ้านห้วยเตย บ้านท่าพระ

6. ตำบลคอนหัน มี 10 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านคอนหัน บ้านคอนแก บ้านโนนเขว บ้านเหล่านกชุม บ้าน
หนองหญ้าแพรก บ้านคอนน้อย บ้านโนนคูน บ้านสว่างมรรคา บ้านหลุมหญ้าคา บ้านท่าแ

7. ตำบลศิลา มี 12 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านศิลา บ้านหนองกุง บ้านโนนม่วง บ้านห้วยชัน บ้านบึงอีเฒ่า
บ้านท่าแก บ้านเตานอ บ้านหนองหิน บ้านโกทา บ้านคงพอง บ้านคอนยาง บ้านหนองไผ่

8. ตำบลบ้านโศน มี 10 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านโศน บ้านหนองโพธิ์ บ้านโจดใหญ่ บ้านคงเก่า บ้านหนองจิก
บ้านหนองหญ้าขาว บ้านโนนคูน บ้านหินกอง บ้านคงกลาง บ้านหนองแขว

9. ตำบลบ้านหว้า มี 9 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านเหล่านาคี บ้านหว้า บ้านหนองทุ่ม บ้านโคกสูง บ้านทองหลาง
บ้านเหล่าโพหนอง บ้านหนองกุ บ้านหนองเต่า บ้านเหล่านางาม

10. ตำบลพระบุญ มี 9 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านขามป้อม บ้านขานบึง บ้านชาติ บ้านบ่อแก บ้านโพธิ์ บ้านพระบุญ
บ้านหัน บ้านโจก บ้านท่า

11. ตำบลพระยีน มี 9 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านพระยีน บ้านหัวบึง บ้านนาลอบ บ้านโนนบ่อ บ้านหนองคู บ้านป่า-
หม้อ บ้านหินเหิบ บ้านป่าภู บ้านป่าसान

12. ตำบลบ้านค้อ มี 11 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านหนองน้อย บ้านหนองบ่อ บ้านก้อ บ้านโนนลาน บ้านโคกเปี้ย
บ้านโนนเรือง บ้านโคกลี บ้านชำจาน บ้านคอกแป้น บ้านวังตอ บ้านหินลาด

13. ตำบลสาวะถี มี 13 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านหนองตาไก้ บ้านโคกลาม บ้านหนองเม็ก บ้านม่วงโป้ บ้านโนนกุ
บ้านสาวะถี บ้านจั่ว บ้านหนองบึง บ้านโนนรัง บ้านโนนคูน บ้านเพี้ยฟาน บ้านลาด-
นาเพียง บ้านหินขาว

14. ตำบลโคกลี มี 18 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านหนองหัววัว บ้านโคกลี บ้านยางหยอง บ้านคอนธาตุ บ้านหนองเต่า
บ้านหนองบัวน้อย บ้านหนองไหล บ้านเลิง บ้านเหมือกแอ บ้านท่าช้าง บ้านท่าประทราย
บ้านหนองตูม บ้านหนองสูงเหลื่อม บ้านโคกท่า บ้านโคกแปะ บ้านบึงเรือใหญ่ บ้านหนอง-
บัวทอง บ้านพรหมนิมิต

15. ตำบลสำราญ มี 17 ชื่อหมู่บ้าน คือ

บ้านสำราญ บ้านหนองเบ็ญ บ้านหนองน้ำเกลี้ยง บ้านนาเพียง บ้านเพี้ย-
ฟาน บ้านไถนา บ้านปลาเชียม บ้านบึงแก บ้านโคก บ้านโนนแต้ บ้านโนน บ้านนางาม
บ้านทอน บ้านอัมพวัน บ้านหนองกา บ้านกางสูง บ้านกำบอน

16. ตำบลคอนช้าง มี 8 หมู่บ้าน คือ

บ้านคอนช้าง บ้านป่าเหลื่อม บ้านป่าสังข์ บ้านหนองฮี บ้านหัวบึง
บ้านหัวสระ บ้านคอนหญ้านาง บ้านนิคม

ข. แหล่งคนควาอื่นๆ

1. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
2. หอสมุดแห่งชาติ
3. หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยขอนแก่น
5. สยามสมาคม
6. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
7. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขอนแก่น
8. แผนกสารบรรณ ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น
9. แผนกสารบรรณ อำเภอเมืองขอนแก่น
10. แผนกทะเบียนราษฎร์ เทศบาลเมืองจังหวัดขอนแก่น

วิทยากร

พระปลัดทองพูล ตีสุสุเทโว ป.ช.3, พ.ม. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีนวล ขอนแก่น

พระมหาทองสา ปรีชาธิลก ป.ช.8 วัดธาตุเมืองเก่า จังหวัดขอนแก่น

นายโสภณ สุกชีระ ป.ม. (จุฬา) อ.บ. หน่วยงานชั้นที่ 1

นายอุดม บัวศรี ป.ช. 7, พธ.บ., พ.ม., M.A. (Philosophy) อาจารย์โท
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วิทยากรจาก 16 ตำบล 189 หมู่บ้าน

ประเภทของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา มีข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ซึ่งได้จากบันทึกจากนุชปาฐะของผู้เล่าโดยตรง และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ซึ่งรวบรวมจากแหล่งความรู้อื่นๆ

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้เครื่องบันทึกเสียง (Cassette Tape Recorder) บันทึกข้อมูลที่เป็นการเล่าของวิทยากร

วิธีรวบรวมข้อมูล

1. การรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

1.1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ไปของท้องถิ่น ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จากนายอำเภอเมืองขอนแก่น เจ้าอาวาสวัดธาตุเมืองเก่า หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ 7 และผู้รู้คนอื่นๆ

1.2 เลือกวิทยากรจากตำบล และหมู่บ้าน จากผู้มีความรู้ และสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นแห่งละ 2 คน จากการเสนอแนะของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส และครู

1.3 นำเครื่องบันทึกเสียง ไปบันทึกปากคำ จากการบอกเล่าของวิทยากร

2. การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

รวบรวมเอกสารจากแหล่งความรู้ต่างๆ

การจัดกระทำกับข้อมูล

1. ถอดข้อความจากแถบบันทึกเสียง โดยพยายามเก็บทุกคำพูดของวิทยากรไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

2. ถอดคำภาษาไทยอีสาน มาเป็นภาษาไทยกลาง เพื่อให้คนทั่วไปสามารถอ่านเข้าใจได้

3. รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากแหล่งความรู้ต่างๆ มาประกอบกับข้อมูลปฐมภูมิ

4. นำข้อมูลทั้งหมด ของชื่อตำบล และหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น

มาเรียงลำดับตัวอักษรของชื่อตำบล แต่ละตำบลเรียงลำดับอักษรของชื่อหมู่บ้าน

5. ทำกัณฑ์ทานุกรมของข้อมูล ที่ปรากฏในข้อมูลชุมชนฯ ที่ได้จากการค้นคว้าใน

สนาม

6. แยกประเภทของการตั้งชื่อ

7. แยกประเภทการสืบต่อของเรื่องราวของวิทยากร

เรื่องราวเกี่ยวกับจังหวัดขอนแก่น

ภูมิศาสตร์

1. ที่ตั้ง

จังหวัดขอนแก่นตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช¹ ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15° 45' เหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ 16° 55' เหนือ และเส้นแวงที่ 101° 10' ตะวันออก ถึงเส้นแวงที่ 102° 55' ตะวันออก มีระยะทางห่างจากกรุงเทพฯ 440 กิโลเมตร และห่างจากเวียงจันทน์ 190 กิโลเมตร² มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่างๆ 8 จังหวัด คือ จังหวัดเลย อุตรดิตถ์ มหาสารคาม ชัยภูมิ กาฬสินธุ์ เพชรบูรณ์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา

ก. ขนาด จังหวัดขอนแก่นมีรูปร่างคล้ายทวีปแอฟริกา มีพื้นที่ประมาณ 13,121 ตารางกิโลเมตร ส่วนกว้างที่สุด จาก ตะวันออก ถึง ตะวันตก 137 กิโลเมตร ส่วนยาวที่สุด จากเหนือสุด ถึงใต้สุดยาว 162 กิโลเมตร³

ข. อาณาเขตติดต่อ

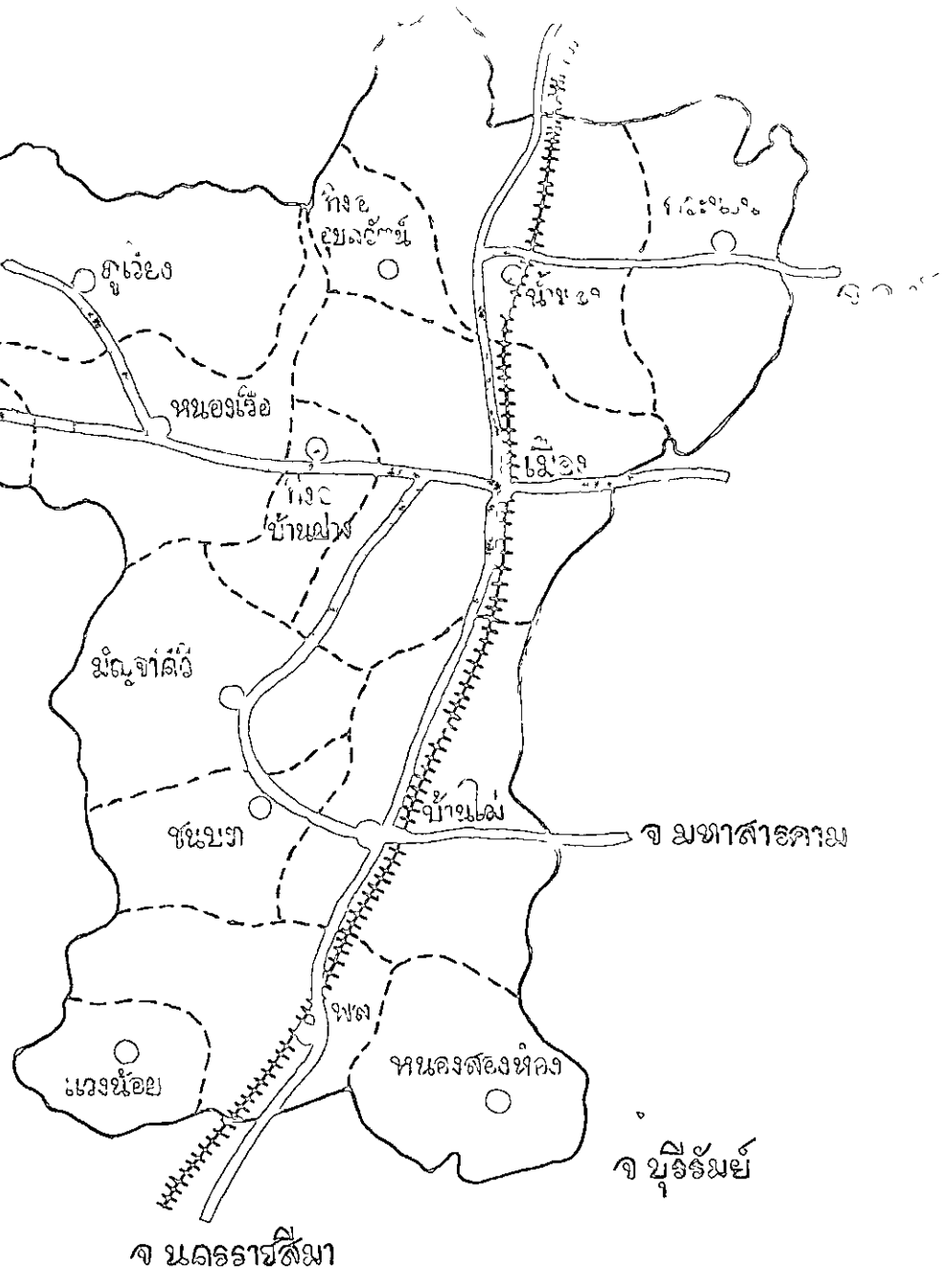
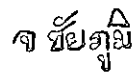
ทิศเหนือ จดอำเภอศรีบุญเรือง อำเภอนโนนสังข์ และอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี

ทิศตะวันออก จดอำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอเขียงยืน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

¹สำนักงานคณะกรรมการ โครงการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จังหวัดขอนแก่น ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2515 - 2519 หน้า 1.

²Supervision Unit Khon Kaen, Some Facts About Khon Kaen, p.7.

³ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง หน้า 4.

แผนที่ยังจังหวัดขอนแก่น

คัดลอกมาจาก แผนที่ของแผนกปกครอง จังหวัดขอนแก่น

ฆาตกรจำนวน 1.800,000

เขตอำเภอ

๒๓๓๓๓๓

๖๕
ที่ทรงของคำเกอ

 ព្រះបាទនរោត្តម

ทิศใต้ จดอำเภอประทาย อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา
ทิศตะวันตก จดอำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย อำเภอภูเขียว อำเภอ
คอนสาร จังหวัดชัยภูมิ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์¹

2. ลักษณะภูมิประเทศและพื้นที่

ก. พื้นที่

จังหวัดขอนแก่นมีเนื้อที่ 13,121 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 8 ล้านไร่ เป็นเนื้อที่ป่าเขาและแหล่งน้ำ 4 ล้านไร่ เนื้อที่นา 2,047,705 ไร่ เนื้อที่สวนและไร่ 1,200,000 ไร่ ที่เหลือเป็นทุ่งหญ้า 200,000 ไร่ และที่อยู่อาศัย 900,000 ไร่² อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 150 - 169 เมตร³ ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไป สูงทางด้านตะวันตก และลาดต่ำทางด้านตะวันออก ทำให้แม่น้ำสายสำคัญของจังหวัด ไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำสายใหญ่ ในที่ราบลุ่มด้านตะวันออก ส่วนด้านตะวันตก มีป่าไม้อันกว้างใหญ่และภูเขาหลายลูก ทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะดินโดยทั่วไปเป็นดินลูกรังและดินร่วนปนทราย เก็บความชุ่มชื้นไม่มากนัก ความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ การเพาะปลูกจึงไม่ไ้ผลเท่าที่ควร ตอนบนของจังหวัดคือ บริเวณอำเภอสหัสขันธ์ อำเภอหนองเรือ อำเภอโนนพลอง อำเภอเมืองคอนบน คุณภาพของดินดีกว่าบริเวณอื่น ประกอบกับใกล้แหล่งน้ำ กว้างเก็บน้ำเหนือเขื่อนอุบลรัตน์ และมีคลองส่งน้ำ การเพาะปลูกจึงได้ผลดีกว่าบริเวณอื่น ส่วนบริเวณตอนใต้ของจังหวัด ได้แก่อำเภอพล อำเภอหนองสองห้อง นับว่าแห้งแล้ง การเพาะปลูกอาศัยแต่เพียงน้ำฝนตามธรรมชาติ มีอ่างเก็บน้ำเป็นบางแห่งเท่านั้นและช้า

¹จังหวัดขอนแก่น แผนกปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 2.

²ก. หน้า 3.

³ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง
หน้า 3.

บางแห่งยังเป็นน้ำเค็ม เนื่องจากผิวดินเป็นเกลือ¹

ข. ภูเขา

คำว่าภูเขา ภาษาท้องถิ่น นิยม เรียกว่า "ภู" ภูเขาที่สำคัญได้แก่

1. ภูผาแดง สูง 511 ฟุต เป็นภูเขาที่กั้นเขตแดนระหว่างอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น กับอำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาเพชรบูรณ์ ของเขาที่สำคัญของภูเขานี้ คือ ช่องเขาสามหมอก ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคม ระหว่างจังหวัดขอนแก่น กับจังหวัดชัยภูมิ

2. ภูผาคำ เป็นเทือกเขาที่สูง 558 ฟุต เป็นเทือกเขาต่อจากภูผาแดง ถึงช่องฝาง จะเป็นภูเขาขาดตอน เกิดเป็นภูเขาลูกใหม่ กั้นเขตแดนระหว่างอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ กับ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น

3. ภูเม็ง มีความสูง 642 ฟุต เป็นเทือกเขา ต่อจากภูผาคำ เลยเข้ามาถึงท้องที่อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น โดยภูเขานี้จะลาดต่ำมาทางทิศตะวันออกและลาดต่ำจนถึงพื้นที่บ้านหนองแวงหัวภู ตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ²

4. ภูผาคำ มีความสูง 564 ฟุต กั้นพรมแดนระหว่างอำเภอโนนสัง จังหวัดอุดรธานี กับอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ภูเขานี้ลาดต่ำลงที่เขื่อนอุบลรัตน์ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าพองหนีบ ทำให้ลำน้ำพองไหลผ่านได้ มีลักษณะเป็นภูเขา 2 ลูก หนีบลำน้ำพองไว้จึงเรียกกันว่าพองหนีบ³ ปัจจุบันได้ก่อสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ ซึ่งผลิตพลังงานไฟฟ้าได้ 25,000

¹สำนักงานคณะกรรมการโครงการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จังหวัดขอนแก่น ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2515 - 2519 หน้า 3 - 4.

²พระยूर ไพฑูรย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง หน้า 5 - 6.

³ภู. หน้า 6.

กิโลวัตต์ และเก็บน้ำไว้เหนือเขื่อนได้ 2,560 ล้านลูกบาศก์เมตร¹

5. ภูเวียง มีความสูง 693 ฟุต ทางทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก มีความสูงชัน ส่วนทางทิศตะวันออก ลาดเป็นภูเขาเตี้ยๆ จนทำให้แม่น้ำพองไหลผ่านเป็นช่องเขา ที่เรียกว่า ปากช่องภูเวียง²

6. เขาสวนกวาง เป็นภูเขาสูง 456 เมตร กั้นเขตแดนระหว่าง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น กับอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี³

7. ผานกเค้า ตั้งอยู่ในท้องที่ ตำบลโนนหัน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่นริมทางสาย ขอนแก่น - เลย มีความสูง 400 เมตร มีทิวทัศน์สวยงามมาก⁴

ก. แม่น้ำ

1. แม่น้ำพอง

เป็นแม่น้ำที่กว้างประมาณ 30 เมตร ยาว 275 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากหุบเขาเพชรบูรณ์ต่อกับเขาภูกระดึง ในอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดเลย ไหลเลียบเขตแดนระหว่างจังหวัดขอนแก่น กับจังหวัดเลย และจังหวัดอุดรธานี⁵ แม่น้ำสายนี้ไหลเชี่ยวในหน้าฝน และแห้งขอดในหน้าแล้ง ไม่เหมาะแก่การขนส่งทางเรือ เพราะตลิ่งสูงชันประกอบทั้งมีความคดโค้ง ลื่นไหลเวลาในการลำเลียงขนส่งทางเรือ ในสมัยโบราณ พ่อค้าอาศัยลำน้ำนี้ ขนส่งสินค้าไปค้าขายทางเมืองสำคัญจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหัวเมืองใหญ่

¹Electricity Generating Authority of Thailand, Power For Progress, p.10

²ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียง
หน้า 6.

³ราชบัณฑิตยสถาน อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่ม 3 หน้า 1391.

⁴ด. หน้า 853.

⁵ราชบัณฑิตยสถาน อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่ม 2 หน้า 592.

และเป็นชุมทางค้าขายในค่านะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย¹

2. แม่น้ำชี

เป็นแม่น้ำที่กว้างประมาณ 100 เมตร ยาว 765 กิโลเมตร แม่น้ำสายนี้ไหลจากทางทิศตะวันตกไปสู่ทิศตะวันออกของประเทศไทย ต้นน้ำเกิดจากเขาทางตอนชายแดน ค่านะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ไหลผ่านจังหวัดขอนแก่น ที่อำเภอพล อำเภอภูผากี่ร์ กับอำเภอบ้านไผ่ วกกลับไปทางตะวันออก เข้าเขตจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดยโสธร ไหลไปลงแม่น้ำมูล ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี กับอำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ² ในสมัยโบราณ แม่น้ำสายนี้เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่นับว่าสำคัญสายหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม่น้ำสายนี้ไหลผ่านที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่มีที่เหมาะสำหรับกันเขื่อนกักน้ำ เพื่อประโยชน์ในทางเกษตรกรรม³

3. แม่น้ำเงิน

มีความยาวประมาณ 180 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากเขาตลุกอ้ายง่อง (ตลุกอ้ายง่อม) ซึ่งอยู่ในทิวเขาเพชรบูรณ์ ในตำบลโนนคอม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านตำบลโนนหัน อำเภอชุมแพ เป็นเส้นแบ่งเขตอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น กับอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ หักขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งเขตอำเภอภูเวียง กับอำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ไหลลงแม่น้ำพองฝั่งขวาที่เส้นแบ่งเขต อำเภอภูเวียง กับอำเภอเมืองขอนแก่น แม่น้ำสายนี้มีน้ำตลอดปี⁴

¹ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง หน้า 7.

²ราชบัณฑิตยสถาน อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่ม 2 หน้า 295.

³ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ น.ก.

⁴ราชบัณฑิตยสถาน ล.ก. หน้า 303.

ง. หนองน้ำ

หนองน้ำสำคัญของจังหวัดขอนแก่น ที่มีน้ำขังตลอดปี ตามลำดับความกว้างใหญ่มีดังนี้¹

1. แก่งละว้า อยู่ในตำบลเมืองเพี้ย อำเภอบ้านไผ่ เป็นหนองกว้างใหญ่ มีคลองแยกออกจากลำน้ำชี ไปยังแก่งละว้า มีน้ำขังตลอดปี เป็นหนองที่มีปลาชุม
2. หนองน้ำค้อน อยู่ในตำบลเมืองเก่า ตำบลบ้านโต้น ตำบลคอนตัน ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
3. หนองภูคเค๊า อยู่ที่ตำบลภูคเค๊า อำเภอฆ้องชัย
4. บึงแก่นนคร เดิมชื่อบึงเมืองเก่า มีความยาวรอบบึง 6 กิโลเมตร มีเนื้อที่บึง 600 ไร่ รอบๆ บึงเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน และวัด
5. บึงทุ่งสร้าง ตั้งอยู่ในตำบลโนนเมือง มีเนื้อที่ 2,500 ไร่ สามารถเก็บน้ำได้ สามล้านลูกบาศก์เมตร บึงนี้เป็นที่ตั้งของสถานีทดลองพันธุ์ปลาของกรมประมง

3. ลมฟ้าอากาศ

อากาศร้อนจัดในฤดูร้อน หนาวจัดในฤดูหนาว อุณหภูมิสูงสุด 42°ซ ในปี พ.ศ. 2516 และต่ำสุด 0.6°ซ ในปี พ.ศ. 2500 อุณหภูมิเฉลี่ย 27.9°ซ² ฝนตกเล็กน้อย เพราะมีทิวเขาเพชรบูรณ์กั้นลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และเนื่องจากโครงสร้างของดินส่วนใหญ่ เป็นดินร่วนปนทราย ทำให้ระบายน้ำได้ดี จึงเกิดความแห้งแล้ง และขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งอย่างมาก³

¹ปราโมทย์ ทักษาสุวรรณ "ดินแดนหัวใจที่ราบสูง" อ.ส.ท. 6(8) : 41
มีนาคม 2509.

²จังหวัดขอนแก่น แผนกปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 3.

³สำนักงานคณะกรรมการโครงการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น แผนกพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดขอนแก่น ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2515 - 2519 หน้า 1.

จังหวัดขอนแก่นมีฤดู 3 ฤดู คือ

1. ฤดูร้อน ในเดือนมีนาคม และเมษายน อากาศร้อนทั้งกลางวันและกลางคืน ในเดือนพฤษภาคม อากาศเย็นลงบ้าง เนื่องจากมีฝนเล็กน้อย
2. ฤดูฝน ฝนจะเริ่มตก ตั้งแต่เดือนมีนาคม และตกมากขึ้นในเดือนพฤษภาคม พอเดือนสิงหาคม ถึงเดือนตุลาคม เป็นระยะที่ฝนตกหนัก ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,208.5 มิลลิเมตร ต่อปี¹
3. ฤดูหนาว อากาศจะหนาวเย็นที่สุดในเดือน ธันวาคม - มกราคม²

ประวัติศาสตร์

จังหวัดขอนแก่น ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2339 ในรัชกาลที่ 1 โดยท่านราชครูหลวงในอารามสีโลน³ หรือเรียกกันว่าเพี้ย* เมืองแพน⁴ ซึ่งเป็นหลานเจ้าแก้วชุม

¹สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี สมุดรายนามสถิติจังหวัดขอนแก่น
หน้า บทนำ.

²ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง
หน้า 8.

³กรมศิลปากร เรื่องจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทย หน้า 12.

*เพี้ยมาจากคำว่า เพี้ย เป็นตำแหน่งขุนนางประเทศลาว เช่น เพี้ยชาเนตร เพี้ยชานนท์ เป็นต้น (พจนานุกรมภาคอีสาน - ภาคกลาง หน้า 295)

เพี้ยเมืองแพน มีหน้าที่เป็นพะห้ามะรง หรือ พัสัก (ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 2 หน้า 296)

⁴หม่อมอมรวงษ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม คเนจร) พงสาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน
หน้า 26 - 27.

(เจ้าแก้วมงคล หรือจาร์แก้ว)* โค้ชยกบ้านคอนกระยอมเมืองเพี้ย (ปัจจุบันอยู่ในเขต อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น)¹ บางหลักฐานกล่าวว่า ขอยกบ้านกงบอน หรือบ้านบึงบอน (บ้านเมืองเก่า ตำบลในเมือง จังหวัดขอนแก่น)² ขึ้นเป็นเมืองให้ชื่อว่าเมืองขามแก่น ต่อมาเพี้ยนเป็นขอนแก่น ส่วนเพี้ยเมืองแพน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระนครบริรักษ์ และให้เบืองขอนแก่นขึ้นเมืองนครราชสีมา³

สถานที่ตั้งเมืองขอนแก่นได้ย้ายไปมาหลายครั้งกล่าวคือ

พ.ศ. 2352 เจ้าเมืองคนที่สอง คือ ท้าวจาม ผู้เป็นบุตรของพระนครบริรักษ์ ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานยศเป็นพระนครบริรักษ์ ได้ย้ายเมืองไปตั้งที่บ้านคอนพันซาค หรือบ้านคงพันซาค (บ้านโนนเมือง ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในปัจจุบัน) และย้ายวัดทั้ง 3 วัด คือ วัดธาตุ วัดกลาง วัดหนองแขว ไปตั้งในที่สร้างเมืองใหม่แห่งนี้ด้วย โดยใช้นามเดิม ยังมีปูชนียสถานที่สำคัญ คือ พระประธาน และพระอุโบสถของวัดทั้งสามปรากฏอยู่⁴

*เป็นราชบัณฑิตของพระเจ้าไชยเชษฐา แห่งนครเวียงจันทน์ เคยอุปสมบทมีความรู้แตกฉานทางพระธรรมวินัย เมื่อลาสิกขาบทแล้ว ชาวบ้านเรียกว่าจาร์แก้ว ชาวอีสานยกย่องจาร์แก้วว่าเป็นคนบรรพบุรุษ แห่งชาวอีสาน เพราะลูกหลานของจาร์แก้วเป็นผู้สร้างเมืองหลายสิบเมืองและจาร์แก้วเองก็มีความเชี่ยวชาญทางเวทมนต์ และสำเร็จวิปัสสนาด้วย (เมืองในภาคอีสาน หน้า 8)

¹ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียง หน้า 1.

²กรมพระยาคำรงราชานุภาพ เรื่องเมืองในมณฑลอุดร และอีสาน หน้า 192.

³หม่อมอมรวงษ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม คเนจร) พงสาวการหัวเมืองมณฑลอีสาน หน้า 27.

⁴พระมหาคุณ ขนฺติโก ประวัติวัดหนองแขว เมืองเก่า ขอนแก่น หน้า 31.

พ.ศ. 2369 เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ครั้นเมื่อปราบกบฏราบคาบแล้ว
โปรดเกล้าให้ตั้งหัวเมืองชั้นนอก เหมือนเมื่อกครั้งรัชกาล พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก*
อีก 19 เมือง ซึ่งมีเมืองภูเวียง ตั้งมาจากบ้านภูเวียง ขึ้นเมืองขอนแก่น¹

พ.ศ. 2381 เจ้าเมืองคนที่สาม คือ ท้าวอินทร์ ซึ่งเป็นบุตรท้าวจาม ได้รับ
พระราชทานยศ เป็นพระนครบริรักษ์ ย้ายเมืองจากบ้านคอนพันชาคมมาตั้งเมืองชั่วคราวอีกหลาย
แห่ง เช่น บ้านท่า ริมฝั่งแม่น้ำชี (บ้านโคกกกลางใหญ่) จากบ้านท่ามาตั้งอยู่ที่บ้านตูม อำเภอ
เมือง จังหวัดขอนแก่น ในปัจจุบัน²

พ.ศ. 2398 ได้ย้ายเมืองขอนแก่นไปตั้งที่บ้านโนนทัน ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของมิ่ง
แก่นนคร³ และได้สร้างวัดขึ้น 2 วัด คือ วัดท่าแขก และวัดโพธิ์ ปัจจุบันนี้วัดท่าแขกเป็นวัด
ร้างไปแล้ว ยังเหลือแต่วัดโพธิ์ เมืองขอนแก่น ท้าวอินทร์ได้ถึงแก่กรรมที่บ้านโนนทัน และได้ทำ
การพระราชทานเพลิงศพ ที่ทุ่งคานเหนือของบ้าน ชาวบ้านจึงเรียกท่านว่า เจ้าศพุง ท้าวมุง
ผู้เป็นน้องท้าวอินทร์เป็นผู้รักษาราชการแทน เป็นเจ้าเมืองคนที่ 4 สืบต่อมา โดยมีหลวงศรีวรวงศ์
(ท้าวฮู) เป็นผู้ช่วย ท้าวมุงได้ถึงแก่กรรมที่บ้านกกบก (ริมสนามบินทุ่งสร้าง) และได้ทำการพระ-
ราชทานเพลิงศพ ณ ที่นั้น ชาวบ้านจึงเรียกท่านว่าเจ้าศพกกบก⁴

*รายชื่อหัวเมืองชั้นนอกที่ตั้งในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กล่าว
ไว้ในหนังสือเมืองในมณฑลอุดร และอีสาน หน้า 192 มีเมืองขอนแก่นรวมอยู่ด้วย

¹กรมพระยาคำรงราชานุภาพ เรื่องเมืองในมณฑลอุดร และอีสาน หน้า 195.

²พระมหาคุณ ขนฺติโก ประวัติวัดหนองแวง เมืองเก่า ขอนแก่น หน้า 32.

³องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น สำนักงานเลขาธิการกรม ขุนขอนแก่น ขอนแก่น
แม่น้ำเจ้าเมืองชั้นนำเรื่องชื่อลือทั้งแคว หน้า 5.

⁴พระมหาคุณ ขนฺติโก น.ก.

พ.ศ. 2410 เจ้าเมืองคนที่ 5 คือ หลวงศรีวรวงค์ (ท้าวอุ) ผู้เป็นหลานของ ท้าวมู่ง ได้รับพระราชทานยศ เป็นราชบุตร* เมืองขอนแก่น ใน พ.ศ. 2413 ได้ย้ายเมือง จากบ้านโนนทัน ไปตั้งที่บ้านคอนบม ได้สร้างวัดขึ้น 3 วัด คือ วัดกลางบุรี วัดทาราชชัยศรี และวัดท้าววังมน¹

พ.ศ. 2418 ราชบุตรเมืองขอนแก่น ได้รับคำสั่งให้เป็นผู้นำกำลังไพร่พล ขอนแก่น ขึ้นไปตีค่ายศึกฮ่อ ที่เมืองเวียงจันทน์ ทางด่านเหนือจนได้รับชัยชนะ เมื่อวันพุธ เดือน 10 แรม 5 ค่ำ พ.ศ. 2419 เมื่อเสร็จการปราบศึกฮ่อแล้ว ท่านพระยามหาอำมาตย์ ผู้ เป็นแม่ทัพ ได้นำราชบุตรเมืองขอนแก่น ลงไปกรุงเทพฯ เพื่อเฝ้าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระ นังเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าเลื่อนยศให้เป็นพระนครศรีบริรักษ์ ใน พ.ศ. 2420 และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกสยามชั้นที่ 5 ชื่อ พิตยาภรณ์ควย ครั้นต่อมาได้นำช้างเผือกขึ้นทูลเกล้าถวาย จึงได้รับพระราชทานเลื่อนยศขึ้นเป็น พระยานครศรีบริรักษ์ และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎไทย ชื่อภทราภรณ์ ควย²

พ.ศ. 2433 พระยานครศรีบริรักษ์ (อุ) ได้ย้ายเมืองจากบ้านคอนบม ไปตั้ง ที่บ้านทุ่ม ได้สร้างวัดขึ้น 3 วัด คือ วัดโพธิ์กลาง วัดหนองแวง (วัดศรีบุญเรือง) และวัด ยอคแถว

พ.ศ. 2442 พระยานครศรีบริรักษ์ ได้ย้ายเมืองขอนแก่น จากบ้านทุ่ม มา ตั้งอยู่ที่บ้านเมืองเก่า เนื่องจากบ้านทุ่มกันดารน้ำในหน้าแล้ง³

* ไม่ได้นับถึงบุตรของเจ้าเมืองเสมอไป แต่อาจเป็นผู้มีความสามารถในราชการ ที่ พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นตำแหน่งราชบุตร มีหน้าที่ควบคุมรักษาผลประโยชน์ของ เมือง (ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 2 หน้า 394 - 395)

¹พระมหาคณ ขนคิโก ประวัติวัดหนองแวง เมืองเก่า ขอนแก่น หน้า 33.

²ก.

³พระบาททองสา ปรีชาคิลก ประวัติเมืองขอนแก่น และประวัติพระนครบริรักษ์

6	พระประเสริฐสรพกิจ	พ.ศ.	2445 - 2447
7	พระเลิศแหล่งหล่ม (ช่วง วิโรจน์เพชร)	พ.ศ.	2447 - 2451
8	พระพิทักษ์สารนิคม (หนูหล้า สุนทรพิทักษ์)	พ.ศ.	2451 - 2453
9	พระวิไลยสิทธิกรรม (จัน ปิยะรัตน์)	พ.ศ.	2453 - 2456
10	พระยาพิศาลสารเกษตร (อรุณ อมาตยกุล)	พ.ศ.	2456 - 2462
11	พระยาภักดีสุนทรราชภัฏ	พ.ศ.	2463 - 2464
12	พระยาพิศาลสารเกษตร (พร พิมพ์สุต)	พ.ศ.	2464 - 2472
13	พระยาบริหารราชอาณาจักร (ยิ้ม นิลโยธิน)	พ.ศ.	2473 - 2475
14	พระยาณรงค์ฤทธิ์ (ชาย สุ่มเคิบรุ)	พ.ศ.	2475 - 2477
15	พระยาศรีวรวงราช (จรัส รัตนประทีป)	พ.ศ.	2478 - 2479
16	หลวงจำรูญประศาสน์	พ.ศ.	2479 - 2480
17	หลวงวุฒิราษฎร์รักษา (วุฒิ สรสงคราม)	พ.ศ.	2480 - 2481
18	หลวงพำนักรนิกรชน	พ.ศ.	2481 - 2481
19	หลวงศรีนครานุรักษ์ (ชัน พรหมสาขา)	พ.ศ.	2481 - 2482
20	พระบรมศาสตรสาทร (สง่า คุปตารักษ์)	พ.ศ.	2482 - 2483
21	ขุนฉรรมรัฐสุราทร (ธรรมรัตน์ วิจารณ์สุนทร)	พ.ศ.	2483 - 2485
22	หลวงทรงสารการ (เล็ก กนิษฐสุต)	พ.ศ.	2486 - 2488
23	นายอุดม บุญประกอบ	พ.ศ.	2488 - 2489
24	ขุนบำรุงรัตนบุรี (กุหลาบ รุทะพุทธิ)	พ.ศ.	2489 - 2491
25	นายเจริญ ภมรบุตร	พ.ศ.	2492 - 2495
26	นายศิริ วรรณารด	พ.ศ.	2495 - 2497
27	พ.ต.อ.เลื่อน กฤษณามระ	พ.ศ.	2497 - 2498
28	หลวงสุระนัยพินิจ (นพ นัยพินิจ)	พ.ศ.	2498 - 2500
29	นายพรหม สุนทรสุคนธ์	พ.ศ.	2500 - 2503
30	พ.ต.อ.นิรันดร์ ชัยนาม	พ.ศ.	2503 - 2503
31	นายสมชาย กลิ่นแก้ว	พ.ศ.	2503 - 2511
32	นายช่วย นนทะนาคร	พ.ศ.	2511 - 2513

33 นายบุรี พรหมลักขโณ

พ.ศ. 2513 - 2518

34 นายสุกิจ จุลละนันท์

พ.ศ. 2518 - ปัจจุบัน*

การปกครอง

จังหวัดขอนแก่นแบ่งเขตการปกครองออกเป็นดังนี้

ก. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 13 อำเภอ 2 กิ่ง
 122 ตำบล 1,582 หมู่บ้าน ดังตารางต่อไปนี้¹

ลำดับที่	อำเภอ	จำนวน		หมายเหตุ
		ตำบล	หมู่บ้าน	
1	เมืองขอนแก่น	15	198	
2	บ้านไผ่	13	183	
3	พล	10	128	
4	น้ำพอง	12	153	
5	ชุมแพ	7	121	
6	ภูเวียง	12	141	
7	กระนวน	7	74	
8	หนองเรือ	9	109	
9	ภูเก้าคีรี	10	119	

*อันดับที่ 6 - 34 คัดลอกมาจากรายชื่อผู้ว่าราชการจังหวัด ที่จารึกไว้ในแผ่นป้าย
 ที่ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น.

¹ จังหวัดขอนแก่น แผนกปกครอง สถิติเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
 จังหวัดขอนแก่น 4 เมษายน 2519 หน้า 1.

ลำดับที่	อำเภอ	จำนวน		หมายเหตุ
		ตำบล	หมู่บ้าน	
10	หนองสองห้อง	6	102	
11	ชนบท	5	61	
12	สีชมพู	3	49	
13	แวงน้อย	6	49	
14	กิ่งอำเภออุบลรัตน์	3	42	
15	กิ่งอำเภอบ้านฝาง	4	53	
รวม		122	1,582	

ข. ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น แบ่งออกเป็น องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง
เทศบาล 2 แห่ง สุขาภิบาล 18 แห่ง ดังตารางต่อไปนี้¹

ลำดับที่	รูปองค์การ	พื้นที่ ก.ม. ²	รายได้	ประชากร	หมายเหตุ
1	องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น	13,255,998	14,654,540.-	222,659	
2	เทศบาลเมืองขอนแก่น	46	3,734,508.80	70,861	
3	เทศบาลตำบลเมืองพล	3	3,118,447.90	10,551	
4	สุขาภิบาลท่าพระ อ.เมืองขอนแก่น	8	1,057,980.91	6,830	
5	สุขาภิบาลบ้านไผ่ อ.บ้านไผ่	7	2,259,656.35	18,507	
6	สุขาภิบาลหนองสองห้อง อ. หนองสองห้อง	6	105,529.93	4,677	

¹จังหวัดขอนแก่น แผนปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 6.

ลำดับที่	รูปองค์การ	พื้นที่ ก.ม. ²	รายได้	ประชากร	หมายเหตุ
7	สุขาภิบาลมัญจาคีรี อ.มัญจาคีรี	2.86	244,357.28	9,678	
8	สุขาภิบาลชนบท อ.ชนบท	4.58	159,989.99	7,785	
9	สุขาภิบาลหนองเรือ อ.หนองเรือ	6	301,971.11	4,350	
10	สุขาภิบาลคอนโม่ง อ.หนองเรือ	2.23	408,058.21	2,179	
11	สุขาภิบาลหนองแก อ.หนองเรือ	2.50	167,158.80	2,998	
12	สุขาภิบาลบ้านเรือ อ.ภูเวียง	1	402,268.90	4,018	
13	สุขาภิบาลชุมแพ อ.ชุมแพ	15.6	505,287.73	28,156	
14	สุขาภิบาลโนนหัน อ.ชุมแพ	5	163,717.46	5,681	
15	สุขาภิบาลสีชมพู อ.สีชมพู	3	102,737.22	4,955	
16	สุขาภิบาลวังชัย อ.น้ำพอง	9	127,063.06	8,960	
17	สุขาภิบาลเขาสวนกวาง อ.น้ำพอง	1.3	243,813.94	15,776	
18	สุขาภิบาลน้ำพอง อ.น้ำพอง	4	111,907.40	5,323	
19	สุขาภิบาลเขื่อนอุบลรัตน์ อ.น้ำพอง	5	79,495.71	5,853	
20	สุขาภิบาลหนองโก อ.กระนวน	3.58	247,602.42	10,627	
21	สุขาภิบาลแวงน้อย กิ่ง อ.แวงน้อย	—	8,325.—	1,655	

ประชากร

จังหวัดขอนแก่น มีพลเมืองมากเป็นอันดับที่ 4 ของประเทศไทย จากหลักฐานทะเบียนราษฎร สํารวจเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2518 มีดังนี้

พลเมืองทั้งจังหวัด	1,259,256	คน
ชาย	626,613	คน
หญิง	632,643	คน ¹

การคมนาคม และการสื่อสาร

การคมนาคมทางบก มีทั้งทางรถไฟ และทางรถยนต์
ทางรถยนต์ติดต่อ กับ จังหวัดต่างๆ ดังนี้

ทิศใต้	ขอนแก่น - กรุงเทพมหานคร เป็นระยะทาง 440 กิโลเมตร
	ขอนแก่น - นครราชสีมา 180 กิโลเมตร
ทิศเหนือ	ขอนแก่น - อุดรธานี 120 กิโลเมตร
	ขอนแก่น - หนองคาย 174 กิโลเมตร
ทิศตะวันออก	ขอนแก่น - กาฬสินธุ์ 73 กิโลเมตร
	ขอนแก่น - มหาสารคาม 72 กิโลเมตร
	ขอนแก่น - ร้อยเอ็ด 156 กิโลเมตร
ทิศตะวันตก	ขอนแก่น - เลย 208 กิโลเมตร ¹

ทางรถไฟ มีขบวนรถด่วนและรถเร็ว จากกรุงเทพ - หนองคาย และขบวนรถรวม
นครราชสีมา - หนองคาย ผ่านจังหวัดขอนแก่นทุกวัน สถานีบ้านไผ่และสถานีขอนแก่นเป็นสถานี
สำคัญ ในการขนส่งผู้โดยสาร และสินค้า²

การคมนาคมทางอากาศ

ท่าอากาศยานขอนแก่นของสายการบินพาณิชย์ เป็นสนามบินลาดยางแอสฟัลต์ ขนาด
รันเวย์กว้าง 30 เมตร ยาว 1,500 เมตร พร้อมควยลานจอดกว้าง 60 เมตร ยาว
90 เมตร ขณะนี้มีเครื่องบินโดยสารแบบแอร์โบร์บินขึ้นลงทุกวัน วันละ 2 เที่ยวบิน และมี

¹จังหวัดขอนแก่น แผนปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 7.

²สำนักงานคณะกรรมการโครงการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
จังหวัดขอนแก่น ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2515 - 2519 หน้า 67.

เครื่องบินจรวดอื่นๆ ทั้งของข้าราชการไทย และของต่างประเทศ ทำการบินขึ้นลงประมาณ เกือบละ 100 เที่ยวบิน¹

การคมนาคมทางน้ำ

การคมนาคมทางน้ำมีน้อย ส่วนใหญ่อาศัยเรือพาย เรือหางยาว เรือยนต์ เฉพาะในลำน้ำพอง และเขื่อนอุบลรัตน์เท่านั้น . โดยเฉพาะเขื่อนอุบลรัตน์ ใช้เรือยนต์ไปมาประจำ จากเขื่อนอุบลรัตน์ ถึง อำเภอโนนสังข์ จังหวัดอุดรธานี และติดต่อกับหมู่บ้านรอบๆ อ่างเก็บน้ำ² ส่วนแม่น้ำชี น้ำจะไหลเชี่ยว และเอ่อท่วมที่ลุ่มทั้งสองฝั่งในฤดูฝน ในฤดูแล้ง น้ำจะแห้งซอกเป็น ห้วงๆ เต็มไปด้วยเกาะแก่ง ไม่สะดวกในการคมนาคม³

การสื่อสาร

การไปรษณีย์โทรเลข มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ของจังหวัดและอำเภอทุกอำเภอ การโทรศัพท์ มีโทรศัพท์ภายในจังหวัด และโทรศัพท์ทางไกล ติดต่อกับจังหวัดอื่น ได้ทั่วราชอาณาจักร

วิทยุกระจายเสียง มีอยู่ 4 สถานี คือ.

1. สถานีวิทยุกระจายเสียง ป.ช.ส. ขอนแก่น ภาคเพลินเพลงออกอากาศวันละประมาณ 12 ชั่วโมง ควบคุมกำลังส่ง 7 กิโลวัตต์
2. สถานีวิทยุ ม.ก. ขอนแก่น ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ออกอากาศวันละ 10 ชั่วโมง

¹จังหวัดขอนแก่น แผนกปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 7.

²ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง หน้า 9.

³จังหวัดขอนแก่น แผนกปกครอง น.ก.

3. สถานีวิทยุกระจายเสียง ป.ช.ส. ขอนแก่น ภาค เอฟ. เอ็ม ออกอากาศวันละประมาณ 6 ชั่วโมง ควบคู่กันส่ง 1 กิโลวัตต์

4. สถานีวิทยุ ว.ป.ถ. 12 ของจังหวัดทหารบกขอนแก่น ออกอากาศวันละ 10 ชั่วโมง¹
โทรทัศน์

สถานีโทรทัศน์ของ 5 เป็นสถานีโทรทัศน์ที่สามารถส่งภาพกลุ่มไปได้เกือบทั้งภาคอีสาน มีสถานีถ่ายทอด 13 แห่ง คือ ที่อำเภอเมืองอุดรธานี อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเมืองยโสธร อำเภอเซ่งเิน อำเภอเมืองอุบลราชธานี อำเภอพุทไธสง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ อำเภอเมืองสกลนคร อำเภอธาตุพนม อำเภอเมืองนครพนม อำเภอมุกดาหาร และอำเภอภูกระดึง²

นอกจากนี้ยังมีศูนย์โทรคมนาคม ของกระทรวงมหาดไทย ทำหน้าที่เป็นศูนย์วิทยุและโทรพิมพ์ติดต่อกับราชการส่วนกลาง³

การอาชีพ

อาชีพสำคัญของประชากร คือ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และอุตสาหกรรมในครัวเรือน ประชากร ร้อยละ 83.3 ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ในพื้นที่ประมาณ 2,695,620 ไร่ หรือเท่ากับร้อยละ 32.9 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด พืชที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ปลูก มันสำปะหลัง มัน ยาสสูบ ฝ้าย และพืชผัก สำหรับชาว

¹จังหวัดขอนแก่น แผนปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 8.

²สำนักงานคณะกรรมการ โครงการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดขอนแก่น ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2515 - 2519 หน้า 67 - 68.

³ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง หน้า 10.

และปอ ทำรายได้ให้แก่เกษตรกร ประมาณร้อยละ 85 ของรายได้ทั้งหมด¹

รายได้เฉลี่ยของประชากร ปีละประมาณ 2,500 บาท ซึ่งคำนวณจากรายได้เกษตรกรรวม และอุตสาหกรรมทั้งจังหวัด ไม่รวมรายได้จากค่าจ้างและบริการอื่นๆ ซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน²

การอุตสาหกรรม

การประกอบการอุตสาหกรรมในจังหวัดขอนแก่น เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ในการเกษตร และเป็นการผลิตเพื่อสนองความต้องการเฉพาะจังหวัดที่ใกล้เคียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น มีอุตสาหกรรมบางประเภทที่สามารถทำการผลิตเพื่อส่งไปขายในภูมิภาคอื่นๆ และเพื่อส่งออก เช่น โรงงานห่อกระสอบ โรงงานยางและอัดปอ โรงงานทำกระดุกปั่น โรงงานปั่นและอัดฝ้าย เป็นต้น นอกจากนั้นเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน³

จังหวัดขอนแก่น มีสถานประกอบการอุตสาหกรรม และคนทำงาน แยกได้ดังนี้ คือ

1. เหมืองแร่และคอกยอยหิน	2 แห่ง	คนทำงาน	74 คน
2. หัตถอุตสาหกรรม	1,654 แห่ง	คนทำงาน	8,209 คน
3. การก่อสร้าง	6 แห่ง	คนทำงาน	61 คน
4. การไฟฟ้า แก๊ส การประปา			
และบริการคานาสุขภาพ	2 แห่ง	คนทำงาน	52 คน

¹สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี สมุดรายงานสถิติจังหวัดขอนแก่น

หน้า 4.

²จังหวัดขอนแก่น แผนปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 9.

³สำนักงานคณะกรรมการโครงการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จังหวัดขอนแก่น ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2515 - 2519 หน้า 56.

5. การพาณิชย์การ	2,933	แห่ง	คนทำงาน	10,969	คน
6. การขนส่ง คลังสินค้า และการคมนาคม	89	แห่ง	คนทำงาน	3,588	คน
7. การบริการ	882	แห่ง	คนทำงาน	3,889	คน
รวม	5,578	แห่ง	คนทำงาน	23,842	คน ¹

การพัฒนยกรรมและการธนาคาร

ขอนแก่นมีโรงแรมชั้นหนึ่งและชั้นสองอยู่ 20 โรงแรม มีธนาคารพาณิชย์สาขาต่างๆ 17 ธนาคาร ธนาคารออมสิน 6 ธนาคาร และมีธนาคารแห่งประเทศไทยอยู่ด้วย สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นอย่างดี ถึงแม้ขอนแก่นจะประสบปัญหาฝนแล้ง แต่เศรษฐกิจทั่วไปก็ยังคงอยู่ได้ เพราะได้รับการพัฒนาอย่างมาก ประกอบกับที่ตั้งของขอนแก่นเป็นศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเป็นที่รวมของผลิตภัณฑ์ทางเกษตรและอุตสาหกรรมต่างๆ ในท้องถิ่นเดียวกัน วัตถุดิบและสินค้าสำเร็จรูปต่างๆ จากกรุงเทพฯ จะต้องมารวมกันที่ขอนแก่น แล้วไปสู่จังหวัดต่างๆ โคยรอบ²

การสาธารณสุข

ในด้านการสาธารณสุขนั้น ขอนแก่นเป็นศูนย์กลางของหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข 20 หน่วยงาน เช่นมีโรงพยาบาล 5 แห่ง ได้แก่โรงพยาบาลขอนแก่น โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่น โรงพยาบาลโนนสมบูรณ์ (โรงพยาบาลโรคเรื้อรัง) โรงพยาบาลโรคปอด และโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยขอนแก่น นอกจากนี้ยังมีศูนย์อนามัยแม่และเด็กเขต 4 พร้อมทั้งโรงเรียนผดุงครรภ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทางด้านอนามัย มีสถานอนามัยชั้นหนึ่ง 4 แห่ง สถานอนามัยชั้นสอง

¹จังหวัดขอนแก่น แผนปกปรอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 10.

²ค.

110 แห่ง สำนักงานวิศวกรรม 12 แห่ง และมีศูนย์ฝึกและอบรมพนักงานอนามัย¹

ทางจังหวัดขอนแก่นได้เนนทางคานสาธารณสุข จะเห็นไ้จากการจักโครงการสาธารณสุขตามแผนพัฒนา พ.ศ. 2515 - 2519 ถึง 12 โครงการ คือ โครงการกำจั๊กไขมาเลเรีย การปรับปรุงและขยายสถานอนามัย จักตั้งประปาชนบท ประปานครเล็ก จักสร้างดิงคอนกรีตเก็บน้ำฝน ควบคุมวัณโรค ปรามปรามโรคเรื้อน ส่งเสริมอาหารเพื่อแก้ไขการขาดแคลนอาหาร จักศูนย์อนามัยแม่และเด็กเขต 4 เมืองพล ป้องกันและควบคุมโรคคิกคอ ควบคุมภาพโรค และวางแผนครอบครัว²

การสาธารณสุขโลก

การไฟฟ้า จังหวัดขอนแก่น มีแหล่งผลิตไฟฟ้าขนาดใหญ่ อยู่ที่เขื่อนอุบลรัตน์ ถึงอำเภอบุบลรัตน์ ซึ่งสามารถผลิตกำลังไฟฟ้าได้ 25,000 กิโลวัตต์ และส่งไปจำหน่ายในเขตจังหวัดต่างๆ เกือบทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การประปา เมื่อ 2 ปี ที่ผ่านมา การประปาขอนแก่น อาศัยแหล่งน้ำดิบจากภูกฏว้างใกล้ลำน้ำชี มาทำน้ำประปา แต่ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ จึงได้ตั้งโรงประปาขนาดใหญ่ขึ้นที่หนองโกทา ตำบลกิลลา อำเภอมืองขอนแก่น ซึ่งอาศัยน้ำที่ส่งมาจากเขื่อนอุบลรัตน์เป็นแหล่งน้ำดิบ

นอกจากนี้ไ้ดำเนินการโครงการนำ้สะอาด ปัจจุบันมีบ่อน้ำดื่มและสระประปามากาล และบ่อน้ำ สำหรับตำบล และหมู่บ้านต่างๆ รวม 261 แห่ง³

¹จังหวัดขอนแก่น แผนกปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 10.

²สำนักงานคณะกรรมการโครงการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดขอนแก่น ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2515 - 2519 หน้า 302 - 308.

³จังหวัดขอนแก่น แผนกปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 14.

การศึกษา

การศึกษาในจังหวัดขอนแก่น มีตั้งแต่ระดับอนุบาล จนถึง มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2518 ได้แยกการศึกษาแต่ละสังกัดได้ดังนี้

สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

กองการประถมศึกษา	2 โรง	ครู	118 คน	นักเรียน	2,123 คน
กองการศึกษาพิเศษ	1 โรง	ครู	31 คน	นักเรียน	1,216 คน
การศึกษาดงเกราะห้	1 โรง	ครู	16 คน	นักเรียน	171 คน
โรงเรียนการศึกษานักใหญ่	47 โรง	ครู	340 คน	นักเรียน	4,825 คน
การฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่	1 โรง	ครู	8 คน	นักเรียน	249 คน
การศึกษานักใหญ่เบ้เกสรี่จ	20 โรง	ครู	69 คน	นักเรียน	690 คน
ห้องสมุดประชาชน	10 แห่ง	บรรณารักษ์	6 คน	เจ้าหน้าที่โสดทัศนศึกษา	1 คน
กองการมัธยมศึกษา	18 โรง	ครู	546 คน	นักเรียน	21,325 คน
โรงเรียนอาชีวศึกษา	2 โรง	ครู	61 คน	นักเรียน	1,110 คน
โรงเรียนราษฎร	59 โรง	ครู	942 คน	นักเรียน	21,474 คน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น

ประถมศึกษาตอนต้น	672 โรง	ครู	4,740 คน	นักเรียน	142,594 คน
ประถมศึกษาตอนปลาย	260 โรง	ครู	748 คน	นักเรียน	34,172 คน

สังกัดเทศบาล

ประถมศึกษา	16 โรง	ครู	138 คน	นักเรียน	5,119 คน ¹

¹จังหวัดขอนแก่น แผนกปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 14.

สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ปีการศึกษา 2518

นักศึกษา

คณะเกษตรศาสตร์	467	คน	ชาย	394	คน	หญิง	73	คน
คณะพยาบาลศาสตร์	276	คน	ชาย	45	คน	หญิง	231	คน
คณะแพทยศาสตร์	106	คน	ชาย	80	คน	หญิง	26	คน
คณะวิทยาศาสตร์อักษรศาสตร์	183	คน	ชาย	79	คน	หญิง	104	คน
คณะวิศวกรรมศาสตร์	640	คน	ชาย	626	คน	หญิง	14	คน
คณะศึกษาศาสตร์	555	คน	ชาย	271	คน	หญิง	284	คน
รวม	2,227	คน	ชาย	1,495	คน	หญิง	732	คน

อาจารย์

อาจารย์ประจำทั้งหมด	485	คน
อาจารย์พิเศษจากสถาบันอื่น	93	คน
รวม	578	คน*

การศาสนา

ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือพุทธศาสนา การนับถือพุทธศาสนานี้ เป็นการนับถืออย่างมีศรัทธา หมู่บ้านทุกหมู่บ้านจะต้องมีวัด พิธีกรรมเกือบทุกชนิด จะต้องนิยมนี้นี้ มีศาสนาเข้ามา

* เรียบเรียงจากคำกราบบังคมทูลของนายกสภามหาวิทยาลัยขอนแก่น ในงานพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ประจำปีการศึกษา 2518 เมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2519 ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เกี่ยวของควย งานเทศกาล หรืองานพิธีที่สนุกสนานรื่นเริงที่สุดของปีนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นงาน
พิธีทางศาสนาทั้งสิ้น ในจังหวัดขอนแก่น มีวัด 363 วัด สำนักสงฆ์ 768 สำนัก พระภิกษุ
7,828 รูป สามเณร 17,242 รูป¹

อุปนิสัยใจคอของพลเมือง

อุปนิสัยใจคอของพลเมือง ตั้งมั่นอยู่ในพุทธศาสนา เป็นคนมีศีลธรรม โอ้อวดอวดาริ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักความสงบ ไม่กระตือรือร้น ถ้าวัดโงม เป็นมิตรกับคนแปลกหน้า ชอบ
สนุกและร่าเริง ชอบทำบุญให้ทาน มีกวางเตตระสนับถิ่อ และยกย่องผู้มีวิยวุฒิ หรือคุณวุฒิสูงกว่า
เชื่อฟังผู้ปกครอง ชอบความจริงตรงไปตรงมา และเคารพในเหตุผล

ประชาชนความชนบทส่วนใหญ่ จบเพียงชั้นประถมศึกษา หรือไม่ได้รับการศึกษาเลยก็มี
ดังนั้นจึงมีความหลงเชื่องมงาย ในเรื่องเหลวไหล ตื่นข่าว และต่อต้านในการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ
โดยเฉพาะตามชนบทที่ห่างไกล²

โบราณวัตถุสถานที่สำคัญ

1. พระธาตุขามแก่น เป็นพระธาตุที่อยู่ในวัดเจติยภูมิ อำเภอคำพอง และห่างจาก
ตัวจังหวัดประมาณ 30 กิโลเมตร นับเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดขอนแก่น มีงานฉลองในวันเพ็ญ
เดือน 6 ทุกปี

¹จังหวัดขอนแก่น แผนกปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น หน้า 13.

²ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานที่ในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง
หน้า 12.

ขนาดของพระธาตุ ปีคั้งนี้

ส่วนสูงประมาณ 15 - 18 เมตร

ฐานคานทิศเหนือกว้าง 11.00 เมตร

ฐานคานทิศใต้กว้าง 11.05 เมตร

มีกำแพงแก้วล้อมรอบทั้งสี่ด้าน สูงประมาณ 1.20 เมตร กำแพงแก้วห่างจากองค์พระธาตุโดยเฉลี่ยประมาณ 2.30 เมตร ทุกด้าน มีประตูเข้าออกด้านทิศเหนือ 2 ช่อง ด้านทิศใต้ 2 ช่อง¹

สมควร พละกล้า ครูใหญ่โรงเรียนบ้านสงวอน ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง ได้กล่าวถึงประวัติของพระธาตุขามแก่นโดยละเอียด โดยกล่าวว่าจากตำนาน นิทาน และผู้มีอายุที่ได้เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วคน เนื่องจากประวัติเดิมของพระธาตุขามแก่น ซึ่งจารึกไว้ในใบลาน เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว ได้ไหมไฟไปพร้อมกับเอกสารสำคัญทางพุทธศาสนาของวัดเจติยภูมิจนหมดสิ้น^{*} ดังนั้นประวัติพระธาตุขามแก่น ที่สมควร พละกล้า ได้ค้นคว้าไว้ จึงพอจะใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้

ประวัติพระธาตุขามแก่น²

ประวัติพระธาตุขามแก่น เป็นประวัติที่เกี่ยวกับพระพุทธประวัติ กล่าวคือ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปเถระเจ้า พร้อมภวพระอรหันต์สาวก

¹ ประยูร ไชยธรรมาภรณ์ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียง
หน้า 13.

*จากการสัมภาษณ์ นายพรหม แสนธรรมผล อายุ 71 ปี มรรคทายกวัดเจติยภูมิ เมื่อ 2 พฤศจิกายน 2519 ได้กล่าวว่า ไฟไหม้ เจติยภูมิ เมื่อปีมะโรง (พ.ศ. 2447) เป็นเวลา 72 ปี มาแล้ว สาเหตุจากการเผาไร่บดแกลบ เมื่อมีลมจึงลามมาไหม้กุฏิพระด้วย แต่มีไค้ไต้โบสถ์

² สมควร พละกล้า ประวัติวัดพระธาตุขามแก่น หน้า 1 - 4.

ทั้งหลาย และพระมหากษัตริย์นครต่างๆ ไก่มาประชุมกันถวายพระเพลิง เมื่อถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว ก็แจกพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า แก่กษัตริย์ทั้งหลายโดยทั่วถึงกัน เหลือแต่พระอังคารของพระองค์ยังไม่มีแจกปันส่วนกันอย่างไร

ครั้นต่อมาโมริยกษัตริย์ เจ้าผู้ครองนครโมริย์(กรุงกัมพูชา) ซึ่งอยู่แห่งไกลกรุงกุสินารา ได้ทราบว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว และได้มีการแจกพระบรมสารีริกธาตุ โมริยกษัตริย์พร้อมด้วยราชบริพาร จึงออกเดินทางไปขอรับแจกถวาย แต่พอไปถึงกรุงกุสินาราก็ได้รับทราบว่า พระบรมสารีริกธาตุ ได้แจกกันหมดแล้ว เหลือแต่พระอังคาร กษัตริย์โมริย์ จึงได้รับแต่พระอังคารของพระพุทธเจ้า เป็นที่เคารพสักการะต่อไป

ประมาณ พ.ศ. 3 พระมหากัสสปเถระเจ้า นำเอาพระอัฐมธาตุของพระพุทธเจ้าไปประดิษฐานไว้ในภูกะพรา แล้วจัดการก่อสร้างพระธาตุพนมขึ้น มีพระมหากัสสปเถระเจ้าพร้อมด้วยพระอรหันต์ 500 องค์เป็นประธาน และมีพระยาทั้งห้า คือ พระยาอินทปัฐนคร พระยาคันทะ พระยานันทเสน พระยาสุวรรณพิงคาร พระยาจุณิพรหมทัตต์ เป็นเจ้าอุปถัมภ์

ในปีที่สร้างพระธาตุเสร็จนั้น โมริยกษัตริย์พร้อมด้วยพระอรหันต์ในเมืองโมริย์ทราบข่าวว่า ได้มีการก่อสร้างพระธาตุพนมขึ้น พระองค์มีความศรัทธาเลื่อมใสที่จะนำเอาพระอังคารของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปประดิษฐานไว้ในพระธาตุพนม ร่วมกับพระอัฐมธาตุของพระพุทธเจ้าด้วย พระอรหันต์ยอกแก้ว พระอรหันต์อรัญญ์ พระอรหันต์กัณทีเถระเจ้า กับคณะ 9 องค์ และยังมีพระยาหลังเขี้ยว กษัตริย์โมริย์ พร้อมด้วยราชบริพารจำนวน 90 คน ไก่ัญเชิญพระอังคารของพระพุทธเจ้า ออกเดินทางไปยังภูกะพรา ในการเดินทางนี้ ได้ผ่านคอนมะขามแห่งหนึ่ง เป็นเวลาค่ำพอดี จึงได้พากันพักแรมในสถานที่นั้น ซึ่งเป็นสถานที่ราบเรียบ มีห้วยเป็นสามแยก ภายในบริเวณนั้นมีคอนมะขามใหญ่คันหนึ่ง ซึ่งตายแล้ว เปลือกกะพี้ และกิ่งก้านสาขามีไม้ เหลือแต่แก่นข้างในเท่านั้น คณะเดินทางได้เอาพระอังคารของพระพุทธเจ้าเก็บไว้ในคอนมะขามนี้ ครั้นรุ่งเช้าก็เดินทางไปสู่สถานที่ทำการก่อสร้างพระธาตุพนม แลปรากฏว่าได้ก่อสร้างพระธาตุพนมเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงเดินทางกลับ ซึ่งผ่านทางสายเดิม เมื่อเดินทางมาถึงคอนมะขามที่เคยพักแรมคราวก่อน ก็ได้พบเหตุการณ์อัศจรรย์ กล่าวคือ คอนมะขามยืนต้นและผลิอกออกผล แตกกิ่งก้านสาขามาก เมื่อเห็นความอัศจรรย์ดังนี้ พระอรหันต์ทั้ง 9 องค์ และพระยาหลังเขี้ยว จึงได้ตกลงจะสร้างพระธาตุ ครอบคอนมะขาม บรรจุพระอังคารของพระพุทธเจ้าไว้พร้อมด้วยของมีค่า เมื่อก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วพระยาหลังเขี้ยวจึงจัดการสร้างบ้านเมืองขึ้น ณ อาณาบริเวณใกล้ๆ กับพระธาตุ

นั้น ส่วนพระอรหันต์ทั้ง 9 องค์ ก็จัดการสร้างวัดเป็นของคู่เกี่ยวกับพระธาตุ และขนานนามพระธาตุว่า "พระธาตุขามแก่น"

เมื่อพระอรหันต์ ทั้ง 9 องค์ดับขันชณิพพานแล้ว พระสารีริกธาตุของพระอรหันต์ทั้ง 9 องค์ ได้บรรจุในพระธาตุองค์เล็กๆ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระธาตุองค์ใหญ่ประชาชนจึงพากันเรียกว่า "กรุบาทึงเกาเจามหาชีวิต" จนกรายเท่าทุกวันนี้

ครั้นต่อมาเมืองนันทราชทศโทรมไป จึงย้ายไปตั้งเมืองใหม่หลายแห่งแต่ประชาชนก็ยังงกคอยดูแลพระธาตุตลอดมา เมื่อเพี้ยเมืองแพนได้ย้ายเมืองมาจากบ้านชีโหล่น มาตั้งเมืองใหม่ที่บ้านบึงบอน(บ้านเมืองเก่า) จึงได้ถือนิมิตรนามของพระธาตุนี้ มาเป็นเมืองว่า "เมืองขามแก่น" ต่อมาเรียกเพี้ยนไปเป็น "ขอนแก่น"

พระธาตุขามแก่น ได้รับการบูรณะ 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อหนึ่งชั่วอายุคนมาแล้ว เนื่องจากยอดพระธาตุหักพัง เพราะมีคนไปตัดยอดพระธาตุเพื่อไปค้นหาของมีค่า การบูรณะซ่อมแซมครั้งนี้ มีพระครูแพ่งพุทธสาโร เจ้าอาวาสวัดเจติยภูมิ บ้านขาม เป็นประธาน ทำการซ่อมแซมอยู่ 3 ปี จึงแล้วเสร็จ

การบูรณะครั้งที่สอง ได้กระทำเมื่อ พ.ศ. 2498 - 2499 โดยพระราชสารธรรมมุนี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ท่านได้ทำบัตรขึ้นถวายเงินบริสุทธิ หนึ่ง 1,358 บาท ได้ให้ช่างแกะสลักลวดลายที่กรุงเทพฯ การบูรณะซ่อมแซมยอดพระธาตุครั้งนี้ นอกจากได้ยกฉัตรแล้วยังได้ทำการบูรณะซ่อมแซมยอดพระธาตุ และองค์พระธาตุใหญ่ด้วยโครงเหล็กและฉาบด้วยปูนซีเมนต์ ทำการฉลองฉัตรพระธาตุ เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2499

2. เมืองชัยวาน อยู่ที่อำเภอมัญจาคีรี เป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี ตัวเมืองเป็นรูปไข่ ไม่ใหญ่โตมากนัก มีกำแพงดิน 1 ชั้น คูเมือง 2 ชั้น ซึ่งบางตอนขาดหายไปเนื่องจากราษฏร ชุกกำแพงเมืองเกลี้ยกลืนลงคูเมือง เพื่อใช้ในการทำไร่ทำนา เมืองนี้มีลำน้ำไหลผ่าน 1 สาย ชื่อ ลำห้วยทราย ต้นน้ำเกิดจากภูผาแดง ไหลลงลำน้ำชี ที่บ้านหนองหวาย และบ้านนายาว เป็นระยะทาง 4 กิโลเมตร ภายในกำแพงมีหลักเสมายปักอยู่ทั่วไป ส่วนมากจมดินอยู่ใต้พื้นดินเพียงเล็กน้อยเท่านั้น โบราณวัตถุที่เมืองชัยวานยังไม่มีกราลักลอบขุดค้น นับเป็นหลัก

ฐานทางโบราณคดีที่สำคัญยิ่ง¹

3. เป็นโบราณสมัยทวารวดีที่อำเภอชุมแพ ยังไม่ทราบชื่อเมือง นี้หลักเสมา
สมัยทวารวดีอยู่เป็นจำนวนมาก นางหลักมีจารึก หลักที่มีจารึกอันหนึ่งอยู่ที่หลักเมืองขอนแก่น
อีกอันหนึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีนวล ว่าเมืองเมือง จังหวัดขอนแก่น²

4. ถ้ำฝามือ อยู่บนภูเวียง ใกล้เขตก้านหินดาง ตำบลเมืองเก่า อำเภอภูเวียง
จังหวัดขอนแก่น บริเวณถ้ำลึก 7 เมตร สูงประมาณ 3 เมตร ยาวประมาณ 50
เมตร ฝามันงัดภาพลายมือ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นมือขนาดใหญ่ 7 นิ้ว ขนาดเล็ก
2 นิ้ว โดยเอามือมาแบกับผนังหิน แล้วพ่นสีแดงเรื่อๆ ลงไป ซึ่งสำรวจพบเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม
2507 ลักษณะรูปมือในถ้ำนี้ คล้ายกับรูปมือที่พบในทวีปยุโรป คือที่ฝรั่งเศส และสเปน ใน
ทวีปออสเตรเลียภาคเหนือ ในประเทศอินโดเนเซีย และนิวกีนิ ซึ่งจัดอย่างเคร่งครัด ว่ามีอายุ
ประมาณ 4,500 ปีขึ้นไป³

5. ภู (ปรารก)

ก. ภูที่ตำบลคอนช้าง ตั้งอยู่กลางทุ่งนาระหว่างบ้านเหล่า บ้านโพนทอง
บ้านคอนช้าง บ้านหัวบึง และบ้านหว่า มีอายุประมาณ 6,000 ปีมาแล้ว ตามวรรณคดี
โบราณบ้านหว่า กล่าวว่ามีภูเป็นหัวหน้าสร้างภูนี้ คือพระครูกันทมน บริเวณภูมีพระธาตุอยู่กลาง

¹ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุจากในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียง
หน้า 12 - 13.

²ก.

³สายสุณีย์ สุชนกร "ก่อนประวัติศาสตร์ในขอนแก่น" อ.ส.ท. 6(8):14 - 16,
มีนาคม 2509.

และมีพระพุทธรูปเป็นท่อน้ำ ล้อมรอบด้วยศิลาแลง ถือว่าเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่ง มีงานเทศกาลในวันเพ็ญเดือนห้าเป็นประจำทุกปี¹

ข. ภูที่ตำบลสาวะถี ตั้งอยู่ที่ป่าโคกภู ห่างจากหมู่บ้านโนนภูไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 6 เส้น บริเวณภูกว้าง 8.20 เมตร ยาว 17.50 เมตร สูงประมาณ 1 เมตร ภูประกอบด้วยศิลาแลง ขนาดยาว 2 ฟุต วางเรียงกันเป็นรูปวิหารและที่ปรักหักพังไปแล้วก็มี ชาวบ้านจัดให้มีการบุญภู ในวันเพ็ญเดือนห้า เช่นเดียวกับภูที่บ้านคอนช้าง²

6. หลักเมืองขอนแก่น เดิมตั้งอยู่ทางเข้าบ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น เป็นที่เคารพของชาวเมืองมาก โดยเฉพาะชาวจีนได้ไปตั้งศาลเจ้าไว้ที่นั่นด้วย เมื่อถึงเทศกาลเดือนห้า ชาวเมืองจะช่วยกันก่อพระทราย สรงน้ำหลักเมือง ทำบุญเวียนพระทุกปี ปัจจุบันทางราชการได้เชิญเชิญหลักเมืองมาประดิษฐานไว้ที่ศาลาสุขใจทางสถานีรถไฟ

7. พระนุ เป็นพระพุทธรูปนาคปรก สร้างด้วยหิน เป็นพระพุทธรูปยืน สันนิษฐานว่าคงจะสร้างราวสมัยกัมพูชา สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่เรืองอำนาจ และได้ครอบครองแคว้นโคตรบูร อันเป็นเขตปกครองเขตหนึ่งของพวกลาวว่า พระพุทธรูปองค์นี้หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก แต่พระเศียรขาด พระกรทั้งสองข้อมนี้หาไม่พบ เหลือเพียงโคนแขน ประดิษฐานอยู่บนเนินดิน สูงจากระดับดิน 5 เมตร ซึ่งเนินดินนี้ชาวบ้านเรียกว่า "โนนพระเจ้า"

คำว่า "นุ" แปลว่า "ผู้ขึ้นมา หรือโผล่ออกมาจากที่อับทึบ"

พระพุทธรูปและเนินดิน ดังกล่าวนี้อยู่ทางทิศเหนือ ของบ้านพระนุ ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 5 เส้น³

8. พระยืน เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะ และสร้างสมัยเดียวกันกับพระนุ เป็นพระพุทธรูปนั่งกับพื้น มีบริเวณลานหินล้อมรอบประมาณ 5 ตารางวา บริเวณพระยืนถือกันว่าเป็นที่

¹จังหวัดขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น งานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ หน้า 11.

²จ.ส. ต. ซาสี ส.นารก อนุสรณ์งานบุญ"ภู" หน้า 12 - 13.

³จังหวัดขอนแก่น ล.ก. หน้า 11 - 12.

ศักดิ์สิทธิ์มาก พระยีนองค์ปัจจุบันสร้างขึ้นใหม่ เนื่องจากองค์เดิมถูกชะโมยไป¹

9. โบราณสถานอื่นๆ ได้แก่หนองสระบ้านเก่าหมักทัน หนองกู และหินฮาว หนองเผือกตำบลดุสิต อำเภอมัญจาคีรี ภูน้ำน้อยที่ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง และ ภูที่ตำบลเปือยน้อย อำเภอบ้านไผ่²

ประเพณี

ประเพณีที่ชาวขอนแก่น ได้ยึดถือปฏิบัติกันมา ตั้งแต่ครั้งก่อนบรรพ และยังเป็นประเพณี อยู่ทุกวันนี้ มีหลายประการ แต่ที่สำคัญและยังปฏิบัติในกลุ่มคนส่วนใหญ่มีอยู่ 9 อย่างด้วยกัน คือ

- 1 บุญข้าวจี หรือ บุญเคื่อนสาม
- 2 บุญมหาชาติ หรือ บุญพระเวส
- 3 ตรุษสงกรานต์ หรือ บุญเคื่อนหา
- 4 บุญบั้งไฟ หรือ บุญเคื่อนหก
- 5 บุญเข้าพรรษา หรือ บุญถวายผ้าอาบน้าฝน
- 6 บุญข้าวประดับดิน หรือ บุญเคื่อนเก้ายับ
- 7 บุญข้าวสาลาก หรือ บุญเคื่อนสิบเพ็ญ
- 8 บุญออกพรรษา หรือ บุญเคื่อนสิบเอ็ดเพ็ญ
- 9 บุญมหาจีน หรือ บุญเคื่อนสิบสอง³

1. บุญข้าวจี หรือ บุญเคื่อนสาม การทำบุญที่เกี่ยวข้องกับข้าวจี เรียกบุญข้าวจี กำหนดทำกันในเคื่อนสาม จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเคื่อนสาม ที่ทำกันในเคื่อนสาม เนื่องจากในเคื่อนนี้ ชาวนาไถน้าข้าวขึ้นย้งฉาง จึงประสงค์จะทำบุญถวายข้าวใหม่ๆ นิยม

¹จังหวัดขอนแก่น - จังหวัดขอนแก่น งานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ หน้า 11 - 12.

²สงวน อันคง สารานุกรมภูมิศาสตร์ หน้า 148.

³จังหวัดขอนแก่น ด.ก. หน้า 13.

* จี หมายถึงการทำให้สุกโดยวิธีเอาวางบนถ่าน (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง

ทำกันเป็นคุ่ม(กลุ่ม)¹

2. บุญมหาชาติ หรือ บุญพระเวส (ออกเสียงเป็นพระเวศ) บุญที่มีการเทศน์พระเวสหรือมหาชาติ เรียกบุญพระเวส เป็นงานบุญที่เทศน์เล่าเรื่องอดีตชาติของพระพุทธเจ้าคราวพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เป็นรายยาวมี 14 ผูก* โดยเทศน์เป็นทำนองอีสานล้วนๆ แต่ละผูกมีทำนองในการเทศน์แตกต่างกันออกไป เนื่องจากบุญพระเวสกำหนดทำในเดือนสี่ จึงเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนสี่"²

3. ตรุษสงกรานต์ หรือ บุญเดือนห้า ในเดือนห้านี้ ชาวอีสานนิยมนำบุญสงกรานต์กันอย่างสนุกสนานที่สุด งานบุญนี้มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าตรุษสงกรานต์ ตรุษ คือ ฤกษ์ เมื่อเวลาสิ้นปี สงกรานต์ คือ เวลาที่พระอาทิตย์ย่างเข้าสู่ราศีเมษ³ ในวันตรุษสงกรานต์ชาวบ้านจะเตรียมน้ำหอมไว้สรงพระพุทธรูปตามวัดต่างๆ ส่วนหนุ่มสาวจะไปเล่นสากน้ำกันเต็มบริเวณวัด พิธีอันเนื่องมาจากตรุษสงกรานต์นี้ก็มี การสรงน้ำผู้ใหญ่ การสรงน้ำเครื่องคำของครู** การก่อพระเจดีย์ทราย การปล่อยสัตว์ปล่อยปลา เนื่องจากเริ่มพิธีตรุษสงกรานต์ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า จึงเรียกกันอีกอย่างว่า บุญเดือนห้า⁴

4. บุญบั้งไฟ หรือ บุญเดือนหก งานบุญเกี่ยวกับบั้งไฟ เรียกว่าบุญบั้งไฟ กำหนดเอาเดือนหกเป็นเวลาทำบุญ จึงมีชื่อว่าบุญเดือนหก การทำบุญบั้งไฟ เป็นงานบุญที่สนุกสนาน

¹อุคม บัณฑิต อิตลีสองครองสิบสี่ หน้า 1.

* หนังสือโบราณที่รอยไว้เป็นมัดหนึ่งๆ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 276)

²อุคม บัณฑิต ล.ก. หน้า 2.

³พระมหาวิรวงศ์ (พิมพ์ ชุมขีโร) พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 168, 385.

** สิ่งที่เป็นสิริมงคล (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 92)

⁴พระมหาปรีชา ปริญญาโน ประเพณีโบราณไทยอีสาน หน้า 82.

และมีการประกวดประชันกันมากที่สุด การจุดบั้งไฟมีทั้งอันตราย และความสนุก บั้งไฟมีชื่อต่างๆ กัน เช่น บั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน บั้งไฟหลอก บั้งไฟแปว บั้งไฟจันทาย บั้งไฟกะไล บั้งไฟคอก บั้งไฟพลุ ในงานนี้จะมีการแห่บั้งไฟ เชิงบั้งไฟ ทั้งนี้เพื่อเป็นการจุดไฟ ไปบูชาเทพเจ้าบนชั้นฟ้า ให้ทรงกลบบันดาลให้ฝนตก เพื่อทำนาต่อไป¹

5. บุญเข้าพรรษา หรือบุญถวายผ้าอาบน้ำฝน พอถึงเดือนแปด หนุ่มอีสานจะออกบวชกันมาก โดยนับถือเป็นสองอย่าง คือ เพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดา และเพื่อได้ชื่อว่าเป็นคนสูง เมื่อสึกมาแล้ว เขาจะเรียกว่า "ทิด" ส่วนคนไม่บวช เขาเรียกว่า "ตา" เมื่อบวชแล้วจะอยู่ประจำในวัดอย่าง-เดียวตลอด 3 เดือน ในฤดูฝน เรียกว่าเข้าพรรษา ตามปกติจักงานในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 จึงเรียกว่า บุญเดือนแปด และในงานนี้มีพิธีถวายผ้าอาบน้ำฝน ชาวบ้านจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า บุญถวายผ้าอาบน้ำฝน ในงานบุญนี้จะมีพิธีเข้าพรรษา จบแล้วเจ้าอาวาสจะให้โอวาทตักเตือน พระภิกษุสามเณร ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน แล้วนำผ้าจำนำพรรษา(ผ้าอาบน้ำฝน) มาแจกแบ่งกันเป็นเสร็จพิธี²

6. บุญข้าวประดับดิน หรือ บุญเดือนเก้า การทำบุญให้ทานและรักษาศีลเกี่ยวกับข้าว-ประดับดิน* เรียกบุญข้าวประดับดิน เนื่องจากมีการทำในวันแรมของเดือนเก้า จึงเรียกว่า บุญเดือนเก้า การจุดธูปเทียนสำคัญก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนั้นยังทำบุญเลี้ยงเจ้า-พลเทพพระสงฆ์ และเลี้ยงญาติมิตร บุคคลในครัวเรือนด้วย³

¹อุกม บัวศรี อัตติสสองครองสิบลี หน้า 2.

²ดู หน้า 3.

* อาหารคาวหวาน ที่ห่อเป็นห่อๆ แล้วนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ข้าง นำไปถวายทานมัง (ประเพณีโบราณไทยอีสาน หน้า 118)

³พระมหาปริชา ปริญาโณ ประเพณีโบราณไทยอีสาน หน้า 118 - 120.

7. บุญข้าวสาลาก หรือ บุญเคื่อนลืบเพ็ญ คือการทำบุญที่เรียกว่าสังฆทาน คือ เจาะ จงตอหุ้มสังฆทานั้น จะเป็นใครก็ได้ ไม่ได้เจาะจงบุคคล โดยนำอาหารมาแล้วจะเขียนสลาก ใส่ขัน รวมกันแล้วให้พระจับ ถ้าถูกของใคร นำไปถวายพระรูปนั้น การบุญนี้นิยมทำกันในเคื่อน ลืบ ในวันขึ้น 14 ค่ำ จึงเรียกบุญเคื่อนลืบเพ็ญ

8. บุญออกพรรษา หรือ บุญเคื่อนลืบเอ็กเพ็ญ การออกจากเขตจำกัศ ทางพุทธศาสนา เรียกว่าออกพรรษา เพราะมีกำหนดการทำในเคื่อนลืบเอ็ก จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญเคื่อน ลืบเอ็ก(เพ็ญ) บุญที่เนื่องในวันออกพรรษา มีบุญไ้ประทีป บุญดอกเค็ง (ปราสาทเค็ง) ปลอย เชื้อไฟ สวรรเชื้อ (แข่งเรือ) และการถวายผาจำนำพรรษา¹

9. บุญมหากรฐิน หรือ บุญเคื่อนลืบสอง เมื่อภิกษุสงฆ์ออกจากพรรษาแล้ว พระสงฆ์จะ ใ้รับผากรฐินจากชาวบ้าน บุญกรฐินปีหนึ่งจะทำได้ครั้งเดียว ชาวบ้านจึงนิยมทำกันมาก เพราะ ถือว่าไ้กุศลแรง กรฐินมี 2 อย่าง คือ จุลกรฐิน และมหากรฐิน จุลกรฐินจะต้องทำให้เสร็จในวัน เดียวกัน ตั้งแต่บ้นกาย หอมผ้า เย็บ บอม และถวาย คนจึงไม่นิยมทำ แต่มหากรฐิน ทำมาก คนส่วนใหญ่จึงนิยมทำบุญมหากรฐินกันมาก บุญกรฐินเป็นประเพณีประจำเคื่อนลืบสอง จึงเรียก กันทั่วไปว่า บุญเคื่อนลืบสอง²

ศิลปและการเล่นพื้นเมือง

ศิลปที่มีชื่อเสียงของจังหวัดขอนแก่น เป็นฝีมือเกี่ยวกับการทอผ้าฝ้าย ผ้าไหม ที่เรียก ว่า "ซิด" และ "หมี่" คือการทอผ้าให้เป็นลวดลายต่างๆ ตามแต่ผู้ทอจะเห็นว่าจะประดิษฐ์ อย่างไรจึงจะสวยงาม เช่น ผ้าซิ่น ผ้าพันคอ ปลอกหมอน ผ้าตัดเสื้อ และผ้าเย็บตีนอน ซึ่งล้วนแต่เป็นเครื่องใช้สำคัญในครัวเรือนทั้งสิ้น³

¹อุดม บัวกรั อีกลืบสองกรองลืบลี หน้า 3.

²พระมหาปริชา ปริญาโณ ประเพณีโบราณไทยอีสาน หน้า 129 - 132.

³จังหวัดขอนแก่น จังหวัดขอนแก่นงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ หน้า 25.

ก่อนจะทอผ้า ชาวบ้านจะต้อง เลี้ยงไหม และปลูกฝ้าย เพื่อทอผ้าไหมฝ้าย ซึ่งจะต้องลงมือทำในเดือนพฤษภาคม มิถุนายน ในราวเดือนมกราคม หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว จะเริ่มทอผ้า ก่อนจะทอผ้าจะมีประเพณีอย่างหนึ่ง คือ ประเพณีลงช่วง* ซึ่งชายหนุ่มจะถือโอกาสฝากรักกับสาวที่ตนหมายปอง ถ้อยคำที่หนุ่มสาวใช้ในการฝากรักกันนั้นเรียกว่า ผญา เป็นกลอนชาวบ้าน ที่มีถ้อยคำอ่อนหวานละเมียดละไม มีท่วงทีไพเราะเปรียบเปรยได้ซาบซึ้งกินใจ¹

วิธีทอผ้าเก็บขิด วิธีทอผ้าเก็บขิดจะทอผ้าทางยืน ยาวตามความต้องการของผู้ทอ ความกว้างและขนาดของเครื่องทอ การทอผ้าเก็บขิดนี้ทำได้หลายลาย แล้วแต่ความสามารถ พลิกแพลงของผู้ทอ ซึ่งมีความชำนาญแตกต่างกันไป การทอผ้าของทุกท้องถิ่นในอีสาน มีวิธีการแบบเดียวกัน แต่ที่ประณีตสวยงามที่สุด ได้แก่ เขตจังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม เลย และร้อยเอ็ด ซึ่งชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่มีเชื้อสายภูไท

ลายขิดแต่ละลายที่ทอได้นั้น ใช้ในโอกาส แตกต่างกันไป เช่น ขิดชอกอกขิด ใช้ทำบุญในงานบวชนาค ขิดกาบใหญ่ ใช้สำหรับไหว้ผู้ใหญ่ ขิดช้างใช้สำหรับพระสงฆ์ คือ ทำบุญบ้าน ขิดดอกจันทน์ ใช้ในเทศกาลวันสงกรานต์ ขิดชั้นกระหย่อง เก็บไว้ใช้เป็นแท่นบูชา

การทอผ้าขึ้นหมี่ การทอผ้าขึ้นหมี่ แตกต่างกับทอผ้าเก็บขิด คือ จะต้องมัดหมี่เสียก่อน โดยเอาเชือกกล้วยนาผูกไหมเป็นเปลาะตามลวดลายที่ออกแบบไว้ เพื่อป้องกันมิให้สีถูกที่ผูก เวลาย้อมสีจะเอาสีแต้มตามลาย การมัดหมี่เป็นวิธีการที่ยุ่งยากและต้องการผู้ชำนาญงานเท่านั้น เมื่อมัดหมี่เสร็จแล้ว จะเอาไหมที่ทำไว้แล้ว มากรอเข้ากับหลอดเวลาทอก็เอาหลอดที่กรอไว้พุ่งไป ก็จะไ้ลายไปในตัว²

*ช่วง คือ รานที่ปลูกในบริเวณลานบ้าน สำหรับผู้หญิงนั่งปั่นไหม (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 51)

¹วิมลพรรณ ปิตะวัชชัย ผ้าอีสาน หน้า 15 - 16.

² อ. น. น. ๒๒, ๒๘.

ลายมัดหมี่มีอยู่หลายชนิด เช่น หมี่นากน้อย หมี่คอกแก้ว หมี่เอื้อ หมี่หมากจับ
หมี่ขาวหลามตัด หมี่นกแก้ว หมี่คอกโมง¹

การเล่นพื้นเมือง นิยมเล่นในงานเทศกาล มีเล่นสะบ้า กิ่งหนัง (จักกะเยอ)
รำโทน (รำวง) รำเคี้ยว แคนววง ซึ่งผู้เฒ่าสามารถจะดัดแปลง เป็นทำนองตามใจชอบ
การเล่นพื้นเมืองที่เป็นอาชีพอย่างหนึ่ง คือ หมอลำ ซึ่งนับอยู่หลายคณะ ถึงกับมีผู้จัดตั้งสมา-
คมหมอลำอีสานขึ้น²

¹วิมลพรรณ ปิตุวัชชัย ผ้าอีสาน หน้า 28 - 29.

²จังหวัดขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น งานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ หน้า 25.

บทที่ 3

ประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น

โคกสี, ตำบล

ตำบลโคกสี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองขอนแก่น มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ จด ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง และตำบลบ้านโนน อำเภอ

กระนวน

ทิศใต้ จด ตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น

ทิศตะวันออก จด อำเภอยางตลาด จังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันตก จด ตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น*

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ลุ่มทางตะวันตก และเป็นที่สูงทางตะวันออก

การปกครองของตำบลโคกสี แบ่งออกเป็น 18 หมู่บ้านด้วยกันคือ

บ้านหนองหัววัว บ้านโคกสี บ้านยางหย่อง บ้านคอนชาคุ บ้านหนองเต่า

บ้านหนองบัวน้อย บ้านหนองไหล่ บ้านเลิง บ้านเหมือดแอ่ บ้านท่าฉาง บ้านท่า

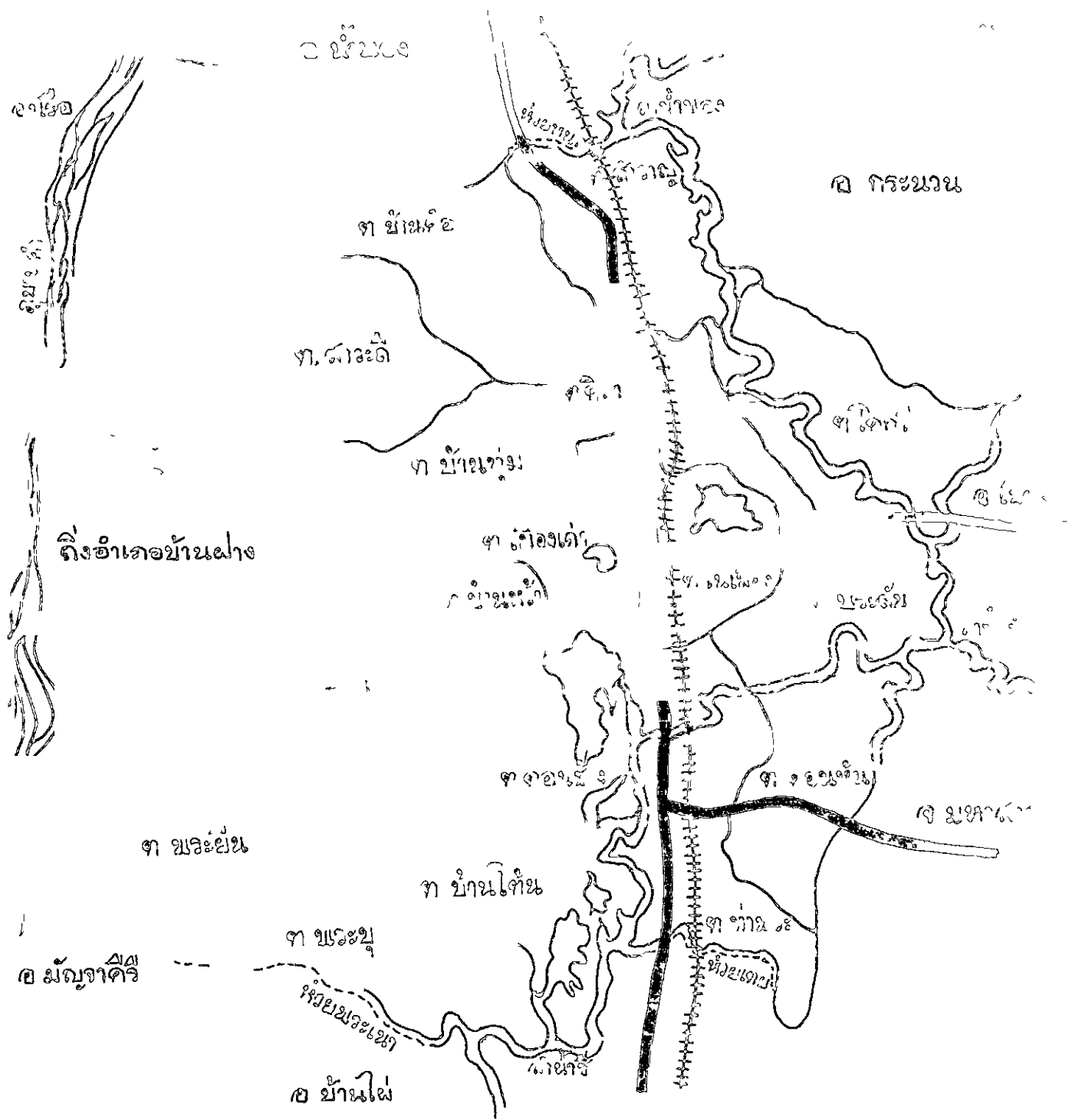
ประทราย บ้านหนองคูม บ้านหนองสูงเหลื่อม บ้านโคกท่า บ้านโคกแปะ บ้าน

บึงเรือใหญ่ บ้านหนองบัวทอง บ้านพรหมนิมิต

ประชากรทั้งตำบลมีจำนวน 9,885 คน เป็นชาย 4,911 คน เป็นหญิง 4,974 คน¹

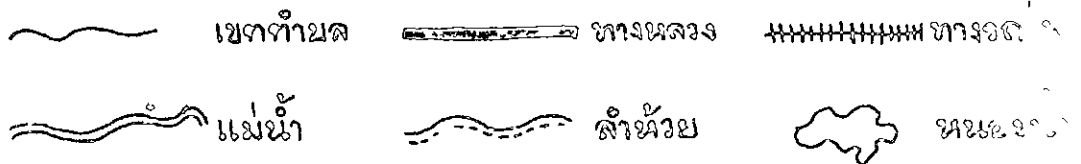
* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น
มาตราส่วน 1:1,500,000 .

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้าน ในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น

จัดทำโดยกรมแผนที่ทหารบก
 มาตรฐาน 1:250,000

วัดทั้งหมด 15 แห่ง เป็นพัทธสีมา 2 แห่ง คือวัดศิริธรรมนิภาวาส กับวัดบ้านหนองคู นอกจากนั้นเป็นสำนักสงฆ์¹

โรงเรียนทั้งตำบลมีจำนวน 12 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย 2 โรง คือโรงเรียนบ้านโคกสี และโรงเรียนชุมชน 3 (บ้านเลิง) นอกจากนั้นเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น²

หนองน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ของตำบลโคกสี มีอยู่ 2 แห่ง คือหนองแซงกับห้วยอีเลิง

หนองแซง เป็นหนองที่มีเนื้อที่ 500 ไร่ ประกอบด้วยหนองต่าง ๆ ติดต่อกันคือทางทิศเหนือเรียกว่าหนองแซงสา มีต้นบกั้นจากบ้านหนองหัววัวมายังบ้านยางหย่อง ต่อมาเป็นหนองกอง ยาว 25 เส้น กว้าง 4 เส้นเป็นหนองที่ไหลมาถึงบ้านหนองเต่า ส่วนทางตอนล่างเป็นหนองแซง*

ห้วยอีเลิง เป็นห้วยที่แยกออกมาจากแม่น้ำพอง ไหลผ่านบ้านหนองบัวน้อย บ้านโคกสี บ้านเลิง มาลงห้วยสายบาตร**

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4 .

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4 .

* จากการสัมภาษณ์นายอ่อนตา สมบูรณ์จรรย์ อดีตผู้ใหญ่บ้านหนองเต่า เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2519 .

**แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น ของกรมแผนที่ดิน มาตราส่วน 1:80,000 .

นอกจากหนองน้ำตามธรรมชาติแล้ว ตำบลโคกสียังมีคลองส่งน้ำคอนกรีต เป็นคลองขอย 3 สาย เข้ามาถึงหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้ง 18 หมู่บ้าน โดยจะส่งน้ำจาก เขื่อนอุบลรัตน์ เข้ามายังคลองส่งน้ำ ในปี พ.ศ. 2520

การคมนาคมในตำบลโคกสี มีทางเข้าหมู่บ้าน 3 ทางคือ เข้าทางบ้าน พรหมนิมิตร มาถึงบ้านหนองบัวน้อย แล้วแยกไปทางขวา ไปยังบ้านขาม อำเภอน้ำพอง และทางซ้ายไปอำเภอกะนวน

ถนนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นถนนลงหินลูกรัง เป็นถนนที่ ร.พ.ช. จัดสร้างขึ้น ยกเว้นบ้านยางหย่องเป็นถนนดิน

การพัฒนาตำบล เน้นในด้านอาชีพ มีการปลูกผักสวนครัว เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว* อาชีพ คือการทำนา ทำสวน

จากข้อมูลข้างต้น และจากการสำรวจด้วยตนเอง พบว่าตำบลโคกสีเป็นตำบล ที่กำลังจะเจริญ โดยเฉพาะเมื่อมีคลองส่งน้ำผ่านหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมีอาชีพหลักคือ การทำสวนผัก เพิ่มจากการทำนา

ตำบลโคกสี เป็นตำบลขนาดใหญ่ การคมนาคมสะดวก

* สัมภาษณ์นายประสงค์ ชีระพันธุ์ พัฒนาการประจำกลุ่มตำบลโคกสี เมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2519 .

โคกท่า, บ้าน

บ้านโคกท่า ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านโคกสี เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำพอง มีจำนวนบ้าน 106 หลังคาเรือน ประชากร 679 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท้ายาราม เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการประคอง เขมียโย เป็นเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านโคกท่า³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายเบิ่ง เทพเมธี

นายเล้ง สิริบุญมา อายุ 75 ปี เกิดที่บ้านโคกท่า เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า

สมัยก่อนมีศาลาที่ทำน้ำ
ลงพอง เจ้านายเคยมาตรวจราชการ
ผู้ใหญ่เคยไปรับกันที่ท่าศาลา
แต่ไคณยังบ่ไค้นเขื่อน
น้ำท่วมโนน ถึงบ้านหนองคูม หนอง
งูเห่ล้อม หนองบัวน้อย แดบท่วม
โคกท่า เพราะมีโคกสูง

ในสมัยก่อนมีศาลาที่ทำน้ำพอง เพื่อ
ต้อนรับเจ้านาย ที่มาตรวจราชการ พวกผู้ใหญ่
เคยไปรับ เจ้านายที่ทำน้ำแห่งนั้น
สภาพหมู่บ้านเมื่อยังไม่ได้กันเขื่อน
อุบลรัตน์ น้ำในแม่น้ำพอง ไหลท่วมหมู่บ้านแถบนี้
ได้แก่ บ้านหนองคูม หนองงูเห่ล้อม หนองบัวน้อย
แต่ไม่ท่วมบ้านโคกท่า เพราะมีโคกสูง

* แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่นของกรมแผนที่ดิน มาตราส่วน 1:80,000 .

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

ผู้มาตั้งบ้านคือเตาหลวง
อุดม เป็นกำนัน มาจากบ้านขามชาตุ
ใหญ่ คนอื่นย้ายมาจากสารคาม
อาชีฟ เอ็ดคณา เพิ่งปีคองน้ำ
แต่ยังไม่ได้อ่านน้ำ

ผู้มาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกคือ พ่อเฒ่า
หลวงอุดม อพยพมาจากบ้านขาม ชาวบ้าน
อื่น ๆ มาจากสารคาม
อาชีฟ ท่านา เพิ่งมีคลองส่งน้ำ
แต่ยังไม่ได้อ่านน้ำ

นายเป็ง เทพเมธี อายุ 46 ปี ผู้ใหญ่บ้านโคกท่า เกิดที่บ้านโคกท่า เล่าเรื่อง
หมู่บ้านให้ฟังเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า

มีโคกใหญ่ 3-4 โคก และมี
ท่าเรือลงน้ำพอง สมัยก่อนมีเรือ
ค้าขายไปถึงอุบล เอาเข้าไปขาย
สมัยที่ยังมีโคกนั้นเชื่อน น้ำ
ท่วมถึงวัด แต่ไม่ท่วมโคก เอ็นนาม
บ้านว่าโคกท่า

บ้านนี้อายุ 100 กว่าปี
ชาวบ้านมาจากบ้านจั่ว
บ้านม่วง บรรือ มหาสารคาม
อาชีฟ เอ็ดคณา เอ็ดสวน
ปลูกผัก

มีคองน้ำ แต่ยังไม่ถึงกะ
ราว ๆ ว่า 2520 จะส่งน้ำ

ในหมู่บ้านนี้มีโคกใหญ่ 3-4 โคก และ
มีท่าเรือลงแม่น้ำพอง เป็นท่าบรรทุกข้าวจาก
หมู่บ้านไปขายถึง จังหวัดอุบลราชธานี
สมัยที่ยังไม่กันเขื่อนอุบลรัตน์ น้ำท่วม
ถึงวัด ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำพอง แต่ไม่ท่วมโคก
ที่ตั้งหมู่บ้าน จึงตั้งชื่อบ้านว่าบ้านโคกท่า
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
ชาวบ้านส่วนใหญ่ มาจากบ้านจั่ว บ้านม่วง

อำเภอบรรือ จังหวัดมหาสารคาม
อาชีฟ ท่านา ทำสวน ปลูกผัก

มีคลองส่งน้ำ กะว่าราว ๆ ปี 2520
จะมีน้ำเข้าถึงหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์วิทยากรทั้งสองท่าน ให้ความเห็นตรงกันว่าบ้านโคกท่า
เอาชื่อมาจากโคก หรือเนินสูงของบ้าน และท่าน้ำซึ่งลงไปสู่แม่น้ำพอง สภาพบ้านเป็น
ที่สูง น้ำท่วมไม่ถึง ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากมหาสารคาม แต่ผู้มาตั้งบ้านคือหลวง
อุดมมาจากบ้านขาม อายุของหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

โลกแปะ, บ้าน

บ้านโลกแปะ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านโลกสี * มีจำนวนบ้าน 95 หลังคาเรือน ประชากร 570 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดโพธิ์ศรีธาราม พระอ่าง จันทโชโต รักษาการเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านโลกแปะเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายโส แก้วสาคร เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายโส แก้วสาคร ผู้ใหญ่บ้านโลกแปะ อายุ 47 ปี เกิดที่บ้านโลกแปะ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า

คือมันอยู่ใกล้ป่า มีโลกแปะบ้าน
จึงเห็นว่าบ้านโลกแปะ เป็นหมู่บ้านที่อยู่
ริมสุดของตำบล เดิมขึ้นอยู่อำเภอ
น้ำพอง ต่อมาแยกไปอำเภอกระนวน
แล้วย้ายมาอยู่อำเภอเมืองขอนแก่น
หมู่บ้านนี้อยู่ริมห้วยสายบาตร ป่าบ่อकिन

หมู่บ้านนี้มีชื่อว่าบ้านโลกแปะ ~~เพราะ~~
อยู่ใกล้ป่า** เป็นหมู่บ้านที่อยู่ริมสุดของตำบล
เดิมหมู่บ้านนี้ขึ้นอยู่กับอำเภอน้ำพอง ต่อมาไปขึ้น
กับอำเภอกระนวน แล้วย้ายมาขึ้นอำเภอเมือง
ขอนแก่น ที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ริมห้วยสายบาตร
จึงมีปลาอุคมสมบูรณ์

* แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น ของกรมแผนที่กิน มาตราส่วน 1:80,000.

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

** คำว่าโลก หมายถึงป่าโปร่งก้วย ส่วนคำว่าแปะ แปลว่า ตีต ชีต หรือใกล้
(พจนานุกรมภาษาคือสาร-ภาคกลาง หน้า 96, 268)

ชาวบ้านออกมาจากบ้าน
โลกลี

อายุของบ้านจัก 70 ปี
อาชีพ เลี้ยงนา เลี้ยงสวนผัก

นายคิ ชัยภูมิ อายุ 64 ปี เกิดที่บ้านโลกแปะ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อวันที่
27 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า

คือบ้านนี้มีป่าอ้อมบ้าน อ้อม
เมือง จึงเห็นว่าบ้านโลกแปะ คือมัน
แปะโลก เป็นหมู่บ้านริมสุค เคยย้าย
เข้าอำเภอน้ำพอง อำเภอกะนวน
แล้วมาอยู่อำเภอมืองขอนแก่น เป็น
บ้านที่ผู้ใหญ่มากเคยมา แต่ก่อนเป็นป่าทึบ
เดี๋ยวนี้มีคลองน้ำผ่านบ้านจึงสมบูรณ์ขึ้น

ชาวบ้านออกมาจากบ้าน
โลกลี บ้านหนองไหล

อาชีพ เลี้ยงนา เลี้ยงสวนผัก

ชาวบ้านออกมาจากบ้านโลกลี

อายุของหมู่บ้านประมาณ 70 ปี
อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

คือหมู่บ้านนี้มีป่าอ้อมบ้านล้อมเมือง
จึงเรียกว่าบ้านโลกแปะ คือมันใกล้โลกหรือใกล้
ป่า เป็นหมู่บ้านริมสุคของตำบล เคยย้ายไปสังกัด
อำเภอน้ำพอง และอำเภอกะนวน แล้วย้ายมา
อยู่อำเภอมืองขอนแก่น เป็นหมู่บ้านที่ผู้ใหญ่มาก
เคยเข้ามา แต่ก่อนเป็นป่าทึบ เดี๋ยวนี้มีคลอง
ส่งน้ำผ่านหมู่บ้าน จึงสมบูรณ์ขึ้น

ชาวบ้านออกมาจากบ้านโลกลี และบ้าน
หนองไหล

อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

จากการสัมภาษณ์วิทยากร ทำให้ทราบว่า บ้านโลกแปะ หมายถึงบ้านที่อยู่
ใกล้ป่าหรือใกล้โลก เป็นหมู่บ้านที่ถิ่นการ อยู่ห่างจากบ้านอื่น ชาวบ้านอพยพมาจาก
บ้านโลกลี อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

โคกสี, บ้าน

บ้านโคกสี ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองแสง และหนองอีเลิง มีจำนวนบ้าน 223 หลังคาเรือน ประชากร 1,472 คน¹ - มีวัดในหมู่บ้าน 2 วัด คือวัดศิริธรรมนิภาวาส เป็นพัทธสีมา มีพระครูสิริสารธรรม เป็นเจ้าอาวาส และวัดป่าศรีเจริญธรรม เป็นสำนักสงฆ์ มีพระอธิการขุน กิริจิตโต เป็นเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ชื่อโรงเรียนบ้านโคกสี³ นายวีระ กลางจันทา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ได้มีการค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติบ้านโคกสี และวัดศิริธรรมนิภาวาสไว้ว่า

"ประมาณปี พ.ศ. 2398 ในแผ่นดินรัชกาลที่ 3 ได้มีพระเถระ 2 รูป คือพระอาจารย์พันดี กับพระอาจารย์โสดา ได้เดินทางมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด และชาวบ้านทางจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นก็ได้อพยพติดตามมาด้วย ทางชาวบ้านก็ได้มาตั้งชื่อบ้านว่าบ้านโคกก่อง - ทางพระอาจารย์ทั้งสอง ก็ได้สร้างวัดประจำบ้านขึ้นว่า วัดบ้านโคกก่อง วัดและบ้านที่เวลานี้ อยู่ก้นหิตกะวันตกของวัด ศิริธรรมนิภาวาส เมื่อมาตั้งบ้านโคกก่องได้ไม่นาน ก็เกิดโรคระบาด ชาวบ้านได้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ก็เกิดความระส่ำระสาย จึงได้ร่วมกับย้ายบ้านโคกก่อง มาทางก้นหิตกะวันออก เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านโคกสีเสียใหม่ เพื่อความเป็นสิริมงคล

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

ทางวัดอันมีพระอาจารย์จันดี กับอาจารย์โสภา ก็ได้ย้ายวัดติดตามชาวบ้านมา เป็นวัดปัจจุบันนี้ มีชื่อว่าวัดบ้านโคกสี เมื่อทางบ้านและทางวัด ตั้งเป็นหลักแหล่งแล้ว ก็ได้เริ่มสร้างถาวรวัตถุในทางศาสนาขึ้น มีพระอุโบสถเป็นต้น

เมื่อสร้างพระอุโบสถไม่นานก็เสร็จ ใช้ประกอบสังฆกรรมทางสงฆ์สืบมา ประมาณปี 2430 ทางการคณะสงฆ์ จึงได้ตั้งชื่อวัดให้ใหม่มีชื่อว่าวัดศรีนวล หลังจากนั้นก็มีเจ้าอาวาส และพระสงฆ์สามเณรอยู่จำพรรษาสืบ ๆ ต่อกันมา

เมื่อ พ.ศ. 2461 เจ้าอาวาสชื่อว่าพระครูศรีวิชา พร้อมทั้งชาวบ้าน ได้พิจารณาเห็นว่า พระอุโบสถหลังเดิมที่สร้างมาแต่ตั้งวัดใหม่ ๆ นั้น ชำรุดทรุดโทรมมากจึงได้พร้อมด้วยคณะสงฆ์ และชาวบ้านปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ อันมีรูปทรงดังได้เห็นอยู่นี้ เมื่อได้ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ก็ได้ขอประกอบพิธีกรรมทางสงฆ์สืบมา จนถึงสมัยอาจารย์นันท์ และอาจารย์เต็ม เป็นเจ้าอาวาสตามลำดับ

เมื่อพ.ศ. 2484 ได้มีพระอาจารย์เลา ปญฺญาโชโต (บัดนี้เป็นพระครูสิทธิสารธรรม) เป็นเจ้าอาวาสมาจนถึงปัจจุบันนี้

เมื่อ พ.ศ. 2498 ทางการคณะสงฆ์ ได้เปลี่ยนชื่อวัดศรีนวลเดิมนี้ให้เป็นวัดศิริธรรมนิภาวาส ใช้กันมาอย่างถูกต้องของทางการคณะสงฆ์ตามลำดับ¹

พระสมุห์ สมจิต ภูมิตุโต เจ้าคณะตำบลโคกสี อายุ 45 ปี บวชมา 25 พรรษา เล่าเรื่องบ้านโคกสี เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า

¹พระสมุห์สมจิต ภูมิตุโต เจ้าคณะตำบลโคกสี ประวัติวัดศิริธรรมนิภาวาสบ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น หน้า 1.

เดิมชื่อบ้านโลกก่อง อาจารย์
ทั้งสอง คือ อาจารย์จันดี กับอาจารย์
โสกา พาชาวบ้านย้ายมาวางกรอยเอ็ก
มาอยู่ทางตะวันตกของบ้าน พอเกิด
โรคระบาด ชาวบ้านตายหลาย เคย
ย้ายมาอยู่ทางตะวันออก เปี้ยนนามบ้าน
ว่าบ้านโคกสี เพื่อให้เป็นสิริมงคล
วัดจะย้ายตามหมู่บ้านมาด้วย พ.ศ. 2430
เปี้ยนนามวัดว่าวัดศรีนวด แล้วพระ
อาจารย์เหลา เปี้ยนเป็นวัดกิริขรมิ
กาวาส เมื่อ พ.ศ. 2498

คำว่า โลกก่อง

โคก คือเป็นโนน

ก่อง คือสถานที่สูง

โคกสี

โคก เป็นโนน

สี ศรี, สิริมงคล

อาชีพ เอ็กนา เอ็กไฮ

เอ็กสวนผัก มีหนองน้ำ คือหนองแขง
มีบึงขามป้อม

วัดบุโธธาน บ่มีหยัง จะยึก
เป็นหลักฐานได้ มีแต่โบสถ์หลังเก่า
เอ็กเมื่อ พ.ศ. 2419

นายวีระ กลางจันทา อายุ 48 ปี ผู้ใหญ่บ้านโคกสี เกิดที่บ้านโคกสี เจ้า
ประวัติดั้งบ้าน เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า

เดิมหมู่บ้านนี้ชื่อว่าบ้านโลกก่อง
อาจารย์ทั้งสอง คืออาจารย์จันดี กับอาจารย์
โสกา นำชาวบ้านมาวางจังหวัดร้อยเอ็ด
มาตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านนี้ พอเกิด
เกิดโรคระบาด จึงย้ายมาทางตะวันออก
แล้วเปลี่ยนชื่อบ้านว่าบ้านโคกสี เพื่อให้เป็น
สิริมงคล วัดก็ย้ายตามหมู่บ้านมาด้วย พ.ศ.
2430 เปลี่ยนเป็นวัดศรีนวด แล้วพระอาจารย์
เหลา เปลี่ยนเป็นวัดกิริขรมิกาวาส เมื่อ
พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา

คำว่าโลกก่อง

โคก แปลว่าเนิน

ก่อง * หมายถึงสถานที่สูง

โคกสี

โคก เป็นเนิน

สี คือศรีหรือสิริมงคล

อาชีพ ได้แก่การทำนา ทำไร่

ทำสวนผัก มีหนองน้ำคือหนองแขง และบึง
ขามป้อม

วัดบุโธธาน ไม่มีอะไรพอจะยึดเป็น
หลักฐานได้ มีแต่โบสถ์หลังเก่า ซึ่งสร้าง
เมื่อ พ.ศ. 2419

เดิมเ็นว่าบ้านโลกก่อง
โลกคือโน่นบ้าน ก่องคือความรุ่งเรือง
ต่อมามีโรคห่า ฝนตายหลาย จึงย้าย
บ้านมาอยู่ทางตะวันออก เป็ยเป็นโลก
ดีเพื่อแก้เค็ด

ชาวบ้านย้ายมาจากร้อยเอ็ด
นำอาจารย์จันดี กับอาจารย์โสคา มา
แต่โคนมีคนมากกว่านี้ พวกกันย้ายไป
ตั้งบ้านอื่นกันหลาย ทางในหมู่บ้านเดิม
ใช้เดิน บ่มีทางตัด มาทางบ้านคอนกู่

อาชีพ เอ็ดนา

เดิมเรียกว่าบ้านโลกก่อง โลกหมาย
ถึงเนินของบ้าน ก่องคือความรุ่งเรือง ต่อมาโรค
ระบาดเกิดขึ้น ฝนตายกันมาก จึงย้ายบ้านมา
ทางทิศตะวันออก เปลี่ยนชื่อบ้านเป็นบ้านโลกดี
เพื่อเป็นการแก้เคล็ด

ชาวบ้านอพยพมาจากร้อยเอ็ด โดยการ
นำของอาจารย์จันดี กับอาจารย์โสคา ในสมัย
ก่อนมีคนอยู่ในหมู่บ้านมากกว่าปัจจุบัน ต่อมาพา
กันขยับขยายไปตั้งหมู่บ้านอื่นกันมาก

การคมนาคมในหมู่บ้าน แต่ก่อนใช้เดิน
มาทางบ้านคอนกู่ ยังไม่มีการตัดถนน

อาชีพ ทำนา

จากการศึกษาค้นคว้ามีหมู่บ้านเพียง 4 แห่งเท่านั้น ที่ได้เขียนประวัติของบ้านไว้
เป็นหลักฐาน บ้านเหล่านี้ได้แก่บ้านโลกดี บ้านโต้น บ้านสาวะดี และบ้านเหล่านาคี
ซึ่งได้นำมาคัดลอกไว้ในแต่ละหมู่บ้านที่ทำการกันคว้า

สำหรับบ้านโลกดี จากประวัติที่เขียนไว้ และข้อมูลจากวิทยากรมีใจความ
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันว่า เดิมชื่อบ้านโลกก่อง ซึ่งหมายถึง เนินที่รุ่งเรือง หรือเนินสูง
ต่อมาเกิดโรคระบาด จึงย้ายหมู่บ้านและเปลี่ยนชื่อบ้าน เพื่อเป็นเคล็ดว่าบ้านโลกดี
ซึ่งหมายถึงเนินที่เป็นศิริมงคล

หมู่บ้านโลกดี ตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2398 มีพระอาจารย์จันดีกับพระอาจารย์
โสคา นำชาวร้อยเอ็ดมาตั้งหมู่บ้านแห่งนี้

คอนชาตุ, บ้าน

บ้านคอนชาตุ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ระหว่างบ้านท่าฉางกับบ้านหนองหัววัว มีจำนวนบ้าน 43 หลังคาเรือน ประชากร 237 คน¹ มีวัดประจำหมู่บ้านชื่อ วัดชาตุสว่าง เป็นสำนักสงฆ์ พระมา อินทวิโร รักษาการเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาคอนตัน ชื่อโรงเรียนบ้านคอนชาตุ³ นายสีสุ ผิวแดง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

พระมา อินทวิโร อายุ 76 ปี บวชมา 3 พรรษา เกิดที่จังหวัดยโสธร อยู่ในหมู่บ้านคอนชาตุประมาณ 30 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านให้ฟังเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า

แต่ก่อนเคยมีชาตุสูง 3-4 วา สมัยอาตมาเป็นเด็ก อยู่บ้านหนองงูเห่าเคยเอาควายไปเลี้ยงที่คอนชาตุ เห็นเขาชุกชาตุ มีคน 4 คน เขาเห็นเขาว่าเก็กน้อยเขาเลยหนี

ต่อมาน้ำแก่งเข้ามา ชาตุก็พังลงฟองเหมิก

แต่ก่อนในหมู่บ้านนี้เคยมีพระชาตุขนาดสูง 3-4 วา สมัยที่อาตมายังเด็ก อยู่ที่บ้านหนองงูเห่าเคยเอาควายมาเลี้ยงที่คอนชาตุ เคยเห็นชะโมย มาชุกพระชาตุ เมื่อชะโมยเห็นวาคมาก็หนีไป

ต่อมาน้ำในแม่น้ำพองไหลเข้ามาท่วมหมู่บ้าน พระชาตุจึงพังทลายลง แม่น้ำพองไปหมด

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการศึกษาบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

สภาพบ้านเป็นคอน
 จ้งเ็นบ้านว่าคอนธาตุ
 อายุของหมู่บ้าน ย่างคำ ๆ
 50 ปี เก่ากว่าบ้าน ท่าฉาง
 เฒ่าแพก เฒ่าจารย์ผือ
 ผู้ใหญ่นวล พากตั้งบ้าน ออกมาจาก
 บ้านโคกลี

อาชีฟ เอ็คนา

นายสีสุ ผิวแคง อายุ 45 ปี ผู้ใหญ่บ้านคอนธาตุ เกิดที่บ้านคอนธาตุ เล่า
 เรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า

บ้านนี้เป็นคอน กะมีธาตุเก่า
 อยู่ระหว่างบ้านคอนธาตุ กะบ้านท่าฉาง
 ห่างจากบ้านคอนธาตุ 10 เส้น เป็น
 ธาตุน้อย ๆ ขณะนี้พังหลายลงพองเหมิดแล้ว

คอนธาตุเป็นที่เข็กขวาง มี
 ผีธาย ไผ่ตองบ่ได้ มีไทกระดุกมีของ

ผู้มาตั้งบ้านคือพ่อใหญ่นวล
 ผิวแคง ลูกของขอย ออกมาจากโคกลี
 อายุบ้านจัก 55 ปี
 อาชีฟ เอ็คนา เอ็คไธ

สภาพหมู่บ้านเป็นที่คอน จึงขนาน
 นามหมู่บ้านว่าบ้านคอนธาตุ
 อายุของหมู่บ้านอย่างน้อย 50 ปี
 เก่าแก่กว่าบ้านท่าฉาง
 พวกที่มาตั้งหมู่บ้านเป็นพวกแรกคือ
 พ่อเฒ่าแพก พ่อเฒ่าจารย์ผือ ผู้ใหญ่นวล
 อพยพมาจากบ้านโคกลี

อาชีฟ ทำนา

หมู่บ้านนี้มีลักษณะเป็นคอน และมีพระ
 ธาตุเก่าอยู่ระหว่างบ้านคอนธาตุกับบ้านท่าฉาง
 ห่างจากบ้านคอนธาตุ ประมาณ 10 เส้น
 เป็นพระธาตุเล็ก ๆ ขณะนี้พังหลายลง
 แม่น้ำพองหมกแล้ว

สมัยก่อนคอนธาตุเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์
 ไม่มีใครกล้าแตะต้อง มีไทกระดุก มีของ
 มีค่า

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือพ่อใหญ่นวล
 ผิวแคง ลูกของผม มาจากโคกลี
 อายุของหมู่บ้านประมาณ 55 ปี
 อาชีฟ ทำนา ทำไร่

จากการบอกเล่าของวิทยากร ให้ความรู้ว่า ชื่อบ้านคอนชาตุ เอมามาจากสภาพคอนของบ้าน กับพระธาตุเก่า ซึ่งขณะนี้พังทลายลงแม่น้ำพองหมดแล้ว ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

หมู่บ้านคอนชาตุ มีอายุประมาณ 50 ปี นายนวล ผิวแกง นายแพศ นายผือ เป็นพวกแรกที่มาตั้งหมู่บ้าน

ท่าฉาง, บ้าน

หมู่บ้านท่าฉาง เป็นหมู่บ้านที่อยู่ริมแม่น้ำพอง ตั้งอยู่ระหว่างบ้านเหมือกแอ่ กับบ้านคอนชาตุ มีจำนวนบ้าน 38 หลังคาเรือน ประชากร 278 คน¹ วัดในหมู่บ้านชื่อวัดศรีชล เป็นสำนักสงฆ์ พระว่อน จารุบุญโน เป็นเจ้าอาวาส² นายหนูเทียบ ป้องเรือ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายคี จัยภูมิ อายุ 64 ปี เกิดที่บ้านท่าฉาง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2519

คือมันเป็นท่าอยู่ริมแม่น้ำพอง มีนางเช่า พอนำมาเอาเข้าใส่เรือ ไปขาย ที่ท่าชุม สุรินทร์ ตอนซอย เป็นเด็ก ๆ ยู่หนึ่ง พ่อปู่ ไปตั้งฉางที่นั่น เอาเข้าไปขาย คนพากันไปยู่ เอ็นบ้านท่าฉาง ก็ยวนี้มีนางแล้ว

คือหมู่บ้านนี้ อยู่ริมท่าแม่น้ำพอง มีนางข้าว พอถึงหน้าน้ำ ชาวบ้านจะขนข้าว ใส่เรือไปขายถึงอำเภอท่าชุม จังหวัดสุรินทร์ ตอนผมเป็นเด็ก ๆ เคยอยู่ที่ท่าฉางเพราะ ปู่ไปตั้งฉางที่นั่น เมื่อคนพากันไปอยู่มากเข้า จึงเรียกว่าบ้านท่าฉาง ปัจจุบันไม่มีนางข้าวแล้ว

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

หมู่บ้านนี้มีอายุจัก 50 ปี
ผู้มาตั้งบ้าน ชื่อพ่อใหญ่เทพ
มาจากบ้านโคกสี พ่อใหญ่ลา มาจาก
หนองคูม

อาชีพ เอ็ดคณา

นายสิงห์ จันทพล อายุ 68 ปี เกิดที่บ้านโคกสี เคยอยู่บ้านท่าฉาง
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2519

เดิมมีพวกขายข้าว ขายร้อย
บุ่ง 12 บาท เอาข้าวมาลงที่ท่าหัน
เอาไปขายที่ท่าคูม สุรินทร์

ชาวบ้านมาตั้งฉางข้าว
หลาย จึงเ็นบ้านท่าฉาง
ผู้มาตั้งบ้านคือ พ่อใหญ่ลา
แม่ใหญ่จัน มาจากบ้านหนองคูม ผู้อื่น
มาจากร้อยเอ็ด อุบล

มีชาตุเก่าอยู่ระหว่างบ้านท่าฉาง
กับบ้านชาตุ

อายุของบ้านจัก 50 ปี
อาชีพ เอ็ดคณา

หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 50 ปี
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน ชื่อพ่อใหญ่เทพ อพยพ
มาจากบ้านโคกสี และพ่อใหญ่ลา อพยพมาจาก
บ้านหนองคูม

อาชีพ ทำนา

แต่ก่อนมีพวกขายข้าว เอาข้าวมา
มาขายร้อยกะบุ่ง ราคา 12 บาท พ่อค้าขนข้าว
มาลงที่ท่าหน้าแห่งนี้ แล้วเอาไปขายที่ท่าเกอ
ท่าคูม จึงเรียกสุรินทร์

เมื่อชาวบ้านมาตั้งฉางข้าวกันมาก
จึงให้ชื่อหมู่บ้านว่าบ้านท่าฉาง

ผู้มาตั้งหมู่บ้านพวกแรก คือพ่อใหญ่ลา
แม่ใหญ่จัน มาจากบ้านหนองคูม คนอื่น มาจาก
ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี

เคยมีชาตุเก่าอยู่ระหว่างบ้านท่าฉาง
กับบ้านคอนชาตุ

หมู่บ้านนี้มีอายุ 50 ปี
อาชีพ ทำนา

วิทยากรทั้งสอง เล่าเรื่องประวัติชื่อหมู่บ้านว่า บ้านท่าฉางตั้งอยู่ริมแม่น้ำพอง
มีท่าหน้าและมีฉางข้าวอยู่หลายฉาง เพื่อรอนข้าวไปขายต่างจังหวัด ปัจจุบันไม่มีฉาง
ข้าว แต่ยังคงใช้ชื่อบ้านท่าฉางอยู่

เป็นหมู่บ้านที่มีอายุ 50 ปี ชาวบ้านมาจากต่างจังหวัด แต่พวกแรกที่มาตั้ง
หมู่บ้าน มาจากบริเวณใกล้เคียง คือนายเทพมาจากบ้านโคกสี และนายลา นางจัน
มาจากบ้านหนองคูม

ท่าพระทราย, บ้าน

บ้านท่าพระทราย ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำพอง อยู่ระหว่างบ้านท่าทาง กับบ้าน
ยางหย่อง มีจำนวนบ้าน 33 หลังคาเรือน ประชากร 217 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน
ชื่อวัดชัยแสงอรุณทอง พระสมุห์สมจิตร ปฏิโมโต รักษาการเจ้าอาวาส² นายชาย
ผิวแดง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายชาย ผิวแดง อายุ 52 ปี ผู้ใหญ่บ้านท่าพระทราย เกิดที่บ้านคอนธาตุ
อยู่ในหมู่บ้านมา 32 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2519

แต่ก่อนหลาย ๆ บ้าน มา
รวมกันที่บ้านนี้ ในเดือนท่า เพื่อ
ตกพระทราย สงน้ำ เพราะหมู่บ้านนี้มี
หาดงาม มีท่า ถนนทาง คอนธาตุ
หนองบัวน้อย หนองหัววัว มากันหลาย

มีท่า มีพระทราย จึงเห็นว่า
บ้านท่าพระทราย เบี่ยนเป็นท่าพระ
ทราย

ผู้ที่มาค้าอีกคำก่อ มีพ่อใหญ่
ลือ คำหาญ กับพ่อใหญ่สมบูรณ์ จันทรดี
ออกมาจากบ้านโคกลี

แต่เดิมในวันสงกรานต์ของหมู่บ้าน
นี่เป็นที่รวมของชาวบ้านใกล้เคียง เช่นบ้านท่า
ฉาง บ้านคอนธาตุ บ้านหนองบัวน้อย บ้าน
หนองหัววัว เพื่อมาทำพิธีก่อพระทราย และ
สงน้ำ เนื่องจากมีหาดงดงาม อยู่ริมแม่น้ำพอง

เนื่องจากมีท่าน้ำ และมีพิธีก่อพระ
ทราย จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านท่าพระทราย
ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็นท่าพระทราย

ผู้ที่มาตั้งบ้านเป็นพวกแรกคือ พ่อใหญ่
ลือ คำหาญ กับพ่อใหญ่สมบูรณ์ จันทรดี ทั้งสอง
ท่านอพยพมาจากบ้านโคกลี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ท่าเปี่ยมตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

อายุของบ้านไค้ 65 ปี

อาชีพ เอ็นดา

นายมี จันทร์คี อายุ 75 ปี อพยพมากับบิดา คือนายสมบุรณ์ จันทร์คี ซึ่งเป็นกลุ่มแรกที่มาอยู่ท่าประทราย มาอยู่ในหมู่บ้าน เมื่ออายุ 10 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2519

นามบ้านเอามาจากท่าที่ลำพอง

และมีการตกพะทรายในเกื่อนท่า ชาวบ้านมาจากหลายที่ คนบ้านหนองบัวน้อย มาบไค้ชาก

ช่วยมาอยู่กับพ่อ แต่ก็ เป็นกองอก มีหมู่ป่า น้ำท่วมถึงบันไดเอียน ลำบากหลาย น้ำลจจิงไ้ปลูกข้าว

มีเรือบรรทุกเข้าไปขายที่ศรีสะเกษ สุรินทร์ ใช้เรือกระแซง ผู้มาตั้งบ้าน คือพ่อใหญ่ลือ คำหาญ กับพ่อของข้อย พ่อใหญ่สมบุรณ์ จันทร์คี ออกจากโคกลี มี 2 บ้านเท่านั้น

อายุบ้านไค้ 65 ปี

ทางเข้าบ้าน เข้าทางหนอง

เตา หรือคอนชาตุ

อาชีพ เอ็นดา

หมู่บ้านนี้มีอายุ 65 ปี

อาชีพ ทำนา

ชื่อหมู่บ้านเอามาจากท่าน้ำที่แม่น้ำพอง และพิธีก่อพระทรายในวันสงกรานต์ ซึ่งเป็นงานใหญ่ มีชาวบ้านจากต่างถิ่นมาชุมนุมกันมาก หมู่บ้านที่ไม่เคยขาดคือคนบ้านหนองบัวน้อย

ผมตามพ่อมา สมัยก่อนเป็นคกรก มีหมู่ป่า ตอนหน้าน้ำหลากน้ำท่วมถึงบันไดเอียน ได้รับความลำบากมาก เมื่อน้ำลดจึงไ้ปลูกข้าว

มีเรือกระแซงบรรทุกข้าวไปขายที่ศรีสะเกษ สุรินทร์

ผู้ที่มาตั้งหมู่บ้าน มีอยู่ 2 ท่านคือ พ่อใหญ่ลือ คำหาญ กับพ่อใหญ่สมบุรณ์ จันทร์คี พ่อของผม ทั้งสองท่านอพยพมาจากบ้านโคกลี

บ้านนี้มีอายุ 65 ปี

ทางเข้าหมู่บ้าน เข้าทางหนองเตา

หรือทางคอนชาตุ

อาชีพ ทำนา

บ้านท่าพระทราย มีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่าบ้านท่าพระทราย เนื่องจากสภาพหมู่บ้าน เป็นท่าน้ำลงแม่น้ำพอง และเคยมีงานก่อพระทรายในวันสงกรานต์ทุกปี ชาวบ้าน ไกล่เกียงนิยมมาเที่ยวงานก่อพระทรายที่บ้านนี้มาก เนื่องจากมีหาดทรายสวยงาม เป็นหมู่บ้านที่มีอายุ 65 ปี ชาวบ้านมาจากโกกสี ภายใต้การนำมาของ นายลือ คำหาญ และนายสมบูรณ์ จันทร์ก

บึงเรือใหญ่, บ้าน

บ้านบึงเรือใหญ่ อยู่ทางทิศใต้ของหนองแซง มีจำนวนบ้าน 30 หลังคาเรือน ประชากร 205 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดเกาะแก้วสามัคคี พระอินทร์ วิเสสโก รักษาการเจ้าอาวาส² นายถาวร สิมมา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายถาวร สิมมา อายุ 47 ปี ผู้ใหญ่บ้านบึงเรือใหญ่ เกิดที่บ้านบึงเรือใหญ่ เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า

เป็นชื่อเก่า ชื่อมาแต่เดิม
บึงอยู่ไหน มีเรือใหญ่จมอยู่ที่บึง เป็นเรือ
ที่ไ้บรรทุกเข้าออกจากลำพองวก
เข้าบึง เคียวนี้บึงคันเขิน เรือใหญ่
ก็หมดสภาพไปแล้ว

ชื่อหมู่บ้านนี้เป็นชื่อเก่า เนื่องจาก
บึงอยู่ที่หมู่บ้าน และมีเรือใหญ่จมอยู่ที่บึง
เป็นเรือที่ไ้บรรทุกข้าวออกจากแม่น้ำพอง
วกเข้าบึง ปัจจุบันบึงคันเขินไป และเรือ
ใหญ่หักพังหมดไปแล้ว

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขต
อำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

เป็นหมู่บ้านเก่าตั้งมาจัก
70 ปี
ชาวบ้านออกมาแต่โคกสี
หนองเต่า
ไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน
ใช้โรงเรียนเดียวกับโรงเรียนบ้าน
หนองเต่า

อาชีพ เอ็ดคณา เอ็ดสวน

นายสอน สิมมา อายุ 54 ปี เป็นหัวหน้าแผนกเกษตรกรรมตำบลของ
โครงการน้ำพองหนองหวาย เกิดที่บ้านโคกสี อยู่บ้านบึงเรือใหญ่ 12 ปี เล่าเรื่อง
หมู่บ้าน เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2519

มีบึงยาว 10 เส้น กว้าง
2 เส้น ตึกกับน้ำพอง เคยมีเรือชน
เข้ามาจมน้ำที่บึงนั้น จึงเห็นว่าบึงเรือใหญ่
เรือบึงมีแล้วมีแต่เรือเว่กกัน

หมู่บ้านอยู่ทางใต้ของหนองแขง
มีอายุจัก 70 ปี ชาวบ้านออกมาจาก
โคกสี บ้านหนองเต่า

อาชีพ เอ็ดคณา

หมู่บ้านบึงเรือใหญ่ ตั้งมาประมาณ
70 ปี
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโคกสี
บ้านหนองเต่า
ไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน เรียน
รวมกับโรงเรียนบ้านหนองเต่า

อาชีพ ทำนา ทำสวน

มีบึงยาว 10 เส้น กว้าง 2 เส้น
แต่เดิมต่อกับแม่น้ำพอง เคยมีเรือชนข้าว
เข้ามาในบึง เรือจมนอยู่ที่บึงนั้น จึงเรียก
ชื่อบึงว่าบึงเรือใหญ่ ตั้งชื่อบ้านตามชื่อบึง
ปัจจุบันเรือผูกไปแล้ว

หมู่บ้านนี้อยู่ทางใต้ของหนองแขง
มีอายุประมาณ 70 ปี ชาวบ้านอพยพมาจาก
บ้านโคกสี บ้านหนองเต่า

อาชีพ ทำนา

จากคำบอกเล่าของวิทยากร ทำให้ทราบว่าชื่อบ้านบึงเรือใหญ่ เอาชื่อมา
จากบึงในหมู่บ้าน และเรือใหญ่ ซึ่งใช้บรรทุกข้าววกเข้ามาจากแม่น้ำพอง ซึ่งเรือ
นั้นขามาจมน้ำที่บึง

เป็นหมู่บ้านที่มีอายุประมาณ 70 ปี ชาวบ้านออกมาจากบ้านโคกสี บ้าน
หนองเต่า

พรหมนิมิตร, บ้าน

บ้านพรหมนิมิตร ตั้งอยู่ทางใต้ของตำบลโลกสี่ มีจำนวนบ้าน 83 หลังคาเรือน
ประชากร 390 คน¹ นายหนูท่า ชูพันธ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายบุรี พรหมลักขโณ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น อายุ 61 ปี
เจ้าเรื่อง หมู่บ้านพรหมนิมิตร เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2519

หมู่บ้านนี้ แรกตามนามไร่
พรหมนิมิตรของช้อย โภยน์ได้รับอนุญาต
เป็นบ้านใหม่ ตั้งมาอีก 2 ปี แล้ว

ไร่พรหมนิมิตร มีเนื้อที่
110 ไร่ คุ้มพื้นที่ 2 จังหวัดคือ
ขอนแก่น กับมหาสารคาม มีห้วยสาย
บวกร่วมทาง ช้อยทดลองปลูกผลไม้
หลายอย่าง ซึ่งปลูกได้ในอีสาน
คือ เงาะ ส้ม มังคุด หนามพัว
ลำไย ลิ้นจี่ มักก็ขายมหาวิทยาลัย
มาช้อยหลาย

ความมุ่งหมายของไร่
พรหมนิมิตร คือ เป็นที่เที่ยว และเป็น
ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน เปิดไร่ให้ชม
เฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์เท่านั้น

ชาวบ้านพรหมนิมิตรออกมาจาก
หลายที่

อาชีพ เอ็กอริฐ เอ็กสวน

หมู่บ้านนี้เอาชื่อไร่พรหมนิมิตรของผม
ไปตั้งโดยไม่ได้ขออนุญาต เป็นหมู่บ้านใหม่
ตั้งมาได้ประมาณ 2 ปี

สำหรับไร่พรหมนิมิตรมีเนื้อที่ 110
ไร่ คุ้มพื้นที่ 2 จังหวัด คือขอนแก่น กับ
มหาสารคาม มีห้วยสายบวกร่วมทางไร่
ผมได้ทดลองปลูกผลไม้หลายชนิด ซึ่งไม่เคย
ปลูกได้ก็ในภาคอีสาน ได้แก่ เงาะ
ส้ม มังคุด มะพร้าว ลำไย ลิ้นจี่
โดยมีนักศึกษาคณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น มาช่วยทดลองปลูกด้วย

ความมุ่งหมายของไร่พรหมนิมิตร
เพื่อให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและเป็นศูนย์
วัฒนธรรม สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
เปิดบริการเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์

ประชาชนของบ้านพรหมนิมิตรมา
จากหลายที่ด้วยกัน

อาชีพ ทำอิฐ ทำสวน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 , หน้า 13.

นางศศิธร ชูพันธ์ อายุ 38 ปี เจ้าของโรงงานทำอิฐชุมชนพาณิชย์
เป็นภรรยาผู้ใหญ่บ้านพรหมนิมิตร อยู่ในหมู่บ้าน 6 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 28
กุมภาพันธ์ 2519

เอานามบ้านมาจากไร่
พรหมนิมิตร ของนายบุรี
เป็นบ้านใหม่ ตั้งมา 2-3 ปี
คนมาจากชุมแพ ภูเขียว
มาได้มาจากบ้านโคกสี บุกกันรอบ ๆ
โรงงานอิฐ มีโรงงาน 6 โรง กระจาย
กันไป จะมีบ้านของลูกจ้างโรงงาน
ล้อมรอบ

น้ำธรรมชาติ มีห้วยสาย
มาตรงกะแม่น้ำพอง

อาชีพ เอ็ดอิฐ ทำขาย
ทั่วภาคอีสาน

เอาชื่อหมู่บ้านมาจากไร่พรหมนิมิตร
ของนายบุรี พรหมลักขโณ*
เป็นหมู่บ้านใหม่ตั้งมาได้ 2-3 ปี
ชาวบ้านอพยพมาจากถิ่นอื่น เช่น
ชุมแพ ภูเขียว มีไก่ออกมาจากบ้านโคกสี
เป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมทำอิฐ ปีโรงงานอิฐอยู่
6 โรง ตั้งอยู่ห่าง ๆ กัน และมีบ้านเรือนของ
ลูกจ้างอยู่รอบ ๆ โรงงาน
หนองน้ำธรรมชาติใกล้แก๊ว ห้วยสายมาตรง
และแม่น้ำพอง

อาชีพ ทำอิฐ ขายทั้งภาคอีสาน

จากข้อมูลข้างต้น ทำให้ทราบว่า หมู่บ้านพรหมนิมิตร เป็นหมู่บ้านใหม่สุด
ของตำบลโคกสี ตั้งอยู่ริมทางหลวงสายขอนแก่น-ยางตลาด

* จากการสัมภาษณ์ นายเฉลิม วรสิทธิ์พรมมา ปลัดอำเภอเมืองขอนแก่น
ได้ความว่า ชาวบ้านมาทำอิฐอยู่ก่อน แต่ไร่พรหมนิมิตรมีชื่อเสียงกว่า จึงให้ชื่อ
หมู่บ้านว่าบ้านพรหมนิมิตร

สำหรับชื่อหมู่บ้าน เามาจากชื่อไร้พรหมนิมิตร อันมีชื่อเสียงของนายบุรี
พรหมลักขโณ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น

อาชีพของชาวบ้าน แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลเดียวกัน คือทำอิฐ
เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นทำสวนผลไม้ ในไร้พรหมนิมิตร

อายุของหมู่บ้าน ประมาณ 2 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอรูขุมแพ จังหวัด
ขอนแก่น และอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ยางหย่อง, บ้าน

หมู่บ้านยางหย่องตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านโคกสี มีจำนวนบ้าน 42
หลังคาเรือน ประชากร 310 คน¹ มีวัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท่ายางชุม พระอธิการพา
ยโสธโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านยางหย่อง เป็น
โรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายทอง สมมะวัง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

พระครูสิริสารธรรม เจ้าอาวาสวัดสิริธรรมนิการวาส อายุ 78 ปี ให้ความรู้
เกี่ยวกับบ้านยางหย่องว่า

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเทียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขต
อำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

มีกกยางหลาย มั่นยืนย่อง ๆ
จึงเ็นนามบ้านว่าบ้านยางย่อง บ้านนี้
อยู่ริมพอง เป็นบ้านน้อย ๆ ทางท่า
ประทรายจิก 2 กิโลเมตร

ผู้มาตั้งบ้านคือพ่อใหญ่สอน
ออกมาจากโกทา ชาวบ้านอื่นออกมา
จากโคกลี

อายุของบ้านจิก 60 ปี

อาชีพ เอ็กนา เอ็กสวน

ในหมู่บ้านนี้มีต้นยาง* มาก ต้นยาง
เหล่านี้ขึ้นสูง ๆ ภาษาอีสานเรียกว่าย่อง หรือ
หย่อง** จึงเรียกชื่อบ้านว่า บ้านยางหย่อง
หมู่บ้านยางหย่อง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำพอง
เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ห่างจากบ้านท่าประทราย
ประมาณ 2 กิโลเมตร

ผู้มาตั้งบ้านคนแรก ชื่อว่าพ่อใหญ่สอน
อพยพออกมาจากบ้านโกทา คนอื่น ๆ อพยพ
มาจากบ้านโคกลี

หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 60 ปี

อาชีพ ทำนา ทำสวน

นายอาวุธ ผิวแดง อายุ 42 ปี เกิดที่บ้านยางหย่อง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
25 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า

เอนามกกยางมาเ็น
นามบ้าน มีกกยางเป็นย่อง ๆ ขึ้นสูง
อยู่ริมพอง บ้านอยู่หว่างบ้านหนองเต่า
กะบ้านท่าประทราย

หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำพอง อยู่ระหว่าง
บ้านหนองเต่า กับบ้านท่าประทราย ในหมู่บ้าน
นี้มีต้นยางมาก เป็นต้นยางสูง ๆ จึงเรียกว่า
บ้านยางหย่อง

* เป็นต้นไม้สูงใหญ่ มักขึ้นเป็นหมู่ ๆ ในป่าดงดิบและในที่ต่ำชุ่มชื้น กับบริเวณ
ใกล้เคียง แม่น้ำลำธาร ในป่าดิบและป่าอื่น ๆ ทั่วไป ลักษณะเนื้อไม้มีสีแสดเรื่อ หรือ
สีน้ำตาลหม่น เนื้อหยาบ แข็งแรงปานกลาง ใช้ทำเสาเรือนและการก่อสร้างทั่วไป
(ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 75-76)

** ย่อง ๆ (หย่อง ๆ) หมายถึง สูง โกง ไกล (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 326)

ผู้เช่าว่าให้ฟังว่า ยาง
ย่อง หนองเต่า ท่าประทราย บึง
เรือใหญ่ ตั้งมาพอ ๆ กัน คือจัก
60-70 ปี

ผู้มาตั้งบ้าน ทำอิคตาก่อ
คือพ่อใหญ่สอน ออกมาแต่โกทา
ผู้อื่นมาจากโกกลี

อาชีฟ เอ็ดนา

คนเช่าคนแก่ เคยเล่าให้ฟังว่า
บ้านยางหย่อง บ้านหนองเต่า บ้านท่าประทราย
บ้านบึงเรือใหญ่ ตั้งมาในระยะเวลาเดียว
กัน คือ ประมาณ 60-70 ปี

ผู้มาตั้งหมู่บ้านเป็นพวกแรกคือ
พ่อใหญ่สอน อพยพมาจากบ้านโกทา คนอื่น ๆ
มาจากบ้านโคกลี

อาชีฟ ทำนา

จากคำบอกเล่าของวิทยากรทั้งสองท่าน ได้ใจความตรงกันว่าบ้านยางหย่อง
เอาสัญลักษณ์ มาจากไม้ยาง ซึ่งขึ้นสูง ๆ หรือภาษาอีสานว่า "หย่อง ๆ" ตามริม
ฝั่งแม่น้ำพอง รอบบริเวณหมู่บ้าน

บ้านยางหย่องมีอายุประมาณ 60 ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ อพยพมาจากบ้านโคกลี
แต่คนที่มาตั้งบ้านเป็นคนแรก ชื่อนายสอน มาจากบ้านโกทา

เลิง, บ้าน

บ้านเลิงตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ของห้วยอีเลิง อยู่ระหว่างบ้านโคกลี
และบ้านพรหมนิมิตร์ มีจำนวนบ้าน 104 หลังคาเรือน ประชากร 767 คน¹
วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดโพธาราม เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการชา จิตคุศโก

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

เป็นเจ้าอาวาส¹ มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ชื่อโรงเรียนชุมชน 3 (บ้านเลิง)² นายสุกิจ จันลีทา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

พระสมุห์ สมจิตร ปภิมิตโต เจ้าคณะตำบลโคกสี อายุ 45 ปี บวชมา 25 พรรษา เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2519

เอามาจากชื่อหนองเลิง
น่าจะเป็นอย่างนี้ คือหนองเลิง
มีหลายหนอง หนองเบญจ หนองจามา
รวมกันเลยเป็นหนองเลิง แปลว่าใหญ่
บ้านนี้มีหมู่บ้าน 100 กว่า
หลังคาเอียน วัดชื่อวัดโพธาราม
มีโรงเรียนชุมชน 3 นายบุรี เป็น
ผู้เฒ่า ย้ายมาจากที่เดิมมาอยู่ที่ศูนย์
อบรม

หมู่บ้านนี้เอามาจากหนองเลิง
หรือภาษาอีสานออกเสียงเป็นเลิง*
หนองเลิง มีหลายหนอง คือ หนองเบญจ หนองจามา
รวมกัน กลายเป็นหนองเลิง แปลว่าใหญ่
หมู่บ้านนี้ มีจำนวนบ้าน 100 กว่า
หลังคาเอียน วัดชื่อวัดโพธาราม โรงเรียนชุมชน
3 นั้น นายบุรี พรหมลักขโธ ผู้ว่าราชการจังหวัด
คนก่อน เป็นผู้กั้งขึ้น โดยย้ายจากโรงเรียน
เดิมมาอยู่ที่ศูนย์อบรมเขาชวน

¹ เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

² ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

* เลิง (เลิง) ว. ใหญ่ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 356)

มีน้ำติดกับบ้าน กับวัด คือ
หนองเลิง

อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดไร

นายวันนา ตาทุมมา อายุ 70 ปี เกิดที่บ้านเลิง เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2519

ที่บ้านมีห้วย เห็นว่าห้วย
อีเลิง คือห้วยใหญ่ ห้วยนี้ผ่านบ้าน
ไปทางเหนือ จึงเอื่อนนามบ้านว่า
บ้านเลิง

เป็นหมู่บ้านที่เจริญ เป็นที่ตั้ง
ของศูนย์อบรมเยาวชน ศูนย์อบรม
ข้าราชการและมีโรงเรียนบ้านเลิง

ชาวบ้านออกมาจากบ้าน
โคกสี ผู้พามาคือแม่ใหญ่สีดา
อายุบ้านจัก 100 ปี
อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดสวน

ตัวบ้านกับวัด อยู่ติดกับหนองเลิง

อาชีพ ทำนา ทำไร่

ในหมู่บ้านมีห้วยชื่อห้วยอีเลิง
ทบายถึงห้วยใหญ่ ไหลผ่านหมู่บ้านขึ้นไป
ทางทิศเหนือ

บ้านเลิงเป็นบ้านที่เจริญ เป็นที่ตั้ง
ของศูนย์อบรมเยาวชน ภาควิชาวันออกเฉียง
เหนือ ศูนย์ฝึกอบรมข้าราชการ ส่วนจังหวัด
ขอนแก่น และโรงเรียนชุมชน 3 บ้านเลิง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโคกสี
ผู้นำมาเป็นคนแรกคือแม่ใหญ่สีดา
หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 100 ปี
อาชีพ ทำนา ทำสวน

วิทยากรทั้งสองท่าน ให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านเลิง เอาชื่อมาจากหนองเลิง
หรือหนองอีเลิง ซึ่งคำว่า "เลิง" หมายถึง "ใหญ่"

บ้านเลิงเป็นบ้านเก่า มีอายุประมาณ 100 ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพ
มาจากบ้านโคกสี ผู้นำมาชื่อนางสีดา

หนองงูเห่า, บ้าน

บ้านหนองงูเห่า เป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศเหนือของบ้านโคกสี และอยู่ทางใต้ของบ้านหนองชุม มีจำนวนบ้าน 117 หลังคาเรือน ประชากร 784 คน¹ มีวัดชื่อวัดสุนทรโรวาส เป็นสำนักสงฆ์ พระคำหลา โชติโก เป็นเจ้าอาวาส² นายหมาง ศรีสวัสดิ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน และนายหลั่น ป้องเรือ เป็นกำนันประจำอยู่บ้านหนองงูเห่า

นายหลั่น ป้องเรือ อายุ 42 ปี กำนันตำบลโคกสี เกิดที่บ้านหนองงูเห่า เล่าเรื่องหมู่บ้านให้ฟัง เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2519

เพราะว่าหนองสาธารณะอยู่ข้างบ้านมีงูเห่าหลายนก คนแก่คนแก่ว่างูเห่าเคยอยู่ เคียงนี้มีแล้ว - - - - -
- - - - - จึงเ็นนามบ้านว่าบ้านหนองงูเห่า

บ้านนี้ตั้งมาจัก 100 ปี คนออกมาจากทางตะวันออก คือร้อยเอ็ดอุบล ต่อมาคับแคบจึงขยายที่ทำกินไปอยู่บ้านใกล้เคียง คือบ้านหนองบัวน้อย บ้านหม้ออกแอ

อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดไร่

เพราะว่ามีหนองสาธารณะอยู่ใกล้หมู่บ้าน มีงูเห่ามาก คนแก่คนแก่เคยเล่าว่า มีงูเห่าอยู่ จึงเรียกหมู่บ้านว่าบ้านหนองงูเห่า

บ้านนี้ตั้งมาประมาณ 100 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากตะวันออกคือร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี ต่อมาคับแคบเข้า จึงขยายที่ทำมาหากินไปอยู่บริเวณใกล้เคียง คือไปตั้งบ้านหนองบัวน้อย และบ้านหม้ออกแอ

อาชีพ ทำนา ทำไร่

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

นายไสย อินทรจักร อายุ 73 ปี เคยเป็นสารวัตรกำนันตำบลโคกสี
เกิดที่บ้านหนองคู เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2519

แต่ก่อนเขาเห็นว่า มีงูเห่า
หลาย กะมีหนองอยู่ข้างบ้าน จึงเห็น
ว่าบ้านหนองงูเห่า

บ้านหนองงูเห่า ตั้งมา
เป็นร้อยปี คนออกมาจากรอยเอ็ด
อุบล เคมีมีน้ำอ้อมบ้าน คนเคยไปอยู่
หัวทิศ คนบ้านเหมียกแอ บ้านหนอง
บัวน้อย ก็เป็นกนบ้านหนองงูเห่า

อาชีพรู เอ็ดคณา เอ็ดไร่

แต่ก่อนคนเขาคคนแก่ เคยเล่าให้
ฟังว่า หมู่บ้านนี้ มีงูเห่ามาก และมีหนอง
อยู่ข้างบ้าน จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านหนอง
งูเห่า

หมู่บ้านหนองงูเห่าตั้งมาประมาณ
100 ปี ชาวบ้านออกมาจากรอยเอ็ด อุบล
ราชธานี

บ้านหนองงูเห่าเคยมีน้ำท่วม
บ้าน คนจึงอพยพไปอยู่ที่อื่น ชาวบ้านเหมียก
แอ บ้านหนองบัวน้อยอพยพมาจากบ้าน
หนองงูเห่า

อาชีพรู ห่านา ทำไร่

จากคำบอกเล่าของวิทยากร ได้ความรู้ว่าชื่อบ้านหนองงูเห่ามาจาก
หนองน้ำสำคัญของหมู่บ้าน และสัตว์ที่มีมากในหมู่บ้านในขณะนั้นคืองูเห่า

สภาพหมู่บ้านก่อนที่จะกันเขื่อนอุบลรัตน์ น้ำเคยท่วมบ้าน ชาวบ้านจึงอพยพ
ไปอยู่บริเวณใกล้เคียง คือบ้านหนองบัวน้อย และบ้านเหมียกแอ

อายุของหมู่บ้านประมาณ 100 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากรอยเอ็ด อุบล
ราชธานี

หนองคู, บ้าน

บ้านหนองคูเป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศเหนือของบ้านโคกสี มีจำนวนบ้าน 239 หลังคาเรือน ประชากร 1,493 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดบ้านหนองคู เป็นพัทธสีมา พระครูบุญสารสุนทร² เป็นเจ้าอาวาส³ โรงเรียนในหมู่บ้านเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านหนองคู³ นายรวบ กฤหัส และนายจี องค์กราม เป็นผู้ใหญ่บ้านหนองคู

นายมี สีชา อายุ 65 ปี เกิดที่บ้านหนองคู เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองอยู่ในบ้าน มีบักตุมหลาย มีหนองอยู่ในหมู่บ้าน เคยมีต้นมะตุม* เคี้ยวนี้บักตุมบ่มีแล้ว จึงเ็นว่าบ้าน หนองคู มาก ปัจจุบันต้นมะตุมหมดไปแล้ว

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

* เป็นต้นไม้ยืนต้น ขนาดกลางและใหญ่ ไม้ใช้ทำตัวถังเกวียน ทำเพลลา ทำหัวสันแปรง ยางผสมสีทากระดานแทนขาว เปลือกผลให้สีเหลืองใช้ย้อมผ้า เนื้อในลูกใช้รับประทาน คุณค่าของมะตุมในการเป็นยารักษาโรคคือ เปลือกของรากและลำต้นเป็นยารักษาไข้จับสั่น และโรคลม ใบสดคั้นเอาน้ำกินแก้หวัด และหลอดลมอักเสบ ผลดิบรักษาโรคเกี่ยวกับกะเพาะ แก้กท้องเสีย แก้กนิค ผลสุกเป็นยาระบาย(ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 235, 241, 247, 255)

ชาวบ้านออกมาจากร้อยเอ็ด
อุบล มาตั้งบ้านท่าทางยู่ง่อน แล้วย้าย
มาบ้านหนองคูม
อาชีพรู เอ็ดคณา มีน้ำหลาย

ชาวบ้านอพยพมาจาก จังหวัด
ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี มาตั้งบ้านท่า
ทางก่อน แล้วย้ายมาอยู่บ้านหนองคูม
อาชีพรู ท่านา มีน้ำอุดมสมบูรณ์

พระครูสิทธิสารธรรม เจ้าอาวาสวัดศิริธรรมนิภาวาส อายุ 78 ปี เล่าเรื่อง
บ้านหนองคูม เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองอยู่ในหมู่บ้าน เอ็น
หนองคูม เพาะมีกกคูมหลาย นามบ้าน
เอามาจากนามหนอง

ชาวบ้านออกมาจากร้อยเอ็ด
อุบล บ้านนี้อุดมสมบูรณ์ดี
อาชีพรู เอ็ดคณา

มีหนองอยู่ในหมู่บ้าน เรียกกันว่า
หนองคูม เนื่องจากมีต้นมะตูมมาก เมื่อตั้ง
ชื่อบ้าน จึงเรียกว่าบ้านหนองคูม

ชาวบ้านมาจากร้อยเอ็ด อุบล
ราชธานี เป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ดี
อาชีพรู ท่านา

จากกวีรสัมพันธ์วิทยากร ปรากฏว่าบ้านหนองคูม เอามาจากหนองคูม
คือหนองสำคัญในหมู่บ้าน และเคยมีต้นมะตูมอยู่รอบหนอง ปัจจุบันมะตูมหมดไป
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านท่าทาง ซึ่งมีเชื้อสายร้อยเอ็ด อุบลราชธานี

หนองเต่า, บ้าน

บ้านหนองเต่า เป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศตะวันตกของหนองแซง มีจำนวนบ้าน
39 หลังคาเรือน ประชากร 268 คน¹ มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

ชื่อโรงเรียนบ้านหนองเต่า¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสุวรรณ์ กรिया

นายสอนตา สมอุนจารย์ อดีตผู้ใหญ่บ้านหนองเต่า อายุ 44 ปี เกิดที่
หนองเต่า เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2519

ในหมู่บ้านมีหนองใหญ่ เป็นลูก
เป็นปิง เนื้อที่ 10 ไร่ ไร่ อยู่ติดแม่น้ำ
พอง ขาคองพอง บ่มีน้ำในหน้าแล้ง
บ่มีท้นบก้น รอบ ๆ หนองเป็นที่สวน
หนองนี้เดิมมีเต่าหลาย จรเข้าก็เยอะ
เคยขึ้นมาใช้ที่กองฟาง บ้านแม่ช้อย

ชาวบ้านออกมาจากบ้าน
โคกสี เฒ่าเสียง จันทยอ มาจาก
บ้านโคกสี เป็นบ้านแรก คนอื่น ๆ
มาตามไฮ่ตามนา

อายุของบ้าน 70-80 ปี

อาชีพ เลี้ยง

ในหมู่บ้านนี้มีหนองใหญ่ เป็นลูก *
เป็นปิง มีเนื้อที่ 10 ไร่ ไร่ อยู่ติดกับแม่น้ำ
พอง ไม่บ่มีท้นบก้นน้ำ ในหน้าแล้งน้ำจึงไหล
ลงแม่น้ำพอง รอบ ๆ หนองเป็นที่สวน แต่
เดิมในหนองนี้มีเต่ามาก จรเข้าก็มีเยอะ
เคยขึ้นมาใช้ที่กองฟาง บ้านแม่ของผม

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโคกสี
มาทำไร่ทำนา ผู้นำในการตั้งหมู่บ้านคือ
ผู้เฒ่าเสียง จันทยอ มาจากบ้านโคกสี

หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 70-80 ปี

อาชีพ ทำนา

¹ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

*ลำน้ำที่มีลักษณะยาวเหมือนห้วย หรือคลองขาคเป็นห่วง ๆ โดยที่ข้างต้น
ข้างปลายต้นเขินหรือคัน หรือลำน้ำ หรือสายน้ำ ที่เคยเป็นห้วย หรือคลองมาก่อน
ต่อมาได้เปลี่ยนทางเดิน ตอนต้นน้ำไม่เดินนี้ ข้างต้นข้างปลายต้นเขิน น้ำลึกอยู่ระหว่าง
กลาง เรียกว่าลูก (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 37)

นายสอน สิมมา อายุ 54 ปี หัวหน้าเกษตรกรตำบล ของโครงการ
น้ำพอง หนองหวาย เคยอยู่บ้านหนองเต่า เฒ่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 28 กุมภาพันธ์
2519

มีหนองเคยมีเต่าหลาย
เต่าตัวเล็ก ๆ ใหญ่ ๆ ไซ่กินได้
เดียวมักจะหมดไป หนองอยู่ติดกับฝั่ง
น้ำพอง น้ำก็เหือดแห้งหลายลง
พองเหือด เหลือสภาพแต่เป็นหนอง
บึงน้ำในหน้าแล้ง

เป็นหมู่บ้านตั้งมาจัก 70 ปี
คนมาจากโคกสี ร้อยเอ็ด อุบล
เขาสีเขียว จันทยอ อยู่เป็นบ้านแรก
ต่อมาคนบ้านนี้ออกไปอยู่บ้านบึงเรือ
ใหญ่ กามนาของเขา เด็กใช้โรงเรียน
ร่วมกัน

อาสีพ เอ็ดนา ช้วนนา
อุคมคี

หมู่บ้านนี้มีหนอง และมีเต่ามากเป็นทั้ง
เต่าตัวเล็ก ๆ ใหญ่ ๆ เป็นเต่าที่กินได้ ปัจจุบัน
เต่าหมดไปแล้ว หนองเต่าอยู่ริมฝั่งแม่น้ำพอง
แต่น้ำไหลลงแม่น้ำพองหมด เพราะไม่มีเขื่อน
กั้นน้ำ

หมู่บ้านหนองเต่าตั้งมาประมาณ 70 ปี
คนมาจกบ้านโคกสี มาจากจังหวัดร้อยเอ็ด
อุบลราชธานี
พ่อเขาสีเขียว จันทยอ อพยพมาอยู่บ้าน
หนองเต่าเป็นคนแรก เมื่อบ้านหนองเต่าเจริญขึ้น
ชาวบ้านจึงอพยพไปอยู่บ้านบึงเรือใหญ่ โดยไป
อยู่ตามนาของเขา เด็กทั้งสองหมู่บ้านใช้
โรงเรียนบ้านหนองเต่าร่วมกัน

อาสีพ ทำนา ช้วนนาอุคมสมบูรณ์คี

วิทยากรทั้งสองท่านให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านหนองเต่า เฒ่ามาจากชื่อหนอง
เต่า ซึ่งเป็นหนองน้ำอยู่ติดกับแม่น้ำพอง น้ำไหลถ่ายเทถึงกันได้ แต่ในหน้าแล้ง
น้ำไหลลงแม่น้ำพองหมด เพราะระดับน้ำไม่เท่ากันและหนองเต่าไม่มีท่อนกั้นน้ำ
แต่เดิมหนองน้ำแห่งนี้มีเต่าอุคมสมบูรณ์ ปัจจุบันเต่าหมดไปแล้ว แต่ยังเรียก
ชื่อบ้านว่าบ้านหนองเต่าตามเดิม

ชาวบ้านหนองเต่าอพยพมาจากบ้านโคกสี มาจากจังหวัดร้อยเอ็ด อุดม
ราชธานี อาศัยอยู่ประมาณ 70 ปี นายเตียง จันทยง เป็นผู้อพยพมาจากบ้านโคกสี

หนองบัวทอง, บ้าน

บ้านหนองบัวทอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตำบลโคกสี อยู่ระหว่างบ้าน
หนองไหล่ กับบ้านโคกแปะ มีจำนวนบ้าน 43 หลังคาเรือน ประชากร 245 คน¹
ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายอุดม เวฬุวนาทร

นายเฉลิม วรสิทธิ์มา ปลัดอำเภอเมืองขอนแก่น เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2519

เป็นหมู่บ้านใหม่ ตั้งมาจัก
3 ปี ก่อนตั้งบ้านชื่อยตามชาวบ้าน
ว่าชื่อเขาชื่อโค ชาวบ้านบอกให้ใส่
ชื่อหนองบัวทอง

หนองบัวทอง เอานาม
หนองในบ้านกับบัวแดงในหนอง
ถ้าชื่อใส่นามหนองบัวแดง มันเพาะ
ทางราชการมันยุ่งยาก ๆ ชื่อหนอง
บัวทองเป็นมงคลกว่า

ชาวบ้านออกมาจากบ้าน
หนองไหล่ ซึ่งห่างกันจัก 4 เส้น
ใช้วัด ใช้โรงเรียนร่วมกับ
บ้านหนองไหล่

อาชีพ เอ็ดคณา

หมู่บ้านหนองบัวทองเป็นหมู่บ้านใหม่
ตั้งเป็นหมู่บ้านได้ 3 ปี ตอนจะตั้งชื่อหมู่บ้าน
ตามชาวบ้านว่า จะให้หมู่บ้านชื่ออะไร ชาว
บ้านให้ชื่อว่าหนองบัวทอง

กล่าวว่าหนองบัวทอง เอาชื่อมาจากหนอง
น้ำในหมู่บ้าน และบัวแดงในหนอง แต่ถ้าจะให้
ชื่อหนองบัวแดงมันไม่ไพเราะ และทางราชการ
ไม่ชอบคำว่าแดง ชื่อหนองบัวทองจึงเหมาะ
สกว่า

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองไหล่
ซึ่งมีระยะทางห่างเป็น 4 เส้น
หมู่บ้านนี้ไม่มีวัด ไม่มีโรงเรียนใช้วัด
และโรงเรียนบ้านหนองไหล่

อาชีพ ทำนา

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้าน ในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

นายฉ้น เวฬุวนาทร อายุ 49 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองไหล อยู่ในหมู่บ้าน
หนองไหลประมาณ 30 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้าน 21 ปี และเป็นผู้ตั้งชื่อบ้านหนองบัว
ทองเล่าเรื่องหมู่บ้านหนองบัวทอง เมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2519

น้อยเป็นผู้ใส่ชื่อบ้านหนองบัวทอง ผมเป็นผู้ตั้งชื่อบ้านหนองบัวทอง

เอานามหนองบ้านและบัว ที่ให้ชื่อว่าหนองบัวทอง เพราะมีบัว
แดงในหนอง มาก เป็นบัวแดง อยู่ในหนองของบ้าน
ชาวบ้านออกไปจากบ้าน ชาวบ้านอพยพไปจากบ้านหนองไหล
หนองไหล

ผู้ตั้งบ้านตำอิกคำก่อ คือ ผู้ที่มาอยู่เป็นพวกแรกได้แก่นายกันยา
นายกันยา สมปีตะ นายคำ แสนคำวงษ์ สมปีตะ นายคำ แสนคำวงษ์ และนายสุวรรณ
นายสุวรรณ จอมทอง แยกมาจาก จอมทอง ซึ่งอพยพ มาจากบ้านหนองไหล
หนองไหล ทั้งหมด

ตั้งบ้านมานาน 56 ปี ชาวบ้านไปตั้งหมู่บ้านนานประมาณ
แต่เพิ่งแยกการปกครองยกเป็นบ้าน 56 ปี แต่เพิ่งแยกการปกครองใหม่เมื่อ พ.ศ.
หนองบัวทอง เมื่อ พ.ศ. 2516 2516
ทางเข้าบ้านยังบ่สะดวก การคมนาคมในหมู่บ้านหนองบัวทองยัง
ไม่สะดวก

บ่มีโรงเรียน บ่มีวัด ใช้ บ่มีโรงเรียน ไม่มีวัดในหมู่บ้าน
รวมกับบ้านหนองไหล ใช้โรงเรียนและวัดรวมกับบ้านหนองไหล
อาชีพ เอ็นดา อาชีพ ทำนา

จากการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลว่า วิทยากรทั้งสองท่านมีส่วนสำคัญในการตั้งชื่อ
บ้านหนองบัวทอง ซึ่งเอาชื่อหนองในบ้าน และชื่อบัวแดง แต่มีข้อแม้ว่าทางราชการ
ไม่ชอบคำว่า "แดง" จึงเปลี่ยนมาเป็น "หนองบัวทอง" แทน

หมู่บ้านนี้ตั้งมานานถึง 56 ปี แต่แยกการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2516
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองไธล ภายใต้การนำของนายกันยา สมปีตะ
นายคำ แสนกว้างษ์ และนายสุวรรณ จอมทอง

หนองบัวน้อย, บ้าน

บ้านหนองบัวน้อย ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองสูงเหลื่อม กับบ้านโคกสี มีจำนวน
บ้าน 160 หลังคาเรือน ประชากร 900 คน¹ มีวัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดจันทรมณี เป็น
สำนักสงฆ์ พระอธิการพุทธา ฐานงูโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนประจำ
หมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านหนองบัวน้อย³ นายพันธ์ สิมวงษ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายวันนา คาทุมมา อายุ 70 ปี เกิดที่บ้านเลิง อยู่ในหมู่บ้านหนองบัวน้อย
45 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองตึกวัด เคยมีบัวหลวง
บัวแดง บัวใหญ่ เคียนี่หนองยังมี
เขตหนึ่งเป็นธรณีสงฆ์ อีกเขตหนึ่งเป็น
สาธารณะ บัวมี

ในหมู่บ้านนี้มีหนองน้ำตึกเขตวัด
เคยมีบัวหลวง บัวแดง บัวใหญ่ ปัจจุบันหนอง
ยังมีอยู่ เขตหนึ่งเป็นธรณีสงฆ์ อีกเขตหนึ่ง
เป็นหนองสาธารณะ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขต
อำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

ยังมีหนองน้อย ซึ่งหลวงพ่อกา
ท่านให้ชาวบ้านขุดสาใหญ่ไว้ ใช้น้ำอาบ
สมัยนั้นมันอีกว่า บ่มีบ่บาคาลูกมือนี่

เอนามหนองบัว หนองน้อย
มาชวมกันเป็น หนองบัวน้อย
เดิมเห็นว่าหนองบัวโพยยัง
มาจากคำว่าหนองบัวกับโพย
กับคันธัง

ชื่อบ่ก็ เลยใช้ชื่อหนองบัวน้อย

ผู้มาตั้งบ้านคือพ่อใหญ่สีหนาม
เฒ่าพระจำเริญ มาจากอุบล เฒ่าพระ
จำเริญ เป็นคนรวย มีช้าง เอนาให้
เป็นของหลวง

เป็นบ้านเก่าต่อมาลูกหลาน
เป็นคนรวย บ้านใหญ่ขึ้น

นอกจากนี้ในหมู่บ้าน ยังมีหนอง
น้อย ๆ ซึ่งหลวงพ่อกาให้ชาวบ้านขุดสระ
ใหญ่ไว้ใช้น้ำอาบ เพราะสมัยนั้นกันการน้ำ
ไม่มีบ่บาคาลเหมือนปัจจุบัน

เอาชื่อหนองบัว และหนองน้อย
มารวมกันเป็นหนองบัวน้อย
เดิมมีชื่อว่าหนองบัวโพยยัง มา
จากคำว่า หนองบัวกับโพย* และคันธัง**

ชาวบ้านเห็นว่าชื่อหนองบัวโพยยัง
ไม่ไพเราะจึงเปลี่ยนชื่อเป็นหนองบัวน้อย
ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อพ่อใหญ่สีหนาม
ผู้เฒ่า ระจำเริญ ซึ่งมาจากอุบลราชธานี
พระจำเริญเป็นคนรวยมีช้าง ได้ยกที่ดินให้
เป็นของหลวง

เป็นหมู่บ้านเก่า ต่อมาลูกหลาน
เป็นคนรวย บ้านจึงใหญ่โตขึ้น

* โพย = พูน หรือเนินดิน จอมปลวกเวียกโพยปลวก (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 297)

** อีสานเรียกยัง เป็นต้นไม้ขนาดกลางหรือใหญ่ ขึ้นเป็นหมู่ ๆ ใบป่าแดงทั่วไป
เนื้อไม้สีน้ำตาลอมเหลือง เนื้อหยาบแต่สม่ำเสมอ ใช้รองรางรถไฟ ใช้ในการก่อสร้าง
ที่ต้องการความทนทานได้ดีทุกอย่าง ลักษณะเหมือนกับไม้เต็ง ในวงการค้าถือว่าเป็นไม้
ชนิดเดียวกัน (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 143-144)

มีถนน ร.พ.ช. ไปอำเภอ
กระนวน แต่เดิมมีเฉพาะทางเกวียน
ไปบ้านยางหย่อง บ้านโคกอีค้อย
บ้านมีอายุจัก 100 ปี
อาชีฟ เอ็ดกนา เอ็ดสวน

นายพันธ์ สิมวงษ์ อายุ 50 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองบัวน้อย เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
24 กุมภาพันธ์ 2519

ในบ้านมีหนองอยู่ 2 หนอง
คือหนองบัวน้อย อยู่ทางทิศเหนือ
เนื้อที่จัก 60 ไร่ หนองโน้อยู่ทาง
ใต้ เนื้อที่จัก 40 ไร่

เอานามหนองบัวน้อยเป็น
นามบ้าน

ผู้มาตั้งบ้าน คือพระเจ้าเวียง
มาจากอุบล
บ้านนี้เป็นบ้านเก่า อายุจัก
100 ปี

ชาวบ้านเป็นคนรวบ ลูกหลาน
ชาวบ้านได้เรียนกันหลาย
อาชีฟ เอ็ดกนา เอ็ดสวนครัว

มีถนน ร.พ.ช. ไปอำเภอกระนวน
เดิมมีเฉพาะทางเกวียน ไปบ้านยางหย่อง
บ้านโนนชัย*
หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 100 ปี
อาชีฟ ทานา ทำสวน

ในหมู่บ้าน มีหนองอยู่ 2 หนอง
คือหนองบัวน้อย อยู่ทางทิศเหนือ มีเนื้อที่
ประมาณ 60 ไร่ และหนองโน้อยู่ทางใต้
มีเนื้อที่ประมาณ 40 ไร่

เอาชื่อหนองบัวน้อย มาเป็นชื่อ
หมู่บ้าน

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือพระเจ้าเวียง
มาจากอุบลราชธานี
หมู่บ้านนี้เป็นบ้านเก่า อายุ
100 กว่าปี

ชาวบ้านมีฐานะดี ลูกหลานได้เรียน
หนังสือสูง ๆ กันมาก
อาชีฟ ทานา ทำสวนผัก

วิทยากรทั้งสองท่าน ให้ข้อมูลแตกต่างกันไปบ้าง ท่านหนึ่งกล่าวว่าเอาชื่อ
หนองบัว กับหนองน้อย มารวมกันเป็นหนองบัวน้อย อีกท่านหนึ่งกล่าวว่าเอามาเฉพาะชื่อ
หนองบัวในหมู่บ้าน จึงสรุปได้ว่าเอาชื่อมาจากหนองบัวนั่นเอง

* เดิมเรียกว่าบ้านโคกอีค้อย ภายหลังเพี้ยนเป็น โนนชัย, บ้าน

หมู่บ้านหนองบัวน้อย เป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ การทำนาได้ผลดี อายุ
หมู่บ้านประมาณร้อยปี ผู้ที่นำชาวบ้านมาอยู่คือนายสีหนาม และพระเจ้าเวียง มาจาก
จังหวัดอุบลราชธานี

หนองไหล, บ้าน

บ้านหนองไหล เป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศตะวันออกของห้วยอีเลิง ตั้งอยู่ระหว่าง
บ้านโคกสี กับบ้านหนองบัวทอง มีจำนวนบ้าน 94 หลังคาเรือน ประชากร 472 คน¹
วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีฐาน เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการอรุณ จินวโร เป็นเจ้าอาวาส²
มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านหนองไหล³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายผัน
เวฬุวนาท

นายหล่น ป้องเรือ อายุ 42 ปี กำนันตำบลโคกสี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
26 กุมภาพันธ์ 2519

ในหมู่บ้าน มีหนองน้ำ มีกกไหล
กลายต้นกกกลดๆ

ในหมู่บ้านมีหนองน้ำ และมีต้นไผ่*

ชาวบ้านออกมาจากบ้านเลิง
บ้านโคกแปะ บ้านผือ

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเลิง
บ้านโคกแปะ บ้านผือ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

² เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³ ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกองการ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

* พืชพันธุ์หนึ่ง ลำต้นกลมเล็กยาว สำหรับใช้ทอเสื่อ (พจนานุกรม
ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 466)

ตั้งมาจัก 100 ปี

หมู่บ้านหนองไหล่ ตั้งมาประมาณ

100 ปี

อาชีพ เกษิตนา

อาชีพ ทำนา

นายผัน เวศวนาทร อายุ 49 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองไหล่ อยู่ในหมู่บ้านหนองไหล่ เป็นเวลาประมาณ 30 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้าน 21 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 27 มิถุนายน 2519

ในบ้านมีหนองอยู่ 2 หนอง หนองทางทิศเหนือ มีกกไหล่ที่ไซ้ทำสาค หนองทางใต้เป็นหนองบัว จังเอ็น นามบ้านว่าหนองบัวไหล่

ใน พ.ศ. 2482 นายเลิ่ง คำมูลแสง ผู้ใหญ่บ้าน ตัดให้สันลงว่า บ้านหนองไหล่

แต่ก็เป็นบ้านเดียวกับบ้าน หนองบัวทอง แยกบ้านเมื่อ 3 ปี ที่แล้ว

ผู้มาตั้งบ้าน ชื่อนายโล สี่แก้ว มาจากบ้านผือ

ได้รับเลือกเป็นกำยอาสา พัฒนาของนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อหน้าแล้งที่ผ่านมา นักศึกษาไปร่วม ตั้งห้องสมุด บิหนังสือคี่ ๆ หลาย และมีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านนี้มีหนองอยู่ 2 แห่ง หนองทางทิศเหนือ มีคันไหล่ขึ้นรอบ ๆ หนอง ส่วนหนองทางทิศใต้เป็นหนองบัว หมู่บ้านนี้จึงมีชื่อแต่แรกว่าบ้านหนองบัวไหล่

ใน พ.ศ. 2482 นายเลิ่ง คำมูลแสง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนก่อน ได้ตัดชื่อ หมู่บ้านเป็นบ้านหนองไหล่ เพื่อให้ชื่อสันลง

เดิมเป็นบ้านเดียวกับกับบ้านหนอง บัวทอง เพิ่งแยกเป็น 2 หมู่บ้านเมื่อ 3 ปี มาแล้ว

ผู้มาอยู่ในหมู่บ้านนี้คนแรกชื่อนายโล สี่แก้ว มาจากบ้านผือ กำบลพระลับ ชาวบ้าน ส่วนใหญ่มาจากบ้านผือ

เป็นบ้านที่กึ่งกำยอาสาพัฒนาของ นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อคราว บิดภาณุกูร่อนปี 2519 มีการจัดตั้งห้องสมุด และที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

สิ่งสำคัญในบ้าน เป็นปู่เป็น
เนินสูง มีก้อนอิฐ อยู่ทางตะวันออก
ของบ้าน มีผู้ไปเอาของ

อาชีพรู เอ็ดนา เอ็ดไร เอ็ดสวน

สิ่งสำคัญในหมู่บ้าน เป็นปู่มีก้อนอิฐ
เป็นเนินสูง อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน
มีผู้ไปลอบขุดของโบราณ

อาชีพรู ทำนา ทำไร่ ทำสวน

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่าบ้านหนองไหล เดิมชื่อบ้านหนองบัวไหลโดยเอาชื่อ
หนอง 2 หนอง คือหนองไหล กับหนองบัวมารวมกัน ในพ.ศ. 2482 ตัดให้สั้นเข้าว่า
"บ้านหนองไหล"

บ้านหนองไหลเป็นบ้านที่ตั้งค่ายอาสาพัฒนาของนักศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มีห้องสมุดของหมู่บ้าน อายุบ้านประมาณ 100 ปี นายโธ สี่แก้ว เป็นคนแรกที่อพยพ
มาอยู่ ชาวบ้านส่วนใหญ่มาจากบ้านเลิง บ้านโคกแปะ บ้านผือ สิ่งสำคัญของ
หมู่บ้านคือปู่

หนองหัววัว, บ้าน

บ้านหนองหัววัว ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านโคกสี อยู่ทางใต้ของบ้าน
คอนธาตุ มีจำนวนบ้าน 52 หลังคาเรือน ประชากร 370 คน¹ โรงเรียนประจำ
หมู่บ้าน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านหนองหัววัว²
ผู้ใหญ่บ้าน ชื่อนายหวัค สมอุนจารย์

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

นายสอนตา สม่อนจารย์ อดีตผู้ใหญ่บ้านหนองเต่า เคยอยู่บ้านหนองหัววัว เล่า
เรื่องหมู่บ้านเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองอยู่ทางทิศเหนือของบ้าน
เป็นหนองเล็ก ๆ เนื้อที่ 1 ไร่ 1 วัว
เกิดตายหา ค่ายโหลง เอาวัวไปข่ม
เห็นแต่หัวมัน

อายุมากกว่าบ้านหนองเต่า
30 ปี

พ่อใหญ่สีลา จันมะโสง พ่อใหญ่
ป่อง พ่อเจ้าจันทา พ่อใหญ่อาวมาจาก
โคกลี ชาวโคกลี แยกบ้านมาอยู่คอน
ชาตุ หนองเต่า บึงเรือใหญ่ หนอง
หัววัว

อาชีพ เลี้ยงนา

นายเบ้ง เทพเมธี อายุ 46 ปี ผู้ใหญ่บ้านโคกท่า เคยอยู่บ้านหนองหัววัว
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2519

เขาชะโมยวัวไปฆ่า กักหัว
ทิ้งหนอง พอถึงหน้าแล้งเห็นซากหัว
จึงได้ชื่อว่าหนองหัววัว

เดิมเป็นคอนปู่ตา เป็นอาอีก
อยู่ที่หนอง ไผ่จะทำลายบ่ได้มีงูจงอาง

มีหนองอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เป็นหนองเล็ก ๆ ประมาณ 1 ไร่
สมัยก่อนเกิดโรคระบาดของสัตว์ ชาวบ้าน
เอาวัวไปข่มที่หนองแห่งนี้ เห็นแต่หัวของมัน

หมู่บ้านนี้เก่าแก่กว่าบ้านหนองเต่า
ประมาณ 30 ปี นั่นคือมีอายุประมาณ 100 ปี
ผู้ที่อพยพมาตั้งบ้านหนองเต่าเป็นพวก
แรกคือ พ่อใหญ่สีลา จันมะโสง พ่อใหญ่ป่อง
พ่อเจ้าจันทา พ่อใหญ่อาว มาจากบ้านโคกลี
ชาวบ้านโคกลี ขยายถิ่นฐานออกไปอยู่บ้าน
คอนชาตุ บ้านหนองเต่า บ้านบึงเรือใหญ่
และบ้านหนองหัววัว

อาชีพ ทำนา

มีคนชะโมยวัวไปฆ่า แล้วตัดหัว
ทิ้งเพื่อกลบบรองรอย พอถึงหน้าแล้งจึง
เห็นทรากหัว จึงให้ชื่อว่าบ้านหนอง
หัววัว

เดิมบริเวณหนองหัววัว เป็นศาล
พระภูมิ เป็นที่เกรงขาม มีงูจงอาง

มีกัณฑ์ใหญ่ 3-4 อุ่ม จัก 50 ต้น เกี้ยว
นี้มีผู้ต้นเกี้ยว มีการฆ่าเป็ดไก่ ไปเลี้ยง
บักินป่าในหนอง เขายันผีป่า นักเลง
เลขซ่อนวัว ซ่อนควาย

เมื่อ 10 กว่าปี หาดหมอนี้มาไล่
ปูตา

มีพระชื่อ พระมหาบุญมา
สมณจรรย์วางแผนที่เนรเทศปูตา
เพื่อให้แถวนั้นได้ใช้ประโยชน์

ปูตาเลยอ้าง
อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี
อาชีพ เลี้ยงนา

มีต้นมะก่าโมง * ขนาด 3-4 โอบ
อยู่ราว 50 ต้น ปัจจุบันมีผู้ต้นเกี้ยว มีการ
ฆ่าเป็ดไก่ ไปบวงสรวงศาลพระภูมิ ส่วนปลา
ในหนอง ชาวบ้านไม่กล้ากิน เพราะกลัว
ผีป่า บริเวณนี้จึงเป็นที่ซ่อนวัว ซ่อนควาย
ของพวกชะโหมย พวกปล้น

เมื่อสิบกว่าปีมานี้ พระมหาบุญมา
สมณจรรย์ วางแผนที่เนรเทศศาลพระภูมิ
เพื่อให้บริเวณนั้นได้ใช้ประโยชน์

ศาลพระภูมิเลยร้างไป
อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี
อาชีพ ทำนา

วิทยากรได้ให้ความเห็นเป็น 2 ทางคือ ทางหนึ่งว่าเป็นที่ซ่อนวัว ให้พันธุ์โรค
ระบาด โดยไผ่ลามาแต่หัว อีกทางหนึ่งกล่าวว่า เป็นหนองที่พวกชะโหมย คัดหัววัวทิ้งไว้
สภาพหนองเคยเป็นป่าคอกบิ มีศาลพระภูมิ เป็นที่เกรงขามของชาวบ้าน ต่อมา
มีการเผาบริเวณศาลพระภูมิ เพื่อทำไร่นา

อายุของหมู่บ้านประมาณ 100 ปี ชาวบ้านออกมาจากบ้านโคกสี นายศิลา
นายป๋อง นายจันทา นายอาว เป็นพวกแรกที่อพยพมาตั้งหมู่บ้าน

* เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ แต่ไม่สูงชัน กามป่าคิบ และป่าเบญจพรรณขึ้นทั่วไป
ยกเว้นทางปากน้ำได้ เนื้อไม้สีน้ำตาล อมเหลืองถึงแก่ เป็นไม้ที่มีปุ่ม มีลายงาม และ
ราคาสูง ใช้ทำเครื่องเรือน และเครื่องใช้ชั้นสูง (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย
หน้า 7-8)

เหมือกแฉ่, บ้าน

บ้านเหมือกแฉ่ เป็นบ้านที่อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านหนองงูเห่ล้อม และ อยู่ทางใต้ของบ้านโคกท่า มีจำนวนบ้าน 52 หลังคาเรือน ประชากร 298 คน¹ มีวัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดอรุณวราราม เป็นสำนักสงฆ์ พระเสาร์ พินนาริ เป็นเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้นชื่อโรงเรียนบ้านเหมือกแฉ่³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายพรม โคลสีอำนวย

นายมา โพนุน อายุ 41 ปี เกิดที่บ้านหนองงูเห่ล้อมเคยไปอยู่บ้านเหมือกแฉ่ เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2519

เอาจามมาจากกกเหมือกแฉ่ เป็นกกไม้ขนาดเท่าแขน ใบหนาผอมๆ หักกรอบแกรบ ๆ เป็นไม้เนื้อเหนียว หยาบ ที่บ้านซอยใช้เอ็ดคัมชวน บ้านนี้ห่างจากบ้านหนองงูเห่ล้อม 50 เส้น ทางบ่ตี บ่มีรถเข้าบ้าน

บ้านเหมือกแฉ่ เอาจื่อหมู่บ้านมาจาก ต้นเหมือกแฉ่ ซึ่งเป็นต้นไม้ขนาดเท่าแขน ใบเล็ก ๆ หนา ๆ เป็นไม้เนื้อเหนียว หยาบ ที่บ้านผมใช้ทำคัมชวน หมู่บ้านเหมือกแฉ่ มีระยะทางห่างจากบ้านหนองงูเห่ล้อมประมาณ 50 เส้น ทางไม้ตี รถประจำทางเข้าไม่ถึงหมู่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

ผู้มาตั้งบ้าน ชื่อพ่อใหญ่บัวลา
โลกสีอำนวย พ่อของผู้ใหญ่พรหม โลกสี
อำนวย ออกมาจากหนองงูเห่ลิ้ม

อายุบ้านจัก 70 ปี

อาซึก เอ็ดคณา

ผู้มาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกคือพ่อ
ใหญ่บัวลา โลกสีอำนวย พ่อของผู้ใหญ่พรหม
โลกสีอำนวย ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน โดยอพยพ
มาจากบ้านหนองงูเห่ลิ้ม

หมู่บ้านมีอายุประมาณ 70 ปี

อาซึก ทำนา

นายทิม เอกตาแสง อายุ 37 ปี เกิดที่บ้านเหมือกแอ่ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2519

ที่บ้านเหมือกแอ่ มีกกเหมือก
แอ่หลาย เกียวนี้ก็ยังมียูตามทุ่งเป็นกก
น้อย ๆ ใบหนา ๆ มนน้อย ๆ หักเปาะ
เปะ ๆ ต้นเทวแซน เอ็ดคองถั่ว
คางแตง ทำหัวขวน มันเหนียวดี

พ่อใหญ่บัวลา โลกสีอำนวย
พ่อใหญ่สิงห์ ทองบุญมา มาตั้งบ้าน
คำอิก คำก่อ มาจากบ้านหนองงูเห่ลิ้ม

อายุบ้านจัก 70 ปี

อาซึก เอ็ดคณา

ที่บ้านเหมือกแอ่ มีต้นเหมือกแอ่
มาก ปัจจุบันยังคงมีอยู่ตามทุ่งนา ต้นเหมือก
แอ่ เป็นต้นไม้เล็ก ๆ ใบหนา ๆ มนน้อย ๆ
กรอบ หักมีเสียงดังเปาะเปะ ๆ ต้นเทว
แซน ใช้ประโยชน์ได้น้อย ส่วนมากใช้
ทำคางถั่ว คางแตง ทำค้ำขวน
เป็นไม้เหนียวดี

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือพ่อใหญ่บัวลา
โลกสีอำนวย พ่อใหญ่สิงห์ ทองบุญมา อพยพ
มาจากบ้านหนองงูเห่ลิ้ม

หมู่บ้านมีอายุประมาณ 70 ปี

อาซึก ทำนา

วิทยากรทั้งสอง ให้ความรู้ตรงกันว่า หมู่บ้านเหมือกแอ่ เอาชื่อมาจากต้นเหมือก
แอ่ ซึ่งขณะนี้ก็ยังปึกอยู่

เป็นบ้านที่มีอายุประมาณ 70 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองงูเห่ลิ้ม
ภายใต้การนำของ นายบัวลา โลกสีอำนวย และนายสิงห์ ทองบุญมา

คอนช้าง, ตำบล

ตำบลคอนช้างเป็นตำบลที่อยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมืองขอนแก่น มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ จด ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมืองขอนแก่น

ทิศใต้ จด ตำบลบ้านโพน อำเภอเมืองขอนแก่น

ทิศตะวันออก จด แอ่งน้ำต่อน

ทิศตะวันตก จด ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมืองขอนแก่น*

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบ มีที่สูงเฉพาะบ้านคอนช้าง

ตำบลคอนช้างเป็นตำบลในหมู่ของอำเภอเมืองขอนแก่น แยกออกจากตำบลบ้านหว้า เมื่อพ.ศ. 2518 ** มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 8 หมู่บ้านด้วยกันคือ บ้านคอนช้าง บ้านป่าเหลื่อม บ้านป่าสังข์ บ้านหนองอี บ้านหัวมิง บ้านหัวสระ บ้านคอนหญ้านาง บ้านนิคม

จำนวนประชากร มี 3,599 คน เป็นชาย 1,709 คน หญิง 1,890 คน¹

วัดในตำบลคอนช้างมีอยู่ 7 วัด เป็นพัทธสีมา 1 วัด คือวัดศรีสุข

บ้านคอนช้างนอกนั้นเป็นว่าสำนักสงฆ์²

*แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น ของกรมแผนที่ดิน มาตราส่วน 1 : 80,000 .

**สัมภาษณ์นายชีวิน สุทธิสุวรรณ นายอำเภอเมืองขอนแก่น เมื่อ 21 มีนาคม 2519.

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 15.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

ในตำบลคอนช้างมีโรงเรียนทั้งหมด 4 โรงเรียน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้นทั้งสิ้น¹

การคมนาคมในตำบล มีทางเข้าออก 2 ทาง คือเข้าทางถนนสายมัญจาคีรี-ขอนแก่น ตรงทางบ้านเหล่านาคี บ้านห้วย อีกทางหนึ่ง เข้าทางบ้านเมืองเก่า ตรงโรงต้มกลั่นสุรา ลักษณะถนนมีถนนลูกรังเฉพาะบ้านคอนช้าง บ้านป่าเหลื่อม บ้านป่าสังข์ บ้านหนองอี ส่วนบ้านหัวสระ บ้านหัวมิง บ้านคอนห้วยนาง และบ้านนิคมเป็นถนนดิน* และจากการสำรวจพบว่า มีรถประจำทางเข้าออกหมู่บ้านวันละ 1 เที่ยว คือออกตอนเช้าและเข้าตอนเย็น นอกจากนี้ยังมีจักรยานยนต์รับจ้างจากบ้านเหล่านาคีเข้าตำบลคอนช้างเป็นประจำ

หนองน้ำสำคัญของตำบลคอนช้าง คือแก่งน้ำต้อน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของตำบล เป็นแก่งที่ไหลออกจากลำน้ำชี ไหลผ่านตำบลบ้านโต้น ตำบลบ้านคอนช้าง ตำบลบ้านห้วย และตำบลเมืองเก่า** ใช้น้ำในแก่งน้ำต้อนในการประมงเข้าน้ำ เพาะกล้า

การอาชีพ อาชีพหลักคือ ทำนา ปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง จับปลา ผู้นำท้องถิ่นที่ควรรู้จักได้แก่หลวงพ่อเนียม กิจจุภาโร เจ้าอาวาสวัดคอนช้าง นายไกรสรทอง นามศรี กำนันตำบลคอนช้าง นายสมบุญ จำปา ครูใหญ่โรงเรียนบ้านคอนช้าง²

¹ ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 2 .

*สัมภาษณ์นางอนงค์ หวงพันธุ์ พัฒนาการตำบลบ้านห้วย เมื่อ 23 มีนาคม 2519 .

**แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่นของกรมแผนที่ดิน มาตราส่วน 1 : 80,000 .

² พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น หน้า 15.

ปฐนียสถานที่สำคัญของบ้านคอนช้างไค้แก้ว* ที่บ้านคอนช้างเป็นกลุ่มวัดพญามีกำแพงเป็นศิลาแลง ซึ่งเป็นแร่ในดิน เป็นสนิมเหล็กแบบเดียวกับพวกลูกวัง 3-10 วันแรก ใช้ตักหรือตากไค้ เกิน 10 วัน ตักยาก เป็นที่ที่สร้างในพุทธศตวรรษที่ 16-19 สํารวจพบและขึ้นทะเบียนโบราณสถาน แต่ยังไม่ได้นําเนินการบูรณะซุกแต่ง** ที่บ้านคอนช้างเป็นที่เคารพสักการะของประชาชน ทั้งจังหวัดขอนแก่น และเท่าที่สํารวจพบ เป็นที่ใหญ่ที่สุดในอำเภอเมืองขอนแก่น

คอนช้าง, บ้าน

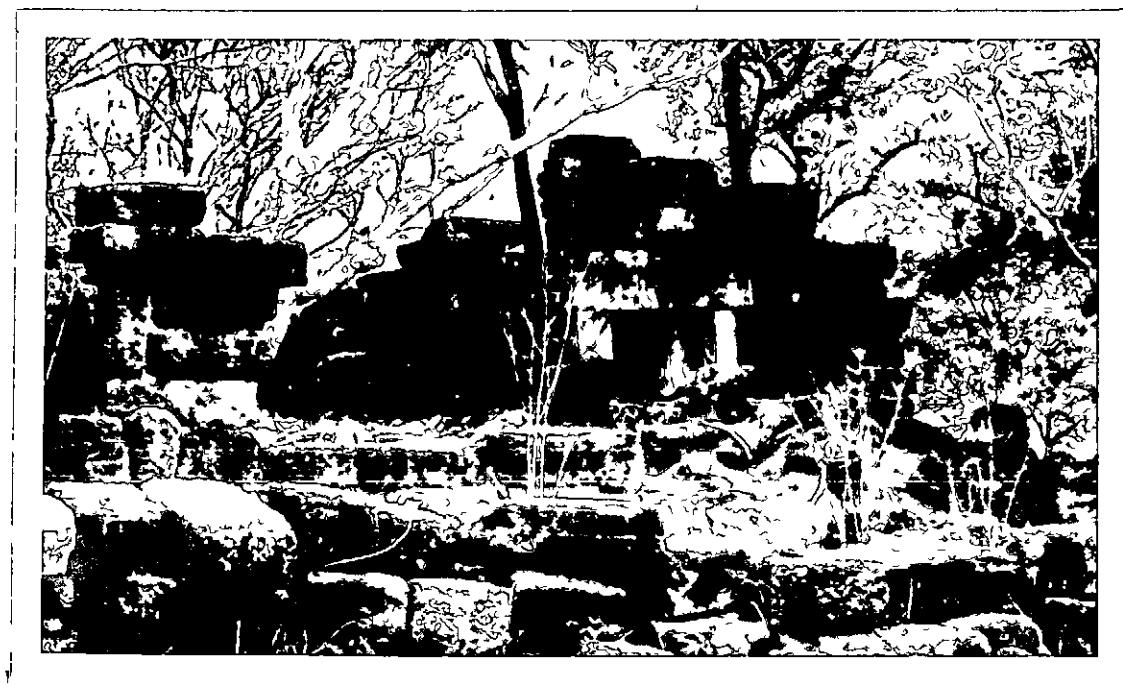
บ้านคอนช้าง เป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศเหนือของตำบลคอนช้าง ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหัวสระกับบ้านป่าหล่ม มีจำนวนบ้าน 165 หลังคาเรือน ประชากร 1,084 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อ วัดศรีสุข เป็นพัทธสีมาพระเนียม กิจจุฑาโร เป็นเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา

* อารวม ศาสดา เจดีย์ วิหาร กุฏิ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 40)

** สัมภาษณ์ นายอัศวี ศรีจิตติ นักโบราณคดี 4 กองโบราณคดี กรมศิลปากรเมื่อ 10 มิถุนายน 2519.

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 15.

² เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

ภาพประกอบที่ 1 กุฏิบ้านคอนช้าง

เป็นกุฏิที่มีบริเวณกว้าง ยาวประมาณ 1 ไร่ ประกอบด้วยศิลาแลง
ยาวประมาณกอนละ 2 เมตร ภาพที่เห็นเป็นซุ้มทางคานหน้าของกุฏิ บริเวณภายใน
เป็นวิหาร

ภาพนี้ถ่ายเมื่อ 18 มีนาคม 2519

ตอนต้นชื่อโรงเรียนบ้านคอนช้าง กำนันประจำบ้านคอนช้าง ชื่อนายไกรสรทอง นามศรี

นางขอ ยุ่มเฟื่อง อายุ 74 ปี เกิดที่บ้านคอนช้าง เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 18 มีนาคม 2519

แต่โคนเป็นคอนเป็น
ทาม มีช้างป่า มีเสือ ทางเข้า
ออกลำบาก จึงเอ็นคอนช้าง

กำนันกำบลบ้านห้วยซ้อ
ขุนประเสริฐ มาขึ้นทำนบ คอนก็
หมดสภาพไป ช้างหนีไป

บ้านคอนช้างเป็นบ้าน
เก่ามีอายุ 100 ปีแล้ว ชาวบ้าน
แตกมาแต่บ้านห้วย

ผู้พามายู่คือพ่อเฒ่า
โหง พ่อใหญ่เสน พ่อใหญ่แก้วโยธา
พ่อเฒ่าพะสี

อาสีพ เอ็ดดา เอ็ดปอ

สมัยก่อนหมู่บ้านนี้เป็นคกรก เป็นที่
ลุ่ม มีช้างป่า มีเสือ ทางเข้าออกในหมู่บ้าน
ลำบาก จึงตั้งชื่อบริเวณนี้ว่าคอนช้าง

ก่อนมากำนันตำบลบ้านห้วยซ้อ
ประเสริฐ ได้สร้างทำนบกั้นน้ำทำให้บริเวณ
ที่ลุ่มและคอนหมดสภาพไป กลายเป็นแก่งน้ำ
ก้อน ช้างป่าหนีไปอยู่ที่อื่น แต่ชื่อหมู่บ้านคง
เรียกว่าคอนช้างตามเดิม

บ้านคอนช้างเป็นบ้านเก่า มีอายุ
ประมาณ 100 ปีเศษ ชาวบ้านอพยพมาจาก
บ้านห้วย

ผู้ที่พาชาวบ้านอพยพมาอยู่คือพ่อเฒ่า
โหง พ่อใหญ่เสน พ่อใหญ่แก้วโยธา และพ่อเฒ่า
พระศรี

อาสีพ ทำนา ปลุกปอ

นายพินิจ ผาสุข อดีตกำนันตำบลบ้านห้วย เกิดที่บ้านห้วยมีความรู้เกี่ยวกับประวัติบ้านคอนช้างเป็นอย่างดี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 21 มกราคม 2519

ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

เอานามมาจากคอน
และข้างป่าในบ้านคือสมัยก่อน
มันเป็นคองอก ยังบ่ ได้ปั้นแก่ง
น้ำคอน มีข้างหลาย เมื่อปั้น
แก่งน้ำคอน ข้างก็หนีไป ป่าคง
ในทามกะตายเหมิด มีน้ำตลอด
ฤดูกาล

นายอำเภอลวงลาด ให้
เอี้ยแก่งน้ำคอน ขุนประเสริฐกำนัน
บ้านหว่า เป็นผู้สร้างท่านบ่
คอนข้าง

บ้านคอนข้างเป็นบ้านเก่า
ตั้งมาหลังบ้านนาดีจัก 25 ปี

อายุบ้านจัก 130 ปี
ชาวบ้านมาแต่บ้านหว่า
มีกูโบธาน แด็กมีงานบุญ
ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ทุกปี
เจ้าอาวาสทุกวัดไปเอาบุญ บางปี
มีการประกวดนางงาม เกี้ยว
บ่มีงาน ย่นพวกบ้น

เอาชื่อมาจากคอน และข้างป่าที่มี
อยู่ในหมู่บ้าน คือสมัยก่อนหมู่บ้านนี้เป็นคองอก
เนื่องจากยังไม่ได้กันท้นบแก่งน้ำคอน มี
ข้างป่ามาก เมื่อกันท้นบแล้ว ทำให้
น้ำท่วมบริเวณนั้น ข้างก็หนีไป ป่าคง
ในที่ลุ่มแถบนั้นตายหมด มีน้ำตลอดปี

ผู้ที่สั่งให้กันท้นบน้ำคอนคือนาย
อำเภอลวงราษฎร์ธุรกิจ (โศภ
ฉินทรกำแหง 2472-81) โดยมีขุนประเสริฐ
ซึ่งเป็นกำนันตำบลบ้านหว่าในสมัยนั้น เป็นผู้
สร้างท่านบ่ที่คอนข้าง

บ้านคอนข้างเป็นบ้านเก่า ตั้งหลัง
บ้านเหล่านาคีประมาณ 25 ปี* คือ
พ.ศ. 2386

อายุบ้านประมาณ 130 ปี
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหว่า
ในบ้านคอนข้างมีกูโบธานสมัยก่อน
มีงานบุญในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ทุกปี
เจ้าอาวาสทุกวัดไปร่วมทำบุญ บางปีมีการ
ประกวดนางงาม ปัจจุบันบ่มีงานฉลอง
เนื่องจากกลัวพวกปล้น

* บ้านเหล่านาคี ตั้งใน พ.ศ. 2361 กูเพิ่มเติมเรื่อง เหล่านาคี, บ้าน

อาสีพ เอ็ดนา เอ็ดปอ
ปูกมันสำปะหลัง จับปา

อาสีพ ทำนา ปลุกปอ
ปูกมันสำปะหลัง จับปลา

จากการสัมภาษณ์วิทยากรทั้งสอง ได้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านคอนช้างเอาชื่อมาจากคอนของบ้าน และช้างป่าที่มีอยู่ในคอนนั้น เดิมสภาพบ้านเป็นคุ่ม เมื่อสร้างทำนบกั้นน้ำประมาณ 30 ปีเศษมานี้ ทำให้บริเวณนั้นเป็นหนองน้ำกว้างใหญ่ สภาพป่าคงจึงหมดไป ช้างจึงหนีไป

บ้านคอนช้างมีอายุประมาณ 130 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านห้วยภายใต้การนำของนายโง นายเสน นายแก้วโยธา และพระศรี

ปฐนียสถานที่มีค่าคือภูที่คอนช้าง เป็นศิลปสมัยลพบุรี ยังไม่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าโดยละเอียด

คอนห้วยนาง, บ้าน

บ้านคอนห้วยนาง ตั้งอยู่ทางใต้ของบ้านห้วยบึง มีจำนวนบ้าน 69 หลังคาเรือน ประชากร 484 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดน้ำค้าง พระทณ ญาณวโร เป็นเจ้าอาวาส² ปีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านคอนห้วยนาง³ นายแก้ว กองหาโคตร เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 15.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 2 .

นายโหม อังวะ อายุ 63 ปี เกิดที่บ้านคอนหญ้านาง เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 18 มีนาคม 2519

คือแต่ก็มีป่าหญ้านาง
ลักษณะบ้านเป็นป่า เป็นคอน
ห่างจากหัวบึงจัก 20 เส้น

มีห้วยโจกผ่านบ้าน มาจาก
หนองแวง มาตกหัวบึง บางปีมีน้ำ
บางปีก็ไหลตลอด แต่ก่อนอีกน้ำ
เคียวนี้ปั่นฝาย ลอกสา ใช้เงินผัน

อายุบ้านจัก 70-80 ปี
ตั้งมาก่อนบ้านหัวบึง

ชาวบ้านมาจากอุบลกะมี
ทองหลางกะมี ผู้มาตั้งบ้านชื่อ
เช่าทา ผู้ลูก เช่าคุณผู้พ่อ ใส่นาม
สกุลว่าวงศ์คำคุณ มาแต่อุบล

อาชีฟ เอ็คนา เอ็คปอ

คือว่าในสมัยก่อนหมู่บ้านนี้มีลักษณะ
เป็นป่าเป็นคอน และมีคันหญ้านาง มาก
หมู่บ้านคอนหญ้านางห่างจากหัวบึง
ประมาณ 20 เส้น

ในหมู่บ้านมีห้วยสำคัญชื่อห้วยโจก
ไหลมาจากบ้านหนองแวง ตำบลบ้านโศก
มาลงที่บ้านหัวบึง ตำบลคอนช้าง สมัยก่อน
หมู่บ้านนี้กันการน้ำ ปัจจุบันได้ทำฝายกันน้ำ
และลอกสระโคยใช้เงินผัน

หมู่บ้านคอนหญ้านางมีอายุประมาณ
70-80 ปี ตั้งมาก่อนบ้านหัวบึง

ชาวบ้านมาจากจังหวัดอุบลราชธานี
บ้าง บ้านทองหลางบ้าง ผู้มาตั้งหมู่บ้านคือ
พ่อเช่าทา ผู้เป็นลูก และพ่อเช่าคุณ ผู้เป็น
พ่อ ได้ตั้งนามสกุลว่าวงศ์คำคุณ มาจาก
อุบลราชธานี

อาชีฟพานา ทาไร่ปอ

* เป็นเตาเลื้อยพวกพันกับต้นไม้ใหญ่และพุ่มไม้อื่น ๆ ใบสีเขียวสดมีขนตามท้อง
รกร้างทั่วไป เถาสีเขียวสด และเหนียวมาก แพทย์คามชนบทใช้รากปรุงเป็นยาต้ม
รับประทาน

ชาวอีสานใช้ใบของหญ้านางคัมกับหน่อไม้ แก้วสขึ้นชมของหน่อไม้ได้ก็ หรือจะ
ตำใบสกกกันเอาน้ำผสมกับหน่อไม้ก็ได้

ชื่อเรียกอื่น ๆ จอยนาง (เหนือ) หญ้าภคินี อันยอ เถาวัลย์เขียว สิวัลย์เขียว
(ตะวันออก) ปู่เจ้าเขาเขียว เถาวัลย์ยอ (ไม้เทศเมืองไทย หน้า 219)

ส.ค.ต.ประสิทธิ์ โยปัณฑุม อายุ 45 ปี อดีตตำรวจ ปัจจุบันเป็นสมาชิก
สภาตำบลบ้านหัว เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 19 มีนาคม 2519

เป็นคอน มีฐานางหลาย
เคียนนี้เป็นไฮโปหมึกแล้ว
อยู่ห่างจากหัวบึงจัก 15
เส้น

ร่วมทุ่งกับนิคม อยู่ใกล้ ๆ
กัน 40-50 เส้น

ในบ้านมีสา 2 หน่วย
สาใหม่สร้างด้วยเงินผัน สาเก่า
โบราณบันไดห้วยยาว 5-6 เส้น
กว้าง 2 เส้น

อาอีฟ คือบ้านนิคม
เอ็คไซ เอ็คนา ปูกมันสำปะหลัง

หมู่บ้านนี้ปีคอน และมีเถาฐานาง
มาก ปัจจุบันเป็นไร่ไปหมดแล้ว
หมู่บ้านคอนฐานางห่างจากบ้านหัว
หัวบึงประมาณ 15 เส้น

เป็นทุ่งเดียวกับบ้านนิคม ห่างจาก
บ้านนิคม 40-50 เส้น

ในหมู่บ้านมีสระสำคัญ 2 แห่ง
คือสระใหม่ สร้างด้วยเงินผัน และสระเก่า
กันฝายยาว 5-6 เส้น กว้าง 2 เส้น

อาอีฟ เช่นเดียวกับบ้านนิคม
ท่าไร่ ท่านา ปูกมันสำปะหลัง

วิทยากรทั้งสองให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านคอนฐานาง เอาชื่อมาจากต้นฐานาง
ลักษณะบ้านนี้เคยเป็นป่าฐานาง ปัจจุบันเปลี่ยนสภาพเป็นนาไร้หมด แต่คง
ใช้ชื่อเดิมอยู่ เป็นบ้านที่มีอายุ 70-80 ปี ผู้มาตั้งหมู่บ้านพวกแรกคือ นายคุณ
และนายทา แห่งตระกูลวงศ์คำคุณ บาจากอุบลราชธานี ชาวบ้านอื่น ๆ มาจาก
บ้านทองหลางบ้าง จากจังหวัดอุบลราชธานีบ้าง

นิคม บ้าน

หมู่บ้านนิคมตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตำบลคอนช้าง มีจำนวนบ้าน 29 หลังคาเรือน ประชากร 205 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อ วัดวงศ์สวรรค์ พัฒนาราม พระหอม หิริธมโม เป็นเจ้าอาวาส² ผู้ใหญ่บ้าน ชื่อ นายบุญเรือง พลวงษ์นา

นายไหม อังวะ อายุ 63 ปี เกิดที่บ้านคอนช้าง เล่าเรื่องบ้านนิคม เมื่อ 20 มีนาคม 2519

มาจากคำว่า นิคม
สร้างตนเองอยู่ห่างบ้านคอนหญ้านาง
จัก 30 เส้น

ตั้งบ้านมาจัก 10 กว่าปี
ผู้มาตั้งบ้านชื่อเฉาหวด
เฉาสีโน เฉาமாகี ออกจาก
บ้านหว่า

กำลังจะเสียดินปลูกวัง
ในปีนี เอาหินบ้านคอนช้างไปสร้าง

อาชีพ เอ็กนา เอ็กไธ
ปลูกมันสำปะหลัง

ชื่อบ้านนิคม มาจากคำว่า นิคม
สร้างตนเอง หมู่บ้านนี้อยู่ห่างจากบ้านคอน
หญ้านาง ประมาณ 30 เส้น

หมู่บ้านนี้ตั้งมาประมาณ 10 กว่าปี
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือพ่อเฉาหวด
พ่อเฉาสีโน และพ่อเฉาமாகี มาจากบ้านหว่า

ยังไม่มีถนนลูกรังเข้าหมู่บ้านกำลัง
จะสร้างถนนลูกรังในปีนี โดยใช้หินจากบ้าน
คอนช้าง

อาชีพ ทำนา ทำไร่ ปลูกมันสำปะหลัง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น บ.ศ. 2518 หน้า 15 .

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

นายจุม พลค้อ อายุ 59 ปี อดีตสารวัตรกำนันตำบลบ้านหว่า เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 20 มีนาคม 2519

เป็นหมู่บ้านใหม่สุดในตำบล
คอนช้าง เดิมเป็นที่ดินหลวงห้าม
10,000 ไร่ กำนันพินิจคอนสภาพ
ให้จับจองได้ แต่ก็เป็นคนสร้างตนเอง

ชาวบ้านอพยพไปจากบ้านหว่า
เอาคนบ่มีไ้ บ่มีนาไปปลูกปอ ปลูกแดง
ฝ้าย พริก เป็นบ้านที่อุดม ปลูกข้าวไ้
ไ้ผลดี เอ็ดข้าวไ้ไ้ 2 ปีเข้านี้

ตั้งบ้านมาจัก 10 ปี

อาชีพ เอ็ดข้าวไ้ เอ็ดปอ
อย่างละกึ่ง

เป็นหมู่บ้านที่ใหม่ที่สุดในตำบล
คอนช้าง เดิมเป็นที่สงวน 10,000 ไร่
กำนันพินิจ ผาสูซ ทำเป็นนิคมสร้างตนเอง

เอาคนบ้านหว่าที่ไม่มีไร่นาของ
ตนเองไปอยู่ ไปปลูกปอ ปลูกแดง ฝ้าย
พริก เป็นบ้านที่อุดมสมบูรณ์ ปลูกข้าวไ้ไ้
ผลดี ปีนี้เป็นปีที่สองที่ปลูกข้าวไ้

หมู่บ้านนี้ตั้งมาประมาณ 10 ปี

อาชีพ ปลูกข้าวไ้ ปลูกปอ
อย่างละครึ่ง

วิทยากรทั้งสองให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านนิคม เอาชื่อมาจากนิคมสร้างตนเอง
นายพินิจ ผาสูซ อดีตกำนันตำบลบ้านหว่า เป็นผู้ริเริ่มให้มีนิคมสร้างตนเองแห่งนี้ขึ้น
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหว่า ทำนา ทำไร่ ไ้ผลดี

บ้านนิคมมีอายุบ้านประมาณ 10 ปี เป็นบ้านใหม่สุดของตำบลคอนช้าง ผู้นำมา
ตั้งหมู่บ้านคือ นายหวด นายสีโน นายมาลี มาจากบ้านหว่า

ปลาลังข บ้าน

บ้านปลาลังขเป็นบ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตำบลคอนช้าง มีจำนวนบ้าน
45 หลังคาเรือน ประชากร 338 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดจันทรงมี เป็นสำนักสงฆ์

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 15.

พระวัง จันทวโธ เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้านเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านป่าสังข์หนองสี² ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายชาญชัย จำปาหอม

นายสิงห์ ชายขวา อายุ 67 ปี เกิดที่ตำบลท่าสอนคอน จังหวัดมหาสารคาม อยู่บ้านป่าสังข์ 36 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 19 มีนาคม 2519

เอนามบ้านมาจากกกสังข์
ต้นเป็นหนาม ไล่แกงหน่อไม้ เดิมมี
กกสังข์หลาย เคียนนี้ยังมีอยู่บ้างแต่มี
หลาย เพราะคนทำไร่ป่อ

เป็นบ้านใหม่ คนออกมา
จากคอนช้าง ขอนแก่น สารคาม

ผู้นำหมู่บ้านคือเฒ่าเพี้ย
เฒ่านาม พ่อสีทน พ่อใหญ่ทวม
ออกจากคอนช้าง

ชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ได้มาจากชื่อต้นสังข์
ซึ่งเป็นต้นไม้มีหนาม มีใบหอบใช้ไล่แกงหน่อไม้
เก็บหมู่บ้านนี้มีต้นสังข์มาก ปัจจุบันยังงมีอยู่บ้าง
แต่ไม่มาก เพราะมีการโค่นถางเพื่อทำไร่ป่อ

หมู่บ้านป่าสังข์ เป็นบ้านใหม่ ชาวบ้าน
อพยพออกมาจากบ้านคอนช้าง จากจังหวัดขอนแก่น
และมหาสารคาม

ชาวบ้านที่อพยพมาอยู่เป็นพวกแรกได้แก่
พ่อเฒ่าเพี้ย พ่อเฒ่านาม พ่อใหญ่สีทน พ่อใหญ่ทวม
มาจากคอนช้างทั้งสิ้น

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

อายุบ้านจัก 50 ปี
 อาชีพ เอ็กนา เอ็คไฮปอ
 ไฮมันสำปะหลัง

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี
 อาชีพ ทำนา ทำไร่ปอ ไร่มัน
 สำปะหลัง

นายศรีอารย์ จันทรังสี อายุ 55 ปี เกิดที่บ้านเป็ด เคยเข้าไปในบ้าน
 ป่าสังข์เสมอ เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 19 มีนาคม 2519

เวลานามมาแตกกสังข์ แค
 โคนมีกกสังข์หลาย ต้นเป็นหนาม
 ลูกค่าย ๆ มะกุ่ม หนากส้มเขียว
 หวาน รสเปรี้ยว ในทองไข่แดง
 หน่อไม้ คู่มือนี้ยังมีกกสังข์ ยู่บ้าง
 แคบหลาย

ชาวบ้านออกมาจากคอนช้าง
 สารคาม
 ผู้นำมาชื่อเฉาเพีย เฉา
 สีทน เฉานาม มาจากคอนช้าง

อาชีพ เอ็กนา เอ็คไฮ

เอาชื่อหมู่บ้านมาจากต้นไม้ชนิดหนึ่ง
 คือต้นสังข์ ซึ่งเป็นต้นไม้มีหนาม มีผลคล้าย
 มะกุ่ม แต่มีรสเปรี้ยว ใบสังข์ใช้แกงหน่อไม้
 ปัจจุบันยังคงมีต้นสังข์อยู่บ้าง แต่ไม่มากเหมือน
 สมัยก่อน

ชาวบ้านออกมาจากบ้านคอนช้าง
 บ้าง จากจังหวัดมหาสารคามบ้าง
 ผู้อพยพมาอยู่ในหมู่บ้านนี้เป็นพวกแรก
 ไคแกพอเฉาเพีย พ่อเฉาสีทน พ่อเฉานาม
 มาจากบ้านคอนช้าง

อาชีพ ทำนา ทำไร่

จากข้อความข้างต้น สรุปได้ว่าบ้านป่าสังข์ เอาชื่อมาจากต้นสังข์ ซึ่งเป็น
 พันธุ์ไม้พื้นเมืองที่มีมากในบริเวณบ้านในสมัยก่อน ปัจจุบันยังมีต้นสังข์ เหลืออยู่บ้าง
 หมู่บ้านป่าสังข์เป็นบ้านใหม่ มีอายุ 50 ปี ชาวบ้านมาจากบ้านคอนช้าง
 จากตัวจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดมหาสารคาม ผู้นำอพยพมาอยู่ นายเพีย นาย
 นาม นายสีทน และนายท่อม ออกมาจากบ้านคอนช้าง

ป่าเลื่อม, บ้าน

บ้านป่าเลื่อม ตั้งอยู่ระหว่างบ้านคอนช้าง กับบ้านป่าสังข์ มีจำนวนบ้าน 74 หลังคาเรือน ประชากร 423 คน¹ มีวัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสายธารราษฎร์บำรุง เป็นสำนักสงฆ์ พระคุณ ธรรมธิโร เป็นเจ้าอาวาส² นายชื่น คนกรงเป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายโหม อังวะ อายุ 63 ปี เกิดที่บ้านคอนหญ้านาง เคยอยู่บ้านป่าเลื่อม เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 19 มีนาคม 2519

เอนามบ้านมาจากกก
เลื่อมเป็นกกไปใหญ่ ยู่ริมน้ำดอน
ไซ่เอ็ดกระถาง เอรูไปกองกิน
คนออกจากอุบด กอนช้าง
พอใหญ่คำมี ทัพชัย ออกจากคอนช้าง
ไปจ้างบ้านป่าเลื่อม ในปี 2470 พอปี
2478 มีคนมากเลยตั้งเป็นหมู่บ้าน

หมู่บ้านนี้อยู่ใกล้แก่งน้ำดอน
จึงอุดมสมบูรณ์
อาชีฟ เอ็ดปอ เอ็ดคณา

เอาชื่อหมู่บ้านมาจากต้นมะเลื่อม
เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ ขึ้นอยู่ริมฝั่งแก่งน้ำดอน
ไม้มะเลื่อมใช้ทำกระถาง เอรูไปกองกิน
ชาวบ้านป่าเลื่อมอพยพมาจาก
บ้านคอนช้าง และจากจังหวัดอุบลราชธานี
ผู้อพยพมาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกคือ
พ่อใหญ่คำมี ทัพชัย มาในปี พ.ศ. 2470
มารากบ้านคอนช้าง พอถึงปี 2478 มีคนมาก
ขึ้น จึงตั้งเป็นหมู่บ้าน
หมู่บ้านนี้อยู่ใกล้แก่งน้ำดอนจึงอุดม
สมบูรณ์ดี

อาชีฟ ทำปอ ทำนา

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 15.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

นายอินทร์ สิทธิ อายุ 60 ปี อดีตสมาชิกสภาตำบลบ้านห้วย เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 19 มีนาคม 2519

บ้านนี้ยุริมฝั่งน้ำตอน
มีกกเหลื่อมหลาย จึงเ็นนามบ้าน
ว่าบ้านป่าเหลื่อม

เดิวนั้น มีป่า เป็นไผ่
เป็นนาเป็นสวน สมัยพอเจริญ ทำไร่
พอกันเหมิค

เป็นบ้านใหม่ ตั้งมาจัก
40 ปี ผู้มาตั้งบ้าน ชื่อ เจ้าคำมี
ทัพชัย มาจากคอนช้าง ผู้อื่นมา
จากคอนช้าง อุด

บ่มีโรงเรียน ไร่ร่วมกับ
โรงเรียนบ้านคอนช้าง

อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดพอ

วิทยากรทั้งสองให้ข้อมูลว่า บ้านป่าเหลื่อมเอาชื่อมาจากคันมะเลื่อมซึ่งมี
อยู่ปากในบริเวณนั้น โดยขึ้นรอบ ๆ แก่งน้ำตอน

อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อ นายคำมี ทัพชัย มาจากบ้าน
คอนช้าง ชาวบ้านอื่น ๆ มาจากบ้านคอนช้างบ้าง มาจากจังหวัดอุบลราชธานีบ้าง

หมู่บ้านป่าเหลื่อม ตั้งอยู่ริมฝั่ง
น้ำตอน มีคันมะเลื่อมมาก จึงเรียกชื่อ
บ้านว่า บ้านป่าเหลื่อม

ปัจจุบันนี้ สภาพหมู่บ้านกลายเป็น
เป็นไร่นา ไม่ได้เป็นป่าดังแต่ก่อน
สมัยที่พอมีราคาคี ชาวบ้านถางป่าทำไร่
พอ กันหมด

เป็นหมู่บ้านใหม่ ตั้งมาประมาณ
40 ปี-ผู้อพยพมาอยู่เป็นคนแรกคือ พ่อเจ้า
คำมี ทัพชัยมาจากบ้านคอนช้าง ชาวบ้าน
ส่วนใหญ่ออกมาจากบ้านคอนช้าง และจาก
จังหวัดอุบลราชธานี

ไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ไป
ใช้โรงเรียนบ้านคอนช้าง

อาชีพ ทำนา ทำไร่พอ

หนองอี, บ้าน

บ้านหนองอีตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตำบลคอนช้าง อยู่ทางใต้ของบ้านป่าสังข์ มีจำนวนบ้าน 70 หลังคาเรือน ประชากร 534 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดประทุมเพงศรี เป็นสำนักสงฆ์ พระสี อนงฺกโน เป็นเจ้าอาวาส² ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสุวัฒน์ โพธิชัย

นายพรม จันทรเสวี อายุ 65 ปี ประธานกลุ่มเลี้ยงไหม บ้านเหล่านาคี เกิดที่กิ่งบ้านฝาง เคยอยู่ในหมู่บ้านหนองอี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 20 มีนาคม 2518

มีหนองอยู่ทางตะวันตกของบ้านอยู่ใกล้แก่งน้ำค้อน เป็นหนองอี เป็นรูปชายธงคั่นไม่เท่ากัน เนื้อที่จัก 3 ไร่ ลึกเมตรกว่า ชาวบ้านเห็นว่าหนองอี จึงใส่นามหนองเป็นนามบ้าน

เดิมหนองอีมีน้ำตลอดปี เมื่อไถบ้นทำนบ น้ำจึงท่วมถึงกัน เทือก น้ำถึงหนองโพธิ์ตำบลบ้านโต้น

มีหนองน้ำอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน อยู่ใกล้แก่งน้ำค้อน เป็นหนองรูปรี เป็นรูปชายธงคั่นไม่เท่ากัน เนื้อที่หนองประมาณ 3 ไร่ ลึกเมตรกว่า ชาวบ้านเรียกหนองนี้ว่า หนองอี คอมาได้เอาชื่อหนองตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน

เดิมหนองอี มีน้ำไม่ตลอดทั้งปี เมื่อไถบ้นทำนบแก่งน้ำค้อน น้ำจึงท่วมถึงกันหมด และท่วมตลอดไปถึงหนองโพธิ์ ตำบลบ้านโต้น

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 15.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อ และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

ชาวบ้านมาจากหลายที่
คือจากสารคาม บ้านหนองแวง
หนองโพธิ์ คอนซาง

ตั้งบ้านมาจัก 60-70 ปี
อาชีฟ เอ็กนา เอ็กไร

นายพันธุ เนตรสงคราม อายุ 75 ปี เกิดที่ตำบลท่าสองคอน อพยพมาอยู่
บ้านหนองฮีประมาณ 50 ปีเศษ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 20 มีนาคม 2519

มีหนองอยู่กลางโคก ต่อจาก
กุคพาน เป็นหนองที่แยกมาจากแก่ง
น้ำค้อน เป็นรูปสี่ จังเอ็นหนองฮี

ชาวบ้านออกมาจากขอนแก่น
สารคาม

ผู้มาอยู่มาคือ เจ้าสีสมุทร
มาจากบ้านหนองบัวคันทิมี เจ้าไทร
มาจากเหล่านาคี เจ้าคิมมาจาก
คอนซาง

ใช้โรงเรียนร่วมกับบ้าน
ป่าดงซ้

อาชีฟ เอ็กนา เอ็กไฮปอ

ชาวหนองฮี ออกมาจากหลายแห่ง
คือ จากจังหวัดมหาสารคาม บ้านหนองแวง
ตำบลบ้านโต้น บ้านหนองโพธิ์ ตำบลบ้านโต้น
และบ้านคอนซาง

หมู่บ้านนี้ตั้งมาประมาณ 60-70 ปี
อาชีฟ ทานา ทาไร

มีหนองน้ำอยู่กลางโคกในหมู่บ้าน
เป็นหนองที่ต่อจากกุคพาน แยกมาจากแก่ง
น้ำค้อน ลักษณะหนองเป็นรูปยาวรี ชาวบ้าน
จึงเรียกว่าหนองฮี หมายถึงหนองรี

คนในหมู่บ้านออกมาจากจังหวัด
ขอนแก่น และจังหวัดมหาสารคาม

ผู้อพยพมาเป็นพวกแรกคือพ่อเจ้า
ศรีสมุทร อพยพมาจากหนองบัวคันทิมี พ่อเจ้า
ไทรมาจากบ้านเหล่านาคี เจ้าคิมมาจากบ้าน
คอนซาง

บ้านหนองฮี ใช้โรงเรียนเดียวกับ
บ้านป่าดงซ้

อาชีฟ ทานา ทาไรปอ

วิทยากรทั้งสอง ให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านหนองฮี เามาจากชื่อหนองฮีของ
หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหนองที่มีลักษณะ"รี" ชาวบ้านออกเสียงว่า "ฮี"

เป็นหมู่บ้านที่มีอายุ 60-70 ปี ชาวบ้านออกมาจากหลายแห่ง คือจากมหาสารคาม
ขอนแก่น บ้านหนองแวง บ้านหนองโพธิ์ และบ้านคอนซาง ผู้นำอพยพมาอยู่คือ นายศรีสมุทร

หัวบึง, บ้าน

หมู่บ้านหัวบึง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของตำบลคอนช้าง มีจำนวนบ้าน 58 หลังคาเรือน ประชากร 312 คน¹ มีวัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดยอกแก้ว เป็นสำนักสงฆ์ พระลำควน สุนทรธมโม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนประจำหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหัวบึง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ ผู้ใหญ่บ้านหัวบึงชื่อ นายลอย คำทอง

นายผอง ปักอาสา อายุ 56 ปี เกิดบ้านคอนช้าง อยู่บ้านหัวบึงมา 36 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 18 มีนาคม 2519

มีบึงโบราณอยู่ทางทิศใต้ของกู๋ เนื้อที่บึงจัก 3-4 ไร่ บ้านยูรมบึง จังเอน บ้านหัวบึง

มีบึงโบราณอยู่ทางทิศใต้ของกู๋บ้านคอนช้าง เนื้อที่ประมาณ 3-4 ไร่ หมู่บ้านมาตั้งอยู่ริมบึง จึงให้ชื่อบ้านว่าบ้านหัวบึง

นามบ้านแคโคน เอนว่าบ้านหลุมต้มไทย เพราะบ้านลึกลงไปเป็นบึง มีกกต้มหลาย มีไทยโคราช

บ้านนี้มีชื่อเดิมว่า บ้านหลุมต้มไทย

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 15 .

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8 .

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาลสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2517 หน้า 2 .

มาอยู่คำอิกคำก่อ ปั้นหม้อขาย เอา
ดินเหนียวริมบึง

ตั้งบ้านมาจัก 60-70 ปี
มาจากโคราช คืออำเภอ
โนนสูง อำเภอคง
อาชีพ ปั้นหม้อ

เพราะเป็นหลุม* และมีคันกระทุ้ม**
อยู่ริมบึง มีชาวโคราช ซึ่งชาวขอนแก่น
นิยมเรียกว่า ไทยโคราช มาอยู่เป็นพวกแรก
มาทำอาชีพปั้นหม้อขาย โดยใช้ดินเหนียว
ริมบึง

หมู่บ้านนี้ตั้งมาประมาณ 60-70 ปี
ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดนคร
ราชสีมาคือจากอำเภอโนนสูง และอำเภอคง
อาชีพ ปั้นหม้อ

พระคำมี ยวามิ อายุ 74 ปี บวชมา 4 พรรษา เกิดที่ตำบลหนองแปน
อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ปัจจุบันจำพรรษาอยู่วัดยอแก้ว บ้านหัวบึง อยู่บ้าน
หัวบึงมา 35 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 18 มีนาคม 2519

เดิมเชื่อว่าบ้านหลุมต้ม
ไทย มีบึงเป็นสนม มีพืชพรรณ
ต่อมาดินเลนหมก มีเนื้อที่ 1 ไร่เศษ
บึงนี้ออกมาจากห้วยสี่ฝั่งซึ่งกำลัง
เข็กสพาน มีกกต้มอยู่หลาย และชาว
ไทยโคราชมาอยู่เป็นหมู่แรก มาคี่
หม้อขาย

เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อว่าบ้านหลุมต้มไทย
เพราะมีบึงซึ่งปัจจุบันดินเลนเป็นสนม*** มีเนื้อที่
1 ไร่เศษ บึงนี้ต่อมาจากห้วยสี่ฝั่ง ซึ่งกำลัง
สร้างสพานอยู่ ริมบึงมีคันกระทุ้มและชาว
บ้านที่มาอยู่พวกแรก เป็นชาวไทยโคราช
มาปั้นหม้อขาย

* ยบลง คำลง ไม่เต็ม(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 446)

** ทุม หมายถึงพรรณไม้ชนิดหนึ่ง คือกระทุ้ม มี 2 ชนิดคือ ทุมโลกหรือทุมพาย
กับทุมน้ำ(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 195)

*** ต้นพืชที่เกิดขึ้นในน้ำ เกาะกันเป็นกลุ่มแน่น ลอยเป็นแพเหนือน้ำ
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 387)

ต่อมาเปลี่ยนเป็นบ้านหัวบึง
เปลี่ยนมานานแล้ว

ตั้งมาจัก 60-70 ปี
ตอนตั้งบ้านใหม่ ๆ ไฟไหม้ป่าแขง
ป่าไผ่ ป่าท่มเลยเป็นที่ราบ ไร่
เฮ็ดนา

ผู้มาอยู่แต่แรก เป็นชาวไทย
โคราชมาจากอำเภอกง โขยมี
เฒ่าเต่า เฒ่าเปะ เป็นผู้มาตั้งบ้าน
อาชีพ คีหม้อ เฮ็ดนา
เฮ็ดปอ ในจังหวัดขอนแก่น ไร่หม้อ
บ้านนี้

ต่อมาเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็นบ้าน
หัวบึง เปลี่ยนมานานแล้ว

หมู่บ้านนี้ตั้งมาประมาณ 60-70 ปี
เมื่อตั้งบ้านใหม่ ๆ ไฟไหม้ป่าแขง ป่าไผ่
ป่ากระทุ่ม ทำให้เป็นที่ราบใช้ทำนาได้

ผู้มาตั้งบ้านอยู่เป็นพวกแรกคือเฒ่า
เต่า เฒ่าเปะ มาจากอำเภอกง จังหวัด
นครราชสีมา

อาชีพ บั้นหม้อ ทำนา ทำไร่ปอ
ในจังหวัดขอนแก่น ไร่หม้อของหมู่บ้านนี้

วิทยากรทั้งสองกล่าวว่า บ้านหัวบึง มีชื่อแต่เดิมว่าบ้านหลุมท่มไทย หมายถึง
ถึงสภาพบ้านที่เป็นที่ลุ่ม มีต้นกระทุ่มขึ้นมาก และมีชาวไทยโคราชมาตั้งบ้านอยู่ ต่อมา
เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านหัวบึง เพราะตั้งอยู่ริมบึงเก่า

หมู่บ้านนี้มีอายุ 60-70 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอนนสูง อำเภอกง
จังหวัดนครราชสีมา ผู้นำมาอยู่คือนายเฒ่า นายเปะ มาจากอำเภอกง นครราชสีมา
บ้านหัวบึงมีชื่อเสียงในด้านบั้นหม้อชาย

หัวสระ, บ้าน

หมู่บ้านหัวสระ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านหัวบึง มีจำนวนบ้าน 36 หลังคา
เรือน ประชากร 214 คน¹ นายสวน สนิทกลาง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 15.

พระคำนี้ ยาวโม อายุ 74 ปี บวชมา 4 พรรษา จำพรรษาอยู่วัดยอกแก้ว
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 18 มีนาคม 2519

เป็นบ้านที่ห่างจากหัวบึง
4-5 เส้น ไร่ ไร่ ไร่โรงเรียน
เดียวกัน

เดิมรวมกับบ้านหัวบึง แยก
เป็น 2 หมู่บ้าน สิบกว่าปีแล้ว

เอานามมาจากสาของบ้าน
ยาวเส้นก้ว กว้าง 15 วา เป็นสา
โบราณ ขุดลอกสมัยเงินแผ่นดินที่แล้ว
นี่เอ็ดสพานเงินแผ่นดินเข้าบ้านหัวสา

ผู้มาตั้งบ้านเป็นคนลาว
กมลลาสัย ไทยโคราช

เผ่าควย เผ่าผ่อง มาด้วยกัน
มาจากไทยโคราช

อาชีพ ทำหม้อ เอ็ดไร่
เอ็ดนา

นายอินทร์ สิทธิ อายุ 60 ปี อดีตสมาชิกสภาตำบลบ้านหัว เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 18 มีนาคม 2519

เป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างจากบ้านหัวบึง
4-5 เส้น ยังใช้วัดใช้โรงเรียนร่วมกับ
หมู่บ้านหัวบึง

เดิมหมู่บ้านหัวสระ รวมอยู่กับ
หมู่บ้านหัวบึงแยกกันเป็น 2 หมู่บ้าน เมื่อ
ประมาณสิบกว่าปีมาแล้ว

ชื่อหมู่บ้านเอามาจากชื่อของสระ
โบราณในหมู่บ้าน เป็นสระยาวเส้นกว่า
กว้าง 15 วา ปีที่แล้วขุดลอกด้วยเงินแผ่นดิน
สำหรับปีนี้นำกำลังสร้างสะพานเงินแผ่นดินเข้า
หมู่บ้าน

ผู้ที่อพยพมาอยู่ในหมู่บ้านนี้มาจาก
อำเภอกลมลาสัย จังหวัดกาฬสินธุ์ และจาก
จังหวัดนครราชสีมา

พวกที่มาอยู่แต่แรกคือ พ่อเผ่าควย
พ่อเผ่าผ่อง มาจากนครราชสีมา

อาชีพ ทำหม้อ ทำไร่บ่อ ทำนา

บ้านหัวสาห่างจากหัวบึง
ประมาณ 3 เส้น เป็นสาลิไฉฉง
จักเส้นยาวเส้น ติดต่อกับหัวสี่ฝั่ง
หัวนั้นบางปีท่านบักชาด มีน้ำเป็น
แห่ง ๆ คงไหนลิกกะเหลือน้ำ

เอานามมาจากนามสา
เดิมเ็นนามบ้านหัวบึงหัวสา

ตั้งบ้านมาจัก 60-70 ปี แต่
มาแยกเป็น 2 หมู่บ้าน ประมาณ 10
กว่าปี

เฒ่าควย เฒ่าผอง มาอยู่มา
จากโคราช

บ้านคอนช้าง หัวบึง หัวสา
รักษากูรุมกัน

อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดไร
ปั้นหม้อ

หมู่บ้านหัวสระห่างจากบ้านหัวบึง
ประมาณ 3 เส้น มีสระใหญ่ในหมู่บ้านกว้าง
ประมาณ 1 เส้นยาว 1 เส้น ติดต่อกับ
หัวสี่ฝั่ง ซึ่งบางปีท่านบักชาด ตรงไหน
ลิกก็มีน้ำอยู่ตลอดปี

เอาชื่อหมู่บ้านมาจากชื่อสระ
หมู่บ้านนี้เดิมเรียกว่าบ้านหัวบึง

หัวสระ

อายุหมู่บ้านประมาณ 60-70 ปี แต่
มาแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน ประมาณ 10
กว่าปี

ผู้มาอยู่ในหมู่บ้านหัวสระ เป็น
พวกแรกคือ เฒ่าควย เฒ่าผอง มาจาก
นครราชสีมา

ชาวบ้านคอนช้าง บ้านหัวบึง
บ้านหัวสระ หนูบำรุงรักษากูรุมกัน
ร่วมกัน

อาชีพ ทำนา ทำไร่ ปั้นหม้อ

วิทยากรทั้งสองกล่าวตรงกันว่า บ้านหัวสระเอาชื่อมาจากสระเก่าแก่ของหมู่บ้าน
เดิมรวมกับบ้านหัวบึง เรียกว่าบ้านหัวบึงหัวสระ แยกออกเป็นบ้านใหม่
เมื่อประมาณ 10 ปีเศษ

ผู้นำอพยพมาอยู่คือนายควย นายผอง มาจากอำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา
คนอื่น ๆ มาจากจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดนครราชสีมา

คอนหัน, คำบล

คำบลคอนหัน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของอำเภอเมืองขอนแก่น มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลอื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ จด คำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น

ทิศใต้ จด คำบลท่าพระ อำเภอเมืองขอนแก่น

ทิศตะวันออก จด คำบลเขาวัว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันตก จด คำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น*

ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบ มีแม่น้ำชี แบ่งเขตแดนระหว่างตำบลพระลับ กับตำบลคอนหัน ผ่านบ้านเหล่านกขุม และมีลำห้วยชัน ซึ่งแยกจากลำน้ำชีที่บ้านวังค้อ ตำบลท่าพระ ผ่านบ้านคอนน้อย บ้านโนนเขาว นอกจากนั้น มีหนองน้ำจากหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น หนองหญ้าแพรก หนองแก หนองโหม่ง และหนองหลี่เปี่ยน**

คำบลคอนหัน แบ่งออกเป็น 10 หมู่บ้านคือ บ้านคอนหัน บ้านคอนแดง บ้านโนนเขาว บ้านเหล่านกขุม บ้านหนองหญ้าแพรก บ้านคอนน้อย บ้านโนนตุน บ้านสว่างมรรคา บ้านหลุมหญ้าคา และบ้านท่าแร่

ประชากรซึ่งสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2518 มี 6,809 คน เป็นชาย 3,318 คน เป็นหญิง 3,491 คน¹

* แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น ของกรมแผนที่ดิน มาตราส่วน 1:80,000.

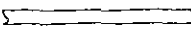
** สัมภาษณ์ นายวิรัช แสงทัมพิม พัฒนาการตำบลคอนหัน เมื่อ 5 มกราคม 2519.

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518. หน้า 5.

แผนที่กำบดดอนหัน

จัดทำจากแผนที่เมืองขอนแก่น ของกรมแผนที่
มาตราส่วน 1:80,000

	ทางหลวง		แม่น้ำ
	เขตกำบด		ลำห้วย

ทางด้านอนามัย จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า มีสถานอนามัย 1 แห่งตั้งอยู่ที่บ้านคอนหัน และสำนักงานควบคุมโรค อีก 1 แห่ง อยู่ที่บ้านหนองหญ้าแพรก

วัดในตำบลมีอยู่ 8 แห่ง เป็นพัทธสีมา 2 แห่ง คือวัดสว่างมะโน บ้านหนองหญ้าแพรก และวัดนวลจันทร์ บ้านคอนหัน อีก 6 แห่งเป็นสำนักสงฆ์¹

โรงเรียนทั้งตำบลมีอยู่ 7 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย 2 โรง ได้แก่โรงเรียนบ้านคอนหัน และโรงเรียนบ้านหนองหญ้าแพรก นอกจากนั้นเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น²

ทางด้านการคมนาคม มีถนนเข้าถึงเกือบทุกหมู่บ้าน โดยมีรถสายโกสุมพิสัย ผ่านบ้านสว่างมรรคา บ้านหนองหญ้าแพรก บ้านโนนคูณ และมีรถสองแถวเล็กเข้าเกือบทุกหมู่บ้าน ยกเว้นบ้านหลุมพญาคา ที่มีทางเกวียน และมีรถม้าเท่านั้น

ทางด้านสังคมวิทยาของตำบลคอนหัน นายนิคม วิเชตพงษ์* ให้ความรู้ไว้ว่า

"ลักษณะทั่วไปของคอนหันมีการเปลี่ยนแปลงมาก สมัยก่อนเวลาสร้างบ้านเอาไม้มาทำหลังคา ปัจจุบันมีลักษณะเป็นแบบใหม่ ความเป็นอยู่ของประชาชนอาจจะเห็นแก่ตัวขึ้น แต่ก็ยังโอบอ้อมอารีกันอยู่"

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3-4 .

²องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

*สัมภาษณ์นายนิคม วิเชตพงษ์ ผู้นำคนหนึ่งของหมู่บ้าน เมื่อ 7 มกราคม 2519 .

บ้านที่ค้อยคือบ้านหลุมพญาคา ค้อยในด้านการคมนาคม ชาคน้ำตั้งอยู่กลางป่า ห่างจากทางหลวง แต่ประชาชนพอใจในการที่วิ่งจอบที่ทำไร่ เพราะเขาซาคที่กินทำกิน

ตำบลคอนตันเป็นตำบลที่อุดมสมบูรณ์ อาชีพทำนา เมื่อเสร็จงาน ทำไร่ ว่างงานน้อยไม่มีใจรูดุชม มีพระเป็นผู้นำ แต่เดิยวันบิณฑบาตของพระลคน้อยไปเพราะพระบวชไม่นาน และความรู้สู้ชาวบ้านไม่ได้ ชาวบ้านเลียบบริหารหมู่บ้าน มีสมาชิก, สภาตำบล ในหมู่บ้านหนึ่งมีคณะกรรมการคูแลวัก คูแลชาวบ้าน

ชาวบ้านจับเป็นกลุ่มเป็นคุ้ม ชอบอิสระ เวลาแต่งงานก็แยกบ้าน แต่ไม่ไกลจาก พ่อแม่"

จากข้อมูลข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า ตำบลคอนตัน เป็นตำบลที่อุดมสมบูรณ์ อยู่ใกล้ทางหลวง การคมนาคมสะดวก ยกเว้นบ้านหลุมพญาคาซึ่งเป็นบ้านใหม่ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง การเพาะปลูกอยู่ในเกณฑ์ดี

คอนแกง, บ้าน

เป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศเหนือของบ้านคอนตัน มีจำนวนบ้าน 152 หลังคาเรือน ประชากร 974 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์บัลลังก์ เป็นสำนักสงฆ์ พระสมัย สิริภุโท เป็นเจ้าอาวาส² นายอาน มหาชัย เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

นายชม ศรีอาสา อายุ 57 ปี เกิดที่บ้านเขวา จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็น
กรรมการหมู่บ้าน เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 6 มกราคม 2519

มีกกางหลาย จึงเห็นว่า
บ้านคอนแกง

กกแกง กกก เป็นสัญลักษณ์
ของบ้าน เคียนี่ก็เหลี่ยแต่คอของกก
แกง กกกก็ยังมีอยู่เคียงโรงเรียน

ชาวบ้านออกมาจากรอยเอ็ด
สารคาม

เช่าสัสดี ชัยลา พามมา
จากบ้านปอพาน รอยเอ็ด มาเอ็ด
บ้านเป็นผู้แรก

มีอาอีบ้านคือบ้านคอนหัน
อายุบ้านจัก 100 ปี รอง
ลงมาจากบ้านแพก

ในหมู่บ้านนี้เคยมีไม้แกง* มาก
จึงให้หมู่บ้านว่าบ้านคอนแกง

เป็นหมู่บ้านที่มีไม้แกง และไม้
ประดู่** เป็นสัญลักษณ์ของบ้าน ยังมีคอของ
ไม้แกง ส่วนต้นประดู่ยังคงเห็นอยู่ข้าง
โรงเรียน

ชาวบ้านอพยพออกมาจากจังหวัด
ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม

ผู้มาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรก ชื่อผู้เช่า
สัสดี ชัยลา มาจากบ้านปอพาน จังหวัด
ร้อยเอ็ด

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านได้แก่ศาลพระภูมิ
อายุของบ้านคอนแกงประมาณ
100 ปี เก่าแก่รองลงมาจากบ้านหนอง
หญ้าแพรก

*เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ ขึ้นทั่วไปในป่าเบญจพรรณ แล้งและขึ้น เนื้อไม้สีแกง
เรื่อๆ หรือสีน้ำตาลอมแกง แข็งแรงและทนทาน เลื่อยไสกบคมแกงได้เรียบร้อย
ชักเงาได้ดี ใช้อก่อสร้างบ้านเรือน โดยมากใช้เป็นเสา รอด ช่อ กระดาน เป็นไม้ที่
ต้านไฟในตัว (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 191-192)

**เป็นต้นไม้สูงใหญ่ ขึ้นในป่าเบญจพรรณขึ้นและแล้งทั่วไป เว้นแต่ทางปากน้ำได้
มีชุมชนทางภาคเหนือ และภาคอีสาน เนื้อไม้มีสีแกงอมเหลือง ถึงสีแกงอย่างสีอิฐแก่
มีเส้นแกกว่าสีพื้น บางทีมีลวดลายงาม เนื้อละเอียดปานกลาง แข็งแรงและทนทาน
ไสกบคมแกงและชักเงาได้ดี ใช้ทำพื้น เสา รอด และทำรถ เกวียน เครื่องเรือนที่
สวยงาม (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 152-153)

อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดไฮโป
เอ็ดมันสำปะหลัง หาปู หาปลา

อาชีพ ทำนา ทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง
จับปลา

นายกันหา แทนมนเทียร อายุ 56 ปี กำนันตำบลคอนหัน มีความรู้เกี่ยวกับ
ภูมิประเทศ และการตั้งบ้านคอนแกลงเป็นอย่างดี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 7 มกราคม
2519

มีกนแกหลาย ลักษณะบ้าน
เป็นคอน คือบ้านคอนหัน บ้านอยู่หว่าง
บ้านคอนน้อยกับคอนหัน ห่างจากคอน
หันจัก 10 เส้น

เก่าเป็นที่สองรองจาก
ภูเขาแพก มีโรงเรียนป.ปลาย บ้าน
คอนน้อย คอนแกลง คอนหัน สว่าง
ใช้โรงเรียนร่วมกัน

อายุบ้านจัก 100 ปี

ชาวบ้านออกมาจากรอยเอ็ด
สารคาม
ผู้ใหญ่สัสดี เอ็ดบ้านเป็น
ผู้แรก

อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดปอ
เอ็ดมัน

ในหมู่บ้านนี้มีคันแกลงอยู่มากและ
ลักษณะเป็นที่สูง
ที่ตั้งของบ้านคอนแกลง อยู่ระหว่าง
บ้านคอนน้อย กับบ้านคอนหัน โดยห่างจาก
บ้านคอนหันประมาณ 10 เส้น

หมู่บ้านนี้เก่าแก่เป็นที่สองรองจาก
บ้านหนองภูเขาแพก

มีโรงเรียนบ้านคอนหัน อยู่ระหว่าง
บ้านคอนแกลง กับบ้านคอนน้อย เป็นโรงเรียน
ระดับประถมศึกษาตอนปลาย หมู่บ้านทั้งสี่
ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน คือบ้านคอนน้อย บ้านคอนแกลง
บ้านคอนหัน และบ้านสว่างมรรคา ใช้
โรงเรียนแห่งนี้ร่วมกัน

บ้านคอนแกลงตั้งมาได้ประมาณ 100
ปี

ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจาก
จังหวัดร้อยเอ็ด และมหาสารคาม
พ่อเฒ่าสัสดี มาตั้งบ้านเป็นคนแรก

อาชีพ ทำนา ปลูกปอ ปลูกมัน
สำปะหลัง

จากการสัมภาษณ์วิทยากรทั้งสองท่าน ให้ความเห็นว่า ชื่อบ้านคอนแดง เป็นชื่อดั้งเดิม โดยเอาลักษณะบ้านที่เป็นที่สูง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "คอน" มารวมกับชื่อพันธุ์ไม้ที่มีอยู่อุดมสมบูรณ์ในขณะนั้น เป็นชื่อหมู่บ้าน ถึงแม้ว่า ไม้แดงจะหายไป เนื่องจากการตัดโค่น ทำบ้านเรือน และบุกเบิกที่ดิน ทำนาทำไร่ แต่ชื่อนี้ก็ยังคงอยู่

ชาวบ้านคอนแดงอพยพมาจากมหาสารคาม และร้อยเอ็ดเป็นส่วนใหญ่ บุคคลที่ได้อธิบายว่าชาวบ้านมาอยู่ในถิ่นนี้คือ นายสัสดี ชัยลา

คอนน้อย, บ้าน

หมู่บ้านคอนน้อย ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านคอนแดง มีจำนวนบ้าน 72 หลังคาเรือน ประชากร 362 คน¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสายทอง ศรีแก้ว

นายสายทอง ศรีแก้ว อายุ 44 ปี ผู้ใหญ่บ้านคอนน้อย เกิดที่บ้านคอนน้อย เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2519

ขอได้ยินพอใจเห็นว่า
แต่ก่อน เห็นว่าบ้านป่าเป้า ป่าเป้า
แต่ก็หลาย แต่เดี๋ยวนี้พอเบิ่งไค้ยู

ผมไค้ยินผู้เฒ่า เล่าว่า แต่ก่อน
บ้านนี้เรียกบ้านป่าเป้า เพราะมีต้นเป้า*
มาก เกียวนี้ก็ยังพอมีอยู่บ้าง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

* หรือเปิ้ล เป็นต้นไม้ที่ใช้ทำยาสมุนไพร โดยใช้ใบและรากตำพอกแผล
พอกฝี รากแช่น้ำรักษาโรคในลำคอเด็ก ใบแช่น้ำอาบให้ร่างกายสดชื่นแจ่มใส
(ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 420)

ผู้ใหญ่มาก เป็นเป็นบ้าน
 คอนน้อย คือเป็นคอน เป็นบ้านน้อย ๆ
 เขาว่าป่าป้ามเป็นมงคล

ตั้งบ้านมา 47 ปี
 ชาวบ้านออกมาแต่สารคาม
 รอยเข็ก คอนแดง คอนหัน

ผู้พามาตั้งบ้านคือ พ่อใหญ่
 ลาด มาจากสารคาม
 สัญลักษณ์ของบ้านคือกาบู้
 บ้านเป็นหลักบ้าน ถึงยามเกื่อนหก
 พวกข่อยพาไก่ เหล้ายา ไปเจียง
 กาบู้ จะไถนาไค้ซีไค้

หนองน้ำที่สำคัญคือคู
 หนองแก เป็นคูกันน้ำ มีลำห้วยไค้คู
 อาชีฟ เอ็ดนา ไฮ่ปอ
 ไฮ่ฟัก สวนผัก

นายบุญ ขุ่มย่งสิน อายุ 44 ปี เป็นกรรมการสภาตำบลคอนหัน อยู่ใน
 บ้านคอนหันประมาณ 20 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 6 มกราคม 2519

พ่อใหญ่ลาดซึ่งเคยเป็นผู้ใหญ่
 บ้านเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านคอนน้อย เพื่อให้
 เป็นมงคล

ที่เรียกว่าบ้านคอนน้อย เพราะ
 เป็นที่คอน และเป็นบ้านน้อยๆ ไม่ใช่หมู่บ้าน
 ขนาดใหญ่

หมู่บ้านคอนน้อยตั้งมา 47 ปี
 ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจาก
 จังหวัดมหาสารคามบ้าง จังหวัดร้อยเอ็ด
 บ้าง และจากหมู่บ้านใกล้เคียง คือบ้าน
 คอนแดง และบ้านคอนหัน

บุคคลแรกที่อพยพมาอยู่บ้าน
 คอนน้อยคือ พ่อใหญ่ลาด มาจากมหาสารคาม
 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านคือศาลพระ
 ภูมิประจำบ้าน เป็นที่นับถือของชาวบ้าน
 พอถึงเคื่อนหก พวกเราพากันเอาไก่และ
 เหล้า ไปเซ่นไหว้ศาลพระภูมิ เพื่อให้
 ทำนาไค้ผลดี

หนองน้ำสำคัญ คือฝายหนองแก
 และลำห้วยชันซึ่งอยู่ทางใต้
 อาชีฟ หานา ทำไร่ปอ ไร่พริก
 ทำสวนผัก

เดิมชื่อบ้านป่าเป้า คือ
ป่าเป้าอยู่หัน ถิ่นเป้าเป็นกกไม้ ไซ้เป็น
ยาแผนโบราณ คือถ้ามีคนตกต้นไม้
ชีเอาใบมารองปูเอาไฟย่างข้างล่าง

เดิวนี่รอบ ๆ บ้านยังมี
กกเป้าอยู่บ้าง

เปียนเป็นบ้านตอนน้อย
มาจัก 40 ปี สมัยพ่อใหญ่ลาค ชาวบ้าน
ชีเคียดหลายตำเียนนามป่าเป้า

ชาวบ้านแยกมาจาก
ร้อยเอ็ด สารคาม

ผู้มาตั้งบ้านคือพ่อใหญ่ลาค
เมืองสุบาล มาแต่บ้านมโน ตำบล
หนองซอน อำเภอยะยี่

อายุบ้านจัก 50 ปี
หนองน้ำในหมู่บ้านเียนว่า
หนองแก เป็นหนองเก่ามีเนื้อที่
130 ไร่ และมีลำห้วยชัน ออกมาแต่
ลำชี

อาชีพ เอ็กนา เอ็กไธโป
ไธมันสำปะหลัง

เดิมหมู่บ้านนี้ชื่อบ้านป่าเป้า คือมี
ถิ่นเป้าหรือเป้ล้า อยู่มาก ถิ่นเป้ล้าเป็นถิ่น
ไม้ชนิดหนึ่ง ไซ้เป็นยาแผนโบราณ คือถ้ามี
คนตกต้นไม้ จะเอาใบของมันปูรอง แล้วเอา
ไฟย่างไว้ข้างล่าง

ปัจจุบันรอบ ๆ หมู่บ้านยังมีถิ่นเป้ล้า
อยู่บ้าง

ชื่อบ้านป่าเป้าเปลี่ยนเป็นบ้านคอน
น้อย ในสมัยพ่อใหญ่ลาค เมืองสุบาล ซึ่งขณะ
นั้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน ชื่อนี้เป็นที่พอใจของ
ชาวบ้านมาก ถ้าใครไปเรียกชื่อบ้านของ
เขาว่าบ้านป่าเป้าเขาจะโกรธ

ชาวบ้านส่วนใหญ่ อพยพมาจาก
จังหวัดร้อยเอ็ด และมหาสารคาม

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน เป็นคนแรกชื่อ
พ่อใหญ่ลาค เมืองสุบาล มาจากบ้านมโน
ตำบลหนองซอน อำเภอยะยี่ จังหวัด
มหาสารคาม

อายุของหมู่บ้านประมาณ 50 ปี
หนองน้ำสำคัญของหมู่บ้านชื่อ
หนองแก เป็นหนองโบราณ มีเนื้อที่ประมาณ
130 ไร่ และมีลำห้วยชัน ซึ่งแยกออกมา
จากลำน้ำชี ไหลผ่านหมู่บ้าน

อาชีพ ทำนา ทำไร่
ไร่บันสำปะหลัง

จากการสัมภาษณ์วิทยากรทั้งสองท่าน ได้ให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านคอนน้อย เป็นชื่อใหม่ ชื่อเดิมว่าบ้านป่าเป้า โดยเอาสัญลักษณ์มาวางกันเปล่า ต่อมาเห็นว่า บ้านป่าเป้าเป็นชื่อไม่เป็นมงคล จึงเปลี่ยนเป็นบ้านคอนน้อย โดยเอาลักษณะ ภูมิประเทศของบ้าน ซึ่งเป็นคอน และเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก หรือน้อยมารวมกันเป็น "คอนน้อย"

บ้านคอนน้อยมีอายุประมาณ 50 ปี ผู้มาตั้งหมู่บ้านคือนายลาต เมืองสุบาล

คอนตัน, บ้าน

หมู่บ้านคอนตัน ตั้งอยู่ระหว่างบ้านสว่างมรรคา กับบ้านคอนแวง มีจำนวน บ้าน 149 หลังคาเรือน ประชากร 903 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดจนวนจันทร์ เป็นพัทธสีมา² โรงเรียนประจำหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านคอนตัน เป็นโรงเรียนประถม ศึกษาตอนปลาย³ มีสถานีอนามัยอยู่ 1 แห่ง นายวิสัย สิงห์ศรีวิชัย เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายมาก วิเขตพงษ์ อายุ 68 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านคอนตัน ปัจจุบันเป็น กรรมการหมู่บ้าน เกิดที่บ้านคอนตัน เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 6 มกราคม 2519

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

คนเก่าคนแก่ที่มาตั้งบ้าน
ชื่อพ่อใหญ่ขุนระหัน เป็นกำนันเก่า
ต่อมาเมื่อพ่อศรีวิเศษบิดาของชอยเป็น
ผู้ใหญ่บ้านคอนหัน

คอนหันเป็นชื่อเก่า แต่ก็มี
ป่าหั้น กกหั้นเป็นเคียเถา เป็นหนาม

เอนามิตรมาจากชื่อขุน
ระหัน และป่าหั้นเป็นชื่อบ้าน
ชาวบ้านออกมาจากรอยเอือก
สารคาม

อายุบ้านจัก 80 ปี
ดาชีพ เอ็ดหนา เอ็ดปอ
ของหมู่บ้านมีพ่อเจ้าปู่ อยู่ใน
คอนหันเป็นอรัญบ้าน พอถึงฤดูปี
ฆาต์ไปสักการะบูชา
ของอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้าน
นับถือก็คือกระดูกของพ่อใหญ่ขุนระหัน
ชาวบ้านเอามาใส่พระประธาน

คนเก่าคนแก่ที่มาตั้งหมู่บ้านชื่อ
พ่อเฒ่าขุนระหัน เป็นกำนันคนแรก ต่อมาเมื่อ
พ่อเฒ่าศรีวิเศษ บิดาของผมเป็นผู้ใหญ่
บ้านคอนหัน

บ้านคอนหันเป็นชื่อเก่า สมัยก่อนมี
ป่าระหันมาก ต้นระหันเป็นเครือเถา มี
ลักษณะเป็นหนาม

เอาสัญญาลักษณะจากชื่อกำนันและ
ชื่อต้นระหัน เป็นชื่อหมู่บ้าน
ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมมาจาก
รอยเอือก และ มหาสารคาม

อายุบ้านประมาณ 80 ปี
ดาชีพ ทานา ทำไร่ปอ
ของหมู่บ้านคูเมือง มีศาลพระภูมิ
ของพ่อเจ้าปู่อยู่ในหมู่บ้าน พอถึงเทศกาล
ชาวบ้านจะพากันไปเซ่นไหว้
สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือกระดูก
ของขุนระหันบรรจุอยู่ในพระประธานของวัด

นายชม ศรีอาสา อายุ 51 ปี เกิดที่บ้านเขาวา จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็น
กรรมการประจำหมู่บ้านคอนหัน อยู่ในบ้านคอนหันมา 38 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
6 มกราคม 2519

* เมล็ดมีสรรพคุณเบื่อเมา ใช้เป็นยารักษาหิด (ไม้และของป่าบางชนิดใน
ประเทศไทย หน้า 432)

แต่ก็เป็นป่าหั้น ป่าหั้นเป็น
เคี้ยหั้น เป็นถันยาว ๆ ลักษณะเป็น
คอน จังเอ็นนามบ้านว่าคอนหั้น

ผู้บาค้างบ้านคือ พ่อขุนระหั้น
พามาตั้งกราวหั้นเป็นกำนัน เป็นผู้
ศักดิ์สิทธิ์เป็นหลวงพ่อ

หนองน้ำในหมู่บ้านคือบึงแก
3-4 บ้าน คอนน้อย คอนแดง
คอนหั้น สว่าง ไซ่น้ำหนองแก เอา
รดผัก ใช้อาบ วัว ควาย ไซ่กิน

อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดไฮ

คำว่าคอนหั้น เอามาจากชื่อถันระหั้น ซึ่งมีอยู่มากในหมู่บ้าน หรือชื่อขุน
ระหั้น ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกในการตั้งหมู่บ้าน และต่อมาได้เป็นกำนันตำบลคอนหั้น ยังเป็น
ที่ถกเถียงกันอยู่ แต่เป็นการบังเอิญที่ชื่อถัน กับชื่อพันธุไม้ เป็นชื่อเดียวกัน จึงควร
ยุติว่า เอามาจากชื่อขุนระหั้น กับถันระหั้น ซึ่งชาวบ้านออกเสียงสั้น ๆ ว่า "หั้น"
คำเดียว

คอนหั้น เป็นทั้งชื่อหมู่บ้านและชื่อตำบลด้วย มีอายุประมาณ 80 ปี

สมัยก่อนหมู่บ้านนี้มีป่าระหั้น ถัน
ระหั้นเป็นเครือเถา และลักษณะของ
หมู่บ้านเป็นที่สูง เป็นคอนจึงเรียกชื่อหมู่บ้าน
ว่าบ้านคอนหั้น

ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อพ่อขุนระหั้น ตอน
นั้นเป็นกำนัน และเป็นผู้ที่ชาวบ้านถือว่าเป็น
ผู้ศักดิ์สิทธิ์

ในหมู่บ้านคอนหั้นมีหนองน้ำสำคัญ
ชื่อบึงแก ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง
เช่นบ้านคอนน้อย คอนแดง คอนหั้น สว่าง
มรรคา มาใช้น้ำที่บึงแก รดผัก ใช้อาบ
และให้วัว ควายกิน

อาชีพ ทานา ทำไร่

ท่าแร่, บ้าน

บ้านท่าแร่ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองหญ้าแพรก และบ้านโนนเขวา มีจำนวนบ้าน 35 หลังคาเรือน ประชากร 238 คน¹ นายกี ตุลา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเพ็ญ เกววัลย์ราช อายุ 67 ปี เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้าน เล่าเรื่องบ้านท่าแร่ เมื่อ 6 มกราคม 2519

เดิมเข้านบ้านโคกอีมี มีสภาพเป็นโคก เคยมีสิ่งหลาย คนบ้านอื่นไปหาสิ่งที่บ้านนี้

ปลัดเลศ โทบุรณ ให้ควมเห็นว่าเปลี่ยนเถอะ ชื่อเป็นมงคลจึงเปลี่ยนชื่อมาประมาณ 30 ปี
ที่เห็นว่าบ้านท่าแร่ เพราะมันมีหินแร่ อยู่ริมหนองอี้อ

เดิมบ้านรวมกับหนองหญ้าแพรก มีผู้ใหญ่บ้านจัก 10 ปี

เดิมหมู่บ้านนี้ เรียกว่าบ้านโคกอีมี เพราะลักษณะภูมิประเทศเป็นโคก และมีสิ่งมาก คนหมู่บ้านอื่น ๆ ไปหาสิ่งที่หมู่บ้านนี้

ต่อมาปลัดเลศ โทบุรณ ให้คำแนะนำว่าควรเปลี่ยนเพราะชื่อไม่เป็นมงคล เปลี่ยนชื่อมาประมาณ 30 ปี
ที่เรียกว่าบ้านท่าแร่ เนื่องจากมีกรวด หินลูกรังมาก หรือที่เรียกว่าหินแร่ * อยู่ริมหนองอี้อ

เดิมการปกครอง บ้านท่าแร่ขึ้นอยู่กับบ้านหนองหญ้าแพรก เพิ่งมาแยกหมู่บ้านประมาณ 10 ปี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 45.

* ก้อนหินเล็ก ๆ เชื่อกันว่าเมื่อก็ทราย คือกรวด (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 455)

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้าน
หนองหญ้าแพก จารย์ชาควนเป็นผู้
แรกไปเฝ้าบ้านท่าแร่

อายุบ้านจัก 40 ปี

อาชีฟ เอ็ดนา เอ็ดปอ

มันสำปะหลัง

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของบ้านคือ
บ้านอ้อ อยู่ระหว่างบ้านท่าแร่กับบ้านโนน
เขวา สมัยเดียวกับภูสวาที และ
คอนช้าง

ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้าน
หนองหญ้าแพก โดยการนำของจารย์ชา*
ควน เมื่อ 40 ปีมานี้

อาชีฟ ทำนา ทำไร่ปอ ไร่มัน

สำปะหลัง

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน คือ
ภูบ้านอ้อ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านท่าแร่กับ
บ้านโนนเขวา เป็นภูสมัยเดียวกับภู
บ้านสวาที และบ้านคอนช้าง

นายนิคม วิเชตพงษ์ อายุ 32 ปี จบปริญญาโท ทางภาษาศาสตร์จาก
ประเทศอินเดีย ทำวิทยานิพนธ์ เรื่องวัฒนธรรม ประเพณีทางสังคมของภาคอีสาน
มีความรู้เรื่องบ้านท่าแร่ดี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 7 มกราคม 2519

เดิมเฝ้าบ้านโคกอี้ง เป็นชื่อ

ตามลักษณะภูมิประเทศ ต่อมาเห็นว่า
ชื่อเป็นมงคล จึงเปลี่ยนเป็นบ้านท่าแร่
เนื่องจากมีหินแร่ หรือกวดคาหนูซึ่ง
ใช้เฝ้าถนน

สมัยก่อนเรียกว่าบ้านโคกอี้ง

เป็นชื่อตามลักษณะภูมิประเทศ ต่อมาเห็นว่า
เป็นชื่อไม่ไพเราะ จึงเปลี่ยนเป็นบ้านท่าแร่
ภาษากลาง เรียกเป็น ท่าแร่

ที่เรียกว่าบ้านท่าแร่ เพราะมี
กวดคาหนู หรือหินลูกรังมาก ภาษอีสาน
เรียกกวด หรือหินลูกรังว่า หินแร่ หินชนิด
นี้ใช้ทำถนนลูกรัง

* เป็นคำสมมติยกย่องผู้ที่บวชเป็นพระ และได้รับการสงฆ์ (หรณ) เลื่อน
สมณศักดิ์จากทายก 2 ครั้ง เรียกว่า "ชา" เมื่อสึกออกมาเรียกว่า "จารย์ชา"
(ไทยลาว-อีสาน หน้า 168).

หินแฮ่อยู่ริมหนองอ้อ เนื้อที่
หนองจิก 30 ไร่ จะมีทำนน้ำขุ่น

ตั้งบ้านมา 30-40 ปี
ผู้ใหญ่ว่าอาจารย์ชาควน มา
อยู่ มากังบ้าน แยกมาจากหนองหญ้าแพก
ขยายที่ทำกิน

ใช้โรงเรียนรวมกับหนอง
หญ้าแพก

อาชีฟ เอ็ดนา เอ็ดไฮ

หินลูกวังมีอยู่ริมหนองอ้อ ซึ่งเป็น
หนองในหมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่
และมีทำนน้ำอยู่ริมหนองด้วย

หมู่บ้านนี้ตั้งมาประมาณ 30-40 ปี
ผู้ใหญ่เคยเล่าให้ฟังว่าอาจารย์ชาควน
พาชาวบ้านหนองหญ้าแพก มาขยายที่ทำ
มาหากิน ที่หมู่บ้านนี้ เป็นพวกแรก

ยังไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน
ใช้โรงเรียนรวมกับบ้านหนองหญ้าแพก

อาชีฟ ทำนา ทำไร่

วิทยากรทั้งสองท่านให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านท่าแร่ เามาจากคำว่าทำน้ำ
และหินแร่ คือหินลูกวัง ซึ่งชาวบ้านจะออกเสียงหินแฮ่

คำว่า "บ้านท่าแร่" เป็นชื่อใหม่ ชื่อดั้งเดิมว่า "บ้านโคกอีง" ซึ่งเปลี่ยนชื่อ
เพื่อให้เป็นมงคลตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

บ้านท่าแร่ตั้งมาประมาณ 40 ปี แต่เพิ่งจะแยกการปกครองเป็นหมู่บ้าน
หนึ่งต่างหากเมื่อประมาณ 10 ปี

อาจารย์ชาควน เป็นผู้นำชาวบ้านอพยพมาอยู่ที่หมู่บ้านแห่งนี้

โนนเขาว, บ้าน

บ้านโนนเขาว ตั้งอยู่ริมห้วยชัน มีจำนวนบ้าน 124 หลังคาเรือนประชากร
845 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดบึงบาล เป็นสำนักสงฆ์ พระกัณฑ์ ฐิติขมโม

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้าน ในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโนนเขวา เป็นโรงเรียน
ระดับประถมศึกษาตอนต้น² ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายเปาะ ชุมยางสิน

นายบุญ ชุมยางสิน อายุ 40 ปี เกิดที่บ้านโนนเขวา เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 7 มกราคม 2519

เอานามบ้านมาจากกกเขวา
เป็นไม้สีเหลือง ที่เห็นข้างบ้านนั้นแหล
ใช้สร้างบ้าน ทำคู้ ทำไคก็ได้ จะมี
โนนบ้านยู่น

ชาวบ้านออกมาจากบ้าน
ยางเสียงไทร ร้อยเอ็ด
ผู้นำมาคือพ่อใหญ่จันทเนตร
กันหา พ่อใหญ่वल พรหมวาด

ชื่อหมู่บ้านโนนเขวา เอามา
จากชื่อต้นเขวา* ที่เห็นกองอยู่ข้างบ้านนั้น
แหละ ไม้เขวาใช้สร้างบ้าน ทำคู้
ทำอะไรก็ได้ที่บ้านนี้มีต้นเขวามาก และ
มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินหรือโนน
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านยาง
เสียงไทร จังหวัดร้อยเอ็ดโดยการนำของ
พ่อใหญ่จันทเนตร กันหา และพ่อใหญ่वल
พรหมวาด

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 4.

²องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2519 หน้า 1.

* ภาคกลางเรียกแก้ว เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ ลำต้นตรงและสูง ลักษณะ
เนื้อไม้สีเหลืองนวล ใช้ทำกระดานพื้น ลังใส่ของ ไม้บรรทัด เครื่องเล่น
(ไม้และขวงป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 4)

แต่เดิมตั้งบ้านอยู่ที่บ้านอ้อ
มีโบสถ์ของเก่า บ้านมันเคียด มีผีป่า
ขู่ได้ จึงย้ายมาอยู่โนนเขาวะเหม็ด

อายุบ้านล้อยก่วมี
สภาพบ้านโนนเขาวะเหม็ด
โนนมีเสี้ยน มีหมู่ป่า ปุป่าหลาย น้ำท่วม
บ้านคอนแดง คอนน้อย โนนเขาวะ
เมื่อปั่นพองหนีบ น้ำท่วม แต่ขึ้นมา

อาชีพรู เอ็ดนา เคียวนี้เจริญ
ขึ้นแล้ว เอ็ดสวนผัก ใช้น้ำห้วยชัน
และจากหนองโจ่ง ทางตะวันออกของ
บ้าน 3-4 เส้น มีผักทุกหลังคาเสียน

แต่ก็โรงเรียนอยู่กับวัด เคียว
นี้ตั้งโรงเรียนใหม่
ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายเปาะ ชุม
ยางสิน เป็นพี่ชายของผม
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของบ้านก็อยู่
บ้านอ้อ เป็นศิลาแดงก้อนใหญ่ ๆ
คือบ้านสาวะดี บ้านคอนช้าง

นายมาก วิเศษพงษ์ อายุ 68 ปี เป็นผู้สนใจศึกษาเรื่องหมู่บ้านต่าง ๆ
เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 7 มกราคม 2519

ก่อนจะมาตั้งอยู่ที่บ้านโนนเขาวะ
ได้ตั้งอยู่ที่บ้านอ้อ ยังมีโบสถ์เก่าอยู่ ต่อมา
บ้านอ้อเคียดร้อน ชาวบ้านเชื่อว่าผีป่า
จึงอพยพออกมาอยู่โนนเขาวะทั้งหมู่บ้าน

อายุบ้านโนนเขาวะ 100 ปีเศษ
สภาพบ้านโนนเขาวะ แต่ก่อนมีเสี้ยน
มีหมู่ป่า มีสัตว์น้ำมาก
ก่อนจะสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ บริเวณ
บ้านคอนแดง บ้านคอนน้อย บ้านโนนเขาวะ
น้ำท่วมทั้งหมด

อาชีพรู ทำนา ทำสวนผัก ใช้น้ำ
จากห้วยชัน และจากบ้านหนองโจ่ง ซึ่ง
ห่างไปทางตะวันออก 3-4 เส้น

ชาวบ้านโนนเขาวะปลูกผักทุก
ครัวเรือน

โรงเรียนประจำหมู่บ้าน เกิมอยู่ใน
วัด ปัจจุบันได้แยกออกมาต่างหาก

ผู้ใหญ่บ้าน ชื่อนายเปาะ ชุมยางสิน
เป็นผู้ชายของผมเอง

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของบ้านคือบ้านอ้อ
ทำด้วยศิลาแดง คัดยาย ๆ ภูบ้านสาวะดี
และภูบ้านคอนช้าง

มีป่าเขา กเขายังมีอยู่
หลายเป็นใบเหลียง ๆ ทำบ้าน ทำตุ้
ทำเตียง บางที่เขาเลื่อยทำแป้น
เอานามบ้านมาจากกก
เขา

มีหนองเอ็นว่าหนองโจ่ง
เป็นหนองใหญ่ ในราว 50 เส้น
กะมีลำห้วยชั้น ใช้น้ำในห้วยชั้น
และหนองโจ่ง ปลูกผักหอม ทำสวนแดง
สวนผัก

ชาวบ้านออกมาจากรอยเอ็ด
พอใหญ่พลเป็นผู้แรกที่มาตั้ง
บ้าน

อายุบ้านล่อยแก้วปี
อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดสวนธั่ว

ในหมู่บ้านโนนเขา มีป่าเขา
มาก เป็นไม้เหลียง ไม้ทำบ้าน ทำตุ้
ทำเตียง บางครั้งเขาเอามาทำแป้น
เอาชื่อบ้านมาจากต้นเขา

ในหมู่บ้านมีหนอง ๆ หนึ่งชื่อหนอง
โจ่ง มีความยาว 50 เส้น และมีลำห้วย
ชั้น ใช้น้ำในหนองและในลำห้วยปลูกผัก
กากหอม ทำสวนแดง สวนผักต่าง ๆ

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัด
ร้อยเอ็ด โดยมีพ่อใหญ่พล นำมา

อายุบ้าน 100 ปีเศษ
อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

จากการสัมภาษณ์วิทยากรทั้งสองท่าน ให้ความเห็นตรงกันว่า บ้านโนนเขา
เอาชื่อมาจากต้นเขา หรือต้นแก้ว ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่มีมากในบริเวณหมู่บ้าน และหมู่บ้านนี้มีลักษณะเป็นที่สูง ซึ่งภาษาอีสานเรียกว่าโนน

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการนำของนายพล พรหมวาด
อายุหมู่บ้าน ประมาณร้อยปี บ้านนี้มีชื่อเสียงในด้านปลูกผัก

* ไม้กระดานสำหรับปู ติ้ว และมุงบ้าน (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 268.)

โนนคูน, บ้าน

บ้านโนนคูน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านหนองหญ้าแพรก มีจำนวนบ้าน 104 หลังคาเรือน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดม่วง เป็นสำนักสงฆ์ พระสำลี ภูทโก เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโนนคูน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายเคน สาระนันท์

นายเคน สาระนันท์ อายุ 44 ปี ผู้ใหญ่บ้านโนนคูน เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 6 มกราคม 2519

เดิมสภาพบ้านเป็นป่าละเมาะ มีต้นขี้ตุน ใบเป็นขน ๆ ไม่คันแต่คิกมือ เอาต้นมาเอ็ดปอได้

ตัวคูนกะมีอยู่หลาย เคียนี่
เหมิกไปแล้ว

เป็นบ้านใหม่ กังมาจัก
50 ปี

ชาวบ้านมาจากร้อยเอ็ด
สารคาม

แต่เดิมสภาพของหมู่บ้านเป็นป่า
ละเมาะ มีต้นขี้ตุนมาก ต้นขี้ตุนมีใบเป็นขน ๆ
เวลาจับจะคิกมือแต่ไม่คัน ชาวบ้านเอาต้นขี้ตุน
มาทำปอได้

สำหรับตัวคูนก็มีอยู่มาก ปัจจุบัน
หมดไปแล้ว

หมู่บ้านโนนคูน เป็นบ้านใหม่อายุ
ประมาณ 50 ปี

ชาวบ้านอพยพ มาจากจังหวัด
ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

³องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

ผู้ใหญ่ว่า ผู้พามาอยู่ ชื่อ
พ่อใหญ่สี่สงคราม

อาชีพ เอ็นนา ปีที่แล้วได้ผล
80% มีข้าวดี คินดี ที่ทำนามาก
คนน้อย

การพัฒนาบ้าน ได้หาแหล่ง
น้ำไว้ใช้ บำรุงบึงบวชวัด พัฒนาถนน
ลงลูกรังทั้งบ้าน และมีโครงการเปิด
โรงเรียนประถมปลาย ปี 2520

นายเพี้ย เถาว์ลยราช อายุ 67 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้านโนนคูน ในระหว่าง
พ.ศ. 2474-2503 เกิดที่บ้านหัวนาคำ ตำบลเขว้า ไร่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด
มหาสารคาม เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 6 มกราคม 2519

บ้านโนนคูน เป็นบ้านที่มี
สัตว์ชนิดหนึ่ง คือตัวคูน ในฤดูฝนมีคูน
หลาย หาเหยียบ ๆ กระขึ้นมาเอง
ยังได้เป้ง ยังได้กินอยู่ ตัวคูนเหิม
ไปจัก 20 ปี

ชาวบ้านเห็นสัตว์ตัวนี้มาก
และลักษณะบ้านเป็นป่าเป็นโนน
จึงเ็นนามบ้านว่าบ้านโนนคูน

ผู้ที่นำชาวบ้านมาอยู่ชื่อพ่อใหญ่
ศรีสงคราม

อาชีพ ทำนา ปีที่แล้วได้ผล 80%
มีข้าวดี สภาพคินดี มีคนน้อย มีที่ทำนามาก

ในด้านการพัฒนาหมู่บ้านได้หาแหล่ง
น้ำไว้ใช้ โดยการกั้นฝายปรับปรุงบึงบวช
พัฒนาถนนโดยลงหินลูกรังทั้งหมู่บ้าน
และมีโครงการเปิดโรงเรียนระดับ
ประถมศึกษาตอนปลาย ในปี พ.ศ. 2520

บ้านโนนคูน เป็นบ้านที่มีสัตว์ชนิด
หนึ่ง คือตัวคูน* ในฤดูฝนไปเหยียบ ๆ ที่กิน
มันจะขึ้นมาเอง ผมยังเคยเห็นและเคยกิน
ตัวคูนหมดไปประมาณ 20 ปี

ชาวบ้านเห็นสัตว์พวกนี้มากประ
กอบกับลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้าน เป็น
ป่าเป็นโนน จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้าน
โนนคูน

* สัตว์ชนิดหนึ่ง ตัวคล้ายหนู แต่ท้ายแบน ขูกรูอยู่ (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 181)

ย้ายมาจากหัวนาคำ ตำบล
เขาวัว ต่อแดนกัน บ้านตั้งห่างกัน
20 เส้น

ผู้พามายู่คือพ่อใหญ่
สงคาม กวนกวนเจ้า พ่อเฒ่าสีสุนนท์
โพธิ์โน มากันสองคนแรก ภายใน
ปีสองปี กะพากันมาเหมิด ที่ย้ายบ้าน
เพราะติดการราชการลำบาก มันไ้

มีห้วยรากไม้ ไหลไปตก
ห้วยนา ห้วยนาไหลตกห้วยชัน ห้วยชัน
ตกชี ห้วยรากไม้มีน้ำแต่ฤดูฝนจึงมีน้ำผาย
โดยใช่เงินผัน

เกิมสภาพบ้านเป็นป่า มี
เลียบ มีแอค มีคอนแอสอยู่หว่างบ้าน
คอนแองกับบ้านเหล่านกชุม เคียว
นี่เปี่ยนเป็นคอนแองทราย เป็นทุ่งหญ้า
เลี้ยงสัตว์

เป็นบ้านที่กันการน้ำ ขอ
น้ำเทศบาล ทั้งน้ำกินน้ำใช้

จากคำบอกเล่าของวิทยากรทั้งสองท่าน สรุปว่าบ้านโนนคูนเอาชื่อมาจาก
ตัวคูนเป็นสำคัญ บางท่านคิดว่า เอามาจากชื่อคันชี่คูน ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ก็มิชื่อ
เหมือนกัน

ชาวบ้านโนนคูนอพยพมาจากบ้าน
หัวนาคำ ตำบลเขาวัว อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม มีแดนต่อกัน ตัวหมู่บ้าน
ทั้งสองห่างกัน 20 เส้น

พวกที่มาอยู่พวกแรกคือพ่อใหญ่
ศรีสงคราม กวนกวนเจ้า พ่อเฒ่าศรีสุนนท์
โพธิ์โน ต่อมาภายในปีสองปี ก็พากันยกมา
อยู่ทั้งหมด สาเหตุที่ย้ายบ้าน เพราะ
อยู่เขตแดนจังหวัดมหาสารคาม ติดต่อ
ราชการลำบาก

ลำน้ำสำคัญ คือห้วยรากไม้ไหล
ไปลงห้วยนา ห้วยนาไหลลงห้วยชัน และ
ห้วยชันไหลลงแม่น้ำชี

สำหรับห้วยรากไม้มีน้ำเฉพาะ
ฤดูฝน จึงกันเป็นผายโดยใช่เงินผัน

สภาพบ้านแต่ก่อนเป็นป่า มีเสือ
มีแรด เคยมีคอนแอง อยู่ระหว่างบ้าน
คอนแองกับบ้านเหล่านกชุม ปัจจุบัน
เปลี่ยนเป็นบ้านคอนแองทราย ใช้เป็น
ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

เป็นบ้านที่กันการน้ำ ต้องขอ
น้ำกิน น้ำใช้จากเทศบาล

บ้านโนนตุ่นเป็นบ้านใหม่ของตำบล ย้ายมาจากหมู่บ้านที่ใกล้เคียงแต่อยู่คนละจังหวัด เพื่อสะดวกในการติดต่อราชการ ผู้นำมาคือนายศรีสงคราม ควบคุมงานเจ้า อายุของหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

สว่างมรรคา, บ้าน

บ้านสว่างมรรคา ตั้งอยู่ริมทางสายท่าพระ-ขอนแก่น อยู่ทางใต้ของบ้านคอนหัน มีจำนวนบ้าน 67 หลังคาเรือน ประชากร 482 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อ วัดสว่างมรรคา เป็นสำนักสงฆ์ พระครู จันทโรโต เป็นเจ้าอาวาส² ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายอินทร์ สมเวช

นายชม ศรีอาสา อายุ 57 ปี เป็นผู้สนใจศึกษาประวัติของหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลคอนหัน เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 6 มกราคม 2519

แต่ก็เ็นบ้านหนองโมง

เพราะมีต้นโมง หรือต้นมะค่าโมง

อยู่ริมหนอง โด่หนองว่าหนองโมง

เป็นหนองเก่า เนื้อที่ 10 ไร่

เดิมชื่อว่าบ้านหนองโมง เพราะ

มีต้นมะค่าโมง* อยู่ริมหนองในหมู่บ้าน

หนองโมงมีเนื้อที่ 10 ไร่

¹ ทัศนการอำเภอมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

² เจ้าคณะอำเภอมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

* เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ แต่ไม่สูง ขึ้นตามป่าดิบ และป่าเบญจพรรณขึ้นทั่วไป เว้นแต่ทางภาคใต้ เนื้อไม้มีสีน้ำตาลอมเหลืองอ่อนถึงแก่ แข็งแรงทนทาน ใช้ทำเสา ทำไม้หมอนรองรางรถไฟ ใช้ในการก่อสร้างต่าง ๆ เป็นไม้ที่ใหม่มีลวดลายงามและราคาสูง (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทยหน้า 7-8)

สภาพบ้านเป็นป่าเป็นคอง
พอมาถึงเส้นทางสายโกสุม จะต้อง
เบี่ยงโลกเลก ย่นรถชน /

เปลี่ยนเป็นบ้านสว่างมรรคา
ราวปี 2486 -87 สมัยผู้ใหญ่คำ
ปลัดเลศให้ความเห็นว่าควรเปลี่ยนให้
เหมาะ

แยกบ้านมาจากบ้านคอนหัน,
ห่างกันจัก 20 เส้น

พ่อใหญ่แพก พ่อใหญ่จำปา
พ่อใหญ่บุญมา พาพวกมาตั้ง

อายุบ้านจัก 40 ปี
อาชีฟ เอ็ดนา เอ็ดไฮปอ
ไฮมัน เอ็ดงานศูนย์ โรงงานโคล่า

มีน้ำจืดอุดม บ้านอื่นน้ำเค็ม

นางสาว เนินซัก อายุ 65 ปี เกิดที่บ้านคอนหัน เป็นจวนเก่าแก่ของบ้าน
สว่างมรรคา ย้ายมาอยู่บ้านสว่างมรรคา 30 ปีเศษ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 6
มกราคม 2519

เดิมเห็นว่าบ้านหนองโมง
มีกกโมงอยู่ริมหนอง

สภาพหมู่บ้านแต่ก่อนเป็นคองรก
พอเดินมาถึงเส้นทางสายขอนแก่นโกสุมพิสัย
ชาวบ้านจะต้องมองซ้ายมองขวา เพราะ
กลัวรถชน

เปลี่ยนชื่อบ้านเป็นบ้านสว่างมรรคา
ในราว ปี พ.ศ. 2486-2487 สมัยผู้ใหญ่
คำ โดยการแนะนำของปลัดเลศ โทบุราณ

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านคอนหัน
ซึ่งห่างกันราว 20 เส้น

ผู้ที่นำอพยพ คือพ่อใหญ่แพก พ่อ
ใหญ่จำปา พ่อใหญ่บุญมา ทั้งสามอพยพมาจาก
บ้านคอนหัน

อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี
อาชีฟ ทานา ทำไร่ ทำนา
ศูนย์วิจัยเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
และโรงงานโคล่า-โคล่า ซึ่งสถานที่ทั้ง
สองแห่งตั้งอยู่ที่ตำบลท่าพระ

บ้านสว่างมรรคา มีน้ำจืดอุดม
สมบูรณ์ ผิดกับบ้านอื่น ๆ ในตำบลซึ่งมีน้ำเค็ม

เดิมเรียกว่าบ้านหนองโมง เพราะ
มีหนองอยู่ในหมู่บ้าน รอบ ๆ หนองมีต้นมะค่า
โมงจำนวนมาก

ชาวบ้านเ็นเล่น ๆ ว่า
บ้านโลกเล็ก เพราะเป็นที่สูง และเป็น
3 แยก คือทางไปหนองแขวงหลัก
คอนหัน ท่าพระ เคี้ยวนี้ไผ่เอ็นบ้าน
โลกเล็ก บ่ได้กินน้ำ

พ่อแพก พ่อบุญมา พ่อจำปา
มาอยู่บ้านนี้ ออกมาเฮ็ดสวน ให้ไก่
หนทาง บ้านเมืองเจริญขึ้น

อายุบ้านจัก 40 ปี
ตอนข่อยออกมา มีถนน
คึกคึกเป็นลูกรัง นานๆ มีรถผ่าน
มาลากยางภายหลัง

มีโรงเรียนในบ้านป็นี่
ชื่อโรงเรียน บ้านสว่างมรรคา

อาชีฟ เอ็ดนา เอ็ดปอ
เอ็ดมัน สำปะหลัง บ่ได้ทำสวนคั่ว
เพราะชาคน้ำ โนนเขวเอ็ดสวนคั่ว
เพราะเป็นทาม มีน้ำห้วยชัน บ่มีที่
เอ็ดปอ เหมือนบ้านสว่าง

แต่ชาวบ้านเรียกกันเล่น ๆ ว่าบ้านโลกเล็ก
เพราะสภาพบ้านเป็นที่สูง มีทางแยก 3 ทาง
คือไปบ้านหนองแขวง บ้านคอนหัน และบ้าน
ท่าพระ ปัจจุบันใครเรียกว่าบ้านโลกเล็ก
ชาวบ้านจะไม่พอใจ

บุคคลกลุ่มแรกที่มาตั้งหมู่บ้านคือ
พ่อเฒ่าแพก พ่อเฒ่าบุญมา และพ่อเฒ่าจำปา
ทั้งสามท่านได้ออกมาทำสวน ตั้งบ้านให้
ไกล่ถนน

อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี
ตอนนั้นอพยพมาอยู่ มีถนนแล้ว
แต่เป็นถนนลูกรัง นาน ๆ จะมีรถผ่าน
มีถนนลากยางภายหลัง

เพิ่งมีโรงเรียนประถมศึกษา
ตอนต้นในปีนั้นเอง

อาชีฟ ท่านา ปลุกปอ ปลุกมัน
สำปะหลัง ไม่ได้ปลุกผัก เพราะชาคน้ำ บ้าน
ที่ปลุกผักคือบ้านโนนเขว ปลุกผักทั้งปี
หมุนเวียนกันไป แต่ไม่ได้ปลุกปอ และ
มันสำปะหลัง เพราะมีที่น้อยและเป็นที่ลุ่ม

จากการสัมภาษณ์ พบว่าบ้านสว่างมรรคา เป็นชื่อบ้านที่ตั้งขึ้นใหม่ เหตุผล
ที่เปลี่ยนชื่อบ้านก็เพื่อความเป็นศิริมงคล ชาวบ้านอพยพออกมาจากบ้านคอนหัน ซึ่งมี
อาณาเขตติดต่อกัน เพื่อขยายที่ทำมาหากิน และเพื่อให้ไกล่เส้นทางคมนาคม อาชีฟของ
ชาวบ้านยังคงทำนา ทำไร่อยู่ แต่ก็ทำงานตามสถานที่ราชการ และโรงงานที่ไกล่เคียง
อายุของหมู่บ้านไกล่เคียงกับบ้านท่าแร่ และบ้านโนนคูน คือประมาณ 40 ปี

หนองหญ้าแพรก, บ้าน

หมู่บ้านหนองหญ้าแพรก ตั้งอยู่ระหว่างบ้านสว่างมรรคา กับบ้านโนนคูน มีจำนวนบ้าน 166 หลังคาเรือน ประชากร 1078 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดสว่างมะโน เป็นพัทธสีมา พระมหายนต์ ธีรบุญโม เป็นเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ชื่อโรงเรียนบ้านหนองหญ้าแพรก³ มีสำนักงานณการกรอยู่ 1 แห่ง กำนันตำบลคอนหัน อยู่บ้านหนองหญ้าแพรก ชื่อนายกันหา แทนมนเทียร

นายกันหา แทนมนเทียร อายุ 56 ปี เป็นกำนันตำบล คอนหันเกิดที่บ้านหนองหญ้าแพรก เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 มกราคม 2519

เอาชื่อหนองเป็นสัญลักษณ์	เอาชื่อหนองเป็นสัญลักษณ์ของชื่อ
หนองนี้มีหญ้าเกิดกับหนอง เอ็นหญ้าแพรก	หมู่บ้าน เป็นหนองที่มีหญ้าแพรก
เป็นหญ้าที่มียอดสวย ๆ ฮาม ๆ	

เป็นบ้านที่มีอายุต่อยกว่าปี	เป็นหมู่บ้านที่มีอายุ 100 กว่าปี
หนองหญ้าแพรก คอนแดง	บ้านหนองหญ้าแพรก คอนแดง
คอนหัน เป็นบ้านที่เก่าแก่พอ ๆ กัน	คอนหัน เป็นบ้านที่เก่าแก่พอ ๆ กัน บ้านใหม่
ไม่เกินไปเท่าใด ใหม่ที่สุดกะมี	คือบ้านสว่างมรรคา กับบ้านหลุมหญ้าคา
บ้านสว่างกับหลุมหญ้าคา	

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

ชาวบ้านออกมาจากรอยเขียด
ศรีสะเกษ กันหลาย

สภาพบ้านแตก เป็นป่ารก
ขอยเคยเดินเท้า ขว่มซีไปคอนบม
เมียงเก่า

ของเก่าแก่คือต้นโพธิ์ของวัด
มีธรณีสงฆ์ หลายแห่ง กรมศิลปากร
เคยมาดู 2-3 ปีมาแล้ว มาหาถนน
เก่าแก่เหมือนกัน มาชักใช้ไถตาม
ของวัดอุโบสถ

อาชีพ เอ็ดคณา เอ็ดไฮ่ปอ
ไถมันดำปะหลัง

นายบุญย์ บุญผา อายุ 58 ปี กรรมการพัฒนาหมู่บ้าน เกิดที่บ้านหนองหญ้าแพรก
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 มกราคม 2519

เดิมหมู่บ้านตั้งอยู่ทางตะวันออก
ออก เ็นว่าบ้านหนองหญ้าแพรก
เหมือนกัน

มีหนองน้ำขนาดจึก 50 ไร่
มีน้ำคุ่มปี มีหญ้าแพรกขึ้นเต็มเหมิ
ผู้มาตั้งบ้าน มีพ่อใหญ่หลวง
กลาง พ่อใหญ่หลวงแก้ว นำพวกมาจาก
บ้านเก่า

อายุบ้านใหม่จึก 100 ปี
ปู่ของข่อย พ่อใหญ่หลวงสรภูมิเกิดที่
บ้านนี้ รวมอายุบ้านจึก 200 ปี

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัด
ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษเป็นส่วนใหญ่
แต่ก่อนยังไม่มีรถ ต้องเดิน
ตัวผมเอง เคยเดินเท้าไปในเมือง
ขอนแก่น ข้ามลำชีไปคอนบม ไปเมืองเก่า
ของเก่าแก่ของหมู่บ้าน คือถนน
โพธิ์ของวัด มีธรณีสงฆ์หลายแห่ง กรมศิลปากร
เคยมาดูเมื่อ 2-3 ปีมาแล้ว มาชักถาม
ของโบราณ

อาชีพ ทำนา ทำไร่ปอ ไร่มัน
สำปะหลัง

เดิมที่ตั้งของหมู่บ้านตั้งอยู่ทาง
ทิศตะวันออกของหมู่บ้านในปัจจุบัน มีชื่อว่า
บ้านหนองหญ้าแพรกเหมือนกัน

มีหนองน้ำขนาด 80 ไร่ ซึ่งมีน้ำ
ตลอดปี มีหญ้าแพรก ที่ใช้ให้วัวครุขึ้นอยู่เต็ม
ผู้มาตั้งบ้านแห่งใหม่มีพ่อใหญ่หลวง
กลาง พ่อใหญ่หลวงแก้ว ย้ายมาจากบ้านเก่า
คือบ้านหนองหญ้าแพรก ซึ่งอยู่ทางตะวันออก

อายุบ้านประมาณ 100 ปี โดยเทียบ
จากปู่ของผมคือพ่อใหญ่หลวงสรภูมิ ซึ่งเกิดที่
บ้านนี้ แต่ถ้านับบ้านเก่าด้วยอายุได้ประมาณ
200 ปี

ชาวบ้านออกมาจาก
สารคาม ร้อยเอ็ด
วัดที่เห็นตั้งมาเป็นหนที่ 3
พอขอยเคยเป็นสมภารวัดเก่า เอ็น
วัดโพธิ์ เป็นวัดร้าง มาตั้งใหม่ เป็น
วัดสว่างมะโน

อาชีฟ เอ็นนา เอ็กไฮปอ
ไหม่นสำปะหลัง

ชาวบ้านออกมาจากมหาสารคาม
และร้อยเอ็ด
วัดสว่างมะโน ตั้งเป็นวัดที่สาม
พอของฉม เคยเป็นสมภารวัดเก่าชื่อวัด
โพธิ์ ปัจจุบันเป็นวัดร้าง

อาชีฟ ทานา ทำไร่ปอ ไร่มัน
สำปะหลัง

จากการสัมภาษณ์วิทยากรทั้งตำบล ต่างลงความเห็นว่าเป็นบ้านหนองหญ้าแพรก
เป็นบ้านเก่าที่สุด ชื่อของหมู่บ้าน เามาจากคันหญ้าแพรก กับหนองน้ำในหมู่บ้าน ซึ่ง
เป็นหนองน้ำสำคัญ ใช้น้ำในหนองเป็นน้ำกิน น้ำอาบ บ้านนี้มีของโบราณอยู่ กรมศิลป
ปากรเคยมาศึกษาค้นคว้า อายุของหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ บุคคลที่มาบุกเบิก
ตั้งหมู่บ้านคือพ่อใหญ่หลวงกลาง กับพ่อใหญ่หลวงแก้ว

หลุมหม้อกา, บ้าน

บ้านหลุมหม้อกา ตั้งอยู่ทางใต้ของถนนสายท่าพระ-โกสุมพิสัย มีจำนวนบ้าน
36 หลังคาเรือน ประชากร 250 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดบ้านหลุมหม้อกา
เป็นสำนักสงฆ์ พระลี กิฏขปัญโญ เป็นเจ้าอาวาส²

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

โรงเรียนในหมู่บ้านเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านหลุบคา
ผู้ใหญ่วัยนี้คือนายกี โคนา

นายกันหา แทนมณเฑียร อายุ 56 ปี กำนันตำบลคอนหัน เล่าเรื่องบ้าน
หลุบคา เมื่อ 8 มกราคม 2519

เป็นบ้านป่าที่มีห้วยคาหลาย

หมู่บ้านหลุบคาเป็นบ้านป่าที่มี
ห้วยคามาก

คำว่าหลุบ เป็นที่ลุ่ม ภาษา
อีสาน เอ็นว่ามันเป็นทาม

ลักษณะภูมิประเทศเป็นหลุบ* เป็น
ที่ลุ่ม เรียกภาษาอีสานว่า เป็นทาม**

ระยะทางเข้าบ้านห่างจาก
ถนนสายโกสุมไปจัก 98 เส้น เป็น
บ้านโคกเดี่ยวกลางโคก มีบ้านไก่
เคียง ทางเข้าลำบาก

หมู่บ้านอยู่ห่างจากถนนสายท่าพระ
โกสุมพิสัยประมาณ 98 เส้น หรือ 4 กิโลเมตร
เป็นหมู่บ้านโคกเดี่ยว อยู่กลางโคก ไม่มี
หมู่บ้านใกล้เคียง ทางเข้าหมู่บ้านลำบาก

รถเข้าบ้านเป็นรถม้า ชื่อรถ
มา 5 พันบาท ถ้าโดยสารเหมาคัน
5 บาท เป็นรายคน ๆ ละ 2 บาท

รถประจำทางที่เข้าหมู่บ้าน เป็น
รถม้า เจ้าของชื่อมา 5 พันบาท ค่าโดยสาร
เหมาทั้งคัน 5 บาท ถ้าเป็นรายคน คนละ
2 บาท

เป็นหมู่บ้านเดียวทั้งตำบล
ที่มีรถม้า

เป็นหมู่บ้านเดียวทั้งตำบลที่มีรถม้า

ตั้งบ้านมา 30-40 ปี

หมู่บ้านหลุบคาตั้งมาประมาณ
30-40 ปี

* บุบลง คำลง (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 446)

** หรือ ทม หมายถึงที่ลุ่ม โดยปริยาย หมายถึงที่ป่า ที่เป็นที่ราบกว้างใหญ่
ซึ่งอาจถูกเบิกทำนาได้ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 195)

คนมาจากสารคาม
มีหนองน้ำ ไร่เงินฉับไปตั้ง

ท่านบ

อาชีฟ เอ็ดนา เอ็ดปอ
มีเนื้อที่เอ็ดปอ กว้างขวาง

บางคนมี 40-50 ไร่ ทำปอเป็นส่วนใหญ่
ราคาก็ที่แล้วค่า ปีนี้พอสมควรก็โลละ

2 บาท 3 บาท

ชาวบ้านอพยพมาจากมหาสารคาม
ในหมู่บ้านมีหนองน้ำ ปัจจุบันใช้เงิน

ฉับไปกันท่านบ

อาชีฟ ท่านา ทำไร่ปอ
เนื้อที่ทำไร่ปอกว้างขวางมากมาย

บางคนมีเนื้อที่ถึง 40-50 ไร่ ทั้งหมู่บ้าน
ทำปอเป็นส่วนใหญ่

ราคาปอมีที่แล้วค่า ปีนี้ราคาพอสมควร
ก็โลกรัมละ 2 บาท 3 บาท

นายมาก วิเชตพงษ์ อายุ 68 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านคอนหัน รู้จักประวัติของบ้าน
หลุมพญาคาเป็นอย่างดี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 มกราคม 2519 ว่า

หลุมพญาคาอยู่ทางใต้ของทาง
สายโกสุม ที่ดินตอนนั้นเป็นหลุมพญาคา
พอตั้งบ้านกะเอ็นว่าบ้านหลุมพญาคา

ตั้งมาถึง 40 ปี

ชาวบ้านออกมาจากรอยเอ็ด

สารคาม

ผู้ใหญ่นวลพามูไปตั้งบ้าน

เป็นหมู่บ้านที่ทางเข้าออก
ลำบากมีเฉพาะรถม้า ไม่มีถนนลงหิน

บ้านหลุมพญาคาตั้งอยู่ทางทิศใต้ของ
ทางท่าพระ-โกสุมพิสัย ที่ดินบริเวณนั้นเป็นที่ลุ่ม
ซึ่งชาวอีสานเรียกว่าหลุมและมีพญาคา
เมื่อมาตั้งบ้านอยู่ที่นี่ จึงให้ชื่อหมู่บ้านว่า
บ้านหลุมพญาคา

ตั้งบ้านมาไม่ถึง 40 ปี

ชาวบ้านอพยพออกมาจากจังหวัด
ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม

ผู้ไปอยู่บ้านหลุมพญาคาคนคนแรกชื่อ
ผู้ใหญ่นวล

เป็นหมู่บ้านที่ทางเข้าออกลำบาก
มีเฉพาะรถม้า ไม่มีถนนลูกรัง

คินอุคมสมบุรณ์ เอ็คปอไค้กั

อาซีฟ เอ็คนา เอ็คปอ เอ็ค

มันสำปะหลัง

คินอุคมสมบุรณ์ ทำไร่ปอไค้งาม

อาซีฟ ทำนา ทำไร่ปอ ไร่มัน

สำปะหลัง

บ้านหลุมพญาคา เป็นบ้านที่แยกออกไปตั้งอยู่โดดเดี่ยว เพื่อขยายที่ทำมาหากิน สภาพลักษณะภูมิประเทศชาคน้ำ เหมาะสำหรับปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง เป็นหมู่บ้าน ที่กันการที่สุด ในตำบลคอนหัน การคมนาคมลำบากมีแควรถม้า

ชื่อของหมู่บ้าน เามาจากลักษณะบ้านที่เป็นที่ต่ำ ชาวอีสานเรียกว่า "หลุม" และจากชื่อ "พญาคา" ซึ่งขึ้นอยู่มากในบริเวณหมู่บ้าน

เหล่านกชุม, บ้าน

บ้านเหล่านกชุมตั้งอยู่ทางเหนือสุดของตำบลคอนหัน มีจำนวนบ้าน 157 หลังคาเรือน ประชากร 948 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท่าซลาวาร เป็นสำนักสงฆ์ พระจันดี เขมจิตโต เป็นเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาคอนหัน ชื่อโรงเรียนบ้านเหล่านกชุม³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายพรหมา วันน้อย

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

³องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

นายบุญ ชุมบางสิน อายุ 41 ปี เป็นกรรมการสภาตำบลคอนหัน ศึกษา
เรื่องราวของบ้านเหล่านกชุม เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 6 มกราคม 2519

บ้านเหล่านกชุมอยู่ติดลำชี เกินทาง
จากโนนเขวา ไก่กันจัก 50 เส้น

เดิมเป็นบ้านที่ลุ่ม น้ำท่วม
ทั้งบ้าน นกทั้งหลายไปเกาะที่ต้นไม้
มีนกทุกแผนก เกี้ยวนี้มีเล็ก ๆ น้อย ๆ

อายุบ้านจัก 50 ปี
ชาวบ้านออกมาจากบ้านกอย
น้อย อาจสามารถ

ผู้ที่นำมาคือพ่อเพาหาญสนะ
เกียงสูง เพามนตรี มาจากกอยน้อย
อาชีฟ เอ็ดกนา เอ็ดแดง

นายคุณ เสนา อายุ 59 ปี อาศัยอยู่บ้านเหล่านกชุม เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
6 มกราคม 2519

เหล่านกชุมติดอยู่กับลำชี ตกอยู่
กับหนองหลี่เปียน ลักษณะบ้านเป็นที่ลุ่ม
เขว้างกันหลาย มีสารพัดนกในสมัย
นั้น เขาเลยเอ็นว่าบ้านเหล่านกชุม

อายุบ้าน 50-60 ปี
ชาวบ้านออกมาจากจังหวักร้อยเอ็ด
ผู้มาตั้งบ้านชื่อพ่อใหญ่หาญสนะ
มาจากจังหวักร้อยเอ็ด

หมู่บ้านเหล่านกชุมอยู่ติดลำน้ำชี
มีระยะทางห่างจากโนนเขวาประมาณ
50 เส้น หรือ 2 กิโลเมตร

บ้านนี้เป็นที่ลุ่ม เดิมมีน้ำท่วมทั้งหมู่บ้าน
มีต้นไม้ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "เหล่าน"
และมีนก เกาะอยู่บนต้นไม้มาก

ปัจจุบันนี้ยังมีนกอยู่เพียงเล็กน้อย
เป็นบ้านที่ปีอายุประมาณ 50 ปี
ชาวบ้านออกมาจากบ้านกอยน้อย

อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้ที่นำมาคือพ่อเพาหาญสนะ เกียงสูง
พ่อเพามนตรี ทั้งสองท่านมาจากบ้านกอยน้อย

อาชีฟ ท่านา ทำสวนแดง

บ้านเหล่านกชุมอยู่ติดลำชี ตั้งอยู่
ใกล้หนองหลี่เปียน ลักษณะบ้านเป็นที่ลุ่ม
เคยมีนกมาก ในสมัยก่อนมีนกทุกชนิด
เลยเรียกว่าบ้านเหล่านกชุม

อายุบ้านประมาณ 50-60 ปี
ชาวบ้านออกมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด
ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อพ่อใหญ่หาญสนะ มา
จากจังหวัดร้อยเอ็ด

ทางเข้าออกสะดวก รถเข้า
ถึงบ้าน มีเรือขมวลำชี ไปบ้านผือ

อาชีพ เอ็นนา เอ็ดสวนแก้ว
มีเตงร้าน แดงแก้วหลาย

ทางเข้าออกสะดวก มีรถเข้าถึง
หมู่บ้าน จากบ้านเหล่านกชุม จะมีเรือ
ไปยังบ้านผือ ค่ำลพระลับ

อาชีพ ท่านา ทำสวนครัว
มีเตงร้าน แดงกวาบาก

วิทยากรทั้งสองท่าน ให้ความเห็นว่า บ้านเหล่านกชุม เามาจากคำว่า
"เหล่า" ซึ่งหมายถึงต้นไม้ กับสภาพบ้านที่มีนกกทุกชนิดไปเกาะอยู่ที่ต้นไม้ นอกจาก
นั้นยังให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพหมู่บ้าน ว่าเป็นที่ลุ่มริมแม่น้ำชี สมัยก่อนมีน้ำท่วมบ้าน
บ้านเหล่านกชุม มีลักษณะบ้านคล้ายบ้านโนนเซวา และอาชีพก็คล้ายคลึง
กัน คือทำนา และทำสวนผัก

เป็นบ้านใหม่ที่มีอายุ 50-60 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากร้อยเอ็ดโดยการนำของ
นายหาญสนะ กับนายมนตรี

ท่าพระ, ตำบล

ตำบลท่าพระ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอเมืองขอนแก่น มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้คือ

ทิศเหนือ จด ตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น

ทิศใต้ จด ตำบลบ้านเป็ด อำเภอบ้านไผ่

ทิศตะวันออก จด ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมืองขอนแก่น

ทิศตะวันตก จด ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมืองขอนแก่น *

ลักษณะภูมิประเทศ หมู่บ้านที่เป็นที่ดอน ได้แก่บ้านหนองโซ้ย บ้านหนองบัว คีมี บ้านหนองแวง บ้านห้วยเตย นอกจากนั้นเป็นที่ราบ **

แหล่งน้ำที่สำคัญ ในหมู่บ้าน ได้แก่ แม่น้ำชี ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน กั้นเขตแดนตำบลบ้านโถ้น กับตำบลท่าพระ ไหลผ่านบ้านวังหิน ขึ้นไปทางทิศเหนือ กั้นเขตแดนระหว่างตำบลพระลับกับตำบลคอนหัน *** นอกจากนั้นมีห้วยเตย หนองโซ้ย หนองไกร่น

ประชากรของตำบลท่าพระ ซึ่งสำรวจ เมื่อ พ.ศ. 2518 มีจำนวน 14,121 คน เป็นชาย 7,178 คน หญิง 6,943 คน¹

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น มาตรา ส่วน 1:1,500,000

** สัมภาษณ์ นางสาวปราณี สุนทรโสภา พัฒนาการตำบลท่าพระ เมื่อ 8 มีนาคม 2519

*** แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น มาตราส่วน 1:80,000.

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

วัดทั้งหมดในตำบลท่าพระ มีอยู่ 10 วัด เป็นพัทธสีมา 3 วัด คือวัดท่าพระ
หงษ์เทพประดิษฐ์ บ้านท่าพระ วัดเทพบูรณาราม บ้านหนองบัวคันทน์ และวัดโพธิ์ศรี
บ้านหนองโซ้ย อีก 7 แห่งเป็นสำนักสงฆ์¹

ในตำบลท่าพระมีโรงเรียนทั้งหมด 6 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา
ตอนปลาย 1 โรง คือโรงเรียนบ้านท่าพระ อีก 5 โรงเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา
ตอนต้น²

การคมนาคมในตำบล มีรถโดยสารผ่านตำบลท่าพระ และมีรถโดยสารเล็ก
เข้าออกทุกหมู่บ้าน โดยถึงต้นจากบ้านท่าพระ

เกี่ยวกับการตั้งตำบล นายประจักษ์ จันทวงศ์ อดีตกำนันตำบลท่าพระให้
ความรู้ว่า "แต่ก่อนท่าพระไม่ได้ขึ้นอำเภอเมืองขอนแก่น ไปขึ้นจังหวัดมหาสารคาม
ต่อมาเขามาเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นใหม่ ก็ว่าเขตลำน้ำชีให้ขึ้นอำเภอเมืองได้"

จากการสำรวจจึงเห็นว่า พบว่าบ้านท่าพระเป็นบ้านที่เจริญ เนื่องจากการ
คมนาคมสะดวก และมีสถานที่ราชการหลายแห่ง เช่นศูนย์วิทยุเกษตรภาควิชาวันออก
เฉียงเหนือ สถานีทดลองพันธุ์สัตว์ สถานีรถไฟท่าพระ นอกจากนั้นมีโรงงานต่าง ๆ
เช่นโรงงานโกลา-โคลา โรงงานทอกระสอบ ซึ่งช่วยให้ชาวบ้านมีอาชีพรับจ้างมากขึ้น

¹ เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

² ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 1-2.

* สัมภาษณ์นายประจักษ์ จันทวงศ์ อดีตกำนันตำบลท่าพระ เมื่อ 10 มกราคม 2519.

ท่าพระ, บ้าน

หมู่บ้านท่าพระตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านหนองปลาเชิง มีจำนวนบ้าน 333 หลังคาเรือน ประชากร 2,096 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท่าพระ - หงษ์เทกประภีร์ เป็นพัทธสีมา พระครูโศภวิสุตปัญญาน เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านท่าพระ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาขนาดกลาง³ นายชัยพร ตั้งวานิชกพงษ์ เป็นกำนันตำบลท่าพระ

นายประจักษ์ จันทวงศ์ อายุ 61 ปี เป็นกำนันตำบลท่าพระในระหว่างปี 2505-2517 เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 9 มกราคม 2519

ตามประวัติเดิม เขาวามีหมู่บ้าน ดิถี มีท่า มีพะยูง เห็นว่าท่าพะ มีทางเดินเฉียดกล้า ต่อมาท่าหายสูญไป เขาเห็นว่าทางนั้นเป็นทางลงชี จึงเห็นว่าท่าพะ

ตามประวัติเก่าแก่ เขาวามีหมู่บ้าน อยู่ติดแม่น้ำชี ที่นั่นมีท่า มีพระพุทธรูปเรียกว่า ท่าพระ มีทางเดินเฉียดกล้า ต่อมาท่าพระสูญหายไป และเห็นว่าทางนั้นเป็นทางลงแม่น้ำชี จึงเรียกว่าท่าพระ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

³องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

สภาพบ้านแต่โคนเป็นป่าไม้
คุดลำชี น้ำเขาจะคลั่ง ป่าจะหายไป
ถ้าจะหายไป

ค้นต่อมาบ้านเนียงเจริญขึ้น

พ.ศ. 2468-2469 พวกรถไฟมา
สำรวจทาง ตามคติของเขา เอานาม
บ้านใหญ่ เป็นนามสถานี จึงได้นามว่า
สถานีท่าพระ มีแต่สถานี มุ่บ้านบ่มี มุ่บ้าน
ยูติ๊กชี ในเขตโกคา-โคล่า ต่อมาจึง
มีร้านค้า

พ.ศ. 72-73 จึงค่อยทยอย
ออกมา โดยเฉพาะพ่อค้า ออกมาเพื่อ
สะดวกแก่การขนส่ง

ดังนั้น นามบ้านท่าพระ บ่ใช่
นามของท่าพระแต่โคน อาศัยนามของ
สถานีเขา

ชาวบ้านออกมาจากบ้านเดิม
แถวสะพานชี ก็บ้านท่าพระเนา

อายุบ้านจัก 50 ปี
อาชีพ ค่าขาย รับจ้าง
เพาะปลูก

พระครูโสภณวิสุทธิญาณ เจ้าอาวาสวัดทางระหงมเทศประดิษฐ์ อายุ 64 ปี
บรรพชา 44 พรรษา เกิดที่บ้านหนองสะพัง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
อยู่บ้านท่าพระ ตั้งแต่ พ.ศ. 2495-ปัจจุบัน เป็นผู้สร้างวัดท่าพระหงมเทศประดิษฐ์ เล่าเรื่อง
หมู่บ้าน เมื่อ 9 มกราคม 2519

สภาพบ้านแต่ก่อนเป็นป่าไม้ ปกคลุม
แม่น้ำชี ต่อมาน้ำเขาจะคลั่ง ป่าหายไป
ถ้าก็หายไปด้วย

ค้นต่อมาบ้านเมืองเจริญขึ้น

ใน พ.ศ. 2468 - 2469 มีการสำรวจทาง
เพื่อตั้งสถานีรถไฟ จึงใช้ชื่อสถานีนี้ว่า สถานี
ท่าพระ ตามหมู่บ้านที่สำคัญ ตอนนั้นมีแต่สถานี
รถไฟ ยังไม่มีหมู่บ้าน ชาวบ้านยังคงอยู่บ้านเก่า
ซึ่งอยู่ติดลำน้ำชี ใกล้บริษัทไทยน้ำทิพย์
(โกคา-โคล่า) ต่อมาจึงมีร้านค้าขึ้น

ใน พ.ศ. 2472-2473 ชาวบ้าน
จึงทยอยออกอยู่ โดยเฉพาะพวกพ่อค้า
เพื่อสะดวกแก่การขนส่ง

ดังนั้นชื่อบ้านท่าพระ จึงไม่ใช่ชื่อ
แต่ตั้งเดิม อาศัยชื่อของสถานีเป็นชื่อหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านท่าพระเดิม
แถวสะพานข้ามแม่น้ำชี ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าบ้าน
ท่าพระเนา

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี
อาชีพ ค่าขาย รับจ้าง เพาะปลูก

มีบ้าน 2 บ้าน คือบ้านท่าพระ
เก่า หรือท่าพระแนว กับบ้านท่าพระ บ้าน
ท่าพระอยู่ใกล้บ้านหนองปลาแซ้ง แต่ไม่ใช้ชื่อว่า
บ้านหนองปลาแซ้ง เห็นว่าบ้านท่าพระ
เป็นชื่อเก่าแก่ เลยเอามาใส่นามว่า
บ้านท่าพระ

ไต่ถามคนเฒ่าคนแก่บอกว่ามีวัง
มีน้ำลึก ขาวบ้านทอดแหลงไปมีตัว มีพระ
พุทธรูป ขนาดใหญ่ เอาขึ้นไปได้ ไปเห็น
แล้วเอาไปมาได้ ไปกล่าว ถ้าเอาขึ้นมี
อาการต่าง ๆ มีน้ำรักษา

ต่อมาขึ้นเปลี่ยนแปลง มีทรายไป
ถมถมแล้วหายไป วังนั้นก็ลึก

อีกทางหนึ่งว่า มีพระพุทธรูปที่บ้าน
พระพุทธรูปยืนที่บ้านพระยืน เขานำมาข้าม
ลำน้ำ จึงเห็นว่าท่าพระ

ผู้มาอยู่ก่อน คือคุณพ่อขุนระหัน
กำนันทอง รอยหิน จันจาง

อายุบ้านจัก 50 ปี

อาชีพร่ำค้าขาย รับจ้าง

มีบ้านอยู่ 2 บ้าน คือบ้านท่าพระเก่า
หรือบ้านท่าพระแนว กับบ้านท่าพระ บ้านท่า
พระอยู่ใกล้บ้านหนองปลาแซ้ง แต่ไม่ใช้ชื่อว่า
บ้านหนองปลาแซ้ง เห็นว่าบ้านท่าพระเป็นชื่อ
เก่าแก่ เลยเอามาเป็นชื่อบ้านแห่งนี้

ไต่ถามเขาเล่าติดต่อกันว่ามีวังน้ำลึก
ขาวบ้านทอดแหลงไปเจอตัว และเจอพระพุทธรูป
ขนาดเล็กไปกล่าวพบ แต่เอาขึ้นมามีอาการ
ต่าง ๆ จึงเก็บไว้ในถ้ำ ในวังน้ำลึกนั้นเพื่อให้
น้ำรักษา

ต่อมาลำน้ำเปลี่ยนแปลงไป มีทรายไป
ทับถมถม ถ้าจึงหายไป ส่วนวังน้ำก็ตื้นเขิน

อีกทางหนึ่งเล่าว่า มีพระพุทธรูปที่บ้าน
พระพุทธรูปยืนที่บ้านพระยืน ชาวบ้านถามมา
เห็นพระท่านข้ามลำน้ำ จึงเรียกท่านว่าท่าพระ

ผู้มาอยู่แต่ดั้งเดิม คือคุณพ่อขุนระหัน*
กำนันทอง ร้อยครีมี จันจาง

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาชีพค้าขาย รับจ้าง

* สืบถามไต่ความว่าเป็นคนเกี่ยวกับขุนระหัน ซึ่งตั้งชื่อหมู่บ้านคอนหัน เคยเป็น
กำนันท่าพระ ต่อมาบวชเป็นพระ แล้วย้ายไปอยู่คอนหัน จึงมีอาณาเขตติดต่อกัน

วิทยากรทั้งสองให้ความรู้เกี่ยวกับชื่อบ้านท่าพระว่า มีที่มา 2 ทางคือมาจาก
คำว่าท่าพระ ซึ่งเป็นถ้ำอยู่ใต้วังน้ำสี และก็มีพระพุทธรูปอยู่ที่ถ้ำแห่งนี้ เป็นพระพุทธรูป
ศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจะเอาไปไปไว้

อีกทางหนึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับตำนานโบราณ ซึ่งเล่าสืบต่อกันมาว่า
พระพุทธเจ้าเสด็จมาที่หาดน้ำสีนี้ จึงเรียกว่า "ท่าพระ" ซึ่งตำนานนี้เกี่ยวข้องกับชื่อ
พระพุทธรูป

บ้านท่าพระเป็นบ้านใหม่ อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากบ้าน
ท่าพระเนาว์ หรือบ้านท่าพระเดิม เหตุที่อพยพมา เพื่อให้ใกล้สถานีรถไฟ

ชาวบ้านที่ขากอยู่เริ่มแรกคือ ขุนระหัน กำนันทอง ร้อยตรีมี จันจวนง

ท่าพระเนาว์, บ้าน

บ้านท่าพระเนาว์ ตั้งอยู่หลังบริษัทไทยน้ำทิพย์ มีจำนวนบ้าน 244 หลังคาเรือน
ประชากร 1,663 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท่าพระเนาว์ เป็นสำนักสงฆ์ พระสุบิล
กุธยาไธ เป็นเจ้าอาวาส² นายพา เสียงสอน เป็นผู้ใหญ่บ้าน

พระมหาบุญหนา จันทวันไธ ป.ช. 4 อาวาร์ย์ใหญ่โรงเรียนปริยัติธรรม
วัดท่าพระนคร เทศประคิมฐ์ อายุ 37 ปี บวชมา 16 พรรษา เกิดที่บ้านหนองกิม
ตำบลหนองพลวง อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา อยู่ ณ หมู่บ้านท่าพระ 15 ปี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 4.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 9 มกราคม 2519

ได้ตามเขาครู เขาว่าในสมัย
ชีกเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ มีเจ้าลาวชื่อ
เจ้าชุมแสง ได้พระพุทธรูปมาจากสุโขทัย
ใหญ่ ๆ เลยกิดดวงแทน เอาพระพุทธรูป
องค์นั้น จะข้ามไปขอมแทน พอมาถึงท่า
พระ ชีวามคำสี ก็ยกใส่พระพุทธรูปหักลง
เอาพระพุทธรูปไปโบ้ได้ เลยเอาพระออก
จากเกียน บางทีมีริมชีจนกว่าจะทำ
เกียนเสร็จ จึงชีเอาพระพุทธรูปข้ามไป
แต่ข้ามไปโบ้ได้ เลยมลงที่ลำนน้ำชี
จึงใส่นามบ้านว่าบ้านท่าพระเนา

อาคมมาได้สืบตามครู ปรากฏว่าในสมัย
กบฏเจ้าอนุวงศ์* มีเจ้าฝ่ายลาว ชื่อเจ้าชุมแสง
ได้พระพุทธรูปองค์หนึ่งมาจากสุโขทัยใหญ่ ๆ
เลยกิดดวงแทนเอาพระพุทธรูปองค์นั้น จะข้าม
ไปเมืองขอมแทน พอมาถึงฝั่งแม่น้ำชี เกวียน
ที่บรรทุกพระพุทธรูปหักลง เอาพระพุทธรูปไปโบ้ได้
จึงเอาพระพุทธรูปออกจากเกวียน มาตั้งที่ริมฝั่ง
แม่น้ำชี จนกว่าจะซ่อมเกวียนเสร็จ แต่ในที่สุก
ก็ข้ามไปไม่ได้ พระพุทธรูปมลงที่ลำนน้ำชี จึง
เรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านท่าพระเนา**

*

กบฏเจ้าอนุวงศ์ เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2369 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ศาเหตุมีอยู่ว่า เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ดิಕ್ಕู้อิสระภาพแยกจากไทย จึงยกทัพ
มายึดเมืองนครราชสีมา แล้วกวาดค้อนกรอบกัวโดยเค็มทางไปเวียงจันทน์ ระหว่าง
เค็มทางได้พ่ายแพ้กลอุบายของกุนหญิงโม กับกรบการเมืองฝ่ายไทย จึงถูกปราบอย่าง
ราบคาบ (รายละเอียดอยู่ใน ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 1 โดยเดิม วิกากย์พจนกิจ
หน้า 355-370)

**

ควรจะเขียนว่า "เนา" ซึ่งแปลว่า "อยู่" ซึ่งตรงกับประวัติของหมู่บ้าน ส่วน
คำว่า "เนา" แปลว่า "ใหญ่" หรือ "เก่า" (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493
หน้า 516)

อายุบ้านจัก 100 ปี
 อาชีพ ทำสวนป่าน สวนปอ
 ทำนา ทำไร่

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
 อาชีพ ทำสวนป่าน สวนปอ ทำนา
 ทำไร่

นางคุ้ม สอนเมือง อายุ 67 ปี เกิดที่วังเวียงร้อยเอ็ด อพยพมาอยู่บ้านท่าพระเนา
 เมื่ออายุประมาณ 5 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 9 มกราคม 2519

เ็นนามวัดว่าวัดท่าพระเนา
 เ็นนามบ้านตามนามวัด

ตอนมาอยู่ มีบ้านจัก 20 หลัง
 คาเฮียน สภาพบ้านเป็นป่าจิก ป่ายัง
 มีฟาน อง มั่ง

ผู้นำมาคือ พ่อใหญ่สมลี พ่อใหญ่
 คำสุทัก พ่อใหญ่หงอก พ่อใหญ่ชิม มาจาก
 สารคาม

อายุบ้านจัก 100 ปี เก่ากว่า

อาชีพ ไร่สวนปอ ไร่คณา

เรียกชื่อวัดว่า วัดท่าพระเนา เรียก
 ชื่อบ้านตามชื่อวัด

สภาพบ้านแต่ก่อนเป็นป่ารก มีหมู่บ้าน
 ประมาณ 20 หลังคาเรือน มีป่าจิก ป่าร้าง
 มีฟาน ละอง ละมั่ง

พวกแรกที่มาอยู่คือ พ่อใหญ่สมลี
 พ่อใหญ่คำสุทัก พ่อใหญ่หงอก พ่อใหญ่ชิม
 มาจากจังหวัดมหาสารคาม

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี เก่ากว่า
 บ้านอื่น ๆ

อาชีพ ปลูกปอ ทำนา

จากคำบอกเล่าของวิทยากร ได้ทราบว่า ประวัติของชื่อบ้านท่าพระกับบ้านท่า
 พระเนา มีต้นตอมาจากแหล่งเดียวกัน เพราะบ้านท่าพระ เ็นชื่อมาจากบ้านท่าพระเนา
 วิทยากรได้เล่าเรื่องประวัติหมู่บ้าน ท่าพระเนาแตกต่างไปจากประวัติบ้านท่าพระว่า
 มีพระพุทธรูปมาวมที่แม่น้ำชี เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยกบฏเจ้าอนุวงศ์ ชาวบ้านจึงเรียกว่า
 บ้านท่าพระเนา

หมู่บ้านท่าพระเนาเป็นบ้านเก่าแก่ของอำเภอสทิงพระ มีอายุประมาณ 100 ปี
 ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดมหาสารคาม มาโดยการนำของนายสมลี นายคำสุทัก นายหงอก
 และนายชิม

วังหิน, บ้าน

หมู่บ้านวังหินตั้งอยู่เหนือสุดของตำบลฯ าวะ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำชี มีจำนวนบ้าน 87 หลังคาเรือน ประชากร 725 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดถาวร เป็นสำนักสงฆ์ พระกสิ่ง โยโสธร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านสวนมอน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น นายอิน สมสี เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายอิน สมสี วายุ 54 ปี ผู้ใหญ่บ้านวังหิน เจ้าเรือนหมู่บ้านเมื่อ 9 มกราคม 2519

แต่ก่อนบ้านวังหินอยู่ทิศนี้ มีวังน้ำ มีหินหลาย ทั้งใต้น้ำ บนฝั่ง เป็นหินแคง หินยังมีอยู่ แต่บ้านเข้ามาตั้งบนเนิน เพาะน้ำท่วม

ภูมิประเทศเป็นที่ลุ่ม

ชาวบ้านอพยพมาจากอุบล

ผู้นำมาคือหลวงสมบุญ มาจาก อำเภอฟ้าหยาก ปัจจุบันเขื่อนมหาชนะชัย

เดิมหมู่บ้านวังหิน ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำชี มีวังน้ำอยู่ที่นี่ และมีหินมาก เป็นหินแคง ปัจจุบัน ยังมีหินอยู่ แต่หมู่บ้านอพยพเข้ามาถ้ำโนน ซึ่ง เป็นที่สูง เพราะน้ำท่วมบ้านเสมอ ๆ

ภูมิประเทศของหมู่บ้านเป็นที่ลุ่ม

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดอุบล

ราชธานี

ผู้ที่พาพวกชาวบ้านมาอยู่เป็นคนแรก ชื่อหลวงสมบุญ อพยพมาจากอำเภอฟ้าหยาก ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่าอำเภอบทชนะชัย

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

² เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

อายุบ้านจัก 80 ปี

เป็นบ้านที่ฉะฉาง จันทบุรี
บ้านอื่นมาหาคนที่ลำน้ชี ตอนลงแจบ่อ
เดือนกุมภาพันธ์ มีน้ำ ปลาจะหนีไปเหิม
น้ำเข้าป่ามั่ว ถึงเดือนพฤษภาคม มิถุนา
ปลาจะขึ้นมาตลอดถึงปลายปี

การเกษตรปลูกอ้อย
มีที่ทำกินน้อย หนองโซ้ยเขาเยอะกัว

อาชีพ ทำนา ทำงานตามศูนย์
ความสถานี แถวโรงงานตาบตลาก
ท่าตะ

หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 80 ปี

เป็นบ้านที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีแม่น้ำ
หมู่บ้านอื่นมาหาคนที่ลำน้ชี มาจับปลา แต่ใน เดือน
กุมภาพันธ์ และมีนาคม เขาใช้น้ำชีแชบ่อ ทำให้เกิด
การเหิมเน่า ปลาจะหนีไปหมด พอถึง เดือน
พฤษภาคม มิถุนายน ปลาจะขึ้นมาอีก

การเกษตรปลูกสวนหนองโซ้ยไปไก่
เพราะมีที่ดินน้อยกว่า

อาชีพ ทำนา ทำงานตามศูนย์
เกษตร โรงงาน สถานีรถไฟ

นางจัน ยายี อายุ 60 ปี เกิดที่บ้านวังหิน เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 9
มกราคม 2519

ในลำน้ชี มีวังน้ำลึก มีหินมาก เป็น
ดินทราย จึงเรียกว่าวังหิน มีหมู่บ้านมาตั้งที่วังน้ำ
วัง อยู่ใกล้วัดถาวร

ต่อมาน้ำท่วมหลาย
ศตวรรษต่าง ๆ มากมายมาที่บ้าน มีความ
ลำบาก จึงย้ายบ้านขึ้นมายู่บนที่ราบ
ทางปากทางใต้ 5 เส้น วัดย้ายจากบ้าน
ย้ายบ้านมาใกล้จัก 20 ปี

บางบ้านใช้นามตาบเกม
ผู้มาตั้งบ้านแต่เดิม ชื่อหลวง
สมบุญ พ่อใหญ่คุณ พ่อใหญ่แข็ง พ่อใหญ่สัง
พ่อใหญ่ปาก พ่อใหญ่พรหม มาแต่ก่อน
ฟ้าหยาด จังหวัดอุบล เกียวนี่เป็น
เป็นอำเภอมหาชนะชัย

ในลำน้ชี มีวังน้ำลึก มีหินมาก เป็น
ดินทราย จึงเรียกว่าวังหิน มีหมู่บ้านมาตั้งที่วังน้ำ
มาอยู่ใกล้วัดถาวร

ต่อมาแม่น้ำท่วมบ้าน ปี ๒๔๓๕ต่าง ๆ
ลดยมาที่บ้าน มีความลำบากมาก จึงย้ายบ้าน
ขึ้นมายู่บนเนินสูง ไปทางใต้ของบ้านเดิม
ประมาณ 5 เส้น วัดย้ายจากบ้านมาใกล้
ย้ายบ้านมาตั้งในที่ใหม่ ได้ประมาณ 20 ปี
โดยใช้ชื่อเกียวนี่

ผู้อพยพมาตั้งบ้านวังหิน แต่เดิม ได้แก่
หลวงสมบุญ พ่อใหญ่คุณ พ่อใหญ่แข็ง พ่อใหญ่สัง
พ่อใหญ่ปาก พ่อใหญ่พรหม ท่านเหล่านี้มาจากอำเภอ
ฟ้าหยาด จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น
อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดอุบลราชธานี

ชาวบ้านอื่น ๆ มาแต่ฟ้าหายาก
หาย

อายุบ้านจัก 80-90 ปี
สภาพบ้านแต่โคน เป็นกองดอก
มีแต่โลกต้นไม้ใหญ่

บ้านนี้หน้าปาก ปีนน้ำลำชี
อ่างเก็บน้ำของสถานีพันธุสัตว์
อ่างเก็บน้ำของศูนย์วิจัย

โรงเรียนถึงมาจากบ้าน
สวนมอน เลิกจากวัด กะมาตั้งที่บ้าน
วังหิน ตั้งมาแต่ 08

ปัญหาด้านการทำกิน ไม่มีที่
เป็นท้องทางราชการเหมิด บ้าน
คับแคบ ได้ยิงสัตว์ทำนาไถน้อย

อาชีพ เลี้ยงนา เป็น
กรรมกร

ชาวบ้านอื่น ๆ อพยพมาจากอำเภอ
มณฑลชะชัย เป็นส่วนใหญ่

หมู่บ้านวังหินมีอายุประมาณ 80-90 ปี
สภาพบ้านแต่โคนเป็นป่ารก มีแต่
ต้นไม้ใหญ่

บ้านวังหินมีแหล่งน้ำ 3 แห่งด้วยกัน
คือ น้ำจากเขื่อนน้ำชี อ่างเก็บน้ำของสถานีทดลองพันธุ์
สัตว์ อ่างเก็บน้ำของศูนย์วิจัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โรงเรียนของหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียน
บ้านสวนมอน เพราะเก็บตั้งอยู่ที่บ้านสวนมอน
โดยรวมกับวัด เพื่อบแยกออกมา จึงจำตั้งที่บ้าน
วังหิน

ปัญหาด้านการทำมาหากิน คือการขาด
แคลนที่ทำนา และเลี้ยงสัตว์

อาชีพ ทำนา เป็นกรรมกร

จากคำบอกเล่าของวิทยากร ได้ทราบว่าบ้านวังหิน เป็นชื่อของวังน้ำชี
บริเวณหนึ่ง ซึ่งมีหินทรายอยู่มาก ถึงแม้จะย้ายบ้านเข้ามาถ้ำโน เพื่อป้องกันน้ำท่วมก็ตาม
แต่ก็ยังใช้ชื่อเดิมอยู่

เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลเดียวกัน บ้านวังหิน เป็นบ้านที่อุดม
สมบูรณ์ แก่ชากแล่นเนื้อที่ในการเกษตร

ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอ, ชนระดับ จังหวัดยโสธร โดยการนำของ
หลวงสมบุญ

อายุของหมู่บ้าน ประมาณ 80 - 90 ปี

สวนมอน, บ้าน

หมู่บ้านสวนมอนตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองไคร่นุ่นกับบ้านหนองโซ้ย มีจำนวนบ้าน 78 หลังคาเรือน ประชากร 499 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัด สุทธิสังวรณ เป็นสำนักสงฆ์ พระทอง จันทโน เป็นเจ้าอาวาส² นายแสง ทัพาสภักดิ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายแสง ทัพาสภักดิ์ อายุ 57 ปี ผู้ใหญ่บ้านสวนมอน เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 10 มกราคม 2519

เก็บหมู่บ้านหนองโซ้ย ออกมาปลูกหม่อน เลี้ยงไหม มาตั้งบ้านไก่อไธ้ ไก่นา เอ็นนามบ้านว่าสวนมอน

ลักษณะบ้าน เป็นที่ลุ่ม ๆ ตอน ๆ ไก่ห้วยชัน มีอ่างเก็บน้ำ ห่างจากหนองโซ้ย 1 กิโลเมตร

อายุของบ้าน จัก 50 ปี พ่อใหญ่ลา สมหนองโซ้ย พาออกมาจากบ้านหนองโซ้ย

เก็บชาวบ้านอยู่ที่บ้านหนองโซ้ย ออกมาทำสวนปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ต่อมา มาตั้งบ้านให้ไก่อไธ้ของเขา

ลักษณะหมู่บ้านเป็นที่ลุ่ม ๆ ตอน ๆ อยู่ใกล้ลำห้วยชัน มีอ่างเก็บน้ำ บ้านสวนมอน ห่างจากบ้านหนองโซ้ย ประมาณ 1 กิโลเมตร

อายุของหมู่บ้าน ประมาณ 50 ปี โดยมี พ่อใหญ่ลา สมหนองโซ้ย เป็นคนแรกที่ออกมาตั้งหมู่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดสวน
ทอสาค เอาผืนที่หนองโซ้ย

อาชีพ ทำนา ทำสวน ทอเสื่อ
โดยเอาต้นผืน * มาจากหนองโซ้ย

นายประทีป จันทรงศ์ อายุ 61 ปี อดีตกำนันตำบลท่าพระ เจ้าเรือน
หมู่บ้าน เปือ 10 มกราคม 2519

บ้านสวนมอน เป็นบ้านที่เขา
แยกไปปลูกมอนเลียงไหม เพราะเขาเห็น
ว่ามีน้ำใกล้บ้าน จึงชวนพวกแยกไปปลูกบ้าน
จึงถามว่า "ไปไสว" "ไปสวนมอน"
ต่อมาจึงสภาพเป็นหมู่บ้าน ก็กลายเป็นนาม
บ้าน แต่โดนเอ็นเอ็น ต่อมาก็เป็นหลัก
ฐาน

บ้านสวนมอนเป็นบ้านที่ชาวบ้านอพยพ
ไปปลูกบ้านเพื่อให้ใกล้สวนมอนของเขา
มีคำถามกันว่า "ไปไหน" "ไปสวนมอน"
ต่อมาเมื่อมีบ้านมากขึ้น จึงเรียกชื่อบ้านว่า
บ้านสวนมอน ครั้งแรกเรียกกันเล่น ๆ
ต่อมาก็กลายเป็นหลักฐานไป

ชาวบ้านออกจากบ้าน
หนองโซ้ยเหนือ

พ่อใหญ่ลา พ่อผู้ใหญ่หลอก
สมหนองโซ้ย นาคาคั้งบ้าน

อายุบ้านจัก 50 ปี

อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดสวน

ชาวบ้านสวนมอนอพยพ มาจากบ้าน
หนองโซ้ย

ผู้มาคั้งหมู่บ้าน ชื่อพ่อใหญ่ลา พ่อของ
พ่อใหญ่หลอก สมหนองโซ้ย ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน
สวนมอน

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาชีพ ทำนา ทำสวน แต่ไม่ได้
ปลูกหมอนเหมือนอดีต

* เอามาใช้ทอเสื่อ บ้านหนองสูงเหลื่อม ตำบลโลกสี่ มีชื่อปากเหมือนกับ
ชาวบ้านมีอาชีพทอเสื่อเช่นเดียวกับบ้านสวนมอน

หมู่บ้านสวนม่อน เป็นหมู่บ้านที่เอามาจากสวนม่อน ซึ่งชาวบ้านปลูกกับ
แพร่หลายในสมัยนั้น ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองโซ้ย เป็นบ้านใหม่มีอายุประมาณ
50 ปี บายลา สมหนองโซ้ย เป็นผู้บุกเบิกเข้าไปสร้างหมู่บ้าน

หนองโซ้ย, บ้าน

บ้านหนองโซ้ย ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านสวนม่อน มีจำนวนบ้าน 206 หลัง
กาเรือน ประชากร 1,508 คน มีศูนย์ปฏิบัติการหมู่บ้าน 1 แห่ง¹ วัดประจำหมู่บ้าน
ชื่อวัดโพธิ์ศรี เป็นแพรวีบา พระอธิการนิพล โชติโก เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียน
ในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหนองโซ้ย เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³

นายเล็ก วงศ์เสนา อายุ 47 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองโซ้ย เจ้าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 10 มกราคม 2519

โซ้ย คือ ซากสัตว์ หรือกระดูก
สัตว์

โซ้ย หมายถึง ซากสัตว์ หรือกระดูก
ของสัตว์

มีหนองใหญ่จัก 400 ไร่ อยู่ทาง
เหนือของบ้าน มีหนังสือสำคัญเป็นโฉนด
สาธารณะ แต่ก็มีกระดูกสัตว์ที่ชาวบ้านเอามา
ทิ้งไว้ จึงเอ็นของโซ้ย

มีหนองใหญ่หนองหนึ่ง มีเนื้อที่ประมาณ
400 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เป็น
หนองสาธารณะ มีหนังสือสำคัญแล้ว สมัยก่อน
มีกระดูกสัตว์ที่พวกพราน เอามาทิ้งไว้มาก
จึงเรียกหนองนี้ว่า หนองโซ้ย

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 4.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น ราชชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

³องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนและเขาด สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

ชาวบ้านออกมาจากบ้านยาง
 เกียมบ้านคอนบม ปัจจุบันเป็นบ้านอ้าย
 อายุบ้านจัก 180 ปี
 ผู้มาตั้งบ้านเท่าที่สืบได้มี
 แม่ใหญ่จำปา มาจากบ้านยาง
 อาชีพ เอ็นนา เอ็นไฮปอ
 มัน แดงโม

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านยาง
 ใกล้เคียง บ้านคอนบม ปัจจุบันเป็นบ้านร้าง
 อายุบ้านหนองโหยประมาณ 180 ปี
 ผู้มาตั้งหมู่บ้าน เท่าที่สืบได้ คือแม่ใหญ่
 จำปา มาจากบ้านยาง
 อาชีพ ทำนา ทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง
 ไร่แดงโม และเลี้ยงสัตว์

นายประทีป จันทวงศ์ อายุ 61 ปี เป็นกำนันตำบลท่าพระระหว่าง
 พ.ศ. 2505-2517 เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 10 มกราคม 2519

แต่ก็เป็นป่า เป็นดง พวกล่าเนื้อ
 เอากระดูกมาต้มไว้ หรือพวกสัตว์บางตัว
 ลงไปในหล่งลึกขึ้นไม่ได้ เพราะมันเป็นสนม
 บางตอนลึกเทียมแฉว เกียมคอบ บางครั้ง
 สัตว์มันตายไปเห็นโกนขา หรือตะโพก
 ของสัตว์ เขาเห็นว่าโหย

โหย คือกระดูกข้อต่อที่ตะโพก
 อายุบ้านเกือบ 200 ปี
 ชาวบ้านออกมาจากบ้านคอนบม
 เป็นเมืองเก่า
 ผู้นำบา คือแม่ใหญ่จำปา
 อาชีพ เอ็นนา เอ็นไฮ

แต่ก่อนหมู่บ้านนี้เป็นป่า เป็นดง
 พวกล่าเนื้อ เอากระดูกมาต้มไว้ หรือมีสัตว์
 บางตัว ลงไปในหนองที่เป็นร่องลึก แล้วขึ้น
 มาไม่ได้ เพราะสภาพของหนองเป็นสนม
 มีวัชพืชแน่นหนา บางตอนลึกถึงแฉว ถึงคอบ
 บางครั้งสัตว์มันตายไป ไปเห็นโกนขาหรือ
 ตะโพกของมัน เขาเรียกว่าโหย

โหย คือกระดูกข้อต่อที่ตะโพก
 อายุของบ้านเกือบ 200 ปี
 ชาวบ้านออกมาจากบ้านคอนบม
 ซึ่งเคยเป็นเมืองขอนแก่น
 ผู้นำอพยพมาอยู่ คือแม่เฒ่าจำปา
 อาชีพ ทำนา ทำไร่

หมู่บ้านหนองโหย เอาชื่อมาจากชื่อหนองโหย ที่เรียกว่าหนองโหยเพราะมีหนอง-
 โหยในหมู่บ้าน มีวัชพืช อยู่กลางหนองอย่างหนาแน่น และมีโหยคือส่วนกระดูกตะโพกของสัตว์
 อยู่ในหนองมาก บางพวกก็ว่าเป็นกระดูกที่พรานล่าเนื้อเอามาทิ้งไว้ อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า

เป็นเพราะสัตว์ลงไปกินน้ำในหนอง แล้วขึ้นมาไม่ได้ จึงเน่าเปื่อยลงไป เห็นกระดูก
สะโปก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "โง้ย" อยู่จาก

หมู่บ้านหนองโง้ย เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ของตำบลท่าพระ อายุประมาณ 180-
200 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านคอนมม ผู้นำมาเท่าที่สืบได้ ชื่อนางจำปา เป็นชาว
บ้านยาง

หนองไกร่นุ่น, บ้าน

หมู่บ้านหนองไกร่นุ่น ตั้งอยู่ระหว่างบ้านวังหิน กับบ้านสวนมอน มีจำนวนบ้าน
118 หลังคาเรือน ประชากร 810 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสมัคคาราม
เป็นสำนักสงฆ์ พระบุญมี ชุติมบุญโต เป็นเจ้าอาวาส² นายสมศักดิ์ อุดมศิลป์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายทอง นางง วอายุ 81 ปี เกิดที่จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ที่บ้านหนองไกร่นุ่น
ตั้งแต่อายุ 12 ปี เด่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 9 มกราคม 2519

เดื่อนนางตามหนองไค่นุ่น
กกไค่นุ่น เป็นกกไม้ เกิด
ในสนม ใบแหลม ๆ เป็นขน ที่บึง
ทุ่งสร้างยังมีกกไค่นุ่นอยู่หลาย คันใหญ่
ไซ่เอ็ดเสาเอียนไค้

ชื่อหมู่บ้านเรียกตามชื่อหนอง
ในหนองนั้นมีคันไค่นุ่น เกิดอยู่ตามวัชพืช
ในน้ำที่เรียกว่าสนม เป็นคันไม้ขนาดใหญ่ มีใบแหลม ๆ
เป็นขน ลำต้นใช้ทำเสาวเรือนไค้ คันไค่นุ่นยัง
หาอยู่ไค้ที่บึงทุ่งสร้าง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

ชาวบ้านเป็นไทโคราช แดก
ขายบ้านคอนบม แล้วขายมายู่บ้านนี้
ผู้มาอยู่แต่โคน คือเผ่าขุนภักดี
เผ่าพู เผ่าชำนานู มาแต่คอนบม

เผ่าขุนภักดีเป็นผู้ใหญ่บ้าน
ผู้แรก เผ่าชำนานูเป็นผู้ใหญ่มานต่อมา
อายุบ้านจัก 105 - 108 ปี
อาชีฟ เอ็ดคณา เป็นกรรมกร

นายสมดี อุดมศิลป์ อายุ 46 ปี เกิดที่บ้านโนนจาน อำเภอบุพรา
จังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ในบ้านหนองไกร่นุ่น 16 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 9 มกราคม 2519
แต่ก็มีกลไกชนิดหนึ่ง ชาวบ้าน
เห็นว่ากลไกโค่น ขึ้นอยู่ในหนอง อยู่ในสนม
ซึ่งเป็นวัชพืช แนนหนา คือกเป็นพืด
กกกาวกะดินผรงก แต่ผิวมันขาว กะดิน
ผรงกผิวมันเขียว เอ็นนามหนองคันว่า
คางงักไก่อ

เดิมใช้ทำหนอง กิน อาบ
เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย นำว่างมีที่หลัง

มาตั้งบ้านไว้หนองไก่อ
เคยตามเอาไข่ แม่น้ำว่าผู้
มาเอ็ดบ้านตำอิกตำกอ คือพ่อใหญ่ขุนภักดี
เผ่าพู เผ่าชำนานู

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านคอนบม
ซึ่งมีเชื้อสายโคราช
ผู้ที่นำชาวบ้านมาอยู่ ได้แก่พ่อเจ้า
ขุนภักดี พ่อเผ่าพู พ่อเผ่าชำนานู ทั้งสามคน
บวรากบ้านคอนบม

พ่อเผ่าขุนภักดีเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก
พ่อเจ้าชำนานู เป็นผู้ใหญ่มานต่อมา
อายุหมู่บ้านประมาณ 105-108 ปี
อาชีฟ ทำนา เป็นกรรมกร

ในหมู่บ้านนี้มีกลไกชนิดหนึ่ง ชาวบ้าน
เรียกว่าต้นไก่อ รอบขึ้นอยู่ตามวัชพืชในหนอง
ลำต้นคล้ายกะดินผรงก ต่างกันที่ลำต้นสีขาว ส่วน
กะดินผรงกลำต้นสีเขียว ชาวบ้านเรียกหนองน้ำ
แห่งนี้ว่าหนองไก่อ

เดิมหนองแห่งนี้มีประโยชน์ในการใช้
น้ำกิน น้ำอาบ เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ต่อมาขุดบ่อ
ใช้น้ำบ่อเป็นน้ำกิน

ต่อมาชาวบ้านมาตั้งบ้านใกล้หนองไก่อ
คนเผ่าคนแก่เคยเล่าให้ฟังว่า ผู้มาตั้งหมู่บ้าน
สมัยแรก คือพ่อใหญ่ขุนภักดี พ่อใหญ่พู และพ่อใหญ่
ชำนานู

ชาวบ้านออกมาแต่ก่อนนม

อายุบ้านจัก 100 ปี

อาสิน เอ็ดนา เอ็ดสวน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านคอนนม

อายุบ้านประมาณ 100 ปี

อาสิน ทำนา ทำสวน

จากการสอบถามวิทยากร ปรากฏว่าบ้านหนองไคร่นุ่น เอาชื่อบ้านมาจากต้นไคร่นุ่น ซึ่งเป็นต้นไม้ต้นบ้าน ขึ้นอยู่หน้าแท่นโขนเอง เรียกชื่อตนเองว่าหนองไคร่นุ่น และเรียกชื่อหมู่บ้านตามชื่อหนอง

หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 100 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากคอนนม ภายใต้การนำของขุนภักดิ์ นายพู และขุนชำนาญ

หนองบัวคันทิ, บ้าน

หมู่บ้านหนองบัวคันทิ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านท่าพระ มีจำนวนบ้าน 358 หลังคาเรือน ประชากร 2,536 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดเทพปฐมนาราม เป็นพัทธสีมา, พระมหาสุมนต์ สุภาวโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านหนองบัวคันทิ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ นายสุพรม สิงห์ตัน เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 4.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 3.

³องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

นายแพง ภูโส อายุ 57 ปี แพทย์ประจำตำบลท่าพระ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 10 มกราคม 2519

ที่เอ็นหนองบัวคี่หมี่ มีหนอง
มีเนื้อที่จัก 100 ไร่ ยังใช้น้ำอยู่

ที่หนองนั้นเคยมีบัวหลาย
เบ็บบัวเวลาแก่มันชมพู กือคี่หมี่

ภูมิประเทศ เป็นที่ลุ่มกือบ้าน
ของปลาเซ็ง

ชาวบ้านออกมาจากรอยเอ็ก
สารคาม เสลภูมิ บ้านไผ่

ผู้ขาย คือหลวงเทพวิจิธาญา
เป็นผู้ใช้ชื่อวัดว่า วัดเทพบูรณาราม
มาจากรอยเอ็ก

อายุบ้านจัก 100 ปี
อาชีพ เอ็กปอ เอ็กนา

นายประทักษ์ วันทวงษ์ อายุ 61 ปี อดีตกำนันตำบลท่าพระ เล่าเรื่องบ้าน
หนองบัวคี่หมี่ เมื่อ 10 มกราคม 2519

แต่ก่อนมีหนอง มีสิ่งสารพัด
หลาย มีแก่ง กวาง เสือ หมี พอยังไค้
เมื่อพานไปยังหมี่ที่นั่น เขาฆ่าแหละเอา
คี่บาทายา พอกคี่หัวหน้าเกิดลืมหิไว้ที่
ต้นไม่ริมหนอง ต่อมาเอ็นกันว่า
"หนองไค้" "หนองลืมหิ"

ที่เรียกว่าหนองบัวคี่หมี่ เพราะในหมู่บ้าน
มีหนองขนาด 100 ไร่ ปัจจุบันยังใช้น้ำในหนองอยู่
ที่หนองน้ำแห่งนี้เคยมีบัวมาก เมื่อบัวเวลา
แก่มันชมพูเหมือนคี่หมี่

ภูมิประเทศ เป็นที่ลุ่ม เหมือนบ้านหนอง
ปลาเซ็ง

ชาวบ้านอพยพ มาจากจังหวัดร้อยเอ็ด
จังหวัดมหาสารคาม อำเภอสกลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
และอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

บุคคลแรกที่มาตั้งหมู่บ้าน คือ หลวงเทพ
วิจิธาญา มาจากรอยเอ็ก ท่านผู้นี้ตั้งชื่อวัดเทพบูรณาราม

อายุของหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
อาชีพ ปลุกปอ ทำนา

ในสมัยก่อนปีศาจต่าง ๆ อยู่ใกล้หนองบัว
ที่อยู่ในหมู่บ้าน สัตว์เหล่านี้ได้แก่ กวาง เสือ หมี
เมื่อพรานยิงหิไค้ เขาก็ฆ่าแหละเอากี่ของมันมา
ไว้ทำยา บังเอิญหัวหน้านายพรานลืมหิไว้ที่ต้นไม่
ต่อมาเมื่อมีการไค้ตามกันว่า "หนองไค้" จะมี
คำตอบว่า "หนองลืมหิ"

อีกพวกหนึ่งเฝ้าว่า กือก็
เขาว่ามันขม ก็จากเบ็คบัว คือเบ็คบัว
ที่แข็งมันขม จึงเฝ้าว่าขมเหมือนคี่หมี่
ที่เฝ้าว่าหนองบัว เพราะ
หนองนั้นมีแต่มัว เวลาเจ้านายมาพัก
ซีให้ลูกน้อยไปเก็บบัวมากิน มื้อบ้าน
คั่งซื้อตามซื้อหนองนี้

ชาวบ้านออกมามาจากร้อยเอ็ด
สารคาม
ผู้นำมาคือหลวงเทพวิชาชาญ
อายุบ้านจัก 100 ปี
อาชีพ เอ็กนา เอ็กโป

อีกพวกหนึ่งเฝ้าว่า มาจากคำว่า
ก็จากเบ็คบัว คือเบ็คบัวที่แข็งมันขม
จึงว่า "ขมเหมือนคี่หมี่"
ที่เรียกว่าหนองบัว เพราะหนอง
แห่งนั้นมีแต่มัว เวลาเจ้านายมาพัก
จะให้ลูกน้อยเก็บบัวมากิน มื้อบ้านคั่งซื้อ
ตามซื้อหนองนี้

ชาวบ้านอพยพมาจากร้อยเอ็ด
มหาสารคาม
ผู้นำอพยพมาคือ หลวงเทพวิชาชาญ
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
อาชีพ ทำนา ทำปอ

วิทยากรทั้งสองท่านให้ความรู้ตรงกันว่า เอาซื้อบ้านมาจากซื้อหนองน้ำในหมู่บ้าน
นั้น ซึ่งมีประวัติ 2 ทาง ทางหนึ่งมาจากหนองซึ่งมีบัว และเบ็คบัวเมื่อแก่จะขมเหมือนคี่หมี่
อีกทางหนึ่งอ้างว่าที่หนองบัวและนายพรานไปลี้ภัยของหมี่ไว้ที่หนองนั้น

หมู่บ้านหนองบัวคี่หมี่ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ริมทางมิตรภาพ เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่
ชาวบ้านอพยพมาจากร้อยเอ็ด มหาสารคาม ภายใต้การนำของหลวงเทพวิชาชาญ
อายุของหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

หนองปลาเซ็ง, บ้าน

หมู่บ้านหนองปลาเซ็ง ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองไกร่นุ่น กับบ้านท่าพระ มี
จำนวนบ้าน 163 หลังคาเรือน ประชากร 1,310 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 4.

ชื่อวัดโศกประชาอุทิศ พระสงวน อธิโต เป็นเจ้าอาวาส¹ นายทองมูล โฉมสุภาพ
เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายทองมูล โฉมสุภาพ อายุ 44 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองปลาเชิง เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 9 มกราคม 2519

ปลาเชิง คือปลาหมอ
ลักษณะบ้านอยู่ริมชี เป็นทาม
มีหนองในบ้าน มีปลาเชิงหลาย เคียนี่
บ่มี

อายุบ้านจัก 50 ปี
ชาวบ้านออกมาจากรอยเอือก
สารคาม แต่ผู้ยู่คำอีกคำก่อชื่อ นายกุลดา
คำยี่ มาจากแพ

อาชีพ กรรมกรโรงงาน
อค์ปอ โคโล่า ทอกระสอบ รับจ้าง

นายประทักษ์ วันทวงศ์ อายุ 61 ปี อภิเษกกันนับคำบ่ทำพระ เล่าเรื่อง
หมู่บ้าน เมื่อ 9 มกราคม 2519

ปลาเชิง คือปลาหมอ^{*}
ลักษณะของหมู่บ้านเป็นที่ลุ่มกึ่งอยู่
ริมแม่น้ำชี มีหนองในหมู่บ้าน มีปลาหมอ
หรือปลาเชิงมาก ปัจจุบันปลาเชิงหมดไป
อายุของหมู่บ้านประมาณ 50 ปี
ชาวบ้านส่วนใหญ่ อพยพมาจาก
จังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม แต่ผู้มาอยู่เป็น
คนแรก ชื่อ นายกุลดา คำยี่ มาจากจังหวัดแพร่
อาชีพ เป็นกรรมกรโรงงานวัดปอ
โรงงานโคกกา-โคโล่า โรงงานทอกระสอบ
และรับจ้างทั่วไป

¹ เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

^{*} ชื่อปลานิกตึง = ปลาหมอ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 66)

ปลาหมอ ชาวบ้านเฒ่า ปลาเซ็ง
 แต่ก็มีปลาเซ็งหลาย ปลาอื่นกะมี
 แต่ปลาเซ็งหลายที่สุด จึงเห็นว่าหนอง
 ปลาเซ็ง

เฒ่านามบ้านตามนามหนอง
 ชาวบ้านออกมาจากรอยเอือก
 สารคาม

เป็นบ้านใหม่อายุจัก 50 ปี

นายกุลดา คำยี่ มาตั้งบ้าน
 เป็นผู้แรก

อาชีพ เป็นกรรมกร บ่มี
 ที่นา อยู่ใกล้โรงงาน

ปลาเซ็ง คือ ปลาหมอเฒ่าเอง
 แต่ก่อนมีปลาเซ็งในหนองน้ำของ
 หมู่บ้านชุกชุม จึงเรียกชื่อหนองน้ำว่าหนอง
 ปลาเซ็ง

ตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อหนอง
 ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด
 จังหวัดมหาสารคาม

หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านใหม่ มีอายุ
 ประมาณ 50 ปี

ผู้มาอยู่คนแรก ชื่อ นายกุลดา คำยี่
 มาจากจังหวัดแพร่

อาชีพ เป็นกรรมกรส่วนใหญ่
 เพราะบ้านอยู่ริมถนนมิตรภาพ ไม่มีที่นา
 แยกอยู่ใกล้โรงงานต่าง ๆ

จากคำสัมภาษณ์ของวิทยากรทั้งสอง ได้ทราบว่าชื่อบ้านหนองปลาเซ็ง
 เฒ่ามาจากชื่อปลาเซ็ง หรือชื่อปลาหมอ ซึ่งเมื่ออยู่ชุกชุมในหนองน้ำในหมู่บ้านนั้น
 หมู่บ้านหนองปลาเซ็ง มีอายุ 50 ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัด
 มหาสารคาม และร้อยเอ็ด

หนองแขง, บ้าน

หมู่บ้านหนองแขง ตั้งอยู่ระหว่างหนองบัวกิ้งหมี กับบ้านห้วยเตย มีจำนวนบ้าน 257 หลังคาเรือน ประชากร 2,079 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดภูมิรัตน เป็นสำนักสงฆ์ พระปลัดธีร จันทวโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหนองแขง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายเต็ม คงกุทอง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเต็ม คงกุทอง อายุ 49 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองแขง เกิดที่บ้านหนองแขง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 มกราคม 2519

เดิมบ้านหนองแขงสังกัด
มีหนองอยู่กลางกองหีบ เนื้อที่หนอง
จัก 50 ไร่ เคยมีกวางหลาย ตัวนี้
สูญพันธุ์ มีแกกแกว พานไปเอ็ดที่ดักสัตว์

หมู่บ้านนี้เดิมชื่อบ้านหนองแขงสังกัด
มีหนองขนาดใหญ่ 50 ไร่ อยู่กลางกองหีบ
และมีต้นแขง* โอบรอบ ปัจจุบันต้นแขงหมดไป
ยังมีแต่ต้นผิอ** ซึ่งใช้ทำเสื่อ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 4.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

³องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* พืชน้ำชนิดหนึ่ง ถ้ายับยั้ง ลำต้นกลมเหลี่ยม เรียกต้นแขง (พจนานุกรม
ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 378)

** พืชน้ำชนิดหนึ่ง ชอบเกิดในน้ำ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าต้นปรีว (พจนานุกรม
ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 276)

บริเวณหนอง จังเอนหนองแขวงสักหลัก

ต่อมาบิดนไปหาที่ปลูกบ้าน
เห็นบริเวณหนองมีท่าเล็ก ใ้ชื่อบ้าน
ว่าบ้านหนองแขวงสักหลัก ต่อมาเป็ย
เป็นหนองแขวงชื่อฯ

อายุบ้านจัก 100 ปี

ชาวบ้านออกมาจากสารคาม

รอยเจ็ด

ผู้มาตั้งบ้านชื่อพ่อใหญ่เพ

พ่อใหญ่ศรีภูบาล มาจากสารคาม

อาชีพ เอ็ดไฮ เอ็ดนา

พระปลัดชีร์ จันทวโร อายุ 65 ปี บวชมา 45 พรรษา เกิดที่บ้าน
หนองแขวง เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 11 มกราคม 2519

เดิมเ็นบ้านหนองแขวงสักหลัก

มีหนองพื้นบ้าน มีป่าแขวง

พ่อใหญ่เว่าว่าจักหักริมหนอง เคี้ยวนี้
บเห็นหลัก

ต่อมาหลวงพ่อพระพิมลธรรม
ว่า "บมีหลักหลวงพ่อ จะใส่หลักให้"

เลยมีดักอยู่กลางหนอง เป็น
หลักพะทำควยไม้ เป็นของสักการะ

นายพรานไปหาที่คังสัตว์ที่บริเวณหนองนั้น
จึงเรียกหนองแขวงสักหลัก

ต่อมามีคนไปหาที่ปลูกบ้าน เห็นบริเวณ
หนองมีท่าเล็ก จึงให้ชื่อหมู่บ้านว่าบ้านหนองแขวง
สักหลัก ต่อมาเปลี่ยนเป็นบ้านหนองแขวง เฉยๆ

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดมหาสารคาม

จังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้ที่มาอยู่เป็นพวกแรก ชื่อพ่อใหญ่เพ

พ่อใหญ่ศรีภูบาล มาจากจังหวัดมหาสารคาม

อาชีพ ทำไร่ ทำนา

เดิมหมู่บ้านนี้ชื่อบ้านหนองแขวงสักหลัก
มีหนองพื้นบ้านอยู่ริมจัก มีป่าแขวง
รอบหนอง และมีหลักปักไว้ ปัจจุบันไม่มีหลัก

ต่อมาหลวงพ่อ พระพิมลธรรม(อาส
เถร) กล่าวว่า "บมีหลัก หลวงพ่อจะทำหลักให้"
จึงมีหลักอยู่กลางหนอง เป็นหลักไม้
สลักเป็นรูปพระ* เป็นที่สักการะของญาติโยม

* เป็นหลักไม้เต็งขนาด 2 เมตร เป็นฐานประมาณ เมตรครึ่ง องค์พระครึ่งเมตร
ฝีมือสลักงดงาม มีคำจารึกที่ฐาน ว่าสร้างเมื่อ 14 มีนาคม 2514.

ของญาติโยม

อายุบ้านจัก 100 ปี

ชาวบ้านส่วนใหญ่ มาจาก 2

ตอน คือจากอำเภอโกสุมพิสัย และ
อำเภอกันทรวิชัย สารคาม มาหาที่
ทำกินตามธรรมชาติ

ผู้มาอยู่คนแรก เห็นว่าพอใหญ่

หมู่บ้าน มาจากโกสุมพิสัย

พวกต่อมาคือ พ่อใหญ่เทพ

พ่อใหญ่ศรีภูบาล พ่อใหญ่จันทบาล

อาชีฟ เอ็กนา เอ็คไฮบอ

ไธมันสำปะหลัง เอ็คไฮ เอ็คนา

อย่างละกิ่ง นากกลางๆ

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

ชาวบ้านมาจาก 2 อำเภอ คือ

อำเภอโกสุมพิสัย และอำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม อพยพขยายที่ทำมาหากิน

ผู้มาอยู่เป็นคนแรก เรียกกันว่าพ่อใหญ่

หมู่บ้าน มาจากอำเภอโกสุมพิสัย

พวกที่ตามมา ก็พ่อใหญ่เทพ พ่อใหญ่

ศรีภูบาล พ่อใหญ่จันทบาล

อาชีฟ ทำนา ทำไร่บอ ไร่มันสำปะหลัง

ทำนา ทำไร่ อย่างละกิ่ง นาอุดมสมบูรณ์ปานกลาง

วิทยากรทั้งสอง ให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านหนองแวง เดิมชื่อบ้านหนองแวง
สักหลัก คือบึงหนอง มีคันแวงรอบหนอง และมีหลักที่พระนางใช้ปักส่วอยู่ริมหนอง ต่อมา
หลักหายไป พระพิมลธรรม (อาสภเถร) อยากจะให้ชื่อนี้สมจริง จึงสร้างหลักพระ
ไว้แทน

ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอโกสุมพิสัย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
ผู้นำมาอยู่เป็นคนแรก มีสมญานามว่า นายหมู่บ้าน คนต่อมาคือนายเทพ นายศรีภูบาล
นายจันทบาล

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

ห้วยเตย, บ้าน

หมู่บ้านห้วยเตยตั้งอยู่ทางทิศใต้ ของตำบลท่าพระ มีจำนวนบ้าน 116 หลังคาเรือน ประชากร 894 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโนนสูง เป็นสำนักสงฆ์ พระสุวรรณ สิริจันโท เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อ โรงเรียนบ้านห้วยเตย เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายบุญ อิตถาภูมิ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายผา สุนารัตน์ อายุ 64 ปี เกิดที่จังหวัดมหาสารคาม เคยบวช เป็นพระที่วัดโนนสูง ปัจจุบันเป็นมรรคทายก อยู่ในหมู่บ้านห้วยเตยตั้งแต่ พ.ศ. 2481 เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 มีนาคม 2519

เขาชื่อมาจากลำห้วย มีกก
เตยหลาย จังขนานนามว่าห้วยเตย

เกียวนี่เตยสูญหายไป ทาง
ศูนย์เกษตรมาบ้นน้ำใส่ห้วย เพื่อให้น้ำ
ชาวบ้านกะใช้น้ำได้ ไร่เงิน 5 แสน
เป็นเงินของศูนย์เกษตร

เขาชื่อมาจากลำห้วย ซึ่งเคยมี
ก้นเตย * อยู่มาก

ปัจจุบันเคยหมดไป ทางศูนย์เกษตร
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สร้างทำนบกั้นน้ำ
เพื่อให้ในกิจการของศูนย์เกษตร และให้
ชาวบ้านอาศัยน้ำได้ ไร่เงินประมาณในการ
สร้างทำนบ 5 แสนบาท

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 4.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

³องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2518 หน้า 2.

* ชื่อพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง มี 2 ชนิด ชนิดใบยาว มีหนามคล้ายลำเจียก ใช้ใบทำเสื้อ
เรียกเตยหนาม อีกชนิดหนึ่งใบเล็ก ไม่มีหนาม มีกลิ่นหอม เรียกเตยหอม (พจนานุกรม
ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 182)

ตอนย้ายมา บ้านยังเป็นป่า
มีบ้าน 80 หลังคาเรือน

ผู้พามาอยู่ คือ เจ้าชาหลุย
หรือพ่อใหญ่ชาปุก คือชาเสีย มาจาก
ปอพาน ร้อยเอ็ด เจ้าพ่อใหญ่ปักชา
มาจากบ้านทราย สารคาม เจ้าพ่อ
ใหญ่ลัง มาจากโกสุม สารคาม

อายุบ้านจัก 100 ปี

อาชีพ เอ็ดไฮปอ เอ็ดนา
เลี้ยงม้าบ้าง จัก 30-40 ตัว เอา
พันธุ์มาจากสถานีท่าพระ

นางเอี่ยม แสนตุ้ย อายุ 80 ปี เกิดที่บ้านแฉาม จังหวัดร้อยเอ็ด อพยพมาอยู่
หมู่บ้านห้วยเกย ตั้งแต่อายุ 7 ขวบ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 มกราคม 2519

แต่ก็มีห้วย มีป่าเตยเต็ม
เขื่อนนามัน

เอาเตยมาทำสาก
เก็บห้วยเตยมีน้ำคุ่มปี
ชาวบ้าน ถมห้วย เอ็ดนา เอ็ดไฮ
เรื่อย ๆ ไป

ตอนนั้นบ้านน้ำใสห้วย
อายุบ้านจัก 100 ปี
สภาพบ้านแต่โคน มีช้างมี
เสีย ผูลิง มัง อง กะมี
ผู้พามาอยู่ คือ ปู่ชาหลุย
มาจากปอพาน ร้อยเอ็ด

ตอนผบย้ายมา สภาพบ้านยังเป็นป่า

มีบ้านประมาณ 80 หลังคาเรือน

ชาวบ้านที่มาอยู่คนแรก มีสมญานาม
ว่าเจ้าชาหลุย หรือเจ้าชาปุก หมายถึงชาเสีย
มาจากบ้านปอพาน จังหวัดร้อยเอ็ด พ่อใหญ่
ปักชา มาจากบ้านทราย จังหวัดมหาสารคาม
พ่อใหญ่ลัง มาจากโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

หมู่บ้านมีอายุประมาณ 100 ปี

อาชีพ ทำไร่ปอ ทำนา เลี้ยงม้าบ้าง
ประมาณ 30-40 ตัว เอาพันธุ์มาจากสถานี
ผสมเทียมท่าพระ

สมัยก่อนมีห้วย มีป่าเตยเต็มจึงเรียก
ชื่อว่าห้วยเกย

ใบเตยใช้ทำเสื่อ
เก็บห้วยเตยมีน้ำตลอดปี ต่อมาชาวบ้าน
มาถมห้วย เพื่อใช้ทำนา ทำไร่

ขณะนี้ทำนบกั้นน้ำ ห้วยเตย
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
สภาพหมู่บ้านแต่ดั้งเดิม มีสัตว์ต่าง ๆ
เช่น ช้าง เสือ ลิง ละมั่ง ละอง
ผู้นำชาวบ้านมาอยู่ เรียกกันว่า
ปู่ชาหลุย มาจากบ้านปอพาน จังหวัดร้อยเอ็ด

อาชีพ เฮ็กนา เฮ็กไฮ อาชีพ ทำนา ทำไร่ เลี้ยงม้า
เลี้ยงม้า

วิทยากรทั้งสอง ให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านด้วยเตย เอาชื่อมาจากห้วยใน
หมู่บ้าน กับป่าเตยริมห้วย ลำห้วยเคยคันเขิน เพราะถมที่ทำนา ปัจจุบันเป็น
อ่างเก็บน้ำห้วยเตย ของศูนย์เกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้นำอพยพมาเรียกกันว่า นายชาหลุย หรือนายชามุก ผู้ที่ตามมาคือ
นายปัสชา นายลัง

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

ในเมือง, ตำบล

เป็นตำบลที่อยู่ในเขตเทศบาล มีหมู่บ้านอยู่ 12 หมู่บ้าน โดยย้ายมาจาก ตำบลเมืองเก่า 5 หมู่บ้าน คือบ้านเมืองเก่า บ้านโนนคูน บ้านสีฐาน บ้านชุม บ้านโนนหนองวัด จากตำบลพระดัม 3 หมู่บ้าน คือบ้านโนนทัน บ้านปะขาม บ้านหนองใหญ่ จากตำบลศิลา 4 หมู่บ้าน คือ บ้านโนนชัย บ้านคอนหม้านาง บ้านหนองแวง บ้านสามเหลี่ยม หมู่บ้านทั้ง 12 แห่ง เคยอยู่รอบนอกของเขต เทศบาล และได้รวมเข้าในเขตเทศบาลเมื่อไม่นานมานี้*

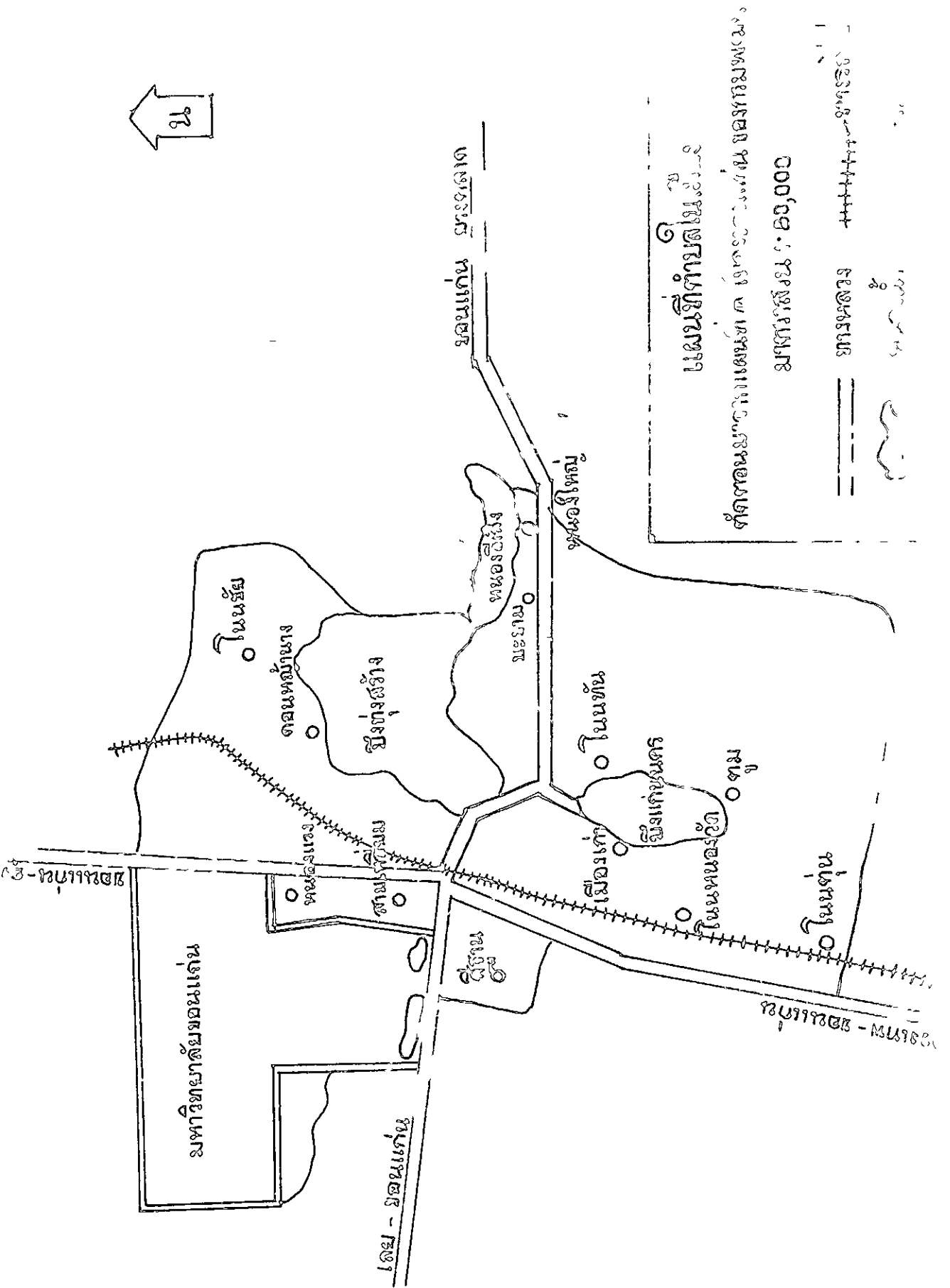
ตำบลในเมือง มีถนนระหว่างเมือง 2 สายตัดผ่านกัน คือทางทิศเหนือ-ใต้ เป็นถนนมิตรภาพสายอุรุ-ขอนแก่น-นครราชสีมา ทางทิศตะวันตก-ตะวันออกเป็น ถนนเลย-ขอนแก่น-กาฬสินธุ์ ถนนทั้งสองสายตัดกันที่สี่แยกบ้านสามเหลี่ยม ถนนสายสำคัญในเมือง คือถนนหน้าเมือง ถนนกลางเมือง ถนนหลังเมือง ซึ่งขนาน กันไปทางทิศเหนือ-ใต้ และมีถนนสายสั้น ๆ ตัดขวาง ก็ถนนหลังศูนย์ราชการ ถนน ศาลากลาง ถนนหน้าศูนย์ราชการ ถนนประชาสโมสร ถนนพิมพ์สук ถนนอำนวยการ ถนนศรีจันทร์ ถนนชวนชื่น ถนนรื่นจิต ถนนนิกรสำราญ **

หนองน้ำสำคัญของตำบล เรียงตามความกว้างใหญ่ของหนอง คือบึงทุ่งสร้าง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บึงแก่นนครอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ หนองใหญ่ อยู่ต่อจากบึงทุ่งสร้างไปทางตะวันออก ***

* สัมภาษณ์หัวหน้าแผนกทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2 มีนาคม 2519.

** แผนที่ของสำนักงานแบบเทศบาลเมืองขอนแก่น มาตราส่วน 1:20,000.

*** แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น ของกรมแผนที่ดิน มาตราส่วน 1:80,000.

จากการสำรวจพบว่าตำบลในเมืองเป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ โดยการย้ายสถานที่ราชการ มาอยู่ในบริเวณเดียวกัน เช่นศาลากลางจังหวัด ศาลจังหวัด ที่ทำการประมงจังหวัด ที่ทำการขนส่งจังหวัด กองบังคับการตำรวจภูธรเขต 4 โรงเรียนพลตำรวจภูธรเขต 4 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขอนแก่น ศูนย์สัมมนาการ นอกจากนี้ตำบลในเมืองยังเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาแขนงต่าง ๆ โรงพยาบาล เรือนจำ ศูนย์เครื่องมือกล วัด บริษัท ห้างร้าน โรงไฟฟ้า สนามม้า สนามมวย โรงฆ่าสัตว์ โรงแรม สถานเริงรมย์ต่าง ๆ *

คอนหม้านาง, บ้าน

บ้านคอนหม้านาง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบึงทุ่งสร้าง มีจำนวนบ้าน 1,161 หลังคาเรือน ** วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดมรรคสาราญ พระครูจันทสารสุพล เป็นเจ้าอาวาส¹ ไม่มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาในหมู่บ้าน มีแต่โรงเรียนราษฎร์ 3 โรงเรียน คือโรงเรียนช่างกลภูมิสิทธิ์ โรงเรียนอนุบาลศรีนาวัน และโรงเรียนอนุบาลบุญทอง ***

พระครูจันทสารสุพล อายุ 69 ปี บวชมา 47 พรรษา เจ้าอาวาสวัดมรรคสาราญ บ้านคอนหม้านาง ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติหมู่บ้านเมื่อ 7 มีนาคม 2519 ว่า

* จากการสำรวจสภาพตำบลในเมือง ในระหว่าง 2-7 มีนาคม 2519.

** กนกกว่าจากแผนกทะเบียนราษฎร์ เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2 มีนาคม 2519.

¹ เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

*** จากการสำรวจหมู่บ้านเมื่อ 7 มีนาคม 2519.

บ้านคอนหญ้านางตั้งมาจัก
50 ปี ผู้มาเฝ้าบ้านผู้ตำอิดตำก่อ
คือ แม่ใหญ่เคน อายุได้ 111 ปี
เกิดปีชุกหอ

คำว่าคอน ณะคือปานอยๆ
ไม่ถึงกะคง

หญ้านาง คือไม้เลื้อยแนว
หนึ่ง ที่เอามากินได้ ต้นเป็นเคียว
เถาไปนำต้นไม้ ไซ่เอ็ดยากะไก้
ไซ่เอ็ดกินกะได้ ในคอนนี้มีหญ้านาง
หลาย จึงได้เอ็นว่า บ้านคอนหญ้านาง

ชาวบ้านออกมาจากคุ้ม
กกบก หนองคู หนองสะแบง ก็ยบ้าน
โพธิ์รักษา หองอาหารเรียม
โรงเรียนการช่างสตรี

บ้านคอนหญ้านาง ตั้งมาประมาณ
50 ปี ผู้มาสร้างบ้านคนแรก คือ แม่เฒ่า
เคน อายุ 111 ปี นางเกิดในปี คีตก
คือใน พ.ศ. 2418¹

คำว่าคอน หมายถึงป่าละเมาะ
ไม่ถึงกับคง

หญ้านาง * เป็นไม้เลื้อยชนิดหนึ่ง
ใช้ปรุงอาหาร ต้นเป็นเครือเถาไปตามต้นไม้
ประกอบเป็นตัวยากี้ได้ ใช้ปรุงอาหารก็ได้
ในคอนนี้มีต้นหญ้านางมาก จึงเรียกว่า
บ้านคอนหญ้านาง

ชาวบ้านออกมาจากคุ้มกกบก
หนองคู หนองสะแบง คือแถวบ้านโพธิ์รักษา
ร้านเรียมรีนรมย์ โรงเรียนการช่างสตรี

¹พระมหาคุณ ขนฺติโก ประวัติวัดหนองแขวงเมืองเก่าขอนแก่น หน้า 33.

* มีชื่อหลายชื่อ เช่น จอยนาง หญ้ากีนี อ้นยอ เถาวัลย์เขียว ปู่เจ้าเขา
เขียว เถาวัลย์ยอ มีลักษณะเป็นเถาเลื้อย พันต้นไม้ใหญ่ และพุ่มไม้อื่น ๆ
ไปใช้ต้มกับหน่อไม้ หรือตำเอาใบสกกั้นผสมกับหน่อไม้ แก้วสขึ้นชมของหน่อไม้
รากใช้ปรุงเป็นยาขับระหาน (ไม้เทศเมืองไทย หน้า 219)

บึงสำคัญของบ้านคือบึงทุ่งสร้าง
ใช้น้ำเอ็ดสวน เกี้ยวนี้เป็นบ่อเพาะ
พันธุ์ปลาของกรมประมง

เดิมขึ้นอยู่กับตำบลศิลา เข้า
เขตเทศบาลเมื่อ พ.ศ. 2516 พร้อม
กันกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น

อาชีพ รับราชการ กำนาย

นางเคน อิศรา อายุ 111 ปี เกิดที่บ้านท่ม อยู่บ้านคอนหญ้านาง 50 ปี
เป็นผู้อาวุโสที่สุดของหมู่บ้าน ให้ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านเมื่อ 7 มีนาคม 2519

คนมาตั้งเฮียนอยู่ เป็นผู้แรก
คือ พ่อใหญ่สิง มาแต่บ้านไผ่ พ่อแม่
ช้อย มาตั้งบ้านเป็นเฮียนที่สอง มาแต่
บริเวณการช่างสีห์ พ่อเพ่าจารย์ชั้น
มาได้ ๆ กัน

สภาพบ้านเป็นหนทางยาว
เป็นทางเกียน นายอำเภอดวงลาด
มากัดถนนในราวจัก 40 ปี

บึงสำคัญของหมู่บ้าน คือบึงทุ่งสร้าง
น้ำในบึงใช้ในการเกษตร ใช้เป็นแหล่ง
เพาะพันธุ์ปลาของกรมประมง

เดิมบ้านคอนหญ้านาง ขึ้นอยู่กับ
ตำบลศิลา เข้าเขตเทศบาลเมื่อ พ.ศ.
2516 พร้อมกันกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น

อาชีพ รับราชการ กำนาย

คนที่มาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรก
คือ พ่อใหญ่สิง มาจากอำเภอบ้านไผ่
พ่อแม่ของฉัน มาตั้งบ้านเป็นพวกที่สอง
มาจากบริเวณโรงเรียนการช่างสีห์ พวก
ที่สามคือพ่อเพ่าจารย์** ชั้น

สภาพหมู่บ้านแต่ก่อนเป็นทางเกวียน
เป็นทางเดินแคบ ๆ นายอำเภอดวงราษฎร์
ธุรกิจ** มาตัดถนน เมื่อ 40 ปีมาแล้ว

* ใช้เรียกผู้ลาลึกชาแล้ว และเคยได้รับเกราะภิเศก ขณะบวช 1 ครั้ง ขณะ
บวชเรียก "สมเด็จ" ลาลึกชาแล้วเรียก "จารย์" (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 119)

** นามเดิมว่าโสฬส อินทรกำแหง เป็นนายอำเภอบางระจัน พ.ศ. 2472-2481
(กันกว่าจากรายชื่อนายอำเภอบางเมืองขอนแก่น เมื่อ 15 มีนาคม 2519)

ชาวบ้านคอนญานางย้าย
มาจากในเมือง

อาชีพ แตกั้เห็ดคนา เกี้ยวนี้
มีนา ทำราชการ ค่าขาย รับจ้าง

ชาวบ้านคอนญานางส่วนใหญ่
อพยพมาจากตัวเมืองขอนแก่น

อาชีพ แตกั้ก่อนทำนา ปัจจุบันไม่มี
ที่นา จึงทำราชการ ค่าขาย รับจ้าง

วิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับบ้านคอนญานาง ว่า เธอชื่อมาจากคอนของบ้าน
และต้นญานาง

ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากในเมืองขอนแก่น แต่คนที่อพยพมาเป็นคนแรก
ชื่อนายสิง มาจากอำเภอบ้านไผ่
อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

๓.๒.๑. บ้าน

บ้านชุม ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของมิ่งแก่นนคร บ้านนี้เคยเป็นที่ตั้งของเมือง
ขอนแก่น ในสมัยเจ้าเมืองคนที่สาม ก๊อพระนครบริรักษ์ นามเดิมว่าท้าวอินทร์¹
มีจำนวนบ้าน 163 หลังคาเรือน ประชากร 1,131 คน* มีวัด 2 วัด คือวัดศรีธาตุ
เจ้าอาวาสชื่อพระสุคิจ พุทธมัญโญ และวัดป่ามิ่งเมือง พระสินธุ์ ศึกษาโณ
รักษากรเจ้าอาวาส² โรงเรียนประจำหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านชุม

¹พระมหาทองสา ปรีชาคิลก ประวัติเมืองขอนแก่น และประวัติพระนครบริรักษ์
หน้า 1.

* กำนันจากแผนกทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2
มีนาคม 2519.

²เจ้าคณะอำเภอมิ่งเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอมิ่งเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

นายเล่ ซาหา อายุ 79 ปี เคยเป็นตำรวจ เกิดที่บ้านตุม ศึกษาเรื่องราวประวัติชื่อหมู่บ้านจากปู่ ให้ความรู้เกี่ยวกับบ้านตุม เมื่อ 3 มีนาคม 2519

บ้านนี้แต่ก่อนเรียกว่าบ้านโนนตุม มีโนนบ้าน มีกกตุมหลาย สมัยพวกชอบเป็นเด็กน้อย เคยได้กินมักตุมกันอยู่ มีกกตุมขนาดกกอกบู่หุ้ม พื้นบ้านถมเหมิคเอามาเอ็ดเอียน และขยายบ้านออก

หมู่บ้านนี้แต่เดิมชื่อว่าบ้านโนนตุม เป็นคอนที่มีต้นมะตุม* มาก สมัยผมเป็นเด็กก็ยังเห็นต้นมะตุม มีอยู่หลายต้น ขนาดโอบไม่รอบ เคยเก็บลูกมันมากิน ชาวบ้านพันต้นมะตุมเอามาสร้างบ้านและขยายที่ทำกินออกไป

ชาวบ้านมาจากบ้านคอนจำปา อำเภอกุสุมาลย์ แคว้นของขอมมา แต่เมื่ยงอุบล หัวพ่อเจ้ามืค พามาตั้ง เป็นเป็นบวชแล้ว ลิกออกมาเอาเมีย แต่มาตามอก เลยกับไปบวชใหม่ คนจึงเ็น "หัวพ่อเจ้ามืค" เป็นผู้มีความรู้

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านคอนจำปา อำเภอกุสุมาลย์ แคว้นของขอม มาจากจังหวัดอุบลราชธานี โดยหัวพ่อเจ้ามืคพามาอยู่ ท่านเป็นพระบวชแล้วสึก มามีภรรยา ต่อมาตามอกเลยกลับไปบวชใหม่ คนเลยให้สมญานามว่า "หัวพ่อเจ้ามืค" เป็นผู้มีความรู้

*เป็นต้นไม้ที่มีประโยชน์มาก ไม่ใช้ทำตัวเกวียน ทำเพลลา ยางใช้ผสมสีแทนขาว เปลือกใช้ย้อมผ้า เนื้อไม้ใช้รับประทาน นอกจากนั้นยังใช้เป็นยาได้อีกหลายขนาน เช่นใช้รักษาไข้จับสั่น โรคลม โรคหวัด และหลอดลมอักเสบ (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 235, 241, 255, 427)

วัดของบ้านชื่อวัดศรีธาตุ
เพราะมีธาตุเก่าอยู่ในวัด เป็นธาตุของไผ่
บง

อาชีพ เลี้ยงนา ค้าขาย
มีคองน้ำผ่านบ้าน เอ็ดสวนผักกันหลาย

วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีธาตุ
เนื่องจากมีธาตุเก่าแก่อยู่ในวัด ยังไม่ได้
ทำการศึกษาว่า เป็นธาตุของผู้ใด

อาชีพ ทำนา ค้าขาย มีคอง
ส่งน้ำผ่านหมู่บ้าน จึงทำสวนผักกันมาก

นางควน วรฉิพรหมา อายุ 85 ปี เกิดที่บ้านตุม ได้ศึกษาเรื่องราว
ของหมู่บ้านจากนายสุรียา ซึ่งเป็นทวด เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 3 มีนาคม 2519

เห็นเอ็นว่าบ้านตุม เพราะ
เป็นป่าตุม มีกกตุมใหญ่มาแต่โคนแล้ว
เมื่อมาเอ็ดบ้าน จึงเอ็นนามบ้านว่า
บ้านตุม

ที่เรียกว่าบ้านตุม เพราะมีต้น
มะตุมใหญ่ เมื่อมาตั้งหมู่บ้าน จึงเรียก
ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านตุม

ชาวบ้านออกมาจากบ้านคอน
จำปา มาแควสารคาม

เจ้าคุณพระยาศรี พามา
ตั้งบ้านตุมแล้วจึงไปบ้านโนนทัน
อายุบ้านล่อยกั้วปีแล้ว

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านคอนจำปา
จังหวัดมหาสารคาม

พระยานครศรีบริรักษ์ ตั้งบ้านตุม
เป็นเมืองขอนแก่นแล้วจึงย้ายไปบ้านโนนทัน*
อายุหมู่บ้านร้อยปีเศษแล้ว

* พระมหาคุณ ขนฺติโก เขียนไว้ใน ประวัติวัดหนองแขวง เมืองเก่าขอนแก่น
หน้า 32 ว่า ใน พ.ศ. 2381 พระนครศรีบริรักษ์ (ท้าวอินทร์) ได้ย้ายเมือง
จากบ้านคอนพันชาด มาตั้งเมืองชั่วคราวอีกหลายแห่ง เป็นบ้านท่า บ้านตุม
บ้านโนนทอง และบ้านโนนทัน และที่บ้านโนนทันนี้ท่านอยู่ถึง 29 ปี จนกระทั่ง
ถึงแก่กรรม

สภาพบ้านเมื่อชื่อยังเป็น
เด็กน้อย บ้านปึกอก จัก 30 หลัง
คาเสียน เป็นป่ารก มีกยารอบ
บึงบอน

อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดสวน

สภาพหมู่บ้านในสมัย ฉันยังเด็ก
เป็นหมู่บ้านเล็ก ขนาด 30 หลังคาเรือน
เป็นป่ารก รอบ ๆ บึงแก่นนครมีต้นยาง*
มาก

อาชีพ ทำนา ทำสวน

วิทยากรทั้งสอง ให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านตูม เอาชื่อมาจากถนนมะตูม
เดิมชื่อบ้านโนนตูม

บ้านตูม เคยเป็นบ้านโบราณ เป็นที่ตั้งของเมืองขอนแก่น ในสมัยของ
พระนครศรีบริรักษ์ (ท้าวอินทร์) เมื่อประมาณ 100 ปีเศษที่ผ่านมา

โนนชัย, บ้าน

บ้านโนนชัย ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบึงทุ่งสร้าง มีจำนวนบ้าน 134 หลังคา
เรือน** วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโนนชัยวาราม พระพรหม ชุ่มสาโร เป็นเจ้าอาวาส
มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านโนนชัย ***

* เป็นต้นไม้สูงใหญ่ มักขึ้นเป็นหมู่ ๆ ในป่าดิบและในที่ต่ำชุ่มชื้น ขึ้นกับบริเวณ
ใกล้เคียงแม่น้ำลำธารในป่าดิบ และป่าอื่น ๆ ทั่วไป ลักษณะเนื้อไม้ สีแดงเรื่อ
หรือสีน้ำตาลหม่น ไม้ทำบ้านเรือน และการก่อสร้างทั่วไป ทำเรือซุง เรือขนาดเล็ก
ทำหีบ ถังใส่ปูนซีเมนต์ เครื่องเรือน (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 75-76)

** ค้นคว้าจากแผนกทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2 มีนาคม
2519.

*** จากการสำรวจหมู่บ้าน เมื่อ 18 มีนาคม 2519.

นายสีบุญ ศรีโนนยาง อายุ 60 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านโนนชัย เกิดที่บ้านโนนชัย เล่า
เรื่องหมู่บ้านเมื่อ 7 มีนาคม 2519

บ้านเนินชัย เป็นชื่อใหม่ ชื่อเดิม
ว่าบ้านโคกอีค้อย

โคก คือ โนนวัด

อีค้อย มาจากคำว่า กอยค้อย

แปลว่า ริม เปี้ยว เคี้ยวคาย

เป็นคำที่บ้านอื่น เอ็นบ้านนี้

เป็นคำเอ็น แบบล้อเลียน คอบาเนียน
เป็นโนนชัย

โนน คือ โนนวัด

ชัย คือ ชัยชนะ

นายทหารบางคน เคยว่า

ให้ฟังว่า บ้านโนนชัย แต่กี้ เคยเป็น

ค่ายทหาร มีการปะทะกันขึ้น ได้รับ

ชัยชนะ จึงได้ชื่อว่าโนนชัย เพราะเคย

เห็นหม้อดิน เศษโลหะเก่าแก่ จากการรบ

เมื่อปีนี้กรมศิลปากร มาขุดเห็น

ศพ โดยมีอิฐก่อกำอยู่ในดิน คงจะโดนสองล่อย

หรือสามล่อยปี อาจจะมีประวัติศาสตร์

อยู่แทน

บ้านโนนชัย เป็นชื่อใหม่ เดิมเรียก
ว่าบ้านโคกอีค้อย

โคก หมายถึง เนินวัด

อีค้อย มาจากคำว่ากอยค้อย แปลว่า

ริม เปี้ยว เคี้ยวคาย

โคกอีค้อย เป็นคำเรียกอย่างล้อเลียน

ที่ชาวบ้านอื่น เรียกหมู่บ้านนี้ คอบาเนียน
โนนชัย

โนน หมายถึง เนินวัด

ชัย หมายถึง ชัยชนะ

นายทหารบางคนกล่าวว่าโนนชัย

เคยเป็นค่ายทหาร เคยมีการปะทะกันขึ้นเมื่อ

ได้ชัยชนะ จึงให้ชื่อว่าโนนชัย เพราะเคย

เห็นหม้อดินเล็ก ๆ เศษโลหะจากการรบ

ซึ่งเป็นของเก่าแก่

ในปีนี้กรมศิลปากร มาขุดพบศพซึ่งยัง

อยู่ในดิน โดยมีอิฐก่อกำอยู่ใต้ดิน คงจะนานราว

สองร้อยหรือสามร้อยปี อาจจะมีประวัติศาสตร์

อยู่บ้าง *

* วิชัย เรื่องศรีชัย ข้างศิลปกรรม กองโบราณคดี กรมศิลปากร ให้สัมภาษณ์
ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขอนแก่น เมื่อ 10 มิถุนายน 2519 ว่า บ้านโนนชัยมีกระดูก
เศษหม้อ เหม็อนบ้านเชียง แต่มีบริเวณกว้าง อยู่เป็นหย่อม ๆ ไม่อยู่เป็นบริเวณใกล้เคียง
กันเหมือนบ้านเชียง เศษหม้อบ้านโนนชัย มีอายุ 4,000-5,000 ปี สมัยเดียวกับบ้านโนนทัน
นอกจากนั้นยังได้เอาเศษหม้อบ้านโนนชัยมาเปรียบเทียบกับ เศษหม้อบ้านเชียง และให้ความรู้
ว่าหม้อบ้านเชียง มีอายุหลายยุค คือมีทั้งระยะ 4,000 ปี และ 7,000 ปี.

ชาวบ้านที่มาอยู่บ้านโนนชัย
มาจากอุบล ก่อนนั้นอพยพมาอยู่บ้านคอนกู่
อำเภอโขงเจียม ทุกวันนี้เห็นว่าอำเภอ
กันทรวิชัย จากบ้านคอนกู่ ย้ายมาอยู่
บ้านคอนยาง ห่างจากบ้านโนนชัย 2
กิโล แต่สภาพบ้านคอนยาง มีน้ำท่วม
ไร่นา ไร่นา ในยามฝน เหลือแต่คอน
ของบ้าน ปูนันทวงศ์ ซึ่งเป็นตาแสง
เห็นความลำบาก เลยพากันย้ายมาอยู่
บ้านโนนชัย มีผู้ใหญ่บ้านคนแรก ชื่อผู้ใหญ่โท
มาให้อำเภอตั้งชื่อบ้าน อำเภอเลย
ให้ชื่อบ้านโนนชัย

อายุของบ้านจัก 60 ปี
อาชีพ ของชาวบ้าน แต่ก็มี
แต่เฮ็ดนา อย่างเดียว คู่มือนี้เฮ็ดนา
เฮ็ดสวน ต่อมากองน้ำ จึงบ่ได้น้ำ

พระพรหม ชุมสโร อายุ 39 ปี บวชมา 19 พรรษา เป็นเจ้าอาวาสวัด
โนนชัยวราราม อยู่ในหมู่บ้านโนนชัย 16 ปี เจาเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 7 มีนาคม 2519

ในหมู่บ้านนี้มีโนนใหญ่สองโนน
คือโนนวัดและโนนเป้า โนนวัดสูง 4-5
เมตร มีเนื้อที่ไร่เศษ เป็นโนนอยู่ทางวัด
ทางโนนเป็นที่ราบ เพราะไถไถลงเดิม
เฮ็ดโบสถ์ อีกโนนสูงกั้วนี้เพิงเฮ็ด
สำหรับกันยามทหารซ่อมยิงปืน

ชาวบ้านที่มาอยู่บ้านโนนชัย มาจาก
จังหวัดอุบลราชธานี โดยอพยพมาจากบ้าน
คอนกู่ อำเภอโขงเจียม ต่อมาเปลี่ยนเป็น
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จาก
บ้านคอนกู่ อพยพมาอยู่บ้านคอนยาง ซึ่งห่าง
จากบ้านโนนชัย 2 กิโลเมตร แต่สภาพ
ของบ้านคอนยางมีน้ำท่วมไร่นาในฤดูฝน
เหลือแต่คอนของบ้าน เมื่อปูนันทวงศ์ ซึ่ง
มีค่าแห่งเป็นกำนัน เห็นความลำบากที่
น้ำท่วม จึงพาลูกบ้านอพยพมาอยู่บ้านโนนชัย
ผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อผู้ใหญ่โท ไปขอตั้งชื่อ
หมู่บ้านที่อำเภอ นายอำเภอเลยตั้งชื่อหมู่บ้าน
ว่า บ้านโนนชัย

อายุของหมู่บ้านประมาณ 60 ปี
อาชีพของชาวบ้าน เกษิตานา
อย่างเดียว ปัจจุบันทำนา ทำสวน ภายหลัง
มีคลองส่งน้ำผ่านหมู่บ้าน จึงทำให้อุดมสมบูรณ์
ขึ้น

ในหมู่บ้านนี้มีเนินสำคัญสองเนิน
คือเนินของวัดและเนินสนามเป้า เนินวัดอยู่
ในวัดสูง 4-5 เมตร มีเนื้อที่ไร่เศษ เป็น
เนินสูงเสมอกัน เพราะไถไถบ้าง เพื่อ
เตรียมสร้างโบสถ์ อีกเนินหนึ่งใหญ่กว่านี้มาก
กรมทหารใช้เป็นที่พักกระสุนไม่ให้เข้าหมู่บ้าน
เวลาซ่อมยิงปืน

คำว่า ชัย มาจากชัยชนะ
 ดังนั้นคำว่าโนนชัย หมายถึง
 โนนในวัด เพราะเป็นโนนแต่โคน
 และใส่คำว่าชัย เป็นส่วยของบ้าน

ชาวบ้านโนนชัย ออกมาจาก
 บ้านกิลำบาง อุดบาง สารคามบาง
 วัดของบ้านชื่อวัดโนนชัย
 วนาราม แต่ก็เป็นวัดป่า ได้บูรณะเมื่อ
 พ.ศ. 2503 ตั้งขึ้นเป็นครั้งที่สอง
 เคยย้ายตอนน้ำท่วมสร้างสกปรก อาบกิน
 ไม่ได้ มีการขุดน้ำกินในหมู่บ้าน เคยย้าย
 วัดเข้าไปในหมู่บ้าน ตอนหลังกรมทหาร
 มาตั้งอยู่ใกล้บ้านโนนชัย เอื้อคุเป้า ทาง
 วัดว่าคาญเสียงปืน เคยย้ายวัดมาบ่ง
 เก่า

คำว่าชัย หมายถึงชัยชนะ
 ดังนั้นโนนชัย หมายถึงโนนในวัด
 เพราะเป็นโนนเก่าแก่ และเดิมคำว่าชัย
 ให้เป็นส่วยของชื่อบ้าน

ชาวบ้าน อพยพมาจากบ้านกิลำ
 อุดรราชธานี และมหาสารคาม
 - วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโนนชัย
 วนาราม เดิมเป็นวัดป่า ได้บูรณะใน พ.ศ.
 2503 ตั้งอยู่บริเวณนี้ เป็นครั้งที่สอง เคย
 ย้ายวัดเข้าไปในหมู่บ้านเนื่องจากน้ำในบึง
 ท่วมสร้างสกปรก ใช้อาบกินไม่ได้ ประกอบกับ
 มีการขุดบ่อน้ำกินในหมู่บ้าน ภายหลัง
 กรมทหาร ก็ย้ายศรีพัชรินทร์ และกองพัน
 ทหารม้าที่ 6 มาตั้งอยู่ใกล้บ้านโนนชัย
 และใช้สนามเป้าเป็นสนามยิงปืน ทำให้
 ไม่สงบจึงย้ายวัดกลับมาที่เดิม

วิทยากรทั้งสองได้ให้ความรู้ที่บ้านโนนชัย เดิมชื่อบ้านโคกอีค้อย ซึ่งหมายถึง
 บ้านที่โคกเดี่ยว ที่เรียกบ้านโนนชัย เพราะมีเนินหรือโนนเก่าแก่ของหมู่บ้าน ส่วนคำว่า
 ชัย หมายถึงชัยชนะ

บ้านโนนชัย มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรเคยมาขุดค้นและเก็บ
 เศษหม้อ ซึ่งมีลักษณะแบบบ้านเชียง มีอายุประมาณ 4,000 ปี แสดงว่ามนุษย์โบราณ
 เคยตั้งบ้านเรือนอยู่

ผู้อพยพมาอยู่บ้านโนนชัย คือ นายนั้นทวงศ์ พาชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัด
 มหาสารคาม โดยมีเชื้อสายมาจากจังหวัดอุดรราชธานี

อายุของบ้านโนนชัย ประมาณ 60 ปี

โนนคูน, บ้าน

บ้านโนนคูน ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองแวง กับสถานีจ่ายไฟฟ้าย่อย มีจำนวนบ้าน 106 หลังคาเรือน ประชากร ประมาณ 700 คน มีวัดชื่อวัดสว่างศรีรัช โรงเรียนประจำหมู่บ้านชื่อโรงเรียนโนนคูน สามัคคีพัฒนาศึกษา เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น *

นายธนวล พื้ทักษ์ อายุ 78 ปี เกิดที่บ้านเมืองเก่า อยู่บ้านโนนคูน 60 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 4 มีนาคม 2519

ที่เ็นว่าบ้านโนนคูน เพราะสภาพบ้านเป็นโนน มีต้นขี้คูนหลายต้นขี้คูนเป็นไม้พุ่ม เป็นชน ๆ ไซ้เอ็ดปอไก่อ่ ยังมีอยู่ตามทุ่งนา

ผู้มาตั้งบ้านคำอีกคำคือชื่อพ่อใหญ่ พวกที่สองคือพ่อใหญ่แพง พ่อของข่อย พ่อใหญ่สาย พ่อใหญ่สุนทร มาหลังพ่อใหญ่ 2-3 ปี มาจากเมืองเก่า ทั้งหมึก ออกบงานานา

อายุบ้าน จัก 60 ปี

สภาพบ้านแต่โคน เป็นคองใหญ่ เป็นทาม มีต้นเพ็ก มีหมูป่า มีเคียว ทางออกหมู่บ้านนี้เป็นทางเก่า ทางเกียน กุงเพ-หนองกาย

ที่เรียกหมู่บ้านนี้ว่าบ้านโนนคูน เพราะสภาพหมู่บ้านเป็นเนิน มีต้นคูนมาก ต้นคูนเป็นไม้เถี้ย ลำต้นไซ้ทำปอ ต้นคูนนี้ยังมีอยู่ตามทุ่งนา

ผู้มาตั้งบ้านเป็นคนแรกชื่อพ่อใหญ่ พวกต่อมาคือพ่อใหญ่แพง พ่อของผม พ่อใหญ่สาย พ่อใหญ่สุนทร พวกนี้มาหลังพ่อใหญ่ 2-3 ปี มาจากบ้านเมืองเก่า มาตามไร่ตามนา

หมู่บ้านนี้มีอายุ 60 ปี

ลักษณะบ้านในสมัยก่อน เป็นคองใหญ่ เป็นนาลุ่ม มีตมเจด ที่เรียกเป็นภาษาอีสานว่า "ทาม" มีต้นเพ็ก หมูป่า เลือ ทางเข้าหมู่บ้านเป็นทางเก่า เป็นทางเกวียน จากกรุงเทพฯ ไปหนองกาย

* สัมภาษณ์ นายธนวล พื้ทักษ์ เมื่อ 4 มีนาคม 2519.

หนองน้ำในบ้านชื่อหนองคุณ
เป็นหนองเก่า มีก่อนตั้งบ้าน ไร่เงิน
ฉั่นลอกหนอง มีน้ำใช้ตลอดปี
อาชีฟ เอ็ดนา รับจ้าง

หนองน้ำสำคัญในหมู่บ้านคือ หนองคุณ
เดิมเป็นหนองเล็ก ๆ มีมาก่อนตั้งบ้าน ปัจจุบัน
ใช้เงินฉั่นลอกหนอง เอาน้ำไว้ใช้ตลอดปี
อาชีฟ ทำนา รับจ้าง

นายคุณ วงศ์รา อายุ 62 ปี อาชีฟทำนา เกิดที่บ้านบรือ จังหวัด
มหาสารคาม อยู่ในหมู่บ้านโนนคูนเป็นเวลา 16 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 4 มีนาคม
2519

ที่เ็นว่าบ้านโนนคูน เพราะมี
ต้นขี้คูน และมีตัวคูนหลาย
แต่ก็ยังไม่มีถนนมิตรภาพ มีแต่ป่า พุงนา
เกี่ยวนี้ป่าแตกเหิมิด หมู่ป่ายังหนี
บ้านโนนคูน ตั้งอยู่หว่างบ้าน
เมียงเก่ากับบ้านกุดกว้าง
วัดสว่างศรีชัย ตั้งหลังบ้าน
2-3 ปี พระพรหม จากหนองไกรนุ่นมา
สร้างวัดขึ้น โรงเรียนโนนคูนสามัคคี
พัฒนาศึกษา เพิ่งเอ็ดขึ้นเมื่อปี 2510

ที่เรียกกันว่าบ้านโนนคูน เพราะ
มีตัวคูนและมีตัวคูนอยู่มาก สมัยก่อนยังไม่ได้
กักถนนมิตรภาพลักษณะหมู่บ้านเป็นป่า เป็นพุงนา
เกี่ยวนี้สภาพป่าหมดไป หมู่ป่าซึ่งเคยมีอยู่ก็หนีไป
หมู่บ้านโนนคูน ตั้งอยู่ระหว่างบ้าน
เมียงเก่ากับบ้านกุดกว้าง
วัดสว่างศรีชัย สร้างภายหลังสร้าง
หมู่บ้าน 2-3 ปี ผู้มาสร้างวัด ชื่อพระพรหม
มาจากหนองไกรนุ่น สำหรับโรงเรียนโนนคูน
สามัคคีพัฒนาศึกษา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2510

วิทยากรทั้งสองให้ความรู้ว่า บ้านโนนคูนเอาชื่อมาจากเนิน หรือโนนของบ้าน
กับชื่อตัวคูน หรือต้นขี้คูน เพราะเคยมีสิ่งทั้งสองในหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเมียงเก่า ภายใต้การนำของนายยู นายแพง นายสาย
และนายสุนทร

อายุของหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

โนนทัน, บ้าน

บ้านโนนทัน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบึงแก่นนคร เดิมขึ้นอยู่กับตำบลเมืองเก่า ย้ายเข้าเขตเทศบาล เมื่อ พ.ศ. 2516 * มีจำนวนบ้าน 613 หลังคาเรือน ประชากร 4,100 คน** วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์ พระครูโพธิสารคุณ เป็นเจ้าอาวาส¹ มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ชื่อโรงเรียนบ้านโนนทัน

ทางประวัติ บ้านโนนทัน เคยเป็นที่ตั้งของเมืองขอนแก่น ระหว่างพ.ศ. 2398 - 2410² ในสมัยเจ้าเมืองคนที่สามคือท้าวอินทร์ ซึ่งต่อมาเป็นพระนครศรีบริรักษ์ และท้าวอินทร์ ได้ถึงแก่กรรมที่บ้านโนนทัน³

พระครูโพธิสารคุณ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์โนนทัน อายุ 48 ปี บวชมา 28 พรรษา เกิดที่บ้านโนนเมือง ตำบลบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นผู้ที่กำลังทำการค้นคว้าเรื่องประวัติหมู่บ้านโนนทัน เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 3 มีนาคม 2519

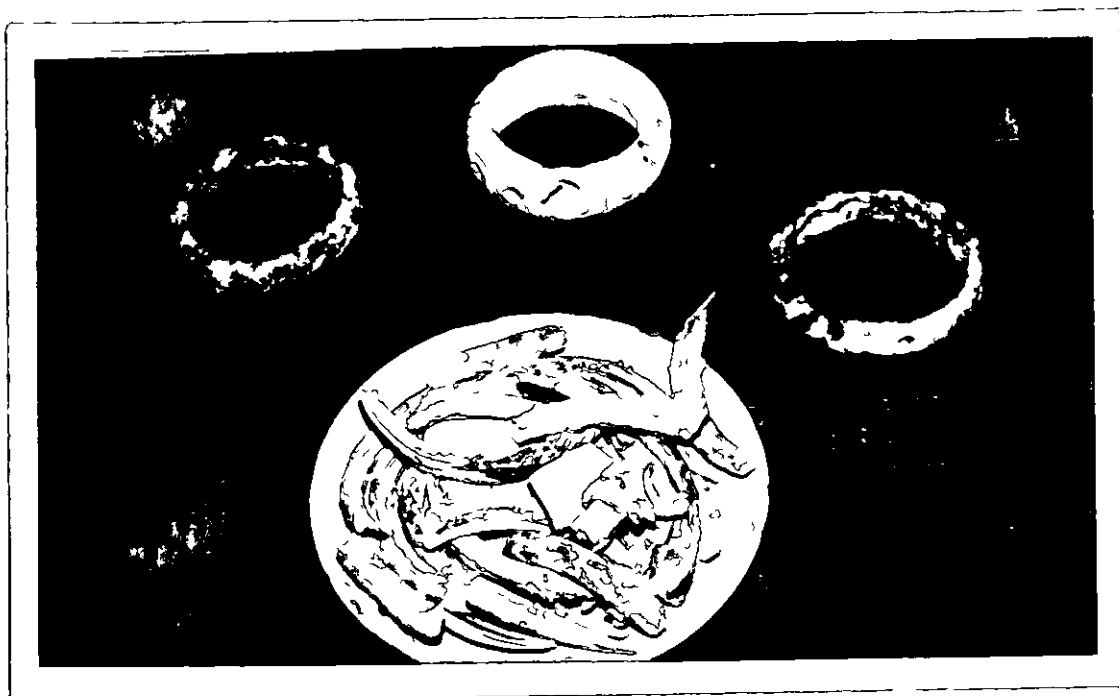
* จากการสัมภาษณ์ พระครูโพธิสารคุณ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ โนนทัน เมื่อ 21 มีนาคม 2519.

** ค้นคว้าจากแผนกทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2 มีนาคม 2519.

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

²องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น สำนักเลขานุการกรม นี้ขอนแก่นขอนแก่น แม่นใจจำ เมืองชั้นนำ เลื่องชื่อ ลือทัวแดน หน้า 5.

³พระมหาคุณ ขุนศิริโก ประวัติวัดหนองแวง เมืองเก่าขอนแก่น หน้า 32.

ภาพประกอบที่ 2 วัตถุโบราณก่อนประวัติศาสตร์ที่วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน

วัตถุกลมๆ สีขาว คือ ริดเกล้า ทำด้วยแก้วชนิดหนึ่ง มีรูสำหรับปักปืน
ทางคานข้างทั้งสองอันคือกำไลมือทำด้วยโลหะ ส่วนวัตถุในจาน พระครูโพธิสารคุณ
สันนิษฐานว่าเป็นพานุรึก ทำด้วยส่วนโค้งของเปลือกหอย

ภาพถ่ายเมื่อ 12 พฤษภาคม 2519

ภาพประกอบที่ 3 กระโหลกศีรษะมนุษย์โบราณที่วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน

เป็นกระโหลกศีรษะที่หนามาก กระโหลกนี้แตก เนื่องจากการขุดดิน
สร้างพระอุโบสถ

ภาพนี้ถ่ายเมื่อ 12 พฤษภาคม 2519

บ้านโนนทันเป็นบ้านเก่า โดย
สันนิษฐานจากก้อนอิฐ ที่เอาบาเฮ็ค
โบสถ์หลังเก่า ว่าเป็นก้อนอิฐใหญ่เบา
คืออิฐสมัยอยุธยา แล้วสืบเบ่งประวัติ
ของคนที่มาตั้งบ้านโนนทัน ขึ้นตรงกับ
สมัยรัชกาลที่ 3

หม่องที่ตั้งบ้านโนนทันนี้ เคย
เป็นที่อยู่ของชนโบราณ-หว่างไว ๆ
ได้พากันฮื้อโบสถ์หลังเก่า ตอนออกเข้
สิมุกโบสถ์หลังใหม่ ได้พอกะถูกชน
โบราณ ยังมีส้อยคอ เคื่องเอ้ ที่เป็น
ลูกปัทม์ ก้องแซนเป็นเหล็ก ปั้นเก่าณม
คือของขอม พาทูรักเฮ็คค้ายเปือกหอย
มีหม้อดินหน่วยน้อย ๆ กรมศิลปากร
คำนวณว่า ได้ประมาณจกสี่พันปี ใน
ความเห็นของอาตมา คิดว่าสิเก่ากว่านั้น
กะว่าจักเป็นเจ๊กพันปี เพราะของใช้
เป็นแบบ ก็อกันกับบ้านเชียง ของพวกนี้
อาตมาเก็บรักษาไว้วัดโพธิ์ และยังมี
อีกหลาย ที่อาตมาบ่ยอมให้ขุดขึ้นมา
แต่สร้างโบสถ์ล้อมทับไว้ เพื่อมิให้
ของโบราณสูญหาย

บ้านโนนทันเป็นบ้านเก่าแก่ โดย
สันนิษฐาน จากอิฐที่ใช้สร้างโบสถ์ หลังเก่า
ว่าเป็นอิฐก้อนโตๆ เบา ๆ คล้ายอิฐสมัย
อยุธยา และสืบประวัติของคนที่มาตั้งบ้าน
ย้อนขึ้นไป ตรงกับรัชกาลที่สาม แห่งสมัย
รัตนโกสินทร์

สถานที่ตั้งบ้านโนนทัน เคยเป็น
ที่อยู่ของชนโบราณ เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้ทำการ
ขุดพระอุโบสถ์หลังเก่า เพื่อตอกเสาเข็ม
สร้างพระอุโบสถ์หลังใหม่ ได้พบกระดูกคน
โบราณ มีขนาดใหญ่มาก นอกจากนั้นมีเกรือง
ประดับ จำพวก สร้อยคอ ลูกปัทม์ กำไลมือ
ทำด้วยเหล็ก รักเกล้าคล้ายของขอม
พาทูรักทำด้วยส่วนโค้งของเปลือกหอย
และมีหม้อดินลูกเล็ก ๆ สิ่งเหล่านี้กรมศิลปากร
คำนวณว่ามีอายุประมาณ 4,000 ปี มาแล้ว
ในความเห็นของอาตมา คิดว่าเก่ากว่านั้น
คงจะเป็นสมัยเดียวกันกับบ้านเชียง ซึ่ง
มีอายุประมาณ 7,000 ปี เพราะของใช้
เป็นแบบเดียวกัน สิ่งของที่พบเหล่านี้อาตมา
เก็บรักษาไว้ที่วัดโพธิ์ และยังมีของโบราณอีก
มาก ที่อาตมาไม่ยอมให้ขุดขึ้นมา แต่สร้าง
โบสถ์ล้อมทับไว้ เพื่อรักษาของโบราณมิให้สูญ
หาย

วัดโพธิ์โนนทัน เป็นวัดแต่
ตั้งแต่เดิม ยังไม่ได้สืบประวัติ ว่าผู้ใดมา
เชื่อก็คือเป็นผู้แรก วัดนี้เคยมีญาครูสังฆราช
เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นฝ่ายปกครองสงฆ์
ทั้งภาคอีสาน ในยุคนั้น ทางการศึกษา
ในพระไตรปิฎก เคยอยู่ในวัดโพธิ์ มีคัมภีร์
โบราณ ซึ่งจารึกภาษาธรรม (ขอม-
ลาว) คู่มือนี้กรมศิลปากร ขอขี้มไป
คัดลอก ยังไม่ได้ส่งคืน

ชื่อหมู่บ้านนี้เ็นว่าบ้านโนนทัน
นั้นเพราะมีลักษณะเป็นโนน หรือเนินและ
มีกกทัน หรือหนากทัน ซึ่งภาษากลาง
เ็นว่า พุทรา ยู่หลาย

ชาวบ้านโนนทันเป็นคนที่มา
แต่ตั้งแต่เดิมสมัยตั้งบ้าน มีคนถิ่นอื่นมาอยู่
ประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ พวกที่มาตั้งบ้าน
สมัยแรกมาแต่หลายถิ่น พวกหนึ่งออกมา
จากเวียงจันทน์สมัยเจ้าอนุวงศ์ อีกพวก
หนึ่งมาแต่ตระกูลสุนทรพิทักษ์ เ็นนี้ก็
ยังมีโฮงของตระกูลสุนทรพิทักษ์ ~~อยู่~~ ^{คุณ}
ออกจากบ้านเมืองท่า เ็นนี้เ็นบ้าน
สว่าง โกลุมพิสัย

อาชีพ เ็นไ้ เ็นคณา
เ็นคสวน มีคองน้ำผ่านบ้าน ให้กรรม
อุดมสมบูรณ์แก่ชาวบ้าน แต่ก้กับขาดแคลนน้ำ
เพราะอยู่ใกล้บึงบอน

วัดโพธิ์โนนทัน เป็นวัดเก่า ยังมีได้
สืบประวัติว่าใครมาสร้างวัดไว้เป็นคนแรก
วัดนี้เคยมีญาครูสังฆราช เป็นเจ้าอาวาส ซึ่ง
เป็นฝ่ายปกครองสงฆ์ทั้งภาคอีสานในยุคนั้น
หลักการศึกษาในพระไตรปิฎก เคยอยู่ที่นี่
มีคัมภีร์โบราณ จารึกเป็นภาษาธรรม
(ขอม-ลาว) เป็นของมีค่ามาก ปัจจุบัน
กรมศิลปากร ขี้มไปคัดลอกและยังไม่ได้ส่งคืน

ที่เรียกชื่อบ้านว่าบ้านโนนทันนั้น
เป็นเพราะมีลักษณะเป็นโนนหรือเนิน และมี
ต้นทัน หรือพุทรา มาก

ชาวบ้านโนนทันเป็นพวกที่อยู่มาก่อน
ตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน มีคนถิ่นอื่นประมาณ 5 เปอร์
เซ็นต์ พวกที่มาตั้งหมู่บ้านสมัยแรก มาจากที่
หลายแห่งด้วยกัน พวกหนึ่งมาจากเวียงจันทน์
สมัยเจ้าอนุวงศ์ อีกพวกหนึ่งมากับตระกูลสุนทร
พิทักษ์ เจ้าเมืองเก่าขอนแก่น ยังมีจวนเจ้าเมือง
อยู่ กลุ่มนี้ออกมาจากร้านเมืองท่า ปัจจุบัน
เรียกว่าบ้านสว่าง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด
มหาสารคาม

อาชีพ ทำไร่ ทำนา ทำสวน มี
คลองส่งน้ำผ่านหมู่บ้าน เพิ่มความอุดมสมบูรณ์
ให้แก่หมู่บ้าน ซึ่งเดิมก็ไม่ขาดแคลนน้ำ
เพราะอยู่ใกล้บึงแก่นนคร

นางนอ ทองไทยทศ อายุ 74 ปี เกิดที่บ้านโนนทัน เป็นเชื้อสายเจ้านาย
ทางเวียงจันทน์ ศึกษาเรื่องราวของหมู่บ้านโนนทันจากบรรพบุรุษ เล่าเรื่อง
หมู่บ้าน เมื่อ 3 มีนาคม 2519

พ่อของข่อยชื่อว่ามหาราชานนท์
เป็นเจ้ามาแต่ทางเวียงจันทน์ ปู่เป็น
เวียงแสน ทวดเป็นเวียงคำ ซึ่งเทียบ
เท่าเจ้าเมือง พ่อแม่เพิ่นเล่าให้ฟังว่า
ทวดข่อยไปทางใดก็ได้ช้าง ของปู่
บ้านยังมีกะโหลกทองคำ กาน้ำทองคำ
ยังรักษาไว้คู่มือนี้

ชาวบ้านนอกจากพวกเวียง
จันทน์ ยังมีพวกสารคาม อีกหมู่หนึ่ง
มาแต่โคราช เป็นพวกของยาโม

สมัยก่อนบ้านโนนทันเคยเป็น
เมือง เวลาว่ากันฮอกบ้านโนนทัน
ซีว่ากันว่า "ไปโงนออก" พวกเฮา
ยังมีโงนช้างโงนม้า แต่กัมันเข็ค
มันขวาง บางอันซีมาตั้งเฮียนบ่ได้

สภาพหมู่บ้านแต่กี้ ไป ะโคย
ทางเกียน แถว ๆ ที่.วี.ของห้า มีต้น
ยางขึ้นฮก เกียนนี้ตัดทิ้ง เหม็ดแล้ว
ยังเหลืออยู่แต่ที่โรงเรียนกัลยาณวัตร
มีลักษณะคือยางอิน เกีย

พ่อของฉันมีชื่อว่ามหาราชานนท์
เป็นเชื้อสายเจ้าทางเวียงจันทน์ ปู่เป็น
เวียงแสน ทวดเป็นเวียงคำ ซึ่งเทียบเท่า
เจ้าเมือง พ่อแม่เคยเล่าให้ฟังว่า เวลา
ทวดเดินทาง ได้ช้างเป็นพาหนะ ที่บ้าน
ยังมีของเก่าแก่ของตระกูล คือกะโหลกทองคำ
และกาน้ำทองคำ ยังเก็บรักษาไว้จนปัจจุบันนี้

ชาวบ้านนอกจากพวกเวียงจันทน์แล้ว
ยังมีพวกมาจากมหาสารคาม อีกพวกหนึ่ง
มาวาจนครราชสีมาเป็นพวกของคุณหญิงโม

บ้านโนนทันเคยเป็นเมืองขอนแก่น
เวลาพูดถึงบ้านโนนทัน จะใช้คำว่า "ไปโงนออก"
และยังมีบริเวณที่เป็นโรงช้างโรงม้า ซึ่งแต่ก่อน
เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนอื่นจะมาค้างบ้านเรือนอยู่ไม่ได้

สภาพของหมู่บ้านในสมัยก่อน ใช้การ
คมนาคมโดยทางเกวียน แถว ๆ ที่.วี.ของ 5
มีต้นยางขึ้นหนาแน่น ปัจจุบันโค่นลงหมดแล้ว
ต้นยางพวกนี้ยังมีอยู่ที่โรงเรียนกัลยาณวัตร
มีลักษณะคล้ายยางอิน เกีย

บึงสำคัญของบ้านคือบึง
แก่นนคร เอ็นกันว่าบึงบอน มีสนม
เค็มไปเหม็ด น้ำเค็มแห้ง ต่อมาตอน
หลวงวชิราภรรษา เจ้าเมืองขอนแก่น
เห็นให้ลอกบึง ในพ.ศ. 2480 ลอก
เพื่อสองในปี 2500 น้ำบึงแห้ง แต่นั้นมา

ที่บูชาสักการะของหมู่บ้าน
เป็นศาลเจ้า เป็นของแต่โคน เป็น
หลักเมืองของขอนแก่น มาช้านาน
แก่ชาวบ้านเอ็นว่า "ครูโกรธ" เคี้ยวนี้
เพิ่นบ่ค่อยฮาย เลยเอ็นว่า "ครูเย็น"
लगกนเอ็นว่า "หลวงปู่"

ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ มาพัฒนา
เมืองขอนแก่น เพิ่นมาเบิ่งหมู่บ้าน
โนนทัน ซิเฮ็ดถนนเข้าบ้าน พอดิ
เพิ่นมาตาย เลยบ่ไก่อเฮ็ด บ้านโนนทัน
เลยเป็นเมืองฮก บ่มีใครรู้จักฮอกกัน

อาชีพ ของชาวบ้าน คือ
เฮ็ดนา เฮ็ดสวน มีคองน้ำ มาจาก
พองหนีบ บ้านจตุรุมสมบูรณ์

สำหรับบึงแก่นนคร ซึ่งเป็นบึง
สำคัญของหมู่บ้าน เค็มเรียกว่าบึงบอน
มีจอกแพนขึ้นอยู่หนาแน่น น้ำในบึงเค็มแห้ง
ในสมัยหลวงวชิราภรรษา ซึ่งเป็นเจ้าเมือง
ขอนแก่น ได้จัดให้มีการลอกบึงใน พ.ศ. 2480
และลอกครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2500 ตั้งแต่
นั้นมาน้ำในบึงไม่เค็มแห้งเลย

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน คือศาลเจ้า
ซึ่งอยู่ริมบึงแก่นนคร เป็นศาลเจ้าเก่าแก่
นับเป็นหลักเมืองของขอนแก่น ชาวบ้าน
เรียกเจ้าพ่อที่ศาลว่า "ครูโกรธ" เนื่อง
จากความเฮี้ยน ปัจจุบันคลายความเฮี้ยนลง
จึงเรียกกันว่า "ครูเย็น" บ้าง "หลวงปู่"
บ้าง

ในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์มาพัฒนา
เมืองขอนแก่น ท่านมาหมู่บ้านโนนทัน เพื่อ
จะตัดถนนใหญ่เข้าหมู่บ้าน พอดิท่านตาย
เสียก่อน เลยไม่ได้ทำถนน บ้านโนนทันเลย
กลายเป็นเมืองรก ไม่มีคนรู้จักเท่าไรงี้

อาชีพ ของชาวบ้าน คือทำนา
ทำสวน มีคลองส่งน้ำผ่านหมู่บ้าน เป็นบ้านที่
อุดมสมบูรณ์

วิทยากรทั้งสองให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านโนนทัน เอาชื่อมาจากโนนหรือเนิน
ของบ้าน และคันตันหรือพุทรา ซึ่งมีอยู่มากในสมัยก่อน

บ้านโนนทัน เคยเป็นที่ตั้งของเมืองขอนแก่น เช่นเดียวกับบ้านตุม ในสมัย
ของพระนครศรีบริรักษ์ (ท้าวอินทร์)

ในแง่ประวัติศาสตร์ บ้านโนนทันเป็นบ้านเก่าแก่แห่งหนึ่ง กรมศิลปากร
ได้ทำการค้นคว้า วัตถุโบราณ ปูนม้อแบบบ้านเชียง คำนวณว่ามีอายุ 4,000-
5,000 ปี วัตถุโบราณของบ้านโนนทัน เจ้าอาวาสวัดโพธิ์โนนทันได้เก็บรวบรวมไว้
โดยมีวัตถุประสงค์จะสร้างพิพิธภัณฑ์ของวัด

บ้านโนนทัน ยุคปัจจุบันมีอายุประมาณ 120 ปี

โนนหนองวัด บ้าน

บ้านโนนหนองวัด ตั้งอยู่ทางเหนือของสถานีจ่ายไฟฟ้าย่อยของการไฟฟ้า
ฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย มีจำนวนบ้าน 435 หลังคาเรือน ประชากร 2,440 คน*
มีวัด 2 วัด คือวัดสุวรรณาม พระครูพิทักษ์สารเขตเป็นเจ้าอาวาส และวัดนันทการาม
มี พระราชสารเวที รักษาการเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนประจำหมู่บ้านชื่อโรงเรียน
บ้านโนนหนองวัด

นางมล พลศักดิ์ชัย อายุ 91 ปี เกิดที่จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพวกแรก
ที่มาตั้งหมู่บ้าน ขณะนี้ยังมีความจำดี ได้เล่าเรื่องหมู่บ้านให้ฟัง เมื่อ 4 มีนาคม 2519

* ค้นคว้าจากแผนกทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2 มีนาคม
2519 .

¹ เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขต
เทศบาลเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

ที่เอ็นบ้านโนนหนองวัด เพราะ
มีโนน เมื่อมีทางรถไฟผ่านบ้าน ไก่ชุก
โนนออกมา และมีหนองโบราณอยู่ในวัด
อ้าง จึงเอานิมิตนี้ มาเอ็นนามบ้าน
ว่า บ้านโนนหนองวัด

สภาพบ้าน แต่ก็เป็นป่ารก
เป็นส่วนอ้าง เคยมีคนมาอยู่ เขาก็พา
กันหนี นานนี้ เป็นนาของชาวบ้าน
เมืองเก่าเห็น หนทางจากบ้านเมืองเก่า
มาถึงบ้านโนนหนองวัด 3 กิโลเมตร

ชาวบ้านออกมาจากบ้าน
เมืองเก่า ขอยกับตัวมาอยู่ก่อน
มาเอ็ดไฮ เอ็ดคนา

ผู้ใหญ่นกแรก ชื่อผู้ใหญ่
ช้าง สีชา กนก่อนมาชื่อนายเข็มชาย
คำมูล ต่อมาย้ายบ้านเข้าเขตเทศบาล
แล้วออกไปอยู่ตำบลเมืองเก่า มีผู้ใหญ่
บ้านอีก ชื่อนายอคุลย์ หาญโยธาและ
นายบุญ พลศักดิ์ชัย ลูกชายของขอย
จนเข้าเขตเทศบาล เมื่อปี 2514

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน คือ
บริเวณคันไผ่ใหญ่ของวัด แต่ก็มีคนเช็ก
มันขวาง ไปตัดไม้ในบริเวณคันไผ่นั้น
ได้ กนพากันยื่นหลาย และได้กราบไหว้
จนชุ่มมือ

ที่เรียกว่าบ้านโนนหนองวัด เพราะ
บ้านนี้มีโนน เมื่อมีทางรถไฟผ่านบ้านได้ไถ
โนนทิ้งเสียบ้าง เพื่อวางทางรถไฟ
และมีหนองโบราณ อยู่ในบริเวณวัดร้าง
จึงเอานิมิตอันนี้ มาตั้งชื่อบ้านว่า บ้าน
โนนหนองวัด

สภาพบ้านแต่เดิมเป็นป่ารก เป็น
สวนร้าง เคยมีคนมาอยู่แล้วอพยพไป ทด
นี้เป็นที่นาของคนเมืองเก่าทั้งหมด ระยะ
ทางจากบ้านเมืองเก่าถึงบ้านโนนหนองวัด
ประมาณ 3 กิโลเมตร

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเมืองเก่า
ฉันทกับสามีมาอยู่ก่อนคนอื่น มาทำไร่ ทำนา

ผู้ใหญ่นกแรก ชื่อผู้ใหญ่ช้าง สีชา
กนก่อนมาชื่อนายเข็มชาย คำมูล ต่อมาย้าย
บ้านเข้าเขตเทศบาล แล้วย้ายออกไปอยู่
ตำบลเมืองเก่า มีผู้ใหญ่บ้านอีกคือ นายอคุลย์
หาญโยธา และนายบุญ พลศักดิ์ชัย ลูกชาย
ของฉันท จนกระทั่งเข้าเขตเทศบาล เมื่อ
พ.ศ. 2514

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน คือบริเวณ
คันไผ่ใหญ่ของวัดสุวรรณาราม แต่ก่อนเป็น
ที่เกรงขามมาก ใครจะตัดไม้ในบริเวณนั้น
ไม่ได้ จะเจ็บป่วย ยังเป็นที่กราบไหว้บูชา
มาจนทุกวันนี้

ดาชีฟ เอ็คนา เอ็คไฮ

อาชีฟ ทานา ทาไร

พระครูพิทักษ์สารเขต อายุ 56 ปี เจ้าอาวาสวัดสุวรรณาราม และ
เป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น เกิดที่ตำบลโคกสี กุญวัดสุวรรณารามเป็นเวลา 28 ปี
ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติชื่อหมู่บ้านโนนหนองวัด เมื่อ 4 มีนาคม 2519

คนที่ตั้งหมู่บ้านนี้ ชื่อแม่ใหญ่มด

พลศักดิ์ชัย พ่อใหญ่เสียบ โยมบุตร
ตั้งมาแต่พ.ศ. 2458-2459 คน
ทั้งหลายมาจากร้านเมี่ยงเก่า มาตาม
ท้องไร่ท้องนา แต่แม่ใหญ่มดมาจากอุบล
คู่มือนี้ยังมีชีวิตอยู่ อายุได้ 90 ปี ส่วน
พ่อใหญ่เสียบตายแล้ว

ที่เ็นบ้านโนนหนองวัด

เข้าใจว่าเป็นหนองที่อยู่ในวัดสุวรรณาราม
เ็นว่าหนองวัด เป็นหนองเก่าแก่ มี
สลักหินมีปูนเก่า ๆ มีต้นโพธิ์ใหญ่ในวัด
อายุเกือบสองร้อยปีแล้ว ที่นี้เป็นที่ตั้ง
ของวัดเก่า บ้างว่าวัดสุวรรณารามลงใน
ที่เดิมเมื่อ พ.ศ. 2470 โดยหลวงปู่
พญาเพ็ญมาอยู่แต่แรก ต่อมาอาจารย์
สิงห์ อาจารย์คำดี อาจารย์หอม
หลวงตากุ้ง เป็นเจ้าอาวาสวัด
ต่อ ๆ กันมาจนถึงอาตมา

สภาพบ้านแต่ก็เป็นป่ารก

มีแต่บ้านพวกรถไฟ ทุกวันนี้มีคนปลูกบ้าน
อยู่หลายเพราะทางไปมาสบาย

คนที่ตั้งหมู่บ้าน คือแม่ใหญ่มด

พลศักดิ์ชัย พ่อใหญ่เสียบ โยมบุตร ตั้ง
หมู่บ้านในระหว่าง พ.ศ. 2458-2459
คนส่วนมากมาจากร้านเมี่ยงเก่า มาตาม
ทุ่งไร่ทุ่งนา แต่แม่ใหญ่มด มาจากเมืองอุบล
ขณะนี้ยังมีชีวิตอยู่ อายุ 90 ปีเศษ แต่พ่อ
เฒ่าเสียบ เสียชีวิตแล้ว

ที่เรียกว่าบ้านโนนหนองวัด เข้าใจ
ว่าหนองที่มีอยู่ในวัดสุวรรณาราม เรียกว่าหนองวัด
เพราะอยู่ในวัด เป็นหนองเก่ามาก มีอิฐสลัก
มีปูนเก่า ๆ อยู่ริมหนองบิณฑ์ไทรใหญ่ในวัด
อายุเกือบ 200 ปี ที่วัดนี้เข้าใจว่าเป็นที่ตั้ง
ของวัดเก่า สำหรับวัดสุวรรณาราม สร้างเมื่อ
พ.ศ. 2470 โดยมีหลวงปู่พญา มาอยู่เป็น
องค์แรก ต่อมา มีพระอาจารย์สิงห์ อาจารย์
คำดี อาจารย์หอม หลวงตากุ้ง เป็น
เจ้าอาวาส ตามลำดับ จนกระทั่งถึงอาตมา

สภาพบ้านแต่ก่อนเป็นบ้านป่า มี

แต่บ้านพวกรถไฟ ปัจจุบันมีคนอยู่หนาแน่น
เพราะทางไปมาสะดวก

อาชีพ ค้าขาย เอ็นดา
รับราชการ รับจ้าง

อาชีพ ค้าขาย ทำนา ทำราชการ
รับจ้าง

วิทยากรทั้งสองกล่าวว่าบ้านโนนหนองวัด เอื้ออำนวยมาจากโนนหรือเนิน
ของบ้าน และหนองโบราณ ซึ่งอยู่ในวัดสุวรรณ
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเมืองเก่า ภายใต้การนำของนางมล พลศักดิ์ชัย
นายเลื้อ โยมบุตร
อายุของหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

บะขาม, บ้าน

บ้านบะขามตั้งอยู่ระหว่างโรงพยาบาล จังหวัดขอนแก่น กับบ้านหนองใหญ่
มีจำนวนบ้าน 1,210 หลังคาเรือน ประชากร 6,824 คน*

นายบุญทา สุนทรไชยา อายุ 70 ปี อดีตครูใหญ่โรงเรียนเทศบาล
สวนสนุก เกิดที่บ้านโนนทัน ปัจจุบันอยู่ที่บ้านหนองใหญ่ เล่าเรื่องประวัติของหมู่บ้าน
จากประสบการณ์ เมื่อ 6 มีนาคม 2519

บ้านบะขามแต่ก่อนเรียกว่าบ้าน
บะขาม

บ้านบะขาม แต่ก่อนเรียกบ้านบ่า

ขาม

บ่า คือทุ่งน้อย เป็นป่าคิง
เนินคิง หรือป่าโป่ง ป่าละเมาะ
ขามคือหมากขาม นนแหละ

บ่า หมายถึงทุ่งเล็ก ๆ ครึ่งป่าครึ่งเนิน
ป่าโป่ง ป่าละเมาะ
ขาม คือ ต้นมะขาม

* กันคว่าจากแผนกทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2 มีนาคม
2519.

ที่เห็นว่าบ้านบะขาม เพราะ
เป็นคง หมดมากขามคันน้อย ๆ เคี้ยวนี้
สภาพบ้านมักกายไป บ่เป็นคงละเมาะ
เหี้ยนก่อนพุ่น เพราะไถที่เอ็ดศูนย์
เกี้ยงมือกล และเอ็ดเฮียนกันยาง
หนาแน่น

ตั้งบ้านในราวปี 2474 มีกุ
คนหนึ่ง คือคุณ โสมสุภาพ เป็นคน
บ้านโนนทัน มาเป็นคุบ้านโคกลี เพื่อ
ออกจากคุ บ่คั้นบ้านโนนทัน มาหักล้าง
ฉางพง เอ็ดนา เอ็ดสวน ยู่ที่บ้านบะขาม
เป็นผู้แรก นอกจากคุณ กะมีผู้ใหญ่จันดา
ราชบุตร คนอื่น ๆ ออกมาจากบ้าน
โนนทันบ้าง บรรือบ้าง ต่อมาเมื่อ
เอ็ดถนนผ่านบ้าน คนมาอยู่กันหลาย

อาชีพของชาวบ้าน เป็น
ข้าราชการ กรรมกร ค้าขาย

นายพลอย ภูธร อายุ 65 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านบะขาม เกิดที่จังหวัดร้อยเอ็ด
อยู่ในหมู่บ้าน 35 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 6 มีนาคม 2519

คำว่า บะ พวกข่อยเข็นว่า
บ้า

บะ (บ้า) คือป่าเลียงวัว
เลียงควาย

ขาม คือหมากขาม

ที่เรียกว่าบ้านบะขาม เพราะ
บริเวณนั้นเป็นคงมะขามคันเล็ก ๆ แต่ปัจจุบัน
คงมะขามหมดไป เนื่องจากมีการไถที่
สร้างศูนย์เครื่องมือกล และมีคนมาอาศัย
กันอยู่หนาแน่น

หมู่บ้านนี้เริ่มตั้งในราว พ.ศ. 2474
เพราะผมรู้จักคุณหนึ่ง ชื่อคุณ โสมสุภาพ
ซึ่งเป็นคนบ้านโนนทัน ไปเป็นครูกำบลโคกลี
เพื่อออกจากคุไปไถกลับไปอยู่บ้านโนนทัน
แต่มาบุกเบิกหักล้างฉางพง ทำนา ทำสวน
อยู่ที่บ้านบะขาม เป็นคนแรก คนต่อมาคือ
พ่อใหญ่จันดา ราชบุตร ชาวบ้านอื่น ๆ มา
จากบ้านโนนทันบ้าง อำเภอบรรือบ้าง
ต่อมาเมื่อสร้างถนนสายขอนแก่น-ยางตลาด
ผ่านหมู่บ้าน จึงมีคนมาอยู่กันมาก

อาชีพ ของชาวบ้าน คือเป็น
ข้าราชการ กรรมกร ค้าขาย

คำว่า บะ พวกเราออกเสียงเป็นบ้า

บะ (บ้า) คือป่าเลียงวัว เลียง

ควาย

ขาม คือ ต้นมะขาม

เดิมเป็นป่าเป็นกองธก มีกก
ขามหลาย สภาบ้านเป็นโลกหินลูกรัง
เอาหินมาสร้างถนนในเมืองขอนแก่น

บ้านนี้มีบ้านน้ำกินอยู่บนเนินหิน
ชาวบ้านหนองใหญ่ บ้านหนองไฮ บ้านผือ
มาใช้น้ำบ้านปะขามกันเหมือด มากัน
เป็นหมู่ใหญ่ จนมีก่อกำ

ผู้มาอยู่พวกแรก คือภูตัน กับผู้
ใหญ่จันทา พวกต่อมาคือพ่อใหญ่ใส มู่นี้มา
จากบ้านโนนทัน แม่ใหญ่จันดี มาแต่รอย
เอ็ด

เขตบ้านปะขาม นับตั้งแต่
สะพานผีเคี้ยวนี้มีสะพาน ภายหลังเป็น
โรงสีหัวแสงไทย ถึงทุ่งสำง ต่อถึงหนอง
ใหญ่

อาชีพ ก้าขาย รับจ้าง
เห็ดคนา

หมู่บ้านนี้เดิมเป็นกองมะขาม เป็น
เนินหินลูกรัง ใช้หินมาสร้างถนนในเมือง
ขอนแก่น

บ้านนี้มีชื่อเสียงค่าน้ำกินใสสะอาด
ชาวบ้านรอบ ๆ เช่นบ้านหนองใหญ่ บ้าน
หนองไฮ บ้านผือ พวกกันมาตักน้ำกินจาก
บ้านปะขาม โดยมากันเป็นหมู่ใหญ่ ตักน้ำ
กินจนมีก่อกำ

คนที่อพยพมาอยู่เป็นพวกแรกคือ
ภูตัน กับผู้ใหญ่จันทา ผู้ที่ตามมาคือพ่อใหญ่ใส
คนเหล่านี้มาจากบ้านโนนทัน นอกจากนั้นก็
แม่ใหญ่จันดี มาจากรอยเอ็ด

เขตบ้านปะขาม นับตั้งแต่สะพานผี
เคี้ยวนี้ไม่มีสะพาน กลายเป็นโรงสีหัวแสงไทย
ต่อถึงบึงทุ่งสร้างและหนองใหญ่

อาชีพ ก้าขาย รับจ้าง ทำนา

จากคำบอกเล่าของวิทยากร ได้ความว่าบ้านปะขาม มาจากคำว่า "ป่าขาม"
หมายถึงทุ่งเล็ก ๆ ซึ่งมีมะขามอยู่มาก

ผู้มาบุกเบิกตั้งหมู่บ้าน คือนายตัน โสมสุภาพ คนต่อมาคือนายจันทา ราชภูธร
นายใส นางจันดี

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนทันบ้าง อำเภอเบรบือจังหวัดมหาสารคาม บ้าง
อายุของหมู่บ้านประมาณ 40 ปี

เมืองเก่า, บ้าน

บ้านเมืองเก่า ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนคร แบ่งเป็นสามคุ้ม* กว้างกันคือ บริเวณที่อยู่รอบ ๆ วัดธาตุเรียกคุ้มใต้ บริเวณวัดกลางเรียกคุ้มกลาง และบริเวณวัดหนองแขงเรียกคุ้มเหนือ พระมหาทองสา ปรีชาคิลก ได้ค้นคว้าประวัติบ้านเมืองขอนแก่นไว้ อย่างน่าสนใจว่า บ้านเมืองเก่าเคยเป็นที่ตั้งเมืองมา 2 ครั้ง กล่าวคือใน พ.ศ. 2332 ตรงกับรัชกาลพระพุทธรูปฟ้าจุฬาโลก พระนครบริรักษ์ เจ้าเมืองคนแรก ขอพระราชทานตั้งบ้านบึงบอน เป็นเมืองชื่อว่าเมืองขอนแก่น หรือขามแก่น เจ้าเมืองคนต่อ ๆ มาได้ย้ายเมืองไปอยู่หลายแห่งด้วยกัน คือที่บ้านคอนพันชาด หรือคงพันชาด (ปัจจุบันชื่อบ้านโนนเมือง ตำบลบ้านแพง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม) บ้านทุม บ้านโนนทอง บ้านโนนทัน บ้านคอนบม ตามลำดับ สมัยพระยานครศรีบริรักษ์ (อู) เจ้าเมืองคนที่ 5 ของขอนแก่น ได้ย้ายเมืองขอนแก่นจากบ้านคอนบมไปอยู่บ้านทุม และย้ายจากบ้านทุม มาอยู่ที่บ้านบึงบอนอีกครั้งหนึ่ง ในพ.ศ. 2442 ในระยะเวลาห่างจากครั้งแรก 110 ปี¹ เมืองขอนแก่นได้ย้ายมาอยู่บ้านเมืองเก่าอีก 9 ปี จึงย้ายมาอยู่บ้านพระลับจนทุกวันนี้²

นางจันทร์ พลเชียงสา อายุ 78 ปี เกิดที่บ้านเมืองเก่า เป็นบุตรขุนภักดี สามีเคยเป็นสารวัตรกำนัน ตำบลเมืองเก่า นางเป็นคนเก่าแก่ของหมู่บ้าน ได้เล่าประวัติหมู่บ้านเมื่อ 3 มีนาคม 2519.

* คุ้มหมายถึง ส่วน ตอน กลุ่ม ใช้สำหรับหมู่บ้านหรือเมือง คุ้มเหนือ คุ้มใต้ คุ้มกลาง คุ้มตาลเดี่ยว คุ้มวัด เป็นต้น (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 91)

¹พระมหาทองสา ปรีชาคิลก ประวัติเมืองขอนแก่น และประวัติพระนครบริรักษ์ หน้า 1-2.

²พระมหาคุณ ขนุนโก ประวัติวัดหนองแขง เมืองเก่าขอนแก่น หน้า 34.

ที่เห็นว่าเมืองเก่า เคยเป็น	ที่เรียกว่าบ้านเมืองเก่า เพราะเคย
เมืองมาแล้ว เพื่อย้ายเข้าไปอยู่บน	เป็นที่ตั้งของเมืองขอนแก่น แล้วย้ายไปอยู่ที่
อำเภอ เคยเห็นบ้านนี้บ้านเมืองเก่า	ทำการอำเภอปัจจุบันนี้ จึงเรียกบ้านนี้ว่า
	บ้านเมืองเก่า *
เขียนสายข่อยมาจากเวียงจันทน์	ต้นตระกูลของฉันมาจากเวียงจันทน์
พู่ หนีศึกหอมมา	หนีศึกย่อ **มา

* พระมหาคุณ ขุนทิโก เขียนไว้ว่า บ้านบึงบอนเป็นที่ตั้งของเมืองขอนแก่น ตั้งแต่ พ.ศ. 2332 ถึง พ.ศ. 2353 เมื่อย้ายเมืองไปตั้งที่บ้านดงพันชาด หรือดอนพันชาด บ้านบึงบอน ก็มีชื่อว่าบ้านเมืองเก่า ตั้งแต่นั้นมา (ประวัติหนองแขวง เมืองเก่าขอนแก่น หน้า 31)

** ศึกย่อ เป็นศึกที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เติม สิงห์บุรี กล่าวไว้ใน ฝั่งขวาแม่น้ำโขง หน้า 178-220 ว่า ย่อเป็นชื่อที่ไทย ฝ่ายเหนือ หรือตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกจีนที่มาจากทางบก หรืออีกนัยหนึ่งพวกกบฏไค่เผิง หรือไค่ผิง (Tiao-ping) ซึ่งเป็นกบฏจะทำการล้มล้างราชวงศ์แมนจู แต่ถูกทางการจีนปราบปราม จึงหนีร่นมาอยู่ ณ ญวนและลาว

ย่อเริ่มรุกรานเข้ามาในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2417 ไทยได้เกณฑ์กำลังไพร่พลทางเหนือไปปราบ แต่ไม่สำเร็จ ในที่สุดต้องนำกองทัพจากส่วนกลางจึงปราบได้ การปราบย่อมีอยู่หลายครั้ง แต่ครั้งที่สำคัญมี 2 ครั้งคือ ครั้งแรกใน พ.ศ. 2428 จักกองทัพเป็น 2 ทပ် กองทัพฝ่ายเหนือให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถ (เจิม แสงชูโต ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นจอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี) เป็นแม่ทัพใหญ่ ส่วนแม่ทัพฝ่ายใต้ได้แก่นายพันเอก พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ฝ่ายไทยได้รับชัยชนะอย่างงดงาม

การปราบย่อครั้งที่ 2 เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2430 พวกย่อยกทัพมาตีเมืองหลวง พระบางโดยมีผู้ตัว ได้จุดไฟเผาคุ้มนครหลวงพระบาง เจ้าอุปราชหลวงพระบางตายในกองไฟ นายพลตรี เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เป็นแม่ทัพไปปราบและได้ชัยชนะเช่นกัน

แต่โกนมีโรงต้มกลั่นเหล้าอยู่
หว่างที่.วี ช่องท่า ในบ้านมีทางเกียน
น้ำในบึงใส่มสกปก ชูมือนี้ มีป่า มีกก
ไม้่น้ำ กกท่ม กก้อ จนวนบ้านมีอยู่
สามล้อย ลี้อย หลังคาเอียน เคยเป็น
บ่อนตั้งตำบล มีก้าน ญี่ไหญ่บ้าน

บริเวณที่ตั้ง ที่.วี ช่อง 5 เคยเป็น
โรงต้มกลั่นสุรา การเดินทางในหมู่บ้าน
ในสมัยก่อน มีแต่ทางเกวียน บ้านเมืองเก่า
ตั้งอยู่ริมบึงแก่นนคร น้ำในบึงสมัยนั้นยังไม่
สกปรก เหมือนเดี๋ยวนี มีปลา มีต้นไม้น้ำ
ต้นกระทุ่ม* ต้นอ้อ มีบ้านอยู่สามร้อย
ลี้อย หลังคาเรือน เคยเป็นที่ตั้งเมืองเก่า
มีก้าน ญี่ไหญ่บ้าน

นางเพ็ง ไกรสกุล อายุ 85 ปี เกิดที่บ้านเมืองเก่า เป็นบุตรขุนหลวงชำนาญ
กักรามภูรี ซึ่งเป็นน้องเจ้าพระยานครศรีบริรักษ์ (อู) เจ้าเมืองคนที่ 5 ของขอนแก่น
สามีเคยเป็นกำนันตำบลเมืองเก่า ชื่อขุนโบราณบุรีรักษ์ นางมีอายุมากที่สุดของหมู่บ้าน
ได้เล่าเรื่องเมืองเก่า เมื่อ 3 มีนาคม 2519

มันก็เป็นเมืองมาแต่โคนแล้ว
เป็นบ้านของเจ้าคุณศรีบริรักษ์เจ้าเมือง
ขอนแก่น

เจ้าเมืองเคยย้ายไปอยู่บ้าน
ท่มแต่มันอีคนำเลยย้ายมาที่เมืองเก่า
พวกช่อยย้ายนำเจ้าเมืองไปบ้านท่ม
แล้ว ย้ายมายู่เมืองเก่า

มันก็เป็นเมืองเก่า เป็นบ้านเมือง
ของเจ้าพระยานครศรีบริรักษ์ เจ้าเมือง
ขอนแก่น

เดิมเจ้าเมืองเคยไปอยู่บ้านท่ม
แต่กับการน้ำ เลยย้ายมาอยู่บ้านเมืองเก่า
ตัวฉันเองเคยย้ายตามเจ้าเมืองไปบ้านท่ม
แล้วย้ายออกมาอยู่บ้านเมืองเก่า

* เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบกลมหนาทึบ ดอกออกเป็นช่อกลมโต
เท่าลูกหมาก ใช้ดอกขายเป็นสินค้า (ไม้เทศเมืองไทย หน้า 24)

เพิ่นเฮ็ดโรงเหล้าชั้นที่ ที.วี.

ช่อง 5

หม่องที่เคยอยู่แต่ก็เป็นสวนอก
มีหนทางเป็นทางเกียน มีบ้านอยู่สามล้อย
ซีล้อย หลังคาเอียน

ต่อมาบ้านมันอีค้อยาก ขยาย
บ่ออกก็เลยย้ายไปอยู่ในเมือง ซึ่งเป็นป่า
บ้านนี้เคยเอ็นบ้านเมืองเก่า เท้าหมู่นี่
ชาวบ้านเป็นผู้มาแต่โคนแล้ว
กะมีพวกเวียงจันทน์หนีซึกหอมมา อาศัยอยู่
มีแกวหนีซึกแกว

เจ้าเมืองได้สร้างโรงต้มกลั่นสุราชั้น

ในที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของ ที.วี.ช่อง 5

สภาพเมืองเก่าแต่ก่อนเป็นส่วนรก มีถนนใน
หมู่บ้านซึ่งเป็นทางเกวียน มีบ้านสามร้อย สี่ร้อย
หลังคาเรือน

ต่อมาบ้านเมืองเก่าคับแคบขยายไม่ได้
จึงย้ายเข้าไปอยู่ในเมืองขอนแก่นปัจจุบัน ซึ่งขณะ
นั้นเป็นป่า บ้านนี้จึงเรียกบ้านเมืองเก่า แต่นั้นมา
ชาวบ้านเมืองเก่า นอกจากพวกขอนแก่น
แต่เดิมแล้ว ยังเป็นพวกมาจากเวียงจันทน์
ซึ่งหนีซึกหอมมา และพวกญวนซึ่งหนีศึกญวน *

* เรื่องราวเกี่ยวกับศึกญวน ถนอม อานามวัฒน์ กล่าวไว้อย่างละเอียดในปริญา
นิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต เรื่อง ความสัมพันธ์ ระหว่างไทย เขมร และญวน ในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า 16-21 สรุปได้ใจความว่า

ประวัติศาสตร์ของญวนมีเรื่องราวการรบราช่าพันกันอยู่มาก ถ้าญวนไม่รบกับจีน
ก็รบกับเองเพื่อแบ่งอำนาจ และมีอยู่บ่อย ๆ ที่ญวนมักจะขอให้จีน ส่งกองทัพไปในญวน
เพื่อช่วยเหลือในการปราบปรามศัตรูทางการเมือง แต่ถ้าสมัยใดญวนตกเป็นเมืองขึ้นของจีน
ญวนจะรวมกันได้ และร่วมมือกันขับไล่จีนออกไป

ฉั๊ววิน อภัยวงศ์ กล่าวถึง "ญวนอพยพในประเทศไทย" ในประวัติศาสตร์รายวัน
14 สิงหาคม 2519 หน้า 3 ว่า ญวนอพยพในประเทศไทย แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ
กลุ่มแรก หนีภัยสงคราม ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และหนีการกดขี่ทางศาสนา
ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 กลุ่มนี้มีจำนวน 20,000 คน เป็นพวก "ญวนเก่า" และกลายเป็นไทย
เกือบทั้งหมด

กลุ่มที่ 2 หนีการสู้รบระหว่างเวียดนามกับฝรั่งเศส หนีภัยเข้ามาตั้งแต่ พ.ศ. 2488
มีจำนวนประมาณ 70,000-80,000 คน ซึ่งใน พ.ศ. 2492 รัฐบาลจำกัดเขตให้อยู่และ
มีจังหวัดขอนแก่นอยู่ด้วย

ญวนที่กล่าวถึงในบ้านเมืองเก่า จึงน่าจะเป็นญวนอพยพกลุ่มที่ 2 นี้

มารับจ้างเห็ดลิมยู่วักกลางหลาย

พวกญวนนี้มารับจ้างทำโบสถ์วัดกลาง
อยู่เป็นจำนวนมาก

วิทยากรทั้งสอง ให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านเมืองเก่า เดิมชื่อบ้านปึงบอน
บ้านนี้เคยเป็นที่ตั้งเมืองขอนแก่น เมื่อย้ายเมืองขอนแก่นไปตั้งที่บ้านอื่น จึงมีชื่อว่า
บ้านเมืองเก่า

บ้านเมืองเก่า เคยเป็นที่ตั้งของเมืองขอนแก่น 2 สมัย คือ ใน พ.ศ. 2332
และ พ.ศ. 2442 ในระยะเวลาห่างกัน 110 ปี

ชาวเมืองเก่าเป็นพวกที่อยู่มาตั้งแต่เดิม นอกจากนั้นมีพวกญวนอพยพและพวกลาว
เวียงจันทน์ ที่หนีภัยฮ่อ

อายุบ้านเมืองเก่า ประมาณ 180 ปี

สามเหลี่ยม, บ้าน

บ้านสามเหลี่ยม เดิมขึ้นอยู่กับตำบลศิลา เข้าเขตเทศบาลเมื่อปี 2516
หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ริมถนนสายขอนแก่น-เลย มีจำนวนบ้าน 1,190 หลังคาเรือน ประชากร
5,970 คน วัตถุประสงค์หมู่บ้าน ชื่อวัดป่าอภัยวัน มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย
ชื่อโรงเรียนบ้านสามเหลี่ยม**

นายเหม พงษ์พิศาล อายุ 58 ปี อดีตปลัดอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
อยู่ขอนแก่น 30 ปี เป็นผู้บุกเบิกตั้งหมู่บ้านสามเหลี่ยมผู้หนึ่ง เจ้าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ
5 มีนาคม 2519

* ค้นคว้าจากแผนกทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2 มีนาคม 2519.

** จากการสำรวจหมู่บ้านเมื่อ 6 มีนาคม 2519.

มีหนทางคั่นเป็นสามแยก

ตรงทางเข้คเป็นรูปสามเหลี่ยม เคี้ยวนี้
รูปสามเหลี่ยมตรงทางแยกก็ยังมีอยู่ เอ็บ
หมู่บ้านว่าบ้านสามเหลี่ยม

สมัยก่อนเป็นป่าเพ็ก ป่าโจค

ป่างู ในบ้านสามเหลี่ยม ข่อยมาอยู่
เคี้ยว ผู้มาอยู่ก็ๆ กัน ชื่อว่าคุณขันข
เทศประสิทธิ สุชาภิบาลอนามัย ภูษนิท
อุตราษ ข้าหลวงศิริ เมื่อมีคนมาอยู่หลาย
เขาขอให้ทางอำเภอเข้คหนทาง แบ่ง
ที่ดินไว้สร้างโรงเรียน 16 ไร่ สิบปีปลาย
จึงได้มาเข้คโรงเรียน เคี้ยวนี้เหลือ
7 ไร่ แต่พุนการรังวัดไม่รัดกุม

พวกเขาพากันเฮ้คหมู่บ้าน

ตั้งสิบเอ็ด สิบสองปีมาแล้ว ตั้งแต่เพ็น
มาถึงมหาวิทยาลัยขอนแก่น คนก็มาอยู่
หลาย พวกโคราชมากันหลาย ปุ่กตุมอยู่
ผู้อยู่ในเมียงจิมจองที่ดิน เอาไว้ พวก
โคราชรับจ้างถางป่า เอาที่ดินผู้ละไฮ้

อาชีพของชาวบ้าน เป็น

ข้าราชการ ทำงานนำทางต่าง ๆ
พวกเขาเข้ากินค่า

มีถนนคั่นกันเป็นสามแยก ตรงกลาง

ทำเป็นรูปสามเหลี่ยม เคี้ยวนี้รูปสามเหลี่ยม
ตรงทางแยกก็ยังมีอยู่ จึงให้ชื่อหมู่บ้านว่าบ้าน
สามเหลี่ยม

สมัยก่อนหมู่บ้านนี้เป็นป่าไม้รวก

ป่าไม้เล็ก ๆ ป่าซาก ผมมาตั้งบ้านสามเหลี่ยม
เป็นคนแรก คนที่มาอยู่ได้ ๆ กันชื่อ คุณขันข
เทศประสิทธิ สุชาภิบาล อนามัย ภูษนิท อุตราษ
ข้าหลวงศิริ* เมื่อมีคนอยู่มากขึ้น จึงขอให้ทาง
อำเภอมาทำถนนในหมู่บ้าน และได้แบ่งที่ดิน
ไว้สร้างโรงเรียน 16 ไร่ ปัจจุบันเหลือ 7 ไร่
สมัยก่อนการรังวัดไม่รัดกุม

เริ่มตั้งหมู่บ้าน เมื่อ 11-12 ปี

มาแล้ว ตั้งแต่ตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่น
คนมาอยู่หนาแน่นขึ้น แต่เดิมพวกโคราช
พากันอยู่มาก มาอาศัยปลูกกะต้อบอยู่ รับจ้าง
ถางป่า แลกที่ดินคนละ 1 ไร่ เจ้าของที่ดิน
คือคนในเมือง ซึ่งมาจิมจองที่ดินเอาไว้

อาชีพของชาวบ้าน เป็นข้าราชการ

ทำงานตามทางต่าง ๆ พวกเขาเข้ากินค่า

* นายศิริ วรรณรต ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น ในระหว่างพ.ศ. 2495-
2497 (จากแผ่นป้ายรายชื่อผู้ว่าราชการจังหวัด ที่ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น)

นายสนิท อุทราช อายุ 63 ปี อดีตครูโรงเรียนการช่างสตรี
อยู่บ้านสามเหลี่ยม ตั้งแต่ พ.ศ. 2488 เป็นผู้สร้างโรงเรียนบ้านสามเหลี่ยม
เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 5 มีนาคม 2519

แต่ก่อนมีถนนสามสาย คือถนน
ขอนแก่น-อุดร ขอนแก่น-เมืองเลย
ขอนแก่น-ยางตลาด ตัดกันสามแยก
เกี่ยวนี้นทางออกกรุงเทพฯ มาเป็น
สี่แยกชื่อสามเหลี่ยม มาจากสามแยก
นั้นแหละ

สภาพบ้านแต่ก่อน เป็นป่าโจก
ป่าคู มีไก่อ่า ไม่มีถนน มีหนทางยาว
พอขี่ขอมมาเป็นครูโรงเรียนการช่าง
เลยมาจองที่ดินเอาไว้ เอ็ดไฮ้ เอ็ด
สวน พวกทำอิคค่าก่อ ก็มีขอม ปลัดเทพ
นายประสิทธิ์ แก้วบุญรอด ผนาคุมพี
ศรีชา ปลัดสิน สิมมาทัน เอ็ดถนน
ส่วนตัวของหมู่บ้าน ชื่อถนนสินสนิท
ถนนศรีชาประสิทธิ์ ถนนรัตนปัญญา
อยู่ต่อมาขอให้ทางการ สำหรับ
โรงเรียนบ้านสามเหลี่ยม ขอยเป็นผู้
เอ็ดเอง

ขอยมาทางป่าดงพง พ.ศ.
2488 เริ่มมาปลูกเฮียนอยู่ พ.ศ. 2498
คนมาอยู่หลาย ในราว 2-3 ปีมานี้เอง
มากขึ้นแต่หลายต้น

แต่ก่อนมีถนนสามสาย คือถนนขอนแก่น-
อุดร ขอนแก่น-เลย และขอนแก่น-ยางตลาด
ตัดกันเป็นสามแยก ปัจจุบันมีถนนขอนแก่น-
กรุงเทพฯ จึงเป็นสี่แยก ชื่อสามเหลี่ยมมาจาก
สามแยกนี้เอง

สภาพของบ้านแต่เดิมเป็นป่าโจก
ป่าประดู่ มีไก่อ่า ไม่มีถนน ต้องเดิน พอตีผม
มาอยู่โรงเรียนการช่าง ได้จองที่ดินเอาไว้
10 กว่าไร่ ทำไร่ ทำสวน เอากะต๋อบมาปลูก
พวกแรก ๆ ที่มาอยู่มีผม ปลัดเหม นายประสิทธิ์
แก้วบุญรอด พ่อเขาคุมพี ศรีชา ปลัดสิน สิมมาทัน
ตัดถนนส่วนตัวของหมู่บ้าน ชื่อถนนสินสนิท
ถนนศรีชาประสิทธิ์ ถนนรัตนปัญญา ต่อมาขอ
ให้ทางการ สำหรับโรงเรียนในหมู่บ้านนี้
ผมเป็นผู้สร้างเอง

ผมมาหักล้างดงพง ใน พ.ศ. 2488
เริ่มปลูกบ้าน พ.ศ. 2498 คนเริ่มมาอยู่มาก
เมื่อ 3-4 ปีมานี้เอง คนที่มาตั้งบ้านเรือน
มาจากแทบทุกจังหวัด

อาชีพแต่ก่อน ศึกษานาย
 ขั้วสามล้อเคียง ทำราชการกันแน่
 พวกทหาร ตำรวจปลกเกียณแล้ว
 มาอยู่กันหลาย

อาชีพสมัยก่อน ทำด้านขาย ต่อมา
 ขั้วสามล้อเครื่อง เป็นข้าราชการ คนที่ปลก
 เกียณแล้วก็มาอยู่ มีทั้งทหาร และตำรวจ

วิทยาการที่เล่าเรื่องบ้านสามเหลี่ยม เป็นผู้บุกเบิกในการก่อตั้งหมู่บ้าน ให้
 ความรู้ ว่า บ้านสามเหลี่ยม เามาจากคำว่า ทางสามแยกของหมู่บ้าน และรูป
 สามเหลี่ยม ที่ทำขึ้นตรงทางสามแยก

ผู้อพยพมาอยู่รุ่นแรกคือ นายเหม พงษ์พิศาล นายสนธิ อุตราช นายขันซ์
 เทศประสิทธิ์ นายศิริ วรรณารถ นายประสิทธิ์ แก้วบุญรอด นายกุมพี ตรีชา
 ชาวบ้านอื่น ๆ มาจากในหัวเมืองขอนแก่น และจากจังหวัดนครราชสีมา

สี่ฐาน, บ้าน

บ้านสี่ฐาน ตั้งอยู่ระหว่างถนนขอนแก่น-เลย และถนนขอนแก่น-นครราชสีมา
 หมู่บ้านนี้เป็นที่ตั้งของสถานีทดลองพันธุ์ข้าว กองการข้าว กรมกสิกรรม กระทรวงเกษตร
 และสหกรณ์ มีจำนวนบ้าน 430 หลังคาเรือน * วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดจอมศรี
 พระมหาคุ้ม เตมิโย เป็นเจ้าอาวาส¹

* ค้นคว้าจากแผนกทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2
 มีนาคม 2519.

¹ เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

นายกมล นิลแสง อายุ 58 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านสีฐาน เล่าประวัติหมู่บ้านเมื่อ
5 มีนาคม 2519

คำว่าสีฐาน เดิมพวกข่อย
เ็นกันว่าสีฐาน เพราะหมู่บ้านตั้งอยู่
เชิงโคกเป็นชั้นๆ พอมาทั้งบ้านจัก
ไ้สนามบ้านว่า บ้านสีฐาน ต่อมาเพี้ยน
เป็นสีฐาน

ชาวบ้านมาจากหลายที่
เช่นจากอุบล ร้อยเอ็ด สวรรคาม
เมืองพล เมืองเลย

แต่ก็เป็นคอนเป็นป่า เอ็ดกนา
บ่ไ้ผล เพราะพื้นที่เป็นชั้ดินทราย
ดินเค็ม บ่มีน้ำ บ่มีการแนะนำการ
เอ็ดกนา ทางเข้าออกยาก ยามหน้าฝน
ช้เป็นขี้ตม บางหมองน้ำท่วม เกียวนี้
กะบ่แห้งแล้ง มีการพัฒนาดีขึ้น เข้าอยู่
ในเขตเทศบาล มีรถโดยสารออกม
บ้าน ไปมาไ้สะดวก ไ้อาศัยน้ำจาก
สถานีทดลองพันธุ์ข้าว ไ้รับคำแนะนำ
ช่วยเหลือในการเอ็ดกนา

อายุบ้านจัก 50 ปี

อาชีพ เอ็ดกนา รับจ้าง

ทั่วไป

คำว่าสีฐานเดิมเรียกว่าสีฐาน
เพราะสภาพของหมู่บ้านตั้งอยู่บนโคก
มีความสูง เป็นสี่ชั้น หรือสีฐาน เมื่อมาตั้ง
หมู่บ้าน จึงให้ชื่อของหมู่บ้านว่าบ้านสีฐาน
ต่อมาเพี้ยนเป็นสีฐาน

ชาวบ้านอพยพมาจากหลายท้องที่
เช่นมาจาก ร้อยเอ็ด มหาสารคาม เมืองพล
เมืองเลย

ในสมัยก่อนหมู่บ้านนี้เป็นคอน เป็นป่า
ทำนาไม่ไ้ผล เพราะพื้นที่เป็นทรายละเอียด
ดินเค็ม ไม่มีน้ำ ไม่มีการแนะนำการทำนา
ทางเข้าออกในหมู่บ้าน เกินไปด้วยความลำบาก
โดยเฉพาะหน้าฝน จะเป็นโคลน บางตอนน้ำท่วม
แต่ปัจจุบันไม่แห้งแล้ง เพราะมีการพัฒนาดีขึ้น
ไ้เข้าอยู่ในเขตเทศบาล มีรถโดยสารถึงหมู่บ้าน
ไปมาสะดวก และไ้อาศัยน้ำจากสถานีทดลองพันธุ์
พันธุ์ข้าว ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการทำนา

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาชีพ ทำนา รับจ้าง

นายเกิด สุรเดช อายุ 53 ปี อาชีพทำนา และทำงานบริษัทไทยสมุทร
ประกันภัย อยู่ในหมู่บ้าน 30 ปีเศษ ไ้เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 5 มีนาคม 2519

ชื่อหมู่บ้านนี้ มีที่มา 2 อย่าง
คือ มาจากคำว่าสี่ฐาน หมายถึงความสูง
สี่ชั้นบันได บางคนกะเ็นว่ามาจาก
คำอธิษฐาน คำนี้เกี่ยวกับตำนานของ
หมู่บ้านสืบเนื่องมาจากคำพระนุ พระยีน
คือพระเฝ็นมาถึงหมู่บ้านแล้ว ชาวบ้าน
ยากเห็นพระ เฝ็นเลยอธิษฐาน ใต้เห็น
พระ จึงเ็นนามบ้านว่าบ้านอธิษฐาน
ต่อมาเ็นเป็นสี่ฐาน

เิมบ้านนี้เป็นป่า แต่ก็มี
ทางเกียนฮอดหมู่บ้าน มาจากบ้านหุ่ม
บ้านเป็ก บ้านโคกพันโปง บ้านคำไฮ
หนองน้ำสำคัญของบ้านคือ
หนองบอน อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้าน
และหนองยาว อยู่ทางตะวันออกยาว
ล้อมบ้าน ใต้ฮ้อจอก ฮ้อแห่นั่น แล้ว
ก็มีน้ำไหลตลอดปี ต่อมาจะมีสถานี
ทดลองเช่า ความเป็นอยู่สมบูรณ์ขึ้น
ชาวบ้านได้มีงานทำ ใต้ทำงานที่
สถานี รู้จักปลูกเช่า ใต้ช่วยเหลือทำ
โบสถ์ในบ้านสี่ฐาน

ชาวบ้านมาจากบ้านอื่นกะมี
หลาย มาจากอุบลกะมี มาจากสวรคาม
กะมี มาจากเมียงเลยกะมี

อายุบ้านจัก 50 ปี

ชื่อหมู่บ้านนี้ มีที่มา 2 อย่าง คือ
มาจากสี่ฐาน หมายถึงความสูงสี่ชั้นบันได
บางคนก็เ็นว่ามาจากคำว่าอธิษฐาน คำนี้
เกี่ยวกับตำนานของหมู่บ้าน สืบเนื่องมาจาก
คำพระนุ พระยีน คือพระมาถึงหมู่บ้านแล้ว
ชาวบ้านอยากเห็นพระจึงอธิษฐาน เมื่อได้
เห็นพระ จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านอธิษฐาน
ต่อมาเ็นเป็นสี่ฐาน

เิมบ้านนี้เป็นบ้านป่า มีทางเกวียน
ผ่านหมู่บ้าน โดยมาจากทางบ้านหุ่ม บ้านเป็ก
บ้านโคกพันโปง ถึงสี่ฐาน

หนองน้ำสำคัญในหมู่บ้าน คือหนอง
บอน อยู่ทางทิศตะวันตกของบ้าน และหนองยาว
อยู่ทางทิศตะวันออก ยาวรอบหมู่บ้าน ใต้ทำ
การลอกหนอง เพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดปี เมื่อมาตั้ง
สถานีทดลองพันธุ์ข้าว ความเป็นอยู่ของชาวบ้าน
ก็ดีขึ้น ชาวบ้านได้ทำงานในสถานี มีการ
แนะนำเรื่องปลูกข้าว และใต้ช่วยเหลือในการ
สร้างโบสถ์

ชาวบ้านมาจากที่อื่นเป็นส่วนใหญ่
มาจากอุบลราชธานี มหาสารคาม เลย

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาชีพสำคัญของพวกเขา ก็คือ อาชีพ ทำนา รับจ้าง
เห็ดคนา รับจ้างทั่วไป

วิทยากรให้ที่มาของชื่อหมู่บ้าน เป็น 2 แนว แนวหนึ่งว่าเอามาจากสภาพของ
บ้านที่สูงเป็นสี่ชั้น หรือสี่ฐาน อีกแนวหนึ่งมาจากคำว่าอิฐฐาน เป็นตำนานเกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนา คือพระมาที่บ่อนี้ ชาวบ้านอยากเห็นพระ จึงอิฐฐาน เป็นเรื่อง
ต่อเนื่อง กับคำว่าพระบุ พระยีน

ชาวบ้านสี่ฐานมาจากจังหวัดอุบลราชธานี มหาสารคาม เลย
อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

หนองแขวง, บ้าน

บ้านหนองแขวงตั้งอยู่ริมถนนขอนแก่น-อุดร มีจำนวนบ้าน 420 หลังคาเรือน
ประชากร 2,436 คน* มีวัด 2 วัด คือวัดตราขุ่นนาราม มีพระครูอภัยสารนิเทศ
เป็นเจ้าอาวาส และวัดอภัยนาราม พระครูอภัยสารนิเทศ รักษาการเจ้าอาวาส¹
มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้นชื่อโรงเรียนบ้านหนองแขวง

นายทอง ผิวคำ อายุ 84 ปี อดีตตำรวจ และผู้ใหญ่บ้าน อยู่ในบ้านหนองแขวง
60 ปี เป็นผู้อาวุโสที่สุดในหมู่บ้าน เล่าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน เมื่อ 5 มีนาคม
2519

* คำนวณจากแผนกทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2 มีนาคม 2519.

¹ เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

มีหนองอยู่ในหมู่บ้าน หนองนี้
มีกักวางหลาย เลยไฉ่น้ำหนองวาง
คนมาปลูกบ้าน อ้อมหนอง ไฉ่น้ำบ้าน
ว่าบ้านหนองวาง

คนบ้านหนองวางออกมาจาก
เมืองพล พระลับ สารคาม ร้อยเอ็ด
กาฬสินธุ์

ผู้มาตั้งบ้านเป็นหมู่แรก ชื่อพ่อ
ใหญ่สามารถ โคตรตาแสง กับพ่อใหญ่โสภ
ณิชา พ่อของข่อย

เดิมไม่มีถนนมิตรภาพผ่านบ้าน
ต้องย่างไปตามทางเกียน ไฉ่น้ำสาย
ทางสายนี้ผ่านหมู่บ้านไปทางตึกเกษตร
มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถึงบ้านโนนม่วง
บ้านสำราญ

อายุบ้านจัก 60 ปี
อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดไ

รับจ้าง

มีหนอง ๆ หนึ่งอยู่ในหมู่บ้าน มี
คันวาง * ขึ้นอยู่มาก เรียกกันว่าหนองวาง
เมื่อมีคนมาปลูกบ้านกันรอบ ๆ หนองมากขึ้น
จึงเรียกว่าหมู่บ้านหนองวาง

ชาวบ้านหนองวาง อพยพมาจาก
เมืองพล พระลับ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด
กาฬสินธุ์

ผู้มาตั้งบ้านเป็นกลุ่มแรก ชื่อพ่อใหญ่
สามารถ โคตรตาแสง กับพ่อใหญ่โสภ
ณิชา ซึ่งเป็นพ่อของผม

แต่ก่อนไม่มีถนนมิตรภาพผ่านหมู่บ้าน
ต้องเดินไปตามทางเกวียน เรียกว่าทางสาย
ทางสายเส้นนี้ผ่านหมู่บ้านหนองวาง ไปทาง
ตึกเกษตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถึงบ้าน
โนนม่วง บ้านสำราญ

อายุบ้านประมาณ 60 ปี
อาชีพ ทำนา ทำไร่ รับจ้าง

นายสุก สมนอก อายุ 56 ปี อาชีพค้าขาย อยู่ในหมู่บ้านหนองวาง
45 ปี เกิดที่จังหวัดมหาสารคาม เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 5 มีนาคม 2519

* พืชน้ำชนิดหนึ่งคล้ายคันทก ลำต้นสามเหลี่ยม (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 378)

บ้านนี้เ็นบ้านหนองแขวงมาแต่
ตั้งแต่เดิม ในบ้านมีหนองชื่อหนองแขวง
ลักษณะหนองโค้ง ๆ เกือบกลม เส้น
ผ่ากลางยาว 5 เส้น หนองอยู่เกือบ
หนอง จึงเ็นว่าบ้านหนองแขวง

คนที่มาตั้งบ้านหนองแขวง
มาจากร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ สวรรคาม
โคราช

เมื่อจัก 10 ปีมาแล้ว มีบ้าน
50 หลังคาเอียน เป็นที่นา ที่สวน
เคี้ยวนี้ มีถนนใหญ่ติดบ้าน มีโรงปอ
โรงมันสำปะหลัง

อายุบ้านจัก 60 ปี
อาชีพ เอ็ดนา เอ็ดสวน
รับจ้าง

ชื่อบ้านหนองแขวง เป็นชื่อเดิม
ในหมู่บ้านมีหนองชื่อหนองแขวง ลักษณะโค้ง ๆ
เกือบกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 เส้น
หมู่บ้านอยู่ใกล้หนองแขวง จึงเรียกว่าบ้าน
หนองแขวง

ชาวบ้านอพยพมาจากร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์
มหาสารคาม นครราชสีมา

เมื่อประมาณ 10 ปี ล่วงมาแล้ว
มีบ้านอยู่ 50 หลังคาเรือน เป็นที่นา ที่สวน
ปัจจุบันมีถนนใหญ่ผ่านหมู่บ้าน มีโรงงานปอ
โรงงานมันสำปะหลัง

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี
อาชีพ ทำนา ทำสวน รับจ้าง

จากการสัมภาษณ์วิทยากรทั้งสอง ได้ความตรงกันว่า ชื่อบ้านหนองแขวง เา
ชื่อมาจาก หนองน้ำในหมู่บ้าน และต้นแขวง

ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพ มาจากจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม
และนครราชสีมา

ผู้นำมาอยู่ในหมู่บ้าน คือ นายสามารถ โกกรตาแสง และนายโสภณ ผิวชา
อายุหมู่บ้าน ประมาณ 60 ปี

หนองใหญ่, บ้าน

บ้านหนองใหญ่ ตั้งอยู่ริมทางขอนแก่น-ยางตลาด ใกล้กับวิทยาลัยเทคนิค
ขอนแก่น มีจำนวนบ้าน 445 หลังคาเรือน ประชากร 2,354 คน* มีวัด
ประจำหมู่บ้านชื่อวัดป่าภิรตาราม มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ชื่อโรงเรียน
บ้านหนองใหญ่ หมู่บ้านนี้เข้าเขตเทศบาล เมื่อ พ.ศ. 2518**

นายชาน เหลาพรรณา อายุ 75 ปี เกิดที่บ้านหนองใหญ่ เป็นบุคคลอาวุโส
ที่สุดของหมู่บ้าน เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 6 มีนาคม 2519

ในหมู่บ้านมีหนองชื่อหนองใหญ่
เป็นหนองเก่า ตั้งอยู่ทางโลกมาแต่
โคโนแล้ว พวกข่อยมาตั้งบ้านอยู่ใกล้
หนอง เลยเอื้อมนามบ้านว่า บ้านหนอง
ใหญ่

ในหมู่บ้านมีหนองชื่อหนองใหญ่ เป็น
หนองเก่า ตั้งอยู่กลางโคก เมื่อมีคนอพยพมาตั้ง
หมู่บ้านใกล้หนอง เลยให้ชื่อบ้านว่าหนองใหญ่

มีผู้เฒ่าพวกหนึ่งมาอยู่ก่อน
ชื่อว่าพ่อใหญ่สุวรรณ แม่ใหญ่แก้ว มาจาก
บ้านโนนทัน ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของบ้าน
พวกที่นำมาอีก คือพ่อใหญ่หงอก พ่อใหญ่
ลั่นทอง พ่อใหญ่ลา พ่อใหญ่บัว พ่อใหญ่
จันแสง พ่อใหญ่ไทร เป็นลูกหลานของ
พ่อใหญ่สุวรรณทั้งหมึก

คนพวกแรกที่มาตั้งหมู่บ้านชื่อ พ่อใหญ่
สุวรรณ แม่ใหญ่แก้ว มาจากบ้านโนนทัน ซึ่งอยู่ทาง
ทิศตะวันตกของหมู่บ้าน กลุ่มที่ตามมาอีกคือพ่อใหญ่
หงอก พ่อใหญ่ลั่นทอง พ่อใหญ่ลา พ่อใหญ่บัว
พ่อใหญ่จันแสง พ่อใหญ่ไทร ซึ่งเป็นลูกหลาน
ของพ่อใหญ่สุวรรณทั้งสิ้น

* จากสำมะโนครัวทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองขอนแก่น เมื่อ 2 มีนาคม 2519.

** จากการสำรวจหมู่บ้าน เมื่อ 6 มีนาคม 2519.

คนส่วนมาก มาแต่บ้านโนนทัน
อำเภอยางตลาด อำเภอบรบือ สมัย
ตั้งแต่พ่อแม่ เงินมาอยู่ มีบ้าน 4-5
หลังคาเอียน พวกชอยงาปีเกี่ยวกับพ่อ
ใหญ่สุวรรณ

บ้านนี้แต่ก็เป็นคงฮก มีเสีย
มีควายป่า หมูป่า มีทางเกียนเป็นทาง
จ้วงบ่อง เป็นทางย่างไป มีถนนหลัง
เอียน ผ่านไปฮอกบ้านไผ่ โคราซ

หนองใหญ่ แต่พื้น เอ็นหนอง
อีเลิง คนหมู่บ้านหนองไฮ บ้านผือ เคยมา
คักน้ำกับ ฮอกทุ่งสองทุ่ง มากันเป็นหมู่ใหญ่
พากันขึ้นเสียกักเอา

อายุบ้านจัก 75 ปี
อาซัพ เอ็ดนา เอ็ดสวน
รับจ้าง ค้าขาย

นายบุญทา สุนทรไชยา อายุ 70 ปี อดีตครูใหญ่โรงเรียนเทศบาลสวนสนุก
เกิดที่บ้านโนนทัน อยู่ในบ้านหนองใหญ่ 56 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 6 มีนาคม 2519

เขาเอ็นนามหมู่บ้านนามหนอง
มีหนองเดียว พออาศัยน้ำได้ใช้ มีเนื้อที่

คนส่วนมากมาจากบ้านโนนทัน อำเภอ
เมืองขอนแก่น อำเภอยางตลาด จังหวัด
กา.สินธุ์ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
ในครั้งที่พ่อแม่พามาอยู่มีบ้านเพียง 4-5 หลัง
คาเรือน อพยพมาปีเกี่ยวกับพ่อใหญ่สุวรรณ
สภาพหมู่บ้านสมัยก่อนเป็นป่ารกทึบ
มีเสือ มีควายป่า หมูป่า มีทางเดินเป็นทางแคบ ๆ
มีทางเกวียนผ่านหลังบ้าน ไปถึงอำเภอบ้านไผ่
ไปถึงจังหวัดนครราชสีมา

สำหรับชื่อหนองใหญ่ เดิมเรียกว่า
หนองอีเลิง* เป็นหนองที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์
เดิมคนบ้านหนองไฮ บ้านผือ มาใช้น้ำร่วมกับ
บ้านหนองใหญ่ มาคักน้ำจนถึงหนึ่งทุ่ง สองทุ่ง
โดยพากันมาเป็นหมู่ใหญ่ เพราะกลัวเสือ

อายุหมู่บ้านประมาณ 75 ปี
อาซัพ ทานา ทำสวน รับจ้างค้าขาย

เขาเรียกชื่อหมู่บ้านตามชื่อหนอง
มีหนอง ๆ เดียว พออาศัยใช้น้ำ มีเนื้อที่

* เฉิง หมายถึงที่ลุ่มกว้างใหญ่บนที่ดอน, อ่าว, กุ้งน้ำ (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 356)

จัก 16 ไซ่ แก่กรอบหนองเป็นคองไม้จัก
ไม้ฮ้าง

คนออกมาแต่บ้านโนนหัน
มาแก่อำเภอยางตลาด อำเภอยะเข็ญ
คนแรกที่มาอยู่ ชื่อว่านาย
สุวรรณ คำว่า พ่อของข่อยชื่อนายคำ
สุวรรณไชยา มาเป็นמושอง

ใน พ.ศ. 2485 มีหนทาง
เส้นขอนแก่น-ยางตลาด คนเลยพากัน
มาอยู่ นำพวกเฮาหลาย

ประมาณ 16 ไร่ มีกังไต้เต็ง* *
ไม้รัง** อยู่รอบ ๆ หนอง

คนออกมาจากบ้านโนนหัน มาจาก
อำเภอยางตลาด อำเภอยะเข็ญ
คนแรกที่มาอยู่ ชื่อผายสุวรรณ
คำคำ มาจากบ้านโนนหัน พ่อของผมชื่อ
นายคำ สุวรรณไชยา มาเป็นพวกที่สอง

ใน พ.ศ. 2483 ได้ตัดถนนสายขอนแก่น-
ยางตลาด ผ่านหมู่บ้าน คนเลยอพยพมาอยู่กันมาก

* อีสานเรียก"จัก" ไทยเรียก "เต็ง" เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่
เนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อนเมื่อแรกเกิด ทั้งไวน้ำเป็นสีน้ำตาลแก่แกมแดง แข็งแรงทนทาน
แห้งแล้วเลื่อยไสกบคานง่าย ทำหมอนรองรางรถไฟ เสาคู่ กระดานพื้น
ฝา เครื่องมือกลสิกรรม การก่อสร้างที่ต้องการความแข็งแรงทนทาน (ไม้และของป่า
บางชนิดในประเทศไทย หน้า 166)

** ภาคกลางเรียก "รัง" ภาคอีสานเรียก "ฮ้าง" เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงใหญ่
เนื้อไม้สีน้ำตาลอมเหลือง เนื้อหยาบแต่สม่ำเสมอ แข็งแรง และทนทานมากเลื่อยไสกบ
คานง่ายคานขวางยากเมื่อแห้งแล้ว ทำเสา หมอนรองรางรถไฟ (ใช้มาก) ทำเรือน
และการก่อสร้างต่าง ๆ ทำรถ เรือ เครื่องมือกลสิกรรมใช้ในการก่อสร้างชนิดที่ต้อง
การความทนทานได้ดีทุกอย่าง ลักษณะเหมือนต้นไม้เต็ง ในวงการค้าถือว่าเป็นไม้ชนิด
เดียวกัน (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 143 - 144)

อายุบ้านจัก 70 ปี

อาชีพ เอ็กนา เป็นกรรมกร

อย่างตะกิ้ง

อายุบ้านประมาณ 70 ปี

อาชีพ ทำนา และเป็นกรรมกร

อย่างตะกริ้ง

วิทยากรทั้งสองให้ที่มาของชื่อบ้านหนองใหญ่ว่า เอมามาจากชื่อหนองใหญ่
ชาวบ้านหนองใหญ่ อพยพมาจากบ้านโนนทัน อำเภอยางตลาด อำเภอบรบือ

อำเภอเชียงยืน

ผู้นำอพยพมาอยู่ ชื่อนายสุวรรณ คำคำ นายแก้ว สุวรรณไชยา นายหงอก
นางแก้ว นายสันทอง นายลา นายบัว นายจันแสง นายไทร มาจากบ้านโนนทันทั้งหมด
อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

บ้านค้อ, ตำบล

ตำบลบ้านค้อ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเมืองขอนแก่น มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้คือ

ทิศเหนือ	จก ตำบลม่วงหวาน อำเภอโนนสูง
ทิศใต้	จก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น
ทิศตะวันออก	จก ตำบลสำราญ และตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น
ทิศตะวันตก	จก ตำบลป่าหวายนึ่ง กิ่งอำเภอบ้านฝาง และตำบลสาวะถี

อำเภอเมืองขอนแก่น

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่สูงทั้งตำบล กันการน้ำ มีหนองน้ำธรรมชาติ 2 แห่ง คือห้วยใหญ่ ซึ่งผ่านบ้านค้อ และห้วยโสกม่วงซึ่งอยู่ที่บ้านวังค้อ**

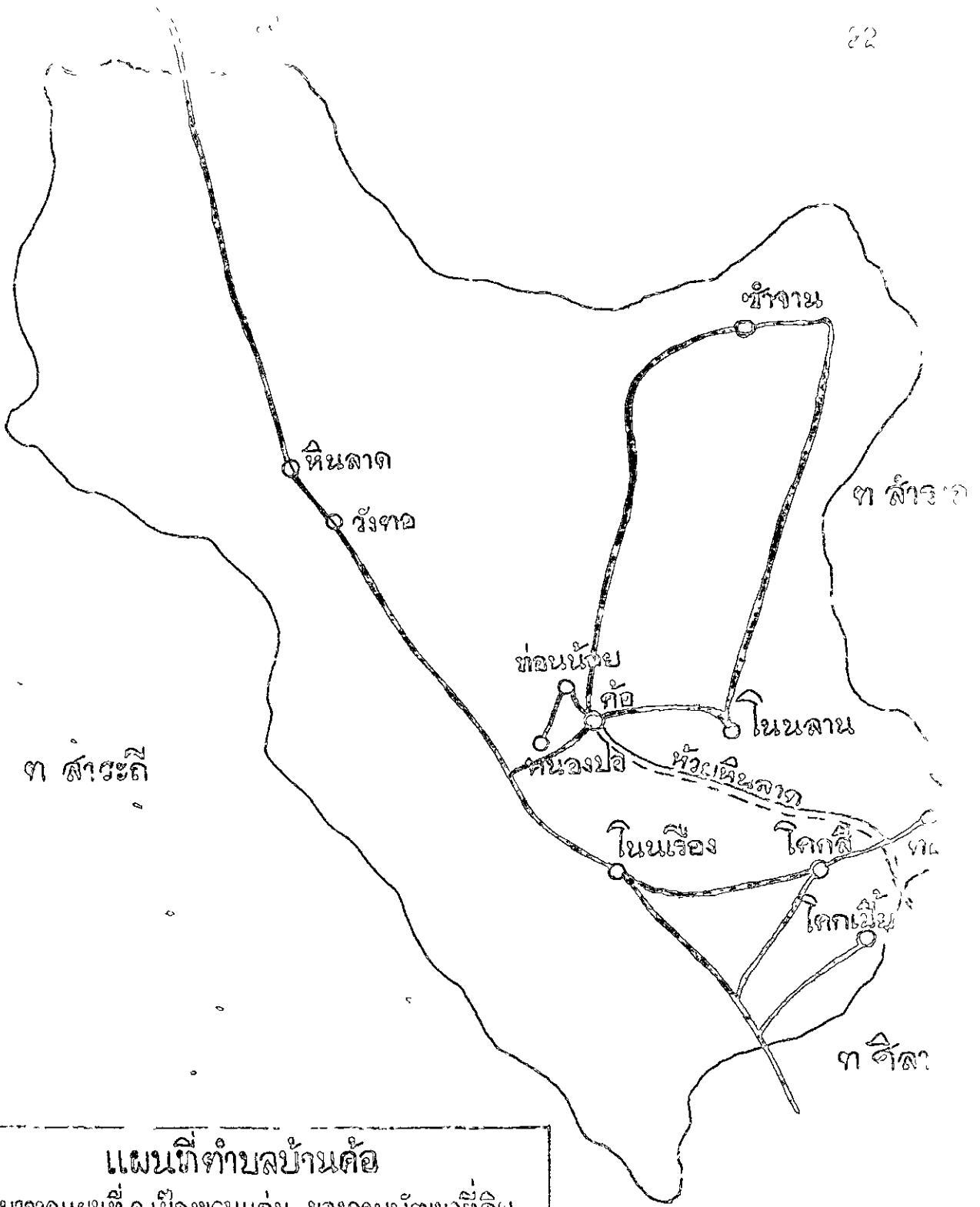
ตำบลบ้านค้อแบ่งออกเป็น 11 หมู่บ้าน คือบ้านท่อน้อย บ้านหนองปอ บ้านค้อ บ้านโนนลาน บ้านโคกเปี้ย บ้านโนนเรือง บ้านโคกสี บ้านชำจาน บ้านคอกแป้น บ้านวังค้อ บ้านหินลาด

ประชากรทั้งตำบล ซึ่งสำรวจในพ.ศ. 2518 มี 9,177 คน เป็นชาย 4,625 คน หญิง 4,552 คน¹

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น มาตราส่วน 1: 1,500,000.

** สัมภาษณ์ นายอนุพงษ์ เพชรสังหาร พัฒนาการประจำตำบลบ้านค้อ เมื่อ 5 เมษายน 2519 .

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น 2519 หน้า 11.

แผนที่ตำบลบ้านค้อ

ดัดแปลงมาจากแผนที่ ๑ เมืองขอนแก่น ของกรมแผนที่ทหาร

มาตราส่วน ๑:๘๐,๐๐๐

เขตตำบล

ทางรถยนต์

ลำห้วย

ท. บ้านท่าม

วัดในตำบลมีทั้งหมด 11 วัด เป็นพัทธสีมา 3 วัด คือวัดโพธิ์ศรี บ้านก่อ
วัดโนนศรี บ้านโนนเรือง และวัดสำราญบ้านชำจาน นอกจากนั้นเป็นสำนักสงฆ์¹

ทั้งตำบลมีโรงเรียนอยู่ 8 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย
2 โรง คือโรงเรียนบ้านโคกสี โรงเรียนบ้านหินดากวังทอง อีก 6 โรงที่เหลือ เป็น
โรงเรียน ระดับประถมศึกษาตอนต้น²

จำนวนกำนันตำบลบ้านก่อ มีทั้งหมด 8 คน เรียงตามลำดับดังนี้คือ

1. หลวงพรหมหาญมนตรี
2. นายไกรสร นามสีฐาน
3. นายอินทกุมาร เหล่าสุวรรณ
4. นายโม
5. นายนวล ป้องขวา
6. นายภา กิณรี
7. นายเหรียญ โนนสว่าง
8. นายเสาร์ ชินกู *

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6-7 .

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* จากการบันทึกของนายเสาร์ ชินกู กำนันตำบลบ้านก่อ คัดลอกเมื่อ 1 เมษายน 2519 .

การคมนาคมในหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบล บึงนางเข้า 2 ทาง คือเข้าทางตำบล
สำราญ (ใกล้บ้านชำจาน และบ้านคอกแค้น หมู่บ้านที่เหลืออีก 9 แห่ง เข้าทางบ้าน
โนนม่วง ตำบลศิลา ถนนในหมู่บ้านลงหินเป็นเพียงบางส่วน มีรถยนต์ประจำทาง
วันละ 1 เที่ยว คือออกก่อนเช้า และเข้าตอนเย็น รถยนต์เข้าถึงเพียงบ้านโนนลาน
ทั้งนี้เพราะทางยังไม่สะดวก*

ในด้านการพัฒนา ได้เน้นหนักทางด้านถนนเป็นอันดับแรก นอกจากนั้นได้
ปรับปรุงแหล่งน้ำ โดยการทำฝาย 2 แห่ง คือที่บ้านก้อ และบ้านวังค้อ บึงการขุด
ลอกหนองน้ำที่บ้านหินลาด บ้านโนนเรือง และบ้านโคกสี ต่อเติมอาคารเรียนของ
โรงเรียนบ้านหนองปอ บ้านโนนลานและบ้านโคกสี ให้มีชั้นเรียนถึงระดับประถม
ศึกษาตอนปลาย**

ค้อ, บ้าน

บ้านค้อเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในศูนย์กลางของตำบลบ้านค้อ มีจำนวนบ้าน 103
หลังคาเรือน ประชากร 764 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์ศรี เป็นพัทธสีมา
พระครูวิเวกธรรมรัต เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนประจำหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านค้อ

* สัมภาษณ์นายเลาห์ ชินทุ กำนันตำบลบ้านค้อ เมื่อ 1 เมษายน 2519 .

** สัมภาษณ์นายอนุพงษ์ เพชรสังหาร พัฒนาการตำบลบ้านค้อ เมื่อ 5 เมษายน
2519 .

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 11.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขต
อำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

(คหกรรมบ้านรุ่ง) เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสิงห์
ทุมพันธ์

นายเหรียญ โนนสว่าง อายุ 68 ปี อดีตกำนันตำบลบ้านก่อ เกิดที่หมู่บ้าน
โนนเรือง ตำบลบ้านก่อ เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบล
บ้านก่อเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นกำนันตำบลบ้านก่อ เป็นเวลา 36 ปี เล่าเรื่อง
บ้านก่อ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2519

ประวัติเดิมของบ้านคือกกก
เป็นกกไ้ป่า ลักษณะบ่งาม ไซ้เห็ดพื้น
ลูกก่อ คือลูกสำไ้ รสเปรี้ยว ในหมู่บ้าน
นี้มีกกก่อหลาย กกที่สำคัญยังมีอยู่
อายุประมาณ สอกลอยปี อยู่ทางเข้า
บ้านทางขวามือนั้นแหละ

ชาวบ้านที่มาอยู่บ้านก่อ มาจาก
ร้อยเอ็ด พ่อใหญ่พ่อของ พ่อใหญ่สีดา
พามา

คำว่าบ้านก่อ เอาชื่อมาจากต้นก่อ*
ซึ่งเป็นต้นไม้ป่า เป็นต้นไม้ใหญ่ ลักษณะไม้
สวยงาม ไซ้ต้นทำพื้น มีผลเหมือนสำไ้
รสเปรี้ยว ที่หมู่บ้านนี้มีต้นก่อมาก ต้นก่อเก่าแก่
ที่เป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านมีอายุประมาณ
200 ปี ปัจจุบันยังมีอยู่ อยู่ตรงทางขวามือ
ที่จะเข้าหมู่บ้าน

คนที่มาตั้งบ้านก่อเป็นพวกแรกมา
จากจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการนำของพ่อของ
พ่อใหญ่สีดา

¹ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* ทางอีสานเรียกก่อ หรือตะก่อ ภาคกลางเรียกว่า ตะคร้อ หรือตะกร้อไซ้
เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ แตกกิ่งก้านสั้น ขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณทั่วไป
ใช้ทำฝาเรือน ทำเครื่องมือ สากตำข้าว คุมล้อเกวียน ครก เป็นไม้ที่เผาเป็นถ่าน
ได้ดี (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 160)

บ้านค้อมีอายุเกินร้อยปี
เดิมเ็นบ้านค้อมวังทอง เป็นบ้านเก่า
คนบ้านหนองปอ บ้านโนนลาน ออก
ไปจากบ้านค้อมกันหลาย

อาสีพ เอ็กนา เอ็คโฮโลก
โฮมันสำปะหลัง

นายสิงห์ ทุมพันธ์ อายุ 52 ปี ผู้ใหญ่บ้านค้อม เกิดที่บ้านค้อม เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 1 เมษายน 2519

มีกกค้อม 2 โอบ ใหญ่ที่สุดใน
บ้านค้อม เป็นกกไม่มั่งบ้าน พันบ่ได้
ผู้ตั้งบ้าน ชื่อหลวงพ่อชาติ
มาจากร้อยเอ็ด มีอารักของหลวงพ่อ
อยู่ที่วัดนี้ ตอนผมอายุ 7 ขวบท่านสิ้น

หมู่บ้านมีอายุ 100 ปีเศษ
วัดของบ้านชื่อวัดโพธิ์สี ตั้ง
พ้อมบ้าน โบสถ์สร้างมีศูนย์หก เล็งปี
หนึ่งสาม ไซ่เงินแสนหก เป็นพัทธสีมา
โบสถ์หลังเก่าบ่มี

ที่สาของวัด มีโอบโอบานใส่
กะดุก มีแถบซึ่งยังมีสภาพคึก มีโอบหลาย
ชาวบ้านเอาไปรองน้ำ พระไซ่เป็น
กะโตนบ้วนน้ำลาย ทูบทั้งกะหลาย ยัง
บ่มีการศึกษา เรื่องอายุของโอบ

อาสีพ เอ็กนา เอ็คโฮ

บ้านค้อมมีอายุ 100 ปี เศษ
เดิมเรียกว่าบ้านค้อมวังทอง บ้านค้อมเป็น
บ้านเก่า คนบ้านค้อมอพยพไปตั้งบ้านหนองปอ
บ้านโนนลาน กันหลาย

อาสีพ ทำนา ทำไร่ ปลูกมัน
สำปะหลัง

ที่บ้านนี้มีค้อมใหญ่ ขนาด 2 โอบ
เป็นมิ่งขวัญของบ้าน ยังคงสงวนไว้
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน ชื่อหลวงพ่อชาติ
มาจากจังหวัดร้อยเอ็ด ยังมีศาลพระภูมิ
ของหลวงพ่อชาติ อยู่ที่วัดนี้ เมื่อผมอายุ
7 ขวบท่านสิ้นชีวิตลง

หมู่บ้านค้อมมีอายุ 100 ปีเศษ
วัดของหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์ศรี ตั้งมา
พร้อมกับบ้าน แต่เพิ่งจะสร้างโบสถ์เมื่อ
พ.ศ. 2506 เสร็จในปี พ.ศ. 2513
ดินเงิน หนึ่งแสนหกหมื่นบาท เป็นพัทธสีมา

ที่สระของวัด ได้ขุดพบโอบโบราณ
ใส่กระดูกคน มีแถบอยู่ด้วย ยังไว้ในสระ
มีอยู่หลายโอบ ชาวบ้านเอาโอบไปรองน้ำบ้าง
พระไซ่เป็นกะโตนบ้วนน้ำลายบ้าง ที่ทูบ
ทิ้งไปก็มีมาก ยังไม่ได้สืบประวัติว่าเป็นโอบยุคใด
อาสีพของชาวบ้าน ได้แก่การทำนา
ทำไร่

วิทยากรทั้งสอง ได้ให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านคือ เจอมาจากต้นค้อหรือ ตะคร้อ
ซึ่งยังมีต้นตะกร้อเก่าแก่เป็นสัญลักษณ์ของบ้าน

อายุของหมู่บ้าน ประมาณ 100 ปี หลวงพ่อชาตรี นำชาวบ้านอพยพมาจาก
จังหวัดร้อยเอ็ด

สิ่งที่น่าสนใจ คือให้ใส่กระดูก ซึ่งยังไม่ได้ทำการค้นคว้าว่าเป็นไหยุคใด

โคกเปี้ย, บ้าน

เป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางใต้สุดของตำบลบ้านค้อ มีจำนวนบ้าน 69 หลังคาเรือน
ประชากร 457 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดมุกการาม เป็นสำนักสงฆ์ พระสุภีร์
อนาสโก เป็นเจ้าอาวาส² นายบุญ ทองบ้านทุ่ม เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเหรียญ โนนสว่าง อายุ 68 ปี อดีตกำนันตำบลบ้านค้อ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2519

ลักษณะบ้านเป็นโคกน้อยๆ
เป็นหิน ต้นไม้ก็บุงสูง เลยเห็นว่าบ้าน
โคกเตี้ย ข่อยเองเป็นคนเห็นว่า
โคกเปี้ย ให้มันง่ายขึ้น

หมู่บ้านนี้ตั้งมาราว 50 ปี
คนออกมาจากบ้านโคกลี

บ้านโคกเปี้ย เดิมชื่อว่าบ้านโคกเตี้ย
เนื่องจากลักษณะบ้านเป็นโคกเตี้ย ๆ เป็นหิน
ต้นไม้ไม่สูง ต่อมาผมเปลี่ยนชื่อเป็นโคกเปี้ย *
เพื่อให้เรียกง่ายเข้า

หมู่บ้านนี้ตั้งมาประมาณ 50 ปี
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโคกลี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 11.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

* มาจากคำว่าเปี้ย ออกเสียงเป็นเปี้ย หมายถึงเตี้ย หรือง่อย (พจนานุกรม
ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 266)

อาชีพ ของชาวบ้านคือ
เฮ็ดนา เฮ็ดไร่

อาชีพ คือ ทำนา ทำไร่

นายทองใบ ทองบ้านทุ่ม อายุ 45 ปี เกิดบ้านโนนม่วง ได้ศึกษาเรื่อง
หมู่บ้านโคกเปี้ย เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 2 เมษายน 2519

แต่ก็เห็นว่าบ้านโคกเตี้ย

เพราะสภาพบ้านเป็นโคกหินเตี้ย ๆ มี
ต้นไม้บาง เป็นต้นไม้เตี้ย ๆ ต่อมา
เปลี่ยนเป็นโคกเปี้ย

ผู้ว่ามาชื่อพ่อใหญ่พรหม คนล้า
กับพ่อไฉนหน่ เพี้ยทุมมี ออกมาจากบ้าน
โคกสี

ชาวบ้านอื่น ๆ มาจากโคกสี
บ้าง คอกแป้นบ้าง

อายุบ้าน 59 ปี

ใช้โรงเรียนรวมกับ

โรงเรียนบ้านโคกสีโคกเปี้ย

อาชีพ เฮ็ดนา เฮ็ดไร่

แต่ก่อนหมู่บ้านนี้มีชื่อว่าบ้านโคกเตี้ย

เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศเป็นโคกหิน
เตี้ย ๆ ต้นไม้ไม่ขึ้นสูง ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น
โคกเปี้ย

ผู้ที่มาตั้งหมู่บ้านเป็นพวกแรกคือ
พ่อใหญ่พรหม คนล้า กับพ่อไฉนหน่ เพี้ยทุมมี
อพยพมาจากบ้านโคกสี

ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจาก
บ้านโคกสีบ้าง บ้านคอกแป้นบ้าง

อายุหมู่บ้านได้ 59 ปี

มีโรงเรียนรวมกับบ้านโคกสี

ชื่อโรงเรียนบ้านโคกสีโคกเปี้ย

อาชีพ ทำนา ทำไร่

วิทยากร ทั้งสองท่านให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านโคกเปี้ย มาจากคำว่าโคก
คือหมู่บ้านมีลักษณะเป็นโคกหิน กับคำว่าเตี้ย เนื่องจากมีต้นไม้เตี้ย ๆ ไม่งาม
ต่อมา นายเหรียญ โนนสว่าง กำนันคนก่อน เปลี่ยนชื่อเป็นโคกเปี้ย ให้เรียกง่ายขึ้น
ซึ่งความหมายยังคงเหมือนเดิม

หมู่บ้านโคกเปี้ย อายุประมาณ 50 ปี

ผู้ที่นำอพยพมาอยู่คือนายพรหม คนล้า และนายหน่ เพี้ยทุมมี อพยพ
มาจากบ้านโคกสี

โคกสี, บ้าน

บ้านโคกสี เป็นหมู่บ้าน ที่อยู่กึ่งกลางระหว่างบ้านโนนเรือ่ง บ้านโนนลาน บ้านตอกแป้น และบ้านโคกเปี้ย มีจำนวนบ้าน 140 หลังคาเรือน ประชากร 920 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสมศรี เป็นสำนักสงฆ์ พระหมาย มงคลโธ รักษาการเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ชื่อโรงเรียนบ้านโคกสี³ นายกอง วงศ์คำคุณ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายกอง วงศ์คำคุณ อายุ 53 ปี ผู้ใหญ่บ้านโคกสี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 2 เมษายน 2519

ก่อนอื่น จะได้นามว่าบ้านโคกสีนั้นเพราะสภาพเดิมเป็นโนนที่เป็นราศรี อังคางและมีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งอยู่ที่แห่งนั้น ตลอดโนนนานาชนิดเขียวชอุ่มงามตา และมีห้วยหนองคลองบึงอยู่มาก ผุ่งสัตว์ป่ามี กวาง ฟาน อีเห็น ลิง ค่าง บ่าง ชะนี อาศัยหนองน้ำ และป่าแห่งนี้ หากินอึดหนา สรรพแล้วก็พากันขึ้นมาพักอาศัย

ที่ชื่อบ้านโคกสี เพราะสภาพหมู่บ้านเป็นโนนที่เป็นราศรีอังคาง และมีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง ตลอดโนนนานาชนิดเขียวชอุ่มงามตา และมีห้วยหนองคลองบึงอยู่มาก ผุ่งสัตว์ป่า มี กวาง ฟาน อีเห็น ลิง ค่าง บ่าง ชะนี อาศัยหนองน้ำ และป่าแห่งนี้หากินอึดหนา สรรพแล้วก็พากันขึ้นมาพักอาศัย หลับนอน อยู่ตามแถว ๆ ที่ตั้งบ้านเคียวนี้

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 11.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

หลับนอน อยู่ตามแถว ๆ ที่ตั้งบ้าน
เกียนนี้ และสัตว์น้ำทุกชนิดก็อาศัย
แหล่งน้ำลำห้วย ที่มีอยู่แต่ก่อน

หมู่บ้านนี้ พวกกันอพยพมาจากบ้าน
คอกแป้น โขยมีแม่ใหญ่แซ่ขาว
และพ่อใหญ่สะ คนงาม กับพวกมาตั้ง
รกรากอยู่ที่บ้านนี้

หมู่บ้านนี้ตั้งมานานพอสมควร
ประมาณ สิบสองร้อยกว่าปีมาแล้ว

อาชีฟ เอ็กนา

นางหม่ม กันหมอม อายุ 70 ปี เกิดที่บ้านโคกลี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
2 เมษายน 2519

บ้านโคกลี เอ็นตามชื่อของ
โคกเป็นโคกใหญ่ เติมมีข้างมีเสีย มี
คันไม้ใหญ่ อยู่ทางโคก เวลาข้าง เสีย
ผ่านก็มาลีจนสิ้น จึงเอ็นว่าโคกลี

อายุของบ้านเกินกว่า 200 ปี
พ่อใหญ่สะ คนงาม ตาของข่อยมาอยู่
เป็นครั้งแรก ย้ายบ้านมาจากคอกแป้น
เพาะดอกดอก

อาชีฟ เอ็กนา

วิทยากรให้ความหมายของคำว่า โคกลี เป็น 2 แนว แนวหนึ่งว่าเอามาจาก
โคกของบ้าน กับคำว่าราศรีอันงคงาม อีกแนวหนึ่งว่า เอามาจากโคกและคำว่า "ลี"
ซึ่งหมายถึงสัตว์ต่าง ๆ พวกกันมา"สัตว์" กับคันไม้ใหญ่กลางโคกจนคันไม้เป็นมัน

และสัตว์น้ำทุกชนิดก็อาศัยลำห้วย ที่มีอยู่
แต่ก่อน

ชาวบ้านพากันอพยพมาจากบ้าน
คอกแป้น โขยมีพ่อใหญ่สะ และแม่ใหญ่
แซ่ขาว คนงาม นำชาวบ้านมาอยู่ที่หมู่บ้านนี้

อายุของหมู่บ้านประมาณ 200 ปี
เศษ

อาชีฟ ห่านา

บ้านโคกลีเรียกตามชื่อของโคก
ซึ่งเป็นโคกใหญ่ เติมที่โคกนั้นมีข้าง มีเสีย
อาศัยอยู่ และกลางโคกมีคันไม้ใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง
เวลาข้างหรือเสียผ่านมันจะมาลีที่คันไม้มัน
จนคันไม้สิ้น จึงเรียกว่าโคกนั้นว่าโคกลี

อายุของหมู่บ้านเกินกว่า 200 ปี
ผู้มาอยู่เป็นคนแรกคือตาของฉัน ชื่อพ่อใหญ่สะ
คนงาม ย้ายบ้านออกมาจากบ้านคอกแป้น
หนีความอดอยากมา

อาชีฟ ห่านา

หมู่บ้านโลกสี่มีอายุ 200 ปี ผู้มาตั้งบ้านชื่อพ่อใหญ่และแม่ใหญ่แล้วชาว หนองนา
ทายาทของ ผู้เฒ่าทั้งสองยังมีชีวิตอยู่
ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านตอกแป้น

ชาวจาน , บ้าน

หมู่บ้านชาวจาน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของตำบลบ้านค้อ อยู่ห่าง
จากหมู่บ้านอื่น ๆ มีจำนวนบ้าน 94 หลังคาเรือน ประชากร 658 คน¹ วัดประจำ
หมู่บ้านชื่อวัดสำราญเป็นพัทธสีมา มีพระใบฎีกา กำน้อย จันทโชโต เป็นเจ้าอาวาส²
โรงเรียนประจำหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านชาวจาน ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายเรียน แสนโคตร

นายเสาร์ ชินตุ อายุ 49 ปี กำนันตำบลบ้านค้อ เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ
3 เมษายน 2519

มันมีน้ำขั้ว และมีเคียจาน
หลาย จึงตั้งนามบ้านว่าบ้านชาวจาน
เคียจานบ่มีเหลียว แต่่น้ำขั้ว มียูเหมือน
เคิม มีบริเวณราวสัก 2 ไร่ เป็นบ้าน
ที่บริบูรณ์ควยน้ำ ไม่ค่อยมีดยาก ไม่มีแดง

คำว่า ชาวจาน มาจากคำว่า ชำกับ
คำว่า จานเครือ
ชำ แปลว่า น้ำขั้ว*
จานเครือ คือ กวาวเครือ**
เคียนี่น้ำขั้วยังคงมีอยู่ มีบริเวณ 2
ไร่ แต่ต้นกวาวเครือ ถูกตัดโค่นหมดไป หมู่
บ้านนี้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ที่สุดในตำบลบ้านค้อ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 11.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

* ที่ที่มีน้ำไหลซึมออกมา (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 145)

** เป็นสมุนไพรชนิดหนึ่ง เปลือกใช้แก้พิษงูและพิษต่าง ๆ หัวเป็นยาอายุวัฒนะ
รากให้สีแดงใช้ย้อมผ้า (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 361, 388)

หมู่บ้านนี้ข้ามโลกเหมียคแอไป
5 กิโลเมตร บ้านส่าราญ กนแตกไปจาก
บ้านก่อ

อาชีฟ เอ็คนา เอ็คไฮ

นายเหรียญ โนนสว่าง อายุ 68 ปี อดีตกำนันตำบลบ้านก่อ เล่าเรื่อง
บ้านซำจาน เมื่อ 3 เมษายน 2519

เดิมเอ็น คำจาน เป็นเป็น
ซำจาน

คำ หรือ ซำ คือน้ำซำ

จาน คือ จานเคียว

ต่อมาถูกจานหายไปมีแต่

กกแคน จังเอ็นเลน ๆ กันว่าบ้าน

คำแคน ต่อมากกแกนก็หายไปอีก

ชื่อทางราชการคือซำจาน

กนออกมาจากบ้านก่อ

อาชีฟ เอ็คนา เอ็คไฮ

หมู่บ้านซำจานมีระยะห่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ จะต้องข้ามโลกเหมียคแอไป 5
กิโลเมตร ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านก่อ

อาชีฟ ท่านา ทำไร่

หมู่บ้านนี้ แรกก่อนเรียกว่าบ้าน
คำจาน ต่อมาเปลี่ยนเป็นซำจาน

คำ หรือ ซำ คือน้ำซำ

จาน คือต้นกวาวเครือ

ต่อมาต้นกวาวเครือหมดไปเหลือแต่

ต้นแคน * ชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านเล่น ๆ

ว่า บ้านคำแคน แต่ชื่อทางราชการยังคง

เป็นซำจาน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านก่อ

อาชีฟ ท่านา ทำไร่

วิทยากรทั้งสองให้ความรู้เกี่ยวกับ ชื่อของหมู่บ้านว่าซำจาน มาจากคำว่า "ซำ"
คือน้ำซำ หรือที่ที่มีน้ำไหลซึมออกมา กับคำว่าจานเครือ หรือกวาวเครือ ซึ่งเป็นสมุนไพรชนิดหนึ่ง ที่เคยมีมากในบริเวณนั้น

เป็นหมู่บ้านที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านก่อ

* ภาคอีสานเรียกแคน ภาคใต้เรียกเคียน ภาคเหนือ เรียกจะเคียน ภาคกลาง
เรียกตะเคียน ตะเคียนใหญ่ ตะเคียนทอง ไม้ทำบ้านเรือน สะพาน หมอนรองรางรถไฟ
รถเรือต่าง ๆ เครื่องเรือน (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 103-104)

คอกแป้น, บ้าน

บ้านคอกแป้นตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตำบลบ้านก่อ มีจำนวนบ้าน 76 หลังคาเรือน ประชากร 456 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท่ามะเค็ด เป็นสำนักสงฆ์ พระสารวย อาภาสโณ เป็นเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านคอกแป้น นายคำมาย โคตรทุม เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นางผึ้ง เขียนหลอก อายุ 96 ปี เกิดที่บ้านคอกแป้น เดิมาเรียกหมู่บ้านเมื่อ 2 เมษายน 2519

เหตุที่ชื่อว่าคอกแป้น เพราะว่า
ที่นั่น มีหนองเห็นว่หนองคอกแป้น มีกก
ไม่ยู่ริมหนองหนาแน่น

แต่โคนคนบกกไม้ใหญ่ ๆ
ออกเป็นท่อน ๆ ประมาณ 50 ซม.
แล้วคอกออกเป็นแผ่น ๆ เห็นว่าแป้น
ใช้มุงหลังคาบ้าน จึงให้นามบ้านว่า
บ้านหนองคอกแป้น แต่่นั้นมา ต่อมาตัด
เหลือคอกแป้นชื่อ ๆ

เหตุที่เรียกหมู่บ้านนี้ว่าบ้านคอกแป้น
เพราะว่าในหมู่บ้านมีหนอง ๆ หนึ่ง ชื่อหนอง
คอกแป้น มีต้นไม้ใหญ่ ๆ อยู่ริมหนองอย่าง
หนาแน่น

ในสมัยก่อน คนมาตัดไม้ใหญ่ ๆ
ออกเป็นท่อน ๆ ประมาณ 50 ซม. แล้ว
คอกออกเป็นแผ่น ๆ เรียกว่าแป้น* ใช้
แป้นนี้มุงหลังคา เมื่อตั้งหมู่บ้านขึ้นจึงเรียก
ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านหนองคอกแป้น ต่อมาเปลี่ยน
เป็นบ้านคอกแป้น

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 11.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

*ไม้กระดานสำหรับปู ดิฬา และมุงบ้าน (พจนานุกรม ภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 268).

ผู้มาตั้งบ้านตำอิกตำอื่อ
นายสุพรม มาจากขอนแก่น ย้ายมา
เฮ็ดไร่ เฮ็ดนา เพราะกินอุดมสมบูรณ์
ก็ ต่อมามีคนออกไปจากหมู่บ้านหลาย
ไปรวมกันอยู่กัน จึงกลายเป็นชุมชน
อายุของหมู่บ้านจัก 300-400

ปี

อาชีฟ เฮ็ดนา
สิ่งสำคัญในหมู่บ้าน มีป่าไม้อยู่
ทางทิศเหนือของบ้าน เป็นป่าไม้คูบ้าน
คูเมือง ซึ่งในป่าท้น มีแท่นพระอยู่ เป็น
ที่เชื่อกว้าง ไผ่จะไปตัดต้นไม้ได้

นายคำมาย โศครทุม อายุ 58 ปี ผู้ใหญ่บ้านตอกแป้น เกิดที่บ้านตอกแป้น
เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 2 เมษายน 2519

มีหนองอยู่ในหมู่บ้าน เอ็นหนอง
ตอกแป้น เพราะคนไปพักตอกแป้นที่นั่น
มีไม้หลาย ไม้พลวง ไม้ยาง ไม้เปื่อย
บางคนใช้เกียนลากมาตอกที่หนอง
ที่นั่น เป็นทับ

แป้นมีลักษณะคือฝ่ามือไข่มุ่่ง
หลังคา ทนทานถึง 20 ปี

ผู้มาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกชื่อนาย
สุพรม มาจากในเมืองขอนแก่น อพยพ
มาทำไร่ ทำนา เพราะมีกินอุดมสมบูรณ์ก็
ต่อมามีคนจากที่อื่น ๆ อพยพมาอยู่กันมากขึ้น
จึงกลายเป็นหมู่บ้าน
อายุของหมู่บ้านประมาณ 300-400

ปี

อาชีฟ ทำนา
สิ่งสำคัญในหมู่บ้าน มีป่าไม้อยู่ทาง
เหนือของหมู่บ้าน เป็นป่าไม้คูบ้านคูเมือง
ในป่านั้นมีแท่นพระอยู่ ในบริเวณป่าไม้ เป็น
ที่ศักดิ์สิทธิ์มาก คนจะไปตัดไม้ทำลายป่าไม่ได้

ในหมู่บ้านนี้ มีหนอง ๆ หนึ่งชื่อ
หนองตอกแป้น เพราะเดิมเป็นที่ ๆ ชาวบ้าน
ไปนั่งพัก หรือเป็นทับ* ที่หนองแห่งนี้
มีต้นไม้หลายชนิด เช่นไม้พลวง ไม้ยาง
ไม้ตะแบก บางคนใช้เกวียนบรรทุกไม้
มารวมกัน ทำแป้นที่นั่น

แป้นมีลักษณะคล้ายฝ่ามือ ไข่มุ่่ง
หลังคา ทนทานถึง 20 ปี

* ที่อยู่ชั่วคราวในป่า โดยปลูกกะทอมเป็นที่พัก เพื่อเลี้ยงสัตว์ หรือประกอบ
อาชีพ เช่นทำน้ำมันยาง- เฉพาะฤดู (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 201)

ทางเข้าบ้านคอกแป้น เข้าทาง
ถนนขอนแก่น-อุดร บ่เข้าทางบ้านโนน
ม่วง การคมนาคมยาก มีทางเกวียน
บ่มีรถเข้าหมู่บ้าน

อาชีพ เอ็นกนา เอ็นไโฮปอ
ไโฮมันสำปะหลัง

หมู่บ้านคอกแป้น เข้าทางถนน
ขอนแก่น-อุดร ไม่ได้เข้าทางบ้านโนนม่วง
การคมนาคมลำบาก มีแต่ทางเกวียน ไม่มี
รถโดยสารเข้าหมู่บ้าน

อาชีพ ทำนา ทำไร่ปอ ไร่มัน
สำปะหลัง

วิทยากรทั้งสอง ให้ความรู้ที่บ้านคอกแป้น เดิมชื่อบ้านหนองคอกแป้น เพราะ
มีหนองในหมู่บ้าน และริมหนองนั้นมีชาวบ้านมาคอกแป้นที่ใช้มูลหลังคาเป็นหมูใหญ่ บางพวก
ทำที่พักชั่วคราวอยู่

คนที่มาตั้งหมู่บ้าน ชื่อนายสุพรม มาจากขอนแก่น
อายุของหมู่บ้านประมาณ 300 - 400 ปี

ท่อน้อย, บ้าน

เป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านค้อ มีจำนวน 80 หลังคา
เรือน ประชากร 457 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโนนศิลา เป็นสำนักสงฆ์ พระ
อธิการทองแดง พรหมวโร เป็นเจ้าอาวาส² นายโอง ช้อยุ่น เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตเทศบาล
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

นายเหล่ ข้อยุ่น อายุ 95 ปี เกิดที่บ้านทอนน้อย เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
2 เมษายน 2519

มีป่าทอนล้อมบ้าน และบ้าน
เป็นทอนน้อย ๆ บัญคือบ้านค้อ จึงเอ็น
ว่าบ้านทอนน้อย เคี้ยวนี้กะถาง กะพัน
กกทอน กกทอนจึงบ่เหลี่ย เหลี่ยแต่ทุ่งนา

กนบ้านทอนน้อย ออกมาจาก
บ้านค้อ ผู้พามาซื้อพ่อใหญ่ภาษี มาจาก
บ้านค้อ

อายุบ้านจักลดยปี

บ่มีโรงเรียนในบ้าน ใช้
โรงเรียนร่วมกับบ้านค้อ
อาซัพ ทานา ทำไร่

บ้านนี้มีป่าทอน* ล้อมรอบหมู่บ้าน
และลักษณะของหมู่บ้านเป็นเนินเตี้ย ๆ
ไม่ใหญ่เท่า บ้านค้อ จึงเรียกบ้านนี้ว่าบ้าน
ทอนน้อย ปัจจุบันคันทอนหมดไป เนื่องจาก
ขยายที่ทำกิน จึงเหลือแต่ทุ่งนา

บ้านนี้มีอายุประมาณ 100 ปีเศษ
ชาวบ้านที่มาอยู่เป็นคนแรก ชื่อพ่อใหญ่ภาษี
มาจากบ้านค้อ เช่นเดียวกับชาวบ้านคนอื่น ๆ
ไม่มีโรงเรียนในหมู่บ้าน ใช้เรียน
ร่วมกับโรงเรียนบ้านค้อ
อาซัพ ทานา ทำไร่

* ภาษากลางเรียกว่า ถ่อน หรือ หึ่งถ่อน เป็นต้นไม้ขนาดกลางขึ้นเป็นหมู่
แนวประปรายในป่าเบญจพรรณ หรือป่าทุ่งตอนลุ่มในภาคกลาง บางจังหวัดในภาค
อีสาน ภาคเหนือ และภาคตะวันออก ใช้ในการก่อสร้างต่าง ๆ เป็นไม้ที่แข็งแรง
ทนทาน เลื่อยไสกบคมได้ง่าย ชักเงาได้ดี (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย
หน้า 13)

นายคำสิงห์ ตาคี อายุ 61 ปี อาชีพทำนว เกิดที่บ้านท่อนน้อย เล่า
เรื่องหมู่บ้านเมื่อ 2 เมษายน 2519

ได้ยินเขาว่าป่าทอนหลาย
แต่กกกทอนยังมีตามทุ่งนา บ้านนี้เป็น
บ้านน้อย บ้านคือใหญ่กว่า เลยเข้านบ้าน
ท่อนน้อย

บ้านนี้มีห้วยใหญ่ผ่านบ้าน
ห้วยมันงอมมันหักเห เวลาฝนตก
หลายจะมีขอนไม้ลอยๆ จะมาตกเกาะกะ

คนออกมาจากบ้านคือ เป็น
บ้านเก่า อายุร้อยปีกว่า
อาชีพ เอ็ดคนา เอ็ดไธ

ได้ยินผู้ใหญ่เล่ากันว่าในหมู่บ้าน
นี้มีต้นทอนมาก แต่ก่อนยังเห็นต้นทอนอยู่
ตามทุ่งนา บ้านนี้เป็นบ้านเล็ก ๆ เมื่อ
เทียบกับบ้านคือ จึงเรียกว่าบ้านท่อนน้อย

นอกจากนี้ในหมู่บ้าน ยังมีลำห้วย
ใหญ่ ซึ่งไหลมาหักงอ ที่หมู่บ้านนี้ ในฤดู
ฝนน้ำจะพัดพาทอนไม้ลอย ๆ มากองสุม
กันอยู่ ตรงส่วนหักงอของลำห้วย

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านคือ เป็น
บ้านเก่าอายุประมาณ 100 ปี
อาชีพ ทำนว ทำไร่

วิทยากรทั้งสองให้ความรู้เกี่ยวกับชื่อของบ้านท่อนน้อย เป็น 3 แนว ค่ายกัน
แนวที่หนึ่งว่า เามาจากป่าทอน กับเนินน้อย ๆ หรือเนินเตี้ย ๆ

แนวที่สองว่ามาจากต้นทอน กับสภาพบ้านที่เป็นบ้านน้อย ๆ ไม่ใหญ่เท่าบ้านคือ
แนวที่สามหมายถึงทอนไม้ลอย ๆ หรือสั้น ๆ ที่มากองทับถมกันตรงส่วนโค้งหัก
งอของลำห้วย

บ้านท่อนน้อยปีอายุประมาณ 100 ปี ชาวบ้านออกมาจากบ้านก่อ ภายใต้การ
นำของนายภาณี

โนนเรือ, บ้าน

หมู่บ้านโนนเรือ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านก่อ จำนวนบ้าน 135 หลังคาเรือน ประชากร 847 คน¹ มีวัดชื่อวัดโนนศรีเรือ เป็นพัทธสีมา พระอธิการแก่นสาร จาริโณ รักษาการเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านโนนเรือ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายปราศรัย น้อยโนน เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเหรียญ โนนสว่าง อายุ 68 ปี อดีตกำนันตำบลบ้านก่อ เกิดที่บ้านโนนเรือตั้งแต่ยังไม่เป็นหมู่บ้าน เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 2 เมษายน 2519

ขอยกที่บ้านนี้ ตั้งแต่ยังไม่เป็นหมู่บ้าน บ้านเก่าชื่อบ้านโสกแพง มันเคือก มีผีป่า พ่อแม่เขาฆ่าซ่อนตัวระยะหนึ่ง แล้วกลับไปบ้านเดิม

เมื่อขอยอายุ 1 ปี ยอกจากบ้านเดิมมาอยู่กันเกือบทั้งหมู่บ้าน แยกไปบ้านหนองหล้า 15 หลังคาเรือน ที่เหลือมาอยู่บ้านนี้ ประมาณ 50 หลังคาเรือน บ้านโสกแพงกลายเป็นบ้านร้าง

ผมเกิดที่บ้านนี้ ตั้งแต่ยังไม่เป็นหมู่บ้าน บ้านเดิมชื่อบ้านโสกแพง สมัยนั้นมีผีป่าอาละวาด พ่อแม่เลยพามาซ่อนตัวอยู่ชั่วระยะหนึ่ง แล้วกลับไปอยู่บ้านเดิม

เมื่อผมมีอายุ 1 ขวบ ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโสกแพง มาอยู่บ้านนี้ประมาณ 50 หลังคาเรือน ที่เหลืออีก 15 หลังคาเรือนอพยพไปอยู่บ้านหนองหล้า บ้านโสกแพงกลายเป็นบ้านร้าง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 11.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

เดิมเอ็นว่าบ้านโนนศรีเรื่อง
 เขาสมมติให้มันแก้กับบ้านที่เคื่อครอน
 วัดก็เอ็นว่าวัดโนนศรีเรื่อง ต่อมาคือ
 เป็นโนนเรื่องชื่อ ๆ ถัดสมัยกำนันนวล
 น้าของข่อย วัดก็คงเป็นวัดโนนศรีเรื่อง
 อายุบ้าน 67 ปี
 ชาวบ้านออกมาจากบ้าน

โสกแพง

อาชีพ ทำนา อาศัยน้ำฝน
 ย่างเคียว

เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อว่าบ้านโนนศรีเรื่อง
 เขาตั้งชื่อให้มันเป็นเคล็ด แก่ความเคื่อครอน
 วัดก็เรียกวัดโนนศรีเรื่อง ต่อมาสมัยกำนันนวล
 ซึ่งเป็นน้าของผม ถัดเหลือเป็นบ้านโนนเรื่อง
 เฉย ๆ ส่วนวัดยังคงเป็นวัดโนนศรีเรื่องอยู่
 อายุบ้าน 67 ปี
 ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโสกแพง

อาชีพ ทำนา โดยอาศัยน้ำฝนอย่าง
 เคียว

นายทวน ป้องขวา อายุ 62 ปี อดีตสารวัตรกำนันตำบลบ้านก่อ เกิดที่หมู่บ้าน
 โนนเรื่อง เดิมเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 2 เมษายน 2519

บ้านโนนเรื่อง เขานามมาจาก
 โนนบ้านกับต้นเรียง ต้นคายไม้สัก แต่
 บ้างแข็งเท่า

บ้านตั้งมาจัก 67-68 ปี
 แม้เวว่าว่ามีทองมาเกิดข่อยที่นี้ บ้านตั้ง
 ก่อนข่อยเกิด 5-6 ปีขึ้นไป

บ้านโนนเรื่อง เอาชื่อบ้านมาจาก
 โนนหรือเนินของบ้าน กับต้นเรียง * ซึ่งคล้าย
 ไม้สัก แต่เนื้อไม้ไม่แข็งเท่า

หมู่บ้านนี้ตั้งมาประมาณ 67-68 ปี
 แม่ของผมเคยเล่าให้ฟังว่า มีทองแล้วย้ายมา
 เกิดผมที่บ้านนี้ หมู่บ้านนี้ตั้งก่อนผมเกิด
 5-6 ปี

* ไทยเรียกวัง เชียงใหม่ สุรินทร์ บุรีรัมย์ เรียกเรียง ชาวอีสานทั่วไปเรียก
 ฮ้าง เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงใหญ่ ขึ้นเป็นหมู่ ๆ ในป่าแก่งทั่วไป เนื้อไม้สีน้ำตาลอม
 เหลือง เนื้อหยาบแต่แข็งแรง และทนทาน เลื่อยโสกบดแ่งค่อนข้างยากเมื่อแห้งแล้ว
 ใช้ทำเสา หมอนรองรางรถไฟ ทำเรือนและการก่อสร้างต่าง ๆ จำรดเรือ เครื่องมือ
 กลสิกรรม (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 143-144)

ชาวบ้านส่วนใหญ่ออกมาจาก
บ้านโสกแพง บางคนมาจากรอยเอ็ก
อุบล พ่อของกำนันเก่า ชื่อพ่อใหญ่สังข์
โนนสว่าง มาจากอุบล

วัดโนนศรีเรื่องสร้างหลัง
บ้าน 4-5 ปี เป็นพัทธสีมา ท่านกำนัน
เก่าเป็นผู้เอ็ด ใช้พวกแถวสร้างวัด
ปัจจุบันพระอธิการแก่นสาร ได้พา
ญาติโยมจากกรุงเทพฯ มาสร้างกุฏิ
2 ชั้น

อาชีพรู เอ็ดคนา เอ็ดไธ

ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้าน
โสกแพง บางคนมาจากรอยเอ็ด อุบลราชธานี
พ่อของกำนันเก่าคือ กำนันเหลา โนนสว่าง
ชื่อพ่อใหญ่สังข์ โนนสว่าง อพยพมาจาก
จังหวัดอุบลราชธานี

สำหรับวัดโนนศรีเรื่อง สร้างหลัง
จากสร้างบ้าน 4-5 ปี โปสถ์ของวัดกำนัน
เหลาเป็นหัวหน้าในการสร้าง ใช้พวกญวน
เป็นช่าง ปัจจุบันพระอธิการแก่นสาร จาริโณ
ได้ชักชวนญาติโยมจากกรุงเทพฯ มาสร้างกุฏิ
2 ชั้นไว้ 1 หลัง

อาชีพรู ท่านา ทำไร่

วิทยากรทั้งสอง ให้ความหมายของชื่อหมู่บ้านแตกต่างกันไป ท่านหนึ่งว่ามาจาก
โนนหรือเนินของบ้าน แล้วเติมคำว่าศรีเรื่อง เพื่อให้มันเป็นเกล็ดแก้วความเค็กร้อน
อีกท่านหนึ่งว่ามาจากโนนบ้าน และคันเรียง หรือรัง ซึ่งมีอยู่มากในหมู่บ้านใน
ขณะนั้น

บ้านโนนเรื่อง มีอายุ 67 ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านโสกแพง

โนนลาน, บ้าน

บ้านโนนลานตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านค้อ มีจำนวนบ้าน 84 หลังคาเรือน
ประชากร 629 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดรัตนารามเป็นสำนักสงฆ์

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 11.

พระอธิการทองอินทร์ เกสสุโธ เป็นเจ้าอาวาส¹ มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา
ตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านโนนลาน² นายเสาร์ ชินตุ เป็นกำนันบ้านโนนลาน

นายเสาร์ ชินตุ อายุ 49 ปี กำนันตำบลบ้านค้อ ประจำหมู่บ้านโนนลาน
เกิดที่บ้านโคกสี เป็นผู้ใหญ่นับ 11 ปี กำนัน 5 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านโนนลานเมื่อ
1 เมษายน 2519

เป็นโนน เกิมมีคันลาน
ประมาณ 4-5 คัน ได้นำมาจากคัน
ลาน คันลานสูญหายไปเหมิคแล้ว

ตั้งบ้านมาประมาณ 80 ปี
คนมาตั้งบ้านชื่อพ่อใหญ่บัวพา
จันทร์วิเศษ มาจากบ้านค้อ

บ้านนี้มีลักษณะเป็นเนินและมีคันลาน*
อยู่ประมาณ 4-5 คัน ปัจจุบันคันลานหมดไปแล้ว

หมู่บ้านตั้งมาประมาณ 80 ปี
คนที่มาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกคือ
พ่อใหญ่บัวพา จันทร์วิเศษ มาจากบ้านค้อ

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น หน้า 6.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* คันไม้จำพวกปาล์ม ขึ้นเป็นหมู่ ๆ ตามดงดิบ ทางภาคกลาง ภาคอีสาน
และมีปลูกตามบ้าน ตามวัดบ้าง ใบที่โคนก้านใบทำเชือก ใบใช้สามทำกระสอบ หมวก
เสื้อ ก้านใบใช้ทำไม้กวาด ขนแปรง ก้านช่อกอกใช้ทอทำแซ่ปักแมลง (ไม้และของ
ป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 320)

ตั้งแต่ตั้งบ้านมามีกำนันผู้ใหญ่บ้าน 8 คน
คือ

นายบัวพา จันทรวีเศษ
นายมา นายหลาย กมรัตน์ นาย
บุญสาร อินทรรักษา นายเหลา
บุญมี นายสามารถ นายชู เสาร์บุตร
และนายเสาร์ ชินตุ

โรงเรียนประจำหมู่บ้านชื่อ
โรงเรียนบ้านโนนลาน ตั้งเมื่อปี
2517

อาชีพ เอ็ดคณา เอ็ดไฮ

พระคำพู จิตตสโร อายุ 48 ปี บวชมา 28 พรรษา เกิดที่บ้านโนนลาน
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 เมษายน 2519

มีกกแลนขึ้นที่โนนบ้าน จังเอ็น
ว่าบ้านโนนลาน

ชาวบ้านออกมาจากบ้านคือ
พ่อใหญ่บัวพา จันทรวีเศษ พามา
พ่อใหญ่บัวพา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก
ทางฮอกหมู่บ้านผ่านบ้านคือ
มีรถประจำทาง ของตำบลมาสุด
ที่บ้านนี้

อาชีพ เอ็ดคณา เอ็ดไฮ

บ้านโนนลานมีกำนันผู้ใหญ่บ้าน เริ่มตั้งแต่
ตั้งบ้านมา 8 คนคือ

นายบัวพา จันทรวีเศษ นายมา
นายหลาย กมรัตน์ นายบุญสาร อินทรรักษา
นายเหลา บุญมี นายสามารถ นายชู เสาร์บุตร
และนายเสาร์ ชินตุ

โรงเรียนประจำหมู่บ้านชื่อโรงเรียน
บ้านโนนลาน ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2517

อาชีพ ทำนา ทำไร่

ที่เรียกว่าบ้านโนนลาน เนื่องจาก
มีต้นลาน ขึ้นที่เนินของหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านค้อ
โดยการนำของพ่อใหญ่บัวพา จันทรวีเศษ
ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก
ทางเข้าสู่หมู่บ้าน จะต้องผ่านมาทาง
บ้านค้อ รถประจำทางของตำบลมาสุดที่บ้าน
โนนลาน

อาชีพ ทำนา ทำไร่

วิทยากรทั้งสองให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านโนนลาน เอาชื่อมาจากโนนหรือเนินของบ้าน และมีคันลาน

อายุหมู่บ้านประมาณ 80 ปี ชาวบ้านออกบวจากบ้านล้อ ภายใต้การนำของนายบัวพา จันทรวีเศษ

วังตอ, บ้าน

บ้านวังตอ ตั้งอยู่ทางใต้ของบ้านหินลาด มีจำนวนบ้าน 275 หลังคาเรือน ประชากร 1,847 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดวิจารณ์าราม เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการทองพูน ชมมุนโน เป็นเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ชื่อโรงเรียนบ้านหินลาดวังตอ³ นายหนูเผือก สามงคุณ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายปลิว ทุมมณเทียร อายุ 43 ปี เกิดที่บ้านวังตอ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 3 มิถุนายน 2519

เดิมเห็นว่าบ้านสร้างมิ่ง อยู่ริมห้วยใหญ่ ต่อมาย้ายบ้านไปใกล้ห้วยเปี่ยนนามบ้านว่าบ้านวังตอ เพราะเมื่อไปทอดแหที่วังน้ำ จะพบแต่ตอไม้เคียน มีตอหลาย

เดิมเรียกว่าบ้านสร้างมิ่ง หมู่บ้านตั้งอยู่ริมห้วยใหญ่ ต่อมาย้ายบ้านไปใกล้ห้วยเปี่ยนชื่อบ้านเป็น บ้านวังตอ เพราะเมื่อไปทอดแหที่วังน้ำจะพบตอไม้อยู่ไต่หน้า เป็นตอไม้ตะเคียนมากมาย แหติดแก่อไม้ จึงเรียกชื่อบ้านว่าบ้านวังตอ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 11 .

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนเทศบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

บ้านนี้มีอายุประมาณร้อยปีแล้ว
คนออกมาจากต้นคือ บ้านโนนทัน
บ้านเมืองเก่า

อาชีฟ เอ็ดนา เอ็คไฮ

นายเหรียญ โนนสว่าง อายุ 68 ปี อดีตกำนันตำบลบ้านคือ เล่าเรื่องบ้าน
วังทองเมื่อ 3 เมษายน 2519

บ้านวังทอง อยู่ใกล้กับลำห้วยใหญ่
เดิมเ็นบ้านสร้างหนึ่ง อยู่ทางตะวันตก
ออกของบ้านวังทอง เมื่อย้ายบ้าน
บ้านสร้างหนึ่งเลยอย่าง

ที่เ็นบ้านวังทองเพาะไปเห็น
ทองหลาย ๆ ในวังน้ำ เลยเ็นวังทอง

เ็นบ้านใหญ่ มีคนมากที่สุดเ็น
ตำบล
คนออกมาจากบ้านคือ บ้าน
โนนทัน

อาชีฟ เอ็ดนา เอ็คไฮ

บ้านนี้มีอายุร้อยปีเศษ

ชาวบ้านออกมาจากบ้านคือ บ้าน
โนนทัน และบ้านเมืองเก่า

อาชีฟ ทานา ทาไร

บ้านวังทองอยู่ใกล้กับลำห้วยใหญ่
เดิมเรียกว่าบ้านสร้างมิ่ง ซึ่งอยู่ทางตะวันตก
ออกของบ้านวังทอง เมื่อย้ายบ้าน
บ้านสร้างมิ่งกลายเป็นบ้านร้าง

ที่เรียกบ้านวังทอง เนื่องจากมี
ทองเ็นมากมายในวังน้ำ จึงเอาสัญลักษณ์
นี้มาตั้งชื่อบ้าน

หมู่บ้านวังทองเ็นบ้านใหญ่ มีคนมาก
ที่สุดในตำบล ชาวบ้านออกมาจากบ้านคือ
และบ้านโนนทัน

อาชีฟ ทานา ทาไร

จากการศึกษาค้นคว้า ได้ทราบว่าบ้านวังทอง ย้ายมาจากบ้านสร้างมิ่ง ที่เรียก
ว่าบ้านวังทอง เพราะมีวังน้ำ และมีทองเ็นเคเ็น อยู่ใต้วังน้ำ

อายุของหมู่บ้านประมาณ 100 ปี คนอพยพเ็นมาจากบ้านสร้างมิ่ง บ้านคือ
บ้านโนนลาน บ้านเมืองเก่า และบ้านโนนทัน

หนองปอ, บ้าน

บ้านหนองปอ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านค้อ มีจำนวนบ้าน 121 หลังคาเรือน ประชากร 732 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดอาการาม เป็นสำนักสงฆ์ พระชัย ฐานจาโร เป็นเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ชื่อโรงเรียนบ้านหนองปอ (ประชาวิทยาคาร)³ นายบุญธรรม ผ่องสามสวน เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายบุญธรรม ผ่องสามสวน อายุ 45 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองปอ เกิดที่บ้านหนองปอ เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 1 เมษายน 2519

เอนามมาจากหนองบ้าน
เป็นหนองโบราณ มีบ่อน้ำ บ่ไช้บอ
บก เคียนี่บ่อน้ำสูญหายไป หนองกาย
เป็นนาเกือบเหมิค เป็นหนองของเอกชน
คนแก่ก่อนบ่ฉลาด บ่ไค้สงวนไว้เป็น
ของทาง

ชาวบ้านออกนจากบ้านค้อ
มีอายุบ้านจัก 74 ปี

หมู่บ้านนี้ เอนาสูญลักษณะมาจากปอ
บ้านน้ำ ซึ่งขึ้นอยู่ริมหนองโบราณ ปัจจุบัน
บ่อน้ำสูญหายไป และหนองของหมู่บ้าน
กลายเป็นหนองของเอกชน และคันเขิน
เป็นนาไ้เกือบหมค คนแก่ก่อนยังไ้บ่ฉลาดไ้
ไ้สงวนหนองน้ำไว้

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านค้อ
อายุของหมู่บ้านประมาณ 74 ปี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 11.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

วัดตั้งหลังบ้าน 48 ปี

อาชีพ เอ็นนา เอ็คไฮ

นายเสาร์ ชินตุ อายุ 49 ปี กำนันตำบลบ้านค้อ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ

1 เมษายน 2519

หนองปอเป็นหนองน้อย ๆ มีแต่โบราณแต่ใครก็ไม่เข้าใจ แต่มีปอ ป่าน้ำอยู่เต็ม ที่นาเขาอยู่นี้ จึงชักชวน กันมาอยู่ที่หนองนี้ เอ็นนามบ้านว่า บ้านหนองปอ

ปอป่านน้ำ ไม่ใช่ปอที่เห็นอยู่ทั่วไป ลักษณะคล้ายใบป่าน ที่บ้านเก่า ของช้อย มีหลาย เคียนี่ปอป่านน้ำ ที่หนองปอสูญหายไปหมดแล้ว

คนออกไปจากบ้านค้อ
ก่อนไปจัก 10 เส้น

บ้านหนองปอมีอายุจัก 70 ปี

อาชีพ เอ็นนา เอ็คไฮ

วิทยากรทั้งสองให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านหนองปอ เอาชื่อมาจากหนองน้ำใน
บ้าน และมีต้นปอน้ำอยู่รอบ ๆ บ้าน

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี ชาวบ้านออกมาจากบ้านค้อ

ตั้งวัดหลังจากตั้งบ้าน 48 ปี

อาชีพ ทานา ทำไร่

หนองปอ เป็นหนองเล็ก ๆ ไม่ทราบว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด ริมหนองมีปอชนิดหนึ่ง เรียกปอป่าน้ำ อยู่เต็มไปหมด ชาวบ้านมีที่นาอยู่ใกล้หนอง จึงชักชวนกันอพยพมาอยู่ที่นี่ เรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านหนองปอ

ปอป่าน้ำ ไม่ใช่ปอที่เห็นทั่ว ๆ ไป ลักษณะคล้ายใบป่าน ปอชนิดนี้ที่บ้านผม ที่ตำบลโคกสี มีมาก ปัจจุบันปอป่าน้ำที่หนองปอ สูญหายไปหมดแล้ว

ชาวบ้านอพยพไปจากบ้านค้อ ซึ่งห่างออกไป 10 เส้น

บ้านหนองปอ มีอายุประมาณ 70 ปี

อาชีพ ทานา ทำไร่

หินลาด, บ้าน

หมู่บ้านหินลาดอยู่ทางทิศเหนือของบ้านวังค้อ เป็นหมู่บ้านที่อยู่เหนือสุดของตำบลบ้านค้อ มีจำนวนบ้าน 201 หลังคาเรือน ประชากร 1,369 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์งาม เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการเกลี้ยง ญาณวโร เป็นเจ้าอาวาส² นายป๋ม คำมณีจันทร์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายห้วน ป้องขวา อายุ 62 ปี อดีตสารวัตรกำนันตำบลบ้านค้อ เล่าเรื่องบ้านหินลาด เมื่อ 3 เมษายน 2519

บ้านหินลาดอยู่ใกล้ห้วย มีน้ำ
เขาะริมห้วยเป็นลานหิน จึงเห็นว่า
หินลาด เกียวนี่มีดินมาก

บ้านนี้มีอายุ 80 ปีเศษ คน
ออกมาจากวังค้อ มีโรงเรียนชื่อ
โรงเรียนลาดศึกษา เป็ยนเป็นโรงเรียน
บ้านหินลาดวังค้อ อยู่หว่างบ้านทั้งสอง

อาชีพ เอ็ดคณา เอ็ดไธ

บ้านหินลาดอยู่ใกล้ลำห้วยหินลาด
มีน้ำมาเขาะริมห้วย เป็นลานหิน จึงเรียกว่า
หินลาด ปัจจุบันมีดินมาก**ลบมาก**

บ้านนี้มีอายุ 80 ปีเศษ
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านวังค้อ
แต่ก่อนมีโรงเรียนชื่อโรงเรียนลาดศึกษา
ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นโรงเรียนบ้านหินลาดวังค้อ
อยู่ระหว่างหมู่บ้านทั้งสอง

อาชีพ ทำนา ทำไร่

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 11.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6 .

นายจัน ทุมพันธุ์ อายุ 67 ปี เกิดที่บ้านหินลาด เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ

3 เมษายน

มีห้วยหินลาดอยู่ข้างหมู่บ้านมี

ลานหิน เอ็นหินพระลาน

ตั้งบ้านจัก 80 ปี ตั้งหลัง

วังตอ คนย้ายมาจากวังตอ ห่างจาก

วังตอ 5 เส้น

ใช้โรงเรียนรวมกับบ้าน

วังตอ

อาชีพ ไร่ นา ไร่สวน

มีห้วยหินลาดอยู่ข้าง ๆ หมู่บ้านมี

ลานหิน เรียกว่าหินพระลาน

หมู่บ้านนี้ตั้งมาประมาณ 80 ปี

ตั้งหลังจากบ้านวังตอ

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านวังตอ

ซึ่งห่างไปประมาณ 5 เส้น

มีโรงเรียนอยู่ระหว่างบ้านหินลาด

กับบ้านวังตอ ชื่อโรงเรียนบ้านหินลาดวังตอ

อาชีพ ทำนา ทำสวน

จากการศึกษาค้นคว้า ได้ความรู้ตรงกันว่า บ้านหินลาด เอาชื่อมาจาก
ห้วยหินลาด ซึ่งมีลักษณะเป็นลานหินอยู่ริมห้วย

หมู่บ้านหินลาด มีอายุ 80 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านวังตอ

บ้านโต้น, ตำบล

ตำบลบ้านโต้น ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมืองขอนแก่น มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้คือ

ทิศเหนือ จด ตำบลบ้านหว้า ตำบลคอนช้าง อำเภอเมืองขอนแก่น

ทิศใต้ จด ตำบลท่าศาลา อำเภอมัญจาคีรี

ทิศตะวันออก จด ตำบลโคกสำราญ ตำบลบ้านเป้า อำเภอบ้านไผ่

ทิศตะวันตก จด ตำบลพระนุ อำเภอเมืองขอนแก่น ตำบลบ้านเหล่ากิ่งอำเภอบ้านฝาง *

ตำบลบ้านโต้น แบ่งออกเป็น 10 หมู่บ้าน คือบ้านโต้น บ้านหนองโพธิ์ บ้านโจดใหญ่ บ้านดงเก่า บ้านดงกลาง บ้านหนองจิก บ้านหนองหญ้าขาวนก บ้านโนนคูณ บ้านหินกอง บ้านหนองแวง¹

ลักษณะภูมิประเทศ โดยมากเป็นที่ลุ่ม มีที่ลุ่มเฉพาะบ้านโต้น บ้านดงกลาง บ้านดงเก่า หนองหญ้าขาวนก หนองโพธิ์

แหล่งน้ำสำคัญในหมู่บ้านชื่อ แก่งกุดโคก** เนื้อที่ 3,000 ไร่

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น มาตราส่วน 1: 1,500,000.

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

** หรือบึงกุดโคก เกิดจากลำห้วยยาวประมาณ 8 กิโลเมตร ต่อมากลายเป็นเป็นกุด(ที่มีน้ำขังตลอดปี) หลายกุด กุดแรกเรียกกุดน้ำใส เพราะลึกมากมีน้ำใสตลอดปี กุดที่สองเรียกกุดไคร้มน กุดที่สามเรียกกุดตากผ้า เพราะชาวบ้านไปตากผ้าใกล้ ๆ กุดนั้นมาก กุดที่สี่เรียกกุดโคก เพราะมีผักโคก หรือผักจิกขึ้นอยู่ กุดที่ห้าเรียกกุดน้อย เพราะมีขนาดเล็ก

ประมาณ พ.ศ. 2458 ชุนนิโคตนาธิกรัษ ซึ่งเป็นกำนันตำบลบ้านโต้นสมัยนั้นได้ทำเชือกกันน้ำ ทำให้น้ำในกุดน้อย กุดโคกและกุดตากผ้า มารวมเป็นทะเลสาบ เรียกว่าบึงกุดโคก ชาวบ้านเรียกแก่งกุดโคก (ประวัติศาสตร์พิมลบ้านโต้น หน้า 54-55)

ไหลมาจากลำน้ำชี ใช้น้ำในแก่งกุดโคก เพราะพันธุ์สัตว์น้ำ สุกขึ้นช้า เพราะกล้า ปัจจุบันسوبเข้าได้ 6 หมู่บ้าน คือบ้านหนองโพธิ์ บ้านหนองหญ้าขาวนก บ้านคงเก่า บ้านคงกลาง บ้านโต้น บ้านหินกอง *

ประชากรของตำบลบ้านโต้น มีจำนวน 9,704 คน เป็นชาย 4,614 คน เป็นหญิง 5,090 คน¹

วัดทั้งตำบลมีอยู่ 9 แห่ง เป็นพัทธสีมา 2 แห่ง คือวัดศรีพิมลบ้านโต้น และวัดสว่างแขวงอี บ้านหนองแขวง ที่เหลือเป็นสำนักสงฆ์²

โรงเรียนระดับประถมศึกษา มีอยู่ 7 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย 2 โรง คือโรงเรียนบ้านโต้น กับโรงเรียนหนองแขวง นอกจากนั้นเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ และจากการสำรวจพบว่า มีโรงเรียนมัธยมประจำตำบลที่บ้านโต้น 1 โรง ซึ่งเปิดสอนในปีการศึกษา 2519

* สัมภาษณ์ นายเชิด บุรีจันทร์ พัฒนาการตำบลบ้านโต้น เมื่อ 12 มกราคม 2519.

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8-9.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

การคมนาคมในหมู่บ้าน มีรถประจำทางบ้านโต้น เข้าทางบ้านบ่อแก คำบลพระบุ วันละ 3 เที่ยว แต่ละหมู่บ้าน มีรถสองแถววิ่ง นาน ๆ ครั้ง ระยะทางจากบ้านโต้นถึงตัวเมือง ทางอ้อม 44 กิโลเมตร ถ้าทางลัดโดยการข้ามลำน้ำชี จะเป็นระยะทาง 24 กิโลเมตร ทางราชการจะทำสะพานข้ามแม่น้ำชี แต่ได้รับการคัดค้านจากพระพิมลธรรม (อาสภเถร) ว่าจะเป็นที่ของทางให้ชะโมย เข้าหมู่บ้านได้สะดวกขึ้น *

สิ่งสำคัญของตำบล บ้านที่เก่าแก่ พอจะเห็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ คือบ้านโต้น ซึ่งในปี พ.ศ. 2516 พระพิมลธรรม ได้พบวัดโบราณ มีใบเสมาบอกแนวเขตวัดของวัดเก่า ชิ้นส่วนพระพุทธรูปนาคปรก สมัยลพบุรี 3-4 ชิ้น ใบเสมาสมัยขอมหรือสมัยทวารวดี 4-5 แผ่น พระเครื่องแบบพระร่วง ชนิดเนื้อชิน สนิมแดง ประมาณ 4-5 ร้อยองค์ กะปุกคันทนาเล็ก ๆ ภายในมีกระดูก 2-3 ชิ้น ศิลาแผ่นเป็นรูปใบเสมา มีอักษรคฤนท์ จารึกเป็นภาษามอญ แปลเป็นไทยว่า "อันส่วนบุญอันนี้" สิ่งทั้งหมด (ยกเว้นพระเครื่องซึ่งได้แจกจ่ายไป) ได้เก็บรวบรวมไว้ที่วัดศรีพิมลบ้านโต้น สำหรับใบเสมา 8 ทิศ รวม 16 ใบ พระพิมลธรรมได้ฝังไว้ในทิศทั้งแปดของโบสถ์ศาลาวัดศรีพิมล

พระพิมลธรรมสันนิษฐานว่า วัดร้างนี้ คงสร้างแต่สมัยต้นกรุงศรีอยุธยา หรือสมัยสุโขทัย เมื่อเกิดสงคราม ฝ่ายไค้ชัยชนะได้กวาดต้อนผู้คนไปหมดสิ้น จึงเกิดเป็นวัดร้าง บ้านร้างไป ส่วนวัตถุโบราณมิได้สร้างในสมัยเดียวกับสร้างวัด จะเห็นว่าใบเสมา มีต่างชนิดต่างสมัยกัน **

* จากการสัมภาษณ์ พระพิมลธรรม ที่วัดศรีพิมลบ้านโต้น เมื่อ 22 กันยายน

** รายละเอียดเรื่องนี้น่าสนใจมาก จะหาอ่านได้ใน ประวัติวัดศรีพิมลบ้านโต้น เรียบเรียงโดย หลวงพ่ออาสภเถร (หน้า 46-54)

จากการสำรวจค้นคว้า ถึงแม่ตำบลบ้านโต้น จะอยู่ทางใต้สุดของอำเภอเมืองขอนแก่น แต่ก็ได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะบ้านโต้น ทั้งนี้เป็นบ้านเกิดของพระพิมลธรรม ซึ่งท่านมีส่วนช่วยพัฒนาด้านโรงเรียน วัด การชลประทาน การไฟฟ้า การค้นคว้าวิจัยประวัติหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายปกครอง จะเห็นได้ว่า มีสถานเอนามัย 2 แห่ง ศูนย์ปฏิบัติการหมู่บ้าน 1 แห่ง ศูนย์ดูแลเด็กเล็ก 1 แห่ง และทางจังหวัดถือเอาบ้านโต้นเป็นหมู่บ้านพัฒนาวิเคราะหของจังหวัด ซึ่งกำลังอยู่ในแผนทดลองระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2515 - 2519) ของจังหวัด ก่อนที่จะไปพัฒนาหมู่บ้านอื่น ๆ ต่อไป

โจกใหญ่, บ้าน

บ้านโจกใหญ่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตำบลบ้านโต้น มีจำนวนบ้าน 69 หลังคาเรือน ประชากร 514 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดสว่างนาราม เป็นสำนักสงฆ์ พระหลวง ฉินนาลโย เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนประจำหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านโจกใหญ่³ นายหอม ขุมดินพิทักษ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

ภาพประกอบที่ 4 การสัมภาษณ์วิทยากร

ในขณะที่สัมภาษณ์วิทยากร จะมีชาวบ้านร่วมฟังอยู่ด้วย บางครั้งจะออกความคิดเห็นเพิ่มเติมเพื่อให้เรื่องสมบูรณ์ขึ้น

วิทยากรที่เห็น ชื่อ นายที ลีกีวังษา

ภาพถ่ายเมื่อ 14 มกราคม 2519

นายที สิริวงษา อายุ 85 ปี วิทยากรประจำตำบลบ้านโต้น เล่า
เรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 14 มกราคม 2519

เอานามมาแต่คงโจด
เป็นไม้ไผ่ เล็ก ๆ คือไม้รวก
ชาวบ้านไปแต่บ้านโต้น
ห่างไปแต่บ้านโจด 4 กิโลเมตร
ผู้ไปตั้งบ้าน คือพ่อเฒ่า
พิมพ์ พ่อเฒ่าทุม มาแต่บ้านโต้น
อาสีพ เอ็ดดนา

เอารือมาจากกอโจด * มีลักษณะ
เป็นไม้ไผ่เล็ก ๆ คล้าย ๆ ไม้รวก
ชาวบ้านอพยพไปจากบ้านโต้น
ซึ่งห่างกัน 4 กิโลเมตร
พ่อเฒ่าพิมพ์ พ่อเฒ่าทุม ออกไป
จากบ้านโต้น เป็นกลุ่มแรก
อาสีพ ท่านา

นายเคน ผาพันธุ์ อายุ 83 ปี อดีตกำนันตำบลบ้านโต้น เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 14 มกราคม 2519

เอานามมาแต่คงโจด
ผู้มาตั้งบ้าน มาแต่บ้าน
โต้นพวกแรก คือ พ่อใหญ่จันทโสม
เฒ่านา เฒ่านต เฒ่าศิลา ผู้ใหญ่
ปลัดลา

ผู้ใหญ่ปลัดลา เป็นผู้ใหญ่
บ้านผู้แรก

พวกสอง คือเฒ่าพิมพ์
เฒ่าทุม

เอารือบ้านมาจากคงโจด
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน มาจากบ้านโต้นทั้งหมด
พวกแรกชื่อพ่อใหญ่จันทโสม พ่อเฒ่านา
พ่อเฒ่านต พ่อเฒ่าศิลา ผู้ใหญ่ปลัดลา

ผู้ใหญ่ปลัดลา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก

พวกที่สองชื่อพ่อเฒ่าพิมพ์ พ่อเฒ่าทุม

* ไม้จำพวกไม้ไผ่ป่า แต่ลำเล็ก (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 129)

จากการสำรวจบ้านโจดใหญ่ อยู่ในตำบลบ้านโต้น และบ้านโจด (น้อย)
อยู่ในตำบลพระบุญ มีลำห้วยที่แยกจากบึงกุยโคกก้นกลาง มีกอโจดเหมือนกัน

อายุบ้านจัก 80-90 ปี
ตั้งหลังบ้านหนองโพธิ์

อาชีพรู เอ็ดนา

อายุหมู่บ้าน 80-90 ปี ตั้งหลัง
ตั้งบ้านหนองโพธิ์

อาชีพรู ทำนา

บ้านโจกใหญ่ เป็นหมู่บ้านที่เอาชื่อ "ต้นโจก" หรือต้นไม้จำพวกไม้รวก
ซึ่งมีมากในหมู่บ้าน เป็นชื่อบ้าน

ชาวบ้านโจกใหญ่ อพยพมาจากบ้านโต้น พวกแรกภายใต้การนำของพ่อเฒ่า
จันทโสม พวกที่สองภายใต้การนำของพ่อเฒ่าพิมพ์

อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี

กนกกลาง, บ้าน

บ้านกนกกลาง ตั้งอยู่ระหว่างบ้านโต้น กับบ้านคงเก่า มีจำนวนบ้าน 185
หลังคาเรือน ประชากร 1,165 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดกนกกลาง
เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการพิมพ์ อิทโธติ เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน
ชื่อโรงเรียนบ้านกนกกลาง³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายไพ ลมคา

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขต
อำเภอเมืองขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2510 หน้า 8.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

พระอธิการพิมพ์ อิทฺโธติ เจ้าอาวาสวัดกกกลาง อายุ 65 ปี
 บวชมา 44 พรรษา เกิดที่บ้านกกกลาง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 13 มกราคม
 2519

เป็นคองไม้ มีข้างมีเสี้ยน
 ชาวบ้าน มาแต่บ้านโต้น
 ผู้มาอยู่ มีพ่อใหญ่หงส์
 เฒ่าขุน เฒ่าทา ขุนสีโตนารักษ์
 กำนันตำบลบ้านโต้น แม่ใหญ่แป้
 พ่อสารวัตรเลี่ยม แม่ใหญ่คำ พ่อใหญ่
 ด้น บ้านโต้นคับแคบ พวกคองเก่า
 มานำ

อายุบ้าน 65 ปี เท่า
 อายุหลวงพ่

อาชีพ เอ็กโฮ เอ็กนา

นายสังข์ เพชรลีเขียว อายุ 84 ปี เกิดที่บ้านโต้น มาอยู่บ้านกกกลาง
 เมื่ออายุ 21-22 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 13 มกราคม 2519

เป็นคองไม้ อยู่หว่างบ้าน
 โต้นกับบ้านคองเก่า

ชาวบ้านมาแต่บ้านโต้น
 แดกหวัด

พวกที่อยู่มาแต่โต้น มีขุน
 สีโตนารักษ์ ผู้ใหญ่สาร พ่อใหญ่จันทหงส์
 สารวัตรเลี่ยม เฒ่าขุน เฒ่าทา

อายุบ้านจัก 70 ปี
 ย้ายมาปีแดกหวัด

เป็นคองไม้ เคยมีข้าง มีเสี้ยน
 ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโต้น
 ผู้ที่มาอยู่ครั้งแรก มีพ่อใหญ่หงส์
 พ่อเฒ่าขุน พ่อเฒ่าทา ขุนสีโตนารักษ์
 อดีตกำนันตำบลบ้านโต้น แม่ใหญ่แป้
 พ่อสารวัตรเลี่ยม แม่ใหญ่คำ พ่อใหญ่ด้น
 ที่อพยพมาเพราะบ้านโต้นคับแคบ ชาวบ้าน
 คองเก่าอพยพมาภายหลัง

อายุบ้าน 65 ปี เท่าอายุหลวงพ่

อาชีพ ทำไร่ ทำนา

เป็นคองไม้ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านโต้น
 กับบ้านคองเก่า

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโต้น โดย
 หนีหวัดมา

พวกแรกที่มาอยู่ มีขุนสีโตนารักษ์
 ผู้ใหญ่สาร พ่อใหญ่จันทหงส์ สารวัตรเลี่ยม
 พ่อเฒ่าขุน พ่อเฒ่าทา

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี
 ย้ายมาปีที่เกิดหวัดครั้งใหญ่

วิทยากรทั้งสองให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านคกงกลาง เามาจากกงไม้
ของหมู่บ้าน และบ้านนี้ อยู่ระหว่างบ้านคงเก่าและบ้านโต้น

ชาวบ้านที่อพยพมาอยู่ มีขุนชิโตนารักษ์ อดีตกำนันตำบลบ้านโต้น กับพวก
อพยพมาจากบ้านโต้น

อายุหมู่บ้าน ประมาณ 65-70 ปี

คงเก่า, บ้าน

บ้านคงเก่าตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านคกงกลาง มีจำนวนบ้าน 53 หลัง
คาเรือน ประชากร 371 คน¹ นายสุทิน สีบุญวันดี เป็นผู้ใหญ่บ้านคงเก่า

นายที สีกิจวงษา อายุ 85 ปี วิทยากรประจำตำบลบ้านโต้น
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 13 มกราคม 2519

เป็นบ้านเก่า ตั้งอยู่ในคอง
ห่างจากบ้านโต้นจัก 2 กิโลเมตร
ตั้งมาก่อนคองคาง จึงเอ็นคองเก่า

เดิมมีเฮียนเคียว เฒ่า
แปซึ่ทุก ไปอยู่ หลังจากเฒ่าแปตาย
ไปพลเฒ่าอ่าเภา ไปตั้งบ้าน

บ้านโต้น คองเก่า คองคาง
หินคอง ใช้น้ำแก่งกุดโคก
ใช้โรงเรียนรวมกับ

บ้านคองคาง

เป็นบ้านเก่า ตั้งอยู่ในคอง ห่างจาก
บ้านโต้นประมาณ 2 กิโลเมตร ตั้งมาก่อน
บ้านคกงกลาง จึงเรียกบ้านคองเก่า

แต่ก่อนมีบ้านอยู่หลังเคียว ผู้เฒ่า
แป ซึ่งเป็นโรคเรื้อน ไปปลุกบ้านอยู่ หลังจาก
จากเฒ่าแปตายแล้ว ผู้เฒ่าอ่าเภาไปตั้งบ้านอยู่

บ้านโต้น บ้านคองเก่า บ้านคกงกลาง
บ้านหินคอง ใช้น้ำในแก่งกุดโคก

บ้านคองเก่า ไม่มีโรงเรียน ใช้โรงเรียน
บ้านคกงกลาง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

อายุบ้านจกลอยปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

นางเลี้ยง มาวงษา อายุ 55 ปี อาชีพค้าขาย เกิดที่บ้านคองเก่า
เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 13 มกราคม 2519

เอานามมาแต่คองไม้	เอาชื่อมาจากคองไม้ใกล้หมู่บ้าน
ที่อยู่ใกล้บ้าน ตั้งก่อนคองกลาง	ตั้งบ้านมาก่อนบ้านคองกลาง
คนแยกมาแต่บ้านโต้น	ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโต้น
ไม่มีโรงเรียน ใช้รวม	ไม่มีโรงเรียน ใช้รวมกับบ้านคองกลาง
กับบ้านคองกลาง	

อายุบ้านจก 100 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านคองเก่า เอาชื่อมาจากคองไม้ใกล้หมู่บ้าน
และบ้านนี้ตั้งมาก่อนบ้านคองกลาง จึงเรียกบ้านคองเก่า
บ้านคองเก่าเป็นบ้านขนาดเล็ก เจริญน้อยกว่าบ้านคองกลาง
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

โต้น, บ้าน

บ้านโต้นตั้งอยู่ทางใต้สุดของตำบลบ้านโต้น มีจำนวนบ้าน 403 หลัง
คาเรือน ประชากร 3,005 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีพิมล เป็นพัทธสีมา
พระครูโสภิตสารการ รักษาการเจ้าอาวาส² โรงเรียนประจำหมู่บ้านชื่อ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขต
อำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

โรงเรียนบ้านโต้น เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย¹ และมีโรงเรียน
มัธยมประจำตำบลอีก 1 โรงเรียน เปิดทำการสอนตั้งแต่ปีการศึกษา 2519

นายคำภู ทุมพา เป็นกำนันตำบลบ้านโต้น

นายที สิงวิงษา อายุ 85 ปี เกิดที่บ้านโต้น เป็นคนเก่าแก่
ของหมู่บ้าน เล่าประวัติชื่อหมู่บ้านเมื่อ 13 มกราคม 2519

เดิมเป็นคลองโคงโต้น แต่เดิมเป็นคลองโคงโต้น * เป็นป่าไม้
เป็นป่าไม้ใหญ่ มีเสื่อ 9-10 ตัว ใหญ่ มีเสื่อ 9-10 ตัว มีช้างป่า หมู่ป่า
มีช้างป่า หมู่ กวาง ตอนใหญ่จะมี กวาง สมัยผมโต ก็ยังมีอยู่มาก
หลายยู

ผู้เฒ่าบ้านโต้น ชื่อพ่อใหญ่ ผู้สร้างหมู่บ้าน ชื่อพ่อใหญ่คาง จารย์ **
คาง จารย์ทุม เฒ่าแทน เฒ่าชน ทุม พ่อเฒ่าแทน พ่อเฒ่าชน พ่อเฒ่าจัม โสภา
เฒ่าจัม โสภา

แยกบ้านมาแต่พระบุ ชาวบ้านอพยพมาจากพระบุ มาที่
มาที่ห้วยท่าวัด ห้วยบางแค ห้วยท่าวัด ห้วยบางแค
อายุบ้านจัก 170 ปี อายุหมู่บ้านประมาณ 170 ปี

1 องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น กำหนดโรงเรียนประชาบาล
สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* พระพิมลธรรม ให้ความหมายของคำว่า "โคงโต้น" ว่าเป็นคองทึบ มี
ลักษณะแผ่กว้างไปทางด้านข้าง และยื่นยาวออกไปข้างปลาย (ประวัติวัดศรีพิมล
บ้านโต้น หน้า 18-19)

** คำเรียกผู้เคยบวชเป็นพระภิกษุ และได้รับการหenna (สรนน้ำ)
1 ครั้ง เลื่อมสมณศักดิ์ เป็น "เสด็จ" สึกออกมาเรียก "จารย์" (ไทรลา-
อีสาน หน้า 169)

นายคำภู ทุมมา อายุ 43 ปี กำนันตำบลบ้านโต้น เกิดที่บ้านโต้น
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 13 มกราคม 2519

บ้านโต้น มาจาก
โคงโต้น

บ้านโต้น กร่อนมาจากคำว่า
"คงโคงโต้น"

พระพิมลธรรมเกิดบ้านนี้
เห็นเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา
บ้าน เห็นกับช่วยร่วมกันวางแผน
ผังของบ้าน ทำถนนลงหินในบ้าน
อาชีพ ไร่คาสาด ไร่คณา

พระพิมลธรรม* ซึ่งเกิดที่หมู่บ้านนี้
ท่านเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน
ท่านกับผมช่วยกันวางแผนผังหมู่บ้าน ทำถนน
ลงหินทุกสายในหมู่บ้าน
อาชีพ ทำเลื้อ ทำนา

วิทยากรทั้งสองให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านโต้น มาจากคำว่า
"คงโคงโต้น" ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นดงดิบ แต่ขยายออกข้าง ๆ และยื่น
ยาวไปทางตอนปลาย -

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน ชื่อนายก่าง นายทุม นายแต่น นายชน นายจัม โสภา
อายุหมู่บ้านประมาณ 170 ปี

จากการสำรวจจะเป็นว่าบ้านโต้น เป็นบ้านที่เจริญที่สุด ของตำบลบ้านโต้น
ภายในหมู่บ้านมีไฟฟ้า ซึ่งต่อมาจากบ้านโนนสำราญ ตำบลท่าพระ มีบ่อน้ำบาดาล
และมีคลองส่งน้ำจากบึงกุโลก ภายในหมู่บ้านมีการวางแผนผังถนนใหม่ โดยทำเป็น
บล็อก ๆ และมีชื่อถนนเช่นเดียวกับบ้านเหล่านาคี

ในปีที่ชาวบ้านโต้นมีไค่ทำนา เนื่องจากฝนแล้ง จึงยืมอาชีพทอเลื้อ
ทั้งหมู่บ้าน โดยอาศัยต้นผัสดำริมบึงกุโลก ซึ่งพอแก้ไขการครองชีพไปได้

* อาสภเถร ชื่อเดิม อาจ คงมาลา บ้านที่ท่านเกิด ปีชื่อบ้าน
"กวงมาลา" อยู่ที่บ้านโต้น

โนนคูน, บ้าน

บ้านโนนคูน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบลบ้านโต้น มีจำนวนบ้าน 65 หลังคาเรือน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดศรีศาล เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการตาล อภิภูจโน เป็นเจ้าอาวาส² ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายจรัส อุดมพงษ์

นายเคน ผาพันธุ์ อายุ 83 ปี อดีตกำนันตำบลบ้านโต้น เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 15 มกราคม 2519

เอานามมาแต่โนนบ้าน เอาชื่อมาจากโนนหรือเนิน เป็นเนิน
เป็นโนนเกี่ยวกับบ้านนิคม ซึ่งเป็น เกี่ยวกับบ้านนิคม ซึ่งเคยเป็นป่าสงวน
ป่าสงวน

มีตัวตุนหลาย เคยเบ่งอยู่	มีตัวตุน * มาก ผมเคยเห็นอยู่
คนบ้านโนนคูน แยกไปจาก	ชาวบ้านโนนคูน อพยพมาจากบ้าน
หนองแขง มีพวกร้อยเอ็ด สารคาม	หนองแขง มีพวกร้อยเอ็ด มหาสารคาม มา
มาผู้นำ	อยู่ภายหลัง
ผู้ตั้งบ้านคือพ่อเฒ่าจารย์	ผู้มาตั้งบ้านเป็น พ่อตาของจารย์ ** ขุย
ขุย มาแต่หนองแขง	อพยพมาจากหนองแขง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

* สัตว์ชนิดหนึ่งตัวคล้ายหนู แต่ท้ายแบน ขุดรูอยู่ (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 181)

** คำเรียกชื่อผู้เคยบวชเป็นพระภิกษุ และได้รับการถอนน้ำ (สร่งน้ำ) เลื่อน
สมณศักดิ์จากหายก หน้า 1 ครั้ง ได้เลื่อนสมณศักดิ์จาก "เจ้าหัว" เป็น "เสด็จ"
สึกออกมาเรียก "จารย์" (ไทรลา-อีสาน หน้า 169)

อายุบ้านจัก 50-60 ปี

อาชีพ เอ็ดคณา

อายุหมู่บ้านประมาณ 50-60 ปี

อาชีพ ทำนา

นายทา ราชธรรมา อายุ 56 ปี วิทยากรตำบลบ้านโตน เล่าเรื่อง
หมู่บ้าน เมื่อ 15 มกราคม 2519

เขานามมาแต่ตัวตุน
มีหลายในบ้าน

ลักษณะบ้านเป็นโนน อยู่
ทางใต้ของโนนบ้านนิคม

ชาวบ้านมาแต่หนองแขวง
ซึ่งเก่ากว่า

โนนตุน หนองจิก หนอง
แขวง ไซ่น้ำในหนองแขวง

อายุบ้านจัก 60 ปี

เอาชื่อมาจากตัวตุน ซึ่งมีมากในหมู่บ้าน

ลักษณะบ้านเป็นเนิน อยู่ทางใต้ของ
เนินบ้านนิคม

ชาวบ้านโนนตุน อพยพมาจากบ้าน
หนองแขวง ซึ่งเป็นบ้านเก่าในกลุ่มนั้น

บ้านโนนตุน บ้านหนองจิก บ้านหนองแขวง
อาศัยน้ำในหนองแขวง

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

วิทยากรทั้งสองให้ความรู้ที่บ้านโนนตุน เอาชื่อมาจากลักษณะ "โนน"
ของบ้าน กับ "ตัวตุน" ซึ่งเคยมีอยู่ชุกชุมในหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองแขวง โดยการนำของพ่อตาของจารย์สุข
อายุหมู่บ้าน ประมาณ 60 ปี

หนองจิก, บ้าน

บ้านหนองจิก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหนองแขวง มีจำนวนบ้าน 92
หลังคาเรือน ประชากร 644 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดจอมศรีมณี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

เป็นสำนักสงฆ์ พระปิ่น ญาณวีโร เป็นเจ้าอาวาส¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายพรหม
นามมงคล

นายเคน ผาพันธุ์ อดีตกำนันตำบลบ้านโต้น อายุ 83 ปี เล่าเรื่อง
หมู่บ้าน เมื่อ 14 มกราคม 2519

เอานามมาแตกกจิก	เอาชื่อมาจากต้นจิก * และมีหนอง
กะมีหนอง เอ็นหนองแขว	ชื่อหนองแขว
หนองแขวตั้งก่อนมี	บ้านหนองแขว เป็นบ้านเก่า ชาวบ้าน
คนหนองจิก โนนกุ่ม แยกไปแต่	หนองจิก โนนกุ่ม อพยพไปจากบ้านหนองแขว
หนองแขว	
พ่อจารย์เทศ พ่อผู้ใหญ่	ผู้มาตั้งบ้านคือ พ่อเจ้าจารย์ ** เทศ
เอียง พ่อผู้ใหญพรหม ออกไปแต่	พ่อเจ้าผู้ใหญเอียง พ่อเจ้าผู้ใหญพรหม อพยพ
หนองแขว	ไปจากบ้านหนองแขว
อายุบ้านจัก 50-60 ปี	อายุหมู่บ้านประมาณ 50-60 ปี

¹ เจ้าคณะอำเภอมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขต
อำเภอมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

* ทางภาคอีสานเรียก "จิก" ทางภาคกลางเรียก "เค็ง" เป็นต้นไม้
ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ เป็นไม้ที่แข็งแรงทนทาน ไม้ทำหมอนรองรางรถไฟ
เสา กระดาน ฝา เครื่องมือกลึงกรรม การก่อสร้างต่าง ๆ ที่ต้องการความแข็งแรง
ทนทาน (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 166)

** คำเรียกผู้ที่เคยบวชเป็นพระภิกษุ และได้รับการถอนน้ำ (สร่งน้ำ)
เลื่อนสมณศักดิ์จากทายก หกน้ำ 1 ครั้ง ได้เลื่อนสมณศักดิ์จาก "เจ้าหัว"
เป็น "เสด็จ" ลีกลออกมาเรียก "จารย์" (ไผ่ดว-อีสาน หน้า 169)

อาชีพ เอ็ดคณา

อาชีพ ทำนา

นางเลียง มางษา อายุ 55 ปี อาชีพค้าขาย เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 14 มกราคม 2519

บ้านหนองจิก อยู่ทาง
ตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านโต้น
อยู่ทางโคกป่าจิก กะมีหนองน้ำในบ้าน
เอ็นหนองแขว

หนองจิก หนองแขว
โนนตุน ใช้น้ำหนองเดียวกัน
ยาวจก 3 บ้าน
ใช้โรงเรียนบ้าน
หนองแขว

อายุบ้านจิก 50-60 ปี
อาชีพ เอ็ดคณา

บ้านหนองจิกตั้งอยู่ทางทิศตะวัน
ตกเฉียงเหนือของบ้านโต้น อยู่กลางโคก
ป่าจิก กับอยู่ใกล้หนองแขว

บ้านหนองจิก บ้านหนองแขว
บ้านโนนตุน ใช้น้ำจากหนองแขวซึ่งยาว
ตลอด 3 หมู่บ้าน
บ้านหนองจิกไม่มีโรงเรียน ไป
เรียนที่โรงเรียนบ้านหนองแขว

อายุหมู่บ้านประมาณ 50-60 ปี
อาชีพ ทำนา

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านหนองจิก เจาชื่อมาจากต้นจิก
หรือ "ต้นเต็ง" ซึ่งเคยมีมากในหมู่บ้านนี้ และมีหนองน้ำสำคัญในหมู่บ้านนี้
คือหนองแขว ซึ่งยาวตลอดทั้ง 3 หมู่บ้าน คือบ้านหนองแขว บ้านหนองจิก
และบ้านโนนตุน

ชาวบ้านหนองจิก อพยพมาจากบ้านหนองแขว ภายใต้อำนาจของนายเทศ
นายเฮียง และนายพรหม

อายุหมู่บ้านประมาณ 50-60 ปี

หนองโพธิ์, บ้าน

บ้านหนองโพธิ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของตำบลบ้านไถ่น มีจำนวนบ้าน 135 หลังคาเรือน ประชากร 946 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อ วัดโพธารามเป็นสำนักสงฆ์² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหนองโพธิ์ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาขนาดตอนต้น³ นายอุบล สุทธิระ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเคน ผาพันธุ์ อายุ 83 ปี อดีตกำนันตำบลบ้านไถ่น เล่าเรื่อง หมู่บ้าน เมื่อ 14 มกราคม 2519

เอานามมาแต่หนองใหญ่	เอาชื่อมาจากหนองใหญ่ในหมู่บ้าน
ในบ้าน จะมีคันโพธิ์ใหญ่ขนาด	และมีคันโพธิ์ใหญ่ขนาด 3-4 โอบ อยู่ที่วัด
3-4 อุ่ม	

อยู่ทางเหนือของหนอง	ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้าน
ห้วยข้าวนก ใช้น้ำแก่งกุดโคก	หนองห้วยข้าวนก ใช้น้ำแก่งกุดโคก

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล ดังกวดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

พ่อเฒ่าจารย์คุสิงห์ ไป
จากบ้านโต้น

อายุบ้านจัก ลอยปี
อาชีพ เลี้ยงนา

พ่อตาของจารย์ครู* สิงห์อพยไป
จากบ้านโต้น

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
อาชีพ ทำนา

นายที ลิกิวงษา อายุ 85 ปี วิทยากรประจำตำบลบ้านโต้น
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 14 มกราคม 2519

เอนามมาแตกกโพธิ์
กะหนองในบ้าน

สมัยเป็นเด็กน้อย มี
เขียนอยู่หลังเถียวไปจากบ้านโต้น
เขาหาว่าเป็นปอบ จังไล่ไป
หนองโพธิ์

อายุบ้านจัก 100 ปี
อาชีพ เลี้ยงนา

เอาชื่อหมู่บ้านมาจากต้นโพธิ์
และหนองน้ำในหมู่บ้าน

สมัยผมเป็นเด็ก มีบ้านอยู่หลังเถียว
อพยไปจากบ้านโต้น เขาว่าเป็นผีปอบจึงได้
ไปอยู่หนองโพธิ์

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
อาชีพ ทำนา

วิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับชื่อหมู่บ้านหนองโพธิ์ ว่าเอนามาจากต้นโพธิ์
ใหญ่ในวัด และจากหนองน้ำในหมู่บ้าน

หนองโพธิ์เป็นบ้านที่มีอายุประมาณ 100 ปี
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโต้น

* ถ้าในระหว่างเป็นพระภิกษุ ได้รับการทนต์ (สร่งน้ำ) เลื่อนสมณศักดิ์จาก
ทนาย ทนต์ 1 ครั้ง ได้เลื่อนสมณศักดิ์จาก "เจ้าหัว" เป็น "เสด็จ" ลีกลออกมา
เรียก "จารย์" ถ้าทนต์ 2 ครั้ง เลื่อนเป็น "ชา" ลีกลออกมาเป็น "จารย์ชา"
ถ้าทนต์ 3 ครั้ง เลื่อนเป็น "หัวครู" ลีกลออกมาเป็น "จารย์ครู" ซึ่งเป็นยศสูงสุด
เมื่อเป็น "เสด็จ" จาริกชื่อในใบลาน เป็น "ชา" จาริกชื่อในแผ่นเงิน เป็น "หัวครู"
จาริกชื่อในแผ่นทองคำ (ไทยลาว-อีสาน หน้า 169)

หนองแขวง, บ้าน

บ้านหนองแขว ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตำบลบ้านโต้น
มีจำนวนบ้าน 163 หลังคาเรือน ประชากร 1,312 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน
ชื่อวัดสว่างแขวอี เป็นสำนักสงฆ์ พระคำเส้ง เทษบุญโญ เป็นเจ้าอาวาส²
มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ชื่อโรงเรียนบ้านหนองแขว³ นายแสง
จันทร์ เคนอินทร์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน .

นายเคน ฝาพันธุ์ อายุ 83 ปี อดีตกำนันตำบลบ้านโตน เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 13 มกราคม 2519

มีกนกแขวกอยู่ใกล้หนอง	มีต้นแขวก * อยู่ใกล้หนอง
จึงเรียก	จึงเรียก
หนองแขวก	หนองแขวก
เอานามหนองเป็น	เอาชื่อหนองน้ำเป็นชื่อหมู่บ้าน
นามบ้าน	

บ้านหนองแขง ห่างจาก บ้านโต้น 4 กิโลเมตร	บ้านหนองแขง ปิระยะทางห่างจาก บ้านโต้น 4 กิโลเมตร

พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

๒. จากคณะอำเภอเมืองขอนแก่น ราชันย์วัฑฒ์ และเจ้าอาวาสวัดในเขต
อำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๑๘ หน้า ๙.

3. ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล
สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* พืชน้ำขึ้นหนึ่งคล้ายต้นกก ลำต้นสามเหลี่ยม เรียกว่า ก้นแวง (พจนานุกรม
ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 378)

ผู้ไปตั้งบ้านชื่อเช่า
 ไสยกุมาร เพชรลือชัย บั้วมา
 แด่โค พวกต่อมา คือเช่าก่อน
 เช่าเสน เช่าหิน เช่ากอง มา
 แด่บ้านโต้น เช่าผู้ใหญ่ปี มาแ
 สรรคาม

อาชีพ เอ็ดคณา

นายทา ราชธรรมมา อายุ 56 ปี วิทยากรประจำบ้านโต้น
 เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 13 มกราคม 2519

เอ็นชื่อแทนตามชื่อ
 หนองโนบ้าน คือหนองแขวง
 หนองนี้ เคยมีกวาง
 อ้อมหนองเคียวนี้ถูกตัดเอาไป
 เอ็ดฝายบ้านเหมิกแล้ว จึงมีแต่
 หนองยางเคียว ไข่น้ำ ทั้งสาม
 หมู่บ้าน

เป็นบ้านเก่ามีอายุ
 เกือบร้อยปี

อาชีพ เอ็ดคณา

บ้านหนองแขวง ตั้งชื่อตามหนองน้ำในหมู่บ้าน ที่ชื่อหนองแขวงเนื่องจาก
 เคยมีต้นแขวงอยู่รอบหนอง หนองแขวงให้คนประโยชน์แก่หมู่บ้านรอบ ๆ หนองถึง
 3 หมู่บ้าน

บ้านหนองแขวงเป็นบ้านเก่า มีอายุประมาณ 100 ปี

ชาวบ้านคนแรกที่มาอยู่คือ นายไสยกุมาร เพชรลือชัย

ผู้มาตั้งหมู่บ้านคนแรกชื่อพ่อเช่า
 ไสยกุมาร เพชรลือชัย ไม่ทราบมาจากที่ใด
 พวกต่อมาคือพ่อเช่าก่อน พ่อเช่าเสน
 พ่อเช่าหิน พ่อเช่ากอง อพยพมาจากบ้านโต้น
 และพ่อเช่าผู้ใหญ่ปี มาจากมหาสารคาม

อาชีพ ทานา

เรียกชื่อหมู่บ้านตามชื่อหนองของ
 หมู่บ้าน

หนองนี้ เคยมีต้นแขวงอยู่ริมหนอง
 ปัจจุบันถูกตัดเอาไปทำฝายเรือน (ฝายขัดตะ)-
 หมกแล้ว จึงมีเฉพาะหนองอย่างเคียว และ
 ไข่น้ำทั้งสามหมู่บ้าน คือบ้านหนองแขวง บ้าน
 หนองจิกและบ้านโนนคูน

เป็นบ้านเก่ามีอายุเกือบร้อยปี

อาชีพ ทานา

หนองหญ้าขาวนก, บ้าน

บ้านหนองหญ้าขาวนก ตั้งอยู่ทางใต้ของบ้านหนองโพธิ์ มีจำนวนบ้าน 131 หลังคาเรือน ประชากร 917 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดรัตนฐาสมจิตร เป็นสำนักสงฆ์² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหนองหญ้าขาวนก เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายดัง นาสมภัก

นายน้อย แอฮัน อายุ 61 ปี เกิดบ้านโต้น เคยอยู่บ้านหนองหญ้าขาวนก เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 14 มกราคม 2519

มีหนองในบ้าน อาณาเขต 20 ไร่ มีป่าเขาเขื่อนก อยู่ริมแก่ง กุศโลภ ภูเขาเขื่อนกใช้เคียงมา ยังมีอยู่

แม่ใหญ่ฝ่าย พ่อใหญ่สุก มาแต่หนองแขวง มาอยู่บ้านเคียว

กวพวกหนึ่งมาแต่ ร้อยเอ็ด มาอยู่เป็นปีกแผ่นแน่นหนา บ้านเลยบ่าง

มีหนองน้ำในหมู่บ้าน อาณาเขต ประมาณ 20 ไร่ มีหญ้าขาวนก ซึ่งใช้ เคียงมา อยู่ริมบึงกุศโลภ เป็นจำนวนมาก

ผู้มาตั้งบ้านเป็นบ้านแรกคือ แม่ใหญ่ฝ่าย กับพ่อใหญ่สุก อพยพมาจากบ้านหนองแขวง

ครอบครัวกลุ่มหนึ่ง อพยพมาจาก ร้อยเอ็ด มาอยู่กันหนาแน่น ทำให้บ้านนี้ไม่ร้าง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาลสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

อายุบ้านจัก 50 ปี

อาซีฟ เอ็ดนา

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาซีฟ ทานา

นายเคน ผาพันธุ์ อายุ 83 ปี อดีตกำนันตำบลบ้านโต้น
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 14 มกราคม 2519

เอานามมาแต่ญาซาวนก
และนามหนองโนบ้าน

ตั้งอยู่ทางใต้ของหนอง
โพธิ์ อยู่ใกล้หนองเห้ง ต่อจาก
กุศโลก

ญาซาวนกมีน้อย มี
แต่ผักตบชวา

อายุบ้านจัก 60 ปี
ผู้มาตั้งบ้าน คือพ่อใหญ่
หา เฒ่าสิ่ญบาล เฒ่าบริบาล
มาแต่สารคาม

อาซีฟ เอ็ดนา

เอาชื่อหมู่บ้าน มาจากหนองญา
ซาวนก และหนองน้ำในหมู่บ้าน

ตั้งบ้านอยู่ทางทิศใต้ของหนองโพธิ์
อยู่ใกล้หนองเห้ง ซึ่งต่อมาจากบึงกุศโลก

ปัจจุบันหมู่บ้านมีน้อย
มีแต่ผักตบชวา

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี
ผู้มาตั้งบ้าน คือพ่อใหญ่หา พ่อเฒ่า
ศรีญบาล พ่อเฒ่าบริบาล อพยพมาจาก
มหาสารคาม

อาซีฟ ทานา

วิทยากรให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านหนองญาซาวนก เอาชื่อมาจาก
ต้นญาซาวนก ซึ่งเป็นพันธุ์ชนิดหนึ่ง ไข่เลี้ยงม้า และเอาหนองน้ำในหมู่บ้าน
เป็นสัญลักษณ์ด้วย

ชาวบ้านหนองญาซาวนก อพยพมาจากมหาสารคาม ภายใต้การนำ
ของนายหา นายศรีญบาล นายบริบาล อีกพวกหนึ่งมาจากบ้านหนองแวง
ภายใต้การนำของนางผ้าย และนายสุก

หินกอง, บ้าน

บ้านหินกองตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีจำนวนบ้าน 30 หลังคาเรือน ประชากร 162 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดจันทราคม เป็นสำนักสงฆ์² โรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านหินกอง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายชาย ปิสา

นายใบ ชาญประเสริฐ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหินกอง อายุ 45 ปี เกิดที่บ้านหินกอง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 15 มกราคม 2519

เอานามมาแตกกองหิน
ริมซี เพราะบ้านไปตั้งอยู่ริมซี
เป็นบ้านที่อุดมสมบูรณ์

นายน้อย ศรีพุทธา
ออกมาแต่บ้านโต้นก่อน
ชาวบ้านอื่นมาจากบ้านโต้น
อายุบ้านจัก 60 ปี
อาชีพ ไร่คณา

เอาชื่อหมู่บ้านมาจากกองหิน
ริมแม่น้ำซี เป็นบ้านที่อุดมสมบูรณ์

นายน้อย ศรีพุทธา ออกไปจากบ้านโต้น
ไปอยู่บ้านหินกองเป็นคนแรก
ชาวบ้านอื่น ๆ มาจากบ้านโต้น
อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี
อาชีพ ทำนา

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

นายสังข์ เพชรสีเขียว วิทยากรประจำบ้านโต้น อายุ 84 ปี
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 15 มกราคม 2519

บ้านนี้อยู่ทางตะวันออก
เฉียงใต้ของบ้านโต้น ห่างไปจัก
4 กิโลเมตร

อยู่ริมฝั่งซ้าย มีกองหินของ
ลำห้วย จังเอ็นหินกอง

ตั้งมาจัก 50 ปี
ชาวบ้านออกไปแต่บ้านโต้น
เขาเซียงน้อย กระเขา
เซียงใสอยู่แต่โคน
นอกนั้นกะมีพวกสารคาม
ร้อยเอ็ด มาอยู่
เดี๋ยวนี้คนออกไปอยู่บ้าน
ศรีสำราญ ทางตะวันออกของ
โรงพยาบาลโนนสมบูรณ์กันหลาย
อาชีพ เอ็ดคน

บ้านหินกองตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก
เฉียงใต้ของบ้านโต้น ห่างจากบ้านโต้น
4 กิโลเมตร

เป็นบ้านที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำชี มี
กองหินของแม่น้ำชีอยู่ จึงเรียกชื่อบ้านว่า
บ้านหินกอง

ตั้งมาประมาณ 50 ปี
ชาวบ้านอพยพไปจากบ้านโต้น
พ่อเขาเซียง* น้อย กับพ่อเขา
เซียงใส อพยพไปเป็นพวกแรก
นอกจากนั้น มีพวกสารคาม และ
ร้อยเอ็ด ตามมาอยู่ภายหลัง
ปัจจุบันชาวบ้านหินกอง อพยพไปอยู่
บ้านศรีสำราญ ทางตะวันออกของโรงพยาบาล
โนนสมบูรณ์กันมาก
อาชีพ ทำนา

วิทยากร ทั้งสองให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านหินกอง เอาชื่อมาจากกองหิน ริม
ฝั่งแม่น้ำชี ซึ่งอยู่ใกล้หมู่บ้าน เป็นชื่อบ้าน เป็นหมู่บ้านใหม่ อายุบ้านประมาณ 50-60 ปี
ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านโต้น ภายใต้การนำของ นายน้อย ศรีพุทธา และนายใส

* เป็นคำสมมติเรียกผู้ที่บวชเรียนมาแล้ว เมื่อบวชเป็นสามเณรเรียก
"จ้าว" ลี้อออกมาเรียก "เซียง" (ไพลิน-อีสาน หน้า 167)

บ้านทุ่ม, ตำบล

ตำบลบ้านทุ่ม ตั้งอยู่ในส่วนกลางของอำเภอเมืองขอนแก่น มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ จด ตำบลสาวะถี และตำบลบ้านค้อ

ทิศใต้ จด ตำบลบ้านเหล่า และตำบลบ้านหว้า

ทิศตะวันออก จด ตำบลในเมือง และตำบลเมืองเก่า

ทิศตะวันตก จด ตำบลหนองบัว และตำบลบ้านเหล่า *

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบ ยกเว้นบ้านหนองหลุมเป็นที่ลุ่ม

แหล่งน้ำที่สำคัญในหมู่บ้าน ไก่แก่นองหลุม บ้านหนองหลุม หนองม่วง บ้านบัว และหนองบึง บ้านแก่น้อย นอกจากนี้มีฝายกั้นน้ำ ก็ือฝายห้วยน้อย ฝายห้วยใหญ่ บ้านทุ่ม ฝายห้วยน้ำเค็ม บ้านหนองกอย ฝายโสกคลอง บ้านแก่งใหญ่ และฝายกุค้อไค้ บ้านกุดนางพวย **

ประชากรของตำบลบ้านทุ่ม มีจำนวน 31,046 คน เป็นชาย 15,729 คน เป็นหญิง 15,317 คน¹

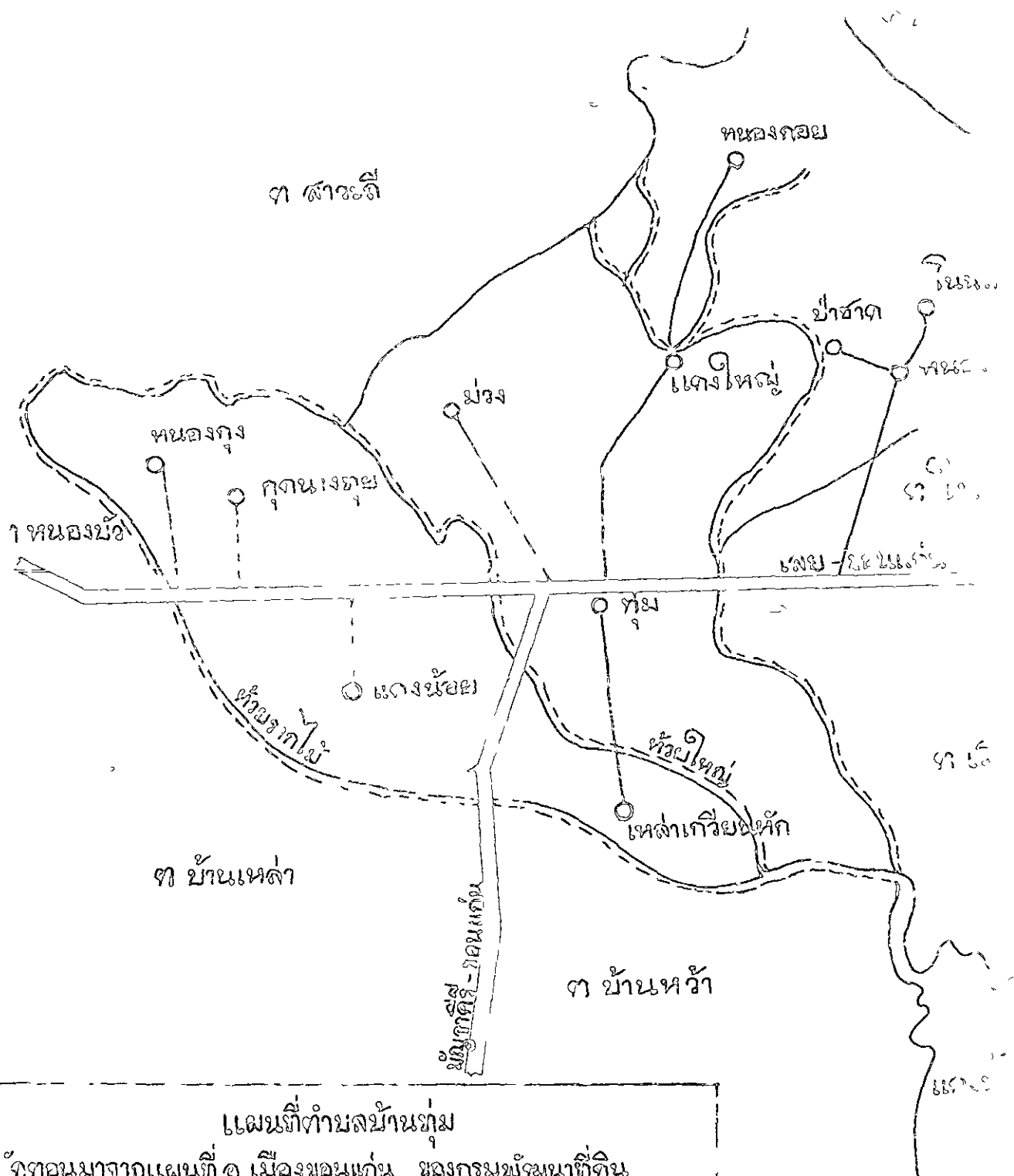
วัดในตำบลบ้านทุ่ม มีจำนวน 12 วัด เป็นพัทธสีมา 6 วัดคือ วัดศรีบุญเรือง วัดโพธิ์กลาง วัดยอกแก้ว วัดสว่างพิทยา วัดทรายมูล และวัดมณฑป นอกจากนั้นเป็นส่วนักสงฆ์²

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น มาตรฐาน 1:1,500,000.

** สัมภาษณ์นางรัตนา เทศประสิทธิ์ พัฒนาการตำบลบ้านทุ่ม เมื่อ 15 มกราคม 2519.

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

แผนที่ทำมบ้านหมู่
 จ.ทอนมาจากแผนที่ ๑ เมืองขอนแก่น ของกรมพัฒนาที่ดิน
 มาตราส่วน 1:๘๐,๐๐๐

————— ทางหลวง
 - - - - - ลำห้วย
 ~~~~~~ ทางระบายน้ำ

ในตำบลบ้านทุ่ม มีโรงเรียนทั้งหมด 11 โรง เป็นโรงเรียนราษฎร์ 2 โรง ซึ่งเปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และโรงเรียนประชาบาล 9 โรง ในจำนวนนี้เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย 3 โรง คือโรงเรียนบ้านทุ่ม โรงเรียนบ้านหนองหลุม โรงเรียนบ้านแก่งน้อย นอกจากนั้นเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น¹

การคมนาคมในตำบล มีรถยนต์เข้าถึงทุกหมู่บ้าน และมีจักรยานยนต์รับจ้างระหว่างถนนใหญ่ กับหมู่บ้าน

ถนนเข้าหมู่บ้าน เป็นถนนลงหินลูกรัง

การอาชีพ ทำนา รับจ้างในเมือง เชียงใหม่ ทำไร่ป่อ

ผู้นำท้องถิ่นที่ควรรู้จัก พระมหาทองสา ปรีชาคิลก วิทยากรบ้านทุ่ม นายทองปาน ศรีน้อย กำนันตำบลบ้านทุ่ม นายบุญลพ เพรงมา ครูใหญ่บ้านแก่งน้อย²

ในตำนานประวัติศาสตร์ บ้านทุ่มเคยเป็นที่ตั้งของเมืองขอนแก่น ในสมัยพระยานครศรีบริรักษ์(ภู) ระหว่าง พ.ศ. 2433-2442³ ซึ่งเหตุผลในการตั้งบ้านทุ่มเป็นเมืองขอนแก่น พระมหาทองสา ปรีชาคิลก สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นเพราะอยู่ใกล้ "ทางสาย" หรือทางหลวงสมัยโบราณเกิดต่อระหว่างกรุงเทพฯ-เวียงจันทน์ ต่อมาในครั้งจังหวัดขอนแก่นมีการถักถนนสร้างทางรถไฟ* ประกอบกับที่น้ำท่วมกันการน้ำ จึงได้ย้ายเมืองกลับมาตั้ง

¹ พะนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

² ก.

³ พระมหาคุณ ขุนศิริโก ประวัติวัดหนองแขวง เมืองเก่าขอนแก่น หน้า 33-34.

* สัมภาษณ์พระมหาทองสา ปรีชาคิลก ณ วัดยอกแก้ว บ้านทุ่ม เมื่อ 19 มกราคม 2519.

ที่บ้านเมืองเก่า¹ ก่อนที่จะไปตั้งเมือง อยู่ในตัวจังหวัดในปัจจุบันนี้

กุนนางทุย, บ้าน

บ้านกุนนางทุย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตำบลบ้านทุ่ม มีจำนวนบ้าน 61 หลังคาเรือน ประชากร 1,158 คน² วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีโพธิ์ทอง พระมหาประพันธ์ สุนันโท เป็นเจ้าอาวาส³ นายอ่วม วมโคตร เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายยา กันหาทุย อายุ 62 ปี เกิดที่บ้านกุนนางทุย เป็นหลานของผู้มาตั้งหมู่บ้าน เล่าเรื่องบ้านกุนนางทุย เมื่อ 18 มกราคม 2519

เดิมเป็นกุดอิทุย

มีกุดอยู่ มีเนื้อที่ 1 งาน ต่อมา

อิทุยไปปลูกผักที่กุดนั้น จึงเป็นกุดอิทุย

ต่อมาอิทุยเป็นคนแก่ เป็นนางทุย

นามกุดจึงเป็นกุนนางทุย

ชาวบ้านออกมาแต่บ้านทุ่ม

ผู้มาตั้งบ้านคือนางทุย พ่อใหญ่หาญ

บุญก็ พ่อใหญ่สี เหลาทอง ขุนอินทร์

เดิมเรียกว่าบ้านกุดอิทุย

มีกุด * เนื้อที่ประมาณ 1 งาน อี **

ทุยไปปลูกผักที่กุดนั้น กัดมาอิทุยมีอายุมากขึ้น

จึงเปลี่ยนกานำเข้าชื่อเป็น "นาง"

กุดแห่งนี้จึงเรียก "กุนนางทุย"

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทุ่ม

ผู้พาบตั้งหมู่บ้าน คือนางทุย พ่อใหญ่หาญ

บุญก็ พ่อใหญ่สี เหลาทอง ขุนอินทร์

¹พระมหาคุณ ขุนทิโก ประวัติวัดหนองแขวงเปือยเก่าขอนแก่น หน้า 34.

²พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

³เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

* ลาน้ำที่มีลักษณะยาวเหมือนห้วย หรือคลองขาดเป็นท้วง โขยที่ข้างต้นข้างปลาย กั้นเขินหรือตัน (พจนานุกรมภาษาคือสำเนา-ภาคกลาง หน้า 37)

** เป็นคำภาษาอีสาน หมายถึง "เก็กผู้หญิง" (ไทยดาร์-อีสาน หน้า 167)

อายุบ้านจัก 100 ปี

อาชีพ เอ้คนา

อายุหมู่บ้าน ประมาณ 100 ปี

อาชีพ ทำนา

นายววบ สมโกตร ผู้ใหญ่บ้านกุดนางทุย อายุ 45 ปี เกิดที่บ้านกุดนางทุย
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 18 มกราคม 2519

บ้านนี้เดิมชื่อกุดอีทุย เห็นว่า
มันหยาม จึงเปลี่ยนเป็นกุดนางทุย เปลี่ยน
ในสมัยกำนันเฉื่อย เสงมา

กุดหมายถึงห้วยที่ตัน

อีทุยเป็นชื่อผู้มาตั้งบ้านใกล้กุด

เดิมหมู่บ้านนี้ชื่อบ้านกุดอีทุย ต่อมาทาง
ราชการเห็นว่า เป็นคำหยาม จึงเปลี่ยนเป็นกุด
นางทุย เปลี่ยนในสมัยของกำนันเฉื่อย เสงมา
กุดคือห้วยที่ตัน
อีทุยคือชื่อของผู้หญิงที่มาอยู่ใกล้กุดแห่งนั้น

เป็นคนแรก

อายุบ้านจัก 100 ปี

วัดตั้งมาพร้อมกับบ้าน มันต่าง

มาสร้างใหม่ในที่เดิม

มีอาศักร้านอยู่ปากทุ่งนา มี

บวงสรวง เดือน 6 เดือน 12

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

วัดสร้างมาพร้อมกับหมู่บ้าน ต่อมา

กลายเป็นวัดร้าง ตอนก่อสร้างขึ้นบาใหม่

ของสำคัญในหมู่บ้าน มีศาลเทพารักษ์

อยู่ในนา มีพิธีบวงสรวงในเดือน 6 เดือน 12
ทุกปี

มีรถเมย์ เข้า-เย็น

อาชีพ เอ้คนา

มีรถประจำทางเข้าออก เข้า-เย็น

อาชีพ ทำนา

วิทยากรทั้งสองให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านกุดนางทุย เดิมชื่อบ้านกุดอีทุย คำว่า
"กุด" หมายถึงห้วยที่ตัน นางทุย หรือ อีทุย เป็นชื่อผู้หญิงที่มาอยู่ที่กุดแห่งนี้เป็นคนแรก

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านห่ม ภายใต้การนำของ
นางทุย นายหาญ ใหญ่ดี นายสี เหลาทอง ขุนวิเชียร

แก่งน้อย, บ้าน

หมู่บ้านแก่งน้อยตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตำบลบ้านทุ่ม มีจำนวนบ้าน 320 หลังคาเรือน ประชากร 3,648 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดศรีชมชื่น เป็นสำนักสงฆ์ พระมหาดยนต์ ถิระมุนี ภิรมยาการเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อ โรงเรียนบ้านแก่งน้อย เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ นายพิมพ์ แก้วผาง และนายคุสิต โพธิ์ปัสสา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายก้อน จาริขานนท์ อายุ 73 ปี เกิดที่บ้านแก่งน้อย เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 19 มกราคม 2519

แต่โคบ้านแก่งน้อย มีลักษณะ
เป็นโนน กะมีป่าแกง

ชาวบ้านออกมาแต่บ้านทุ่ม
มากัน 5 กองแก้ว มีพ่อใหญ่อดอ พ่อใหญ่
ขุนฤทธิ์ พ่อใหญ่อินทนิล พ่อใหญ่ศรีเบียง
พ่อใหญ่เสน

แต่ก่อนบ้านแก่งน้อย มีลักษณะ เป็นเนิน
และมีป่าไม้แกง*

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทุ่ม มากัน
ครั้งแรก 5 กองแก้ว ก็กองแก้วของพ่อใหญ่
อดอ พ่อใหญ่ขุนฤทธิ์ พ่อใหญ่อินทนิล พ่อใหญ่
ศรีเมือง และพ่อใหญ่เสน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

³สัมภาษณ์นายก้อน จาริขานนท์ วิทยากรบ้านแก่งน้อย เมื่อ 19 มกราคม 2519

* ป่าแกง เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นทั่วไป ป่าเบญจพรรณแล้งและชื้น เนื้อไม้สีแดง เรือ ๆ หรือสีน้ำตาลอมแดง แข็งแรงและทนทาน เลื่อยไสกบคมแก่ให้เรียบร้อย ชักเงาได้ดี ใช้ก่อสร้างบ้านเรือน โดยบากให้เป็นเสารอด ชื่อ กระดาน เป็นไม้ที่เพรียง หรือปลวก ไม่ค่อยทำอันตราย ทั้งเป็นไม้ที่กันไฟในตัว (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 191 - 192)

พลีไชยขุนฤทธิ เป็นผู้ใหญ่บ้านผู้
 แรก ผู้ใหญ่บ้านคนแรก ชื่อพลีไชยขุนฤทธิ
 อายุบ้านร้อยปีแล้ว อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
 อาชีพ เอ็นกนา เลี้ยงไหม อาชีพ ทำนา ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม
 ปูกมวน

พระมหาทองสา ปรีชาติลก อายุ 46 ปี บวชมา 26 พรรษา เกิดที่บ้านทุ่ง
 เล่าเรืองหมู่บ้าน เมื่อ 19 มกราคม 2519

แกง คือก้นไม้ชนิดหนึ่ง แกงคือไม้แดง
 น้อย คือบ้านน้อย ตั้งหลังบ้าน น้อย หมายถึงกึ่งที่ห่าง เมื่อเปรียบเทียบ
 แกงใหญ่ กับบ้านแกงใหญ่

ลักษณะดิน เป็นดินปนหิน ลักษณะดินในหมู่บ้านเป็นดินแดง ดินปนหิน
 เป็นดินแดง การเพาะปลูกก็ ถั่ว อ้อย ทำให้การเพาะปลูกไม่เจริญ
 ฝึกเคื่อง

วัดศรีชมชื่น มีศาลาการ วัดศรีชมชื่น บิสาการเปรียญใหญ่โต
 เปรียญใหญ่

อาชีพ เอ็นกนา เอ็นไ้ ปูกมวน อาชีพ ทำนา ทำไร่ ปลูกหม่อน
 เลี้ยงไหม และรับซื้อเศษเหล็ก เลี้ยงไหม และรับซื้อเศษเหล็ก
 บ้านนี้ใช้น้ำที่ตก บ้านนี้กินคานน้ำที่สุก

วิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับบ้านแกงน้อยว่า เขาซื้อมาจากไซ้แกง และจากสภาพ
 หมู่บ้าน ที่เป็นบ้านเล็ก ๆ หรือบ้านน้อย เมื่อเปรียบกับบ้านแกงใหญ่ที่มีมาก่อน
 บ้านแกงน้อย มีอายุ 100 ปีเศษ ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทุ่ง ภายใต้การนำของ
 นายออตอ ขุนฤทธิ นายอินทนิล นายศรีเมือง และนายเสน
 ปัจจุบันบ้านแกงน้อยมีประชากรมากกว่าบ้านแกงใหญ่

แกงใหญ่, บ้าน

บ้านแกงใหญ่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตำบลบ้านทุ่ม มีจำนวนบ้าน 224 หลังคาเรือน ประชากร 2,602 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดทรายมูล เป็นพัทธสีมา พระครูใบฎีกาเดิม เมธีวิโส เจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านแกงใหญ่ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ ผู้ใหญ่บ้าน ชื่อนายทองสิน สรรพสมบัติ และนายเพียร กรศักดิ์กา

นายตา เมืองสนธิ์ อายุ 65 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้านแกงใหญ่ระหว่าง พ.ศ. 2480 - 2515 เกิดที่บ้านแกงใหญ่ เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 17 มกราคม 2519

เอนามมาวากฎาใหญ่	เอาชื่อมาจากครูบาใหญ่ หรือพระครู
พระครูทิวสวารักษ์ เพ็ญมาวขที่นี่	ทางจารย์ ทามาวขที่หมู่บ้านนี้ เป็นอุปัชฌาย์**
เป็นอุปัชฌายะ ในเขตอีสาน	ในเขตภาคอีสาน
แกง คือป่าแกง	แกง หมายถึงป่าไม้แกง**

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

³ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาลสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* พระเถระ ผู้บวชกุลบุตรในพระพุทธศาสนา (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 507)

** ความหมายของคำว่า "ไม้แกง" ในแกงน้อย, บ้าน.

ชาวบ้านออกมาจากบ้านหมื่น
ห่างไปจัก 70 เส้น
ผู้พามายู่ คือทนายใหญ่ พระครู
ทิวศาวารย์ มาจากบ้านหมื่น เจ้าคุณราช
ธรรมมณี ก่อมาตุทนายใหญ่ไว้ที่วัดทรายมูล

อายุบ้านจัก 150 ปี
อาชีฟ เกมเอ็กนา เคียวนี้
เอ็กนา เอ็กไฮโป จันสาปะหลัง

นายบุญมี โสภทอง อายุ 75 ปี เกิดที่บ้านแดงใหญ่ เจ้าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 17 มกราคม 2519

เจ้าอาวาสมาแต่ทนายใหญ่ กระก
แกง

เป็นบ้านเก่า ยังมีอิฐอยู่ตาม
ดิน ถือว่าคงมีคนมาอยู่ก่อน

บ้านนี้เป็นบ่อเกิดการศึกษา
มีโรงเรียนประชาบาล ก่อนนั้น
ของเก่าแก่ของบ้าน มีกุฏิอยู่
อยู่ทางเหนือของบ้าน จะมีทนายใหญ่ที่วัด

อายุบ้านจัก 150 ปี
ชาวบ้านออกมาจากบ้านหมื่น
กันเขมิก ทนายใหญ่ พามายู่
อาชีฟ เอ็กไฮ เอ็กนา

เป็นกรรมกร

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหมื่น ซึ่งอยู่
ห่างไปประมาณ 70 เส้น

ผู้ที่นำชาวบ้านอพยพมาอยู่ คือพระครู
ทิวศาวารย์ หรือทนายใหญ่ ซึ่งพระราชา
ธรรมมณี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ได้สร้าง
ธาตุของหมู่บ้านตั้งหมู่บ้านไว้ที่วัดทรายมูล

อายุของหมู่บ้านประมาณ 150 ปี
อาชีฟ เกมท่ามาอย่างเกี้ยว บัววัน
ทาไรโป ไรวันสาปะหลังด้วย

เจ้าชื่อหมู่บ้านมาจากทนายใหญ่ กับ
ไม้แดง

หมู่บ้านนี้เป็นบ้านเก่า ยังมีอิฐอยู่
ตามดิน ถือว่าคงมีคนมาตั้งบ้านอยู่ก่อนแล้ว

บ้านนี้เป็นบ่อเกิดทางการศึกษา
มีโรงเรียนประชาบาลก่อนบ้านอื่นในละแวกนี้
ของเก่าแก่ของหมู่บ้าน คือกุฏิที่อยู่ทาง
ทิศเหนือของหมู่บ้าน และมีธาตุทนายใหญ่
อยู่ที่วัดทรายมูล

อายุหมู่บ้านประมาณ 150 ปี
ชาวบ้านออกมาจากบ้านหมื่นทั้งสิ้น โดย
พระครูทิวศาวารย์ พาชาวบ้านมาอยู่ที่บ้านนี้
อาชีฟ ทาไร ทานา เป็นกรรมกร

ประวัติของชื่อบ้านแก่งใหญ่ เอามาจากไม้แก่ง และคำว่ากรูบาใหญ่ที่หมายถึง พระครูทิวงกาจารย์ ซึ่งเป็นผู้นำชาวบ้านห่มศพพญาอยู่หมู่บ้านนี้

อายุหมู่บ้านประมาณ 150 ปี ยังคงมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์อยู่ว่าเคยเป็นที่ตั้งของบ้านเก่า เพราะมีคู และมีวัดอยู่ตามกัน แต่ยังไม่ได้ทำการค้นคว้า

หมู่บ้าน

บ้านห่ม ตั้งอยู่ริมทางขอนแก่น-เลย มีจำนวนบ้าน 931 หลังคาเรือน ประชากร 10,013 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดกรีนุญเรือง พระมหาสุบรรณ โกวิท เป็นเจ้าอาวาส วัดโพธิ์กลาง พระกิริ ปิยะมูโม เป็นเจ้าอาวาส และวัดยอดแก้ว พระเชียว จันทาญโณ เป็นเจ้าอาวาส วัดทั้งสามเป็นพัทธสีมา² มีโรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านห่ม เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย และมีโรงเรียนราษฎร ซึ่งสอนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 อีก 2 โรงเรียน* ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายบุญเฮ้า ยศดินเทียม นายนอย ยศดินเทียม นายสำเรียน ศรีกลชาญ และมีกำนัน ชื่อนายทองปาน ศรีน้อย

---

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

* จากการสำรวจหมู่บ้าน เมื่อ 19 มกราคม 2519.

พระมหาทองสา ปรีชาคิลก ป.ช. 8 อายุ 46 ปี บวชมา 26 พรรษา เกิดที่บ้านท่ม
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 19 มกราคม 2519

ชาวบ้านใช้นามบ้านท่ม
เอานามมาแก้กท่ม บางพวกกะว่า
พระพุทธรูปเจ้ามาท่มแล้วลายที่บ้านนี้

บ้านท่มเป็นบ้านเก่า แต่
โบราณ เว่ากันว่า "บ้านท่ม บ้านท่น
ซอนแก่น ชนบท" เป็นบ้านเก่าเดิมค
ของเก่าแก่ของบ้านคือเจกีย

เก่าอายุจักสามร้อยปี

เมื่อ 2 ปีก่อน พบพระ มีพระ
เนื้อชิน เนื้อวาน

อาชีพ เอ็ดคนา

นายบุญชวน จันทรวงศ์ อายุ 58 ปี ครูโรงเรียนบ้านท่ม เกิดที่บ้านท่ม เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 19 มกราคม 2519

เอานามมาแก้ "บรรทม"
สมัยรัชกาลที่สาม ปีการเดินทางไปรบ
ทางเวียงจันทน์ เดินทางมา"ทางสาย"

ชาวบ้านเรียกบ้านท่ม เอาชื่อมาจากต้น
กระท่ม* บางพวกก็ว่าพระพุทธรูปเจ้ามาท่มแล้วลายที่บ้านนี้

บ้านท่มเป็นบ้านเก่า แต่โบราณ มีคำ
กล่าวกันว่า "บ้านท่ม บ้านท่น ** ซอนแก่น ชนบท"
เป็นบ้านเก่าทั้งสิ้น

ของเก่าแก่ของหมู่บ้านคือเจกีย
มีอายุประมาณ 300 ปี

เมื่อ 2 ปีก่อน ได้พบพระ มีพระ
เนื้อชิน เนื้อวาน

อาชีพ ทำนา

เอาชื่อมาจากคำว่า"บรรทม" เพราะ
ในสมัยรัชกาลที่สาม มีกองทัพไปรบที่เวียงจันทน์***
เดินทางมา "ทางสาย"****

* ต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบกลมหนาหิบบ ดอกออกเป็นช่อกลมโต เค้าลูกหมาก ใช้
กอกขายเป็นสินค้า (ไม้เทศเมืองไทย หน้า 24)

** อยู่ในจังหวัดชัยภูมิ อีก 3 ชื่อ อยู่ในจังหวัดขอนแก่น

*** ไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ (เบื้องในภาคอีสาน หน้า 193-195)

**** ทางหลวงสมัยโบราณ ระหว่างกรุงเทพฯ ถึงเวียงจันทน์ (พระมหาทองสา
ปรีชาคิลก)

มาพักแรมที่นี่ เรียกว่าสำนัก

ตอนเช้าเมื่อยงอุกร กรมหลวง
ประจักษ์ เดินทางมาอีก มาค้างแรม
อายุบ้านจักไม่ต่ำกว่า 300 ปี
เก่ากว่า

อาชีพ เอ็กนา

มาพักแรมที่นี่ เรียกว่า สำนัก

สมัยรัชกาลที่ห้า กรมหลวงประจักษ์
ศิลปาคม * เดินทางมาค้างที่บ้านทุ่งอีก
อายุบ้านไม่น้อยกว่า 300 ปี
เก่ากว่าบ้านอื่นในตำบลนี้

อาชีพ ทำนา

วิทยากรทั้งสองให้ความรู้เกี่ยวกับความหมายของคำว่า บ้านทุ่ง เป็นหลายแนว
ว่าเอามาจากคำว่ากระทุ่ม บรรทม และคำว่าทุ่ม
บ้านทุ่งเคยเป็นที่ตั้งของเมืองขอนแก่น เป็นบ้านที่เก่าแก่ที่สุดในตำบลบ้านทุ่ง
อายุไม่ต่ำกว่า 300 ปี

โนนสวรรค์, บ้าน

บ้านโนนสวรรค์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของตำบลบ้านทุ่ง ปัจจุบัน
บ้าน 14 หลังคาเรือน ประชากร 110 คน** ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายหาญ ขุนเวียงจันทร์
นายสวด เขียวโสภา อายุ 52 ปี เกิดบ้านป่าซาด อยู่บ้านโนนสวรรค์ 32 ปี
เป็นพวกแรกที่มาอยู่ เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 16 มกราคม 2519

* พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ผู้บัญชาการมณฑลลาวพวน
ซึ่งมีที่ทำการมณฑลอยู่ที่หนองคาย ต่อมาเปลี่ยนเป็นอุตร (เมืองในภาคอีสาน หน้า 166)

** จากการสัมภาษณ์ นายสวด เขียวโสภา วิทยากรบ้านโนนสวรรค์ เมื่อ
16 มกราคม 2519.

เดิมเอ็นบ้านหนองแอก
 เพราะมีหนองรูปแอกใส่กาย
 เมื่อตางป่าหีบ สะอากตาขึ้น
 เห็นเป็นรูปโนนสูง จึงไล่ถามว่า
 โนนสวรรค์

ชาวบ้านมาแก่หนองหลุม
 ป่าซาค

มากันเป็นคู่ ก้อน่อใหญ่เข้า
 นามโสม พ่อใหญ่ชอก อุ่นจันท์ พ่อใหญ่ก่า
 เขียวโสกา พ่อของชอย พ่อใหญ่ค้วง
 สมสา พ่อใหญ่เกน จันทิพิตา พ่อใหญ่มาน
 ยามี พ่อใหญ่ชอก อุ่นจันท์ และพ่อใหญ่ผัน
 สิทน

พ่อใหญ่ชอก เป็นผู้ใหญ่บ้าน
 คนแรก คนที่สองคือนายหาญ

สภาพบ้านเป็นโลกใหญ่ เหนียว
 โลกมหาวิทยาลัย

ตั้งมา 30 ปีแล้ว
 อาชีพ เอ็กนา เอ็กไฮปอ
 มันสำปะหลัง

เดิมเรียกบ้านหนองแอก เพราะ
 มีหนองเป็นรูปแอก*
 เมื่อตางป่าถองออก เห็นเป็นรูปเนินสูง
 เกียนสะอากตา จึงเรียกว่า โนนสวรรค์

ชาวบ้าน อพยพมาจากบ้านหนองหลุม
 บ้านป่าซาค

ผู้ที่อพยพมาเป็นพวกแรก มีหลาย
 ครอบครัว ก้อน่อใหญ่เข้า นามโสม พ่อใหญ่ชอก
 อุ่นจันท์ พ่อใหญ่ก่า เขียวโสกา พ่อของณม
 พ่อใหญ่ค้วง สมสา พ่อใหญ่เกน จันทิพิตา
 พ่อใหญ่มาน ยามี พ่อใหญ่ชอก อุ่นจันท์ และ
 พ่อใหญ่ผัน สิทน

พ่อใหญ่ชอก อุ่นจันท์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน
 คนแรก ผู้ใหญ่บ้านมาปัจจุบันคือนายหาญ เป็นคน
 ที่สอง

ลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้าน เป็นโลก
 ใหญ่ เหมือนโลกมหาวิทยาลัยขงนแก่

ตั้งหมู่บ้าน 30 ปีแล้ว
 อาชีพ ทำนา ทำไร่ปอ บัธำปะหลัง

---

* ไม่ขวางขวางบนถองวัว หรือ ถวาย ที่ลากเทียมไป (พจนานุกรมภาคอีสาน-
 ภาคกลาง หน้า 513)

บ้านก้นการ จ้งย้ายหนี
ไปหลายตัว

เป็นบ้านที่ก้นการ ชาวบ้านอพยพ
ออกไปหลายครอบครัว

นายฉัน สีทน อายุ 66 ปี เกิดที่บ้านแก่งใหญ่ มาอยู่บ้านโนนสวรรค์
เป็นกลุ่มแรก เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 16 มกราคม 2519

เดิมเ็นบ้านหนองแอก กำนัน
นุ่ม ศรีกลชาญ ว่าเป็นบ้านใหม่ ย้าย
เอาชื่อหนองแอก เป็นโนนสวรรค์
เถอะ

เดิมชื่อบ้านหนองแอก กำนันนุ่ม
ศรีกลชาญ ให้ความเห็นว่า เป็นบ้านใหม่ ให้เปลี่ยน
เป็นบ้านโนนสวรรค์

ชาวบ้านมาแต่หนองหลุม ป่า
ซาก

ชาวบ้านอพยพ มาจากบ้านหนองหลุม
และบ้านป่าซาก

ตั้งมา 30 ปีแล้ว ใหม่สุด
ของตำบล

ตั้งบ้านมา 30 ปีเศษ เป็นบ้านใหม่สุด
ของตำบลบ้านทุ่ม

เป็นบ้านที่ก้นการ ไร่มีน้อย
บ่คุมกิน คนอพยพไปบ้านอื่น ไปหนองโก
โคกสูง อาเภอสีชมพู
อาชีฟ เอ็ดไฮ เอ็ดนา

เป็นหมู่บ้านที่ก้นการ ไร่มีน้อยไม่พอทำกิน
ชาวบ้านจึงอพยพไปอยู่หมู่บ้านอื่น เช่นบ้านหนองโก
บ้านโคกสูง อาเภอสีชมพู
อาชีฟ ท้าวไร่ ทานา

วิทยากรทั้งสอง ซึ่งเป็นพวกแรก ที่มาตั้งหมู่บ้าน ให้ความรู้ตรงกันว่า
บ้านโนนสวรรค์ เดิมชื่อบ้านหนองแอก เพราะมีหนองบึงรูปเหมือนแอกเทียมวัว ควาย
ต่อมากำนันนุ่ม ศรีกลชาญ แนะนำให้เปลี่ยนชื่อใหม่ เป็นบ้านโนนสวรรค์ เพราะมีลักษณะ
เป็นโนนสูง สวยงาม

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองหลุม และบ้านป่าซาก

เป็นหมู่บ้านที่ประชากรลดลง เพราะความก้นการ

ป่าซาก, บ้าน

บ้านป่าซากตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านโนนสวรรค์ และบ้านหนองหลุมมีจำนวนบ้าน 103 หลังคาเรือน ประชากร 1,553 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อ วัดศรีดอนกลาง เป็นสำนักสงฆ์ พระทองเหรียญ สิริธมฺโม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อ โรงเรียนบ้านป่าซาก เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดต้น³ นายช่วง ทรัพย์กล้า เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายตา เมืองสนธิ์ อายุ 65 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านแดงใหญ่ เกษอยู่บ้านป่าซาก เจ้าเรือนหมู่บ้านเมื่อ 16 มกราคม 2519

นามบ้านป่าซาก เอามาแตก

บ้านป่าซาก เอารือมาจากต้นชาค *

ชาค

ชาวบ้านออกมาแต่บ้านแดงใหญ่ ไปถึงไก่ไก่ไก่นา

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านแดงใหญ่ ไปอยู่ไก่ไก่ไร่ ไก่คันของเขา

เผ่าจันทเนตร กับเผ่ากาม ค้ำแก้ว ไปตั้งบ้านมูแรก ออกไปจากแดงใหญ่

ผู้นำอพยพ มาอยู่ ถิ่นผาเผ่าจันทเนตร กับหอเผ่ากาม ค้ำแก้ว

อายุบ้านจัก 100 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

¹พิจารณาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

³ส่วนการศึกษารัฐบาลขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* ต้นไม้ขนาดกลางขึ้นเป็นพุ่มเตี้ย ๆ ทั่วไปตามป่าเบญจพรรณขึ้น ทางภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคกลาง ใบจากเปลือกไม้หยาบ (ไม้เถาของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 311-312)

อาชีพ เอ็กโฮ เอ็กนา

อาชีพ ทำไร่ ทำนา

นายเงิน แสนพล อายุ 60 ปี เกิดที่บ้านป่าซาด เจ้าเรือนหมู่บ้านเมื่อ
16 มกราคม 2519

แก้ไอน้ำกษากหลาย ยังเคย

แก้ไอน้ำกษากหลาย ยังเคยเห็นอยู่

เบี่ยงอยู่ กษากใช้เอ็กเอียน

ใจต้นซาดทำบ้านเรือน

ถนนออกจากบ้านต้ม

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านต้ม

อายุบ้านจัก 100 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

อาชีพ เอ็กนา เอ็กโฮ

อาชีพ ทำนา ทำไร่

วิทยากรทั้งสอง ให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านป่าซาด เอาชื่อมาจากต้นซาด
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านต้ม และบ้านแก่งใหญ่ ภายใต้การนำของนายจันทเนตร
และนายคาบ ก้ามแก้ว
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

ม่วง บ้าน

หมู่บ้านม่วงตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านแก่งใหญ่ มีจำนวนบ้าน 397 หลังคา
เรือน ประชากร 4,538 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดมณฑป เป็นพัทธสีมา²
โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านม่วง³ นายสิงห์ ธีรวงศ์งาม

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 3.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 2 .

และนายปัม มุลมุย เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายริ้ว เป็งสะท้าน อายุ 39 ปี งบประมาณอะโงกนาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น เลิกที่บ้านม่วง เจ้าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 18 มกราคม 2519

เดิมเงินบ้านม่วงใหญ่ เพราะ
มีต้นม่วงใหญ่ 2 ต้น ขนาดสูง จัก 7
เมตร ลำต้นวัดได้ 4 เมตร ตั้งอยู่ริม
หนองม่วง เกือบตายไป 1 ต้น เหลือ
1 ต้น

พ่อแม่เจ้าแก้ว มักจะทำนายว่า
ต้นม่วงใหญ่ ถ้าล้มมากไปทางใด ฟ้าฝน
มักจะตกทิศทางทิศใด

ต้นม่วงใหญ่ ต้นแรกล้ม เมื่อ
4 ปีก่อน ชาวบ้านได้พากันทำบุญ
ผู้ขายเป็นบ้านแรก ชื่อพ่อใหญ่
อินทรวง หอมสมบัติ กับภรรยา
ชื่อน้อย มาแต่หนองเบญ
อายุบ้าน 300 ปีแล้ว
อาชีพ เอ็กโฮ เอ็กนา

พระมหาทองสา ปรีชาคิลก ป.ธ. 8 วัดธาตุ เมืองเก่า เป็นวิทยากร
ประจำตำบลบ้านทุ่ม เจ้าเรื่องบ้านม่วง เมื่อ 18 มกราคม 2519

เจ้านิมิตร มาจากกกม่วงป่า
ยังได้เขื่อนสาย ลูกกลม ๆ ม่วงบ้านลูกยาว
มีหนองโนบ้านชื่อหนองเหล็ก
กะหนองม่วง

เดิมเรียกว่าบ้านม่วงใหญ่ เพราะ
มีต้นมะม่วงใหญ่ 2 ต้น ขนาดสูง 7 เมตร
ลำต้นวัดได้ 4 เมตร ขึ้นอยู่ริมหนองม่วง
ปัจจุบันเหลือต้นเดียว

ผู้เฒ่าผู้แก่ มักจะทำนายว่า ถ้าลมมะม่วง
ถกทางทิศไหน ฝนฟ้าจะตกทิศทางทิศนั้น

มะม่วงใหญ่ต้นแรกตายเมื่อ 4 ปี
ที่แล้ว ชาวบ้านได้พากันทำบุญ
ผู้ขายบ้านม่วงเป็นคนแรกชื่อพ่อใหญ่
อินทรวง หอมสมบัติ กับภรรยาชื่อน้อย
อพยพมาจากบ้านตนเองเบญ
อายุหมู่บ้านประมาณ 300 ปีเศษ
อาชีพ ทำไร่ ทำนา

เจ้าชื่อมาจากต้นมะม่วงป่า ยังมีอยู่มาก
ลูกกลม ๆ มะม่วงบ้านลูกยาว
มีหนองน้ำในหมู่บ้าน ชื่อหนองเหล็กกับ
หนองม่วง

โรงเรียนประชาบาล อาตมา
หาเงินให้เขา 2 แสน

บ้านนี้มีโบสถ์พวกคริสต เข้าไป
ขอยเหลียว-พวกชู้ตูก ก็ยวนี้หายไปกับ
เหิมิกแล้ว

ทางราชการ ที่ต่อต้าน
คอมมิวนิสต์ เขาใช้ชาวบ้านเล่นหนัง
เรื่อง "ไฟเย็น"

ชาวบ้านวอกเขาเตบ้านม่วง
อาชีฟ เอ็กนา เอ็กโฮ
รับจ้าง

มีโรงเรียนประชาบาล เอามาหาเงิน
สร้างให้เขา 2 แสนบาท

บ้านนี้มีโบสถ์ของศาสนาคริสต์ เข้าไป
รักษาโรคเรื้อนให้แก่ประชาชน ปัจจุบันหายกัน
ไปหมดแล้ว

ทางราชการให้ชาวบ้านแสดงภาพยนตร์
เรื่อง "ไฟเย็น" ต่อต้านคอมมิวนิสต์

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านห่ม
อาชีฟ ทำนา ทำไร่ รับจ้าง

จากการสัมภาษณ์ วิทยากร ได้ทราบว่าบ้านม่วง เดิมชื่อบ้านม่วงใหญ่ เนื่องจาก
มีมะม่วงที่มีลักษณะใหญ่พิเศษอยู่ 2 ต้น ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถทำนาย
ฝนได้

ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านห่ม แต่ชาวบ้านที่มาอยู่พวกแรกก็อนายอินทร์
หอมสมบัติ อพยพมาจากบ้านหนองเบญจ

หนองกอย, บ้าน

บ้านหนองกอยตั้งอยู่ทางทิศเหนือสุดของบ้านห่ม มีจำนวนบ้าน 165 หลังคาเรือน
ประชากร 1,009 คน* วัดในหมู่บ้านชื่อวัดสระมณฑล

---

* สัมภาษณ์นายสุ่ม สิทธิ ผู้ใหญ่บ้านหนองกอย เมื่อ 17 มกราคม 2519.

เป็นสำนักสงฆ์¹ ปีโรงเรียนระดับประถมศึกษาก่อนต้นชื่อโรงเรียนบ้านหนองกอย²
ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสุ่ม สีหิ

นางจันทร์ศรี นันท์ถึ อายุ 73 ปี เกิดที่บ้านหนองกอย เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 17 มกราคม 2519

เป็นหนองบ้าน มีแต่ปากกอย
ป่ามัน เคยเดินนามว่าหนองกอย แต่
โคไม่ยอมเอาอีกเอาไม่เข้าหนอง
เกี่ยวนี้กอยที่หนองบ่มี มีแต่กอยที่โลก
ผู้มาตั้งบ้าน ชื่อพ่อเจ้ากิตติราช
พ่อเจ้าพิกล้า พ่อเจ้าบัว พ่อของข่อย

เป็นหนองในหมู่บ้าน มีแต่ปากกอย*
ป่ามัน เคยเรียกว่าบ้านหนองกอย ในสมัย
ก่อน ไกรยาก็ได้ลวดยก็เอาไปแช่ที่หนอง
ปัจจุบันกอยที่หนองหมกไป มีแต่กอยที่โลก
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน ชื่อพ่อเจ้ากิตติราช
พ่อเจ้าพิกล้า พ่อเจ้าบัว พ่อของฉัน

¹เจ้ากระดำเภาเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2516 หน้า 7.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกองการศึกษา
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* เป็นไม้ลงหัว ถีบเลื้อยไปตามพื้นดิน หรือพาดพันตามต้นไม้ใหญ่ มีกิ่งก้าน
ออกตามเถา ปีนขึ้นตามปากว่าง และโผล่เขาหัว ๆ ไป ยี่งนานปีตัวก็ยิ่งเจริญขึ้น
รับประทานเป็นกาดารได้ โดยเอาหัวขาคั้นเป็นแว่นบาง ๆ อย่างมันแกว แล้วใส่ตะกร้า
เอาไปแช่ทั้งน้ำไว้ ได้น้ำในควาน 2-3 วัน จึงเอางาข้างเมื่อออกให้หมด ตากจนแห้ง
จึงจะรับประทานได้ (ไม้เทศเมืองไทย หน้า 91 - 92)

มาแต่พระลับ พ่อเช่าขุนอินทร์ มาแต่
ชัยภูมิ

ชาวบ้านออกมาแต่บ้านพระลับ
บ้านแก่งใหญ่

อายุบ้าน 80 - 90 ปี

อาชีพ เอ็กไฮ เอ็กนา

นายสุ่ม สิทธิ อายุ 55 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองกอย เกิดที่บ้านเม็ก ฉายบ้าน
หนองกอย 30 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 17 มกราคม 2519

บ้านนี้ที่กอยหลาย เอมมาผ่าน
แม่น้ำ กอยชวนกันเอามาแต่บ้านนี้
ป็นที่โลกภูกิน เป็นโลกค่อจาก
มหาวิทยาลัย ถึงทองหนึบ

ชาวบ้าน อพยพมาจากบ้าน
แก่งใหญ่ บ้านพระลับ นามสกุล

"มาพระลับ" เกือบถึงหมู่บ้าน

ของเก่าแก่ มีคนเจ้าปู่ เป็น
ที่สักการะบูชา

อาชีพ เอ็กไฮ เอ็กนา
เป็นบ้าที่อุ้ม ยังมีของป่าอยู่หลาย

มาจากบ้านพระลับ พ่อเช่าขุนอินทร์
มาจากชัยภูมิ

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระลับ
และบ้านแก่งใหญ่

อายุหมู่บ้าน 80 - 90 ปี

อาชีพ ทำไร่ ทำนา

บ้านนี้ที่กอยมาก เอมทั่วกลอย
มาผ่านแม่น้ำ กลอยทั้งชวนกันมาจากหมู่บ้านนี้
ยังมีกลอยอยู่ที่โลกภูกิน ซึ่งเป็นโลกค่อจาก
มหาวิทยาลัย ขอนแก่น ถึงเขื่อนอุบลรัตน์

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านแก่งใหญ่
บ้านพระลับ นามสกุล "มาพระลับ"

มีอยู่เกือบครึ่งหมู่บ้าน

ของเก่าแก่ที่เป็นที่สักการะของชาวบ้าน
คือศาลเทพารักษ์

อาชีพ ทำนา ทำไร่ เป็นบ้าน
ที่อุ้มสมบูรณ์ ยังมีของป่าอยู่บาง

จากการสัมภาษณ์วิทยากร ได้ความรู้ตรงกับว่า บ้านหนองกอย เอมมาจากคำว่า
"กลอย" ซึ่งเคยมีอยู่เป็นจำนวนมาก ริมหนองของหมู่บ้าน ชาวบ้านอพยพมาจากบ้าน
พระลับ และบ้านแก่งใหญ่ ภายใต้การนำของนายถึกศิริราช นายคำ นายบัว และขุนอินทร์
อายุหมู่บ้าน 80 - 90 ปี

หนองกุง, บาน

บ้านหนองกุง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านทุ่ม มีจำนวนบ้าน 117 หลังคาเรือน ประชากร 1,504 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัด โขสืตาราม เป็นสำนักสงฆ์ กระโไบ ทัพชุมโม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อ โรงเรียนบ้านหนองกุง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายทองอินทร์ จันทะนาบ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

พระมหาทองสา ปรีชาศิลป์ ป.ธ.8 วัดญาณธำมณีย์ เจ้าเรือนทองทอง
เมื่อ 18 กรกฎาคม 2519

มีพจนน่อย บู้ติควัก ไฉน
พจนน่อยเล็ก ๆ ตั้งอยู่ติดกับวัดโฆสิตาราม
ทเวองกุง เพราะมีกกกุงริงหนอง
เรียกชื่อหนองว่า หนองกุง เพราะมีคันกุง*
อบูริมหนอง

พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

๒. เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น ราชวัตร และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๑๘ หน้า ๗.

3 ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น   ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการศึกษา
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา   2517 หน้า 3.

* ภาคอีสานเรียก "กุง" ภาคเหนือเรียก "กึ่ง" ภาคกลางเรียก "พลวง" เป็นต้นไป
ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูงชะลูด ขึ้นเป็นหมู่ ๆ ในป่าแดงทั่วไป มีชุมชนทางภาคเหนือ
และอีสาน

เนื้อไม้สีน้ำตาลอมชมพู ทั้งไว้นานสีเข้มขึ้น ไม้กว้าแตกกว้าฝืนไม้ทนนัก ถ้าใช้
ในร่มเท่านั้น ก็อยู่ได้สบาย ไม้ก่อสร้างบ้านเรือน เช่น ช่อ รอก ตง พื้น ฝา
(ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 81)

ชาวบ้านแยกมาแต่บ้านม่วง
อายุบ้านจักล้อยปี
อาชีพ เด็ดคนา

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านม่วง
อายุบ้านประมาณ 100 ปี
อาชีพ ทำนา

นางเพ็ง ชุมพวง อายุ 55 ปี เกิดที่บ้านเหล่าโพหนอง เกยอยู่
บ้านหนองกง เจ้าเรือนหมู่บ้าน เมื่อ 18 มกราคม 2519

มีหนองเนื้อที่ 3-4 ไร่ เอ็น
หนองกง เพราะเคยมีกกงูใหญ่ขึ้น

มีหนองเนื้อที่ประมาณ 3-4 ไร่
เรียกกันว่าหนองกง เพราะเคยมีต้นกกงูใหญ่
อยู่ที่ริมหนองนั้น

พ่อใหญ่หง แม่ใหญ่คำ แดก
ติดตามจากลูกนางขุย ไปอยู่ริมหนอง
ให้ไก่ไสนา แล้วบิ่นบ้านเก่า

พ่อใหญ่หง และแม่ใหญ่คำ อพยพหนี
ใช้ทรัพย์สิน จากลูกนางขุยไปอยู่หนองกง ซึ่งอยู่
ใกล้ไร่แดงของเขา แล้วไปปักดัดดินเดิม

ชาวบ้านออกมาแต่ลูกนางขุย
อาชีพ เด็ดคนา

ชาวบ้านอพยพมาจากลูกนางขุย
อาชีพ ทำนา

วิทยากรทั้งสอง ให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านหนองกง เอาชื่อมาจากหนองกง
ซึ่งเป็นหนองที่มีต้นกก หรือต้นพลวงอยู่ริมหนอง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านม่วง บ้านลูกนางขุย ภายใต้การนำของนายหง นางคำ
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

หนองหลุม, บ้าน

หมู่บ้านหนองหลุม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านทุ่ม มีจำนวนบ้าน
250 หลังคาเรือน ประชากร 2,208 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสว่างพิทยา

---

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

เป็นพัทธสีมา พระกรุวีนัยธรฑู ลาสิกสุสโร เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนระดับประถม
ศึกษากอนปลาย ในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านหนองหลุม² นายฐ นันท์ก็ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายทองพันธุ์ สิมสา อายุ 68 ปี เกิดที่บ้านหนองหลุม เจ้าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 16 มกราคม 2519

เงินนามบ้านตามนามหนองหลุม

บิณฑอง มีหลุมลง

ชาวบ้านออกมาแต่บ้านหมี่ มา

เฮ็ดไฮ้ เฮ็ดสวน บู่ข้าง ๆ หนองหลุม
ข้างกันสองบู่ บู่แรกมีพ่อใหญ่หม่อ ชัยนิคม
กะบู่แห่งเป็นหัวหน้า ตั้งเฮียนบู่ข้าง

หนองหลุม

บู่สองมีพ่อใหญ่ฉิ่ง กะท่านบู่
ขุนวงษ์ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้น ตั้ง
เฮียนบู่กับหนองเลี้ยว ซึ่งเป็นหนองน้อยๆ
บึงกเลี้ยวอ่วมหนอง

เรียกชื่อหมู่บ้านตามชื่อหนองหลุม

บิณฑองมันเป็นหลุม *

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหมี่ มาทำไร่

ทำสวน อยู่ข้าง ๆ หนองหลุม ขากัน 2 บู่
บู่แรกมีพ่อใหญ่หม่อ ชัยนิคม กับบู่แห่งเป็นหัวหน้า
กลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ข้างหนองหลุม

บู่ที่สอง มีพ่อใหญ่ฉิ่ง กับท่านบู่ขุนวงษ์

ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้น ตั้งบ้านเรือนอยู่บ้าน
หนองเลี้ยว ซึ่งเป็นหนองเล็ก ๆ มีคันเลี้ยว **
รอบหนอง

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* บุบลง คำล. ไม่เต็ม หรือทรุค (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 446)

** ชื่อพักรู้ไม้ชนิดหนึ่ง มี 3 ชนิด คือเลี้ยวส้ม เลี้ยวโผ และเลี้ยวเกรือ
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 425)

ย้ายมาจัด 2-3 ปี ได้เห็น
วัดสว่างพิทยา ริมหนองหลุม ทำโปง
ให้พระ

อายุประมาณ 300 ปี

อาชีวะ เรือนมา

พระบาทหลวงลา ปรีชาภิกข ป. ๕. ๘ เกิดที่บ้านทุ่ง เป็นวิทยากรประจำตำบล
บ้านทุ่ง เขาเริ่มหมู่บ้านเมื่อ 16 กรกฎาคม 2519

ที่ใช้น้ำจากหนองหลุม เพราะ
ตั้งอยู่ริมหนองหลุม

หนองหลุม คือหนองน้ำหลุม
คงเป็นที่เก็บน้ำ

สภาพบ้านเป็นที่ทำเลดี ทิศ
เหนือเป็นป่า เว้น "ป่าโคกใหญ่"
มีหินขาว หินกรวด เป็นป่าเดียวกับ
ป่าวิทยาลัยขอนแก่น ทิศใต้เป็นทุ่ง
เป็นนา

บ้านหนองหลุมมีบ้านที่
เจริญ โรงเรียนประชาบาล ประมวล
โคกที่ 1

ชาวบ้านออกมาเก็บบ้านทุ่ง

เมื่อย้ายบ้านมาได้ 2-3 ปี ได้สร้าง
วัดสว่างพิทยา ไว้ริมหนองหลุมและทำโปง
ให้พระ

อายุหมู่บ้านประมาณ 300 ปี

อาชีพ ทำนา

ที่เรียกว่าบ้านหนองหลุม เพราะบ้านนี้
ตั้งอยู่ริมหนองหลุม

หนองหลุม คือหนองน้ำหลุม หรือหนอง
เป็นที่เก็บน้ำได้

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ทำเลดี ทิศ
เหนือเป็น "ป่าโคกใหญ่" มีหินขาว หินกรวด
เป็นป่าเดียวกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น ส่วนทิศใต้
เป็นทุ่งนา

หมู่บ้านนี้เป็นบ้านที่เจริญ โรงเรียน
ประชาบาล เกษประมวลโคกที่ 1

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทุ่ง

* ระฆังขนาดใหญ่ ทำด้วยใบหรือโลหะ ใช้กระทุ้ง เมื่อใดเกิดเสียงถึงเป็น
สัญญาณตำรวจเด็กใช้แขวนคอถวาย (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 269)

เป็นเขียนของเจ้าคุณราชสิทธิมนี   บ้านนี้เป็นที่เกิดของ พระราชสิทธิมนี*
 ป.ฉ. 9 คณะ 5 วัดมหาธาตุ ท่านทำ   ป.ฉ. 9 คณะ 5 วัดมหาธาตุ เป็นผู้ทำบ้าน
 ให้บ้านหนองหลุมเจริญ   -   หนองหลุมได้เจริญขึ้น

วิทยากร ทั้งสองให้การสัมภาษณ์ตรงกันว่า บ้านหนองหลุม เอาชื่อมาจาก
 ชื่อหนองน้ำในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่ต่ำ หรือทรุดลง สามารถเก็บน้ำได้

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทุ่ง ภายใต้การนำของนายห่อ ชัยนิค นายแห่ง
 นายรัง กับขุนนาง

อายุหมู่บ้านประมาณ 300 ปี

หมู่บ้านหนองหลุม เป็นบ้านที่เจริญ มีโบสถ์หลังใหญ่ เนื่องจากเป็นบ้านเกิดของ
 บุคคลสำคัญทางพุทธศาสนาของชาวไทย คือพระราชสิทธิมนี (โชก) ซึ่งท่านมีส่วนสำคัญในการ
 พัฒนาหมู่บ้านด้วย

* เกิดชื่อหมู่บ้าน นามโสม เกิดใน พ.ศ. 2461 สมเด็จพระวันรัต เขมจารี
 เปลี่ยนชื่อให้ว่า "โชก" บิดามารดา ชื่อ นายเห้ง-นางน้อย นามโสม ผู้ชื่อขุนนาง
 ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกในการตั้งหมู่บ้าน และเป็นผู้ใหญ่บ้านสืบต่อกันมาหลายสมัย

พระราชสิทธิมนี เป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา วัดมหาธาตุ ท่านได้รับ
 การเคารพยกย่องจากชาวไทย และชาวต่างประเทศ ว่าเป็นจอมปราชญ์ระดับโลก
 มีความรู้แตกฉานหลายภาษา สามารถเทศนาธรรมได้อย่างลึกซึ้งหลายภาษา เช่น ภาษา
 อังกฤษ เยอรมัน ฮอลแลนด์ ฝรั่งเศส อินเดียน คังคา พม่า (เทพสิทธิมนี 5 ธันวาคม
 2513 ใจปรากฏจำนวนหน้า และวารสาร ขวัญเรือน ฉบับเดือน พฤษภาคม 2519
 หน้า 27-28)

เหล่าเกวียนหัก, บ้าน

บ้านเหล่าเกวียนหัก ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านทุ่ม มีจำนวนบ้าน 90 หลังคาเรือน ประชากร 1,402 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโนนขาม เป็นสำนักสงฆ์ พระโง๊ะ คุมภิกษุญญ เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านเหล่าเกวียนหัก เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาขนาดตอนต้น³ นายลำเอียง เข็มทรัพย์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

พระมหาทองสา ปรีชาดิศร ป.ธ. 8 เกิดบ้านทุ่ม เจ้าเรือนหมู่บ้าน เมื่อ 19 มกราคม 2519

บ้านเหล่าเกวียนหัก เอานาม
มาแต่เหล่า คือโลกหรือป่า ห้วยไโฮ
ปายนา

บ้านเหล่าเกวียนหัก เอาชื่อมาจากเหล่า*
คือโลกหรือป่า ซึ่งอยู่หัวไร่ปลายนา

คำว่าเกวียนหัก เพราะยาบฝน
ถนนข้ามผ่านเหล่า เกวียนมักหักเพราะ
ดินเหนียว เป็นหลุมเป็นบ่อ

คำว่าเกวียนหัก เพราะในหน้าฝน ถนน
ข้ามผ่านเหล่า ซึ่งเป็นดินเหนียวเป็นหลุมเป็นบ่อ
เกวียนจะหักลง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการศึกษา
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* ไร่ หรือสวนที่ทิ้งร้าง จนเกิดหญ้า และต้นไม้ขึ้นรกรุงรัง (พจนานุกรม
ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 461)

สภาพบ้านก้นถาวร บ่บ่มีน้ำ
อาชีวะ เอ็ดคนา สานแห

เป็นหมู่บ้านที่ก้นถาวร ไม่มีน้ำ
อาชีวะ ท่านา สานแห

พระพุทฺธ ญาณโฆโธ อายุ 97 ปี บวชบา 25 พรรษา เกิดที่บ้านท่ม
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 19 มกราคม 2519

แต่ก่อนพ่อค้าเขาจากโพนทอง
ทองหลวง ขนเข้ามาขายบ้านท่ม มาถึง
บ้านนี้ ก็ยกไปบ่ได้ จึงหักทุกราย

สภาพบ้านเป็นโนนสูง โนน
หินแอ่ ป่าจิก ป่าฮัง มีฝายเอิ้น โสกลเก่า
น้อย มันฮาย

ชาวบ้านมาแต่ภูทักวง โกลุ้ม
ห้วยชัน มีพ่อใหญ่คำ เป็นช่างเหล็ก
ออกไปแต่บ้านท่มผู้เคียว

ผู้ตั้งบ้านคือขุนอรัญ เป็น
พ่อตาของ พ่อใหญ่สง ผู้ใหญ่คนเก่า
อายุบ้านจัก 100 ปี

สมัยก่อนมีพ่อค้าชาวชนชาวมารจากบ้าน
เหล่าโพนทอง บ้านทองหลวง มาที่บ้านท่ม พอบา
ถึงบริเวณบ้านนี้เกรวียนจะหักทุกราย

สภาพหมู่บ้านเป็นเนินสูง ปีนเนินหินกรวด
มีป่าแจ้ง ป่ารัง มีฝายชื่อ โสกลเก้าน้อย *
สมัยก่อนใช้น้ำมาก

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านภูทักวง
จากว่าเอาโกลุ้มพิสัย และบ้านห้วยชัน มีพ่อใหญ่คำ
เป็นช่างเหล็กอพยพไปจากบ้านท่ม แต่ผู้เคียว

ผู้ตั้งหมู่บ้าน ชื่อขุนอรัญเป็นพ่อตาของ
นายสง ผู้ใหญ่บ้านคนก่อน
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

วิทยากรทั้งสอง ให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านเหล่าเกรวียนหัก มาจากคำว่า "เหล่า"
ซึ่งหมายถึง "ป่า" และคำว่า "เกรวียนหัก" เนื่องจากสภาพของหมู่บ้านในหน้าฝนเป็นหลุม
เป็นบ่อ เกรวียนของพ่อค้าชาวจะหักเสมอ

* พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 427 ให้ความหมายของ "โสกล" ว่า
หมายถึง โตรก หรือที่ซึ่งเป็นแอ่งลึก หรือน้ำไหลวนเป็นร่องลึก

วิทยากรเล่าว่าพอมารถึงโตรกแห่งนี้ จะเห็นผีซึ่งเกล้านม จึงเป็นที่หวั่นเกรง
ของชาวบ้านมาก

ชาวบ้านส่วนใหญ่ อพยพมาจากบ้านกกกวาง และอำเภอโกสุมพิสัย
 ชุมอรัญ เป็นคนแรกที่มาตั้งหมู่บ้าน
 อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

บ้านห้วย, ตำบล

ตำบลบ้านห้วย ตั้งอยู่ทางทิศใต้ ของอำเภอเมืองขอนแก่น มีอาณาเขตดังนี้
 ทิศเหนือ จดตำบลบ้านทุ่ม และตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น
 ทิศใต้ จดตำบลบ้านโพน อำเภอเมืองขอนแก่น
 ทิศตะวันออก จดตำบลคอนช้าง อำเภอเมืองขอนแก่น
 ทิศตะวันตก จดตำบลบ้านเดื่อ ถึงอำเภอบ้านฝาง*
 ลักษณะภูมิประเทศ บางตอนเป็นที่สูง เช่นบ้านเหล่าโพนทอง บางตอน
 เป็นที่ลุ่ม เช่น บ้านหนองเหล่า ฤดูแล้งน้ำท่วมบ้าน
 การคมนาคมไปได้โดยสะดวก มีถนนสายขอนแก่น-มัญจาคีรี แต่ละหมู่บ้าน
 มีถนนลงหินลูกรัง
 แหล่งน้ำธรรมชาติ มีลำห้วยสี่ฝั่ง ไหลจากถึงอำเภอบ้านฝาง ผ่านบ้าน
 เหล่านาคี บ้านทองหลาง ไปลงแก่งน้ำต้อน**
 ตำบลบ้านห้วย แบ่งออกเป็น 9 หมู่บ้านคือ บ้านโคกสูง บ้านทองหลาง
 บ้านหนองคู บ้านหนองเก่า บ้านหนองทุ่ม บ้านเหล่านางาม บ้านเหล่านาคี
 บ้านเหล่าโพนทอง บ้านห้วย

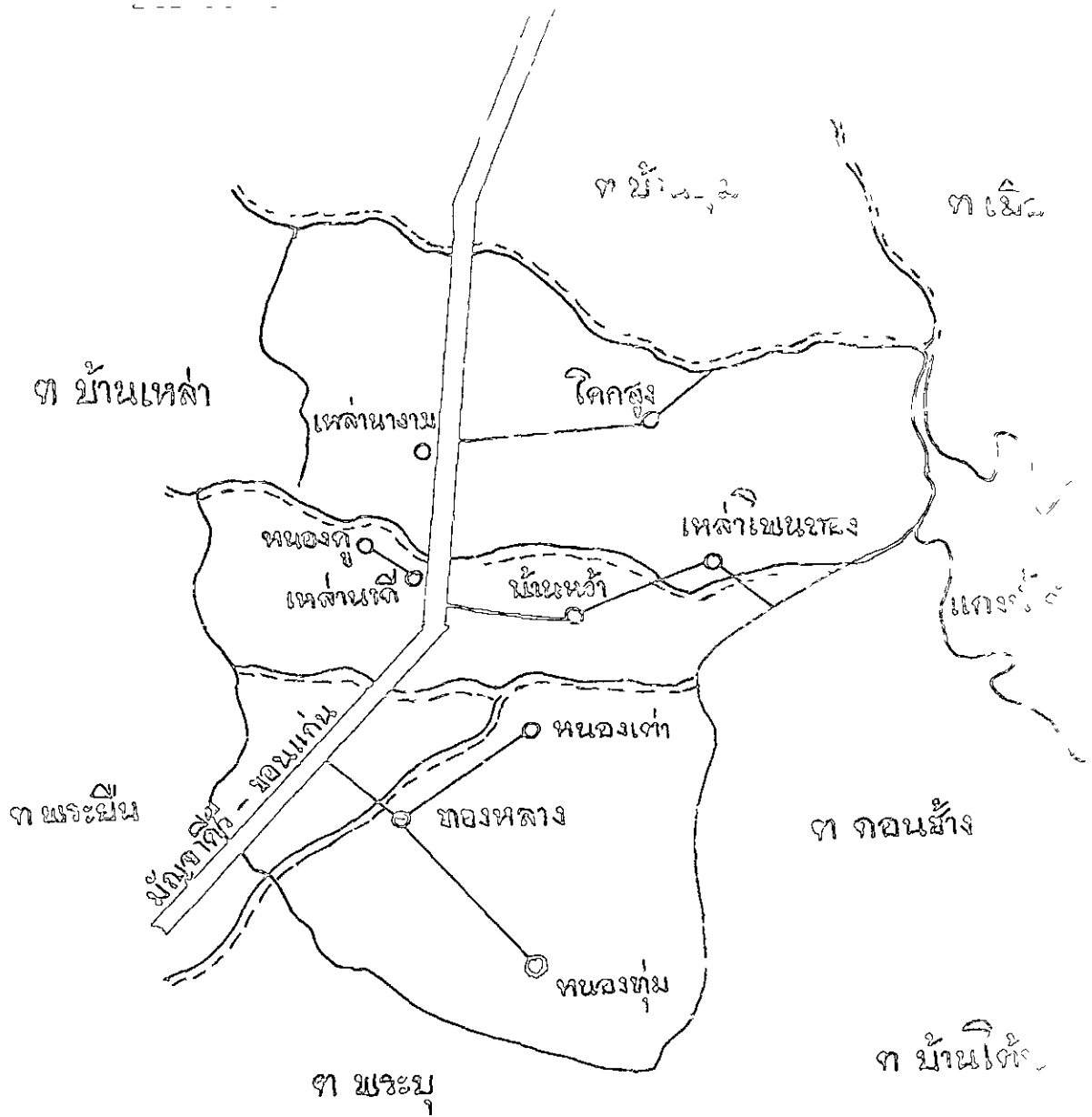
มีประชากร มีจำนวนทั้งสิ้น 8,433 คน เป็นชาย 4,190 คน เป็นหญิง
 4,243 คน¹

---

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น
 มาตรฐาน 1:1,500,000.

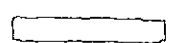
** สัมภาษณ์นายเกษม โลหะบาน พัฒนาการ ตำบลบ้านห้วย เมื่อ 19 มกราคม
 2519

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
 ขอนแก่น ศ.ศ. 2518 หน้า 8.

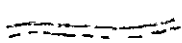

แผนที่ตำบลบ้านไร่

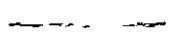
ตัดทอนมาจากแผนที่ ๑ เมืองขอนแก่น ขงกรมพัฒนาที่ดิน
มาตราส่วน 1:20,000

ทางหลวง

ลำห้วย

ทางรถไฟ

หมู่บ้าน

วัดทั้งตำบล มีอยู่ 8 วัด เป็นพัทธสีมา 4 วัด คือวัดสามัคคี วัดโพธิ์ชัย วัดกระดลองสีผึ้ง วัดโพธิ์ทอง นอกจากนั้นเป็นสำนักสงฆ์¹

โรงเรียนในตำบลมีทั้งหมด 5 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ตอนปลาย 1 โรง คือโรงเรียนบ้านห้วย อีก 4 โรงเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น²

การอาชีพ อาชีพหลักคือการทำนา อาชีพรอง เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงไหม

การพัฒนา มีการพัฒนาเน้นหนักประเภท ก ที่บ้านเหล่านาคี โดยพัฒนาทุกด้าน

การพัฒนาเน้นหนักประเภท ข ที่บ้านเหล่าโพธิ์ทอง พัฒนาลดกว่าบ้านเหล่านาคี*

จากการสำรวจค้นคว้า ถึงแม้ตำบลบ้านห้วย จะเป็นตำบลขนาดเล็กแต่เื่อมองจาก อยู่ใกล้ทางหลวงไปมาสะดวก และได้รับการพัฒนา จึงเป็นตำบลที่เจริญ โดยเฉพาะบ้านเหล่านาคี มีการพัฒนาทุกด้าน และเป็นที่นิยมชมทั้งโดยชาวไทย และชาวต่างประเทศ เป็นหมู่บ้านตัวอย่างของจังหวัดขอนแก่น จึงทำให้บ้านที่ใกล้เคียง ได้รับอิทธิพล จากการพัฒนาของบ้านเหล่านาคีด้วย โดยเฉพาะด้านอาชีพ เช่น สวนแห สวนอวน และทอดผ้าฝ้าย

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7-8.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* จากการสัมภาษณ์นายเกษม โลหะบาน พัฒนาการตำบลบ้านห้วย เมื่อ 19 มกราคม 2519.

โลกสูง, บ้าน

บ้านโลกสูงตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านเหล่านาคี มีจำนวนบ้าน 112 หลังคาเรือน ประชากร 680 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีภูมิเรือง เป็นสำนักสงฆ์ พระวิรัช อุตตโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโลกสูง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายหล้า จันดา

นางเข็ม ศรีทองแก้ว อายุ 78 ปี เกิดที่บ้านหัน อยู่บ้านโลกสูง เมื่ออายุ 5 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 21 มกราคม 2519

เป็นโลก มีแต่ป่า มีแต่ข้าง
แต่เกีย

ถนนผ่านบ้านเป็นทางเก่า
เข้าทางมิตรภาพ มาหนองขาม สะอาด
โรงต้ม โลกสูง ออกเหล่านางาม

สภาพบ้านเป็นโลก มีแต่ป่า มีข้าง
มีเสือ

ถนนผ่านหมู่บ้าน แยกจากถนน
มิตรภาพขอนแก่น-อุดร เข้าทางบ้านหนองขาม
บ้านสะอาด โรงงานต้มกลั่นสุรา มาบ้านโลกสูง
ออกถนนสายมัญจาคีรี-ขอนแก่น ที่บ้านเหล่านางาม

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น คำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทาเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

ชาวบ้านมาแต่บ้านหัน
ผีแข็ง เจ้าหัวครุมีกมายุ ยันผี
ยุบได้ จึงย้ายมา บ้านหันกายเป็น
บ้านฮ้าง

ผู้พ่ายย้ายถือพ่อของช่วย
ชื่อขุนพิบูลย์ เป็นผู้ใหญ่บ้านโคกสูง
ตอนมาเมื่อ 4-5 ก้าว
มีสองมีเตาหมื่นนา เฒ่า
มหาหงษ์

อายุบ้านไม่ต่ำกว่า 70-80 ปี
เฒ่าเฒ่า เฒ่าเฒ่า เฒ่าเฒ่า

นายบุญจันทร์ กำนันชา อายุ 65 ปี เกิดที่บ้านโคกสูง เฒ่าเฒ่าหมู่บ้านเมื่อ
21 มกราคม 2519

เป็นโคก แก้วเป็นหลังเต่า
เหมือนบ้านสี่ฐาน หรือบ้านพระนุ
ตอนเป็นเด็กเคย มีเสีย
มากินจัว
มีสระขุด ตักจากยอดห้วย
หาค

แยกบ้านมาแต่บ้านหัน
พ่อใหญ่ ขุนพิบูลย์ พ่อของแม่ ใหญ่เข้ม
พายุมา บ้านหันกายเป็นบ้านฮ้าง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหัน
ซึ่งต่อมาเป็นบ้านร้าง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของ
โรงเรียนบ้านหว่า เหตุที่อพยพ เนื่องจาก
กลัวผีของพระที่เรียกว่า "เจ้าหัวครุมี" *
ผู้มาตั้งบ้าน เฒ่าที่รู้จักชื่อขุนพิบูลย์
ซึ่งเป็นพ่อของฉัน เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก
ตอนย้ายมาบ้าน 4-5 หลังคาเรือน
กลุ่มที่ 2 มีพ่อเฒ่าหมื่นนา พ่อเฒ่า
มหาหงษ์

อายุหมู่บ้านไม่ต่ำกว่า 70-80 ปี
อาสี" หานา ท่าไร่ ท่าเกลือ

สภาพบ้านเป็นโคก แต่ไม่สูงเป็น
หลังเต่า เหมือนบ้านสี่ฐานหรือบ้านพระนุ
ตอนเป็นเด็ก ๆ หมู่บ้านเป็นป่าดิบ
เคยมีเสือ มากินวัวของชาวบ้าน
มีสระขุด ตักคอนบาวจากปลายของ
ลำห้วยหาค

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหัน พ่อใหญ่
ขุนพิบูลย์ พาชชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหัน
ซึ่งต่อมากลายเป็นบ้านร้าง

* หัวครุ เป็นสมณศักดิ์ ของพระที่ได้รับการทศนั (สร่งนั) จากทนาย 3 ครั้ง
และได้รับการจารึกชื่อในแผ่นทองคำ (ไทยลาว-อีสาน หน้า 168)

หัวครุปีถึงหมายถึงหัวครุที่ตามอก

ต่อมาได้เป็นโรงเรียนบ้านหว้า
อายุบ้านจัก 70 ปี

ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบ้านหว้า
อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านโลกสูง ได้ลักษณะมาจากภูมิประเทศของหมู่บ้าน
ซึ่งเป็นที่สูง เป็นโลก

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านตัน ซึ่งก่อนมากลายเป็นบ้านร้าง ปัจจุบันเป็นที่ตั้ง
ของโรงเรียนบ้านหว้า

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

ทองหลาง, บ้าน

บ้านทองหลาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านหว้า มีจำนวนบ้าน 309
หลังคาเรือน ประชากร 1,917 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดระคลองสี่ฝั่ง เป็นพัทธสีมา
มีพระอธิการพรหมฯ สุขวโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านทองหลาง
เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายแดง กำนันตำบล กับนายอินทร์ ไททองหลาง
เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 8.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

³ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

นายผง นวเคมี อายุ 84 ปี เกิดที่บ้านทองหลาง เจ้าเรือนหมู่บ้าน เมื่อ
22 มกราคม 2519

เอนามมาแตกทองหลาง
ต้นเป็นหนาม ใบคล้ายใบโพธิ์ คอกกล้วย
คอกวัน

มีลำห้วยสีผึ้งจากแก่งน้ำก้อน
ผ่านหัวบึง หัวสา หนองเต่า ทองหลาง
ถึงบ้านเหล่า

วัดชี้อวัคตะกอลสีผึ้ง มีกอง
เกยมี่ผึ้งหลาย

ถนนออกจากบ้านหัว
บ้านป่าเขาสาร เพชรบุรี บ้านหมี่
ลพบุรี อุบล

เฮ็ดนา เคียงไหม

สมัยรัชกาลที่ 3 มีบ้านแล้ว
ผู้เฒ่าเฒ่าว่า คนแบ่งเป็น 2 พวก
พวกหนึ่งไปเสียส่วยที่โคราช อีกพวก
หนึ่งเสียส่วยให้เจ้าอนุที่เวียงจันทน์

เอาชื้อนาจากต้นทองหลาง*

ต้นเป็นหนาม ใบคล้ายใบโพธิ์ คอกกล้วย
คอกจันทน์

มีลำห้วยสีผึ้งจากแก่งน้ำก้อน ผ่าน
หัวบึง หัวสระ หนองเต่า ทองหลาง ถึงตำบล
บ้านเหล่า

วัดชี้อวัคตะกอลสีผึ้ง มีกลอง
ผ่านวัด และเกยมี่ผึ้งบาง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหัว
บ้านป่าเขาสาร จังหวัดเพชรบุรี บ้านหมี่
จังหวัดลพบุรี และจากจังหวัดอุบลราชธานี

อาชีพ ทำนา เคียงไหม

บ้านทองหลางเป็นบ้านเก่าแก่ เล่ากัน
ว่าชาวบ้านแบ่งเป็น 2 พวก พวกหนึ่งไปเสีย
ส่วยที่โคราช อีกพวกหนึ่งไปเสียส่วยให้เจ้า
อนุวงศ์ที่เวียงจันทน์

พระอธิการพรหมฯ สุขวโร อายุ 70 ปี ชาวบว 58 พรรษา เกิดที่บ้านคู
อยู่บ้านทองหลางตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เจ้าเรือนหมู่บ้านเมื่อ 22 มกราคม 2519

---

* พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง ไม่มีแก่น คอกสีแสด บางชนิดมีหนาม ชนิดใบมนใบมีหนาม
กินได้ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 198) ประโยชน์ใช้ย้อมผ้า (ไม้และของป่า
บางชนิดในประเทศไทย หน้า 362)

เอามาแตกทองหลาง

คอกแดง

คนบ้านทองหลาง มาแต่บ้าน

หว่า เมียงเพียบ

บ้านเก่ามีบ้านห่ม บ้านหว่า

บ้านโต้น เมียงเพียบ ตามลากับ

วัดชื่อวัดตะกองสีผึ้ง มีลำด้วย

สีผึ้ง ยู่ติกวัก

เอ็กโบสถ์ พ.ศ. 2493

เกยหนังสือใบลานตัวธรรม

พระมหาจันมาเผาทั้ง เพราะตอนหลัง

อ่านบ่ออก ที่เหลี่ยบปฐมสมโพธิ 2300

พ่อใหญ่จารย์ครูเสริมเขียนไว้

เป็นบ้านเก่า อย่างน้อยบ่คำ

กว่า รัชกาลที่ 3 ชาวบ้านยังเว้าถึง

กบฏเจ้าอนุ

ชื่อหมู่บ้านได้มาจากชื่อต้นทองหลาง

คอกแดง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหว่า และ

จากเมื่องเพียบ

บ้านเก่า ๆ มีบ้านห่ม บ้านหว่า

บ้านโต้น เมื่องเพียบ ตามลากับ

วัดชื่อวัดตะกองสีผึ้ง มีลำด้วย

สีผึ้งอยู่ใกล้วัด

สำหรับโบสถ์สร้างใน พ.ศ. 2493

ในวัดนี้มีหนังสือตัวธรรม ก่อมา

พระมหาจัน เอามาเผาทั้ง เพราะตอนหลังพระ

อ่านไม่ออก ชาวบ้านฟังเทศน์ไม่เข้าใจ ที่ยัง

เหลือชื่อปฐมสมโพธิ 2300 พ่อใหญ่จารย์ครู

เสริมเขียนไว้ *

เป็นบ้านเก่า อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า

สมัยรัชกาลที่ 3 ชาวบ้านยังกล่าวถึงกบฏเจ้าอนุวงศ์ ***

* ในวันสัมภาน์ พระอธิการพรหมา ได้นำหนังสือใบลานตัวธรรมเรื่องพุทธประวัติ มาอ่านให้ฟัง

** เกิดกบฏในพ.ศ. 2369 (ประวัติศาสตรอีสาน เล่ม 1 หน้า 355)

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านทองหลาง ได้ชื่อมาจากถนนทองหลาง
 ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านห้วย บ้านเมืองเียน อำเภอบ้านไผ่ บ้านป่าไผ่สาร
 จังหวัดเพชรบุรี บ้านห้วยจิ้งจอกบุรี และจากจังหวัดอุบลราชธานี
 อายุหมู่บ้านไม่ต่ำกว่า 150 ปี

หนองคู, บ้าน

บ้านหนองคู ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านเหล่านาคี มีจำนวนบ้าน 85 หลังคา
 เรือน ประชากร 445 คน¹ นายมาย จันทร์เพ็ง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเพชร บุตรทา อายุ 50 ปี เกิดที่บ้านหนองคู เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
 20 มกราคม 2519

มีหนองประจำบ้าน จัก 10 ไร่
 มีท่านบักเ็น เว้นว่าคุณทอง นามบ้าน
 จังชื่อว่าบ้านหนองคู

คนออกมาแต่เหล่านาคี
 สุรินทร์
 อายุบ้านพอ ๆ กับเหล่านาคี

มีหนองน้ำประจำหมู่บ้าน ขนาดประมาณ
 10 ไร่ มีท่านบักเ็นเรียกว่าคุณทอง * เรียกชื่อ
 หมู่บ้านว่าบ้านหนองคู

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเหล่านาคี
 และจากจังหวัดสุรินทร์
 อายุหมู่บ้าน สมัยเดียวกับบ้านเหล่านาคี **

---

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเทียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
 พ.ศ. 2518 หน้า 8.

* "กู" หมายถึงแนวดินขนาดใหญ่ ที่ขุดขึ้นมา สำหรับกันน้ำ (พจนานุกรมภาคอีสาน-
 ภาคกลาง หน้า 91)

** บ้านเหล่านาคีมีอายุได้ 158 ปี (กูที่เหล่านาคี, บ้าน)

อาซีฟ เอ็คนา เอ็คไฮ
เหล่านาคีมาจ้าง เลียงสัตว์ ทอผ้า
เป็นหมู่บ้านพัฒนา

บาซีฟ ทานา ทำไร่ ไร่จ้าง
บ้านเหล่านาคีทอผ้าฝ้าย เลียงสัตว์
เป็นหมู่บ้านพัฒนา

นายโส ชัยดา อายุ 56 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหนองคู เกิดที่บ้านเหล่านาคี
อยู่ในบ้านหนองคูประมาณ 30 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 20 มกราคม 2519

ปีทองทางเหนียวของบ้าน
กะมิกันน้ำเข้าบ้าน จึงเอิ้นหนองคู

มีลำห้วยน้อย ไหลมาแต่
กิ่งอำเภอบ้านฝาง ไปตอคนำต่อน

อายุบ้านพอ ๆ กับเหล่านาคี
ถนนออกมาจากเหล่านาคี
สุรินทร์

อาซีฟ เอ็คนา ทอผ้า ทำแห
เลียงสัตว์

มีหนองน้ำอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน
และมีท่านบักนั้นน้ำมีให้ หลบเข้าหมู่บ้านในหน้าฝน
จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่าบ้านหนองคู

ลำห้วยที่ไหลผ่านระหว่างบ้านเหล่านาคี
นางาบ กับบ้านหนองคู ชื่อลำห้วยน้อย ไหล
มาจากกิ่งอำเภอบ้านฝางไปลงแก่น้ำต่อน

กาญจน์หมู่บ้านสมัยเกี่ยวกับเหล่านาคี
ชาวบ้านหนองคูมาจากบ้านเหล่านาคี
และจากจังหวัดสุรินทร์

อาซีฟ ทานา ทอผ้า สานแห เลียงสัตว์

บ้านหนองคู เป็นบ้านที่เข้าทางบ้านเหล่านาคี ชื่อหนองคู มาจากหนองน้ำทางทิศ
เหนือของหมู่บ้าน และท่านบุง ที่กันน้ำ ไม่ให้ไหลเข้าหมู่บ้าน ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า "คู"
ชาวบ้านหนองคูอพยพจากบ้านเหล่านาคี และจากจังหวัดสุรินทร์
เป็นหมู่บ้านที่มีอายุประมาณ 150 ปี สมัยเกี่ยวกับบ้านเหล่านาคี

หนองเก่า, บ้าน

บ้านหนองเก่าตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านห้วย บีจำนวนบ้าน 59 หลังคาเรือน ประชากร 445 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีวนาวาส เป็นสำนักสงฆ์ พระวิชัย อธิปญโญ เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านเก่า เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายมัน กวงพิมพ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายโถม ไททองกลาง อายุ 67 ปี เกิดที่บ้านทองกลาง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 22 มกราคม 2519

มีถูกเต่า มีเต่าหลาย
ออกมาแต่ห้วยสีผึ้ง
คนไปเก็บบ้านทองกลาง

มีถูก* เต่า ซึ่งเคยมีเต่ามาก
ถูกเต่าออกมาจากห้วยสีผึ้ง
ชาวบ้านอพยพไปจากบ้านทองกลาง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

³ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* ลำน้ำที่มีลักษณะยาวเหมือนห้วย หรือลดลงกลายเป็นทุ่งโคลนที่ขังกัน ข้างปลายขึ้นเงินหรือตัน (นวนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 37).

เข่าขุนวิวรรณ์ เข่าขุนพันธ์
พาไปตั้งบ้าน

อายุบ้านจัก 70-80 ปี
อาชีพ เลี้ยงควา เลี้ยงไธ

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน ชื่อพ่อเข่าขุนวิวรรณ์
และพ่อเข่าขุนพันธ์

อายุหมู่บ้านประมาณ 70-80 ปี
อาชีพ ทำนา ทำไร่

นายขุน โสภาก อายุ 74 ปี เกิดที่บ้านแซคอน จังหวัดสุรินทร์ เคยเป็นเจ้าอาวาส
วัดตระกลองสี่ฝั่ง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 22 มกราคม 2519

มีลูกหรือหนอง เคยมีเต่า
หลาย จังเอ็นลูกเต่า หรือหนองเต่า

อยู่ใกล้บ้านหว่า ห่างจัก
10 เส้น แต่ชาวบ้านมาแต่บ้านทอง
หลวง มาจากบ้านหว่า ข้ามลำห้วย
สี่ฝั่งมา

ผู้มาตั้งเขียน ก็ชื่อใหญ่ขุน
วิวรรณ์ กระบือใหญ่ขุนพันธ์

อายุบ้านจัก 70 ปี
เลี้ยงควา เลี้ยงไธ

มีลูกในหมู่บ้าน เคยมีเต่ามาก เรียก
ชื่อว่าลูกเต่า หรือหนองเต่า

อยู่ใกล้บ้านหว่า ห่างจากบ้านหว่า
10 เส้น แต่ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทองหลวง
มีใกล้บ้านหว่า โดยข้ามลำห้วยสี่ฝั่งมา

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน ชื่อพ่อใหญ่ขุนวิวรรณ์
กับพ่อใหญ่ขุนพันธ์

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี
อาชีพ ทำนา ทำไร่

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านหนองเต่า ได้ตั้งนามจากหนองหรือลูกซึ่งเคยมีเต่ามาก
ชาวบ้านหนองเต่า อพยพมาจากบ้านทองหลวง โดยการนำของขุนวิวรรณ์ และ
ขุนพันธ์

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

หนองทุ่ม, บ้าน

บ้านหนองทุ่ม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านทองหลาง มีจำนวนบ้าน 40 หลังคาเรือน ประชากร 262 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดวงศ์สุวรรณาราม เป็นสำนักสงฆ์ พระเช้ม ฉินนาลโย เป็นเจ้าอาวาส² นายเอียง โสทอง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายประพันธ์ กองหาโคตร อายุ 48 ปี ผู้ใหญ่บ้านหล่นาคี เล่าเรื่องบ้านหนองทุ่ม เมื่อ 20 มกราคม 2519

มีหนอง ปีกทุม เว้นหนอง
ทุ่ม เว้นนามตนเองเป็นนามบ้าน
หนองมีเนื้อที่ 30 ไร่
เป็นหนองเก่า

มีน้ำอ้อย กนบ้านทองหลาง
ใช้น้ำบ้านหนองทุ่ม

ใช้โรงเรียนบ้านทองหลาง
ชาวบ้านมาแต่บ้านทองหลาง
ถึงบ้านมาจัก 40 ปี
อาชีพ เอ็ดนา

มีหนองน้ำมีคันกระทุ่ม* จึงเรียก
หนองทุ่ม ใช้น้ำหนองเป็นเชื้อข้าว
หนองทุ่มมีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่
เป็นหนองเก่า

ที่บ้านหนองทุ่ม มีน้ำสะอาด ชาวบ้าน
ทองหลาง ใช้น้ำบ้านหนองทุ่มเป็นน้ำกิน

เรียนรวมกับโรงเรียนบ้านทองหลาง
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทองหลาง
อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี
อาชีพ ทำนา

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

* ชาวอีสานออกเสียงเป็นทุม เป็นคันธไม้ชนิดหนึ่ง มี 2 ชนิดคือ ทุมโลก
หรือทุมผาย กับทุมน้ำ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 195)

นายผง นวลมี อายุ 84 ปี เกิดที่บ้านทองกลาง เจ้าเรือนหมู่บ้านเมื่อ
21 มกราคม 2519

มีหนองจัก 30 ไร่ มีกก
ท่วมหลาย กล้วยนี้มีเห็ดแล้ว
ห่างจากทองกลาง
จัก 20 เส้น

คนออกมาแต่ทองกลาง
พ่อใหญ่จุย จ้าววัน ไปอยู่
หนองแกง ยู่ได้ แยกหนีไปหนอง
ทม ไปขอนาของพ่อใหญ่เหล็น พ่อ
ของชอย ถึงเฮียน แยกที่นาบแพง
อายุบ้านจัก 40 ปี
เฮ็ดนา เฮ็ดไร่

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านหนองทุ่ม 1 ไร่ซื้อมาจากหนองน้ำในหมู่บ้าน
กับกัน "กระทุ่ม"

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทองกลาง ผู้นำมาอยู่ ก็นายจุย กับนายวัน
อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี

เหล่านางาม บ้าน

บ้านเหล่านางาม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านห้วย มีจำนวน
บ้าน 72 หลังคาเรือน

มีหนองน้ำขนาด 30 ไร่ มีคัน
กระทุ่มบาก ปัจจุบันหอบคไปแล้ว

บ้านหนองทุ่ม อยู่ห่างจากบ้าน
ทองกลางประมาณ 20 เส้น

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทองกลาง
พ่อใหญ่จุย พ่อใหญ่วันผู้เลี้ยงผี
พาพวกไปอยู่บ้านหนองแกงแต่อยู่ไม่ได้ จึงไป
ขอนาที่หนองทุ่ม ของพ่อใหญ่เหล็น พ่อของผม
เพื่อตั้งหมู่บ้าน สมัยก่อนที่นามีรากากูก
อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี
อาชีพ ทำนา ทำไร่

ประชากร 459 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีสว่างบุบผาราม เป็นสำนักสงฆ์²
นายใบ หรงปัจฉิม เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายสุก ไทยธรรม อายุ 70 ปี เกิดที่บ้านเหล่านาคี เป็นผู้มาตั้งบ้าน -
เหล่านางาม เล่าประวัติชื่อหมู่บ้านเมื่อ 20 มกราคม 2519

เดิมเป็นบ้านหนองแขวงน้อย	สมัยก่อนเรียกกันว่าบ้านหนองแขวงน้อย
มีกกแขวงหลาย	เพราะมีต้นแขวง * มาก
มีหนองเก่าทางตะวันออก	หนองแขวงอยู่ทางทิศตะวันออก อยู่ติด
อุ้งกิ่งหนึ่ง อีกกิ่งให้วัวควายกิน	ถนนมัญจาคีรี-ขอนแก่น ลอดหนองครึ่งหนึ่ง
	กันเอาไว้ อีกครึ่งหนึ่งเก็บไว้ให้วัว ควาย
	ใช้น้ำในหนอง

เป็นเหล่านางาม ในสมัย	เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านเหล่า ** นางาม
กำนันพิณ ฆาสุข เป็นบ้านที่มีต้นไม้	ในสมัยกำนันพิณ ฆาสุข เป็นบ้านที่มีต้นไม้
มีนางาม	นางอกงาม

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

* พืชน้ำชนิดหนึ่ง คล้ายต้นกก ลำต้นสามเหลี่ยม (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 378)

** เหล่าหมายถึงไร่ หรือสวน ที่ทิ้งร้าง จนเกิดหญ้า หรือต้นไม้ขึ้นรกรุงรัง
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 461)

ผู้มาตั้งบ้าน คือ นายสุก
ไทยธรรม นายบัว อาสกา นายบุญ
ไทยธรรม น้องชายข่อย ผู้ใหญ่แก่น
หรงปัจฉิมพี่ชายผู้ใหญ่บัว นายหรั่ง
วงศ์คำคุณ นายวัน แก้วกาหลง
มี 6 ครอบครัว

ตั้งมาตั้งแต่ปี 93 ได้ 26 ปี

เอ็กนา เอ็กไฮ่ สานอวน

นายใบ หรงปัจฉิม อายุ 54 ปี ผู้ใหญ่บ้านเหล่านางงาม เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 20 มกราคม 2519

เดิมเ็นบ้านหนองแขวงบั๊ก
กว้าง บั๊กกว้างมาตายผู้เ็น
ต่อมาเ็นบ้านหนองแขวงน้อย
ปีหนอง ๆ เกียวริมถนน
เ็นหนองแขวง เ็นที่จัก 15 ไร่
ซุกสา เงินเ็น คีหมื่นแปด
เหล่านางงามเ็นสมัยกานัน
พินิจ เ็นบ้านที่นางงาม
ชาวบ้านมาแต่เหล่านาจี
ตั้งบ้าน 20 กว่าปี
เอ็กนา เอ็กไฮ่มัน ปอ
เลี้ยงไหม สานแห อวน

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน มี 6 ครอบครัว
คือครอบครัวของนายสุก ไทยธรรม นายบัว
อาสกา นายบุญ ไทยธรรม น้องชายของนายสุก
ผู้ใหญ่แก่น หรงปัจฉิม พี่ชายผู้ใหญ่บัว
นายหรั่ง วงศ์คำคุณ และนายวัน แก้วกาหลง

ตั้งหมู่บ้านตั้งแต่ พ.ศ. 2493

อายุหมู่บ้านได้ 26 ปี

อาชีง ทำนา ทำไร่ สานอวน

แต่ก่อนเรียกบ้านหนองแขวงบั๊กกว้าง
นายกว้างมาตายที่หนองนี้
ต่อมาเรียกบ้านหนองแขวงน้อย
มีหนองริมถนน ชื่อหนองแขวง มีเนื้อ
ที่ประมาณ 15 ไร่ ปีที่แ้วซุกสระโคกยี่ใช้เงินเ็น
48,000 บาท
เหล่านางงามตั้งสมัยกานันพินิจ เ็น
บ้านที่นางงาม
ชาวบ้านอพยพมาจากเหล่านาจี
ตั้งหมู่บ้านมาประมาณ 20 ปีเศษ
อาชีง ทำนา ทำไร่มันสำปะหลัง ไร่ปอ
เลี้ยงไหม สานแห อวน

จากการค้นคว้าได้ความรู้ว่า บ้านเหล่านางงามเป็นชื่อใหม่ หมายถึงบ้านที่มี
ต้นไม้และนางงาม ซึ่งชื่อนี้ตั้งในสมัยนายพินิจ ผาสุข เป็นกำนันตำบลบ้านห้วย

ชื่อเดิมคือบ้านหนองแขวงน้อย และบ้านหนองแขวงบักแก้ว

ชาวบ้านเหล่านี้บางอพยพมาจากบ้านเหล่านี้ที่ ภายใต้การนำของ
นายสุก ไทธรรม นายบัว อาสภาน นายหนู ไทธรรม นายแก่น ห่องปิจิม
นายหรั่ง วงศ์กำภูณ และนายวัน แก้วกาหลง

หมู่บ้านนี้ตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2493 ปีอายุ 26 ปี

เหล่านาคี, บ้าน

บ้านเหล่านาคีตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านห้วย ปัจจุบันบ้าน 302 หลังคาเรือน
ประชากร 1,755 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสามัคคี เป็นพัทธสีมา พระมหาสุธรรม
ติกขปัญโญ เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านเหล่านาคี เป็น
โรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายคัน นามนุกุล เป็นกำนัน นายประพันธ์
กองหาโกตร เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ที่ศูนย์พัฒนาหมู่บ้านได้บันทึกประวัติของหมู่บ้าน และทำเนียบกำนันผู้ใหญ่บ้าน
ไว้ดังนี้ *

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* ทำการถักดอกขมิ้นไปสัมผัส ณ ประดิษฐ์บ้านเหล่านาคี เมื่อ 20 มกราคม
2519.

"บ้านเหล่านาคี ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2361 หมู่บ้านนี้ย้ายมาจากบ้านหัว
 ปีกน 3 ตระกูล เป็นผู้เริ่มตั้ง กือนายวงศ์ หาดันทร นายอินทรโสภา
 ศรีหลัก นายวั พัชชัย ขึ้นกับตำบลบ้านหัว และได้สร้างวัดขึ้นทาง
 ตะวันออกของหมู่บ้าน เมื่อ พ.ศ. 2369 แต่วัดถูกไฟไหม้ จึงสร้างวัด
 ขึ้นใหม่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เรียกว่าวัดโพธิ์ พ.ศ. 2461 ได้ตั้ง
 โรงเรียนขึ้นที่วัด โดยมีนายน้อย สอนดี เป็นครูใหญ่คนแรก ต่อมาได้
 ย้ายไปขึ้นกับตำบลบ้านโต้น ใน พ.ศ. 2461 ที่ขุนศรีโตนารักษ์ เป็นกำนัน
 พ.ศ. 2481 ได้ย้ายกลับมาขึ้นกับตำบลบ้านหัวอีก จนถึงปัจจุบัน

ทำเนียบผู้ใหญ่บ้าน และกำนันบ้านเหล่านาคี หมู่ 11 - 12

1. หลวงเฉาพิชัย	พ.ศ. 2361-2380
2. หลวงเสนาภักดี	พ.ศ. 2380-2410
3. นายจำนุน	พ.ศ. 2410-2429
4. นายอุ	พ.ศ. 2429-2445
5. นายชวย ปัทม	พ.ศ. 2445-2465
6. นายทอง ผาสุข	พ.ศ. 2465-2478
7. นายพินิจ ผาสุข หมู่ 11	พ.ศ. 2478-2516 กำนัน
8. นายวิจารณ์ บุครทา หมู่ 12	พ.ศ. 2482-2506
9. นายตัน นามมุงคุณ หมู่ 12	พ.ศ. 2506-2516 เป็นกำนัน 2516-
10. นายประพันธ์ กองหาโกตร หมู่ 11	พ.ศ. 2516- " "

นายประพันธ์ กองหาโกตร อายุ 48 ปี ผู้ใหญ่บ้านเหล่านาคี เกยรวบรวม
 ประวัติหมู่บ้านให้ศูนย์พัฒนาตำบล เจ้าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 20 มกราคม 2519

เก็บเงินบ้านเหล่านาคี
 ตอนตั้งบ้านขอปราบที่เสร็จ จะมาเผา
 ปีแรกฝนตก ปีที่ 3 ปีที่ 4 ก็คือกัน
 เหล่าเลยบุก

เก็บซื้อบ้านเหล่านาคี มีประวัติว่า
 ตอนตั้งหมู่บ้าน ปีแรกที่บาทักล่างทางพง ฝนก็ตก
 ลงมา ปีที่ 2 ที่ 3 ก็เช่นกัน ทำให้ต้นไม้
 เหม็นเน่าเผาไปได้

ชาวบ้านมาที่บ้านหว่า มีคน
3 ตระกูลมาตั้ง คือนายวัว หัพซ่าย
นายอินทรโสภะ ศรีหลัก นายวงศ์
หาจันทร์

ตั้งชื่อยถนนในบ้านเมื่อ
ปี 06 มี 8 สาย

ก่อนจะตั้งถนนสายมัญจาคีรี-ขอนแก่น มีทางเก่าผ่านแก่ง
น้ำก้อนโดยไปทางบ้านหว่า เหา
โพนทอง แก่งน้ำก้อน บ้านสะอาด
บ้านหนองขาม ไปยังเมืองเก่า
เดิมนั้นถนนสายที่ยังใช้อยู่ ลงหินลูกรัง
ยาว 14 กิโลเมตร ถนนลาดยางมัญจาคีรี-
ขอนแก่น ยาว 21 กิโลเมตร แก่ทาง
สะควกกัว

หนองในบ้านชื่อหนองสังข์
อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของบ้าน
อาชีวะ เอ็นนา รองลงมาก็คือ
เลียงว้าวเบริกัมบราห์มัน

นางกลบ จันทร์วังมี อายุ 43 ปี เป็นประธานกลุ่มทอผ้าฝ้าย เกิดที่บ้าน
เหล่านาคี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 20 มกราคม 2519

ผู้เช่าเช่าสู่ฉันทัง แก่โคน
เป็นป่าเป็นกองธก พอดีเห็นบพาก
บพางไว่ ผนคกไฟมาจุมใหม่
จึงเอ็นเหลาบุญ

ชาวบ้านเหล่านาคีอพยพมาจากบ้าน
หว่า ภายใต้การนำของบุคคล 3 ตระกูล
คือนายวัว หัพซ่าย นายอินทรโสภะ ศรีหลัก
และนายวงศ์ หาจันทร์

ในปี พ.ศ. 2506 ได้ตั้งถนนใน
หมู่บ้าน กี่อยู่ 8 สาย

ก่อนจะมีถนนสายมัญจาคีรี-ขอนแก่น
มีทางเก่าไปทางบ้านหว่า เหาโพนทอง
แก่งน้ำก้อน บ้านสะอาด บ้านหนองขาม
ไปยังเมืองเก่า ปัจจุบันทางนี้ยังใช้อยู่ เป็นถนน
ลงหินลูกรัง ยาว 14 กิโลเมตร เถื่อนมีไปทาง
มัญจาคีรี-ขอนแก่น ซึ่งมีระยะทาง 21 กิโลเมตร
เพราะเป็นทางลาดยาง สะดวกกว่า

หนองน้ำสำคัญในหมู่บ้าน ชื่อหนองสังข์
อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ของบ้านเหล่านาคี
อาชีวะ ทำนา อาชีพรองคือเลี้ยงวัว
อเมริกัมบราห์มัน

ผู้เช่าเคยเล่าให้ฉันทังว่าสมัยก่อน
บ้านนี้เคยเป็นป่า เป็นดงรกมีคนมาทางใต้
พอดีฝนตก จุกไฟไปไหม้ เลยเรียกว่า "เหลาบุญ"

ราว ๆ '75 เพิ่งมาตั้ง
เป็นหลานาคี เพื่อให้เฮ็ดไฮ้
เฮ็ดนา ได้อุปสมบท
บ้านนี้ชื่อเสียง ก้านทอผ้า
เคยได้รับรางวัลที่ 1 ของภาค มี
กลุ่มเลี้ยงโค ได้รับโล่ทองคำ
กะโล่เงิน จากอธิบดีกรมพัฒนา
ชุมชน

ในราว พ.ศ. 2475 ได้เปลี่ยน
ชื่อเป็นบ้านหลานาคี เพื่อให้เกิดความ
อุดมสมบูรณ์
หมู่บ้านหลานาคี มีชื่อเสียง
ก้านทอผ้าฝ้าย เคยได้รับรางวัลที่ 1
ของภาค มีกลุ่มเลี้ยงโค ซึ่งได้รับโล่ทองคำ
และโล่เงิน จากอธิบดีกรมพัฒนาชุมชน

จากข้อความข้างต้นได้ทราบว่า บ้านหลานาคี เดิมชื่อบ้านหลานุก
เนื่องจากฝนตก ทำให้ต้นไม้ที่ตายแล้วบูดเน่า ต่อมาเปลี่ยนเป็นบ้านหลานาคี
เพื่อให้เป็นสิริมงคล

ชาวบ้านหลานาคีคือพยายมาจากบ้านห้วย ภายใต้การนำของนายวงศ์
หาจันทร์ นายอินทรโสภณ ศรีหลัก และนายวัช ทัพชัย

บ้านหลานาคี ตั้งมาแต่ พ.ศ. 2361 ปัจจุบันมีอายุ 158 ปี
จากการสำรวจพบว่าบ้านหลานาคี เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่สำคัญที่สุดของตำบล
บ้านห้วย

เหล่าโพหนอง, บ้าน

บ้านเหล่าโพหนอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านห้วย ปัจจุบันบ้าน
232 หลังคาเรือน ประชากร 1,513 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดโพธิ์ทอง เป็นพระสีบา

---

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ เมือง-
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 8.

พระอธิการพรหม จารุมโน เป็นเจ้าอาวาส นายสมบุรณ์ สุทฺธา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

กายประพนธ์ กองหาโคตร อายุ 48 ปี วิทยากรตำบลบ้านห้วย
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 21 มกราคม 2519

ที่เอ็นเหล่าโพนทอง เพราะ
มีโพนปลวก* ใหญ่ ตรงกลางมีคันทองกลาง
จึงว่าเล่น ๆ ว่า โนนสาวเอ้
ถนนมาแต่บ้านห้วย อุด
ศรีษะเกษ สารคาม
ตั้งบ้านมา 100 กว่าปี
อาชีพ เอ็กนา เอ็กไธ
น้ำจากแก่งน้ำค้อน ไซ้แซบ เอ็ก
นาแซง เลี้ยงเป็ด จับปลาเฉพาะ
เหล่าโพนทอง

ที่เรียกว่าเหล่าโพนทอง เพราะ
มีจอมปลวก* ใหญ่ ตรงกลางมีคันทองกลาง
ชั้นอยู่ ชาวบ้านจึงเรียกเล่น ๆ ว่า โนนสาวเอ้**
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านห้วย จากอุด
รธานี ศรีษะเกษ มหาสารคาม
ตั้งหมู่บ้านมาประมาณ 100 ปีเศษ
อาชีพ ทำนา ทำไร่ จับปลา
น้ำในแก่งน้ำค้อน ไซ้แซบ ทำนาปลัง
เลี้ยงเป็ด จับปลา เป็นหมู่บ้านเดียวในตำบลที่มีอาชีพ
จับปลา

นายวรม คำสุข อายุ 75 ปี วิทยากรตำบลบ้านห้วย เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 21 มกราคม 2519

* คำว่า "โพน" หมายถึงเนินดิน "โพนปลวก" หมายถึง "จอมปลวก"
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 297).

** คำว่า "เอ้" หมายถึงประทับตกแต่ง (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 509).

คนจากบ้านหว่า ย้ายมาตั้ง
บ้านหัน อยู่ไปก็ ทำเลไม่เหมาะ
อนามัยบ่ก็ เคยไปอยู่ใกล้แก่งน้ำต้อน
เห็นว่าบ้านเหล่าโพนทอง

ที่เดินเหล่าโพนทอง เพราะมี
โพนปลวก กะกกทองกลางยูงาง
ถึงบ้านมาจัก 100 ก้าว
ชาวบ้านมาแต่บ้านหว่า
บ้านหัน มาแต่ทางตะวันออก
มีอุบล ศรีสะเกษ สารคาม
เอ็ดไฮ เอ็ดนา จับปลา
ใช้โรงเรียนรวมกับบ้าน
หว่า

คนจากบ้านหว่า ย้ายมาตั้งบ้านหัน
ต่อมาอนามัยบ่ก็ ทำเลไม่เหมาะ จึงย้ายไป
อยู่ใกล้แก่งน้ำต้อน จึงเรียกชื่อบ้านว่า
บ้านเหล่าโพนทอง

ที่เรียกว่าบ้านโพนทอง เพราะมี
จอมปลวก ตรงกลางจอมปลวกเป็นต้นทองกลาง
หมู่บ้านเหล่าโพนทอง มีอายุ 100 ปีเศษ
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหว่า บ้านหัน
จากอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และมหาสารคาม

อาชีส ห่านา ทำไร่ จับปลา
ใช้โรงเรียนเดียวกับบ้านหว่า

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านเหล่าโพนทอง มาจากคำว่าโพนปลวกหรือจอมปลวก
กับต้นทองกลาง ซึ่งขึ้นอยู่กลางจอมปลวกนั้น
ชาวบ้านเหล่าโพนทองย้ายมาจากบ้านหัน อุบลราชธานี ศรีสะเกษ มหาสารคาม
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

หว่า, บ้าน

บ้านหว่าตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านเหล่านาก็ มีจำนวนบ้าน 148 หลังคาเรือน
ประชากร 756 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์ชัย เป็นพัทธสีมา พระอธิการสอ เขมวีโร

---

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 8.

เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหว่า เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา
ตอนปลาย² นายเหรียญ ละคำภา เป็นผู้ให้บ้าน

นายชุม คำสุข อายุ 75 ปี อดีตครูโรงเรียนบ้านเหล่านาคี เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 21 มกราคม 2519

ขอยกย่องประวัติบ้านหว่า
จากคุณตา กะกุดทวด คุณตาชื่อหลวง
เสนากักดี กุณฑชื่อนายจัว เกย
เป็นแม่ทัพซ้าย ไปรบศึกห่อ เห็นว่า
ให้ฟังว่า บ้านหว่า เป็นบ้านเก่า
กว่าบ้านเหล่านาคี จัก 100 ปี

ผมศึกษาประวัติบ้านหว่าจากคุณตา
และคุณทวด กุณฑชื่อนหลวงเสนากักดี กุณฑ
ชื่อนายจัว เคยเป็นแม่ทัพซ้ายไปรบศึกห่อ
ท่านเล่าให้ฟังว่า บ้านหว่า เป็นบ้านเก่าแก่
กว่าบ้านเหล่านาคีประมาณ 100 ปี ท่าน
คนแรกชื่อยกกระบัตร *

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 7.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* ตำแหน่งข้าราชการเมืองสมัยโบราณ ตำแหน่งหนึ่งในสี่ตำแหน่ง คือ 1
ผู้ว่าราชการเมือง 2 ปลัดเมือง 3 ยกกระบัตรเมือง 4 ผู้ช่วยราชการเมือง
ตำแหน่งทั้งสี่นี้โปรดให้แก้ไขมาจากคณะอาญาสี่ (เจ้าเมือง, อุปฮาด, ราชวงศ์, ราชบุตร)
ยกกระบัตรเมืองเทียบได้กับอัยการจังหวัดเกียวนั้น (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 324)

กำนันคนแรกชื่อยกบัตร คนต่อมาคือนาย
ทิพยราช ชนสวามีภักดิ์ ชนประเสริฐ
มีถนนห้วยชมพู-ไทย ต้นหนึ่ง
อยู่หน้า แล้วย่นเป็นกองหว้า ตอนซอย
เป็นเคียน้อยยังมีหลาย เวลาถึงงาน
บุญบั้งไฟ ชีไปจุดที่กองหว้า จึงเอ็น
นามบ้านว่าบ้านหว้า

มีลำห้วยสี่ฝั่ง กว้าง 20 เมตร
ยาวจากบ้านเหล่า ถึงแก่งน้ำค้อน

มีห้วยทางทิศเหนือ เกิน
"วังกุดฮี" เป็นลำห้วยน้อยตอนล่าง
สิ่งสักการะของบ้านคือ
พระใหญ่ ฝีมือขอม

ถาชีฟ เอ็ดนา เอ็ดไฮ

คนต่อมา คือนายทิพยราช ชนสวามีภักดิ์
ชนประเสริฐ

มีถนนห้วยชมพู* ต้นใหญ่ต้นหนึ่ง
อยู่หน้า บริเวณเป็นกองหว้า ตอนผมเป็นเด็ก
ยังมีต้นห้วยอยู่มาก เวลาถึงงานบุญบั้งไฟ** จะไปจุด
ที่ต้นหว้า จึงเรียกชื่อบ้านว่าบ้านหว้า

มีลำห้วยสี่ฝั่งกว้าง 20 เมตร
ยาวจากตำบลบ้านเหล่า ผ่านบ้านหว้าไปลง
แก่งน้ำค้อน

ทางทิศเหนือมีหนองน้ำเรียก"วังกุดฮี"
เป็นลำห้วยน้อยตอนล่าง
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านคือพระใหญ่ ฝีมือ
ขอม

ถาชีฟ ทำนา ทำไร่

* ต้นหว้าเป็นไม้ขนาดกลางถึงใหญ่ขึ้นกระจายในป่าดิบ และป่าเบญจพรรณ
ขึ้นทั่วประเทศ ไม้หว้ามีมากกว่า 20 ชนิด ลักษณะเนื้อไม้สีน้ำตาลแกมเทาอ่อน ใช้ในร่ม
พนาทวน ใช้ทำส่วนประกอบของบ้านเรือนได้ทุกอย่าง รวมทั้งเสา เกรียบ แฉก (ไม้และ
ของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 88)

ชมพู (ชมพู) พันธุ์ไม้หว้าชนิดลูกใหญ่ เรียกห้วยชมพู ส่วนมากเรียกชมพู
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 133)

** บั้งไฟ คือจรวดชนิดหนึ่ง มีหางยาว จุดให้ทะยานขึ้นบนท้องฟ้า มีขนาดต่าง ๆ กัน
เช่นบั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 231)

เทศกาลบั้งไฟ จะมีในเดือนหก เป็นพิธีที่เตือนให้พระยาแดนเตรียมปล่อยฝนลงมา
(โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียง หน้า 20)

ภาพประกอบที่ 5 พระใหญ่บ้านหว้า

พระพุทธรูปองค์นี้ เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ มีมาก่อนตั้งหมู่บ้านสันนิษฐานว่า
สร้างสมัยขอมมีอำนาจ ส่วนพระพุทธรูปองค์เล็กทำด้วยไม้เป็นฝีมือชาวบ้าน

ภาพนี้ถ่ายเมื่อ 21 มกราคม 2519

นายอินทร์ สิริวิ อายุ 60 ปี เกิดที่บ้านหัว เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 21 มกราคม 2519

เอาจามมาแตกหัว
เป็นบ้านเก่าสุดของตำบล
ตั้งมาจัก 200 กว่าปี
หนองในบ้านชื่อหนองสระพัง
เป็นหนองโบราณ
พระใหญ่บ้านหัว สร้างมาแต่
พ.ศ. 1093 มีจารึกตัวธรรมไว้ที่
แท่น ฝีมือขอม เป็นพระองค์เดิม
ใต้แท่นมีพระเกียง มีคนไปขุด
แต่ตามขาคู้ เอาจามฝังไว้ที่เดิม
เดิมตาเป็นเพชร มีคนชะโมยไป
เอาตาแก้วฝังไว้แทน

มีงานพระใหญ่ ในวันสงกรานต์
ทุกปี มีคนขุดจากหลายหมู่บ้าน ตำบล
บ้านทุ่ม ตำบลพระยืน ตำบลพระนุ
อาชีวะ เอ็ดไธ เอ็ดนา

ไถ้อ้อมมาจากต้นหัว
เป็นบ้านเก่าแก่ที่สุดของตำบล บิอายุ
ประมาณ 200 ปีเศษ
หนองน้ำในหมู่บ้านชื่อหนองสระพัง
เป็นหนองโบราณ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน คือพระใหญ่
บ้านหัว สร้างมาตั้งแต่พ.ศ. 1093 มีจารึก
ปีที่สร้างไว้ที่แท่นพระเป็นตัวธรรม พระพุทธรูปนี้
เป็นองค์ดั้งเดิม เคยมีคนไปขุดของเก่าแก่ใต้
แท่น แต่ตามเอากลับมาฝังไว้ที่เดิมได้ พระเนตร
หักซ้ายเพชร ต่อมามีคนชะโมยไป จึงเอาแก้ว
ใส่ไว้แทน

ปีงานฉลองพระใหญ่ในวันสงกรานต์
ทุกปี ปักธงมาจากหลายหมู่บ้าน คือจากตำบล
บ้านทุ่ม ตำบลพระยืน และตำบลพระนุ
อาชีวะ ทาไร่ ทานา

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านหัว ไถ้อ้อมมาจากต้นหัวชมพู
บ้านหัวเป็นบ้านเก่าแก่สุดของตำบล กำนันคนแรกชื่อยกกระบัตร
อายุของหมู่บ้านประมาณ 200 ปีเศษ
สิ่งสำคัญในหมู่บ้าน คือพระใหญ่บ้านหัว ฝีมือขอม ยังไม่ได้ทำการค้นคว้า

เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา

พระนุ, ตำบล

ตำบลพระนุ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอมืองขอนแก่น มีอาณาเขตดังนี้
 ทิศเหนือ จด ตำบลบ้านเหล่า ถึงอำเภอบ้านฝาง และตำบลบ้านห้วย
 ทิศใต้ จด ตำบลท่าศาลา อำเภอมัญจาคีรี
 ทิศตะวันออก จด ตำบลบ้านโต้น อำเภอมืองขอนแก่น
 ทิศตะวันตก จด ตำบลพระยืน อำเภอมืองขอนแก่น*

ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบ

การคมนาคม มีถนนเชื่อมหมู่บ้าน มีรถบ้านพระนุ เข้าออกวันละ 4 เที่ยว
 นอกจากนั้นมีรถจักรยานยนต์ รถสามล้อพ่วง รถม้า ระหว่างบ้านต่าง ๆ

แหล่งน้ำในหมู่บ้าน มีหนองพระนุ หนองบันน้ำบ้านชาติ เขื่อนช้าง บ้าน
 ชานบึง หนองโน ฝ่ายหนึ่งบ้านบ่อแก นอกจากนั้นยังมีบ่อบาดาล**

ตำบลพระนุ แบ่งออกเป็น 9 หมู่บ้านคือ บ้านขามป้อม บ้านชานบึง
 บ้านชาติ บ้านบ่อแก บ้านโพธิ์ บ้านพระนุ บ้านหัน บ้านโจด บ้านท่า

ประชากรของตำบล มีจำนวนทั้งสิ้น 8,871 คน เป็นชาย 3,838 คน
 เป็นหญิง 5,033 คน¹

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น
 มาตราส่วน 1:1,500,000.

** สัมภาษณ์นางอินทรรัตน์ ราชชา พัฒนาการตำบลพระนุ เมื่อ 23
 มกราคม 2519.

¹พัฒนาการอำเภอมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

วัดทั้งตำบลมีอยู่ 7 แห่ง เป็นพัทธสีมา 3 แห่ง คือวัดสระโนน วัดบริบูรณ์
วัดหัวบึง นอกจากนั้นเป็นสำนักสงฆ์¹

โรงเรียนในตำบลมีทั้งหมด 4 โรงเรียน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา
ตอนปลาย 2 โรงเรียน คือโรงเรียนบ้านพระนุ กับโรงเรียนบ้านขามป้อม อีก 2 โรงเรียน
เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น²

การอาชีพ อาชีพหลักคือการทำนา อาชีพรองคือทำไร่ป่อ ไร่มันสำปะหลัง
ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม บ้านที่อุดมสมบูรณ์คือบ้านพระนุ บ้านขามป้อม บ้านหัน *

การพัฒนาหมู่บ้าน กำลังพัฒนาค้านการทอผ้า และแหล่งน้ำ

สิ่งสำคัญในหมู่บ้านคือ พระนุ เป็นพระพุทธรูปนาคปรก สร้างด้วยหิน **

จากการสำรวจค้นคว้า ถึงแม้ว่าตำบลพระนุ จะอยู่ริมทางหลวงมากกว่า
ตำบลบ้านโศน แต่การพัฒนาอยู่บ้านโศนไม่ได้ ทั้งนี้เพราะชาวกำลังสำคัญในการ
ปรับปรุงหมู่บ้าน เพราะถ้าจะอาศัยระบบราชการอย่างเดียว การพัฒนาจะอยู่ในเขต
จำกัด จำต้องอาศัยบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งมีชื่อเสียง เป็นกำลังในการพัฒนาด้วย

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* จากการสัมภาษณ์นายทองพูล อบสุขสัน กำนันตำบลพระนุ เมื่อ 23
มกราคม 2519.

** รายละเอียดเกี่ยวกับ "พระนุ" อ่านได้จาก "พระนุ" ในบทที่ 2.

ขามป้อม, บ้าน

บ้านขามป้อม ตั้งอยู่ทางเหนือของบ้านโพธิ์ มีจำนวนบ้าน 332 หลังคาเรือน ประชากร 2,158 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสระโนน เป็นพัทธสีมา พระครูญาณสารโสภิต เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านขามป้อม เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ นายทองพุด อบสุกลิ่น กำนันตำบลพระนุ ประจำอยู่บ้านขามป้อม

นายทองพุด อบสุกลิ่น อายุ 46 ปี กำนันตำบลพระนุ เกิดที่บ้านขามป้อม เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 23 มกราคม 2519

เดินทางตามหมากขามป้อม

เรียกชื่อตามคันมะขามป้อม *

คนแตกไปจากบ้านโพธิ์ชุม

ชาวบ้านอพยพไปจากบ้านโพธิ์

กิน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* เป็นต้นไม้ขนาดเล็ก ถึงขนาดกลาง ขึ้นประปรายในป่าเบญจพรรณแล้งและป่าแดงทั่วไป ลักษณะเนื้อไม้ยังใหม่สีน้ำตาลคล้ำ ทั้งไว้นานเป็นสีแกมปนน้ำตาล ค่อนข้างแข็ง เหนียว ใช้ทำเสาเรือนเล็ก ๆ กระดาน ครอบ่อน้ำ ก้ามเครื่องมือ ทำพื้นและเผาถ่านได้ดี (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 146)

ผู้ตั้งบ้านชื่อเต่านกเจ้า
 เต่าตาแสง-กุศสลิน เต่าพระโคตร
 เต่าตาจัน มาแต่พระนุกันเหมิก
 อายุบ้านจัก 110 ปี
 อาชีพ เอ็กนา 90% เอ็ก
 ไส่ปะกอบมี บัน ปอ เลี้ยงสัตว์
 เลี้ยงไหม

ผู้มาตั้งบ้านชื่อพ่อเต่านกเจ้า
 พ่อเต่ากวันันกุศสลิน พ่อเต่าพระโคตร
 พ่อเต่าจัน มาจากบ้านพระนุทั้งสัน
 อายุหมู่บ้านประมาณ 110 ปี
 อาชีพ ทำนา 90% นอกจากนั้น
 ทำไร่มันสำปะหลัง ไร่ปอ เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงไหม

นายกอน กองสุ อายุ 65 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านบ่อแก เล่าเรื่องหมู่บ้าน
 ขามป้อมเมื่อ 25 มกราคม 2519

มีหมากขามป้อม เคยไป
 พันโคกขามป้อมอยู่
 มีโรงเรียนใช้รวมกับบ้านชาติ
 มีหนองเอิ้นหนองป่านาม
 กว้าง 15 เส้น ยาวจัก 20 เส้น
 อายุบ้านจัก 100 ปี
 อาชีพ เอ็กนา

มีคันมะขามป้อม เคยไปตัดต้นไม้
 ที่โคกมะขามป้อม
 มีโรงเรียนใช้รวมกับบ้านชาติ
 มีหนองสำคัญชื่อหนองป่านาม
 เนื้อที่กว้างประมาณ 15 เส้น ยาว 20 เส้น
 อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
 อาชีพ ทำนา

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านขามป้อม ได้ชื่อมาจาก "คันมะขามป้อม"
 ซึ่งเคยมีมากในหมู่บ้าน

ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านโพธิ์ แต่พวกแรกอพยพมาจากบ้านพระนุ
 ภายใต้การนำของนายนกเจ้า นายกุศสลิน พระโคตร และนายจัน
 อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

โจก, บ้าน

บ้านโจกตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านพระนุ มีจำนวนบ้าน 32 หลังคาเรือน ประชากร 334 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีวิชัย เป็นสำนักสงฆ์ พระอัมพร เทศวโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโจกศรีวิชัย เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายเคน ชนะโยธา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายคอน กองสุ อายุ 65 ปี วิทยากรประจำตำบลพระนุ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 25 มกราคม 2519

เดิมเอ็นบ้านโจกน้อย	เดิมเรียกบ้านโจกน้อย คู่กับบ้าน
คู่กับบ้านโจกใหญ่	โจกใหญ่ ตำบลบ้านไธน์
มีป่าโจกหลาย	มีต้นโจก * มาก
ชาวบ้านพระนุ ไปต่าง	ชาวบ้านพระนุไปตั้งบ้านอยู่
ป่าโจก ตั้งเฮียน	
ตั้งบ้านจัก 70 ปี	อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี
อาชีพ เอ็กนา ปูกปอ	อาชีพ ทำนา ปูกปอ ปูกมัน
ปูกมัน	ส่าปะหลัง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

*ไม้จำพวกหนึ่งในจำพวกไม้ไผ่ป่า แต่ลำเล็ก (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 129)

นายเคน ชนะโยธา อายุ 52 ปี ผู้ใหญ่บ้านโจก เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
25 มกราคม 2519

เดานามมาแตกกโจก	ชื่อหมู่บ้านได้มาจากต้นโจก
คนออกไปแค่พระนุ	ชาวบ้านอพยพไปจากบ้านพระนุ
ผู้ตั้งบ้านคือ นายสง	ผู้มาตั้งบ้านชื่อนายสง โทน และ
โทน นายสม นามมูลน้อย	นายสม นามมูลน้อย
อายุบ้านจัก 65-70 ปี	อายุหมู่บ้านประมาณ 65-70 ปี

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านโจก ได้ชื่อมาจากต้นโจก ซึ่งเคยมีมากใน
หมู่บ้าน เดิมชื่อบ้านโจกน้อย คู่กับบ้านโจกใหญ่ ตำบลบ้านไค้
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระนุ นำโดยนายสง โทน กับนายสม นามมูลน้อย
อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

ชาติ, บ้าน

บ้านชาติตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านพระนุ มีจำนวนบ้าน
141 หลังคาเรือน ประชากร 998 คน¹ คน วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดเจดีย์
เป็นสำนักสงฆ์ พระมหาสมพงษ์ กตปุญโญ เป็นเจ้าอาวาส² นายสุวรรณ บุญทา
เป็นผู้ใหญ่บ้าน

---

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

นายคอน กองสูง อายุ 65 ปี วิทยากรประจำตำบลพระนุ เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 25 มกราคม 2519

เดิมมีป่าซาก ป่าทุ่ง   เดิมมีป่าซาก * และป่าหลวงมาก
หลาย

คนมาแต่พระนุ มาตั้งบ้าน   ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระนุ
ใกล้ๆ ใกล้ๆ   เพื่อใกล้น้ำของเขา

มีหนองส่วนหมู่บ้าน คือ   มีหนองสำคัญของหมู่บ้าน อยู่ติดกัน
หนองบัวกับหนองแขว เป็นหนอง   ชื่อหนองบัว และหนองแขว
อยู่ติดกัน

หนองบัวมีแต่บัวแดง   หนองบัวมีแต่บัวแดง บัวหลวง บัวขาว
บัวหนาม บัวขาว หนองแขวมีแต่   หนองแขวมีต้นแขว ต้นปรี๊ด ปัจจุบันหมดไปแล้ว
กกผือ

อายุบ้านพอ ๆ กับบ่อแก   อายุหมู่บ้านเก่าแก่พอ ๆ กับบ้านบ่อแก
ขามป้อม   บ้านขามป้อม คือประมาณ 100 ปี

อาชีพ เอ็นนา   อาชีพ ทำนา

นายทองพล อบสูงสิน อายุ 46 ปี กำนันตำบลพระนุ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 23 มกราคม 2519

เอนตามนามกกซาก   เรียกตามชื่อต้นซาก
ชาวบ้านมาแต่ขามป้อม   ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านขามป้อม
อุบล   และอุบลราชธานี

---

* ต้นไม้ขนาดกลาง ขึ้นเป็นพุ่มเตี้ย ๆ ทั่วไป ตามป่าเบญจพรรณขึ้น
ทางภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคกลาง ใบจากเปลือกใช้ทำเชือกได้ (ไม้และ
ของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 311-312)

ผู้มาตั้งบ้านคือพ่อใหญ่ลา
พ่อใหญ่จายนวน บวแต่อุบล
พ่อใหญ่ป่อง พ่อใหญ่อ้วน มาแต่
ขามป้อม

ตั้งบ้านจัก 90 ปี
อาชีพ เอ็ดคณา

ผู้มาตั้งหมู่บ้านคือพ่อใหญ่ลา พ่อใหญ่
จาย^{*} นวล มาจากอุบลราชธานี พ่อใหญ่ป่อง
พ่อใหญ่อ้วน มาจากบ้านขามป้อม

อายุหมู่บ้านประมาณ 90 ปี
อาชีพ ทำนา

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ความว่า "บ้านชาติ" ได้ชื่อมาจากต้นชาด
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านขามป้อม และจากจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อประมาณ
100 ปีมาแล้ว

หมู่บ้านนี้ก่อรวะเขียนเป็น "ชาด" ตามชื่อเดิม

ชานบึง, บ้าน

บ้านชานบึง ตั้งอยู่ระหว่างบ้านชาติกับบ้านขามป้อม มีจำนวนบ้าน 63
หลังคาเรือน ประชากร 426 คน¹ นายน้อย หินวิเศษเป็นผู้ใหญ่บ้าน

* คำเรียกยกย่องผู้ที่เคยบวชพระ และได้รับการทศน้ำ (สร่งน้ำ) เลื่อน
สมณศักดิ์ เป็น "เสด็จ" เมื่อสึกออกมาเป็น "จารย์" (ไทยลาว-อีสาน หน้า 169)

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

นายประพันธ์ ชาหล่อน อายุ 36 ปี ผู้ใหญ่บ้านบ่อแก เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 23 มกราคม 2519

เดิมบ้านน้อยชานบึง
คือมันอยู่ใกล้หนองบ้นน้ำเป็นหนองของ
บ้านขามป้อม บ้านชาก บ้านน้อย
บ้านขามป้อม ใช้หนองเดียวกัน
ใช้โรงเรียนเดียวกัน

หนองของบ้านน้อย คือ
หนองเขื่อนช้าง คือเขื่อนของช้าง
ป่า ยามมันลงบาหากิน มันจะลง
มาหากินที่หนองนี้

ชาวบ้านออกมาแต่บ้าน
ขามป้อม

อาชีพ เลี้ยงนา

นายคอน กองสู อายุ 65 ปี วิทยากรตำบลพระนุ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 25 มกราคม 2519

พวกขอย้ายบ้านน้อย
ชานบึง เพราะเป็นบ้านน้อย ๆ
แตกมาแต่บ้านใหญ่ มาตั้งอยู่ริมหนอง
อิมบึง

ชาวบ้านออกมาจากบ้าน
ขามป้อม

ผู้มาอยู่ตัวอีกตัวคือ ชื่อนายวัน
นางน้อย พิมหาบาม นายอิม ทดฝ้าย นางน้อย พิมหาบาม นายอิม ทดฝ้าย
มาแต่ขามป้อม

แต่ก่อนเรียกชื่อว่าบ้านน้อยชานบึง
คือมันอยู่ใกล้หนองบ้นน้ำ ซึ่งเป็นหนองใหญ่
มีเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ ชาวบ้านขามป้อม
บ้านชาก บ้านชานบึงใช้หนองน้ำนี้ด้วยกัน และ
ใช้โรงเรียนบ้านขามป้อมด้วยกัน

สำหรับหนองน้ำในหมู่บ้าน เรียกว่า
หนองเขื่อนช้าง เพราะเคยเป็นที่ช้างป่าลงมา
หากินที่หนองน้ำนี้

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านขามป้อม

อาชีพ ทำนา

พวกเราเรียกบ้านน้อยชานบึง เพราะ
เป็นบ้านน้อย แยกมาจากบ้านใหญ่ คือบ้านขามป้อม
มาตั้งบ้านอยู่ริมหนอง ริมบึง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านขามป้อม

ชาวบ้านที่มาอยู่เป็นพวกแรกคือนายวัน

บ้านขามป้อม

อายุบ้านจัก 50 ปี

อาชีพ เอ็ดคณา

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาชีพ เอ็ดคณา

วิทยากรให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านชานบึง มีชื่อว่าบ้านน้อยชานบึง
เนื่องจาก เป็นบ้านที่สร้างขึ้นใหม่ เป็นบ้านน้อย ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับบ้านขามป้อม
ซึ่งเป็นบ้านที่ใหญ่กว่า และบ้านนี้อยู่ใกล้หนองบันนัวซึ่งเป็นหนองสำคัญ ของบ้าน
ขามป้อม บ้านชาติ และบ้านชานบึง

ต่อมาบ้านน้อยชานบึง ถูกตัดเป็นบ้านชานบึง

ชาวบ้านชานบึง อพยพมาจากบ้านขามป้อม ภายใต้การนำของนายวัน
และนางน้อย พิมพ์นาม และนายอิม ทศฝ่าย

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

ท่า, บ้าน

บ้านท่า ตั้งอยู่ที่สี่ไต่สุดของตำบลพระยืน มีจำนวนบ้าน 9 หลังคาเรือน
ประชากร 56 คน¹ นายเพชร ศรีบุญเรือง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเคน ชนะโยธา อายุ 52 ปี วิทยากรบ้านพระนุ เล่าเรื่อง
หมู่บ้าน เมื่อ 25 มกราคม 2519

เดิมเอ็นท่าอีเบาะ อีเบาะ	เดิมเรียกบ้านท่าอีเบาะ เพราะผู้หญิง
ไปตาย	ชื่ออีเบาะไปตายที่ท่าแห่งนั้น
อยู่ใกล้ท่าน้ำซี มีท่าลงหิน	ตั้งอยู่ใกล้ท่าน้ำซี มีท่าน้ำ

---

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

คนมาแต่ร้อยเอ็ด พระนุ

ชาวบ้านออกมาจากร้อยเอ็ด

บ้านพระนุ

ผู้มาเฝ้าเขียน คือนาย
สน คำมณีจันทร์ นางสี นาสุริวงศ์
นายสีทา นางหอ นายหม นางแค
โยทะยาน บานแต่ร้อยเอ็ด

ผู้มาตั้งบ้าน ชื่อ นายสน คำมณีจันทร์
นางสี นาสุริวงศ์ นายสีทา นางหอ นายหม
นางแค โยทะยาน มาจากร้อยเอ็ด

อายุบ้านสามสิบกว่าปี

อายุบ้านประมาณ 30 ปี

นายทองม้วน คำมณีจันทร์ อายุ 45 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 24

มกราคม 2519

บ้านทำอยู่ใกล้เขตอำเภ
บ้านไผ่ ข้ามลำชีไป
อยู่ท่าเหียบ
จำนวนบ้านแต่โคนมีจัก

บ้านทำอยู่ใกล้เขตอำเภบ้านไผ่
โดยข้ามลำน้ำชีไป
ตั้งอยู่ที่ท่าเรือ
จำนวนบ้านสมัยก่อน มีประมาณ

25 หลังคาเหียน

25 หลังคาเหียน

ไม่มีโรงเรียน ไม่มีวัด
มาลงบ้านโจก

ไม่มีโรงเรียนไม่มีวัด ใช้โรงเรียน
และวัด ร่วมกับบ้านโจก

คนมาแต่พระนุ ร้อยเอ็ด

ชาวบ้านมาจากบ้านพระนุ และจังหวัด
ร้อยเอ็ด

ตั้งมาจัก 30 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 30 ปี

อาชีพ เห็ดนา

อาชีพ ทำนา

วิทยากรได้ความรู้ ตรงกันว่า บ้านท่า ได้ชื่อมาจากท่าน้ำ ลงแม่น้ำชี
เป็นบ้านใหม่ มีอายุประมาณ 30 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระนุ และจาก
จังหวัดร้อยเอ็ด

เป็นหมู่บ้านที่เล็กที่สุด และไกลที่สุดของตำบลพระนุ

บ่อแก, บ้าน

บ้านบ่อแก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบลพระบุญ มีจำนวนบ้าน 150 หลังคาเรือน ประชากร 1,090 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสระเกษ เป็นสำนักสงฆ์ พระมหาทองดวน ญาณโสภโฑ เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านบ่อแก เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ ผู้ใหญ่บ้าน ชื่อนายประพันธ์ ซาหลอน

นายประพันธ์ ซาหลอน อายุ 36 ปี ผู้ใหญ่บ้านบ่อแก เกิดที่หมู่บ้านบ่อแก เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 23 มกราคม 2519

แต่โค่นเอ็นบ้านนาแก	สมัยก่อนเรียกบ้านนาแก หรือป่าแก
ป่าแกก็เอ็น เปียนเป็นบ่อแก	เปลี่ยนเป็นบ้านบ่อแก ก่อน พ.ศ. 2499
ตอนก่อนปีสำรวจ 99 คือเห็นว่า	เพราะทางราชการว่าไม่เหมาะสม เนื่องจาก
นาแกบ่เข้าศัณฑ์ ถือในบ้านมีป่าแก	ในหมู่บ้านมีป่าสะแก และในนามีเกลื้อ ปัจจุบัน
แต่ทุ่งนามีป่าเกีย เคียนบ่อเกีย	เกลื้อยังมีมากขึ้น อีก 10 ปีข้างหน้า ที่นาคะ
บึงหรืออีก 10 ปีข้างหน้า ที่นาคะ	เป็นเกลื้อหมด
เป็นนาเกียเหม็ด	

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

ผู้ใหญ่นับแรก คือพ่อใหญ่
ชั้น โสภา ผู้สองคือผู้ใหญ่นอน
กองสู

ชาวบ้านมาแต่พระนุ
ร้อยเอ็ด
พ่อใหญ่ของข่อยมาตั้งบ้าน
มาจากพระนุ

ตั้งบ้านจัก 84-85 ปี

เฮ็ดนา ปูกปอ ปูกมัน

นายคอน กองสู อายุ 65 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านบ่อแก้ว เป็นผู้ใหญ่บ้าน
17 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 25 มกราคม 2519

บ้านบ่อแก้ว มีป่าแก กะมี
บ่อเกีย

หนองน้ำ มีหนองโน คือมี
ต้นโน้อมน้ำ หนองแพสึ บันไว้
หนองลุมพุกเป็นหนองธรรมชาติ
พอให้ควายวัวไปอยู่ไปกินชื่อ ๆ ฝ่าย
พนัก ข่อยเป็นผู้เฮ็ด บ้านเมียง
ที่ทิ้งามอยู่ได้เพราะน้ำ

ผู้นำมาอยู่คือพ่อใหญ่จารย์ชา
แก้ว มาแต่พระนุ
อาสีพ เฮ็ดนา ทำเกีย

ผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือพ่อใหญ่ชั้น
โสภา คนที่สองคือ ผู้ใหญ่นอน กองสู

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระนุ
และจากจังหวัดร้อยเอ็ด
ตาของผม เป็นผู้มาตั้งบ้าน อพยพ
มาจากพระนุ

อายุหมู่บ้านประมาณ 84-85 ปี

อาสีพ ทำนา ปูกปอ มันสำปะหลัง

บ้านบ่อแก้วมีป่าสะแก และมีบ่อเกลือ

หนองน้ำในหมู่บ้าน คือหนองโน
เนื่องจากมีต้นโนสรอบบึง หนองแพสึ เป็นหนอง
ที่ขุดขึ้น หนองลุมพุก เป็นหนองน้ำธรรมชาติ
ให้วัว ควายใช้น้ำกิน ส่วนฝ่ายพนัก ผมสร้าง
ไว้เอง บ้านเปื่องจะอยู่ได้เพราะน้ำ

คนแรกที่มาตั้งบ้านชื่อพ่อใหญ่จารย์ชา *
แก้ว มาจากบ้านพระนุ
อาสีพ ทำนา ทำเกลือ

* เป็นคำเรียกอย่างยกย่องสำหรับผู้ที่เคยบวชเป็นพระ และได้รับการทอน้ำ
(สรงน้ำ) จากทายก 2 ครั้ง เลื่อนสมณศักดิ์ เป็น"ชา" และได้รับการจารึกชื่อในแผ่น
เงิน เมื่อสึกออกมา ชาวบ้านเรียกว่า "จารย์ชา" (ไทย์ลา-อีสาน หน้า 169)

วิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติของชื่อบ้านบ่อแก ว่า มาจากคำว่า "บ่อเกลือ" กับ "ป่าสะแก" ขณะนี้ป่าสะแกกำลัง จะหมดไป แต่เกลือกำลังมี เพิ่มขึ้น

ชาวบ้านบ่อแก อพยพมาจากบ้านพระนุ และจากจังหวัดร้อยเอ็ด
 บ้านบ่อแกมีอายุ ประมาณ 80 ปี
 ผู้มาตั้งบ้าน ชื่อนายแก้ว มาจากบ้านพระนุ
 บ้านบ่อแก เป็นบ้าน ๆ เดียวของตำบลพระนุ ที่ตั้งอยู่ริมทางหลวง
 สายมัญจาคีรี- ขอนแก่น และเป็นบ้านที่มีเกลือมากที่สุดเ็นตำบลพระนุ

พระนุ, บ้าน

บ้านพระนุ ตั้งอยู่ในส่วนกลาง ของตำบลพระนุ มีจำนวนบ้าน 285
 หลังคาเรือน ประชากร 1,600 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดวิบุรณ
 เป็นพัทธสีมา พระอธิการเสงี่ยม เวมูลโล เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนใน
 หมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านพระนุ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³
 ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายทองม้วน คำมณีจันทร์

---

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบกำบด และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
 ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

² เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
 เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
 องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

นายทองม้วน คำมณีวันทร์ อายุ 45 ปี ผู้ใหญ่บ้านพระนุ
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 24 มกราคม 2519

มีพระพุทธรูปที่เป็นปะ
เจ้า เอ็นพระนุ อยู่ทางเหนือ
ของบ้าน ห่างจากบ้าน 7-8
เส้น ถูกตัดพะเคียร มาสร้างเพิ่ม

มีพระพุทธรูปที่โนนพระเจ้า
เรียกว่าพระนุ* พระพุทธรูปองค์นี้
ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านพระนุ
ห่างจากหมู่บ้าน 7-8 เส้น พระเคียรซาก
ภายหลังมาสร้างเพิ่มเติม

คนมาแต่ชนบท
ผู้มาตั้งเขียน ชื่อพ่อ
ไฉนนท์

ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอนนท
ผู้มาสร้างบ้านเป็นคนแรกชื่อพ่อใหญ่
นนท์

ตั้งได้จัก 120 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 120 ปี

นายคอน กองสูง อายุ 65 ปี วิทยาการประจำบ้านพระนุ เล่าเรื่อง
หมู่บ้าน เมื่อ 25 มกราคม 2519

คือว่าหนอง เป็น
หนองใหญ่ มีกกกล้วย กกอ้อย
อยู่กลางเกาะ ได้ยินพ่อแม่เพื่อน
บอกว่า พระนุขึ้นจากหนองนั้น
นุแล้วไปห้วยพระเนา เขต
มัญจาคีรี

คือว่าบึงหนองขนาดใหญ่ ปัจจุบัน
มีต้นกล้วย ต้นอ้อย อยู่กลางเกาะ ได้ยินพ่อแม่
เล่าให้ฟังว่า มีพระนุเจ้าไปผูกขึ้นที่หนองนั้น
ผูกแล้วไปห้วยพระเนา เขตมัญจาคีรี

---

* "นุ" หมายถึงไผ่ลั่นจากกิน (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 237) เรื่องพระนุมีรายละเอียดในบทที่ 2.

ที่หนองพระนุ มีเจ้าหอคำ
เต้า ปลา กินไม่ได้ ถึงเดือนห้า
ชาวบ้านทั่วตำบล ไปเลี้ยงเจ้า
หอคำ

ทั้งเป็นร้อย ๆ ปี
เสียนา ปอ มัน

ที่หนองพระนุ มีศาลเทพารักษ์
เต้า ปลาในหนอง เป็นของศักดิ์สิทธิ์
พอถึงเดือน 5 ชาวบ้านทั้งตำบลจะพากัน
ไปเซ่นสรวงเจ้าที่ที่หอคำ

อายุของบ้านเป็นร้อย ๆ ปี
อาชี๔ ฟานา ปลุกปอ มันสำปะหลัง

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านพระนุ ได้ความหมายมาจาก พระพุทธรูปเก่าแก่
ที่โนนพระเจ้า ซึ่งเป็นพระพุทธรูปหิน ชาวบ้านมีความเชื่อว่า เป็นพระพุทธรูป
ที่ "นุ" หรือ "นุค" ขึ้นมาจากพื้นดิน

บ้านพระนุ เป็นบ้านเก่าแก่ของตำบลพระนุ มีอายุ หลายร้อยปี
ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอชนบท โดยการนำของนายเนห์

โพธิ์, บ้าน

บ้านโพธิ์ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ของบ้านพระนุ มีจำนวนบ้าน 44 หลังคาเรือน
ประชากร 290 หลังคาเรือน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์วราราม เป็นสำนักสงฆ์
พระประจิมฐ์ นุสสมุโม เป็นเจ้าอาวาส² ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายบุญ หล่อยคา

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2519 หน้า 9.

นายทองม้วน คำฉันท อายุ 45 ปี วิทยากรตำบลพระนุ เล่า
เรื่องหมู่บ้านเมื่อ 24 มกราคม 2519

เกมเข้านบ้านโพธิ์ชุมกิน
คือหมายความว่ามันมี
โนนเฉพาะน้อย ๆ บ้านเป็นนา
อ้อมโนนเป็นวนรอบ ๆ

มีต้นโพธิ์ใหญ่ในวัด
วัดเข้านวัดโพธิ์วราราม
ใช้โรงเรียนพระนุ
คนมาแต่พระนุ
อายุบ้านจักล่อยกว่าปี
เก่าแก่พอ ๆ กับพระนุ
อาชีฟ เอ็ดคณา

เกมเรียกบ้านโพธิ์ชุมกิน
ชุมกิน หมายถึงมีเนินดินเตี้ย ๆ
มีบ้าน มีนาล้อมรอบเนินดินนั้น

มีต้นโพธิ์ใหญ่ในวัด วัดจึงชื่อวัด
โพธิ์วราราม
ใช้โรงเรียนบ้านพระนุ
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระนุ
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ
เก่าแก่พอ ๆ กับบ้านพระนุ
อาชีฟ ทำนา

นายคอน กองสุ อายุ 65 ปี วิทยากรประจำตำบลพระนุ เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 25 มกราคม 2519

เป็นบ้านเก่าอิหลี แม่น
พระนุ
คนออกมาแต่พระนุ กับ
ชนบท

มีต้นโพธิ์เก่าอยู่วัด
เกมเข้านบ้านโพธิ์ชุมกิน
เพราะมีโนนน้อย ๆ อยู่ทาง
วัดของบ้านชื่อวัดโพธิ์
วราราม

อายุบ้านล่อยกว่าปี
อาชีฟ เอ็ดคณา

เป็นบ้านเก่ามากเหมือนบ้านพระนุ
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระนุ
กับอำเภอชนบท

มีต้นโพธิ์เก่าแก่อยู่ที่วัด
เกมเรียกบ้านโพธิ์ชุมกิน เพราะมี
เนินดินเตี้ย ๆ อยู่กลางหมู่บ้าน
วัดชื่อวัดโพธิ์วราราม

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ
อาชีฟ ทำนา

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านโพธิ์ เดิมชื่อบ้านโพธิ์ชุมกิน ได้ความ
หมายมาจากต้นโพธิ์เก่าแก่ของวัดโพธิ์วราราม และจากเนินดินหรือที่ชาวบ้าน
เรียกว่า "ชุมกิน" ซึ่งตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน

บ้านโพธิ์มีอายุประมาณ 100 ปีเศษ ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระนุ
และอำเภอนบพ

หัน, บ้าน

บ้านหันตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านโพธิ์ มีจำนวนบ้าน 155
หลังคาเรือน ประชากร 1,019 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดหัวบึง
เป็นพัทธสีมา พระอธิการพันธุ์ ฐิตะวุโม เป็นเจ้าอาวาส² ผู้ใหญ่บ้าน
ชื่อนายนาก กิเลศ

นายเคน ชนะโยธา อายุ 52 ปี วิทยากรบ้านพระนุ เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 25 มกราคม 2519

บ้านหันอยู่คนละฝั่ง	บ้านหันตั้งอยู่ฝั่งตรงกันข้ามกับบ้าน
หนองกับพระนุ	พระนุ ปีทองพระนุคั่นกลาง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขต
อำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

คือพระบุญขึ้นหัน หันหน้า
มาทางบ้านหัน ว่าซีไปเนา ที่บ้าน
พระเนาว์

เป็นบ้านเก่า อายุ
จัก 90 ปี

โรงเรียนมาลงพระบุญ
อาซีพ เอ็ดคณา

คือพระบุญหรือผุคขึ้นที่หนองนั้น แล้ว
หันหน้ามาทางบ้านหัน ว่าจะไปอยู่ที่บ้านพระเนาว์

เป็นบ้านที่มีอายุประมาณ 90 ปี

ใช้โรงเรียนบ้านพระบุญ
อาซีพ ทานา

นายทองพูล อบสูลัน อายุ 46 ปี กำนันตำบลพระบุญ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 23 มกราคม 2519

เอาชื่อมาแตกกหัน
เป็นป่าใหญ่หนาแน่น ยังมีอยู่นอก
รัศมีหมู่บ้าน เป็นเถารุ่นใหญ่ โตแก้ว
แซน มีหนามเมื่อมีอายุนานเท่าซา
เขาไปเอ็ดครัวบ้าน ต้นไม้ชนิดนี้
มักจะเกิดในดินอุดม อายุปู่ยืนยง

ชาวบ้านออกไปแก่พระบุญ
ผู้มาตั้งบ้าน คือนายพัน
นายสาย นายหนู นายแล มาแต่
พระบุญ

อายุบ้าน 85-90 ปี

เอาชื่อมาจากคันระหัน ซึ่งขึ้นเป็นป่า
ใหญ่หนาแน่น ยังมีอยู่รอบหมู่บ้านเป็นเถาไม้
ขนาดใหญ่ โตเท่าแซน มีหนาม เมื่อต้นแก่
เข้าจะมีขนาดเท่าซา ใช้เถานี้ไปทำรั้วบ้าน
คันหันมักจะขึ้นในที่ดินอุดมสมบูรณ์

ชาวบ้านอพยพไปจากบ้านพระบุญ
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือนายพัน นายสาย
นายหนู นายแล มาจากบ้านพระบุญ

อายุหมู่บ้าน 85-90 ปี

วิทยากรให้ข้อมูลเกี่ยวกับบ้านหันเป็น 2 แนว แนวที่หนึ่งว่ามา กำนาน
ของชาวบ้านว่า พระพุทธเจ้าเมื่อกมา "บุญ หรือผุค" ขึ้นจากบ้านพระบุญแล้ว พระองค์
"หัน" พระพักตร์ ไปที่บ้านนี้ อีกแนวหนึ่งว่า ได้มาจาก "คันระหัน"
เพราะยังมีต้นไม้ชนิดนี้อยู่มาก

บ้านหันเป็นบ้านที่แยกไปจากบ้านพระนุ มีอายุประมาณ 90 ปี

ผู้ที่อพยพไปตั้งบ้าน ชื่อ นายพัน นายสาย นายหนู นายแล มาจาก
บ้านพระนุทั้งหมด

พระยีน, ตำบล

ตำบลพระยีนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตำบลพระนุ มีอาณาเขตดังนี้
 ทิศเหนือ จด ตำบลบ้านเหล่า ถึงอำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น
 ทิศใต้ จด อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น
 ทิศตะวันออก จด ตำบลบ้านหว้า ตำบลพระนุ อำเภอเมืองขอนแก่น
 ทิศตะวันตก จด ภูเม็ง อำเภอมัญจาคีรี *

จากการสำรวจค้นคว้า ลักษณะพื้นที่ของหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลพระยีน
 เป็นที่ราบ ยกเว้นบ้านหินเหิบ ซึ่งเป็นที่สูง

ในการคมนาคม มีรถประจำทางเข้าถึงเกือบทุกหมู่บ้าน ยกเว้นบ้านโนนบ่อ
 - มีเครื่องจักรยานยนต์รับจ้าง

แหล่งน้ำในหมู่บ้าน ได้แก่หนองพระยีน เป็นหนองธรรมชาติ ขุดลอกใหม่
 ด้วยเงินของราษฎร สมทบกับเงินของศูนย์พัฒนาที่ดิน และหนองน้ำที่บ้านโนนบ่อ
 มีขนาดเดียวกับหนองพระยีน **

ตำบลพระยีนแบ่งออกเป็น 9 หมู่บ้าน คือบ้านนาล้อม บ้านโนนบ่อ บ้านป่าคู
 บ้านป่าसान บ้านป่าหม้อ บ้านพระยีน บ้านหนองคู บ้านหัวบึง บ้านหินเหิบ

ประชากรมีทั้งสิ้น 8,611 คน เป็นชาย 4,198 คน เป็นหญิง 4,463 คน¹

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น
 มาตราส่วน 1:1,500,000.

** สัมภาษณ์นายเทอดพงศ์ กรุณแสนเมือง พัฒนาการตำบลพระยีน เมื่อ 26
 มกราคม 2519.

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

วัดทั้งตำบลมีอยู่ 7 แห่ง เป็นพัทธสีมา 1 แห่ง คือวัดไชโย นอกจากนั้น
เป็นสำนักสงฆ์¹

โรงเรียนในตำบลมีอยู่ 7 โรง ในจำนวนนี้เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา
ตอนปลาย 1 โรง คือโรงเรียนบ้านพระยีน²

การอาชีพ อาชีพหลักคือการทำนา ปีที่แล้วได้ผลดี 3 ปีก่อนหน้านั้นแห้งแล้ง
อาชีพรองคือการ ทำไร่ปลูก ไร่มันสำปะหลัง

การพัฒนา ส่งเสริมการพัฒนาค้นถนน แหล่งน้ำ ความสะดวก*

สิ่งสำคัญในหมู่บ้าน มีแห่งเดียวคือพระยีน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปโบราณ
เป็นที่สักการะของชาวเมืองขอนแก่น **

โดยทั่ว ๆ ไปตำบลพระยีน ปีการคมนาคมสะดวก ในจำนวนหมู่บ้าน 9 แห่ง
มีอยู่ 4 แห่ง ตั้งอยู่ริมทางหลวงสายมัญจาคีรี-ขอนแก่น และทางราชการคำวิจะยก
ฐานะตำบลพระยีน ให้เป็นกิ่งอำเภอพระยีนในเร็ว ๆ นี้***บ้านที่ถกกันมากที่สุดคือ
บ้านโนนบ่อ เนื่องจากดินเป็นเกลือ ส่วนบ้านที่การคมนาคมลำบากที่สุดคือบ้านหินเห็บ
และบ้านที่น่าสนใจที่สุดคือบ้านพระยีน เนื่องจากมีโบราณวัตถุอยู่

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* สัมภาษณ์ นายเทอดพงษ์ กรุณแสนเมือง พัฒนาการประจำตำบลพระยีน
เมื่อ 26 มกราคม 2519

** มีรายละเอียดอยู่ในเรื่อง "พระยีน" ในบทที่ 2

*** จากการสัมภาษณ์วิทยากรหลายท่าน เช่นพระพิมลธรรม (อาสภเถร)
และพัฒนาการตำบล

นางดี วงศ์ธานี อายุ 52 ปี วิทยากรบ้านพระยืน เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 27 มกราคม 2519

เป็นบ้านอยู่กลางนา มีนา	เป็นบ้านที่อยู่กลางนา มีนาล้อมรอบ
อ้อมบ้าน มีสระ ๆ เดียวในบ้าน	บ้าน ในหมู่บ้านมีสระ 1 สระ
ชาวบ้านมาแต่ทองหลาง	ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทองหลาง
	ตำบลบ้านหว้า
พ่อใหญ่พิมพ์มาก่อน	พ่อใหญ่พิมพ์เป็นผู้นำมาอยู่
อายุบ้านจัก 100 ปี	อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านนาล้อม หมายถึงบ้านที่มีนาล้อมรอบหมู่บ้าน
เป็นบ้านที่มีอายุประมาณ 100 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทองหลาง ตำบล
บ้านหว้า โดยการนำของนายพิมพ์ ศรีปาน

โนนบ่อ, บ้าน

บ้านโนนบ่อตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านพระยืน มีจำนวนบ้าน 148 หลังคาเรือน
ประชากร 1,103 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดสุทธนิมิต เป็นสำนักสงฆ์ พระหนูแดง
อตุกจิโส เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านโนนบ่อ

---

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น¹ นายเงิน วงศา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นางบุญโฮม จันทแจ่ม อายุ 49 ปี เกิดที่บ้านโนนบ่อ เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 28 กันยายน 2519

เป็นโนน มีบ่อเกียหลาย
มีมากที่สุดเ็นตำบล บ้านอื่นมาซื้อ
ไปใช้

ห่างจากหัวบึงจัก 3 กิโลเมตร

รถบ้านบ่มี มีแต่มอเตอร์ไซด์
รับจ้าง เทียวละ 5 บาท เป็นของ
พวกตำรวจพระยืน

ตั้งมาจักล่อยกัปี

ชาวบ้านมาแต่ศรีสะเกษ

พวกอื่นกะมีพะยีน

เฮ็ดโฮ เฮ็ดเกีย

บ่ได้ทำนา 5-6 ปีแล้ว

บ่มีน้ำ บ่มีฝนล่า บ่มีก้า

ยามแล้งอีคนำกิน

นายมี แสนแป้ อายุ 98 ปี เกิดที่ศรีสะเกษ มาอยู่บ้านโนนบ่อเมื่อ
อายุ 7-8 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 28 กันยายน 2519

เป็นบ้านที่มีลักษณะเป็นโนน และ
มีบ่อเกลือมากที่สุดเ็นตำบลพระยืน หมู่บ้าน
อื่นมาซื้อเกลือบ้านนี้ไปกิน

มีระยะทางห่างจากหัวบึง ประมาณ
3 กิโลเมตร

ไม่มีรถประจำทางเข้าหมู่บ้าน มีแต่
รถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง เทียวละ 5 บาท
คนขับ เป็นตำรวจบ้านพระยืน

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

ชาวบ้านมาจากศรีสะเกษ บ้านพระยืน

อาชีพ ทำนา ทำเกลือ

บ้านนี้ไม่ได้ทำนา มา 5-6 ปีแล้ว

เพราะฝนไม่ตกตามฤดูกาล ไม่มีก้า

หน้าแล้งกันการน้ำค้ม

---

¹ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

พ่อแม่พามาแต่ศรีสะเกษ

มา 3-4 คอบครัว

ตอนมาอยู่มี บ้านจึก 20

หลังคาเอียน

เช่ามาอีกพามาตั้ง มาแก่
บ้านแกงใหญ่ ตำบลบ้านเหล่า

พวกพระยีนมกกัน 3 หลัง

เช่าสี่สมุทร เป็นหัวหน้า

มีแค่ชื่อโนนบ่อ ไม่มีชื่ออื่น

เป็นป่าไม้ไม่ค่อย มีเพ็ก

เป็นโคก มีห้วยโสกกกหว้า

แต่เดิมเอ็นห้วยยาง เอ็ดฝายน้ำล้น

เอ็ดคณา เอ็ดเกียบ

พ่อแม่ พามาจากศรีสะเกษ มากัน

3-4 ครอบครัว

ตอนมาอยู่มีบ้านอยู่แล้วประมาณ

20 หลังคาเรือน

พ่อเช่ามาอีก มาเป็นพวกแรก
มาจากบ้านแกงใหญ่ ตำบลบ้านเหล่า

พวกพระยีนมกกัน 3 หลังคาเรือน

พ่อเช่าศรีสมุทร เป็นหัวหน้าพามา

หมู่บ้านชื่อโนนบ่อตั้งแต่เดิม

เป็นป่าไม้เล็ก มีต้นโจค

มีโนน มีห้วยโสกกกหว้า เดิมเรียก

ห้วยยาง ทำฝายน้ำล้นจากลำห้วย

อหิพ ท่านา คัมเกลือ

จากการสัมภาษณ์วิทยากร ได้ทราบว่าบ้านโนนบ่อ ได้ชื่อมาจากลักษณะหมู่บ้าน
ที่เป็นเนิน และมีบ่อเกลือมาก

ชาวบ้านอพยพมาจากศรีสะเกษ และจากบ้านพระยีน ที่อยู่ใกล้เคียง ผู้นำอพยพ
มาอยู่ ชื่อนายมะอิก คนที่สองชื่อนายศรีสมุทร

หมู่บ้านนี้มีอายุ 100 ปีเศษ

บ้านโนนบ่อเป็นบ้านที่มีเกลือมากที่สุดในตำบลพระยีน เช่นเดียวกับบ้านบ่อแก
มีเกลือมากที่สุดในตำบลพระนุ

ป่ากล้วย บ้าน

บ้านป่ากล้วยตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านพระยืน มีจำนวนบ้าน 67 หลังคาเรือน ประชากร 381 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดพระเนาว์ศรี เป็นสำนักสงฆ์ พระแสง ยุทธชัยโม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านแก่นประดู่ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสมบัติ จาตุรัส

นายสมบัติ จาตุรัส อายุ 56 ปี ผู้ใหญ่บ้านป่ากล้วย เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 29 มกราคม 2519

มีกล้วยหลาย ยังคงมีอยู่

มีต้นประดู่* มากปัจจุบันยังงอกป่ออยู่

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขต อำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* เป็นไม้สูงใหญ่ ขึ้นในป่าเบญจพรรณขึ้นและแล้งทั่วไป เว้นแต่ปากน้ำใต้ มีชุมชนทางภาคเหนือและภาคอีสาน ลักษณะเนื้อไม้สีแสดอมเหลือง ถึงสีแสดอย่างสีอิฐแก่ มีเส้นสีน้ำตาลกว่าสีพื้น บางที่มีลวดลายงาม เนื้อละเอียดปานกลาง แข็งแรงและทนทาน ใสบดกแตงชกเงาได้ดี ใช้ทำบ้านเรือน เช่น พื้น เสา รอด ใช้ในการก่อสร้างต่าง ๆ เช่น รถ เกวียน เกวียนเรือนที่สวยงาม และสิ่งอื่น ๆ ที่ต้องการความแข็งแรงทนทาน (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 152-153)

มีลำห้วยพระเนา^๑ผ่านบ้าน
ชาวบ้านมาแต่พระนุ พระยีน
โกสุม

นายปี รตน้อย มาแต่พระนุ
นายโพธิ์ เพชรบ่อแก มาแต่บ่อแก
นางสง แสน้อย มาแต่โกสุม

อายุบ้านจัก 100 ปี
อาชีพ เอ็ดคนา เอ็ดไฮ

นายคำเน็น นามมุงคุ อายุ 72 ปี วิทยากรตำบลพระยีน เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 29 มกราคม 2519

เป็นโคกป่า^๒ ยังมีอยู่บ้าง
มีหนองใหญ่ ใสเงินผ่น
อาศัยลำห้วยพระเนา^๑
น้ำจากภูเม็ง
ชาวบ้านมาแต่พระนุ โกสุม

พ่อใหญ่ปี พ่อใหญ่สง มาแต่โกน

มีลำห้วยพระเนา^{๑*}ไหลผ่านหมู่บ้าน
ชาวบ้านอพยพมาจากตำบลพระนุ
ตำบลพระยีน และอำเภอโกสุมพิสัย

ผู้มาตั้งหมู่บ้านมีนายปี รตน้อย
มาจากบ้านพระนุ นายโพธิ์ เพชรบ่อแก
มาจาบ้านบ่อแก และนายสง แสน้อยมาจาก
อำเภอโกสุมพิสัย

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
อาชีพ ทำนา ทำไร่

เป็นโคกไม้ประ^๓ ยังมีเหลืออยู่บ้าง
มีหนองน้ำใหญ่ ชุกด้วยเงินผ่น
มีลำห้วยพระเนา^๑ไหลผ่านหมู่บ้าน
น้ำไหลมาจากภูเม็ง^{**}
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระนุ และ
อำเภอโกสุมพิสัย

พ่อใหญ่ปี พ่อใหญ่สง มาอยู่ก่อนคนอื่น

---

* ลำห้วยที่อยู่ระหว่างภูเม็ง กับแม่น้ำชี กันเขตแดนอำเภอมัญจาคีรีกับอำเภอ
เมืองขอนแก่น (แผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น ของกรมแผนที่ดิน)

** อยู่ในอำเภอมัญจาคีรี อยู่ทางตะวันตกของบ้านป่า^๔ (จากแผนที่อำเภอ
เมืองขอนแก่น ของกรมแผนที่ดิน)

ตั้งบ้านจัก 100 ปี

อาชีพ เอ็ดไฮ เอ็ดคณา

ตั้งหมู่บ้านได้ประมาณ 100 ปี

อาชีพ ทำไร่ ทำนา

จากการสัมภาษณ์วิทยากร ได้ทราบว่า บ้านป่าคู้ แล่ชื่อมาจากคันประตู
ซึ่งยังคงเหลืออยู่ในหมู่บ้าน

บ้านป่าคู้ มีอายุประมาณ 100 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากตำบลพระบุญ และจาก
อำเภอโกสุมพิสัย ภายใต้การนำของนายปี รตน้อย นายโพธิ์ เพชรบ่อแก และ
นายสง แสนสร้อย

ป่าसान, บ้าน

บ้านป่าसानตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านพระئين มีจำนวนบ้าน
111 หลังคาเรือน ประชากร 367 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสว่างจันทร์
เป็นสำนักสงฆ์ พระสงฆ์ ปญญาสโร เป็นเจ้าอาวาส² มีโรงเรียนในหมู่บ้าน
ชื่อโรงเรียนบ้านป่าसान เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายคำพันธ์
จริงคำ เป็นกำนัน และนายลอง พานแก้ว เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายคำเนิน นามมงคล อายุ 72 ปี อดีตครูใหญ่บ้านป่าसान เกิดที่บ้าน
หนองแวง ตำบลพระบุญ อยู่ในบ้านป่าसान 37 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

เมื่อ 29 มกราคม 2519

แต่โคนเอ็นบ้านหนองลาด

แต่ก่อนเรียกบ้านหนองลาด *ควาย

ควาย

เอานามมาแก้ก่งส่วน

เอาชื่อมาจากก่งส่วน ** เป็นคันไม้

เป็นใบชื่อ ๆ กันใหญ่วกโกยรอบได้

กรรมกา ต้นใหญ่วกโกยรอบได้ 3 ก่า ใช้ทำยา

3 ก่า ใช้ทำยาแก้ชางเด็กน้อย

แก้โรคชาง ***

ก่งส่วนเหมิคไปจัก 30 ปี

ต้นส่วนสูงเหมิคไปเมื่อ 30 ปีเศษ

ชาวบ้านมาแต่พระนุ บ่อแก

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระนุ บ้าน

บ่อแก

* ลาคหมายถึงพื้นที่ต่ำลงไปทีละน้อย (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 348)

** พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง อธิบายถึงประเภทของไม้สำนว่ามี
3 ประเภทคือ สำนไค้เค้ สำนพุ่ม และสำนแม่ก่า (จากหน้า 409)

นายก่าพันว จริงคำ กำนันตำบลพระยืน ซึ่งอยู่ที่บ้านป่าสำน อธิบายถึง
ไม้สำนที่พบเห็นว่า เป็นไม้เนื้ออ่อน มีทะเบียนอยู่ในกรงป่าไม้ ใบใหญ่ขนาดฝ่ามือ
มีหยักตามริมใบคล้ายใบชะบา ลำต้นใช้ทำฟืน

จากหนังสือเรื่อง ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 70
อธิบายถึงลักษณะไม้สำนว่า มีสีเทาแกมน้ำตาล เส้นตรง เนื้อหยาบแก่สม่ำเสมอ
แข็งแรงปานกลาง เลื่อยและไสกบตบได้ง่าย ใช้ทำกระดานพื้น เพดาน เกรือง
เรื่อน

*** โรคสำหรับแก้ก่อน ที่ภายในขึ้นเป็นเม็ด (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. 2497 หน้า 351)

พ่อใหญ่สิมมาลี แม่ใหญ่มาแต่
พระนุ บ่อแก แล้วยายมาป่าส่วน
พ่อใหญ่หา แม่ใหญ่มาแต่
บ่อแก คือกัน

พ่อใหญ่บุญ เขวาชุ่ย จาก
บ่อแก เป็นผู้ใหญ่บ้านผู้แรก
อายุบ้านจัก 130 ปี
อาชีพ เอ็ดหนา

พ่อใหญ่สิมมาลี แม่ใหญ่มา จาก
บ้านพระนุ มาอยู่บ้านบ่อแก แล้วยายมาป่าส่วน
พ่อใหญ่หา แม่ใหญ่ อพยพมาจาก
บ้านบ่อแก เช่นเดียวกัน

พ่อใหญ่บุญ เขวาชุ่ย จากบ้านบ่อแก
มาเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก
อายุหมู่บ้านประมาณ 130 ปี
อาชีพ ทำนา

นายทองสุก บุตรโค อายุ 41 ปี เคยอยู่บ้านป่าส่วน เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
29 มกราคม 2519

เดิมเงินบ้านหนองลาดควย
บ้านใด ๆ ก็เอาควยมาเลี้ยงรวมกัน

นายฮ้อยเก่าทางร้อยเอ็ด
เคยอยู่บ้านนี้ เวลาวานมีบ้านป่าส่วน
ในแผนที่ มีเกบ้านหนองลาดควย

หนองลาดควยยังมีอยู่
เปลี่ยนเป็นป่าส่วน เอาชื่อ
จากเกกกล้านเป็นไม้พุ่ม เอาใบมามัด
กะบอง

อาศัยลำห้วยพระเนา
อาชีพ เอ็ดไฮ เอ็ดหนา

เก็บเรียกบ้านหนองลาดควย
บ้านใด ๆ ก็เอาควยมาเลี้ยงที่หนองแห่งนี้
ด้วยกัน

นายฮ้อยควยเก่าซึ่งอยู่ทางร้อยเอ็ด
และเคยอยู่ในหมู่บ้านนี้มาก่อน บอกว่าไม่มีบ้าน
ป่าส่วน (ใบสมัยของเขา) มีเกบ้านหนอง
ลาดควย

หนองลาดควยยังมีอยู่
เปลี่ยนเป็นป่าส่วน เอาชื่อมาจากต้น
สำน เป็นไม้พุ่ม เอาใบมามัดใต้หรือคบเพลิง

ชาวบ้านอาศัยน้ำจากลำห้วยพระเนา
อาชีพ ทำไร่ ทำนา

วิทยากรทั้งสองเล่าเรื่องบ้านป่าล้านว่า เดิมชื่อบ้านหนองลาควาย เนื่องจาก
เอาควายมาเลี้ยงที่หนองแห่งนี้รวม ๆ กัน ต่อมาเปลี่ยนเป็นบ้านป่าล้าน เพราะมีต้นลำนามาก
ถึงแม้ต้นลำนจะหมดไปในปัจจุบัน ก็ยังเรียกชื่อนี้อยู่

ชาวบ้านป่าล้าน อพยพมาจากบ้านพระบุญ และบ้านเมือแก ผู้นำอพยพมาอยู่
มีนายสิมมาลี นางตู้ นายหา นางปู้ และนายบุญ เซวาสุข
อายุหมู่บ้านประมาณ—130—ปี—

ป่าหม้อ, บ้าน

บ้านป่าหม้อ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านพระยืน มีจำนวนบ้าน 226
หลังคาเรือน ประชากร 1,184 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดเกววัลย์ เป็นสำนักสงฆ์
พระมหาประเสริฐ วรขโม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้าน
ป่าหม้อ³ นายจันทร์ รามจาดู เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายจันทร์ รามจาดู อายุ 41 ปี ผู้ใหญ่บ้านป่าหม้อ เกิดที่บ้านป่าหม้อ เล่า
เรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 30 มกราคม 2519

เป็นโคกเป็นป่า มีกกหม้อ

ลักษณะบ้านเป็นโคกเป็นป่า มีต้นหม้อ *

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

* หรือหมากหม้อ เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง เวลาออกดอกใบไม้มี ดอกสีขาวเหมือน
ดอกซากุระ ผลคล้ายผลมังคุด (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 434)

ยังมีอยู่ ใบเท้าฝ่ามือ ไม่เนื้อแข็งหยาม
เนื้อไม้สีขาว เปียกดำ

คนมาแต่จตุรัส ชัยภูมิ

ต้นไม้ชนิดนี้ยังมีอยู่ ใบเท้าฝ่ามือ เป็นไม้
เนื้อแข็ง หยาม เนื้อไม้สีขาว เปลือกสีดำ

ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอจตุรัส

จังหวัดชัยภูมิ

นายสิงห์ รามจาทู เป็นผู้

พามาตั้ง มาแต่จตุรัส

อายุ 130 ปี

อาชีพ เลี้ยงนา

นายสิงห์ รามจาทู เป็นผู้

ตั้งหมู่บ้าน มาจากจตุรัส

อายุหมู่บ้าน 130 ปี

อาชีพ ทำนา

นางกี วงศ์ธานี 52 ปี วิทยากรตำบลพระยืน เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 27 มกราคม

2519

มีกิ่งป่าหม้อ เป็นคอนป่าหม้อ

มีกิ่งป่าหม้อ เป็นต้นไม้ขนาดกลาง

หม้อ หอกาง ๆ ลูกขนาดมั่งคุด หน่วยกำ ๆ ลูกขนาดมั่งคุด กินได้ รสหวาน เนื้อนุ่ม มีเมล็ด
พอกินได้ เนื้อนุ่ม รสหวาน มีเมล็ดแข็ง ๆ แข็ง ๆ ไข่แก่ทำยา
เอาแก่นเอ็ดย่า

ยังมีอยู่เกือบ 4 เกือบ 5

หม้อยังมีอยู่เกือบ 4 เกือบ 5

เอามากิน

เอาลูกมากิน

มีหนองใหญ่ หนองก้าม

มีหนองใหญ่ ชื่อหนองก้าม*

คนมาแต่พระยืน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระยืน

อายุบ้าน 130 ปี

อายุหมู่บ้าน 130 ปี

อาชีพ เลี้ยงนา เลี้ยงไก่

อาชีพ ทำนา ทำไร่

* ต้นไม้ชนิดหนึ่ง หรือกลุ่ม (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 32)

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านป่าหม้อ ได้รับความหมายมาจากต้นหม้อ หรือหมากหม้อ
ซึ่งยังคงมีอยู่ในหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระยีน ซึ่งอยู่ใกล้เคียง และจากอำเภอจตุรัส
จังหวัดชัยภูมิ โดยการนำของนายสิงห์ รามจาก
อายุหมู่บ้านประมาณ 130 ปี

พระยีน, บ้าน

บ้านพระยีนตั้งอยู่ริมทางสายมัญจาคีรี-ขอนแก่น มีจำนวนบ้าน 230 หลังคาเรือน
ประชากร 2,300 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดไชโย เป็นพัทธสีมา เจ้าอธิการพิมพ์
ธมฺมรโต เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านพระยีน เป็นโรงเรียน
ระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ มีสถานตำรวจตำบล 1 แห่ง นายปิ่น คุณหวงษ์
เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 10.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

นางทุมมา จันทรสา อายุ 105 ปี เป็นคนเก่าแก่ที่สุดของบ้านพระยืน
ยังไม่หลง สายคำดี เสียงชัดเจน เกิดที่บ้านพระยืน เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 28 มกราคม
2519

ชาวเข่าแก่ เพิ่งเกิดก่อน

คนที่เกิดก่อน เล่าให้ฟังว่าพระ

~~~~~ เล่าว่า พระมานู ที่ตะบูน มาขอศพพระยืน ~~~~~ มาผูกที่บ้านพระนุ แล้วมาขึ้นที่บ้านพระยืน
มาขึ้นที่พระยืน

มีพระยืน บ่มีไผเคยเห็นพระ
พุทธรูปองค์เก่า องค์ใหม่ กรมหลวง
ประจักษ์ เจ้าเมืองหนองคายมาสร้าง
ยังเห็นกะต่าย กะฮอก
กะแต ป่าหม้อ หินเหิม ยังเป็นโคก
มีช้าง มีเสียบ ยังเห็นแล่น ชะมด
ตะกวด

มีพระพุทธรูปยืน * ยังไม่เคยมีใคร
เห็นพระพุทธรูปองค์เดิม องค์ใหม่กรมหลวง
ประจักษ์ ** เจ้าเมืองหนองคายเป็นผู้สร้าง
ยังเคยเห็นกะต่าย กะรอก กะแต
บ้านป่าหม้อ บ้านหินเหิม ยังเป็นป่า มีช้าง
มีเสียบ ยังเห็นแล่น ชะมด ตะกวด

ถนนมาแค้นนบพ เกิดด้วยเท้า
ควายเกียน

ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอชนบท
ต้องเดินด้วยเท้า หรือใช้เกวียน ***

* จากการสำรวจ มีพระยืน 2 แห่ง อยู่ทางตะวันตก และตะวันออกของหมู่บ้าน
หันหน้าเข้าหากัน ถัดมาสร้างถนนสายมัญจาคีรี-ขอนแก่น เดิมศพพระยืนทางตะวันออก
พระยืนทางตะวันออกจึงอยู่ริมทางหลวง ส่วนพระยืนทางตะวันตกอยู่ในทุ่งนา

** พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ผู้บัญชาการมณฑลลาวพวน
ซึ่งมีที่ทำการอยู่ที่จังหวัดหนองคาย ต่อมาย้ายมาอยู่ที่อุดรธานี (เมืองในภาคอีสาน หน้า 166)

*** ถนนสายมัญจาคีรี-ขอนแก่น สร้างใน พ.ศ. 2509 (เล่าโดยนายผดื
ไชยเชษฐโกสินทร์ เมื่อ 28 มกราคม 2519)

พ่อของแม่ใหญ่ มาแต่ชนบท
มาคลองช้าง ผ่านมาเห็นสมการเลย
แต่งลูกเขย ลูกสาวมาอยู่ มากัน 4-5
กั้ว

ทางปากกองให้พ่อของแม่ใหญ่
เป็นเมืองกลาง ให้ปากกองบ้านทองหลาง
ขามป้อม บ้านโต้น 10-20 หมู่บ้าน
ให้เก็บส่วยเอาไปเอง หาบ 5-6 คน
มีแต่เงิน เอาไปถึงกรุงเทพฯ ไปให้
พระเจ้าแผ่นดิน

นายมนี ไชยเชษฐโกสินทร์ อายุ 53 ปี เป็นกรรมการการศึกษาของตำบล
พระยืน เกิดที่บ้านบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา อยู่ในบ้านพระยืนมา 36 ปี เล่าเรื่อง
หมู่บ้าน เมื่อ 28 มกราคม 2519

ก่อนตั้งบ้านพระยืน มีพวก
เลี้ยงช้าง จากชนบท มาพบพระพุทธรูป
2 องค์หันหน้าเข้าหากัน มีหนอง 2
หนอง ภูมิประเทศ สมบูรณ์ จึงมาปลูกบ้าน

พวกของกันมาจากอำเภอชนบท
มาคลองช้าง ผ่านมาเห็นที่บริเวณนี้เหมาะสม
จึงให้ยายกับตา ออกมาอยู่บ้านนี้ มากัน 4-5
ครอบครัว

ทางบ้านเมืองแต่งตั้งให้พวก เป็น
เมืองกลาง* หรือเทียบเท่ากำนัน ให้ปกครอง
บ้านทองหลาง ขามป้อม บ้านโต้น และบ้านอื่น ๆ
รวมทั้งหมดยประมาณ 10-20 หมู่บ้าน ให้เก็บส่วย
ไปส่งที่กรุงเทพฯ ใช้คน 5-6 คนหาเงิน
ไปให้พระเจ้าแผ่นดิน

ก่อนตั้งบ้านพระยืน มีความห่างจากอำเภอ
ชนบท มาพบพระพุทธรูป 2 องค์ หันพระพักตร์***
เข้าหากัน และมีหนองน้ำ 2 หนอง***ลักษณะ
ภูมิประเทศสมบูรณ์ จึงตั้งเป็นหมู่บ้าน

* เป็นผู้ดูแลพลทุกอย่างของเมือง กุแลนั๊กโทษ ปฏิสังขรณ์วัด เป็นผู้กำกับ
ในการสักเลก (ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 2 หน้า 396)

** กือพระยืน ทางตะวันตก และตะวันออก ห่างกันประมาณ 1 กิโลเมตร

*** ชื่อหนองพระยืน และหนองน้อย อยู่ใกล้กันบางครั้งชาวบ้านเรียกหนองสองห้อง

ภาพประกอบที่ 6 พระยืนที่บ้านพระยืน

เป็นพระพุทธรูปยืนตั้งอยู่ริมทางสายมัญจาคีรี-ขอนแก่น พระพุทธรูปที่เห็นสร้างขึ้นใหม่ แทนองค์เดิมที่ถูกชะโมยไป

ภาพนี้ถ่ายเมื่อ 28 มกราคม 2519

ตั้งบ้านมา 200 กว่าปี

พระยืนทางตะวันตกที่เห็นอยู่

เป็นองค์ที่สาม องค์แรกมีกษัตริย์ไป
จับได้ติดตราง คนละ 15 ปี เป็นคน
บ้านนี้ องค์ที่สองถูกชะโมย ถูกทำร้าย
ทางตะวันออกเป็นองค์ที่สอง
องค์แรกถูกชะโมยก็อกัน

บริเวณพระยืนเป็นบริเวณ
ศักดิ์สิทธิ์ แต่โดนหนองพระยืนลงบ่ได้
จะวิ่งเวียนตาย มืงานวันที่ 1-2
กุมภาพันธ์ ทุกปี

อาชีพ เอ็นนา เอ็กไฮ
เลี้ยงไหม เลี้ยงวัว คอย

ตั้งหมู่บ้านมา 200 ปีเศษ

พระยืนทางตะวันตก เป็นองค์ที่

3 องค์ที่ 1 ถูกชะโมยไป ติดทุกคนละ 15 ปี
ชะโมยเป็นคนบ้านพระยืน องค์ที่สร้างเป็นครั้ง
ที่สอง ถูกชะโมยไปอีก แต่ถูกทำร้าย

พระยืนทางตะวันออก เป็นองค์ที่สอง
องค์แรกถูกชะโมยเช่นกัน

บริเวณพระยืน เป็นบริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์
แต่ก่อนหนองพระยืนลงบ่ได้ จะเป็นลมวิ่งเวียน
ถึงตาย มืงานประจำปีในวันที่ 1-2 กุมภาพันธ์

อาชีพ ทานา ทำไร่ เลี้ยงไหม
เลี้ยงวัว คอย

จากการสัมภาษณ์วิทยากร ได้ความรู้ว่าบ้านพระยืน มี 2 ความหมาย ก็คือ
ตำนานว่าพระมาลัยที่บ้านนี้ และอีกอย่างหนึ่ง ว่ามาจากพระพุทธรูปยืน 2 องค์ ยืนหันหน้า
เข้าหากัน พระยืนองค์ปัจจุบัน ถึงแม้จะสร้างใหม่ แต่ยังเป็นทีเคารพสักการะของชาวบ้าน
เป็นอย่างมาก

บ้านพระยืน เป็นบ้านเก่าแก่ สมัยเดียวกับบ้านพระนุ อายุหมู่บ้านเกินกว่า
200 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอชนบท ผู้มาตั้งหมู่บ้านเป็นทวดของนางทุมมา จันทร์สา

หนองคู, บ้าน

บ้านหนองคู ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านพระยืน มีจำนวนบ้าน 97 หลัง

กาเรือน

ประชากร 750 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดป่าเรไรย์ เป็นสำนักสงฆ์ พระบัวชม
วิเศษโม เป็นเจ้าอาวาส² นายศูนย์ ผิวขาว เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นางแป ผิวขาว อายุ 76 ปี เกิดที่บ้านพระบุ อยู่ในหมู่บ้านหนองคูประมาณ
50 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 28 กันยายน 2519

มีหนองเขื่อนหนองกู เกยมี	มีหนองชื่อหนองกู เกยเป็นคุน้ำไหล
น้ำไหลตลอด เคียงนี้เป็นนาของเขา	ตลอด ปัจจุบันเป็นหนองสวนบุกคล
ชาวบ้านมาแต่พระยีน พระบุ	ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระยีน บ้าน
มีแต่จิก แต่ยังมีบ้านจิก 20 หลังคา	พระบุ สภาพหมู่บ้านมีแต่เต็ง ฝรั่ง ตอนมาอยู่มี
เฮียน	บ้านประมาณ 20 หลังคาเรือน

ผู้มาอยู่คำอีกคำก่อ มี แม่ใหญ่	ผู้นำอพยพมา มีแม่ใหญ่ นางน้อย พ่อเฉ่า
นางน้อย พ่อเฉ่าจัน พ่อใหญ่กา มาแต่	จัน พ่อใหญ่กา มาจากพระยีน
พระยีน	

อายุบ้านจิก 70 ปี	อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี
อาชีพ เอ็ดคนา เอ็ดปอ เอ็ด	อาชีพ ทำนา ปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง
มัน	

นางสอน กำมณีจันทร์ อายุ 92 ปี เกิดบ้านพระบุ อยู่ในหมู่บ้าน 55 ปี
เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 28 กันยายน 2519

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบกำบดและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

ตอนมาตั้งมี 4 หลังคาเอียน
ยังเป็นป่าคง มีต้นเจ็ก บ้านหมากหม้อ
ไปไม่ได้

สมัยนั้นมีหนอง เอ็นหนองคู
เป็นหนองวอวอ เคียวนี้เป็นหนองของ
นายบู คนป่าหม้อ

พ่อเช่าผู้เฒ่า กับเช่าใหม่
ผู้นอง มาแต่พะย็น พ่อเช่าผู้เฒ่าเป็น
ผู้เฒ่าบ้านผู้แรก

อายุบ้านจัก 70 ปี

อาสีพ เอ็คนา เอ็คไฮ

ตอนย้ายมา มีบ้านอยู่แล้ว 4 หลังคาเรือน
มีแต่ต้นไม้ไผ่เล็ก ๆ บ้านป่าหม้อ ยังไม่ห่างติดต่อกัน

ในสมัยนั้นมีหนอง เรียกกันว่าหนองคู
เป็นหนองเล็ก ๆ ปัจจุบันเป็นหนองส่วนตัวของ
นายบู คนบ้านป่าหม้อ

ผู้นำชาวบ้านมาก็คือ พ่อเช่าผู้เฒ่า
ซึ่งต่อมาเป็นผู้เฒ่าบ้าน กับน้องชายชื่อพ่อเช่าใหม่
มาจากร้านพระย็น

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

อาสีพ ทานา ทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง

วิทยากร ให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านหนองคู เอาชื่อมาจากภูเขาเล็ก ๆ ของหมู่บ้าน
ต่อมาเป็นหนองส่วนตัวของนายบู ชาวบ้านป่าหม้อ

ชาวบ้านหนองคูอพยพมาจากร้านพระย็น ภายใต้การนำของนายกา นายใหม่
นางน้อย นายจัน

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

หัวบึง, บ้าน

บ้านหัวบึงตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านพระย็น มีจำนวนบ้าน 128 หลังคาเรือน
ประชากร 764 คน¹ นายพรหมา เป้าหมั่น เป็นผู้เฒ่าบ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 10.

นายพรหมา เป้าหมื่น อายุ 55 ปี ผู้ใหญ่บ้านหัวบึง เกิดที่บ้านหัวบึง
เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 28 มกราคม 2519

เอ็นบ้านหัวบึง เพราะตั้งอยู่
หัวหนองพระยีน

ชาวบ้านมาแต่พระยีน

ใช้วัด โรงเรียนเดียวกับ

พระยีน

พ่อใหญ่ทอก พามาตั้งบ้าน

มาแต่จตุรัส

อายุบ้านจัก 80 ปี

เรียกกันว่าบ้านหัวบึง เพราะตั้งอยู่

ที่ทางเหนือของหนองพระยีน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระยีน

ใช้วัด โรงเรียนเดียวกับบ้านพระยีน

ผู้พามาตั้งหมู่บ้าน ชื่อพ่อใหญ่ทอก

อพยพมาจากอำเภोजตุรัส

อายุหมู่บ้านประมาณ 80 ปี

นายมา บุญสือ อายุ 76 ปี อยู่บ้านหัวบึงตั้งแต่อายุ 6-7 ปี เกิดบ้านพระยีน
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 28 มกราคม 2519

เดิมเอ็นบ้านหัวหนอง หนอง

2 หนองติดกัน เอ็นหนองสองห้อง

คือหนองน้อย กะหนองพระยีน

คนออกมาแต่พระยีน

พ่อใหญ่ทอก มาแต่จตุรัส

มาแต่คอกกวัว ควาย มาไล่วัว ควาย

เข้าคอก มีเสียกินวัว ควาย เลยตั้งบ้าน

แต่ก่อนเรียกบ้านหัวหนอง มีหนอง 2

หนองติดกัน เรียกหนองสองห้อง คือหนอง

พระยีน กับหนองน้อย

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระยีน

พ่อใหญ่ทอก อพยพมาจากอำเภोजตุรัส

จตุรัส จังหวัดชัยภูมิ มาสร้างคอกกวัว กอกควาย

กลัวเสียกินวัว ควาย จึงมาตั้งบ้านอยู่ใกล้วัว

ควายของเขา

พอค่อมมาเอ็นบ้านน้อยหัวบึง

เปียนเป็นหัวบึง เมื่อมีก้านั้น ผู้ใหญ่บ้าน

มีผู้ใหญ่บ้าน 4 คน ชื่อผู้ใหญ่

ปี สีเคน ผู้ใหญ่พันธ์ ผู้ใหญ่แพง ผู้ใหญ่

พรหมา

ค่อมมาเปลี่ยนเป็นบ้านน้อยหัวบึง

เมื่อมีก้านั้น ผู้ใหญ่บ้าน เรียกบ้านหัวบึง

มีผู้ใหญ่บ้าน 4 คน ชื่อผู้ใหญ่ปี สีเคน

ผู้ใหญ่พันธ์ ผู้ใหญ่แพง และผู้ใหญ่พรหมา

อายุบ้าน 80-90 ปี
อาชีพรู ไร่คนา ไร่ไผ่

อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี
อาชีพ ทำนา ทำไร่ปลูก ไร่มันสำปะหลัง

ไร่มันสำปะหลัง

วิทยากรให้ความรู้ บ้านหัวบึง เก็บเรียกบ้านหัวหนอง และบ้านน้อยหัวบึง
ชาวบ้านหัวบึงอพยพมาจากบ้านพระยืน แต่ผู้นำอพยพมาจากอำเภอจตุรัส จังหวัด
ชัยภูมิ ชื่อนายทอก
บ้านหัวบึงตั้งมาประมาณ 80-90 ปี

หินเหิบ, บ้าน

บ้านหินเหิบ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของบ้านพระยืน มีจำนวนบ้าน
215 หลังคาเรือน ประชากร 1,154 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดสมสะอาด
เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการทองใส ยารวม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน
ชื่อโรงเรียนบ้านหินเหิบ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายสุเนตร ตาบ้านดู่
เป็นผู้นำหมู่บ้าน

นายท้าว หินพื้ง อายุ 76 ปี เกิดที่บ้านแดงใหญ่ ตำบลบ้านเหล่า เคยอยู่บ้าน
หินเหิบ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 27 มกราคม 2519

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 9.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 2.

มีหินเป็นชั้น ๆ ชับซ้อน
อยู่ใกล้กับภูเม็ง มัญจาคีรี

มีน้ำมาก เป็นห้วย ตั้งชล
ปะทานลัคห้วย

คนมาแต่พระยีน บ้านชาค
พระนุ ขามป้อม

มีหน่อไม้ เห็ดขอน อึ่ง

ตั้งมา 60 ปี

เอ็ดคนา เอ็ดปอ

นายสุนทร ตาบ้านคู อายุ 41 ปี ผู้ใหญ่บ้านหินเหิบ เกิดที่บ้านหินเหิบ เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 30 มกราคม 2519

ที่เอ็นหินเหิบ เพราะมีโขหิน
หินแตกเป็นระแหง

มีฝายกันลำนน้ำ มีที่นั่งเล่น

มีลำห้วยเอ็น ลำห้วยยาง

น้ำไหลจากภูเม็ง กันเป็นฝาย มี

หลายฝาย เลี้ยงสัตว์ เข้านา

ฝายที่ชลประทานต่าง จัก

15 ปี

ชาวบ้านอพยพมาแต่สารคาม
อุบล

ที่เรียกว่าหินเหิบ เพราะมีหิน
เป็นชั้น ๆ ชับซ้อนกันไป บ้านหินเหิบอยู่ใกล้
กับภูเม็ง อำเภอมัญจาคีรี

มีน้ำอุดมสมบูรณ์ มีฝายกั้นน้ำจากลำห้วย

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระยีน
บ้านชาค บ้านพระนุ บ้านขามป้อม

มีหน่อไม้ เห็ด อึ่ง

ตั้งบ้านมา 60 ปี

อาชีฟ ทำนา ทำไร่ปอ

ที่เรียกบ้านหินเหิบ* เพราะมีโขหิน
มีหินแตกเป็นระแหง

มีฝายน้ำล้น มีลานหินนั่งเล่น

มีลำห้วยเรียกลำห้วยยาง น้ำไหล

จากภูเม็ง กันฝายน้ำล้น มีหลายฝาย ไร่

เลี้ยงสัตว์ ระบายน้ำเข้านา

ฝายของชลประทาน มีอายุ 15 ปี

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดมหาสารคาม
อุบลราชธานี

* เหม หมายถึงพื้นที่ดินที่แตกแยกออกจากกัน (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 462)

พ่อตาข่อยมาตั้งเป็นบ้านแรก
มาแกะพะยี่น

แกโค่นเป็นป่าเป็นคง มีช้าง
มีเสียบ มีไขป่าชุม เข้าเมืองใช้เวลา
2 คีน ตอนธันวาคม พ.ศ. 2490
ตั้งบ้านในพ.ศ. 2446

อาชีพ เอ็ดนา เลี้ยงไหม
ปลูกปอปาน มัน

พ่อตาของผมเป็นกนมาตั้งบ้านเป็น
คนแรก

สมัยก่อนเป็นป่าคง มีช้าง มีเสียบ
มีไขป่าชุม ในราวพ.ศ. 2490 เวลา
เข้าเมืองต้องใช้เวลาเดินทางถึง 2 คีน
บ้านหินเหิบตั้งในพ.ศ. 2446
มีอายุได้ 53 ปี

อาชีพ ทานา เลี้ยงไหม ปลูกปอ
ปลูกปอปาน มันสาปะหลัง

วิทยากร ให้ประวัติของชื่อบ้านหินเหิบ ว่า มาจากหินที่แตกกระแหงเป็นลานหิน
อยู่ใกล้ภูเม็ง

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดมหาสารคาม อุบลราชธานี กำบลพระยืน และตำบลพระนุ
หมู่บ้านนี้ตั้งมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2446 มีอายุ 53 ปี
เป็นบ้านที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีการชลประทานกันน้ำ

พระลับ, คำบาล

คำบาลพระลับตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตำบลในเมือง มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ จดตำบลโคกสี อำเภอเมืองขอนแก่น

ทิศใต้ จดตำบลคอนหัน อำเภอเมืองขอนแก่น

ทิศตะวันออกจดอำเภอยางตลาด จังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันตก จดตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น *

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ลุ่ม ทั้งตำบล

การคมนาคม มีถนนลงหินลูกรังทุกหมู่บ้าน มีรถประจำทาง รถสองแถวเล็ก
เข้าถึงทุกหมู่บ้าน

แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติได้แก่หนองลุมภูที่บ้านผือ ห้วยคูที่บ้านคอนคู บึงฉิม
ที่บ้านบึงฉิม

คลองส่งน้ำ ไหลผ่านทุกหมู่บ้าน

น้ำประปา มีอยู่ 4 หมู่บ้าน คือที่บ้านพระค้อ บ้านหนองโพธิ์ บ้านหนองแสง
และบ้านโคกน้อย **

ตำบลพระลับ แบ่งออกเป็น 18 หมู่บ้านคือ บ้านโคกน้อย บ้านคอนคู บ้านโนน
สวรรค์ บ้านบึงไคร่นุ่น บ้านบึงฉิม บ้านบึงเนียม บ้านบึงสว่าง บ้านปากเปื่อย

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น
มาตราส่วน 1:1,500,000.

** สัมภาษณ์นางอมรรัตน์ ศรีประยา พัทธนากรตำบลพระลับ เมื่อ 7 เมษายน
2519.

บ้านผือ บ้านพระค้อ บ้านโพธิ์ชัย บ้านเลิงเปือย บ้านสงเปือย บ้านหนองโพธิ์ บ้านหนองแสง บ้านหนองไถ บ้านหัวถนน บ้านดงเค็ด

ประชากรมีทั้งสิ้น 14,694 คน เป็นชาย 7,368 คน เป็นหญิง 7,326 คน¹

วัดทั้งตำบลมีอยู่ 16 แห่ง เป็นพัทธสีมา 2 แห่ง คือวัดตาลเรียง ที่บ้านผือ และวัดสมเริง ที่บ้านพระค้อ นอกจากนั้นเป็นสำนักสงฆ์*

โรงเรียนในหมู่บ้านมี 12 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย 2 โรง คือโรงเรียนบ้านพระค้อ กับโรงเรียนบ้านผือ ที่เหลืออีก 10 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น²

การอาชีพ ส่วนมากทำนา ทำสวนผัก มีเลี้ยงเป็ดที่บ้านสงเปือย บ้านผือ เลี้ยงไก่ที่บ้านสงเปือย 2 ครอบครัว ทำอิฐ ทำโรงสี ที่บ้านคอนตู

การพัฒนา ได้พัฒนาด้านการปลูกผัก ทำสวนครัวหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว และทำนาแผนใหม่ โดยการแนะนำของเจ้าหน้าที่ทางเกษตร

จากการสำรวจค้นคว้า พบว่าตำบลพระค้อ เป็นตำบลขนาดใหญ่ มี 18 หมู่บ้าน และเป็นตำบลที่เจริญ เนื่องจากอยู่ใกล้ตัวเมือง มีคลองส่งน้ำผ่าน สภาพเศรษฐกิจ ค้าขายดีกับตำบลสำราญ และตำบลศิลา ซึ่งได้รับน้ำจากคลองส่งน้ำเช่นกัน แต่ที่เจริญกว่าคือบางหมู่บ้านมีน้ำประปาใช้ อาชีพที่มีชื่อเสียงคือการปลูกผัก ซึ่งเป็นสินค้าสำคัญ ส่งไปขายที่ตลาดขอนแก่นเป็นประจำ

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

* จากการสำรวจหมู่บ้าน ในระหว่าง 8-12 เมษายน 2519.

² ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

โคกน้อย, บ้าน

บ้านโคกน้อย ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านพระคือ มีจำนวนบ้าน 157 หลังคาเรือน ประชากร 800 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดคอนแก้ว เป็นสำนักสงฆ์ พระพงษ์ กิตติปาโล เป็นเจ้าอาวาส² ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายใหม่ อุดน้อย

นายไข กรรมสินมา อายุ 53 ปี อาชีพยามในมหาวิทยาลัยขอนแก่น เกิดที่บ้านพระคือ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 เมษายน 2519

เป็นโคกน้อย ๆ พอสมควรที่จะตั้งบ้าน ที่นิยมตั้งบ้านเขียนตามโคกเพาะแต่น้ำท่วม ก็เลยเอาจัว กวายเป็นรวมอยู่ที่โคก อยู่พอสมควรเห็นว่าโคกนั้นสมควรจะเอามาตั้งบ้านได้ จึงตั้งเป็นบ้าน

เดิมทีปี 13 หลัง มาแต่อุบล เขมิด พวกอื่น ๆ มาแต่บ้านผือ

อายุบ้านจัก 60-70 ปี

ภูมิประเทศ เป็นโคกน้อย ๆ ที่สมควรจะตั้งหมู่บ้าน สมัยก่อนการตั้งหมู่บ้านในละแวกนี้ นิยมตั้งตามโคกหรือที่สูงเพราะมีน้ำท่วม ครั้งแรกเอาจัว กวายเป็นรวมอยู่ที่โคก ต่อมาเห็นว่าเหมาะที่จะตั้งหมู่บ้าน จึงตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้น

แต่ถึงเดิมมีบ้านอยู่ 13 หลังคาเรือนอพยพมาจากอุบลราชธานี ทั้งหมด พวกอื่น ๆ อพยพมาจากบ้านผือ

อายุหมู่บ้านประมาณ 60-70 ปี

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบกำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

² เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

เอ็ดนา เอ็ดสวน มีกองน้ำ
5-6 ปี

อาชีพ ทำนา ทำสวน มีคลอง
ส่งน้ำเข้าหมู่บ้านเมื่อ 5-6 ปี ข้างนี้

นายน้อย ทองมา อายุ 68 ปี เกิดที่บ้านระก่อ อยู่ที่บ้านโลกน้อย
46 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 เมษายน 2519

แต่ก่อนมีน้ำท่วม มีโนนบ้าน
น้ำล้นม น้ำนอง น้ำชี 2 สายมารวม
กัน เห็นว่าโลกน้อย

ชาวบ้านมาแต่พระค้อ บ้านผือ

อายุบ้านจัก 90 ปี
เอ็ดนา เอ็ดสวนผัก

สมัยก่อนมีน้ำท่วม มีเนิน มีลำน้ำชี
ลำน้ำทอง 2 สายมาล้อมรอบหมู่บ้าน เรียก
โลกนี้ว่า โลกน้อย

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระค้อและ
บ้านผือ

อายุหมู่บ้านประมาณ 90 ปี
อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านโลกน้อย ได้ชื่อมาจากสภาพหมู่บ้านที่เป็นโลก หรือเนิน
มีน้ำล้อมรอบ

ชาวบ้านโลกน้อยอพยพมาจากอุบลราชธานี บ้านระก่อ บ้านผือ
อายุหมู่บ้านประมาณ 90 ปี

ก่อนตั้ง บ้าน

บ้านก่อนตั้งอยู่ระหว่างบ้านเลิงเปือย กับบ้านบึงเนียม มีจำนวนบ้าน 162
หลังคาเรือน ประชากร 695 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดป่าสามัคคีธรรม เป็นสำนักสงฆ์

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

พระคำสิงห์ สมบุญโณ เป็นเจ้าอาวาส และวัดทุ่งสว่างชัยศรี พระอธิการสอน ตุนติขโร
เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านคอกกู่ เป็นโรงเรียนระดับประถม
ศึกษาตอนต้น² นายขาว ก้อนมณี เป็นผู้ใหญ่บ้าน

พระอธิการสอน ตุนติขโร อายุ 73 ปี เกิดที่อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
อยู่บ้านคอกกู่ 45 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 9 เมษายน 2519

ปีห้วยกุ่มบ้าน มีห้วย มีกกกู่ กกกู่ยังปิ้ง	ปีห้วยกุ่มบ้าน มีคันประกู่ คันประกู่ ^{**} ยังกงมีอยู่
คนรุ่นแรกมาแต่อาจสามารถ พะคือ มีพ่อผู้ใหญ่สี เพาะส้มมงคล	คนรุ่นแรกอพยพมาจากอำเภออาจสามารถ และบ้านระเค็ด มีพ่อผู้ใหญ่สี พ่อเผาศรีมงคล
ตอนอาตมาอพยพมาถึง 10 หลังคาเอียน มีเอียนหลังน้อย ๆ	ตอนอาตมาอพยพมาอยู่มีบ้านไม่ถึง 10 หลังคาเรือน เป็นบ้านเล็ก ๆ ทำนา มีทางเกวียน
ทำนามีทางเกวียน เป็นโคกทาม	เป็นโคกเป็นทาม ^{**}
เกิมนักอยู่ในบ้าน ย้ายออกมา เห็นว่าทุ่งสว่างชัยศรี	เกิมนักอยู่ในหมู่บ้าน ค่อมาย้ายวัดออกมา เรียกชื่อว่าวัดทุ่งสว่างชัยศรี

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* เ็นต้นไม้สูงใหญ่ ขึ้นในป่าเบญจพรรณขึ้นและแล้งทั่วไป ลักษณะเนื้อไม้สีแสดอมเหลือง
ถึงสีแสดอย่างสีอิฐแก่ มีเส้นแก่กว่าสีพื้น บางที่มีลวดลายงาม เนื้อละเอียดปานกลาง
แข็งแรง "จะทนทานใส่กับ ตบแต่ง และชักเงาได้ดี (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย
หน้า 152-153)

** ที่ริมฝั่งน้ำ มีน้ำท่วมเป็นครั้งคราว (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2497
หน้า 461)

สมัยก่อนเป็นเชื่อนอุบลรัตน์
นำทวนมาเปิด

เอ็กนา เวกสวน มีคองน้ำ

นายสวณ นานมี อายุ 70 ปี เกิดที่บ้านคองน้ำ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 9
เมษายน 2519

มีคอน มีน้ำอ้อม มีกกอยู่หลาย
เกี่ยวนี้มีน้อย กนเอ็กเสาเอียน เป็น
บ้านทุ่งเหมิคแล้ว แต่โค่นเป็นคอนเป็น
เหล่า ปีข้าง ปีเสีย

กนออกมาแต่บ้านพระคือ
อาจสามารถ

พวกที่มาถึงบ้านก่อนมี มี
พ่อเญเคน ผู้เญสี พ่อของขอย
เข่งสี่มงคล

อายุบ้านจัก 70 ปี
เอ็กไค เอ็กสวน

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านคองน้ำ ได้ชื่อมาจากลักษณะของหมู่บ้านเป็นที่คอน
มีน้ำอ้อมรอบ และปีต้นประดู่มาก

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระคือ และจากอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
ผู้นำอพยพมาอยู่ชื่อนายเคน นายสี และนายศรีมงคล

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

สมัยที่ยังไม่ได้สร้างเชื่อนอุบลรัตน์

นำทวนมาแถบนี้คมก

อาชีพ ทำนา ทำสวน มีคองส่งน้ำ

มีคอน มีน้ำอ้อมรอบ และโค่นโค่น
ประดู่มาก ปัจจุบันเหลือน้อย เนื่องจากตัดมา
ทำเสาเรือน สภาพหมู่บ้านกลายเป็นทุ่งนา
ติดกับสมัยก่อน มีเป็นคอน และเป็นทุ่งร้าง *
มีข้าง ปีเสีย

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระคือ
และอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
ผู้นำตั้งหมู่บ้านก่อนผู้อื่น ชื่อพ่อเญ
เคน ผู้เญสี พ่อของผม พ่อเภาศรีมงคล

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี
อาชีพ ทำไร่ ทำสวน

* ภาษาล้านเรียกว่า "เหล่า" หมายถึง ไร่ หรือสวน ที่ทิ้งร้างจนเกิดหญ้าและ
ต้นไม้ขึ้นรกรุงรัง (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 461)

โนนสวรรค์, บ้าน

บ้านโนนสวรรค์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านหนองใหญ่ มีจำนวนบ้าน 35 หลังคาเรือน ประชากร 209 คน¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเตียง แสงสุวรรณ

นางทุม ไชยศรี อายุ 75 ปี เกิดที่บ้านหนองไธ อยู่ในหมู่บ้านโนนสวรรค์ 35 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 เมษายน 2519

เดิมเซ็นโนนเตาไห มีโนนกะบันไห ค่อมมาเปี่ยนให้ทันสมัยเป็นโนนสวรรค์

ขอยมาเป็นบ้านแรก นางทองเป็นน้อง มานำกัน มาอยู่ 2-3 เดือน มีคนกลุ่ม จ้างบั้งทิม กกละ 30 สดางค์ มาเอ็ดคนา น้ำท่วม

พ่อใหญ่สังข์ ยอกพุด มาเป็นมูสอง

ตั้งมาจัก 35 ปี

อาชีพ เดิมเอ็ดคนา บั้งไห
เกี่ยวนี้เอ็ดสวน รับจ้าง

เดิมเรียกว่า โนนเตาไห เป็นโนนที่บันไห ค่อมมาเปี่ยนให้ทันสมัยเป็นโนนสวรรค์

ฉันมาเป็นบ้านแรก นางทองเป็นน้องสาวตามมาด้วย มาอยู่ 2-3 หลังคาเรือน ในหมู่บ้าน มีคนกระทุ่ม จ้างเขาโค่นทั้งคันละ 30 สดางค์ เพื่อทำนา มีน้ำท่วม

พ่อใหญ่สังข์ ยอกพุด อพยพมาเป็นพวกที่สอง

อายุของหมู่บ้านประมาณ 35 ปี

อาชีพ เดิมทำนา บั้งไห ปัจจุบัน
ทำสวน และรับจ้าง

นายละม้าย พุยบึงฉิม อายุ 63 ปี เกิดบ้านหนองไธ อยู่ในหมู่บ้านโนนสวรรค์ 20 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 เมษายน 2519

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 2.

เดิมหมู่บ้านนี้เ็นบ้านคอนเงิน
เป็นคอนที่สมบูรณ์ เอ็ดสวน เอ็ดฉัก
เป็นหมู่บ้าน 8 รวมกับหนองใหญ่ ปี 16 เอง
ใหญ่เข้าเขตเทศบาล จึงรวมกับบ้าน
โนนสวรรค์

ชาวบ้านมาแต่หนองไธ สาร
คาม
แม่ทุม แม่ทอง มาแต่หนองไธ
มาอยู่แต่แรก
ตั้งมาจัก 25-30 ปี เป็น
บ้านใหม่

เอ็ดสวนแก้ว บ่มีนา

เดิมกลุ่มนี้เรียกว่าบ้านคอนเงิน เป็นคอน
ที่สมบูรณ์ มีสวนฉัก เป็นหมู่บ้าน 8 รวมกับบ้านหนองใหญ่
พ.ศ. 2519 บ้านหนองใหญ่ เข้าเขตเทศบาล
จึงมารวมกับบ้านโนนสวรรค์

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองไธ
และจากจังหวัดมหาสารคาม
แม่แก้วทุม แม่แก้วทอง อพยพมาอยู่เป็น
กลุ่มแรก

อายุของหมู่บ้านประมาณ 25-30 ปี

อาชีพ ทำสวนครัว

บ้านโนนสวรรค์ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "คุ้ม" กลุ่มที่
หนึ่งมาก่อน เรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านโนนเตาไธ เพราะเป็นโนนและมีอาชีพทำไธ ต่อมา
เปลี่ยนเป็นบ้านโนนสวรรค์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งมาภายหลังเรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านคอนเงิน
ขึ้นอยู่กับบ้านหนองใหญ่ ต่อมาทางราชการจัดบ้านหนองใหญ่เข้าเขตเทศบาล และได้บ้าน
คอนเงินไปรวมกับบ้านโนนสวรรค์ เรียกรวบกันว่าบ้านโนนสวรรค์

ชาวบ้านโนนสวรรค์ อพยพมาจากบ้านหนองไธ และจังหวัดมหาสารคาม ผู้นำมา
มีนางทุม ไชยกรวี นางทอง และนายสังข์ ยอดคุณ
อายุหมู่บ้านประมาณ 35 ปี

บึงไกร่นุ่น, บ้าน

บ้านบึงไกร่นุ่น ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านพระคือ มีจำนวนบ้าน 35 หลังคาเรือน ประชากร 227 คน¹ นายพิชัย มหาคามา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นางคำ พะสี อายุ 61 ปี อยู่ในหมู่บ้านตั้งแต่เด็ก ๆ เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 12 เมษายน 2519

เอ็นความนำตามหนอง
ตามกกไกร่นุ่น เว่ากันมาแต่พ่อแต่แม่
มันมีไกร่นุ่นเลยนี้แต่หนองจันทัน

ชาวบ้านออกมาแต่รอยเอ็ด

สารคาม

ผู้มา: ถิ่นบ้าน กือเก่า

จารย์พอง พ่อใหญ่มี พ่อขุนจง

ตั้งบ้านบึงจัก 80-90 ปี

เอ็ดคณา เอ็ดสวนผัก

เรียกชื่อหมู่บ้านตามชื่อหนอง และมี
ต้นไกร่นุ่น * เป็นชื่อเก่าแก่ เรียกมาสมัยพ่อแม่
ปัจจุบันมีแต่หนองอย่างเดียว ไม่มีต้นไกร่นุ่น

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด

และมหาสารคาม

ผู้นำในการตั้งหมู่บ้านคือพ่อเก่าจารย์***

พอง พ่อใหญ่มี พ่อขุนจง -

อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี

อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

* พระครูทองพูล ตีสุสเทโว ให้ความรู้ เกี่ยวกับต้นไกร่นุ่น เมื่อ 15 ตุลาคม 2519 ว่า เป็นไม้พุ่มขึ้นตามวัชพืชในหนอง ต้นสูงประมาณ 2-3 เมตร ใบเล็ก ๆ เหมือนใบข่อย ดอกสีขาวเป็นพวงเหมือนดอกกระถินณรงค์ ใหลำต้นทำค้างแวง ค้างถั่ว

** เป็นกาเรียกผู้ที่เคยบวชเป็นพระ และได้รับการสงฆ์ จากทายก 1 ครั้ง เลื่อนสมณศักดิ์ เป็น "เสด็จ" สีกออกมาเรียก "จารย์" (ไทรยง-อีสาน หน้า 168)

นายคำ มุทรราช อายุ 39 ปี เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เจ้าเรือนหมู่บ้านเมื่อ
12 เมษายน 2519

ตั้งชื่อบ้านตามหนอง เป็น
หนองแค้เดิม มีกกไค่นุ่นหลาย สมัย
หนึ่งข่อยไค้ลอกหนองออก ต้นไม้เลย
ติดตามสนมไปตามลำพอง กกไค่นุ่น
เลยสลายไป

แต่ไค่นุ่นน้ำท่วมบ้าน
ชาวบ้าน มาแต่รอยเอ็ด

สารคาม

อายุบ้านจัก 80 ปี
เอ็ดคนา เอ็ดสวนผัก

ตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อหนองหรือบึงไค่นุ่น
เป็นหนองน้ำแค้เดิม บึงไค่นุ่นอยู่มาก สมัยหนึ่ง
ผมไค้ช่วยลอกหนอง ต้นไค่นุ่นเลยติดตามวัชพืช
ไปลงแม่น้ำพอง

สมัยก่อนหมู่บ้านนี้บึงน้ำท่วม
ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ดและ

มหาสารคาม

อายุหมู่บ้านประมาณ 80 ปี
อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านไค่นุ่น ไค้ชื่อมาจากบึงไค่นุ่นบ้าน และต้นไค่นุ่นซึ่งเคย
มีอยู่มาก

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด และมหาสารคาม ผู้นำอพยพคือนายพอง

นายมี ขุนจง

อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี

บึงฉิม, บ้าน

บ้านบึงฉิมตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านบึงเนียม มีจำนวนบ้าน 160 หลังคาเรือน
ประชากร 694 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท่าประทุม เป็นสำนักสงฆ์

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 2.

พระอริการลี อุตตกุโต เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านบึงนิม
เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาขนาดต้น² ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสอน สุวรรณสิงห์

นายบุญ วิชากรี อายุ 73 ปี เกิดที่จังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ในหมู่บ้าน 55 ปี
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 9 เมษายน 2519

เราามาตั้งชื่อลิมโบธาน เป็น
อุทกสีบา มีลิมน้ำเก่าอยู่ทางฝั่ง
เป็นอิฐขนาดใหญ่ ฝังอยู่ในดิน ข้างก่อน
ตั้งบ้าน มีโพธิ์ขึ้น ลิมไม้ไผ่ดกอยู่ไว้
เกี่ยวนี้ไถไปฟากโรงเรียน อยู่ปะ
ถนนเป็นของโบธานของบ้าน

ชาวบ้านมาแต่บ้านเมือง
เพ็ง อำเภอยะยั้ง ร้อยเอ็ด อุบล

เราซื้อบาจากลิม* โบธาน เป็นอุทกสีมา
มีลิมน้ำเก่าอยู่กลางฝั่ง ฐานเป็นอิฐขนาดใหญ่
ฝังอยู่ในดิน ฐานนี้มีมาก่อนตั้งหมู่บ้าน ปัจจุบัน
มีจอมปลวกขึ้นปกคลุม ชาวบ้านได้สร้างลิมไม้
ล้อมฐานอิฐนั้น ฐานโบธานและลิมไม้ได้ไถขึ้น
ไปไว้ที่โรงเรียนบ้านบึงนิม ตั้งอยู่ข้างถนนในหมู่บ้าน
เก็บไว้เป็นโบราณวัตถุประจำหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเมืองเพ็ง
อำเภอยะยั้ง จังหวัดมหาสารคาม จาก
จังหวัดร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี

¹ เจ้าคณะอำเภอมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

² ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* โรงที่พระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรมต่าง ๆ โบสถ์ (พจนานุกรมภาคอีสานภาคกลาง หน้า 416)

ผู้มาตั้งบ้านคือเจ้าอาวาส
กับลูกชาย ชื่อสุทธสาร ตะกูลสุทธิแสน

อายุบ้านจัก 80-90 ปี

เขื่อนา ปุกผัก

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน มีสมญานามว่า
พ่อเจ้าอาวาส มีตำแหน่งเป็นตาแสงหรือกำนัน
กับลูกชายชื่อสุทธสาร แห่งตระกูลสุทธิแสน

อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี

อาชีพ ทำนา ปุกผัก

พระอธิการดี อุตฺต-กุตฺโต อายุ 53 ปี บวชมาตั้งแต่ พ.ศ. 2492 เกิดที่
อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ในหมู่บ้าน 27 ปี

ตั้งนามตามชื่อบึง สิม่น้ำ
บึงอยู่ที่หน้าวัด แต่สิม่น้ำได้ขึ้นไปไว้ที่
โรงเรียน เป็นวัดสุโขทัย

ชาวบ้านมาแต่ร้อยเอ็ด

อุปถ

อายุบ้านเกิน 50 ปี

เขื่อนา เขื่อนสวนผัก

ตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อบึง สิม่น้ำ
บึงอยู่ที่หน้าวัด แต่สิม่น้ำถูกยกขึ้นไปไว้ที่บริเวณ
โรงเรียน เพื่อเป็นวัดสุโขทัยของหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด

และอุบลราชธานี

อายุหมู่บ้านเกินกว่า 50 ปี

อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

วิทยากรให้ความรู้ที่บ้านบึงฉิม ได้ชื่อมาจากบึงในหมู่บ้าน และสิมโบราณ ซึ่งเคย
ปลูกอยู่ในบึง

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด อุบลราชธานี และมหาสารคาม ผู้อพยพมาอยู่
คือผู้มีบรรพชาศักริ เป็นอาวาส หรือเทียบเท่ากับกำนันในปัจจุบันกับลูกชายชื่อนายสุทธสาร แห่ง
ตระกูลสุทธิแสน

อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี

บึงเนียม, บ้าน

บ้านบึงเนียมตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านบึงไกร่นุ่น มีจำนวนบ้าน 170 หลังคาเรือน ประชากร 1,106 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท่าสองกร เป็นสำนักสงฆ์ พระท่าน จุกกมฺโม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านอ้ายเนียม เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาขนาดกลาง³ นายเกรียงศักดิ์ ฉนทรนิช เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายจ้อย สารพัคมี อายุ 58 ปี อาชีพค้าขาย เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 9 เมษายน 2519

มาจากชื่อช่างตีเหล็กชื่อเนียม
เพราะอ้ายเนียมมาตายอยู่ที่บึงนี้

ชาวบ้านอพยพมาจากร้อยเอ็ด
สารคาม

ได้ชื่อมาจากอ้าย * เนียม มีช่าง
ตีเหล็กชื่อเนียม มาตายอยู่ที่บึงแห่งนี้
ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด
และมหาสารคาม

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทะเบียนตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 2.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1

* กำนันหน้านาม สำหรับบุรุษที่ 2 หรือที่ 3 เพศชาย แสดงว่าผู้นั้นมีอายุสูงกว่า
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 496)

ผู้บวตั้งหมู่บ้านคือพ่อใหญ่จ้อย
พ่อใหญ่หมั่น

อายุบ้านจัก 60-70 ปี
เข็คสวนผัก

ผู้บวตั้งหมู่บ้าน ชื่อพ่อใหญ่จ้อย และ
พ่อใหญ่หมั่น

อายุหมู่บ้านประมาณ 60-70 ปี
อาชีพ ปุ่กผัก

นายกัน พานินัย อายุ 65 ปี เกิดที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
อยู่ในหมู่บ้านบึงฉิม 47 ปี เก่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 9 เมษายน 2519

มีข้างชื่อเนียมมาตายที่บึง
บ้านนี้ตั้ง 2 กัง กังแรกแตก
น้ำท่วม จึงย้ายไปเหมิด ภายหลังเป็นบ้าน
อ้าง ต่อมาจึงมีคนมาอยู่ใหม่ พวกเก็บ
มาแต่หนองบัวน้อย พวกไหนมาแต่
ร้อยเอ็ด สารคาม

พ่อใหญ่จ้อย มาแต่หนองสูง
เหลื่อม พ่อใหญ่หมั่นมาแต่เสลภูมิ
มาตั้งบ้าน

อายุบ้าน 60-70 ปี
เข็คนา ปุ่กผัก

มีข้างชื่อเนียมมาตายอยู่ที่บึงแห่งนี้
หมู่บ้านนี้ปักถนนมาอยู่ 2 ครั้ง พวก
แรกอพยพมาจากบ้านหนองบัวน้อย ตำบลโคกสี
น้ำท่วมบ้านจึงอพยพไป ทำให้หมู่บ้านเป็นบ้านร้าง
ต่อมาชาวบ้านจากจังหวัดร้อยเอ็ด และมหาสารคาม
อพยพมาอยู่ใหม่

ผู้บวตั้งหมู่บ้าน ชื่อพ่อใหญ่จ้อย มาจาก
บ้านหนองสูงเหลื่อม และพ่อใหญ่หมั่นอพยพมาจาก
อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

อายุหมู่บ้านประมาณ 60-70 ปี
อาชีพ ทำนา ปุ่กผัก

วิทยากรให้ข้อมูลของประวัติชื่อหมู่บ้าน แตกต่างกันไป งานหนึ่งว่าข้างชื่อเนียม
มาตายอยู่ที่บึง อีกท่านหนึ่งว่า ผู้ชายชื่อเนียม ซึ่งเป็นข้างดีเหลื่อมมาตายอยู่ที่บึง คำว่า
"ข้าง" และ "ข้าง" ชาวบ้านออกเสียงเป็น "ข้าง" เหมือนกัน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองบัวน้อย ตำบลโคกสี และจากจังหวัดร้อยเอ็ด
และมหาสารคาม

ผู้บวตั้งหมู่บ้านชื่อนายจ้อย มาจากบ้านหนองสูงเหลื่อม และนายหมั่นมาจากอำเภอ
เสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

อายุหมู่บ้านประมาณ 60-70 ปี

บึงสว่าง, บ้าน

บ้านบึงสว่างตั้งอยู่ทางทิศใต้ ของบึงโคกนุ่น มีจำนวนบ้าน 35 หลังคาเรือน ประชากร 292 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสว่างอารมณ์ เป็นสำนักสงฆ์ พระดัง สุธโว เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านบึงสว่าง เป็นโรงเรียน ระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายกำกัน พิมพ์หานาน เป็นผู้ให้บ้าน

นางสุข จอมทอง อายุ 55 ปี เกิดที่บ้านบึงสว่าง เจ้าเรือนหมู่บ้านเมื่อ 12 เมษายน 2519

เดิมเอ็นบึงชื่อจาก เพราะ
เก่าชื่อจากหลาย มีเต่าหลาย มี
เข็มนาง ต้องบ่ได้ กินบ่ได้

เปลี่ยนเป็นโนนสว่าง
ตั้งแต่น้อย ๆ

ชาวบ้านออกมาเคลาราก
รอยเล็ก

แต่ก่อนเรียกกันว่าบ้านบึงชื่อจาก
เพราะเต่าทองร่วง นีเต่ามาก เป็นเต่า
ศักดิ์สิทธิ์ จับไม่ได้ กินไม่ได้

เปลี่ยนชื่อเป็นโนนสว่าง ตั้งแต่นั้น
ยังเล็ก ๆ

ชาวบ้านอพยพมาจากมหาสารคาม
และร้อยเอ็ด

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

³ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประวัติดการศึกษา 2517 หน้า 1.

พ่อผู้ใหญ่นั่น เป็นผู้บวชตั้งบ้าน
ต่อมาเมื่ออารยธรรมา
อายุหมู่บ้านจัก 70-80 ปี
เขื่อนนา ปุณณิก

พ่อผู้ใหญ่นั่น เป็นผู้บวชตั้งหมู่บ้าน
มีพ่อเจ้าจารย์ ชวา บวชอยู่ต่อมา
อายุหมู่บ้านประมาณ 70-80 ปี
อาชีพรุ ทานา ปุณณิก

นายตา คียมมงคล อายุ 70 ปี เกิดที่บ้านบึงสว่าง เก่าเรือนหมู่บ้านเมื่อ
12 เมษายน 2519

มันมีขี้จี่จากนี้ เต่ามีหลาย
ผู้ใดไปจับ ขี้จี่จากโคก เต่านั้นกินไม่ได้
เป็นเต่าอาชักรบ้าน แตกมีไข่

ต่อมาตาแสงไฟชี้ให้เห็น
ว่าบึงสว่างเพาะต่อมามันก็สว่าง
แต่โคนมีแต่ป่าแฝก มีคี่คือ มีแต่หญ้าป่า
ก่อนหลังมันเงาทางออก ก็เลยสว่าง
ชาวบ้านมาแต่รอยเขื่อน

สารคาม

ตั้งบ้านจัก 70-80 ปี
เขื่อนนา เขื่อนสวนผัก

แต่เดิมเรียกว่าบึงขี้จี่จาก มีเต่าอยู่ใน
บึงมาก เมื่อผู้ใดไปจับเต่า มันจะทองร่วง
ออกมา เต่านั้นกินไม่ได้ เป็นเต่าเจ้าที่ นอก
จากเต่าแล้ว ในบึงนี้ยังมีจระเข้

ก่อนหน้านั้นได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่าบ้าน
บึงสว่าง เพราะอยู่นาน ๆ ไป ป่าเตียนโล่งลง
และมีถนนเข้าหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด

และบาศารคาม

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 - 80 ปี
อาชีพรุ ทานา ทำสวนผัก

* เป็นคำเรียกผู้ที่เคยบวชเป็นพระ และได้รับการสงฆ์จากทายก 1 ครั้ง
เลื่อนสมณศักดิ์เป็น "เสกข" สักออกมาเรียก "จารย์" (ไทยลาว-อีสาน หน้า 168)

วิทยากรให้ความรู้ตรงกันว่า เกือบบ้านบึงสว่าง ชื่อบ้านบึงขี้จาก ซึ่งหมายถึงบึง
ที่ขี้เถ้าทองร่วง ก่อนาสภาพหมู่บ้านเปลี่ยนไป เป็นป่าโปร่งขึ้น และมีการคัดคนเข้าหมู่บ้าน
กำนันจึงเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านบึงสว่าง

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้ตั้งหมู่บ้าน
ชื่อนายจัน และนายชา

อายุหมู่บ้านประมาณ 70-80 ปี

ปากเปื่อย, บ้าน

บ้านปากเปื่อย ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านบึงสว่าง มีจำนวนบ้าน 50 หลังคาเรือน
ประชากร 300 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์นิมิตร์ เป็นสำนักสงฆ์ พระสมชาย
ปรังกโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนพงษ์ภักย์ 1³ นายกำนัย
บุญอนันต์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นางอ่อน บุญอนันต์ อายุ 80 ปีเศษ อยู่บ้านปากเปื่อย 40 ปีเศษ เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 12 เมษายน 2519

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประวัติดูแลการศึกษา 2517 หน้า 1.

ห้วยมีกกเปี้ยหลาย จัง

เดินปากเปี้ย มั่นเป็นจอกลอก ๆ
มาตกพอง มีกกเปี้ยอ้อม 2 ข้างห้วย
เคี้ยวนี้กกเปี้ยมี แต่หาง ๆ

ชาวบ้านอพยพมาแต่อาจ
สามารถ ร้อยเอ็ด
เข้าวารยเข้า เข้าวัดจาก
อำเภอมหาสารคาม บากอนบู
อายุบ้านจัก 50 ปี
เด็กนา ปูกผัก

นายเอียง ไชยหงส์ อายุ 53 ปี อยู่ในหมู่บ้าน 20 ปีเศษ เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 12 เมษายน 2519

ชื่อปากเปี้ย เพราะมันเป็น
ห้วย เขาชื่อมาแต่ห้วยเปี้ย ไหลมาหา
น้ำพอง ปากคือน้ำที่ไหลลงกัน ห้วย
เปี้ยระบายน้ำออกจากนา ชื่อนี้
เรียกกันตั้งแต่ตั้งบ้านตั้งเปียง

ที่ห้วยมีก้นตะแบก * ซึ่งภาษาล้าน

เรียกเปี้ย ห้วยนี้ไหลลงแม่น้ำพอง และตรง
ปากน้ำที่ลงแม่น้ำพอง มีก้นเปี้ยล้อมรอบทั้งสอง
ฝั่ง ปัจจุบันยังมีอยู่หาง ๆ

ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอมหา
สารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด
ผู้นำอพยพชื่อพ่อเจ้าจารย์** เข้า
และพ่อเจ้าที่มาจากอำเภอมหาสารคาม
อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี
อาชีพ ทำนา ปูกผัก

ชื่อบ้านมากเปี้ย ได้มาจากห้วย
เปี้ย ซึ่งไหลมาลงสู่แม่น้ำพอง ปากคือปากน้ำ
ห้วยเปี้ยระบายน้ำออกจากนา เพราะแต่ก่อน
น้ำท่วม ชื่อหมู่บ้านนี้เป็นชื่อเก่า

* เป็นคันไม้สูงใหญ่ ขึ้นในป่าเบญจพรรณขึ้นและแล้งทั่วไป เนื้อไม้สีเทาลึงสี
น้ำตาลอมเทา เลื่อยไสกบคมได้ง่าย ชักหักงอได้ดี ใช้ทำบ้านเรือน เรือ แพ เกลวียน
แจว เครื่องมือกลสิกรรม(ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 111-112)

** เป็นคำเรียกผู้เฒ่าเฒ่าเป็นพระ และได้รับการสงวนไว้ จากทายก 1 ครั้ง
เลื่อนสมณศักดิ์ เป็น "เสด็จ" สืบออกมาเรียก "จารย์" (ไทยลาว-อีสาน หน้า 168)

คนมาแตร้อยเอ็ด สวรรคต

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัด

ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม

อายุบ้านรัก 50 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

เขื่อนา ปุกผัก

อาวี่เ ป่านา ปุกผัก

จากการสัมภาษณ์ได้ทราบว่าบ้านปากเปื่อย มาจากคำว่าปาก เณว ที่ไหลลงแม่น้ำพอง และต้นเปื่อยหรือต้นตะแบกที่อยู่ริมหนองน้ำ

ชาวบ้านปากเปื่อยอพยพมาจากจังหวัดมหาสารคาม และร้อยเอ็ด ผู้บวตั้งหมู่บ้าน ชื่อนายเ้า กับนายตี

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

ฝือ, บ้าน

บ้านฝือตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านหนองไธ มีจำนวนบ้าน 238 หลังคาเรือน ประชากร 2,138 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดกาลเวียง เป็นพระสีมา พระอภิการ เณลียว โขสสุโท เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านฝือ เป็นโรงเรียน ระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ นายเชน แสงสุวรรณ นายแสง กวงนันท เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการศึกษา บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

พระทอง สุนทรภักดี อายุ 76 ปี บวชมา 14 พรรษา เกิดที่บ้านผือเจ้าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 8 เมษายน 2519

เอานามมาแก้หนองผือ ยาว
2 กิโล กว้าง 4 เส้น เป็นหนองสาธารณะ
น้ำกุ่มปี มีกกผือริบหนอง

วัดชื่อวัดศาลเรียง มีกกศาล
25 ต้น แต่โคนมีมากกว่านี้

ชาวบ้านมาแต่อบล
อายุบ้าน 200 กว่าปี เก่า
พอกับพะกือ คนบ้านผือแยกไปหนองไธ
บ้านโคกน้อยหนองแสง

เพ็งเจริญเมื่อ 2-3 ปี
มีการพัฒนามีหนทาง แต่โคนหนทาง
ไปยาก

เขื่อนา เขื่อนสวนผัก มีกองน้ำ
ผักกาด ผักหอม ผักแตง

นายกอง คุณทุม อายุ 83 ปี เกิดที่บ้านผือ เจ้าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8
เมษายน 2519

ได้ซื้อหมู่บ้านจากหนองผือ ยาว
2 กิโลเมตร กว้าง 4 เส้น เป็นหนองสาธารณะ
มีน้ำตลอดปี มีต้นผือ * อยู่ริบหนอง

วัดชื่อวัดศาลเรียง มีต้นศาลอยู่ 25
ต้น สมัยก่อนมีมากกว่านี้

ชาวบ้านอพยพมาจากอุบลราชธานี
อายุหมู่บ้าน 200 ปีเศษ ชาวบ้านผือ
แยกไปอยู่บ้านหนองไธ บ้านโคกน้อยบ้านหนองแสง

สมัยก่อนการคมนาคมลำบากเพ็งพัฒนา
เมื่อ 2-3 ปีมานี้

อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก มีคลองส่งน้ำ
ผ่านหมู่บ้าน

* พืชชนิดหนึ่งชอบเกิดในน้ำ = ปรีอ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า
276) ลักษณะเป็นต้นหญ้าชนิดหนึ่งใบยาว ๆ คล้ายว่านน้ำ ขึ้นในน้ำ ใช้มุงหลังคาและ
สานเสื่อ (พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2497 หน้า 580)

เขื่อนกันว่าบ้านหนองผือ
มีหนองผืออยู่ทางทิศเหนือ
ของบ้าน มีกมผือที่ใช้เฮ็ดสาก
มี 2 หมู่ หมู่ 14 มาแต่เมียง
เก่า เป็นพวกเวียงจันทน์ มาอยู่ก่อน

หมู่ 23 มาแต่อุบล เจ้ามอง
เจาปก แม่ใหญ่ เจาซุนไซมีข้างมีมา
คุณพระยา พอนางปทุม แม่เจาก้า
พามาอยู่

อายุ 5 ชั่วคน จัก 300-
400 ปี เมียงซอนแก่น บ้านท่ม
บ้านคอนมม บ้านผือ เก่าพอ ๆ กัน

เฮ็ดคนา เฮ็ดสวนผัก
เฮ็ดสาก

ชาวบ้านเรียกกันว่าบ้านหนองผือ
มีหนองผืออยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน
มีกมผือที่ใช้ทำเสื่อ
มี 2 หมู่บ้าน หมู่ที่ 14 มาจากบ้าน
เมืองเก่า เป็นคนทางเวียงจันทน์อพยพมา
อยู่ก่อน

หมู่ที่ 23 มาจากอุบลราชธานี
มีพ่อเจ้ามอง พ่อเจาปก แม่ใหญ่ พ่อเจา
ซุนไซย ซึ่งมีข้างมีมาด้วย คุณพระยา
พอนางปทุม แม่เจาก้า

อายุหมู่บ้านประมาณ 5 ชั่วอายุคน
ประมาณ 300-400 ปี เมืองซอนแก่น บ้านท่ม
บ้านคอนมม บ้านผือ เก่าแก่พอ ๆ กัน

อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก ทอเสื่อ

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านผือ ได้ชื่อมาจากหนองผือ ซึ่งเป็นหนองน้ำที่มีต้นผือมาก
ชาวบ้านผือ แบ่งออกเป็น 2 หมู่ คือหมู่ที่ 14 อพยพมาจากบ้านเมืองเก่า มาอยู่
ก่อน ส่วนหมู่ที่ 23 อพยพมาจากอุบลราชธานี ผู้นำอพยพมีนายมอง นายปล นางปู้
ซุนไซย คุณพระยา นางก้า
อายุหมู่บ้านประมาณ 300 ปี

* คำว่า "นาง" เป็นคำยศศักดิ์ ยกย่องให้เกียรติแก่ ลูกหลานผู้เป็นเจ้าเมือง
อุปราช ราชวงศ์ ราชบุตร บละขุนนางผู้ใหญ่ ชายเรียก "ท้าว" หญิงเรียก "นาง"
(ไทยลาว-อีสาน หน้า 167)

พระค้อ, บ้าน

บ้านพระค้อตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านหนองโพธิ์ มีจำนวนบ้าน 340 หลังคาเรือน ประชากร 2,367 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสมถรี เป็นวัดสืมา พระสุบิน . สุกิจโน เป็นเจ้าอาวาส *โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านพระค้อ เป็นโรงเรียน ระดับประถมศึกษาตอนปลาย² นายนิกร กิลากุล เป็นกำนัน

นายกวด คำหนามแห่ง อายุ 55 ปี เกิดที่บ้านพระค้อ เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 11 เมษายน 2519

ที่เอ็นพะค้อ มีตำนานมา
แก่พระพุทธรูปใหญ่ คือค่าย ๆ กับพะ
มีชื่อมาจากพระนุ พระยีน สะลับ

ที่เรียกบ้านพระค้อ มาจากตำนาน
เกี่ยวกับพระพุทธรูปใหญ่ คือเห็นคล้าย ๆ **
กับพระ เป็นชื่อที่ต่อเนื่องมาจากพระนุ
พระยีน พระลับ

ตั้งในปี พ.ศ. 2375

ตั้งบ้านในปี พ.ศ. 2375 อายุได้

14 ปี

ผู้มาตั้งบ้านคือเฒ่านายจวง
เฒ่าพนา มาดูแลบด

ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อพ่อเฒ่าววง พ่อเฒ่า
พนา อพยพมาจากอุบลราชธานี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

* จากการสำรวจหมู่บ้านเมื่อ 11 เมษายน 2519.

² ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล จังหวัดขอนแก่น
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

**
ก็หมายถึงเหมือน ไก่แก่ เป็นคั้งว่า (แผนภูมิภาคอีสาน-ภาคกลาง

หน้า 90)

พระที่สร้างวัดคือมหาปิ่น
ปุกกุปรโล อายุของวัดได้ 70 ปี
เดิมอยู่กิโลโพธิ์ใหญ่ ไถ้ขยายออกมา
ไถ้คนา ไถ้คนสวน

พระที่สร้างวัด คือมหาปิ่น ปุกกุปรโล
วัดนี้อายุ 70 ปี แต่เดิมอยู่ที่ถนนโพธิ์ใหญ่ ไถ้ขยาย
ออกมา
อาชีพร้านา ทำสวน

นายไข มรรณสินงา อายุ 53 ปี อาชีวะยามในมหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยากร
บ้านพระถือ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 เมษายน 2519

ที่บ้านพระถือ มีพระองค์หนึ่ง
ตามโบราณ เห็นแล้วว่า พระองค์นั้นขึ้น
ที่บ้านพระบุญ มาขึ้นที่บ้านพระยีน ยืนอยู่สักครู
ก็หายไปที่บ้านพระลับ คนมองเห็นพอ
ลับแล ๆ ไม่เห็นถนัดเลย เอ็นบ้านพอลับ
เลยถามมาที่บ้านพระถือ คนตามดูเลยว่า
คือกับกับพระองค์นั้น พระองค์นั้นคือบาตร
หล่นที่ห้วยสายบาตร เลยเอ็นนามันว่า
ห้วยสายบาตร

เป็นบ้านเก่า ตอนเช้า
เรียนอยู่ ป. 3 ครูเค้าให้ฟังว่าบ้านพระถือ
คือคนตามมาดูพระที่บ้านพระถือ เป็นบ้านที่
เก่าที่สุดในตำบลพระลับ บ้านอื่น ๆ ย้าย
มาที่พระถือ

ตามโบราณกล่าวว่า มีพระองค์หนึ่งมาขึ้น
ที่บ้านพระบุญ มาขึ้นที่บ้านพระยีน ยืนอยู่สักครู
ก็หายไปที่บ้านพระลับ คนมองเห็นลับแล ๆ ไม่ถนัด
จึงเรียกว่าบ้านพระลับ และมากลับกลาย *
เป็นพระที่บ้านพระถือ คนตามมากู ว่าเหมือนกันกับ
พระองค์นั้น ต่อไป พระองค์นั้นทำสายบาตร
หล่นที่ห้วยสายบาตร ห้วยนั้นจึงมีชื่อว่าห้วยสายบาตร **

บ้านพระถือ เป็นบ้านเก่า ตอนเช้าเรียนอยู่
ชั้น ป. 3 ครูเค้าให้ฟังว่าบ้านพระถือ คือคนตามดู
พระที่บ้านนี้ เป็นบ้านเก่าสุดของตำบลพระลับ บ้าน
อื่น ๆ อพยพมาจากบ้านพระถือ

* กลาย (กาย) หมายถึงยักย้าย เปลี่ยนแปลง หรือกลับกลาย (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 17)

** จากการสำรวจห้วยสายบาตร กันเขตแดนระหว่างจังหวัดขอนแก่น กับ
จังหวัดมหาสารคาม และผากกลางไร่พรหมนิมิต

ชาวบ้านมีอาชีพ เอ็นนา ชาวบ้านมีอาชีพทำนา ทำสวนผัก
 เอ็นสวน มีหอมแกง ผักขาว ผักเขียว มีหัวหอม ผักกาดขาว ผักกาดเขียว มะระ
 มะระ แตงกวา ส่งผักเลี้ยงขนแก่น แตงกวา ผักเหล่านี้เลี้ยงคนทั้งขนแก่น

วิทยากรให้ความรู้ที่บ้านพระคือ ได้ซื้อบาจากตำนานเกี่ยวเนื่องจากบ้าน
 พระบุ พระปิ่น พระลัษ กือชาวบ้านเห็นพระมาปรากฏกายที่หมู่บ้านนี้ ว่าเหมือนหรือ
 คือกับพระองค์ที่ติดตามกู

ชาวบ้านพระคืออพยพมาจากอุบลราชธานี โดยการนำของนายจวงและนายพนา
 อายุหมู่บ้านประมาณ 150 ปี

โพธิชัย, บ้าน

บ้านโพธิชัย ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านหนองไฮ มีจำนวนบ้าน 54 หลังคา
 เรือน ประชากร 340 คน¹ นายป่วน คุณเสน เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นางนี ก้วงวังหิน อายุ 63 ปี เกิดที่บ้านพระคือ อยู่บ้านหนองไฮ จาก
 บ้านหนองไฮ มาอยู่บ้านโพธิชัย 50 ปี

เอานามมาต่อกกโพธิ์
 ที่วัดกับคำว่า "ชัย" ตั้งให้คง
 กับหนองไฮ

เอารชื่อมาจากต้นโพธิ์ และเก็บคำว่า
 "ชัย" เพื่อให้คล้องจองกับคำว่าหนองไฮ

กนมาแต่หนองไฮ

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองไฮ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเปรียบเทียบและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
 ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

มี 4 หลัง พ่อใหญ่หลวง
กำแหง พ่อของข่อย มาก่อน พ่อใหญ่
หนู พ่อใหญ่ช่วย พ่อใหญ่พูด มาน่า

อายุบ้านจัก 50 ปี

เฮ็ดนา เฮ็ดสวน

สมัยเดิมมีบ้านอยู่ 4 หลัง พ่อใหญ่
หลวงกำแหง พ่อของฉัน ออกมาก่อนคนอื่น
บ้านอื่น ๆ คือบ้านของพ่อใหญ่หนู พ่อใหญ่ช่วย
พ่อใหญ่พูด

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาชีพ ทำนา ทำสวน

นางโสม ยอดสะอาก อายุ 75 ปี เกิดที่จังหวัดชัยภูมิ มาอยู่บ้านโพธิ์ชัย
50 ปี

เอาชื่อมาแตกกโพธิ์ เพิ่มคำ
ว่า "ชัย"

แต่ก็อยู่หนองไฮ บ้านติดกัน

ใช้วัด โรงเรียนรวมกับ

หนองไฮ

เป็นป่าเป็นกง ป่าโจก

ป่าจิกน้อย

ได้ชื่อหมู่บ้านมาจากต้นโพธิ์ แล้วเติม

คำว่าชัย

ชาวบ้านออกมาจากบ้านหนองไฮ

ซึ่งอยู่ติดกัน

ใช้วัดและโรงเรียนรวมกับบ้านหนองไฮ

เดิมเป็นป่าเป็นกง มีป่าโจก * ป่าจิก **

*
ไม้จำพวกหนึ่งในจำพวกไม้ไผ่ป่า แต่ลำเล็ก (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 129)

**
ภาคกลางเรียกเต็ง เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงใหญ่ ขึ้นเป็นหมู่ตามป่าแดง
ทั่วไป เว้นแต่ป่าขี้ไต้ ลักษณะเนื้อไม้ มีสีน้ำตาลอ่อนเมื่อแรก ทั้งไว้นานเป็นสีน้ำตาล
แก่แกมแดง แข็งแรงทนทาน ใช้ทำหมอนรองรางรถไฟ เสา ชื้อ กระดาน ฝา การ
ก่อสร้างที่ต้องการความแข็งแรงทนทาน (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 166)

อายุบ้านจัก 50 ปี

เฮ็ดคณา เฮ็ดสวน

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาชีพ ทำนา ทำสวน

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านโพธิ์ชัย ได้สัญญัตถ์มาจากต้นโพธิ์ที่วัด และเดิมคำว่า ชัย เพื่อให้คล้องจองกับบ้านหนองไฮ ซึ่งมีอยู่ก่อน และอยู่ติดกัน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองไฮ โดยการนำของหลวงกำแหง นายหนู นายช่วย นายพูน

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

เลิงเปือย, บ้าน

บ้านเลิงเปือย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านคอนกุ่ม มีจำนวนบ้าน 230 หลังคาเรือน ประชากร 2,068 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดป่าแสงอรุณเป็นสำนักสงฆ์² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านเลิงเปือย เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายเฟื่อง ลาคา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเฟื่อง ลาคา อายุ 40 ปี ผู้ใหญ่บ้านเลิงเปือย เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 เมษายน 2519

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

²จากการสำรวจหมู่บ้านเมื่อ 8 เมษายน 2519.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

เดิมเอ็นแอมมอง แต่	ชื่อเก่าคือบ้านแอมมอง แต่ชื่อทาง
ทางการเป็นเลิงเปียบ	ราชการเป็นบ้านเลิงเปียบ
แอม คือแอม มองคือ	คำว่าแอม หมายถึงแอม ส่วนมอง
กกกะเคื่อง	หมายถึงครกกระเคื่อง
เลิง คือหนองอีเลิง	เลิง คือหนองอีเลิง * เนื้อที่ประมาณ
เนื้อที่จัก 50 ไร่ เปียบ ถือกกเปียบ	50 ไร่ เปียบคือตันตะแบก ** ปัจจุบันตันตะแบก
เดียนนี้มีกกเปียบแล้ว	หมดไปแล้ว
ตั้งบ้านมาจัก 60 ปี	อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี
ผู้มาตั้งบ้าน คือผู้ใหญ่อิน	ผู้มาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกชื่อผู้ใหญ่อิน
นามปักตา มาแต่พระคือ	นามปักตา อพยพมาจากบ้านพระคือ
เฮ็ดนา เฮ็ดสวนผัก	อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

พระมหาสมาน สุมะโว อายุ 30 ปี บวชมา 10 พรรษา เกิดที่บ้านเลิงเปียบ
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 เมษายน 2519

* คำว่าเลิงหมายถึงที่ลุ่มกว้างใหญ่บนที่ดอน อ่าว คุ่งน้ำ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 356) จากการสำรวจพบว่าหนองอีเลิง เป็นหนองที่เต็มไปด้วยผักตบ
กอบัว และวัชพืชอื่น ๆ จนมองไม่เห็นน้ำ

** เป็นต้นไม้สูงใหญ่ ขึ้นใบป่าเบญจพรรณขึ้น และแล้งทั่วไป ลักษณะเนื้อไม้
สีเทาถึงสีน้ำตาลอมเทา เส้นตรงหรือเกือบตรง เนื้อละเอียดปานกลางเป็นมันแข็งแรง
ทนทาน แต่ไม่กร้าแตกกร้าผ่น เลื่อยไสกบตกแต่งง่าย ชักชักเงาได้ก็ใช้ทำบ้านเรือน
ไม้ตะแบกชนิดลายใช้ทำเครื่องเรือน (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 111-112)

เดิมเ็นบ้านแวมอง

แวมคือ เหวหรือเสากลาง
ของคานคก มองเป็นชื่อคกกระเคื่อง
มีเรื่องเล่าว่า กนไปตั้ง
บ้านชื่อนายอิน นามปัทมา ภายหลัง
บวชเป็นหลวงพ่อกอิน ปกกองทั้งฝ่ายบ้าน
และฝ่ายวัด ตอนไปตั้งบ้านใหม่ ๆ
มีบ้านอยู่หลังเดียวตอนแรกไปตามหา
เจ้าของไม่เห็น มองเห็นแต่คกกระเคื่อง
เห็นคางแวม จึงเ็นบ้านแวมอง

ชื่อใหม่คือบ้านเลิงเป็ย

เลิงคือหนองอีเลิง อยู่ทาง
ตะวันตกของบ้าน ติดกับหนองใหญ่
เป็ยคือต้นตะแบก ขึ้นอยู่
ตามหนอง

เปลี่ยนชื่อจากบ้านแวมอง

เป็นเลิงเป็ยในปี 81

อายุบ้านจัก 90 ปี

เฮ็กนา เฮ็กสวนผัก

เดิมชื่อบ้านแวมอง

แวมคือแวม หรือเสากลางของคาน
ครกกระเคื่อง มองเป็นชื่อครกกระเคื่อง

มีเรื่องเล่าว่า กนไปตั้งบ้านชื่อนายอิน

นางปัทมา ภายหลังบวชเป็นหลวงพ่อกอิน
ปกกองทั้งฝ่ายฆราวาส และฝ่ายสงฆ์ ไปตั้งหมู่บ้าน
ใหม่ ๆ มีบ้านอยู่หลังเดียว เมื่อมีคนไปตามหา
เจ้าของบ้าน มักจะไม่พบ พบแต่ครกกระเคื่อง
เห็นเสากลางของคานครกที่เรียกว่า "แวม"
จึงเรียกว่าบ้านแวมอง

ชื่อใหม่คือบ้าน "เลิงเป็ย"

เลิง คือหนองอีเลิง ตั้งอยู่ทางทิศ
ตะวันตกของหมู่บ้าน อยู่ติดกับหนองใหญ่
เป็ยคือต้นตะแบก ขึ้นอยู่ตามหนอง

ชื่อบ้านเปลี่ยนจากบ้านแวมองเป็น

เลิงเป็ยใน พ.ศ. 2481

อายุหมู่บ้านประมาณ 90 ปี

อาชีวะ ทำนา ทำสวนผัก

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านเลิงเป็ยมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่าบ้านแวมองซึ่งชื่อ "บ้าน
แวมอง" ยังติดเป็นป้ายอยู่ริมทางหลวง แต่ชื่อทางอำเภอใช้ว่าบ้านเลิงเป็ย

กล่าวว่า แวม หมายถึงส่วนกลางที่รองรับคาน มอง เป็นภาพลักษณ์ของอีสาน
หมายถึงครกกระเคื่อง

ส่วนคำว่าเลิง หมายถึงหนองอีเลิง ซึ่งเป็นหนองสำคัญของหมู่บ้าน และริมหนอง
เคยมีต้นตะแบก ซึ่งภาษาล้านเรียกว่า "ต้นเป็ย" ออกเสียงเป็น "เป็ย"

ผู้ตั้งหมู่บ้านชื่อนายอิน นามปัตตา อพยพมาจากบ้านพระคือ
อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

สงเปือย, บ้าน

บ้านสงเปือยตั้งอยู่ทางเหนือของบ้านกอนกู่ มีจำนวนบ้าน 124 หลังคาเรือน
ประชากร 984 คน¹ วัดในหมู่บ้านชื่อวัดป่ารัตนาราม เป็นสำนักสงฆ์* โรงเรียน
ในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านสงเปือย เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น²
ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสวน มะหรีด

นายสมพร ฐะเสียงเทียน อายุ 63 ปี เกิดที่บ้านสงเปือยเล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 8 เมษายน 2519

สงหมายถึงกง เปียยคือ	สงหมายถึงกง เปือยก็อตันตะแบก **
กกตะแบก บ้านนี้มีกกเปียยหลาย	บ้านนี้มีตันเปือยมาก
ชาวบ้าน มาแต่ร้อยเอ็ด	ชาวบ้านอพยพมาจากร้อยเอ็ด และ
อุบล	อุบลราชธานี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

* จากการสำรวจเมื่อ 8 เมษายน 2519.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการศึกษา
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

** เป็นต้นไม้สูงใหญ่ ขึ้นในป่าเบญจพรรณขึ้น และแล้งทั่วไป ลักษณะเนื้อไม้สีเทา
ถึงสีน้ำตาลอมเทา แข็งแรงทนทาน ถ้าไม่กรวแตกกรว่น เลื่อยไสกบตบแต่งง่าย ชักชักเงา
ได้ดี ใช้ทำบ้านเรือน เกรว้น แฉว เครื่องมือกลสิกรรม (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย
หน้า 111-112)

ผู้ใหญ่อิน วงศาสน์
เป็นผู้แรกที่มาอยู่สงเป็ย มาแต่
อาจสามารถ

ตั้งบ้านจัก 70 ปี
เฮ็ดนา เฮ็ดสวน

ผู้มาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรก ชื่อผู้ใหญ่อิน
วงศาสน์ มาจากอำเภออาจสามารถ จังหวัด
ร้อยเอ็ด

ตั้งหมู่บ้านประมาณ 70 ปี
อาชีพ ทำนา ทำสวน

พระคำสิน สมบูรณ์ อายุ 73 ปี เจ้าอาวาสวัดป่าสามัคคีธรรม เกิดที่
อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 เมษายน 2519

ปีคงกกเป็ยหลาย
ชาวบ้านมาแต่อุบล สารคาม
กาฬสินธุ์
ผู้ใหญ่อิน มาแต่อาจสามารถ
มาอยู่คำอิดต่ำกว่า

ตั้งบ้านมาจัก 70-80 ปี
เก่าแก่พอกันกับบ้านคอนกู่ บึงฉิม
เฮ็ดนา เฮ็ดสวนผัก

มีคงไม้ตะแบกมาก
ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี
มหาสารคาม และกาฬสินธุ์
ผู้มาตั้งบ้านเป็นคนแรก ชื่อผู้ใหญ่อิน
มาจากอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

อายุหมู่บ้านประมาณ 70-80 ปี เป็น
หมู่บ้านสมัยเดียวกับบ้านคอนกู่ และบึงฉิม
อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

จากการสัมภาษณ์ ได้ทราบว่าบ้านสงเป็ย หมายถึงบ้านคงตะแบก
ชาวบ้านสงเป็ยอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี มหาสารคาม กาฬสินธุ์
และร้อยเอ็ด ผู้นำอพยพชื่อนายอิน วงศาสน์
อายุหมู่บ้านประมาณ 70-80 ปี

หนองโพธิ์, บ้าน

บ้านหนองโพธิ์ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านพระค้อ มีจำนวนบ้าน 62 หลังคาเรือน ประชากร 280 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดบึงโฆธาราม เป็นสำนักสงฆ์ นายน้อย กวงบรรเทา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายน้อย กวงบรรเทา อายุ 50 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองโพธิ์เกิดที่บ้านหนองแสง อยู่บ้านหนองโพธิ์ 30 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 เมษายน 2519

มีหนองกุดอยู่ในหมู่บ้าน เป็นหนองใหญ่ เคียนี่ซุกสาละง ใช้น้ำตลอดปี แต่โคนมีกกโพธิ์ใหญ่ขนาดโอง แต่ตาย ราว 3-4 ปี เอาณิมิตรนี้มาใส่ชื่อบ้าน

กนขยายมาแต่พระค้อ

ผู้ใหญ่อิน กิลากุล มาตั้งบ้าน

อายุบ้านจัก 60 ปี

เฮ็กนา เฮ็กสวน

มีหนองอยู่ในหมู่บ้าน เป็นหนองขนาดใหญ่ ปัจจุบันไถ่ลอกหนองจนเป็นสระ ใช้น้ำตลอดปี และในสมัยก่อนมีต้นโพธิ์ใหญ่ขนาดโอง ต้นโพธิ์นี้ตายเมื่อ 3-4 ปีมาแล้ว เอาสัฏญ์ลักษณะอันนี้มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน

ชาวบ้านพระค้อขยายมาตั้งบ้านหนองโพธิ์

ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อผู้ใหญ่อิน กิลากุล

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

อาชีฟ ทำนา ทำสวน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

* จากการสำรวจหมู่บ้านเมื่อ 11 เมษายน 2519.

นายแหวน บุญ อายุ 58 ปี เกิดที่บ้านพระคือ อยู่บ้านหนองโพธิ์ 50 ปี
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 เมษายน 2519

เอนามมาแต่หนองน้ำกะกก โพธิ์ ก่อนมาอยู่สภาพบ้านเป็นป่า เหมีก มีอยู่ 3-4 หลังคาเรือน คนมาแต่พระคือ บ่มีคนถิ่นอื่น ผู้ใหญ่อิน ออกบาคั้งบ้านก่อนหมู่บ้าน อายุบ้านจัก 60 ปี เฮ็ดคนา เฮ็ดสวน	เอาชื่อหมู่บ้านมาจากหนองน้ำในหมู่บ้าน กับต้นโพธิ์ ก่อนมาอยู่สภาพหมู่บ้านเป็นป่าหมด มีบ้านคน 3-4 หลังคาเรือน ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระคือ ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อผู้ใหญ่อิน - อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี อาชีพ ทำนา ทำสวน

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านหนองโพธิ์ ได้ชื่อมาจากหนองน้ำ กับต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ในหมู่บ้าน
ชาวบ้านหนองโพธิ์อพยพมาจากบ้านพระคือ ผู้นำอพยพคือนายอิน ศิลากุล
ซึ่งต่อมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน
อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

หนองแสง, บ้าน

บ้านหนองแสง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านพระคือ มีจำนวนบ้าน 130 หลังคาเรือน
ประชากร 947 คน¹ วัฏประวัหมู่บ้านชื่อวัดสว่างโพธิ์ชัย เป็นสำนักสงฆ์

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

พระสุนทร มหาวิโร เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหนอง
แสงโกลน้อย เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น² นายเคน หน้อย เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเคน หน้อย ผู้ใหญ่บ้านหนองแสง เกิดที่บ้านหนองแสง เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 11 เมษายน 2519

มีหนอง กะมิกกแสง เหมือน
กกขาม แก่ใบเขียว ๆ มีอยู่ตามนา
แต่โคนเป็นหนองใหญ่ จัก 5
ไร่ เคี้ยวนี้ขึ้นเงิน เป็นที่นา
ถนนออกมาแต่บ้านพระคือ
พ่อใหญ่สีหจักร มาตั้งบ้าน
เป็นตาของข่อย ย้ายมาตอนไฟไหม้
บ้านพระคือ

ตั้งมาก่อนหนองโพธิ์ มี
อายุจัก 80 ปี
เฮ็ดนา เฮ็ดสวนผัก

มีหนองและบึงคันแสง * มีลักษณะเหมือน
คันมะวาน แก่ใบเขียว ๆ มีอยู่ตามทุ่งนา
ลักษณะหนองน้ำ แต่ก่อนเป็นหนอง
ใหญ่ ประมาณ 5 ไร่ ปัจจุบันขึ้นเงินเป็นที่นา
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระคือ
พ่อใหญ่สีหจักร ซึ่งเป็นตาของผม
เป็นผู้มาตั้งบ้าน อพยพมาตอนไฟไหม้บ้านพระคือ

ตั้งมาก่อนบ้านหนองโพธิ์ มีอายุประมาณ
80 ปี
อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

¹ เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อบุคคลและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

² ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ขึ้นกระจัดกระจายในป่าเบญจพรรณแล้งทั่วไป
ลักษณะเนื้อไม้สีเทาแกมเหลือง บางทีมีริ้วสีแก่กว่าสีพื้น เนื้อไม้ละเอียดพอประมาณ
แข็ง เหนียวเล็กน้อย ไม้ทนแดดไม่สู้ยาก (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 183)
ใบใช้เป็นผัก (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 426)

นายน้อย กวบรرتها อายุ 50 ปี เกิดที่บ้านหนองแสง เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 11 เมษายน 2519

มีหนองเ็นหนองแสง อยู่ทาง
ตะวันตกของบ้าน มีกักแสงใหญ่ เกียนี่
ไ้กายไปเห็ดแล้ว ชาวบ้านได้ลอก
หนอง ขุดสาไ้หน้า เกียนี่บ่ไ้ไ้หน้า
สา เพราะมีคองน้ำกะมีปะปา

คนออกมาแกะกะคือ บ้านฉือ

ผู้มาก่อนผู้คือเผ่าผู้ใหญ่สีหจักร
มาแกะกะคือ

ตั้งบ้านไ้จัก 80 ปี

เฮ็ดนา เฮ็ดสวนผัก

มีหนองชื่อหนองแสง อยู่ทางทิศตะวันตก
ของหมู่บ้าน มีกักแสงใหญ่ซึ่งปัจจุบันหายไปหมดแล้ว
ชาวบ้านได้ลอกหนองขุดสระไ้หน้า แต่เมื่อมี
คลองก่งน้ำกับ น้ำประปา จึงเลิกไ้หน้าในสระ

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระคือ
กับบ้านฉือ

พ่อใหญ่สีหจักรเป็นผู้มาตั้งบ้านคนแรก
อพยพมาจากบ้านพระคือ

อายุหมู่บ้านประมาณ 80 ปี

อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

จากการสัมภาษณ์ ได้ทราบว่าบ้านหนองแสง ได้ชื่อมาจากหนองน้ำในหมู่บ้าน
กับต้นแสง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระคือ บ้านฉือ ผู้นำมาตั้งหมู่บ้านชื่อนายสีหจักร
อายุหมู่บ้านประมาณ 80 ปี

หนองไฮ, บ้าน

บ้านหนองไฮ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านโพธิ์ชัย มีจำนวนบ้าน 158 หลังคาเรือน
ประชากร 1,210 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสว่างหนองไฮ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 2.

และวัดพิทักษ์ประชาราษฎร์¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหนองไฮ เป็นโรงเรียน
ระดับประถมศึกษาตอนต้น² นายไสย์ อุนตรีเพ็ง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายไสย์ อุนตรีเพ็ง อายุ 50 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองไฮ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
10 เมษายน 2519

มีหนองในบ้าน ไฮคือกกไทร	ในหมู่บ้านมีหนอง และมีต้นไทร*ใหญ่
เป็นกกไทรใหญ่เต็มหนอง	อยู่ใกล้หนอง
ชาวบ้านมาแต่พระคือ บ้านผือ	ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระคือ
โนนทัน	บ้านผือ บ้านโนนทัน
คนแรกมาแต่โนนทัน ชื่อ	คนแรกที่มาตั้งหมู่บ้านชื่อหมื่นนา
หมื่นนา	
อายุบ้านล่อยแก้วปี	อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ
เฮ็ดคณา เฮ็ดสวนผัก	อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

นางศรียา เสียนเคน อายุ 76 ปี เกิดที่บ้านหนองไฮ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 10 เมษายน 2519

¹เจ้าคณะอำเภอมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

*ไฮ หมายถึง ทองคำ (มาจากอุไร) หรือหมายถึงต้นไทรชนิดหนึ่ง ไทร มีหลายชนิดเช่น ไฮย่อง ไฮคำ ไฮมี ไฮหิน เป็นต้น (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 525)

เอนามหนองไฮ เป็นหนอง
บ่ใหญ่ มีกกไธยู่เห็น เคี้ยวนี้บั้งทั้งหมึก
แล้วหนองกายเป็นนา

ชาวบ้านมาแกวขอนแก่น
กะมี มาแกวอุบลหลาย
พ่อใหญ่อุบลชัย พ่อใหญ่หมื่นนา
พามาแกวอุบล

อายุบ้านจัก 100 กว่าปี

เฮ็ดนา เฮ็ดสวน

ได้ซื้อหมู่บ้านมาจากหนองไฮ เป็นหนอง
ขนาดเล็ก มีต้นไทรอยู่ริมหนอง ปัจจุบันได้โค่นต้น
ไทรทิ้งไป และหนองกลายเป็นที่นา

ชาวบ้านอพยพมาจากตัวเมืองขอนแก่น
และอุบลราชธานี

ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อพ่อใหญ่อุบลชัย กับ
พ่อใหญ่หมื่นนา อพยพมาจากอุบลราชธานี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

อาชีพ ทำนา ทำสวน

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านหนองไฮ ได้ชื่อมาจากหนองน้ำในหมู่บ้านและต้นไทร
หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าไฮ ซึ่งเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่อยู่ริมหนอง

ชาวบ้านหนองไฮอพยพมาจากบ้านพระถือ บ้านผือ บ้านโนนทัน และอุบลราชธานี
ผู้นำอพยพคือ นายอุบลชัย และหมื่นนา

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

ห้วยถนน, บ้าน

บ้านห้วยถนนตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหนองอีเลิง มีจำนวนบ้าน 63 หลังคาเรือน
ประชากร 366 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดไทรประสิทธิ์ เป็นสำนักสงฆ์

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

พระพุทธรูป ปญญาปุโรหิต เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนอานันท
วิทยา เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น² นายละมัย เหมือกหัวแสง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายจันทร์ ผิวขำ อายุ 76 ปี เกิดที่บ้านพระลับ อยู่ในหมู่บ้าน 50 ปี
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 เมษายน 2519

เดิมเ็นบ้านโคกกลาง
เป็นคอนเกาะทางทุ่งสร้าง
ห้วย และถือ
ทั้งชื่อหัวถนนคอนสร้างถนน
เข้าบ้าน

ชาวบ้านมาแต่บ้านโนนทัน
บ้านโพน หนองซอน เขียงยืน พระลับ

พ่อใหญ่บุตร พ่อใหญ่ กะแก้ว
ข่อย มาทั้งบ้าน
ตั้งบ้านจัก 50 ปี

แต่ก่อนเรียกกันว่าบ้านโคกกลาง*
ลักษณะของหมู่บ้านเป็นที่สูง เป็นเกาะ
อยู่กลางระหว่างทุ่งสร้างกับห้วยพระคือ
เปลี่ยนเป็นชื่อบ้านหัวถนน ตอนตัด
ถนนเข้าสู่หมู่บ้าน
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนทัน บ้านโพน
บ้านหนองซอน อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม
และบ้านพระลับ
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือพ่อใหญ่บุตร พ่อใหญ่
กับแก้วม
อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อนัก และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทะเบียนโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* ในรายชื่อนัก และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ยังใช้
ชื่อบ้านโคกกลางอยู่

เฮ็กนา เฮ็กสวน เฮ็กไฮ
ข้าวโพด ทำถึงอำเภอคอนสาร

อาชีพ ทำนา ทำสวน ทำไร่ข้าวโพด
ที่อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

นายเสียม ยิ่งคำแหง อายุ 59 ปี เกิดที่บ้านภูเวียง อยู่ในหมู่บ้าน 10 ปีเศษ
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 เมษายน 2519

เดิมเอ็นโลกกลาง เป็นโลก
อยู่กลางบ้านน้ำท่วม

เปลี่ยนเป็นหัวถนนสิบกั้วปี
เพราะทำถนนเข้ามา เอ็นหัวถนน

ชาวบ้านแยกมาแต่บ้านโนนทัน

ผู้มาตั้งบ้านชื่อพ่อใหญ่จันทร์

ตั้งเฮียนมาจัก 50 ปี

เฮ็กนา เฮ็กสวน

สมัยก่อนเรียกชื่อว่าบ้านโลกกลาง

เพราะเป็นโลกอยู่กลางหมู่บ้านน้ำไม่ท่วม

เปลี่ยนเป็นบ้านหัวถนนสิบปีเศษ

เพราะตัดถนนเข้ามา

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนทัน

ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อผู้ใหญ่จันทร์

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาชีพ ทำนา ทำสวน

จากการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลว่าบ้านหัวถนน ได้ชื่อมาเนื่องจากการสร้างถนนเข้าสู่
หมู่บ้าน ชื่อเดิมคือบ้านโลกกลาง เพราะเป็นโลกอยู่กลางบึงทุ่งสร้าง และช่วยพระคือ
ชาวบ้านหัวถนนอพยพมาจากบ้านโนนทัน บ้านโพน บ้านพระลับ บ้านหนองซอน
อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม ภายใต้การนำของนายบุตร นายพู และนายจันทร์
ผิวขาว

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

ต้องเคื่อ, บ้าน

บ้านต้องเคื่อตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านสงเปือย มีจำนวนบ้าน 25 หลังคาเรือน

ประชากร 148 คน¹ นายสมาน ภูพานใหญ่ เป็นผู้นำหมู่บ้าน

นางบุญธรรม นามปัทมา อายุ 48 ปี เกิดที่บ้านสงเปือย อยู่บ้านฮ่องเคื่อ 40 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 เมษายน 2519

เป็นปากน้ำจากน้ำพอง
ชาวบ้านอื่น "ฮ่อง" มากุดโจ่ง
บ้านสงเปือย มากุดห้วยงะคือ

มีกกเคื่อพิเศษ 3-4 ต้น
ขนาดโอ่งมังกร

มีปากน้ำจากแม่น้ำพองที่ชาวบ้าน
เรียกว่าฮ่อง *มายังกุดโจ่ง บ้านสงเปือย
ไหลมายังห้วยพระคือ

มีต้นมะเคื่อ**ใหญ่พิเศษขนาดโอ่ง
มังกร 3-4 ต้น

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

* ฮ่อง (ห้อง) รอยลึกยาว ทาง ทางน้ำเดิน (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 517) พระครูปลัดทองพูล คิสุสเทโว ได้กล่าวอธิบายว่า บ่องไม่ใหญ่เท่าห้วย
ไม่ถึงกับเป็นคลอง เป็นร่องน้ำธรรมดา เขาขุดเพื่อให้น้ำไหลเข้ามา ขุดถนนน้ำขึ้น
ไถ่ปลาเป็นผลพลอยได้ หลังจากน้ำลดลงแล้ว

** พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง มี 3 ชนิดคือ เคื่อใหญ่ = เคื่ออุทุมพร หรือเคื่อ ทุมพร,
เคื่อป่อง = เคื่อปล้อง, เคื่อคิน = เคื่อชนิดเป็นพุ่มเล็ก ๆ (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 163) ประโยชน์ เปลือกใช้ทำเชือกหยาบ ๆ ลำต้นใช้ทำแอสและไถ
ทำหีบใส่ของ อาวุธ และไม้จิ้มฟัน (ไม้กระของป่าบางชนิดในประเทศไทย
หน้า 325-6)

สภาพบ้านเป็นส่วน
ผู้เข้าบ้านคือพ่อใหญ่ป๋อง
มาแต่ลพบุรี พ่อใหญ่สอน พ่อใหญ่ที่มาแต่
เมืองอุบล

ตั้งมาจัก 80-90 ปี
ไม่มีโรงเรียน ไม่มีวัด ไร่
รวมกับบ้านสงเปือย

นางอ่อน ระพิมพ์ อายุ 53 ปี เกิดที่บ้านของเคื้อ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
8 เมษายน 2519

มีช่องน้ำ แยกจากน้ำพอง
ตกห้วยพระคือ กะมิกกเคื้อใหญ่ จึงใส่
ชื่อนามบ้าน ว่าบ้านฮ่องเคื้อ

ชาวบ้านมาแต่อุบล
ผู้มาตั้งบ้านมีพ่อใหญ่ป๋อง
พ่อใหญ่สอน

มีกองน้ำทางตะวันออกของ
บ้าน

เขื่อนา

วิทยากรให้ความรู้ว่าฮ่องเคื้อ ได้ชื่อมาจากร่องน้ำที่ไหลมาจากแม่น้ำพอง มาสู่
ห้วยพระคือ และต้นมะเคื้อขนาดใหญ่ในหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากลพบุรี อุบลราชธานี ผู้นำอพยพคือนายป๋อง นายสอน
และนายที

อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี

สภาพของหมู่บ้านเป็นที่สวน
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือพ่อใหญ่ป๋อง มาจาก
ลพบุรี พ่อใหญ่สอน พ่อใหญ่ที่อพยพมาจากเมือง
อุบลราชธานี

หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 80-90 ปี
เป็นบ้านที่ไม่มีโรงเรียน ไม่มีวัด
ไร่วัดและโรงเรียนบ้านสงเปือย

มีร่องน้ำออกมาจากแม่น้ำพองไหลมา
สู่ ห้วยพระคือ และมีต้นมะเคื้อใหญ่ จึงเรียก
ชื่อหมู่บ้านว่าบ้านฮ่องเคื้อ

ชาวบ้านอพยพมาจากอุบลราชธานี
ผู้มาตั้งหมู่บ้านมีพ่อใหญ่ป๋อง และพ่อ
ใหญ่สอน

มีคลองส่งน้ำทางตะวันออกของหมู่บ้าน

อาชีพ ทำนา

เมืองเก่า, ตำบล

ตำบลเมืองเก่าตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตำบลในเมือง มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ จด ตำบลบ้านหมื่นและตำบลในเมือง

ทิศใต้ จด ตำบลบ้านห้วย และตำบลท่าพระ

ทิศตะวันออก จด ตำบลในเมือง

ทิศตะวันตก จด ตำบลบ้านหมื่น *

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบอยู่รอบ ๆ เขตเทศบาล ไม่มีที่ดอน

การคมนาคม มีรถเข้าเกือบทุกหมู่บ้าน ยกเว้นบ้านโคกพันโปง มีถนน

ลงหินทุกหมู่บ้าน

แหล่งน้ำ มีแก่งน้ำคั่น มีเนื้อที่ 7,000 กว่าไร่ เกือบเป็นแก่ง เมื่อถึงหน้าแล้งน้ำจะแห้ง 70% ต่อมาสร้างท่อบกั้นน้ำ จึงมีน้ำตลอดปี และกรมประมงปล่อยปลานิลในแก่งน้ำคั่นเป็นประจำทุกปี

กุดกว้าง อยู่ที่บ้านกุดกว้าง ใช้น้ำจากกุดกว้างทำน้ำประปา

บึงกู่ อยู่ที่บ้านเบ็ด มีเนื้อที่ประมาณ 400 ไร่

หนองจิก อยู่ที่บ้านโคกพันโปง มีเนื้อที่ประมาณ 80 ไร่

ลักษณะดิน ส่วนมากเป็นดินเค็ม โดยเฉพาะบ้านเบ็ดซึ่งต้องใช้น้ำกินที่บ้านโคกพันโปง

ตำบลนี้มีดินเค็มปลูกได้แต่ข้าว ส่วนพืชอย่างอื่นปลูกไม่ได้ **

* แผนที่แสดงการแบ่งเขต เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น มาตราส่วน 1:1,500,000.

** สัมภาษณ์นายพงษ์สวัสดิ์ เทศประสิทธิ์ พัฒนาการตำบลเมืองเก่า เมื่อ 9 มีนาคม 2519

ตำบลเมืองเก่าแบ่งออกเป็น 12 หมู่บ้าน คือบ้านกกก บ้านกุกกว้าง บ้านคำไฮ
บ้านโคกพันโปง บ้านคอนบม บ้านโนนตุน บ้านเป็ด บ้านสะอาด บ้านโสกแสง บ้านหนองขาม
บ้านหนองโจก และบ้านหัวทุ่ง

ประชากรมีทั้งสิ้น 14,694 คน เป็นชาย 7,368 คน เป็นหญิง 7,326 คน¹

วัดทั้งตำบล มีอยู่ 14 แห่ง เป็นพัทธสีมา 5 แห่ง คือวัดหัวหิน วัดอาตุกุกกว้าง
วัดหาราชไชยตรี วัดกลางบุรี วัดท่าบึง อีก 9 แห่งเป็นสำนักสงฆ์²

โรงเรียนในหมู่บ้านมี 8 โรงเรียน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย 5 โรงเรียน
คือโรงเรียนบ้านคอนบม โรงเรียนบ้านกุกกว้าง โรงเรียนบ้านคำไฮ โรงเรียนบ้านเป็ด
โรงเรียนบ้านสะอาด อีก 3 โรงเรียนเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³

อาชีพ ทานา รับจ้างตามโรงงาน

การพัฒนา พัฒนาด้านอาชีพ ให้ชาวบ้านเปิดทอดผ้าที่กระตุก โดยให้ชาวบ้านสร้างที่
ทางราชการเช่าสั้ยอมเข้ามาให้ *

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 1.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2-3.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* สัมภาษณ์นายพงศ์สวัสดิ์ เทกประสิทธิ์ พัฒนาการตำบลเมืองเก่า เมื่อ 9
มีนาคม 2519.

จากการสำรวจค้นคว้า พบว่าตำบลเมืองเก่า เป็นตำบลที่ค่อนข้างเจริญ เพราะอยู่ใกล้ตัวบ้านเมือง การคมนาคมสะดวก การศึกษาอยู่ในชั้นเจริญ โรงเรียนส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย ทางด้านศาสนา มีวัดที่เป็นพัทธสีมา ถึง 5 แห่ง เมื่อเปรียบเทียบกับตำบลอื่น ๆ จะเห็นว่าเจริญมาก

กอก, บ้าน

บ้านกอกตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านคำไฮ มีจำนวนบ้าน 109 หลังคาเรือน ประชากร 650 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีอาราม เป็นสำนักสงฆ์ พระเสมียน วิทูโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านกอก เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายเต็ม วรวิพรหมา

นางเซย เพี้ยหอยชัย อายุ 45 ปี อาชีพค้าขาย เกิดที่บ้านกอก เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 มีนาคม 2519

มีหนองกอก มีกกกอก
ฮอบหนอง เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ มีหมาก
ม่วง ชนุน กอก ก้วย

ในหมู่บ้านมีหนองกอก ที่เรียกเช่นนี้
เพราะมีต้นมะกอก * รอบหนองน้ำ เป็นป่าอุดม
สมบูรณ์ มีมะม่วง ชนุน มะกอก ก้วย

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 1.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ขึ้นประปรายตามป่าเบญจพรรณแดงและป่าแดง
ทั่วไป ลักษณะเนื้อไม้สีขาว หรือสีเทาอ่อน เส้นตรงไม่มีแก่น เนื้อหยาบ เลื่อยผ่าตบแฉ่งง่าย
ทำหีบใส่ของ ก่อไฟ (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 173)

แต่ไครเวลาเข้าเมือง
จะลัดคั่นนาไป ไปทางบ้านคำไฮ
โนนหนองวัด

คนมาแต่เมืองเก่า ดุล
บ้านไผ่

อายุบ้านจัก 200 ปี
เฮ็ดนา รั้งจ้าง

นางฝ่าย กลมน้อย อายุ 65 ปี เกิดที่บ้านกอก เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 11
มีนาคม 2519

ที่เ็นบ้านกอก เพาะมีกก
กอกหลาย เคี้ยวไยังขี้
คนแต่ดูลมาตั้ง มาอยู่บ้าน
โนน แล้วมาตั้งบ้านนี้

ตั้งนาเกือบ 200 ปี
บ้านหนองโจก คำไฮ ออกมา
แต่บ้านกอก

มีของโบราณ ปีกองแขน
ไห 8 หู อยู่ริมหนองกอก ไถทิ้งเหม็ด
เฮ็ดนา รั้งจ้าง

วิทยากรให้กรารู้ว่าบ้านกอก ได้ชื่อมาจากหนองกอก ก็มีหนองน้ำและมีต้นมะกอก
รอบหนอง ซึ่งปัจจุบันต้นมะกอกยังมีอยู่บ้าง

ชาวบ้านกอกอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี บ้านเมืองเก่า และอำเภอบ้านไผ่
อายุหมู่บ้านประมาณ 200 ปี

การคมนาคมสมัยก่อนจะเข้าเมือง
จะลัดคั่นนาไป ไปทางบ้านคำไฮ ไปยังบ้าน
โนนหนองวัด

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเมืองเก่า
จากจังหวัดอุบลราชธานี และอำเภอบ้านไผ่

อายุหมู่บ้านประมาณ 200 ปี
อาชีพ ทำนา รั้งจ้าง

ที่เรียกบ้านกอก เพราะมีต้นมะกอกมาก
ปัจจุบันยังมีอยู่

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดอุบล
ราชธานี เกมมาถึงอยู่บ้านโนนหนองวัด แล้ว
จึงย้ายมาตั้งบ้านกอก

อายุหมู่บ้านเกือบ 200 ปี
ชาวบ้านโจก บ้านคำไฮ อพยพมา
จากบ้านกอก

มีของโบราณ เช่นมีกำไลแขน ไห 8 หู
อยู่ริมหนองกอก ไถทิ้งหมดไปแล้ว
อาชีพ ทำนา รั้งจ้าง

บ้านกอกเป็นที่ตั้งของบ้านโบราณ มีผู้พบกำไลแขน ไห อ หู แต่ไม่ได้เก็บรักษาไว้

กุดกว้าง, บ้าน

บ้านกุดกว้างตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตำบลเมืองเก่า มีจำนวนบ้าน 331 หลังคาเรือน ประชากร 3,172 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัด-ากุดกว้าง เป็นพัทธสีมา พระอธิการ ประสงค์ ปภารตฺโน เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านกุดกว้าง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ นายสมบุรณ์ แสนสีหา กับนายหา พลเสนา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายสมบุรณ์ แสนสีหา อายุ 57 ปี ผู้ใหญ่บ้านกุดกว้าง เกิดในหมู่บ้านกุดกว้าง เดิมาเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 14 มีนาคม 2519

เอาขามมาแต่กุด ติดต่อกับ
แก่งน้ำต้อน บันเป็นอำว ต้นน้ำมา

เอาชื่อมาจากกุด* ติดต่อกับแก่งน้ำต้อน
ซึ่งกันทำนบเป็นอำว ต้นน้ำมาจากภูเม็ง

¹ พิพิธการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

² เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

³ ส่วนการศึกษาวังหัวคขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* ลำน้ำที่มีลักษณะยาวเหมือนห้วย หรือคลองซากเป็นห้วง โดยที่ข้างต้นข้างปลาย ต้นเขินหรือต้น หรือลำน้ำหรือสายน้ำ ที่เคยเป็นห้วย หรือคลองมาก่อน ต่อมาได้เปลี่ยนทางเดิน ตอนต้นน้ำไปเดินนี้ ข้างต้นข้างปลายต้นเขินน้ำลึกอยู่ระหว่างกลาง (พจนานุกรม ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 37)

แต่ภูเม็ง ภูผาคำ สันดอนเขื่อนกุด
เป็นกุดกว้างยาว เขื่อนกุดกว้าง กุดนี้
ใต้มูบ้าน กว้าง 40 เมตร ยาว 48
เส้น น้ำขึ้นลงแต่ยังไต่ไต่บ้าง ไช้
เอื้อมประปาของเขื่อนขอนแก่น และ
ประปาของหมู่บ้าน

คนมาแต่ที่ต่าง ๆ
เอื้อมมา เอื้อมงานในเมือง

ในโรงหอ

ภูผาคำ * สายน้ำนี้สันลงกลายเป็นกุดกว้าง
ยาว กว้าง 40 เมตร ยาว 48 เส้น เรียก
กุดกว้าง กุดนี้อยู่ใกล้หมู่บ้าน ภูพาน้ำขึ้นลง
แต่ไต่ไต่บ้าง ไช้ทำน้ำประปาของเขื่อนขอนแก่น
และประปาของหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากที่ต่าง ๆ
อาชีพ ทำนา ทำงานในเมือง

ทำงานในโรงงานทอกระสอบ

นายขาว วรรณศิริ อายุ 87 ปี เกิดที่บ้านเมืองเก่า อยู่ในบ้านกุดกว้าง
63 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 14 มีนาคม 2519

มีกุดกว้างยาวในบ้าน จึง
เอื้อนบ้านกุดกว้าง

ชาวบ้านมาแต่บ้านเป็ด
หนองไช้

คนแรกที่มาอยู่ที่พระธรรม
สังวร มาแต่บ้านคอนบม มาเอื้อมกัก

มีกุดกว้างยาวในหมู่บ้าน จึงเรียก
ว่าบ้านกุดกว้าง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเป็ด
ตำบลเมืองเก่า และบ้านหนองไช้ ตำบลท่าพระ

คนแรกที่มาอยู่ที่พระธรรมสังวร***
มาจากบ้านคอนบม มาสร้างวัด สร้างโบสถ์

* ภูผาคำถิ่นเขตแดนระหว่างอำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ กับอำเภอมัญจาคีรี
จังหวัดขอนแก่น ส่วนภูเขื่อนกุดมาจากภูผาคำ อยู่ในอำเภอมัญจาคีรี เข้ามาถึงอำเภอ
หนองเรือ จังหวัดขอนแก่น (โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียง หน้า 6)

** จากทำเนียบเจ้าอาวาสของวัดกุดกว้าง ว่าชื่อพระครูธรรมสังวร เป็น
เจ้าอาวาสองค์แรก ระหว่าง พ.ศ. 2430-2442.

เฮ็คโบสถ์ แล้วไปอยู่คอนบม ไปเสียชีวิต
ที่คอนบม

ต่อมามีทางรถไฟ ญาติมา
ได้ลูกได้เมีย
ผู้ใหญ่นับแรกชื่อผู้เฒ่า
บัวไซ คนตอปากคือผู้เฒ่าบุญเฮียง
และผู้เฒ่าเฮียงฤทธิ์ ผู้เฒ่า กำนันสิงห์
นาเขยขอย

บริเวณวัดเก่าอยู่แถว
โรงน้ำแข็ง ยังเห็นกกโพธิ์ 1 ต้น
มีถนนผ่าทาง จึงย้ายมาที่ใหม่ มีฉา
ของพระธรรมสังวร

อายุบ้านจัก 90 ปี
เฮ็คนา รับจ้าง

แล้วไปอยู่บ้านคอนบม ไปเสียชีวิตที่บ้านคอนบม

ต่อมาได้ตัดทางรถไฟ กรรมกรรถไฟ
จึงมาตั้งกรอครัวในหมู่บ้านมากขึ้น
ผู้ใหญ่นับแรกชื่อผู้เฒ่า หักดาบ บัวไซ
คนต่อมาคือผู้เฒ่าบุญเรือง และผู้เฒ่า เรืองฤทธิ์
ผู้เฒ่า และกำนันสิงห์ ซึ่งเป็นน้ำเขยของนม

บริเวณวัดเก่าอยู่แถวโรงน้ำแข็งมีตรภาพ
2 ยังเห็นต้นโพธิ์ 1 ต้น เพื่อบูชาเทวดาผ่าน
จึงย้ายมาที่ใหม่ มีโบสถ์ ปีกาของพระครูธรรม
สังวร *

อายุหมู่บ้านประมาณ 90 ปี
อาสีพ ทำนา รับจ้าง

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านถูกกว้าง ได้ชื่อมาจากหนองน้ำชื่อถูกกว้าง เป็นหนอง
น้ำสำคัญในหมู่บ้าน

ชาวบ้านถูกกว้างอพยพมาจากบ้านเป็ด และบ้านหนองไชย ผู้นำมาตั้งหมู่บ้าน
ชื่อพระครูธรรมสังวร มาจากบ้านคอนบม
อายุหมู่บ้านประมาณ 90 ปี

* ฉา หมายถึง เจดีย์ที่บรรจุกระดูกคนที่เผาแล้ว (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 212) ฉาของพระครูธรรมสังวร สร้างอย่างสวยงาม อยู่หลังโบสถ์

คำไฮ, บ้าน

บ้านคำไฮ อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านหัวทุ่ง มีจำนวนบ้าน 208 หลังคาเรือน¹ วัดใหญ่บ้านชื่อวัดไทรทอง เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการประสงก์ ญาณโชโส เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านคำไฮ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ นายกอง สีหาโส เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายไผ่ แพงมา อายุ 74 ปี อยู่ในบ้านคำไฮตั้งแต่เล็ก ๆ เกยเป็นสมาชิกสภาตำบล เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 12 มีนาคม 2519

มีกโกโพธิ์ ชาวบ้านเดิม
ว่า กกอไฮ กกอโพธิ์นี้อยู่กลางบ้าน
จึงเอื่อนามบ้านว่าบ้านคำไฮ "คำ"
หมายถึงรัก

มีกโกโพธิ์ที่ชาวบ้านเรียกว่า ต้น"ไฮ"^{*}
อยู่กลางหมู่บ้าน จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านคำไฮ
ส่วน "คำ" หมายถึงรัก

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ท. 2518 หน้า 1.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* ต้นไม้ชนิดหนึ่ง = ไทร มีหลายชนิด เช่น ใ้ย่อง ไคคำ ไคมี ไคหิน เป็นต้น
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 525)

หรือพอใจ

มีวัดชื่อวัดไทรทอง
 ก่นมาแต่สี่ฐานหมึก
 พอใหญ่สี่ลา หาชานนท์
 มาก่อนมู พี่ชายของช่อ พอใหญ่สี่
 แพงมา พอใหญ่โล่น ก้นชวน พอใหญ่ลุย
 บึงจิมมาน่า เกมี 7 หลัง
 ตั้งบ้านเมื่อช่อโยไ้ 17 ปี
 บ้านอยู่บนโนนเฒ่าโนน
 ไทรทอง ใช้น้ำหนองโคตร
 ตั้งวัดไว้ก่อน ยังมีพระ
 มาอยู่ ตั้งวัดไ้ 4 ปี จึงมีพระมาอยู่
 นิมนต์ จะมาแต่สี่ฐาน

เอ็ดกนา

นายบุญ จันทร์ไ้ อายุ 65 ปี เป็นที่ปรึกษา ของคณะกรรมการหมู่บ้าน
 เกิดที่อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ในหมู่บ้าน 37 ปี เคยเรื่องหมู่บ้าน
 เมื่อ 12 มีนาคม 2519

หรือพอใจ *

วัดในหมู่บ้านชื่อวัดไทรทอง
 ชาวบ้านอพยพมาจากสี่ฐานทั้งหมด
 ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อพอใหญ่สี่ลา หาชานนท์
 พวกต่อมาก็คือพอใหญ่สี่ แพงบา พี่ชายของนม
 พอใหญ่โล่น ก้นชวน พอใหญ่ลุย บึงจิม
 แต่เกมีบ้านอยู่ 7 หลังคาเรือนเท่านั้น
 ตั้งหมู่บ้านเมื่อผมอายุ 17 ปี
 บ้านกำไ้ ตั้งอยู่บนโนนไทรทอง
 ใช้น้ำจากหนองโคตร

สำหรับวัดไทรทอง ตั้งมา 4 ปี
 จึงมีพระ โภยนิมนต์พระมาจากบ้านสี่ฐาน

อาสีพ ทานา

* "กำ" หมายถึงทองคำ เมื่อใช้เป็นพยางค์นำหน้าชื่อบุคคล ในที่นี้ มีความ
 หมายถึงเป็นที่รัก ห่วงเห่น เหมือนทองคำ นอกจากนี้ยังใช้ต่อท้ายชื่อสัตว์ และสิ่งของ เช่น
 ช้างดำ แมวกำ เรือทองคำ (พจนานุกรมภาษาล้านนา-ภาคกลาง หน้า 88)

มีกตไธยู่กลางบ้าน กตไธนี้
ตายเมื่อ ปี 2515

พ่อใหญ่สีลา หาดานนท์
มาตั้งสิฐาน มาตั้งบ้านเป็นผู้แรก
ตั้งชื่อบ้านว่าบ้านคำไธ

พ่อใหญ่สีลา ตายเมื่อ
14 มกราคม 2510 ตายแล้วเผาที่นี่
เพราะเป็นคนสำคัญ ผู้อื่นเผาไว้ช้า
เขาจะถูกลืมไว้วัด

ตั้งบ้านใน พ.ศ. 2462
หนองน้ำสำคัญในบ้านคือ
หนองโคตร เนื้อที่ 780 ไร่ ชาวบ้าน
หัวทุ่ง คำไธ บ้านกอกไข่น้ำหนองโคตร

โรงเรียนบ้านคำไธ
ตั้งใน พ.ศ. 2482 เกือบตาย ๆ โรง
หมู่ พัฒนาขึ้น มีโทรทัศน์ มีถึงป.7

มีรถโดยสาร หัวทุ่ง คำไธ
สิฐาน

มีคันไถ หรือไธ อยู่กลางหมู่บ้าน
คันไถนี้ตายเมื่อ พ.ศ. 2515

พ่อใหญ่สีลา หาดานนท์ อพยพมาจาก
บ้านสิฐาน มาตั้งบ้านเป็นคนแรก เป็นผู้ตั้งชื่อ
หมู่บ้านว่าบ้านคำไธ

พ่อใหญ่สีลา ตายเมื่อ 14 มกราคม
2510 * ตายแล้วเผาที่นี่ เพราะเป็น
คนสำคัญ บุคคลอื่นเผาที่วัดป่าช้า กระดูกยัง
เก็บไว้ที่วัด

หมู่บ้านนี้ตั้งใน พ.ศ. 2462
หนองน้ำสำคัญในหมู่บ้าน คือหนองโคตร
มีเนื้อที่ 780 ไร่ ชาวบ้านหัวทุ่งคำไธ บ้านกอก
ไข่น้ำจากหนองโคตร

โรงเรียนบ้านคำไธ ตั้งใน พ.ศ.
2482 เกือบมีสภาพเหมือนกอกหมู่ ปัจจุบัน
ได้พัฒนาขึ้น มีเครื่องคิดเลขภายใน
มีถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 7

มีรถประจำทาง ผ่านบ้านหัวทุ่ง คำไธ
สิฐาน

* นายบุญ จันทร์เต็ม มีสมุดจดบันทึกเหตุการณ์สำคัญของหมู่บ้านได้เป็นหลักฐาน
เพื่อช่วยความจำ

จากการสัมภาษณ์วิทยากร ได้ความว่าบ้านคำไฮ ได้ตั้งอยู่ติดกับ มาจากต้นไทร หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ต้นไฮ

ชาวบ้านคำไฮ อพยพมาจากบ้านสิริฐาน ย้ายมาอพยพคือนายสีลา หาดานนท์ หมู่บ้านคำไฮ ตั้งใน พ.ศ. 2462 มีอายุ 57 ปี

โคกพันโปง, บ้าน

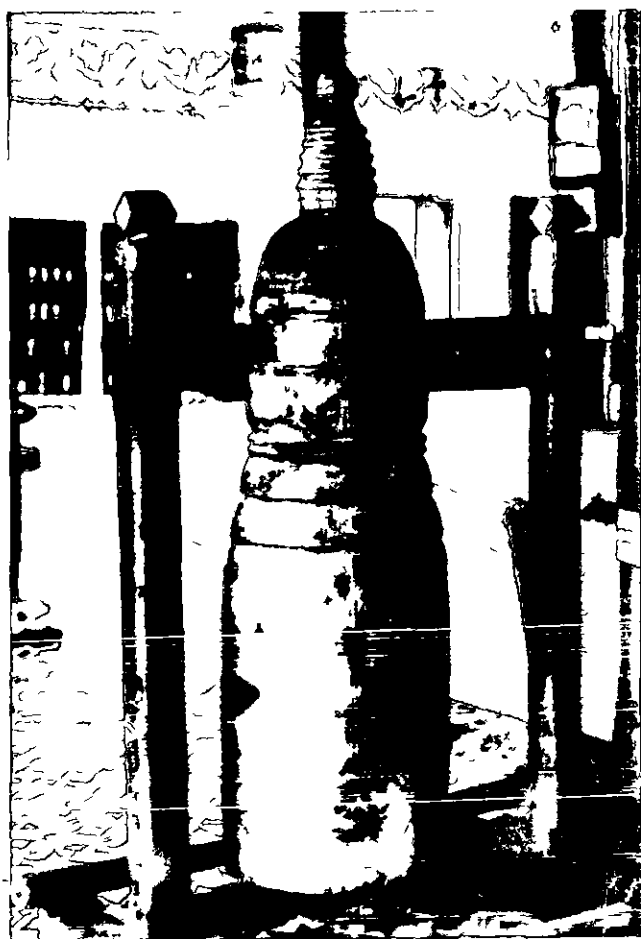
บ้านโคกพันโปง ตั้งอยู่ระหว่างบ้านเป็ด กับบ้านหัวทุ่ง มีจำนวนบ้าน 167 หลังคาเรือน ประชากร 1,057 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดกองทราย เป็นสำนักสงฆ์ พระโพน ฆมนุสรโณ เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโคกพันโปง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ มีศูนย์ปฏิบัติการหมู่บ้าน 1 แห่ง ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายบุญมา ขาวชุมภู

นายทอง นาค-เอก อายุ 79 ปี เคยเป็นตำรวจ 3 ปี และเป็นผู้ใหญ่บ้าน 5 ปี อยู่ในหมู่บ้าน 70 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 10 มีนาคม 2519

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

³ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

ภาพประกอบที่ 7 โปง

โปงที่เห็น คล้ายระฆังที่ใช้ในวัด ทำด้วยไม้มีแกน เช่นไม้ประดู่ ภาพโปง
นี้ได้จากวัดศรีพมล บ้านโตน

ภาพนี้ถ่ายเมื่อ 13 มกราคม 2519

เกมคนบ้านเปิดย้ายมา
พันโปง ที่โลกนี้
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้าน
เปิด ให้กันน้ำ ตอนมาอยู่มีคน 6-7
คน เป็นบ้านน้อย ๆ มีป่าจิก ป่าดัง
กกกู่

อายุบ้านจัก 70 ปี
เด็กชายโรงปอ โรงทอ
โรงน้ำแข็ง

เกมคนบ้านเกิด ย้ายมาพันโปง *
ที่โลกนี้

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเปิด
อพยพมาเพื่อให้ใกล้ไร่ใกล้นา ตอนมาอยู่มี
คน 6-7 คน เป็นหมู่บ้านน้อย ๆ สก. เพนบุรีบ้าน
เป็นป่าไม้ มีป่าจิก ป่ารัง มีไม้ประดู่

อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี
อาชีพทำงานโรงปอ โรงงาน
ทอกระสอบ และโรงน้ำแข็ง

พระโขนง ธรรมสาร อายุ 67 ปี เป็นเจ้าอาวาสวัดโลกพันโปง นวธมา
5 พรรษา อยู่ในหมู่บ้านโลกพันโปง 30-40 ปี

เกมบ้านเปิดมาพันโปง
ที่โลกนี้โปงห้อยห้อยขึ้น ใช้ตีบอกเวลา
ไปบิณฑบาตร ยามค่ำ ไม่ที่ท่าโปง
เป็นไม้ประดู่ใหญ่ นามบ้านจริงว่าโลก
พันโปง

ชาวบ้านมาแต่บ้านเปิด
อายุบ้านจัก 70 ปี

เกมชาวบ้านเปิดมาพันโปงที่โลกนี้
โปงยังห้อยอยู่ที่นั่น ** ใช้ตีบอกเวลาไปบิณฑบาตร
ทำวัตรค่ำ ไม้ที่ทำโปงเป็นไม้ประดู่ใหญ่
ชื่อบ้านจริงเรียกว่าบ้านโลกพันโปง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเปิด
อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

* ระฆังขนาดใหญ่มาก ทำด้วยไม้ หรือโลหะ ใช้กระทุ้งเพื่อให้เสียงดังเป็น
สัญญาณ ถ้าขนาดเล็กใช้แขวนถอดวาย เฉพาะที่ทำด้วยโลหะ เรียกว่าโปงทอง
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 269)

** อยู่ใต้หอรบช้าง มีลักษณะเป็นรูปประฆัง สูงขนาดตัวคน.

กัณนายสุภาพ วรนิพพมา เป็นเจ้าอาวาส

นายวรม จตุรัชย์ อายุ 77 ปี อดีตครูโรงเรียนโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
อยู่ในหมู่บ้านคอนบม 52 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 15 มีนาคม 2519

คือหมู่บ้านเป็นคอน มีไม้
สำโรง เอามาตัดทำม ที่รองข้าวหนึ่ง
เพื่อให้มันเย็น แล้วเอามาใส่กระบะ

เป็นบ้านเก่า มีผู้เฒ่า
เล่าต่อ ๆ กันมา อายุจึกสองร้อยปี
กนมาแต่กุ่มเมียงเก่า
กุ่มพะลั๊

แต่โคน ไซ้เคิน จาก
คอนบม เข้าเมียง ผ่านบ้านตูม
เมียงเก่า ขั้วมลาชี ไปคอนแดง
หนองโซ้ย ใต้นุ่น

เอ็กนา ปูกผัก คำชาย

พระมหาศักกา ถาวโร อายุ 35 ปี บวชมา 15 พรรษา เป็นเจ้าอาวาส
วัดท่าราชไชยตรี เกิดที่จังหวัดอุดรธานี อยู่ในหมู่บ้าน 3 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 15
มีนาคม 2519

คือหมู่บ้านเป็นที่ดอน มีไม้สำโรง
เอามาตัดทำม ที่รองข้าวหนึ่ง เพื่อให้มันเย็น
แล้วเอามาใส่กระบะ

บ้านคอนบม เป็นบ้านเก่า มีผู้เฒ่า
เล่าต่อ ๆ กันมา อายุประมาณ 200 ปี เกือบ
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเมืองเก่า
แะบ้านพระลั๊

การคมนาคมในสมัยก่อน ใช้การ
เดินเท้า จากบ้านคอนบม เข้าไปยังเมือง
ขอนแก่น โดยผ่านบ้านตูม ไปยังบ้านเมืองเก่า
ข้ามลำน้ำไปทางใต้ ไปยังคอนแดง หนองโซ้ย
หนองไกรนุ่น

อาชีฟ ทำนา ปูกผัก คำชาย

* บม, โบม ภาชนะไม้กลม ๆ ด้านหน้าขลุกลีประมาณ 2-3 เซ็นติเมตร
ใช้สำหรับส่งข้าวเหนียวหนึ่ง ด้านหลังอาจมีร่องอย่างสำหรับ กะโปมก็เรียก
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 228)

เดิมที่อยู่แถวนี้เป็นที่อยู่
ของพวกช่าง มีไม้ชนิดหนึ่ง เขา
มาทำมดที่เกี้ยวหนึ่ง แล้วหาเป็น
อาชีพเป็นป่าไม้ละเมาะเล็ก ๆ
เดิมนักอนันต์ขึ้นบ้านคอนม

บ้านนี้เคยเป็นที่ตั้ง
วังวัดของเขมรมาแต่ก่อน โดยมี
พระยานครศรีธรรมราช เป็นเจ้าเมือง
ก่อนจะตั้งคอนม ก็ตั้งมาหลายแห่ง
จากคอนมไปบ้านท่ม เมืองเก่า
มาละคับ

ชาวบ้านมาแต่หลายแห่ง
ส่วนมากมาแต่ในตัวจังหวัด

อาชีพ ปลูกนา ปลูกสวน
เดิมที่ของวัด อยู่ที่วังมน
เป็นทุ่งน้ำ เป็นที่เข้ดที่ขวง เคียนหา

เดิมบริเวณนี้เป็นที่อยู่ของพวกช่าง
มีไม้ชนิดหนึ่ง เขามาทำมด หรือที่เกี้ยว
หนึ่ง ชาวบ้านแถวนี้มีอาชีพทำมดขาย
และสภาพหมู่บ้าน เป็นป่าละเมาะเล็ก ๆ
ที่เรียกว่าคอน จึงเรียกว่าบ้านคอนม

บ้านคอนม เคยเป็นที่ตั้งของจังหวัด
ขอนแก่นมาก่อน โดยมีพระยานครศรีธรรมราช
เป็นเจ้าเมือง ก่อนจะตั้งบ้านคอนม ก็ตั้ง
เมืองมาหลายแห่ง จากบ้านคอนมไปบ้านท่ม
บ้านเมืองเก่า มาบ้านพระลับ *

ชาวบ้านมาจากหลายแห่ง ส่วนมาก
อพยพมาจากในตัวจังหวัดขอนแก่น

อาชีพ ทานา ทำสวน
เดิมที่ตั้งของวัดตั้งอยู่ที่วังมน
ซึ่งเป็นทุ่งน้ำ เป็นสถานที่ตั้งที่สถิตีในเคียน
เมษายน ชาวบ้านในตำบลเมืองเก่า จะมา

* จากโบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียง กล่าวว่า
พ.ศ. 2410 ได้ย้ายเมืองขอนแก่น ไปตั้งที่บ้านคอนม จนถึง พ.ศ. 2434
จึงย้ายไปอยู่ที่บ้านท่ม บ้านคอนมเป็นที่ตั้งของจังหวัดขอนแก่น เป็นเวลา 24 ปี

** วังในที่นี้ หมายถึงบริเวณบางส่วนของลำน้ำที่ไหลแอ่งกว้างและลึก
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 363)

ชาวบ้านในตำบลเมืองเก่า
จะประชุมผู้จัดการ สมโภชกัณฑ์หนึ่ง
เขาเห็นว่าตอนติดกับวังมนมีคันเสา
ฉาพาทของเจ้าเมืองอื่นห่อ จมอยู่
ในลำน้ำ อุตมาพยายามคนคุ เพื่อเอา
ขึ้นมาไว้

บริเวณวังมนมีกยหลาย
พวกข้าราชการในตลาถ จะมาปิกนิก
กัน ถักจะปัปงให้เป็นวนอุทยาน
แต่ไม่มีกำลัง

ชุมนุมกับ วัดการศบโภสักรั้งหนึ่ง เขาเล่ากันว่า
ตอนติดกับวังมน มีคันเสาของฉาพาทของเจ้าเมือง
เรียกว่าหอ* จมอยู่ในลำน้ำ อุตมาพยายาม
กันหาญ เพื่อจะเอาขึ้นมาบนบก

บริเวณวังมนมีต้นยางมาก พวกข้าราชการ
ในตลาถจะมาปิกนิกกัน อุตมาคิดจะปรับปรุง
ให้เป็นวนอุทยาน แต่ไม่มีกำลัง

โนนตุน, บ้าน

บ้านโนนตุนตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตำบลเมืองเก่า มีจำนวนบ้าน 101 หลังคาเรือน
ประชากร 643 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสว่างศรีวิชัย เป็นสำนักสงฆ์ พระแดง
ฉมพรโต เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโนนตุน

* หอฉาพาท หมายถึง เรือนที่มีหลังคาเป็นยอดแหลม ซึ่งเป็นที่ประทับของ
พระมหากษัตริย์ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 449)

¹ แผนการอำเภอเมืองขอนแก่น หาเสียงตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 1.

² เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2.

เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสิงห์ แก้วธานี

นายพล จิตักษ์ อายุ 78 ปี เกิดที่บ้านเมืงเก่า อยู่บ้านโนนคุ่น 62 ปี
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 14 มีนาคม 2519

ที่เ็นบ้านโนนคุ่น เพราะ
เป็นโนนมีต้นขี้ตุนหลาย เป็นไม้พุ่มเป็นชน ๆ เป็นโนน และมีต้นขี้ตุนอยู่มาก ต้นขี้ตุน
ไซ่เอ็กปอดได้ ยังมีอยู่ตามวัด เป็นไม้พุ่ม ใบเป็นชน ๆ ลำต้นไซ่ทำปอดได้

ในบ้านเคยมีตัวตุนหลาย

ปัจจุบันยังมีอยู่ตามทุ่งนา
นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีตัวตุน *
อยู่มาก

แต่โค่นสภาพบ้านเป็นดงใหญ่
เป็นทาม มีต้นเก็ก มีหมูป่า มีเสียว
ทางในบ้านเป็นทางเก่า
ไปทุ่งเพะหนองกาย

สภาพหมู่บ้านในสมัยก่อนเป็นดงทึบ
เป็นทาม ** มีต้นไผ่ชนิดเล็ก มีหมูป่า มีเสียว
ถนนที่ผ่านหมู่บ้าน เป็นถนนเก่า
เป็นถนนระหว่างทุ่งเพะหนองกาย

¹ ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* สัตว์ชนิดหนึ่ง ตัวคล้ายหนู แต่ท้ายแบน ขูกรูอยู่ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 181)

** ทาม หรือทม เป็นที่ลุ่ม หมายถึงป่าที่เป็นที่ลุ่มหรือที่ตมเลน ที่ป่าที่อาจ
บุกเบิกทำนาได้ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 195)

ชาวบ้านมาแต่เมืองเก่า
ออกมานานา
เจ้ายู่เป็นผู้บ่กอนผู้ พ่อใหญ่
แพง พ่อของชอย พ่อใหญ่สาย พ่อใหญ่
สุนทรท้าว มานากัน มาหลังจัก 2-3 ปี

อายุบ้านจัก 65 ปี
เอ็ดคนา รับจ้าง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเมืองเก่า
อพยพมาอยู่ใกล้นาของเขา
ผู้มาตั้งหมู่บ้านคนแรกชื่อพ่อใหญ่
มาจากบ้านเมืองเก่า พวกต่อมาคือพ่อใหญ่แพง
พ่อของผม พ่อใหญ่สาย พ่อใหญ่สุนทรท้าว
ตามมาอยู่ 2-3 ปี ต่อมา

อายุหมู่บ้านประมาณ 65 ปี
อาธิพ ทานา รับจ้าง

นายปาน ไ้มนตรี อายุ 51 ปี เกิดที่บ้านโนนคุ่น เด่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
14 มีนาคม 2519

มีลักษณะเป็นโนน มีตัวคุ่น
หลาย ชาวบ้านไปซุกที่โนนนี้ สบัยเป็น
เด็กเคยไปซุกตัวคุ่น ตอนนีเหมคไ้ไปแล้ว
ปีโรงเรียนเ็นโรงเรียน
โนนคุ่น-สามัคคีพัฒนากีศึกษา ตั้งมา
พ.ศ. 2510

พระพรหม มาแต่หนองไค้คุ่น
มาเอ็ดวัด
เอ็ดคนา รับจ้าง

มีลักษณะเป็นโนน มีตัวคุ่นมาก ชาวบ้าน
พากันไปซุกตัวคุ่นที่โนนแห่งนี้ สมัยผมเป็นเด็กยัง
เคยไปซุก ปัจจุบันตัวคุ่นหมกไ้แล้ว
มีโรงเรียนชื่อโรงเรียนโนนคุ่นสามัคคี
พัฒนากีศึกษา ตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2510

พระพรหม จากหนองไค้คุ่น เป็นผู้
สร้างวัด
อาธิพ ทานา รับจ้าง

วิทยากรให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชื่อหมู่บ้านโนนคุ่น เป็น 2 ทางคือได้มาจาก
ชื่อตัวคุ่น และต้นขี้คุ่น
ชาวบ้านโนนคุ่นอพยพมาจากบ้านเมืองเก่า โดยการนำของนายผม นายแพง นิตกับ
นายสาย นายสุนทรท้าว
อายุหมู่บ้านประมาณ 65 ปี

เปิด, บ้าน

บ้านเปิดตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตำบลเมืองเก่า มีจำนวนบ้าน 461 หลังคาเรือน ประชากร 2,970 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท่าบึง เป็นพระสีบา พระครูวรภิกขาทรร เป็นเจ้าอาวาส และวัดป่าบ้านเปิด เป็นสำนักสงฆ์ พระณัฏฐ ปสนุนจตุโต เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านหรือโรงเรียนบ้านเปิด เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ตอนปลาย³ มีศูนย์ปฏิบัติการหมู่บ้าน 1 แห่ง กำนันชื่อนายคำผิว จันทร์โสม และผู้ใหญ่บ้าน ชื่อนายกมล ประเสริฐทรง

พระพรหม ชัยมงคลโสภโณ อายุ 87 ปี บวชมา 16 พรรษา เกิดที่บ้านเปิด เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 10 มีนาคม 2519

บ้านเปิดมาตั้งอยู่หนองเปิด	บ้านเปิดตั้งอยู่ที่หนองเปิด มีเปิดคำ *
มีเปิดคำ เปิดผี ผีแปลงมา บางครั้งก็เห็น	เปิดผี ผีแปลงมา บางครั้งก็เห็นบางครั้งก็ไม่เห็น
บางครั้งก็มเห็น เติมเอ็นบ้านเปิดคำ	เติมเรียกว่าบ้านเปิดคำ มีเป็นร้อย ๆ ตัว
มีเป็นร้อย ๆ ตัว ลักษณะคือเปิดป่า	ลักษณะคล้ายเปิดป่า

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ท่าบึงตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2-3.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการศึกษา
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* "คำ" ใช้ต่อท้ายชื่อสัตว์และสิ่งของเช่น ช้างคำ แมวคำ เรือนคำ เรือคำ
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 88)

หนองเป็ดลึก 2 เมตร
กว้างเส้น ยาวเส้น นามีทั้งปี
มีบ้านฉอบ

มีบึงโบราณ เส้นบึงก็
กว้างจัก 1 กิโลเมตร ยาวจัก 2 กิโลเมตร
10 ปีบึงก็ บ้านโลกสูง เหล่าเกวียน
หัก เอาควายมากินน้ำนี้ ป่าบึง
ก็บึงก็ ป่าบึงเหียนบึงบรเพ็ด

ชาวบ้านแยกมาแต่บ้าน
ทม
อายุบ้านจัก สาลอย
กำปี

เอื้องงานรับจ้าง

นายทอง นาค-อก อายุ 79 ปี วิทยากรบ้านเป็ด เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 10 มีนาคม 2519

มีหนองเป็ดอยู่กลางบ้าน
จักเส้น เติมเป็นป่าเป็นดอน
พ่อแม่เพิ่มว่ามีเป็ดป่า 200-300 ตัว
กินก็ไ้ แต่มันแข็ง เกียวนี้ไปอยู่
มองอื่นเพราะว่ามันมีปืนหลาย

หนองเป็ดลึก 2 เมตร กว้าง
ยาวอย่างละ 1 เส้น ปีน้ำทั้งปี มีบ้าน
เรือนกึ่งล้อมรอบ

ในหมู่บ้านมีบึงโบราณ เรียกว่า
บึงก็ กว้างประมาณ 1 กิโลเมตร
ยาวประมาณ 2 กิโลเมตร บ้านโลกสูง
ตำบลบ้านหว้า บ้านเหล่าเกวียนหัก
ตำบลบ้านทุ่ง เอาควายมากินน้ำ
ที่บึงแห่งนี้ มีกุ้ง ปลา อุทุมสมบูรณ์
มีปลาเหียนบึงบรเพ็ด

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทม

อายุหมู่บ้านประมาณ 300 ปีเศษ

อาชีพ ทำงานรับจ้าง

มีหนองเป็ดอยู่กลางหมู่บ้าน
มีขนาดกว้างยาว 1 เส้น พ่อแม่เล่าให้ผม
ฟังว่าเป็ดป่า 200-300 ตัว เป็ดป่ากินได้
แต่มันแข็ง เกียวนี้เป็ดป่าไปอยู่ที่อื่น เพราะ
กลัวปืน

มีหนองใหญ่ทางตะวันออกเฉียง
ใต้ของบ้านเปิด เอ็นบึงก็

อายุบ้านจัก 400 ปี

เอ็ดคนา เอ็ดไธ่ เอ็ดยงสัตว์

อาชีพนหลายอย่าง แต่โค่นต้มเกีย

หุงเกีย เคี้ยวนี้ ผู้เอ็ดก็เอ็ดอยู่แต่มี

รากา เอ็ดคเหกิน

ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านเปิด

มีหนองขนาดใหญ่ เรียกว่าบึงก็

อายุหมู่บ้านประมาณ 400 ปี

อาชีพน ทำนา ทำไร่ เคี้ยงสัตว์

และมีอาชีพอื่น ๆ อีกหลายอย่าง สมัยก่อน

ต้มเกลือขาย แต่ปัจจุบันเกลือไม่มีราคา จึงทำพอกิน

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านเปิด เดิมชื่อบ้านเปิดคำ เนื่องจากมีเปิดผี บางท่านก็ว่า
เปิดป่า อยู่ในหนองเปิดกลางหมู่บ้าน

ชาวบ้านหนองเปิดอพยพมาจากบ้านห่ม ซึ่งอยู่ทางตะวันตกต่อแดนกับบ้านเปิด

อายุหมู่บ้านประมาณ 300-400 ปี

สะอาก, บ้าน

บ้านสะอากตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านกุกกว้าง มีจำนวนบ้าน 170
หลังคาเรือน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดหัวหิน เป็นวัดมัสยิด พระปลัดบุญรอด บุญญนุโต
เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านสะอาก เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา

¹พัฒนาการอำเภอเมืองชนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองชนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 1.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองชนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ชนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 2

ตอนปลาย¹ มีศูนย์ปฏิบัติการหมู่บ้าน 1 แห่ง ผู้ใหญ่บ้านหรือนายสุจิน กุลกิจ

นายกุศ ละกำภา อายุ 67 ปี สถิติผู้ใหญ่วัยบ้านสะอาด เกิดที่ตำบลคอนหัน
อยู่ในหมู่บ้าน 42 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 13 ปีเศษ 2519

นายอำเภอลวงราษฎร์
มาตั้งชื่อบ้านให้ คือเป็นบ้านบ่มีโรค
ภัย นายเป่าทาช เป็นปลัดอำเภอบ
บ่าเฮ็ดบ้านให้

ย้ายมาแต่บ้านโสกแสงเก่า
แตกอหิวาต์มา มาอยู่ใกล้แก่งน้ำค่อน

พระอุดมสารเขต ปันน้ำ
ค่อนขึ้นมา แต่เดิมตกกับลำชี เลย
กันไว้ นายอำเภอลวงราษฎร์
มาแทน

อยู่ติดบ้านโสกแสง ไร่
โรงเรียนวัดร่วมกัน

นายอำเภอลวงราษฎร์* มาตั้งชื่อ
หมู่บ้านว่าบ้านสะอาด เพื่อเป็นเคล็ดได้
ปราศจากโรคภัย และนายเป่า ทราชู
ซึ่งเป็นปลัดอำเภอนั้นมาตั้งบ้านให้
ชาวบ้านสะอาด มาจากบ้านโสกแสง
เก่า โดยหนีโรคอหิวาต์ มาตั้งอยู่ใกล้แก่ง
น้ำค่อน

พระอุดมสารเขต ** เป็นผู้สร้างทำนบ
แก่งน้ำค่อน แต่เดิมไปไหลลงแม่น้ำชี

บ้านสะอาดอยู่ติดกับบ้านโสกแสง ไร่
โรงเรียนวัดร่วมกัน

¹ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 1.

* จากทำเนียบนายอำเภอเมืองขอนแก่น หลวงราษฎร์กุลกิจ (โศสัส อินทรกำแหง)
เป็นนายอำเภอเมืองขอนแก่น ระหว่างพ.ศ. 2472-2481.

** จากทำเนียบนายอำเภอเมืองขอนแก่น พระอุดมสารเขต (แสง ภาสะวิจิตร)
เป็นนายอำเภอเมืองขอนแก่น ระหว่าง พ.ศ. 2464-2470.

อายุบ้านจัก 50 ปี

เอ็ดกนา

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาสีพ ทานา

นายบ้าน สุตลย์ อายุ 58 ปี เป็นกรรมการหมู่บ้านสะอาด เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 13 มีนาคม 2519

เกิมน้อยบ้านโลกแสง ซึ่งเป็น
ที่ตั้งโรงเรียนบ้านสะอาด ภายหลังมี
อหิวาต์ บัณฑิตมอรักษา จึงแตกหนี
มาอยู่ใกล้แก่งน้ำค้อน มาตั้งบ้าน 2 หมู่
บ้านหนึ่งชื่อสะอาด ย้ายมาก่อน
นายอำเภอหลวงราชบุรีตั้งนามบ้าน
เพาะอยู่ใกล้ ภูเขาป่าโปร่ง กันไม่มี
อีกบ้านหนึ่งย้ายมาที่หลัง อยู่ใกล้ ๆ กัน
ใช้ชื่อเกิมน้อยบ้านโลกแสง

พ่อใหญ่ข้าง โยมบุตร
พามาตั้งบ้าน

นายอำเภอหลวงราชบุรี
พาไป พาไป มาปล่อยที่แก่งน้ำค้อน
อายุบ้านจัก 50 ปี
เอ็ดกนา ทาแห รับจ้าง

เกิมน้อยบ้านโลกแสง (เก่า) ซึ่งปัจจุบัน
เป็นที่ตั้งโรงเรียนบ้านสะอาด ภายหลังมีโรค
อหิวาต์ ไปบัณฑิตมอรักษา จึงอพยพมาอยู่ใกล้แก่ง
น้ำค้อน มาตั้งบ้าน 2 หมู่ หมู่หนึ่งชื่อบ้านสะอาด
ย้ายมาก่อน ชื่อนั้นนายอำเภอหลวงราชบุรี
เป็นผู้ตั้งให้ เนื่องจากเป็นบ้านที่อยู่ใกล้แก่ง
น้ำค้อน ไปมีต้นไม้อากาตโปรง อีกหมู่บ้านหนึ่ง
ย้ายมาที่หลัง มาอยู่ใกล้ ๆ กัน ใช้ชื่อว่าบ้าน
โลกแสงตามชื่อเกิมน้อย

ผู้นำมาตั้งหมู่บ้านคือนายข้าง โยมบุตร

นายอำเภอหลวงราชบุรี เป็นผู้อา
ไป ปลดมา มาปล่อยที่แก่งน้ำค้อน
อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี
อาสีพ ทานา สานแห รับจ้าง

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านสะอาด หมายถึงบ้านที่ปราศจากโรคภัย เพื่อเป็นการแก้
เคล็ดความกลัวการเกิดอหิวาต์ ผู้ให้ชื่อหมู่บ้านคือหลวงราชบุรี (โสฬส อินทรกำแหง)
นายอำเภอเมืองขอนแก่น ระหว่างพ.ศ. 2472-2481

ชาวบ้านสะอากอพยพมาจากบ้านโสกแสง (เก่า) ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบ้าน
สะอาก โดยการนำของนายช้าง โยม-บุตร
อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

โสกแสง, บ้าน

บ้านโสกแสงตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านสะอาก มีจำนวนบ้าน 83 หลังคาเรือน
ประชากร 650 คน¹ มีสำนักงานผดุงครรภ์ 1 แห่ง ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายเพชร คำอ้อ

นายเพชร คำอ้อ อายุ 53 ปี ผู้ใหญ่บ้านโสกแสง เกิดที่บ้านโสกแสง
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 13 มีนาคม 2519

มีลำห้วยแสง ไหลมาแต่หนอง ของแมว	ในหมู่บ้านมีลำห้วยแสง ไหลมาจาก หนองของแมว
โสกแปลว่าห้วย เป็นโสกเหว	โสกแปลว่าห้วย* เป็นโสกเหว กั้นนั้น
กั้นนั้นโสกแสง คือห้วยแสง	โสกแสง คือห้วยแสง
แสงเป็นชื่อต้นไม้ ค่ายต้นไม้	แสง** เป็นชื่อต้นไม้ ค่ายต้นไม้

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 1.

* ที่ซึ่งเป็นแอ่งลึก หรือน้ำไหลจนเป็นร่องลึก = โตรก หรือโซก (พจนานุกรม
ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 427)

** ชื่อพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง ใบเรียวยาวปลายแหลมมีจักเป็นซี่ ลูกกลมขนาดผลมะขามป้อม
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 426) เป็นไม้ใบขนาดใหญ่ ขึ้นกระจัด
กระจายในป่าเบญจพรรณแดงทั่วไป ลักษณะเนื้อไม้สีเทาแกมเหลือง บางทีมีริ้วสีแก่กว่าสีพื้น
เนื้อไม้จะเอียงพอประมาณ แข็ง เหนียว เคี้ยว ฝืด คบแก่ง่ายดี (ไม้และของป่าบางชนิด
ในประเทศไทย หน้า 183)

ละมุกอยู่ริมน้ำ กินยอกเป็นผัก คัมจัม
น้ำพริก

คนย้ายมาแต่บ้านห้วยแสง
แตกอิ้ววาคไปตั้งบ้านโสกแสง
บ้านห้วยแสงเป็นบ้านเก่า
มีอายุ 100 ปี เกียวนี่บมีชื่อแล้ว
ตั้งมา พ.ศ. 2473 ผู้ใหญ่บ้าน
ผู้แรกชื่อผู้ใหญ่น้อย เกียวนี่
อายุได้ 106 ปี เป็นคนตั้งบ้านมา
แต่ห้วยแสง

เอ็ดคณา

นายเข้า กลมน้อย อายุ 106 ปี เกิดที่บ้านหนองบัวคี่หมี่ อยู่บ้านโสกแสง
46 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 13 มีนาคม 2519

เดิมหมู่บ้านห้วยแสง มันโกนน้ำ
จึงมาเกิดที่บ้านโสกแสง ใกล้เคียงน้ำ
ต้อน ห่างไปจิก 10 เส้น

คนออกมาต้อนแตกอิ้ววาค
มาแต่ห้วยแสง

ขอยมาก่อนหมู่บ้านมา
46 ปี สภาพบ้านเป็นป่า

ถนนในบ้านตัดมาจิก 10 ปี
สมัยจอมพลสฤษดิ์

เอ็ดคณา

อยู่ริมน้ำ กินยอกเป็นผัก คัมจัมน้ำพริก

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านห้วยแสง
เกิดโรคอิ้ววาค จึงไปตั้งบ้านโสกแสง
บ้านห้วยแสงเป็นบ้านเก่า มีอายุ 100 ปี
ปัจจุบันไม่ปรากฏชื่อแล้ว

บ้านโสกแสงตั้งใน พ.ศ. 2473 อายุ
หมู่บ้านได้ 46 ปี ผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อผู้ใหญ่น้อย
กลมน้อย ปัจจุบันอายุได้ 106 ปี เป็นคนมาตั้ง
หมู่บ้าน โดยอพยพมาจากบ้านห้วยแสง

อารีพ ท่านา

เดิมหมู่บ้านห้วยแสง มันโกนน้ำจึงมาทานา
ที่บ้านโสกแสง ซึ่งอยู่ใกล้เคียงน้ำต้อน ห่างจากบ้าน
เดิม 10 เส้น

ชาวบ้านอพยพมาต้อนเกิดโรคอิ้ววาค
มาจากบ้านห้วยแสง

ผมมาอยู่เป็นคนแรก ตั้งหมู่บ้านมา 46 ปี
สภาพหมู่บ้านยังเป็นป่า

ถนนในบ้านตัดมา 10 กว่าปี
สมัยจอมพลสฤษดิ์

อารีพ ท่านา

วิทยากรให้ความรู้ที่บ้านโสกแสง ได้ซื้อมาจากสภาพหมู่บ้าน เป็นโครถหรือ
ห้วย และมีไม้แสงอยู่มาก

ชาวบ้านโสกแสง อพยพมาจากบ้านห้วยแสง โดยการนำของนายบัว กลมน้อย
อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

หนองขาม, บ้าน

บ้านหนองขามตั้งอยู่ระหว่างบ้านโสกแสง กับบ้านกอก มีจำนวนบ้าน 82 หลังคา
เรือน ประชากร 509 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสระทอง เป็นสำนักสงฆ์
พระหอค ฐานวโร เป็นเจ้าอาวาส² ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสุข โยหา

นายสวัสดิ์ ราชบุตร อายุ 48 ปี เป็นกรรมการหมู่บ้าน เกิดที่บ้านวังหิน
ตำบลท่าพระ อยู่ในหมู่บ้านหนองขาม 23 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 มีนาคม 2519

มีหนองขาม มีหมากขาม
อ้อมหนองตั้งอาศัณบ้านไ่ว้ริมหนอง

ในหมู่บ้านมีหนองชื่อหนองขาม มีต้น
มะขาม * รกบหนอง ตั้งศาลพระภูมิไ่ว้ริมหนอง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทะเบียนตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

* ชื่อพันธุ์ไม้ยืนต้นชนิดหนึ่งเรียกหมากขาม (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 59) ลำต้นใช้ทำไถ กรอก สาก กระเบื้อง เกรวียน ถ่าน ไม้คาน ยาสมุนไพร
เนื้อในผักใช้เป็นยาดำย เปลือกและเนื้อในเปลือกเป็นยาสมาน กุบราตุ ใบอ่อนต้มอาบ
แก้หวัด ใบต้มกับหัวหอมพอกหัวเด็กแก้หวัด (ไม้และของป่าทางชนิดในประเทศไทย หน้า
145, 227, 424)

ชาวบ้านมาแต่อุบล ก่อนหัน
บ้านไผ่

ผู้มาตั้งบ้านผู้แรก ชื่อพ่อใหญ่
พัว ชื่อคง มาแต่อุบล ผู้อื่นคือพ่อใหญ่
อ้วนเพ็ง พ่อเหี้ยว โยหา

วัดสระทองตั้งใน พ.ศ. 2472
มีกกตาล กกโพธิ์ พอมกับวัด

เอ็ดนา เอ็ดสวนมะม่วง

นายตา โยหา อายุ 74 ปี เกิดที่บ้านหนองซ่องแมว อยู่ในหมู่บ้านหนองขาม
73 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 มีนาคม 2519

เกิดได้ปีหนึ่ง ต่อแม่เพิ่นมา
ตั้งบ้าน มาแต่บ้านหนองซ่องแมว ห่างจาก
บ้านหนองขามจัก 10 เส้นที่เอ็นหนอง
ซ่องแมว เพราะมีต้นซ่องแมว ลักษณะ
เป็นหนาม เป็นไม้พุ่มเข็มิกไปแล้ว

ผู้ใหญ่พัว ตั้งชื่อบ้านว่าบ้านหนอง
ขาม มีหนอง มีหมากขาม หนองขาม
เดี๋ยวนี้ต้นเขิน เป็นไผ่ เป็นนา

ชาวบ้านอพยพมาจากอุบลราชธานี
กำบลก่อนหัน และอาเภอบ้านไผ่

ผู้มาตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกชื่อพ่อใหญ่พัว
ชื่อตรง อพยพมาจากอุบลราชธานี คนต่อมาคือพ่อ
ใหญ่มี อ้วนเพ็ง และพ่อใหญ่เหี้ยว โยหา

วัดในหมู่บ้าน คือวัดสระทองสร้างใน
พ.ศ. 2472 ได้ปลูกต้นโพธิ์ ต้นตาล พร้อมกับ
สร้างวัด

อาสีพ ห่านา ทำสวนมะม่วง

เมื่อผมอายุได้ 1 ขวบ พ่อแม่พาอพยพมา
อยู่บ้านหนองขาม มาจากบ้านหนองซ่องแมว ห่างจาก
บ้านหนองขามประมาณ 10 เส้น ที่เรียกหนองซ่องแมว
เพราะมีต้นซ่องแมว ลักษณะเป็นหนาม ใบเขียว ๆ
เป็นไม้พุ่ม *ปัจจุบันหมดไปแล้ว

ผู้ใหญ่พัว ตั้งชื่อบ้านว่าบ้านหนองขาม
เนื่องจากมีหนอง และมีต้นมะขาม ปัจจุบันหนองขาม
ต้นเขิน เป็นไผ่ไปหมดแล้ว

* รากมีรสขมเป็น ใช้แก้ฝีภายใน แก้กษัย รักษาตา ใบเป็นยาถ่ายและใช้
พอกแก้ปวดศีรษะ แก้กษัย ถิ่นบวรวง เมื่อต้มแล้ว ใช้ทาเหงือกแก้ปวดฟัน (ไม้และของป่า
บางชนิดในประเทศไทย หน้า 407)

แต่โค่นสภาพบ้านเป็นป่า
เป็นคง

ถนนนี้เป็นทางเกียนไป
มัญจาคีรี

ตอนมาอยู่มี 30 คั้ว ส่วนใหญ่
มาแต่อุบล
อายุบ้านจัก 80-90 ปี

สภาพหมู่บ้านในสมัยก่อนเป็นป่าคง

ถนนสายนี้เป็นทางเกียนไปอำเภอ
มัญจาคีรี*

ตอนอพยพมาอยู่ที่บ้านประมาณ 30
หลังคาเรือน ส่วนใหญ่มาจากอุบลราชธานี
อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี

จากการสัมภาษณ์ได้**ทราบว่า**บ้านหนองขาม ได้ชื่อมาจากหนองน้ำในหมู่บ้าน
และต้นมะขามที่อยู่รอบหนอง

ชาวบ้านหนองขาม อพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี จากตำบลคอนหัน
และอำเภอบ้านไผ่ โดยการนำของนายพั้ว ชื่อตรง นายปี อ้วนแข็ง และนายเหลียว
โยหา

อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี

หนองโจก

บ้านหนองโจกตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านกอก มีจำนวนบ้าน 52 หลังคาเรือน
ประชากร 236 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสระแก้ว เป็นสำนักสงฆ์

* ไปทางโรงงานน้ำตาลสันสุรา บ้านโคกสูง ไปบรรจบ ทางสายขอนแก่น-มัญจาคีรี
ที่บ้านเห่านางาม (จากแผนที่อำเภอเมืองขอนแก่น ของกรมแผนที่ดิน มาตราส่วน
1:80,000)

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

พระพุทฺธมา จารุณฺโณ เป็นเจ้าอาวาส^๑ นายบุญวา ก้อนเป็น เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเล็ง บุญจวง อายุ 78 ปี อยู่บ้านหนองโจก 22 ปี เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 11 มีนาคม 2519

ปีหนองมีกอกโจกล้อมอยู่ เกิน
หนองโจก เคียวนี้นี้มีโจก มีแตหนอง
ซ่อมแซม เป็นสาใหญ่ อยู่ติดบ้าน

ชาวบ้านมาแต่บ้านกอก
ผู้มาตั้งบ้านมีพ่อใหญ่ขันดี
พ่อใหญ่สิงห์ทอง พ่อใหญ่จันทร์ พ่อใหญ่พิมพ์
พ่อใหญ่सान พ่อใหญ่ผาย

อายุบ้านจัก 80 ปี

เอ็ดนา รับจ้าง ทำตะกั่ว

กะวาด

ปีคนองอยู่ใกล้หมู่บ้าน ริมหนองเคยมี
กอกโจก * ล้อมรอบอยู่ จึงเรียกหนองโจก ปัจจุบัน
ได้ขุดควักเป็นสระใหญ่

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านกอก
ผู้มาตั้งหมู่บ้านมีพ่อใหญ่ขันดี พ่อใหญ่
สิงห์ทอง พ่อใหญ่จันทร์ พ่อใหญ่พิมพ์ พ่อใหญ่सान
พ่อใหญ่ผาย

อายุหมู่บ้านประมาณ 80 ปี

อาวีพ หานา รับจ้าง ทำตะกร้า

กะวาด

นางสร้อย บุญจวง อายุ 66 ปี เกิดที่บ้านแฝก อำเภอเขียงยืน อยู่บ้านหนอง
โจก 40 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 มีนาคม 2519

^๑เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 3.

*
ไม้จำพวกหนึ่งในจำพวกไม้ไผ่ป่า แต่ตัวเล็ก (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 129)

มีหนองน้อย ๆ ในบ้าน เอ็น
หนองโจก มีโจกหลาย น้ำกินสะอาดดี

ตอนมาอยู่มีจัก 20 หลัง
คาเรือน

พ่อใหญ่ขันที พามาตั้งบ้าน
คนมาเคบ้านนอก
อายุบ้านจัก 80 ปี
เอ็กนา จักสาน

มีหนองเล็ก ๆ ในหมู่บ้าน มีหนองโจก
เนื่องจากมีกอโจกอยู่มาก น้ำในหนองโจกใส
สะอาดใช้กินได้

ตอนอพยพมาอยู่ มีบ้านประมาณ
20 หลังคาเรือน

พ่อใหญ่ขันที พามาตั้งบ้าน
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านนอก
อายุหมู่บ้านประมาณ 80 ปี
อาชีฟ ทานา จักสาน

จากการสัมภาษณ์ ได้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านหนองโจก ได้ชื่อมาจากหนองน้ำ
ในหมู่บ้าน และต้นโจก ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ จำพวกไผ่ไผ่ขนาดเล็ก

ชาวบ้านหนองโจก อพยพมาจากบ้านนอก ผู้นำอพยพมีนายขันตี นายสิงห์ทอง
นายจันทร์ นายพิมพ์ นายสาน นายผาย

อายุหมู่บ้านประมาณ 80 ปี

หัวทุ่ง, บ้าน

บ้านหัวทุ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านกำไธ มีจำนวนบ้าน 115 หลังคาเรือน
ประชากร 638 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีสะอาด เป็นสำนักสงฆ์ พระพัง
ชินบุคโค เป็นเจ้าอาวาส นายเคน นามกุล เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 1.

* จากการสำรวจหมู่บ้านเมื่อ 12 มีนาคม 2519.

นายอิน คาโพ อายุ 74 ปี อยู่บ้านหัวทุ่ง 50 ปีเศษ เป็นที่ปรึกษาของ
หมู่บ้าน เจ้าเรื่องหมู่บ้านหัวทุ่งเมื่อ 12 มีนาคม 2519

ขอมาตั้งแต่มีบ้าน 2-3 หลัง
แต่ก็เป็นป่าเป็นดง ที่เห็นหัวทุ่ง เพาะ
อยู่หัวหนองโคตร แต่โคตรเป็นทุ่งนา
หลวงให้ยืมหนองเอ็ดนา ให้ทำนาได้
แต่ไม่ให้ถือสิทธิ์ จัว ควบไปกินเข้า
ในนา บ่ต้องใช้เงิน

คนมาแต่บ้านกก
ผู้มาตั้งบ้านชื่อพ่อเจ้าคำ
บุตรตาน้อย มาแต่บ้านกก เมียเป็นคน
บ้านสีฐาน

อายุบ้านจัก 60 ปี
เอ็ดนา เอ็ดสวน รั้งจ้าง

พระพิง วินมุตโต เจ้าอาวาสวัดศรีสะเกษ อายุ 73 ปี บวช 10 พรรษา
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 12 มีนาคม 2519

แต่โคตรเป็นทุ่งนาล้อย เจ้า
นามมาแต่ทุ่งหนองโคตร
หนองโคตร มาแต่เจ้า
โคตร เป็นที่ลุ่ม มีน้ำ เอ็ดนา
คนมาแต่บ้านกก
พ่อแม่ของ แม่เจ้าตั้ง
มาตั้งอยู่ มาแต่บ้านกก มาพอมกับ
พ่อเจ้าคำ มาเลี้ยงจัว เลี้ยงควาย

คนมาอยู่ตั้งแต่มีบ้าน 2-3 หลังกาเรือน
สมัยก่อนเป็นป่าเป็นดง ที่เรียกหัวทุ่งเพราะอยู่
ทางทิศเหนือ หรือด้านหัวของหนองโคตร
สมัยก่อนเป็นทุ่งนา ทางราชการให้ทำนา
ริมตลิ่งได้ แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เมื่อ
จัว ควบไปกินข้าวในนาไม่ต้องชกใจ
ค่าเสียหาย

ชาวบ้านหัวทุ่งอพยพมาจากบ้านกก
ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อพ่อเจ้าคำ บุตรตาน้อย
มาจากบ้านกก ภรรยาเป็นคนบ้านสีฐาน

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี
อาสีพ ทำนา ทำสวน รั้งจ้าง

สมัยก่อนหมู่บ้านนี้เป็นทุ่งนาเล็กๆ
ชื่อหัวทุ่ง มาจากทุ่งหนองโคตร
สำหรับชื่อหนองโคตร ใ้ชื่อมาจาก
นาเจ้าโคตร เป็นที่ลุ่ม มีน้ำ ทำนา
ชาวบ้านหัวทุ่งอพยพมาจากบ้านกก
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือพ่อแม่ของแม่เจ้าตั้ง
มาพร้อมกับพ่อเจ้าคำ มาจากบ้านกก มาเลี้ยงจัว
เลี้ยงควาย

วัฏกระสืออาศัยตั้งเมื่ออาตมา
อายุ 15 ปี
เฝ้าคนา เฝ้าสวน เฝ้างาน
ในเปียง
ขาดแคนน้ำ

วัฏกระสืออาศัยตั้งเมื่ออาตมาอายุได้
15 ปี
อาชีพร ทำนา ทำสวน ทำงาน
ในเมือง
เป็นหมู่บ้านที่กันการน้ำ

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านต้าทุ่ง ได้ชื่อมาจากสภาพหมู่บ้านที่เป็นทุ่งนา ตั้งอยู่
ทางด้านหัว หรือทิศเหนือของหนองโคตร
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านกอก ผู้นำอพยพคือนายคำ บุตรคาน้อย
อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

ศิลา ตำบล

ตำบลศิลาตั้งอยู่ในส่วนกลางของอำเภอเมืองขอนแก่น มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ จด ตำบลสำราญ

ทิศใต้ จด ตำบลในเมือง

ทิศตะวันออก จด ตำบลโคกสี

ทิศตะวันตก จด ตำบลบ้านค้อ *

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ลุ่ม มีคลองน้ำไหลผ่าน ยกเว้น 3 หมู่บ้านที่ไม่ได้ใช้น้ำชลประทาน คือบ้านหนองกุ้ง บ้านหนองไผ่ และบ้านโนนม่วง

การคมนาคมมีถนนลูกรังทุกหมู่บ้าน มีรถ 2 แถว ตั้งแต่บ้านศิลา-บ้านเต่านอ แหล่งน้ำ มีบึงอีเลิง อยู่ระหว่างบ้านศิลากับบ้านเต่านอ มีเนื้อที่ประมาณ 3,000 ไร่

หนองซ่องแมว อยู่ที่บ้านโกทา เนื้อที่ประมาณ 500 ไร่

นอกจากนั้น มีคลองส่งน้ำ **

ตำบลศิลา แบ่งออกเป็น 12 หมู่บ้าน คือบ้านโกทา บ้านคงพอง บ้านคอนยาง บ้านเต่านอ บ้านท่าแก บ้านโนนม่วง บ้านบึงอีเก๋า บ้านศิลา บ้านหนองกุ้ง บ้านหนองไผ่ บ้านหนองหิน และบ้านค้ายัน

ประชากรทั้งสิ้น 12,759 คน เป็นชาย 6,911 คน เป็นหญิง 5,848 คน¹

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดขอนแก่น มาตราส่วน 1:1,500,000.

** สัมภาษณ์นายประสาธ บัวเผือก พัฒนาการตำบลศิลา เมื่อ 30 มกราคม 2519.

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

วัดทั้งตำบลมีอยู่ 10 วัด เป็นพระสงฆ์ 3 วัด คือวัดโพธิ์ศรี วัดม่วงศรี และวัดสว่างพุทธาราม นอกจากนั้นเป็นสำนักสงฆ์¹

โรงเรียนในตำบลมีทั้งหมด 9 โรงเรียน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย 4 โรงเรียน คือโรงเรียนบ้านหนองกง โรงเรียนบ้านคอนยาง โรงเรียนบ้านโนนม่วง และโรงเรียนบ้านโกทา นอกจากนั้นเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น²

การอาชีพ มีการทำนา ทำสวนกรวย อย่างละครึ่ง

การพัฒนา ส่งเสริมด้านการเกษตร มีที่ปรึกษาทางเกษตรของตำบล 5 คน

ส่งเสริมด้านไฟฟ้า ขณะนี้บ้านที่มีไฟฟ้าคือบ้านคอนยาง บ้านโกทา บ้านศิลา และบ้านโนนม่วง*

จากการสำรวจกันทั่ว พบว่าตำบลศิลา เป็นตำบลที่อุดมสมบูรณ์ มีรถเข้าออกตลอดเวลา สภาพบ้านเรือนมั่นคงแข็งแรง มีบ้านไม้ 2 ชั้น และบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้มากกว่าตำบลอื่น ๆ นอกจากตำบลในเมือง ทั้งนี้เป็นผลมาจากการชลประทาน โดยการทำคลองส่งน้ำผ่านหมู่บ้าน เป็นผลให้เศรษฐกิจของหมู่บ้านเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

* จากการสัมภาษณ์นายประสาธ บัวเผือก พัฒนาการตำบลศิลา เมื่อ 30 มกราคม 2519.

โกทา, บ้าน

บ้านโกทาดังอยู่ทางทิศใต้ของบ้านหนองหิน มีจำนวนบ้าน 140 หลังคาเรือน ประชากร 995 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดเกษรวันาราม เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการสายทอง ฑูตติโกโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโกทา เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³

พระอธิการสายทอง ฑูตติโกโร อายุ 48 ปี บวชมา 27 พรรษา เจ้าอาวาสวัดเกษรวันาราม เกิดที่บ้านโกทา เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2519

เป็นหนอง มีกโกทา
เป็นพุ่ม เป็นหนาม ยังมีอยู่ เอาไม้
มาเป็นไฟหุงต้มหลังคา เอ็นหนอง
โกทา หรือหนองไผ่

มีหนองมีต้นโกทา ต้นเป็นพุ่มเป็นหนาม
ยังมีอยู่ เอามาทำค้ำแฝกมุงหลังคา เรียกว่า
หนองโกทาบ้าง หนองไผ่บ้าง

ชาวบ้านมาเคออบค
ผู้มาถึงบ้านคือหลวงเสนา
หลวงโกศา ต่อมาเป็นข้าหลวงอุดร
ปู่ย่าของอาตมา คือผู้ใหญ่เพ็ง แม่ใหญ่ไว
มาเป็นปู่สอง

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือหลวงเสนา หลวง
โกศา ซึ่งต่อมาเป็นข้าหลวงอุดรธานี ปู่ย่า
ของอาตมาชื่อผู้ใหญ่เพ็ง แม่ใหญ่ไว อพยพมา
เป็นพวกที่สอง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

ตอนเป็นเด็กน้อย เป็นคองอก
มีเสี้ยนหลาย บึงทุ่งสร้างมีจรเข้ หนอง
อีเลิง มีจรเข้ใหญ่ มีงู

พอใหญ่แล้วว่า ตอนอาตมา
อายุจัก 2 ขวบ ไฟไหม้บ้านโกทา
ชาวบ้านแตกไปบ้านสาวะดี โนนัง
โนนม่วง หนองกุง หนองหิน กิลา

วัดเกษรวนาราม เอานาม
มาแต่เกษรหมากขาม เป็นวัดเก่า
ย้ายมา 4 ครั้ง กิ่งที่ 4 ย้ายมาอยู่มือง
เคิม มีกกโพธิ์เก่า 4 ต้น เหลือ 1
ต้น บั้มทิ้งเหมิด ที่โคนกกโพธิ์ มีเงิน
มีทองใส่ไหฝังไว้

บ้านโกทาเป็นบ้านเก่า
อายุเกือบ 200 ปี สมัยสร้างพระลับ
เป็นเมืองขอนแก่น หลวงลาคมา
เกณฑ์คนบ้านโกทา มาทางเปียง
ขอนแก่น เพราะมีคนหลาย

นายสมชาย กิเทองบ่ อายุ 55 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านโกทา เกิดที่บ้านคอนยาง
อยู่ในบ้านโกทา 30 ปี เขาเริ่มหมู่บ้านเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2517

ตอนมาอยู่ สภาพบ้านเป็นป่าทึบ
มีเสี้ยนมาก บึงทุ่งสร้างมีจรเข้ หนองอีเลิง
มีจรเข้ใหญ่ มีงู

ปู่เคยเล่าให้ฟังว่า ตอนอาตมาอายุ
2 ขวบ ไฟไหม้บ้านโกทา ชาวบ้านจึงอพยพ
ไปอยู่บ้านสาวะดี บ้านโนนรัง บ้านโนนม่วง
บ้านหนองกุง บ้านหนองหิน บ้านศิลา

สำหรับวัดเกษรวนาราม เอาชื่อมา
จากเกษรคอกมะขาม เป็นวัดเก่าแก่ ย้ายที่ตั้ง
วัดมา 4 ครั้ง ครั้งสุดท้ายมาอยู่ที่เคิม มีต้น
โพธิ์เก่าอยู่ 4 ต้น ปัจจุบันโค่นลง เหลือเพียง
1 ต้น เล่ากันว่า ได้ต้นโพธิ์มีไหเงิน ไหทอง
ฝังไว้

บ้านโกทาเป็นบ้านเก่าอายุเกือบ
200 ปี ตอนตั้งบ้านพระลับเป็นที่ตั้งเมือง
ขอนแก่น หลวงราชภูร์ ได้เกณฑ์คนบ้านโกทา
มาทางป่าเพื่อสร้างเมือง เนื่องจากมีคนมาก *

* บ้านพระลับเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดขอนแก่น ใน พ.ศ. 2451 (โบราณวัตถุ
สถานในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียง หน้า 2)

เอานามมาแต่หนองโกทา
 เกยมักโกทา อ้อมหนอง กกโกทา
 ใบน้อย ๆ มีหนามหลาย เออลำมาทำ
 ดับจาก หนองโกท่ายู่ทางเหนืยของบ้าน
 มีหนองช่องแมวอยู่ริมถนน
 ช่องแมวเป็นไม้พุ่ม มีหนามหลาย

ชาวบ้านมาแต่อุบล

อายุบ้านลอยแก้วปี
 อาชีพ เด็ดนา เด็ดสวนผัก

ได้ซื้อหมู่บ้านมาจากหนองโกทา
 ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เคยมีต้นโกทา
 ขึ้นรอบ ๆ หนอง ต้นโกทามีใบเล็ก ๆ
 มีหนามรอบ ๆ ต้น ใช้ลำต้นมาทำดักแมก
 ในหมู่บ้านยังมีหนองอีกหนองหนึ่ง
 ชื่อหนองช่องแมว ต้นช่องแมว เป็นไม้พุ่ม
 มีหนามมาก *

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดอุบล

ราชธานี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ
 อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านโกทา ได้ชื่อมาจากต้นโกทา ซึ่งเป็นต้นไม้พื้นเมือง
 ชนิดหนึ่ง ขึ้นอยู่รอบ ๆ หนองโกทา ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน

ชาวบ้านโกทา อพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี โดยการนำของหลวงเสนา
 หลวงโกศา นายเพ็ง และนางไว

บ้านโกทามีอายุประมาณ 100 ปีเศษ

* ในด้านสมุนไพร รากมีรสขม ใช้แก้ฝีภายใน แก้กระษัย รักษาตา
 ใบเป็นยาถ่าย และใช้พอกแก้ปวดศีรษะ แก้บวม กันผมร่วง เมื่อต้มแล้ว
 ใช้ทาเหงือก แก้ปวดฟัน (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 407)

คองพอง, บ้าน

บ้านคองพองตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตำบลศิลา มีจำนวนบ้าน 104 หลังคาเรือน ประชากร 640 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท่าราชวร เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการสมบุญ ปภสฺสโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านคองพอง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายเจน บุตรีญาณ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเจน บุตรีญาณ อายุ 52 ปี ผู้ใหญ่บ้านคองพอง เกิดที่จังหวัดมหาสารคาม อยู่ในหมู่บ้านคองพอง 50 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2519

แต่โคนเป็นป่ายาง เป็น
สายคองตามริบพอง จังเอนคองพอง
เดี๋ยวนี้ยังมีป่ายางอยู่ริมแม่น้ำพอง

สมัยก่อนเป็นป่าไม้ยาง * ขึ้นเป็นคองตาม
ริมฝั่งแม่น้ำพอง จึงเรียกคองพอง ปัจจุบันยังมีต้น
ยางอยู่ริมแม่น้ำพอง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

* เป็นต้นไม้สูงใหญ่ มักขึ้นเป็นหมู่ ๆ ในป่าดิบ และในที่ต่ำชุ่มชื้นกับบริเวณใกล้เคียง
แม่น้ำลาวาร ในป่าดิบ และป่าอื่น ๆ ทั่วไป ลักษณะเนื้อไม้สีแสดเรื่อ หรือสีน้ำตาลหม่น
เลื่อยไปสกบตบแต่งได้ดี ใช้ทำบ้านเรือนและการก่อสร้างทั่วไป (ไม้และของป่าบางชนิด
ในประเทศไทย หน้า 75-76)

ชาวบ้านมาแต่สารคาม

อุบล

พ่อของข่อย พ่อใหญ่เร็ว

มาตั้งบ้านเป็นผู้แรก

อายุบ้านจัก 50 ปี

อาชีพ เอ็นนา เอ็ดสวน

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดมหาสารคาม

และอุบลราชธานี

พ่อของนม ชื่อพ่อใหญ่เร็ว เป็นผู้

มาตั้งบ้านคนแรก

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

อาชีพ ทำนา ทำสวน

นายเพียร เมืองเก่า อายุ 81 ปี วิทยากรตำบลศิลา เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2519

ไปตั้งบ้านอยู่ใกล้กกยาง
คงไม่อยู่ใกล้น้ำพอง จึงเอ็นคงพอง

ไปตั้งหมู่บ้าน อยู่ใกล้คงไม้ยาง
ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำพอง จึงเรียกชื่อบ้านว่า
บ้านคงพอง

ชาวบ้านมาแต่อุบล สารคาม

ชาวบ้านอพยพมาจากอุบลราชธานี

และมหาสารคาม

ผู้มาตั้งบ้านคือ พ่อใหญ่วอ
พ่อใหญ่เร็ว

ผู้มาตั้งหมู่บ้านเป็นพวกแรกคือ
พ่อใหญ่วอ และพ่อใหญ่เร็ว

อายุบ้านจัก 60 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

เอ็นนา เอ็ดสวน

อาชีพ ทำนา ทำสวน

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านคงพอง ได้ชื่อมาจากคงไม้ยางซึ่งขึ้นอยู่หนาแน่นริม
ฝั่งแม่น้ำพอง

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดอุบลราชธานี

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

คอนยาง, บ้าน

บ้านคอนยางตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตำบลศิลา มีจำนวนบ้าน 165 หลังคาเรือน ประชากร 1,320 คน¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านคอนยางเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย² นายพุ่ม แก้วพรรณา เป็นกำนัน

นายสมชาย อินทวงษ์ อดีตผู้ใหญ่บ้านโกทา เกิดที่บ้านคอนยาง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2519

เป็นคอนมิกกยางอยู่ชั้น เคียว
นีกกยางมีน้อย
อยู่ใกล้ลำห้วยพะคือ
ชาวบ้านมาต่อบล ยะโส

ผู้มาตั้งบ้าน คือพ่อใหญ่จัม
ปู่ของชอย พ่อใหญ่ว่า เจ้ามมะเรียน

ลักษณะเป็นคอน มีต้นยาง *ขึ้นอยู่
ในบริเวณนี้ ปัจจุบันต้นยางเหลืออยู่น้อย
อยู่ใกล้ลำห้วยพะคือ
ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี
และยโสธร

ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อพ่อใหญ่จัม ปู่ของผม
พ่อใหญ่ว่า พ่อเจ้ากมะเรียน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

* เป็นต้นไม้สูงใหญ่ ขึ้นเป็นหมู่ ๆ ในป่าดิบ และในที่ต่ำชุ่มชื้น กับบริเวณใกล้เคียงแม่น้ำลำธาร ในป่าดิบ และป่าอื่น ๆ ทั่วไป ลักษณะเนื้อไม้สีแดงเรื่อ หรือสีน้ำตาลหม่น มีความแข็งแรงปานกลาง ใช้ในการก่อสร้างทั่วไป (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 75-76)

อายุบ้านจัก 160-170 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 160-170 ปี

นายหัง โสภา อายุ 67 ปี เกิดที่บ้านคอนยาง เจ้าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
5 กุมภาพันธ์ 2519

มีกยทาง ทางเข้าบ้าน

มีต้นไม้อย่างทางเข้าหมู่บ้านหลายต้น

มีหลาย

ชาวบ้านมาตลอด

ผู้มาตั้งบ้านคือ พ่อใหญ่จัม

โนนโม อายุ 130 กว่าปี จังตาย เจ้า
จันมาน เจ้าขันตี พ่อใหญ่พล พลเสนา
พ่อใหญ่พรหมเทพ เมารวด ผู้เจ้าเหล่านี้
มาตลอด มาอยู่โนนชัย แล้วย้ายมา
คอนยาง

อายุบ้านล่อยกั้วปี

เกิมบ้านคอนยางขึ้นอยู่ตำบล

พระลับ เข้ากิดา 20 กว่าปี

เฮ็ดกนา 2 คั้ง แต่เฮ็ดสวนคี่

กั้วนา มีปักพิก บักเขีย ผักกาด กะหล่ำ
ผักถั่ว แดง

เป็นบ้านที่มีการศึกษาสูงกั้วทุก

บ้าน

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

เกิมบ้านคอนยางขึ้นอยู่กั้วตำบลพระลับ

ย้ายมาเข้าตำบลศิลา เบื่อ 20 ปีเศษ

อาชีพอ่าน ทำนา ทำสวน ทำนาได้ถึง 2 ครั้ง

แต่ทำสวนผักไค้ดีกว่า ผักที่ปลูกมี พริก มะเขือ ผัก
กาด กะหล่ำปลี ถั่ว แดงกวา

เป็นหมู่บ้านที่มีการศึกษาสูงกว่าหมู่บ้าน

อื่นในตำบล

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่าบ้านคอนยาง ได้ชื่อมาจากคอนของบ้าน และต้นยาง ซึ่ง
เคยมีอยู่มากบนคอนนั้น

ชาวบ้านคอนยางอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี และยโสธร ผู้นำอพยพมีนายจัม
โนนโม นายจันมาน นายขันตี นายพล พลเสนา นายพรหมเทพ เมารวด นายนำ
นายกมมะเรียน

อายุหมู่บ้านประมาณ 160-170 ปี

เต้านอ, บ้าน

บ้านเต้านอตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านกิดา มีจำนวนบ้าน 83 หลังคาเรือน ประชากร 530 คน¹ วัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดนาควนาราม เป็นสำนักสงฆ์ พระประเสริฐ ปญญาโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหนองเต่า เป็นโรงเรียน ระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายคำจันทร์ จันทะสอน เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเพียร เสนา อายุ 70 ปี เกิดที่อุบลราชธานี อยู่บ้านเต้านอ 58 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2519

เป็นหนองอยู่ปากทิสใต้บ้าน
มีตัวชื่อนอ เมียชื่อเต่า มาตั้งบ้าน
ทิศหนอง เอ็นหนองเต้านอ

มีหนองอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน
มีสามีภรรยา ชื่อนายนอ กับนางเต่ามาตั้งบ้าน
เรือนอยู่ริมหนอง จึงเรียกหนองเต้านอ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

หนองกว้างเส้น ยาวเส้น
เป็นนาเขา แต่ก็ป็นสาธารณะ

ชาวบ้านมาแต่รอยเอ็ด
อุบล พระลับ เมืองเก่า
ตั้งบ้านจัก 60 ปี
เอ็ดคนา เอ็ดสวน ถั่ว แพง
ตลาดเอาไปแต่บ้านนี้

หนองเต่านอ กว้าง ยาว อย่างละ
ประมาณ 1 เส้น เกินเป็นหนองสาธารณะ
ปัจจุบันเป็นหนองน้ำส่วนตัว

ชาวบ้าน อพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด
อุบลราชธานี บ้านพระลับ บ้านเมืองเก่า
อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี
อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก มีถั่วฝักยาว
ผักแพง มากที่สุด

นางสาว จันทะสอน อายุ 45 ปี ภรรยาผู้ใหญ่บ้านเต่านอ เกิดที่บ้านศิลา
อยู่บ้านเต่านอ 10 ปีเศษ เคยร้องหมู่บ้านเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2519

เอานามมาแต่ แม่เก่า
พ่อนอ มาอยู่ริมหนองเต่า
เต่านอ ต่อมาเว้าเลน ๆ
ว่าป่าหนาด มีป่าหนาดหลาย บมีชู
มือนี้

มีห้วยหวากับห้วยน้อยของ
บ้านเต่านอ อยู่ทางเหนือของบ้าน
ชาวบ้านมาแต่พระลับ
เมืองเก่า อุบล รอยเอ็ด

ได้ชื่อมาจากแม่เก่า พ่อนอผู้ซึ่งมา
ตั้งบ้านอยู่ริมหนองเต่า
บ้านเต่านอ มีชื่อเรียกกันเล่น ๆ
ว่าบ้านป่าหนาด เพราะเคยมีไบนาค * มาก

หนองน้ำสำคัญของหมู่บ้านคือห้วยหวา
กับห้วยน้อย อยู่ทางเหนือของหมู่บ้าน
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระลับ
บ้านเมืองเก่า จากจังหวัดอุบลราชธานีและร้อยเอ็ด

* พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง ใบใหญ่เป็นขน มีกลิ่นฉุน ใช้ทำยา (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 433)

เขื่อนา เขื่อนสวน

อาชีพ ทำนา ทำสวน

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านเต่านอ ไล่ชื่อมาจากนางเต่ากับนายนอ
สองสามีภรรยา ซึ่งมาตั้งบ้านอยู่ริมหนองเต่าเป็นพวกแรก

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดร้อยเอ็ด บ้านพระลับ และ
บ้านเมืองเก่า

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

ท่าแก, บ้าน

บ้านท่าแกตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบึงอีเต่า มีจำนวนบ้าน 24 หลังคาเรือน
ประชากร 165 คน¹ นายบุญเลิศ ไทยรักษ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายบุญเลิศ ไทยรักษ์ อายุ 38 ปี ผู้ใหญ่บ้านท่าแกเล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 4
กุมภาพันธ์ 2519

อยู่ใกล้หนอง มีท่าน้ำ มีกก
แก กกแกยังมีอยู่

บ้านนี้ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำพอง มีท่าน้ำ
ลงแม่น้ำพอง และมีต้นสะแกอยู่บริเวณนั้นมาก

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

* เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ถึงขนาดใหญ่ ใบโตขนาดใบทองหลาง ประโยชน์
ทางสมุนไพร เมล็ดใช้บดเป็นยาถ่ายไส้เดือน (ไม้เทศเมืองไทย หน้า 511-512)

ชาวบ้านมาแต่ยโสธร
ทั้งหมึก

ตั้งบ้านมาจัก 90 ปี

นายสังข์ ประโคมมาแต่
ยโสธร มาอยู่กับ
ใช้วัดบ้านปึง ใช้โรงเรียน
ห้วยชัน
เอ็ดคณา

ชาวบ้านอพยพมาจากยโสธรทั้งหมด

อายุหมู่บ้านประมาณ 90 ปี

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือนายสังข์
ประโคมมาจากยโสธร
ใช้วัดของวัดบ้านปึง เรียนร่วมกับ
โรงเรียนบ้านห้วยชัน
อาชีพรู ทานา

นายถึง เมืองสนธิ์ อายุ 75 ปี วิทยากรตำบลศิลา เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
4 กุมภาพันธ์ 2519

คือมีท่าน้ำพอง เอาเรือ
มาจอด มีกกแถวหลาย เป็นไม้เนื้อ
อ่อน ใช้เอ็ดคณา
บ้านท่าแก อยู่ตรงข้ามบ้าน
ท่าฉาง ตำบลโคกสี

ชาวบ้านมาแต่ยโสธร
ตั้งบ้านมาจัก 80-90 ปี
เอ็ดคณา

มีท่าน้ำลงแม่น้ำพอง มีเรือมาจอดที่
ท่านั้น และปีต้นสะแกซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อน
ใช้ทำฟืน ขึ้นอยู่มาก
บ้านท่าแก อยู่ตรงข้ามกับบ้านท่าฉาง
ตำบลโคกสี

ชาวบ้านมาจากจังหวัดยโสธร
อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี
อาชีพรู ทานา

วิทยากร ให้ที่มาของชื่อบ้านท่าแก ว่าได้มาจากท่าน้ำซึ่งลงแม่น้ำพอง และต้น
สะแก ซึ่งเคยมีอยู่แพร่หลายในหมู่บ้าน
ชาวบ้านท่าแกอพยพมาจากจังหวัดยโสธร ผู้นำอพยพคือนายสังข์ ประโคม
อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี

โนนม่วง, บ้าน

บ้านโนนม่วงตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านศิลา มีจำนวนบ้าน 376 หลังคาเรือน ประชากร 3,115 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านคือวัดม่วงศรี เป็นพัทธสีมา พระใบฎีกาหลอก รุกติ วฑฺฒโน เป็นเจ้าอาวาส และวัดป่ามหาวนาราม เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการเจริญ จิรธมฺโม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโนนม่วง³ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายไพฑูรย์ พิมพ์มา กับนายเหรียญ สุกวิเศษ

พระใบฎีกาหลอก รุกติวฑฺฒโน เจ้าอาวาสวัดม่วงศรี อายุ 46 ปี บวชมา 26 พรรษา อยู่ในบ้านโนนม่วง 28 ปี เจ้าเรือนหมู่บ้านเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2519

เดิมหมู่บ้านลานหญ้า ห่างจัก 5 เส้น แดงฝักดาบ จังย้ายมาอยู่นี้ มีกุ่ม่วงป่าใหญ่หลายต้น วัดโคยรอบไถ่ จัก 2 อุ่ม บ้านเป็นโนน จึงเลื่อนโนนม่วง

ตั้งบ้านโนนปี 2450 หลังจากตั้ง บ้าน 5 ปี ได้ตั้งวัดม่วงศรี จารึกปีที่ สร้างวัดไว้ที่พระอุโบสถ

บ้านโนนม่วง เดิมตั้งอยู่ที่บ้านลานหญ้า ซึ่งห่างไปประมาณ 5 เส้น ต่อมาเกิดฝักดาบจึงย้าย มาอยู่ที่นี่ จึงเป็นคดมะบ่วงป่า มีต้นใหญ่ขนาด 2 โอบหลายต้น บ้านเป็นโนน จึงเรียกบ้านโนนม่วง

หมู่บ้านนี้ตั้งประมาณปี พ.ศ. 2450 หลังจาก ตั้งบ้านมา 5 ปี จึงสร้างวัดม่วงศรี ได้จารึกปีที่ สร้างวัดไว้ที่พระอุโบสถ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

ชาวบ้านมาแต่บ้านลานหญ้า
บ้านพระดับ อุมล
เฒ่าเฒ่า เฒ่าเฒ่า ชำรชการ
มีน้อย

มีทางเข้าบ้านทางถนน
ขอนแก่น-อุดร 4 กิโลเมตร เข้า
ทางเก่า เข้าทางหลี่ ของมหา
วิทยาลัย จักกิ่งกิโล ไปออกทดเมล์
สายรอบเบียง

นายบุญมา ศรีโนนม่วง อายุ 72 ปี อยู่บ้านโนนม่วง 66 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2519

พ่อแม่พามาอยู่บ้านโนนม่วง
มาแต่บ้านลานหญ้า ที่บ้านลาน
หญ้าแตกฝักดา โดยพามาตั้งที่
หักร้างทางพงคักกอเพ็กเข้ามา

ตั้งบ้านก่อนตั้งวัด 5 ปี
บ้านนี้มีอายุจัก 70 ปี

ผู้มาเฒ่าบ้านผู้แรกชื่อเฒ่า
ทอง บัศดา มาแต่สี่ฐานมา
เป็นบ้านแรก

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านลานหญ้า
บ้านพระดับ และจากจังหวัดอุบลราชธานี
อาชีพ ทำนา ทำสวน เป็นข้าราชการ
น้อย

มีทางเข้าหมู่บ้าน 2 ทาง ทางแรก
เข้าทางถนนสายอุดร-ขอนแก่น เป็นระยะทาง
4 กิโลเมตร ทางที่สองเป็นทางสายเก่า เข้า
ทางหอพักที่สี่ ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็น
ทางลัดระยะทางครึ่งกิโลเมตร ไปถึงทดเมล์
สายรอบเมือง

พ่อแม่พาอพยพมาจากบ้านลานหญ้า
มาอยู่บ้านนี้ เนื่องจากบ้านลานหญ้าเกิดโรค
ระบาดฝักดา ได้วางป่าเพ็ก * เพื่อตั้งหมู่บ้าน

ตั้งบ้านก่อนตั้งวัด 5 ปี อายุหมู่บ้าน
ประมาณ 70 ปี

ผู้มาตั้งบ้านเป็นคนแรก ชื่อพ่อเฒ่าทอง
บัศดา อพยพมาจากบ้านสี่ฐาน พ่อตา

* ชื่อพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง ประเภทหญ้าคล้ายกันไม้ แต่เล็กมาก เรียกหญ้าเพ็ก
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 294)

พ่อเฒ่าของ เฒ่าทอง เป็นผู้
สร้างบ้านลานหญ้า เฒ่าทองมีคอกวัว
กอกควาย อยู่บ้านโนนม่วง พ่อแตกผี
คามจึงอพยพมาอยู่ก่อนมู

สถาปนาเป็นป่าม่วง
มีกมม่วงใหญ่ มาก ขนาด 2 โอบ
อยู่แถวเขื่อน แม่เฒ่าวัลย์ 1 ต้น
พ่อใหญ่สีลา 1 ต้น ที่วัดม่วงศรีกะมี
ชาวบ้านยังเจอรากกกม่วงป่า ยังอยู่
ในดิน

ก่อนมีทางขอนแก่น-อุดร ใช้
ทางสายทางบ้านเป็นทางเก่า
เอ็นทางสายโกทา-โนนดัง ไปหา
เข้าบ้านโนนดัง สาระดีมากิน

ของพ่อเฒ่าทอง เป็นผู้สร้างบ้านลานหญ้า
พ่อเฒ่าทองเคยมีคอกวัว กอกควายอยู่
ที่บ้านโนนม่วง พ่อเกิดโรคระบาด จึงย้ายมา
อยู่ก่อนผู้อื่น

สถาปนาเป็นป่ามะม่วง มีต้นมะม่วง
ขนาดใหญ่ 2 โอบ อยู่แถวเขื่อนแม่เฒ่าวัลย์
1 ต้น เรือนพ่อใหญ่สีลา 1 ต้น ที่บริเวณวัด
ม่วงศรีก็ยังมี ชาวบ้านยังเจอรากมะม่วงป่าอยู่

ก่อนมีทางขอนแก่น-อุดร ใช้ทางสาย
กลางบ้านซึ่งเป็นทางเก่า เรียกทางสายโกทา-
โนนรัง เคยไปซื้อข้าวบ้านโนนรัง บ้านสาระดี
มากิน

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านโนนม่วง ได้ชื่อมาจากลักษณะหมู่บ้านที่เป็นโนน และมี
มะม่วงป่าขนาดใหญ่อยู่หลายต้น

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านลานหญ้า ซึ่งเกิดโรคระบาด มาจากบ้านพระลับ
และอุบลราชธานี ผู้นำอพยพชื่อ นายทอง ปัตตา
อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

บึงอีเต่า, บ้าน

บ้านบึงอีเต่า ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านห้วยชัน มีจำนวนบ้าน 15 หลังคาเรือน
ประชากร 123 คน¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายอินทร์ บุตรจันทร์

นายเพียร เสนา อายุ 70 ปี เกิดที่อุบลราชธานี วิทยากรตำบลกิลา เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2519

มีบึงขนาดจึก 400 ไร่ มีปลา
หลาย มีเคียอีเต่า ใช้ถักลอบถักไซ มัก
เหียน บึงมีตาปู

ชาวบ้านมาแถวรอยเอ็ก
ผู้มาตั้งบ้านคือพ่อของยาย
จอม มาแถวรอยเอ็ก

อายุบ้านจึก 40 ปี
เอ็กนา

นางสาว จันทะสอน อายุ 45 ปี เกิดที่บ้านกิลา เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 3 กุมภาพันธ์
2519

เอานามมาแต่บึงอีเต่า อยู่ทาง
หว่างบ้านบึงอีเต่า กับบ้านท่าแก มีเคีย
อีเต่าหลาย ยังเคยเบี่ยงอยู่ เป็นเคีย
เหนียวมาก ไซเอ็กเหียนได้

มีบึงขนาดประมาณ 400 ไร่ มีปลามาก
และบึงถาว์ลยชนิดหนึ่ง เรียกเครืออีเต่า ใช้ถัก
ลอบถักไซ มักบ้านเรือน เพราะสมัยก่อนไม่มีตาปู

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด
พ่อของยายจอมเป็นคนแรกที่นำตั้ง

หมู่บ้าน

อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี
อาชีฟ ทำนา

ได้ชื่อมาจากบึงอีเต่าซึ่งตั้งอยู่ระหว่าง
บ้านบึงอีเต่า กับบ้านท่าแก มีเครืออีเต่ามาก
ยังเคยเห็นอยู่ เป็นถาว์ลยที่เหนียวมาก

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 6.

* ลอบเป็นเครื่องดักปลาชนิดหนึ่ง ส่วนไซหมายถึงเครื่องสานชนิดหนึ่งใช้สำหรับ
ดักปลา (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 346, 150)

ชาวบ้านมาแต่ร้อยเอ็ด
อายุบ้านจัก 40 ปี
อาชีพ เกษนา เกษสวนผัก

ชาวบ้านอพยพมาจากร้อยเอ็ด
อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี
อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านบึงอีเฒ่า ได้ชื่อมาจากบึงในหมู่บ้าน และเถาว์ลัย
ชนิดหนึ่ง ซึ่งเหนียวมาก ใช้ทำลอบ ทำไซ และมีค้ำบ้านเรือน แทนคานปู
ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด
อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี

กิลา, บ้าน

บ้านกิลา ตั้งอยู่ระหว่างบ้านเต้านอ กับบ้านหนองหิน มีจำนวนบ้าน 274
หลังคาเรือน ประชากร 1,755 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์ศรี เป็นพัทธสีมา
พระเสนีย์ วรปัญโญ เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านกิลา
เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

นายเพียร เมืองเก่า อายุ 81 ปี อยู่บ้านศิลา 56 ปี เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2519

มีกองน้ำ เอ็นห้วยศิลา
ตอนปลายมีหิน ออกมาแต่โนนม่วง
ไปถึงห้วยกุกกว้าง มาตามโคก กอง
ใหม่มาแต่หนองหวาย กองเก่า
รับน้ำฝนได้รับน้ำเขื่อน

คนแยกบาแต่พระลับ โกทา

ผู้มาตั้งบ้าน เจ้าพ่อไผ่ผาง
มาจากพระลับ ตอนตายอายุ 110 ปี

อายุบ้าน 100 กว่าปี
เอ็ดคณา เอ็ดสวนผัก

นายถึง เมืองสนธิ์ อายุ 75 ปี เกิดที่บ้านศิลา เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 3
กุมภาพันธ์ 2519

มีลำห้วยชื่อห้วยศิลา ตอนปลายของ
ลำห้วยเป็นหิน ห้วยศิลาไหลมาจากบ้านโนนม่วง
ไปถึงห้วยกุกกว้าง คลองส่งน้ำคันน้ำมาจาก
หนองหวาย ซึ่งไหลมาจากเขื่อนอุบลรัตน์
แต่คลองเก่าหรือห้วยศิลารับน้ำฝน มีได้รับน้ำ
เขื่อน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระลับ
และบ้านโกทา

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน ชื่อพ่อเต่าผาง
อพยพมาจากบ้านพระลับ ตอนตายอายุ
ประมาณ 110 ปี

อายุหมู่บ้าน 100 ปีเศษ
อาชีวะ ทำนา ทำสวนผัก

* จากแผนที่โครงการก่อสร้างชลประทานน้ำพอง ของกรมชลประทาน มาตรา
ส่วน 1:50,000 แสดงให้เห็นถึงลำห้วยสายยาวติดต่อกันคือ ห้วยศิลา ตั้งต้นมาจาก
บ้านโนนม่วง ผ่านบ้านหนองกุง บ้านศิลา ต่อไปเป็นห้วยกุกกว้าง ตั้งต้นจากบ้าน
หนองหิน ไหลไปพบห้วยพระคือที่บ้านโนนชัย บ้านหนองแสง และบ้านโคกน้อย ไปลง
แม่น้ำพองที่บ้านปากเปือย

เอามาแต่ห้วยศิลา ออกมาแต่
โนนม่วง ถึงกุกกว้าง ก้างจัก 6-7 วา
ลึก 3 เมตร

ชาวบ้านมาแต่โกทา อุบล
ร้อยเอ็ด

ผู้มาตั้งบ้านชื่อปู่แสง อายุ
128 ปี เป็นที่นับถือของคนในละแวก
เป็นหมอไสยศาสตร์

อายุบ้านจัก 100 ปีแล้ว

อาชีพ เอ็นนา เอ็นสวนผัก
ผักในตลาดมาจากศิลาโน้แหละ เป็น
บ้านที่อุดมสมบูรณ์

เอามาจากห้วยศิลา ซึ่งออกมาจาก
บ้านโนนม่วง ถึงห้วยกุกกว้าง ก้างประมาณ
6-7 วา ลึก 3 เมตร

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโกทาจาก
จังหวัดอุบลราชธานี ร้อยเอ็ด

ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อ ปู่แสง อายุ 128 ปี
เป็นที่นับถือของชาวบ้าน เพราะเป็นหมอไสยศาสตร์

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก ผักในตลาด
มาจากบ้านศิลา เป็นบ้านที่อุดมสมบูรณ์

จากการสัมภาษณ์วิทยากร ได้ความว่าบ้านศิลา ได้ชื่อมาจากลำห้วยสายหนึ่งชื่อ
ห้วยศิลา

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโกทา บ้านพระลับ จากจังหวัดอุบลราชธานี และร้อยเอ็ด
ผู้นำอพยพได้แก่ นายผาง และนายแสง

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

หนองกุ้ง, บ้าน

บ้านหนองกุ้งตั้งอยู่ริมทาง ขอนแก่น-อุดร เมืองกับบ้านโนนม่วง มีจำนวนบ้าน
265 หลังคาเรือน ประชากร 3,097 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสว่างสุทธาราม

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเก็บตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

เป็นแพทวสีมา พระอริการทองมี วุฒินิญาโณ เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อ
โรงเรียนบ้านหนองกง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย² นายหนู เพ็ชร์
เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายหนู เพ็ชร์ อายุ 54 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองกง เกิดที่บ้านหนองกง
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองบ้าน เนื้อที่จัก 4 ไร่
ริมหนองมีกกกุงใหญ่ โคตายไปแล้ว
เหลี่ยแตกอ ประมาณ 2 อุ่ม หนองนี้
เอ็นหนองกง

ชาวบ้านมาแต่ พระลับ อุบล
โกราช
ผู้มาอยู่แต่แรก คือนายนาม
ปลัดขวา แม่จันดา แม่ชาคี ปลัดขวา
มาแต่พระลับ

ในหมู่บ้านมีหนอง เนื้อที่ประมาณ 4
ไร่ ริมหนองมีต้นกุง* ใหญ่ ซึ่งตายไปแล้วเหลือ
แตกอประมาณ 2 โอบ เรียกชื่อหนองว่าหนองกง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระลับ อุบล
ราชธานี นครราชสีมา
ผู้มาอยู่บ้านหนองกงพวกแรกคือ
นายนาม แม่จันดา แม่ชาคี ทั้งสามท่าน
นามสกุล ปลัดขวา มาจากบ้านพระลับ

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น ราชวัตร และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

* ภาคนื้อเรียก คือ ภาคนื้อเรียก พลวง เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึง ใหญ่
สูงชุก ขึ้นเป็นหมู่ ๆ ในป่าแดงทั่วไป เนื้อไม้สีน้ำตาลแกมแดง ทั้งไว้นานสีเข้มขึ้น ใช้กว้าแตก
กว้าผ่นไม้ทนน้ำ ใช้ก่อสร้างบ้านเรือน เช่น ช่อ รอด ตง ฟัน ผา (ไม้และของป่าบางชนิด
ในประเทศไทย หน้า 81)

อายุบ้านลอยปีแก้ว

อาชีพหลัก เอ็นคณา อาชีพ

รองปลูกผัก

ของมีค่าของบ้าน คือธรรมมาสน์

อายุ 50 ปี มีเมืองมลาย ทาง
มหาวิทยาลัยเคยย้ายไปให้นักศึกษาเป็น
บ้านที่กำลังจะเข้าเขต

เทศบาล

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

อาชีพหลักทำนา อาชีพรองปลูกผัก

ของมีค่าของหมู่บ้าน คือธรรมมาสน์

อายุประมาณ 50 ปี มีเมืองกงาม* ทาง
มหาวิทยาลัย เคยย้ายไปให้นักศึกษา
หมู่บ้านที่กำลังจะเข้าเขตเทศบาล

นายโต แก่นตระกูล อายุ 46 ปี เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน
เกิดที่บ้านหนองกุ้ง เดิมาเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2519

เอ็นนามตามกกกุง ยุ่มิม
หนอง เป็นกกกุงใหญ่มาก
เป็นบ้านที่ขยายไปได้ เพราะ
มีเนื้อที่มาก แต่กันดารน้ำ คงส่งน้ำ
จากเขื่อนอุบลรัตน์ ตัดผ่านไปถึง
ทางบ้านเมียงว่าเป็นที่สูง เสียค่า
ใช้จ่ายมาก มีบ่อน้ำในบ้าน 2 บ่อ
คือที่วัด 1 บ่อ ริมถนนมิตรภาพ 1 บ่อ
ชาวบ้านมาแต่อุบลบาง
โคราช้าง

เรียกชื่อบ้านตามต้นกุง ซึ่งขึ้นอยู่
ริมหนอง เห็นต้นกุงที่ใหญ่มาก
เห็นหมู่บ้านที่ขยายตัวไปได้ เพราะ
มีเนื้อที่มาก แต่กันดารน้ำ คงส่งน้ำจาก
เขื่อนอุบลรัตน์ ตัดผ่านไปถึงเนื่องจากเป็น
ที่สูง ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก มีบ่อน้ำในหมู่บ้าน
2 บ่อ คือที่วัด 1 บ่อ และริมถนนมิตรภาพอีก
1 บ่อ
ชาวบ้านอพยพมาจากอุบลราชธานี
และนครราชสีมา

* เป็นธรรมมาสน์ไม้แกะสลักกงาม ประดับพลอยสีต่าง ๆ บันไดทำเป็นรูป
ม้าหมอบ ลักษณะคล้ายธรรมมาสน์ ที่บ้านห้วยเคย ตำบลท่าพระ

ผู้มาตั้งบ้าน คือพ่อไฉนนาม
ปลัดขัว

อายุบ้านจัก 100 กว่าปี

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือพ่อไหญ่นาม
ปลัดขัว

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านหนองกง ได้ชื่อมาจาก หนองน้ำในหมู่บ้าน และ
ต้นกง หรือต้นพลวงใหญ่ริมหนอง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านระดับ อุดรราชธานี นครราชสีมา ผู้นำอพยพชื่อ
นายนาม ปลัดขัว

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

ของเก่าแก่ของหมู่บ้าน คือขรรพมาส¹ ซึ่งปีนี้มีองค์งาม

หนองไผ่, บ้าน

บ้านหนองไผ่ ตั้งอยู่ตรงข้ามกับบ้านโนนม่วง ปีจำนวนบ้าน 37 หลังคาเรือน
ประชากร 203 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัด จันทะปิยวนาราม เป็นสำนักสงฆ์
พระบุญ จันทโสโร เป็นเจ้าอาวาส² นายสุรพล โนนไม้ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

พระอธิการสายทอง ตฤกโก อายุ 48 ปี บวชมา 27 พรรษา เจ้าอาวาส
วัดเกษรวนาราม เล่าเรื่องบ้านหนองไผ่ เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2519

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

อยู่ริมทางรถไฟ มีโรงกลี
ทำทางรถไฟ ต่อมาตั้งเป็นบ้านขึ้น

มีหนองจัก 6 ไร่ สงวน
ไว้เป็นหนองบ้าน เคยมีป่าไม้หลาย
ชาวบ้านมาแต่รอยเอ็ด
เมืองเก่า โกทา คอนบม
ผู้นำมาตั้งบ้าน คือพ่อใหญ่
พรมโน เป็นช่างตีเหล็ก อายุ
90 ปีตาย มาตุแก่ย์วัคเกษรวนาราม
อายุบ้านจัก 50 ปี
อาชีพ ไร่กานในเมียง

บ้านหนองไผ่ตั้งอยู่ริมทางรถไฟ
มีโรงงานสำหรับกลีทำทางรถไฟ ต่อมาจึง
ตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้น

มีหนองประมาณ 6 ไร่ เป็นหนอง
สาธารณะ เคยมีป่าไม้มาก
ชาวบ้านอพยพมาจากรอยเอ็ด บ้าน
เมืองเก่า บ้านโกทา บ้านคอนบม
ผู้นำตั้งหมู่บ้านชื่อพ่อใหญ่พรมโน
เป็นช่างตีเหล็ก อายุยืนถึง 90 ปี มาตุ*
ของเขายังอยู่ที่วัคเกษรวนาราม
อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี
อาชีพ ทำงานในเมือง

นายสุรพล โนนไม้ อายุ 35 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองไผ่ เกิดที่บ้านโกทา อยู่
ในหมู่บ้านหนองไผ่ 9 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2519

เป็นชื่อเก่า มีหนอง 6 ไร่
2 งาน เป็นหนองสาธารณะ มีไผ่
2-3 ต้น ยังมีอยู่เท่าเดี๋ยวนี้
ชาวบ้านมาแต่เมืองเก่า
โกทา คอนบม โนนสว่าง นำทาง
รถไฟ

เป็นชื่อเก่า มีหนองขนาด 6 ไร่
2 งาน เป็นหนองสาธารณะ มีต้นไผ่ 2-3 ต้น
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านเมืองเก่า
บ้านโกทา บ้านคอนบม บ้านโนนสว่างมาตาม
ทางรถไฟ

* ภาษาล้านของอีสานหมายถึงเจดีย์ ที่บรรจุกระดูกคนที่เผาแล้ว (พจนานุกรม
ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 หน้า 484)

นายทูป แก้วบุญเรือง กับ
พ่อเฒ่าพรรณโณ มีมูล มาอยู่ก่อนหมู่บ้าน
ที่สอง บ้านนายอ้วน ปลัดแสน

อายุบ้านจัก 50-60 ปี
อาชีพ รับจ้างศูนย์ปฏิบัติ
การ ร.พ.ช. กรมประมง ก่อสร้าง
เห็ดคนา 2-3 เดือน

ผู้มาตั้งหมู่บ้านชื่อนายทูป แก้วบุญเรือง
กับนายพรรณโณ มีมูล คนที่ตามมาคือ นายอ้วน
ปลัดแสน

อายุหมู่บ้านประมาณ 50-60 ปี
อาชีพ รับจ้างที่ศูนย์ปฏิบัติการ ร.พ.ช.
กรมประมง ทำการก่อสร้าง ทำนาเพียง 2-3
หลังคาเรือน

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านหนองไผ่ ได้ชื่อมาจากหนองน้ำในหมู่บ้านกับต้นไผ่
ริมหนอง

ชาวบ้านหนองไผ่อพยพมาจาก บ้านเมืองเก่า บ้านโกทา บ้านคอนมม บ้านโนน
สว่าง และจากจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้นำอพยพชื่อนายทูป แก้วบุญเรือง นายพรรณโณ
มีมูล และนายอ้วน ปลัดแสน

อายุหมู่บ้านประมาณ 50-60 ปี

หนองหิน, บ้าน

บ้านหนองหิน ตั้งอยู่ระหว่างบ้านกิลา กับบ้านโกทา มีจำนวนบ้าน 181 หลัง
คาเรือน ประชากร 1,160 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสุวรรณาราม เป็นสำนักสงฆ์
พระอธิการวันดี ปสนุนจิตโต เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหนองหิน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายกลม โท้นโนนเดียง

นายกลม โท้นโนนเดียง อายุ 45 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองหิน เกิดที่บ้านหนองหิน
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนอง เนื้อที่จัก 25 ไร่
พื้นที่เป็นหินก้อนเล็กใหญ่
ชาวบ้านมาแต่รอยเอ็ด
ยโสธร โกทา กิลา
พ่อใหญ่ลี โคมมา มาแต่อุบล
มากอนมู
อายุบ้านจัก 100 ปี
เอ็ดคนา เอ็ดสวนผัก

มีหนองเนื้อที่ประมาณ 25 ไร่
พื้นที่เป็นหินก้อนเล็กใหญ่
ชาวบ้านอพยพมาจากรอยเอ็ด
ยโสธร บ้านกิลา บ้านโกทา
พ่อใหญ่ลี โคมมา อพยพมาจาก
อุบล มาตั้งบ้านก่อนผู้อื่น
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
อาชีฟ ทำนา ทำสวนผัก

นางคื ค้างวังหิน อายุ 68 ปี เกิดที่อุบลราชธานี อยู่บ้านหนองหิน 47 ปี
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองอยู่ทางตะวันออกของ
บ้าน มีหินจั้งเอ็นหนองหิน เป็นหินดูกรัง
เอาหินบาไซ ยังมีหินอยู่ หนองลึก 4-5
ศอก มีน้ำตลอดปี เป็นหนอง ยาว 10
เส้นกั้ว กั้วจัก 10 วา

มีหนองอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน
ในหนองมีหินมาก จึงเรียกหนองหิน เป็นหินดูกรัง
เอาหินมาใช้ทำถนน ยังคงมีหินอยู่ในปัจจุบัน
หนองน้ำแห่งนี้ลึก 4-5 ศอก ยาวประมาณ 10
เส้นแสบ กว้างประมาณ 10 วา มีน้ำตลอดปี

¹ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

เดิมมีป่าแขวง กทม

ผู้มาตั้งบ้านคือผู้ใหญ่จันดี แม่
ใหญ่สี่ ปู่ ย่า ของข่อย บาแต่อุบล มาอยู่
โกทา ไฟไหม้บ้านโกทา จึงย้ายมา
หลายกั้ว

ชาวบ้าน มาแต่โกทา พระลับ

อุบล

กั้วบ้านมาจักล่อยกั้วปี

เขื่อนา เขื่อนสวนผัก

สภาพของหมู่บ้าน แต่ก่อนมีป่าแขวง *

ป่ากระทุ่ม **

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน เป็นปู่ ย่า ของฉัน
ชื่อ ผู้ใหญ่จันดี แม่ใหญ่สี่ อพยพมาจากอุบลราชธานี
มาอยู่บ้านโกทา ต่อมาไฟไหม้บ้านโกทา จึงได้ย้าย
มาอยู่บ้านหนองหิน มากันหลายครอบครัว

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโกทา บ้าน

พระลับ และจังหวัดอุบลราชธานี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

อาชีพ ทำนา ทำสวนผัก

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่าบ้านหนองหิน ได้ชื่อมาจากหนองน้ำที่มีลักษณะเป็นลำห้วย
และมีหินลูกรังอยู่ใต้น้ำ

ชาวบ้านหนองหิน อพยพมาจากบ้านโกทา บ้านพระลับ และจังหวัดอุบลราชธานี
ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือนายสี โคมมา นายจันดี นางสี กั้ววังหิน °

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

* พันไม้ชนิดหนึ่ง = กระแขง (พจนานุกรมภาคอีสาน - ภาคกลาง หน้า 149)

** ชาวบ้านออกเสียงเป็นท่ม ปี 2 ชนิดคือ ท่มโลก หรือท่มพาย กับท่มน้ำ
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 195)

ห้วยชัน, บ้าน

บ้านห้วยชัน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบลศิลา มีจำนวนบ้าน 69 หลังคาเรือน ประชากร 444 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดท่าโพธิ์ เป็นสำนักสงฆ์ พระศรี กิตติสารโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านห้วยชัน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายไสย ช้อยุ่นเป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเพียร เสนา อายุ 70 ปี วิทยากรตำบลศิลา เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2519

มีห้วยไหลลงพง ฝั่งห้วยมีชัน พวกข้าเจ้าก็เห็นว่าห้วยชัน
ชาวบ้านออกมาแต่รอยเข็ก

มีลำห้วยไหลลงแม่น้ำพอง ระดับห้วย
สูงชันกว่าแม่น้ำพอง พวกเราจึงเรียกว่า ห้วยชัน*
ชาวบ้านอพยพมาจากรอยเข็ก

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

³ส่วนการศึกษารัฐบาลขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

* จากแผนที่อำเภอเมืองขอนแก่นของกรมแผนที่ดิน มาตราส่วน 1:80,000 แสดงให้เห็นว่า ห้วยชัน กั้นเขตแดนระหว่างตำบลสำราญ กับตำบลศิลา

ผู้มาตั้งบ้านคือเฒ่าจารย์ชา
 ดวงตา อายุยืนถึงร้อยกว่าปี
 อายุบ้านเกือบพอลร้อย
 โคนเคียบ

เฒ่าคนา เฒ่าแดง ตะน่า

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน คือพ่อเฒ่าจารย์ชา *
 ดวงตา ซึ่งปีอายุยืนถึง 100 ปีเศษ
 อายุบ้านเกือบร้อยปี เก่ามาก

อาชีฟ ทานา ทำสวนแดง สวนตะน่า

นายถึง เมืองสนธิ์ อายุ 75 ปี วิทยากรตำบลกิลลา เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
 3 กุมภาพันธ์ 2519

เป็นห้วย ชันตกพอง
 ชาวบ้านมาแต่ร้อยเอ็ด
 ผู้มาตั้งบ้าน ชื่อพ่อใหญ่จารย์
 ชา ดวงตา
 ตั้งบ้านมา 80-90 ปี
 เฒ่าคนา เฒ่าสวนผัก

เป็นลำห้วยไหลชันลงแม่น้ำพอง
 ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด
 ผู้มาตั้งหมู่บ้าน ชื่อพ่อใหญ่จารย์ชา
 ดวงตา
 ตั้งหมู่บ้านมาประมาณ 80-90 ปี
 อาชีฟ ทานา ทำสวนผัก

วิทยากรให้ข้อมูลว่าบ้านห้วยชัน ได้ชื่อมาจากลำห้วยชัน ซึ่งมีลักษณะชันไหล
 ลงแม่น้ำพอง

ชาวบ้านห้วยชัน อพยพมาจากร้อยเอ็ด โดยการนำของนายดวงตา
 อายุหมู่บ้านประมาณ 80-90 ปี

* เป็นคำเรียกผู้ที่เกษมวชเป็นพระภิกษุ และได้รับการสืบทอดจากทายก 2 ครั้ง
 ได้เลื่อนสมณศักดิ์ เป็น "ชา" และจารึกชื่อในแผ่นเงิน ลีกลออกมาเรียก "จารย์ชา"
 (ไทยลาว-อีสาน หน้า 168)

สาวะถี, ตำบล

ตำบลสาวะถี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอบึงขชนแก่น มีอาณาเขตดังนี้
 ทิศเหนือ จด ตำบลป่าหวายหนึ่ง กิ่งอำเภอบ้านฝาง
 ทิศใต้ จด ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอบึงขชนแก่น
 ทิศตะวันออก จดตำบลบ้านก่อ อำเภอบึงขชนแก่น
 ทิศตะวันตก จดตำบลหนองบัว กิ่งอำเภอบ้านฝาง *

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบ เป็นทุ่งนา ไม่มีภูเขา ไม่มีป่า
 การคมนาคม มีถนนลงหินลูกรัง ติดต่อกับทุกหมู่บ้าน มีรถประจำทางเข้าออก
 เข้า-เย็น ยกเว้นบ้านหินขาว

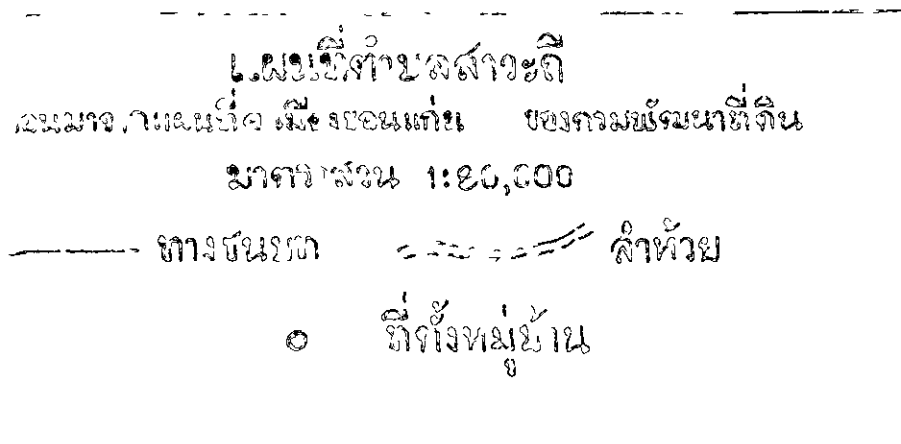
แหล่งน้ำ มีหนองน้ำธรรมชาติ อยู่ 5 หนองคือ
 หนองฟ้า มีเนื้อที่ประมาณ 80 ไร่
 หนองคูใหญ่ มีเนื้อที่ประมาณ 105 ไร่
 หนองเม็ก มีเนื้อที่ประมาณ 45 ไร่
 หนองโสกนกเจ้า มีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่
 หนองบึง มีเนื้อที่ประมาณ 117 ไร่

ได้นำมาจากลำห้วยใหญ่ ซึ่งตั้งต้นจากตำบลป่าหวายหนึ่ง ไปลงแก่งน้ำต้อน
 มีท่านบ 7 แห่ง กันตามลำห้วย เพื่อให้น้ำในหมู่บ้าน เนื้อที่ประมาณ
 2 กิโลเมตร ต่อ 1 แห่ง

ตำบลสาวะถี กันการน้ำกิน โดยมากมีตามที่สาวาระณะเช่นวัด โรงเรียน **

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น
 มาตราส่วน 1:1,500,000.

** สัมภาษณ์ นายอนุพงษ์ เพชรสังหาร อธิการิณการตำบลสาวะถีเมื่อ
 9 กุมภาพันธ์ 2519.

ชื่อหมู่บ้านในตำบลมี 13 ชื่อ คือ บ้านโคกลำม บ้านจั่ว บ้านโนนภู บ้านโนนตุน บ้านโนนรัง บ้านเพี้ยพาน บ้านม่วงโป้ บ้านลาดนาเียง บ้านสาวะดี บ้านหนองตาไก้ บ้านหนองบึง บ้านหนองเม็ก บ้านหินขาว

ประชากรทั้งตำบลมีจำนวนทั้งสิ้น 12,050 คน เป็นชาย 5,291 คน เป็นหญิง 6,759 คน¹

วัดทั้งตำบลมีอยู่ 12 แห่ง เป็นพัทธสีมา 4 แห่ง คือวัดโพธิชัย วัดไชยศรี วัดสำราญ และวัดศรีบุญเรือง อีก 8 แห่งเป็นสำนักสงฆ์²

โรงเรียนทั้งตำบลมีอยู่ 10 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย 3 โรง คือโรงเรียนบ้านโนนรัง โรงเรียนบ้านหนองตาไก้ และโรงเรียนบ้านสาวะดี อีก 7 โรงเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³

การอาชีพ อาชีพหลักคือการทำนา หมู่บ้านที่ทำนาได้ผลดีคือบ้านสาวะดี บ้านลาดนาเียง บ้านโนนรัง

อาชีพรอง คือการทำไร่ปลูก ไร่มันสำปะหลัง
การพัฒนา ได้พัฒนาด้านแหล่งน้ำ สร้างท่านบกั้นน้ำ
กั้นคมนาคม ทำถนนลงหินลูกรัง ทำสะพาน
กั้นอาชีพ ให้ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ปลูกปอ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 12.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

สิ่งสำคัญของหมู่บ้าน มีภูที่บ้านโนนภู มีเนื้อที่หลายร้อยไร่ ไม่มีไกรภักดานุกร
พระพุทธรูปบนภู สร้างขึ้นใหม่ เมื่อ 2-3 ปีมาแล้ว *

จากการสำรวจกันพบว่า พบว่าตำบลสวะดีเป็นตำบลเก่าแก่ โดยเฉพาะบ้านโนนภู
และบ้านสวะดี มีร่องรอยทางประวัติศาสตร์อยู่ ควรจะได้ศึกษากันต่อไป

โคกกล่ำ, บ้าน

บ้านโคกกล่ำตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านสวะดี มีจำนวนบ้าน 62 หลังคาเรือน
ประชากร 300 คน¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโคกกล่ำ เป็นโรงเรียนระดับ
ประถมศึกษาตอนต้น² นายสวาท เขียวแซ้ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายสิม ประสบพืช อายุ 70 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านโคกกล่ำ เกิดที่บ้านโคกกล่ำ
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2519

โคกกล่ำกับหมู่บ้านติดกัน	ที่เรียกว่าบ้านโคกกล่ำ ** เพราะโคกกับ
ไปเลย	หมู่บ้านอยู่ติดกัน
ชาวบ้านย้ายมาแต่ศรีสะเกษ	ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดศรีสะเกษ
ไม่มีผู้รู้จักว่าใครมาก่อน	ไปทราบว่ามีใครเป็นผู้ตั้งหมู่บ้าน

* สัมภาษณ์ นายอนุพงษ์ เพชรสังหาร อดีตพัฒนากรตำบลสวะดี เมื่อ 9 กุมภาพันธ์
2519.

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 12.

²ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

** ชาวบ้านออกเสียงว่า "ลาม" ซึ่งหมายถึงติดต่อไป ขยายออกไป (พจนานุกรม
ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 349)

อายุบ้านจัก 200 ปี
สิ่งสำคัญของบ้านคือตาปู่

อายุหมู่บ้านประมาณ 200 ปีเศษ
สิ่งสำคัญของหมู่บ้านคือศาลเทพารักษ์

นายสุ่ม เหลาหา อายุ 54 ปี กำนันตำบลสาวะถี เกิดที่บ้านสาวะถี
เล่าเรื่องบ้านโลกจ๋าม เมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2519.

บ้านโลกจ๋ามลักจากบ้าน
หนองตาไก้ ขาทางบ้านทุ่ม
ลักษณะบ้าน เป็นโลกจ๋าม
ลงไป บ้านตั้งอยู่บนโลก

อายุบ้านจัก 200 ปี
คนส่วนมากบ่มีนาทำกิน มี
ที่นา 20% นอกนั้นรับจ้างสานกะติบ

บ้านโลกจ๋ามอยู่ลักจากบ้านหนองตาไก้
อยู่ใกล้กับตำบลบ้านทุ่ม
ลักษณะหมู่บ้านเป็นที่ลาดเท โดยมีบ้าน
ตั้งอยู่บนโลก

อายุหมู่บ้านประมาณ 200 ปี
ชาวบ้านส่วนมากไม่มีที่นา ทำนา 20%
ส่วนมากสานกะติบ *

วิทยากรทั้งสองให้ความหมายตรงกันว่า ประวัติชื่อบ้านโลกจ๋าม ได้มาจาก
ลักษณะของหมู่บ้านที่เป็นโลกจ๋ามเหลงไป

ชาวบ้านโลกจ๋ามอพยพมาจากศรีสะเกษ อายุหมู่บ้านประมาณ 200 ปี

* ภาชนะรูปกลมมีฝาปิด ตีบก็เรียก สำหรับบีบข้าวเหนียวเรียกว่าตีบข้าว
สำหรับบีบหมากพลูของเคี้ยว เรียกว่า ตีบหมาก นอกจากนั้นยังหมายถึงตลับ หรือกล่อง
เล็ก ๆ สำหรับบีบของต่าง ๆ เช่นสีผึ้ง (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 10)

จ้าว, บ้าน

บ้านจ้าวตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านสาวะถี มีจำนวนบ้าน 227 หลังคาเรือน ประชากร 1,513 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสำราญ พระอธิการบุญรุชิตวโม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อ โรงเรียนบ้านจ้าว³ ผู้ใหญ่บ้าน ชื่อนายจันทร์แกง กงสดีชัย

นายหมื่น อุดรมาตย์ อายุ 38 ปี ลูกจ้างในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เคยอยู่บ้านจ้าว เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2519

ยังมีต้นจ้าวดอกแดงอยู่แต่โคน
ถนนบ้านจ้าวสาวะถี

มีต้นจ้าว * ดอกแดง เกิมเรียกบ้านจ้าว

สาวะถี

เป็นบ้านเก่า มีโบสถ์
โบราณ มีรูปช้างรูปม้าที่เก่าแก่วัด

เป็นบ้านเก่า มีโบสถ์โบราณ มีรูปช้าง

รูปม้า ที่เก่าแก่วัด

ชาวบ้านมาแต่บ้านหม่ม

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหม่ม

ถึงมาวัด 200 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 200 ปี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 12.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการศึกษา
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* พันธุ์ไม้จำพวกหนึ่ง ใ้ปลูกในผลัดหมอนหรือที่นอน มี 2 ประเภทคือ 1. จ้าวบ้าน หรือจ้าวไลน์ ลำต้นไม่มีหนามแบ่ง 2 ชนิด ชนิดผลเล็กเรียกจ้าวตองต้อน ชนิดผลใหญ่เรียกจ้าวจ้าว 2. จ้าวป่าหรือจ้าวหนาม ลำต้นมีหนาม มักเกิดตามป่า มี 2 ชนิด คือชนิดดอกดอกแดง เรียกจ้าวผา หรือจ้าวแดง ชนิดดอกดอกขาวนิยมเรียกจ้าวป่า (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 103-104)

นายคัง สิมมาลี อายุ 45 ปี อาชีพค้าขาย เกิดที่บ้านจัว เจ้าเรือนหมู่บ้าน
เมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2519

มีที่ดินจัวกวกแดง หรือที่
เอ็นกันว่าจัวป่า คณเฑจัก 3 อุม
หรือวัดโคยรอมไค่เกือบ 3 เมตร
แต่ไค่ลมตายไปแล้ว ชาวบ้านจึง
เลือกซื้อบ้านว่าบ้านจัว

ชาวบ้านออกมาแต่บ้าน
แกงใหญ่ บ้านท่ม

พ่อใหญ่แก พามาตั้งบ้าน
อายุบ้านจัก 200 ปี
เฮ็ดไค้ เฮ็ดนา

มีต้นจัวกวกแดง หรือที่เรียกว่าจัวป่า
กณเฑที่สุคนาต 3 โอบ หรือประมาณ 3 เมตร
ปัจจุบันต้นจัวใหญ่นี้ตายไปแล้ว ชาวบ้านนำไม้ต้นจัว
นี้เป็นซื้อหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพออกจากบ้านแกงใหญ่
และบ้านท่ม

ผู้นำอพยพมาตั้งหมู่บ้านชื่อ พ่อใหญ่แก
อายุหมู่บ้านประมาณ 200 ปี
อาชีพ ทำไร่ ทำนา

วิทยากรให้ที่มาของชื่อบ้านจัวว่า มาจากต้นจัวป่าชนิดหนึ่งที่เรียกว่าจัวแดง
ชาวบ้านจัว อพยพมาจากบ้านท่ม และบ้านแกงใหญ่
อายุหมู่บ้านประมาณ 200 ปี เป็นบ้านเก่าแก่ของกำบดสาวะดี

โนนกุ้, บ้าน

บ้านโนนกุ้ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านสาวะดี มีจำนวนบ้าน 130 หลัง
กาเรือน ประชากร 876 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดคงจันทาราม เป็นสำนักสงฆ์
พระศรีวิชัย จตุตศาโร เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโนนกุ้

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 12.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเชื้อม เชื้อสวระดี

นายเชื้อม เชื้อสวระดี อายุ 40 ปี ผู้ใหญ่บ้านโนนกู่ เกิดที่บ้านโนนกู่
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 กุมภาพันธ์ 2519

บ้านโนนกู่ เอาชื่อมาแต่ บ้านโนนกู่ เอาชื่อมาจากโนนหรือ
โนนบ้าน กะกู่หรือก้อนหิน หรือ เป็นของบ้านและกู่* ซึ่งทำด้วยก้อนหิน
ดินเผา ในสมัยโบราณ และก้อนหิน ขนาดใหญ่มาก
นี้ก็นิยมนำมา ยกบ่ได้

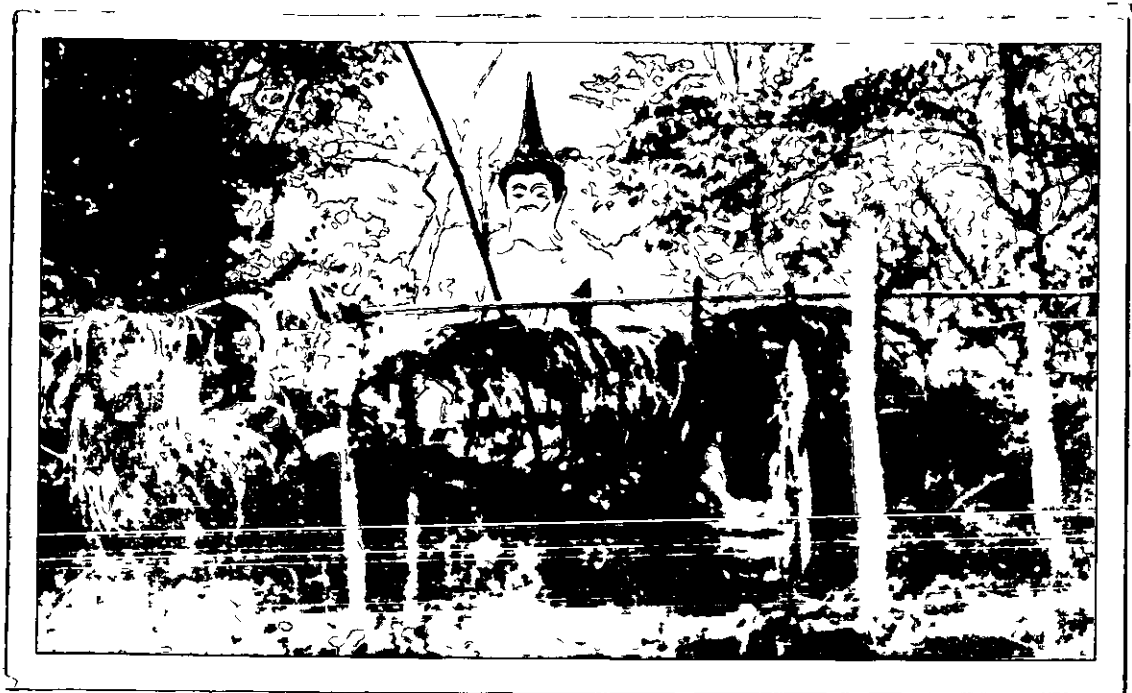
เดิมเ็นบ้านโนนจัน เพราะ แต่ก่อนเรียกบ้านโนนจัน เพราะเป็นโนน
มีป่าจัน และมีต้นจัน** มาก

¹ ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* กู่ หมายถึง อาศรม ศาลา เจดีย์ วิหาร (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 40)

จ.ส.ก. ซาลี สูงนารด กล่าวถึงกู่ที่บ้านโนนกู่ใน อนุสรณ์งานบุญ "กู่", 16
หน้า 12-20 ว่า "กู่" มีอาณาเขตกว้าง 8.20 เมตร ยาว 17.50 เมตร สูงประมาณ 1
เมตรเศษ ทำด้วยศิลาแลงขนาดยาว 2 ฟุต วางเรียงทับกันเป็นรูปวิหาร สันนิษฐานว่าสร้าง
ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 4 แห่งอาณาจักรโคตรบูร อีกหลักฐานหนึ่งกล่าวว่าสร้างในสมัย
เดียวกับพระธาตุพนม โดยเจ้าเมืองสวระดี ตั้งใจจะนำศิลาแลงนี้ไปสมทบสร้างพระธาตุพนม
แต่ไปไม่ทัน พระธาตุพนมสร้างเสร็จก่อน จึงนำศิลาแลงมาสร้างวิหารที่บ้านโนนกู่

** ต้นไม้ชนิดหนึ่ง จำพวกพลับ และตะโก พุ่มใบงาม (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 116)

ภาพประกอบที่ 8 กุฏิบ้านโนนกู่

เป็นกุฏิชาวบ้านเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์มาก ความเชื่อนี้จึงทำให้บริเวณกุฏิเป็นป่าไม้
หนาแน่น ไม่มีใครกล้าบุกรุก ฐานของกุฏิทำด้วยศิลาแลง ส่วนพระพุทธรูปที่เห็นสร้างขึ้น
ใหม่

ภาพถ่ายเมื่อ 11 กุมภาพันธ์ 2519

ชาวบ้านมาที่บ้านสาวะถึ
พ่อใหญ่สี่เหลาทอง นายอ้ม

บุตรสี่ทา นางปอม บุตรสี่ทา
นายสี่ทา นางคำ นายเสน พามาอยู่
ตั้งบ้านมาจกถ้อยแก้วปี

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านสาวะถึ
ผู้นำอพยพชื่อพ่อใหญ่สี่เหลาทอง นายอ้ม

บุตรสี่ทา นางปอม บุตรสี่ทา นายสี่ทา นางคำ
นางเสน เป็นผู้นำมาตั้งหมู่บ้าน
หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 100 ปีเศษ

นายอ้ม เหลาหา อายุ 54 ปี กำนันตำบลสาวะถึ เล่าเรื่องบ้านโนนงู
เมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2519

มีปู่โบราณ สันนิษฐานว่า
สร้างสมัยเดียวกับพระธาตุพนม คนแก่
เล่าว่า เขาจะไปสร้างพระธาตุพนม
พอดีพระธาตุพนมเสร็จเลยพากัน
สร้างกุฏิที่โนนงู มีงานบุญกุฏิ เดือน 5
ทุกปี บริเวณกุฏิมีของศักดิ์สิทธิ์ มีคน
ไถ่พระทองคำบ่อย ๆ กุฏินี้สร้างสมัย
เดียวกับกุฏิบ้านคอนช้าง ลักษณะฝีมือ
ซ่อม

เป็นที่น่าโดยมาก มีที่ป่า
เฉพาะป่าโคกกุฏิ บึงไผ่ไปเอ็ดไฮ้
เอ็ดหนา

บึงคำห้วยใหญ่ผ่านบ้าน
ชาวบ้านมาที่บ้านสาวะถึ
เอ็ดไฮ้ เอ็ดหนา

มีปู่โบราณ สันนิษฐานว่าสร้างสมัยเดียวกับ
พระธาตุพนม คนแก่เล่าว่า จะไปสร้าง
พระธาตุพนม แต่ก็พระธาตุพนมสร้างเสร็จลงก่อน
เลยพากันสร้างกุฏิที่บ้านโนนงู มีงานบุญกุฏิ เดือน 5
บริเวณกุฏิมีของศักดิ์สิทธิ์มีพระพุทธรูปทองคำบ่อย ๆ
กุฏิที่บ้านโนนงู กับกุฏิบ้านคอนช้าง สร้างในสมัยเดียวกัน
ฝีมือซ่อม

ภูมิประเทศเป็นที่นา มีที่ป่าเฉพาะ "ป่าโคกกุฏิ"
เพราะไม่มีผู้ไปทำไร่ ทำนา เนื่องจากเป็นที่
ศักดิ์สิทธิ์

บ้านโนนงู มีลำห้วยใหญ่ไหลผ่าน
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านสาวะถึ
อาชีพร ทำไร่ ทำนา

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านโนนงู ได้สืบทอดกันมาจาก "กู" ซึ่งเป็นศิลาแดง
สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยซ่อม

ชาวบ้านมาที่บ้านสาวะถึ
พ่อใหญ่สี่เหลาทอง นายอ้ม

บุตรสี่ทา นางปอม บุตรสี่ทา
นายสี่ทา นางคำ นายเสน พามาอยู่
ตั้งบ้านมาจักล่อยกัปี

ชาวบ้านก็ยังมาจากบ้านสาวะถึ
ผู้นำอพยพชื่อพ่อใหญ่สี่เหลาทอง นายอ้ม

บุตรสี่ทา นางปอม บุตรสี่ทา นายสี่ทา นางคำ
นางเสน เป็นผู้นำมาตั้งหมู่บ้าน
หมู่บ้านนี้มีอายุประมาณ 100 ปีเศษ

นายอ้ม เหลาทา อายุ 54 ปี กำนันตำบลสาวะถึ เล่าเรื่องบ้านโนนงู
เมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2519

มีกฎโบราณ สันนิษฐานว่า
สร้างสมัยเดียวกับพระธาตุพนม คนแก่
เล่าว่า เขาจะไปสร้างพระธาตุพนม
พอดีพระธาตุพนมเสร็จเลยพากัน
สร้างกุฏิโนนงู มีงานบุญเดือน 5
ทุกปี บริเวณกุฏิมีของศักดิ์สิทธิ์ มีคน
ไถ่พระทองคำบอย ๆ กุฏิสร้างสมัย
เดียวกับกุฏิบ้านคอนช้าง ลักษณะฝีมือ
หอม

เป็นที่นาโดยมาก มีที่ป่า
เฉพาะป่าโคกกู บ่ไปไผ่ไปเห็ดไธ
เห็ดหนา

บิคำห้วยใหญ่ผ่านบ้าน
ชาวบ้านมาที่บ้านสาวะถึ
เห็ดไธ เห็ดหนา

มีกฎโบราณ สันนิษฐานว่าสร้างสมัยเกี่ยว
กับพระธาตุพนม คนแก่เล่าว่า จะไปสร้าง
พระธาตุพนม พอดีพระธาตุพนมสร้างเสร็จลงก่อน
เลยพากันสร้างกุฏิบ้านโนนงู มีงานบุญเดือน 5 ทุกปี
บริเวณกุฏิมีของศักดิ์สิทธิ์พบพระพุทธรูปทองคำบอย ๆ
กุฏิบ้านโนนงู กับกุฏิบ้านคอนช้าง สร้างในสมัยเดียวกัน
ฝีมือหอม

ภูมิประเทศเป็นที่นา มีที่ป่าเฉพาะ "ป่าโคกกู"
เพราะไม่มีผู้ไปทำไร่ ทานา เนื่องจากเป็นที่
ศักดิ์สิทธิ์

บ้านโนนงู บิคำห้วยใหญ่ไหลผ่าน
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านสาวะถึ
อาชีพร ทำไร่ ทานา

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านโนนงู ได้สืบทอดมาจาก "กู" ซึ่งเป็นศิลาแดง
สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยหอม

บ้านโนนภู่ เกิมชื่อบ้านโนนจัน เพราะเคยมีต้นจันมาก
 ชาวบ้านโนนภู่ อพยพมาจากบ้านสาวะถี ภายใต้งานนำของนายเหลาสีทอง
 นายอ้ม บุตรสีทา นางปอม บุตรสีทา นายสีทา นายกว่า นางเสน
 อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

โนนตุ่น, บ้าน

บ้านโนนตุ่นตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านสาวะถี มีจำนวนบ้าน 27 หลังคาเรือน
 ประชากร 171 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสระแก้ว เป็นสำนักสงฆ์ พระตัน อุปติสโร
 เป็นเจ้าอาวาส² นายหนู จัยพุดา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายจุม ตะโพนทอง อายุ 80 ปี เกิดที่บ้านโนนตุ่น เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
 9 กุมภาพันธ์ 2519

มีป่าชั้ตุนหลาย เอ็นนามบ้าน
 ตามป่า ว่าบ้านโนนตุ่น

ชื่อเก่าว่าหนองไม้ตาย
 มีหนองน้ำ ท่วมไม้ตาย ส่วนมาก
 เป็นต้นชั้ตุน

ชาวบ้านมาแต่บ้านโนนอ้ง

ที่เรียกว่าบ้านโนนตุ่น เพราะมีต้นชั้ตุนมาก

หมู่บ้านโนนตุ่น เกิมชื่อว่าหนองไม้ตาย
 เนื่องจากมีหนองน้ำ ทำให้ต้นชั้ตุนตาย

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนรัง

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
 ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 12.

² เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
 ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

ผู้พามาอยู่ ก็คือพ่อใหญ่ปลัดขัว
พ่อใหญ่ไซ พ่อใหญ่สา เจ้าขุนนรินทร์
อายุบ้านจัก 100 ปี

ผู้นำชาวบ้านมาอยู่คือ พ่อใหญ่ปลัดขัว *
พ่อใหญ่ไซ พ่อใหญ่สา และพ่อเจ้าขุนนรินทร์
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

นายหงส์ นามคันที อายุ 63 ปี อดีตสารวัตรกำนันตำบลสาวะถีเล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2519

บ้านโนนคูณ ปีกัวตุนหลาย
ชาวบ้านมาแต่โนนอัง
เดี๋ยวนี้คนบ่หลาย เขามา
บ้นเลื่อยย้าย

บ้านโนนคูณ มีทิวตุน ** มาก
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนรัง
ปัจจุบันเป็นบ้านเล็ก ๆ เนื่องจากย้าย
หนีพวกปล้น

อาสีพ เอ็ดดา

อาสีพ ทานา

วิทยากรให้ถามรู้ว่าบ้านโนนคูณ ก็คือบวากันขี้ตุน และทิวตุน เดิมชื่อว่า
บ้านหนองไม้ตาย

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนรัง ภายใต้งานนำของปลัดขัว นายไซ นายสา
และขุนนรินทร์

* นายอรุณ พิทักษ์ ปลัดอำเภอกอเท อำเภอเมืองขอนแก่น ให้สัมภาษณ์เมื่อ
10 ตุลาคม 2519 ว่า "สมัยก่อนมีปลัดอำเภอกอเท อำเภอดะ 2 คน คนอาวุโส เรียก
ปลัดขัว คนรองเรียกปลัดซ้าย ตำแหน่งนี้เลิกมาประมาณ 40 ปี"

** สัตว์ชนิดหนึ่ง ตัวคล้ายหนู แต่ท้ายแบน ขูดรูอยู่ (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 181)

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

โนนรัง, บ้าน

บ้านโนนรังตั้งอยู่ระหว่างบ้านโนนตุน กับบ้านหินขาว มีจำนวนบ้าน 264 หลังคาเรือน ประชากร 1,585 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดป่าสุมนิ พระครู อนุมัติโป เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อ โรงเรียนบ้านโนนรัง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ นายสาย ชัยสุต เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายคง ผุยตากทอง อายุ 80 ปี เกิดที่บ้านโนนรัง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 11 กุมภาพันธ์ 2519

มีป่าอ้งมาก เลยเอาชื่อ มีถันรัง * มาก จึงเอาชื่อต้นไม้มาตั้ง
ต้นไม้ มาตั้งเป็นชื่อบ้าน เป็นชื่อบ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 13.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* ภาคกลางเรียกวัง ภาคอีสานเรียกอ้ง เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงใหญ่ ขึ้นเป็นหมู่ ๆ ในป่าแดงทั่วไป เนื้อไม้สีน้ำตาลอมเหลือง แข็งแรงทนทานมาก ใช้ทำเสา หมอนรองรางรถไฟ ใช้ในการก่อสร้าง ที่ต้องการความทนทานได้ดีทุกอย่าง ลักษณะเหมือนกับไม้เต็ง (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 143-144)

ชาวบ้านส่วนใหญ่มาก
บ้านหม
พ่อเจ้าสุวรรณแสง เจ้า
คำสีเส้า เจ้ากะบก เจ้าไชยแสง
พามาย

ตั้งมาจัก 180 ปี

นายแก้ว บุตรสีทา อายุ 65 ปี อดีตสารวัตรกำนันตำบลสาวะถี เล่าเรื่อง
หมู่บ้าน เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2519

มีกตัญหหลาย ก่อนจะมา
ตั้งบ้าน บ้านโนนโนน

ชาวบ้านมาแต่บ้านหม
พ่อใหญ่สุวรรณแสง พามาย
อายุบ้านจัก 100 กว่าปี
เฮ็ดโฮ เฮ็ดนา

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหม

ผู้นำอพยพมาอยู่มีพ่อเจ้าสุวรรณแสง
พ่อเจ้าคำศรีเส้า พ่อเจ้ากระบก พ่อเจ้าไชยแสง

อายุหมู่บ้านประมาณ 180 ปี

ก่อนจะมาตั้งบ้านมีต้นรังมาก บ้านตั้งอยู่
บนโนนหรือเนิน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหม
ผู้นำชาวบ้านมาอยู่ ชื่อพ่อใหญ่สุวรรณแสง
บ้านนี้มีอายุประมาณ 100 ปีเศษ
อาต๊ะ ทำไร่ ทำนา

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่า บ้านโนนรัง มีลักษณะเป็นโนนหรือเนิน และมีต้น
รังมาก

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหม ภายใต้งานนำของนายสุวรรณแสง
อายุหมู่บ้านประมาณ 100ปีเศษ

เพี้ยฟาน, บ้าน

บ้านเพี้ยฟาน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านโนนรัง มีจำนวนบ้าน 70 หลังคาเรือน

ประชากร 440 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดราษฎร์สังวร เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการ
คำเขียน ปิยสีโล เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนเพี้ยพาน เป็น
โรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายเล็ง แสงคำพระ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายพิมพ์ พิมพ์ อายุ 65 ปี อดีตกำนันตำบลสาวะถี เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2519

มีต้นไม้อ่อนต้นเพี้ยพาน ในหมู่บ้านเคยมีต้นเพี้ยพาน * มากที่สุด
มีหลายที่พูด เอาชื่อต้นไม้มาตั้งเป็น จึงเอาชื่อต้นเพี้ยพานมาตั้งเป็นชื่อบ้าน
ชื่อบ้าน

ชาวบ้านมาแต่โนนรัง
ผู้มาอยู่ก่อนมีเผ่าพ่อเก่า
ผึกแดงพัน เฒ่าแสน เฒ่าชูขันท์
เฒ่าอุปันท์ ชาทองยศ

อายุบ้านจัก 65 ปี

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนรัง
ผู้มาอยู่เป็นพวกแรก ได้แก่พ่อเฒ่ากว่า
ผึกแดงพัน พ่อเฒ่าแสน พ่อเฒ่าชูขันท์ พ่อเฒ่าอุปันท์
ชาทองยศ

อายุหมู่บ้านประมาณ 65 ปี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 12.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

³ส่วนการศึกษาลำดับขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* ชื่อพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง มีรสขม ใบคล้ายใบมะไฟ ใ้ช้ตำยาได้ก็ (พจนานุกรม
ภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 295)

นายสุ่ม เหลาหา อายุ 54 ปี กำนันตำบลสาวะถี เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2519

ก็มีลักษณะราบเรียบ มี
กกแพยพานหลาย เป็นพืชที่เหมือน
กับต้นลูกไทร เอาใบเคี้ยวต่างพ
ลำต้นก็อ้ออ้อย

บ้านมีลักษณะราบเรียบ เคยมีต้น
แพยพานมาก ต้นแพยพานเหมือนกับต้นไทร
ใช้ใบเคี้ยวต่างใบพญ ลำต้นเหมือนกับต้นอ้อย

ชาวบ้านแยกมาแต่โนนยัง
อาศัย เอ็ดไฮ เอ็ดนา

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนวัง
อาศัย ทำไร่ ทำนา

จากข้อมูลข้างต้น ได้ทราบว่าบ้านแพยพาน ได้สูญญัตถิณมาจากต้นแพยพาน
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนวัง ผู้นำบามีนายกำ ผักแดงพัน นายแสน
นายสุพันธ์ นายอุบลันท์ ชาทองยศ
อายุหมู่บ้านประมาณ 70 ปี

ม่วงโป้ บ้าน

บ้านม่วงโป้ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านโนนภู กับบ้านหนองกาไก่ มีจำนวนบ้าน
139 หลังคาเรือน ประชากร 953 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีชมบาล
เป็นสำนักสงฆ์ พระนุ่น นรินโท เป็นเจ้าอาวาส² นายสุบิน บุญฤทธา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 12.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

นายสุบิน บุญฤทธา ผู้ใหญ่บ้านม่วงป่า อายุ 48 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
12 กุมภาพันธ์ 2519

ทางบ้านมีถนนม่วงป่า วัด
โดยรอบได้จัก เชือกไถ 3 เส้น
รอบ ๆ ต้นเกตุเม็ดสูงจากพื้นดิน
ประมาณ 3 เมตร ใหญ่โตจนคนไป
อาศัยร่มเงาเวลาฝนตก หรือแดดออก
ได้สบาย เาานมีตมนี้มาถึงบ้านม่วงป่า

แยกมาแต่บ้านหนองตาไก้
ในราวปลายรัชกาลที่ 5
ผู้พามาตั้งชื่อพ่อใหญ่บุญ
แม่ใหญ่ชา 2 ตัวเป็ยคู่นี้เป็นต้นตระกูล
บุญฤทธา

อายุบ้านวัด 70-80 ปี

นายริ้ว เป็งสะท้าน อายุ 40 ปี ลูกจ้างคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น วิทยากรบ้านม่วงป่า เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2519

กลางหมู่บ้านมีต้นมะม่วงป่า วัดโดย
รอบได้ประมาณ 3 เส้นเชือกไถ * รอบลำต้น
มะม่วงป่า เกตุเม็ดสูงจากพื้นดินประมาณ 3 เมตร
เป็นป่าใหญ่โต ขนาดอาศัยร่มเงา หลบแดดหรือ
หลบฝนได้ จึงเอาชื่อนี้มาตั้งเป็นชื่อบ้านม่วงป่า**

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองตาไก้
ปลายรัชกาลที่ 5
ผู้นำอพยพ ชื่อพ่อใหญ่บุญกับแม่ใหญ่ชา
แห่งตระกูล บุญฤทธา

อายุหมู่บ้านประมาณ 70-80 ปี

* เชือกไถ แต่ละเส้นยาวประมาณ 2 วา

** คำว่าป่า หมายถึงใหญ่ หรือ โตพอเงา (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 269)

บ้านม่วงโป้ ถัดจากบ้าน
หนองเม็กไป 2-3 เส้น เป็นโนนสูง
เหมือนบ้านสิฐาน อยู่ใกล้ห้วยใหญ่
เอานามบ้านมาแตก
ม่วงป่า ขนาดใหญ่ ออบ ๆ ต้นมันโป้

ชาวบ้านเขาแต่หนองไก่อ
พ่อใหญ่บุญ แม่ใหญ่ชา พาม
มาอยู่

อาชีพ เอ็ดดา เอ็ดไฮ

บ้านม่วงโป้ อยู่ห่างจากบ้านหนองเม็ก
2-3 เส้น ลักษณะหมู่บ้านเป็นที่สูง เหมือนกับ
บ้านสิฐาน อยู่ใกล้กับลำห้วยใหญ่
ชื่อหมู่บ้านได้มาจากมะม่วงป่า
รอบ ๆ ลำต้นมีปุ่มขนาดใหญ่ ภาษาพื้นบ้านว่า
มัน "โป้"

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองตาไก่อ
ผู้นำอพยพคือพ่อใหญ่บุญ กับแม่ใหญ่ชา

อาชีพ ทานา ทาไร

วิทยากรให้ความรู้ที่บ้านม่วงโป้ ได้ศึกษาลักษณะมาจากต้นมะม่วงป่า ขนาดใหญ่
ต้นหนึ่ง ที่รอบ ๆ ลำต้นมีปุ่มขนาดใหญ่ ยื่นออกมา ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "โป้"

ชาวบ้านม่วงโป้ อพยพมาจากบ้านหนองตาไก่อ โดยการนำของนายบุญ
และนางชา แห่งตระกูล บุญฤาชา
อายุหมู่บ้านประมาณ 70-80 ปี

ลาคณาเพ็ญ, บ้าน

บ้านลาคณาเพ็ญ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านสาวะดี ปัจจุบันบ้าน 208
หลังคาเรือน ประชากร 1,420 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดเสมอภาพ เป็นสำนักสงฆ์

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 12.

พระทองคำ ฆุมมปุตติโป เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านลาดนาเพียง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น² นายฉันทะโนนทอง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายสอน กรองกำ อำยุ 80 ปี เกิดที่บ้านลาดนาเพียงเล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2519

เฒ่าบ้านนาเพียง เพราะ
โนนบ้านกับนาเพียงกัน

แต่โค่นชื่อภูเขียงวอ
เขียงวอมาถึงเฮียนอยู่ก่อน แล้ว
มาตายอยู่ที่

ชาวบ้านมาแต่บ้านสาวะดี
ตั้งบ้านมาจัก 140 ปี

ที่เรียกบ้านลาดนาเพียงเพราะโนนบ้าน
กับที่นาเสมอ * กัน

ชื่อเดิม ก็บ้านภูเขียงวอ ** เนื่องจาก
เขียงวอมาถึงมาที่บ้านอยู่ก่อน แล้วมาตายอยู่ที่
หมู่บ้านนี้

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านสาวะดี
อายุหมู่บ้านประมาณ 140 ปี

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* เพียง เพียงกิ่ง หมายถึง พอ เท่า เสมอ เหมือน อย่างว่า (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 295)

** ภูเขียงวอ หมายถึง ลำน้ำที่มีลักษณะยาวเหมือนห้วย หรือคลองขาคเป็นห่วง
เขียง เป็นคนนำหน้า ผู้บรรพชา เป็นสามเณร แล้วลาสิกขาบวชออกมาเป็น
ฆราวาส (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 37, 140)

นายสุ่ม เหลาหา อายุ 54 ปี กำนันตำบลสวะดี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
8 กุมภาพันธ์ 2519

ลักษณะของบ้านนี้ปลูกกับชื่อ
บ้านเดิมชื่อบ้านกุดเพ็ญจว แปลบ่อก
ถ้าไผ่เ็นว่าบ้านกุดเพ็ญจว ชาวบ้าน
จะเรียก บ่กักินเช่า คือมีหนอง ๆ
หนึ่งเ็นว่ากุดเพ็ญจว เป็นหนองเล็ก ๆ
ลอกหนอง มีน้ำตลอดปี

เปี่ยนเป็นลาคณาเพียง
แต่มีลาคเป็นลุ่ม ๆ กอน ๆ เปี่ยน
ในราวสมัย , 82-84 สมัย
หลวงพิบูล

ชาวบ้านมาแต่สวะดี พบไฟ
รอยเจ็ก
ตั้งมาจกलयกัปี
เจ็กไฮ่ เจ็กนา

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านลาคณาเพียง เป็นชื่อใหม่ ชื่อเก่าวว่าบ้านกุดเพ็ญจว
หรือกุดเพ็ญจว

ชาวบ้านลาคณาเพียง อพยพมาจากบ้านสวะดี โดยการนำของนายวอ
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

ลักษณะของหมู่บ้านนี้ไม่ตรงกับชื่อบ้าน
แต่เดิมเรียกกุดเพ็ญจว แปลบ่อกถ้าไกรเรียก
กุดเพ็ญจว ชาวบ้านจะโกรธ ไม่เรียกกักินเช่า
คือในหมู่บ้านมีหนอง ๆ หนึ่ง เรียกว่ากุดเพ็ญจว
เป็นหนองเล็ก ๆ ลอกหนอง มีน้ำตลอดปี

เปี่ยนเป็นบ้านลาคณาเพียง แต่ไม่
ลาคเท เป็นที่ลุ่ม ๆ กอน ๆ เปี่ยนในราว
พ.ศ. 2482-2484 ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านสวะดี จาก
อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ
อาวีน ทำไร่ ทำนา

สาวะดี, บ้าน

บ้านสาวะดีตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตำบลสาวะดี มีจำนวนบ้าน 359 หลังคาเรือน ประชากร 2,300 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์ชัย เป็นพัทธสีมา เจ้าอธิการไวฑูร กายจโน เป็นเจ้าอาวาส และวัดไชยศรี เป็นพัทธสีมา พระอธิการนิน อโสโก เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านสาวะดี เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ นายสุ่ม เหลาหา เป็นกำนัน นายสงครี นามรัตน์ และนายศักดิ์นรินทร์ ภูมิสวัสดิ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายหนู ขาววิรัตน์ อายุ 58 ปี ญาติผู้ใหญ่โรงเรียนบ้านสาวะดี ได้รวบรวมประวัติชื่อหมู่บ้านเมื่อ พ.ศ. 2486 แล้วนำประวัตินั้นเขียนใส่กระดานดำ ติดไว้ที่หอประชุมโรงเรียนบ้านสาวะดี จนถึงทุกวันนี้*

นายหนูได้สอบถามผู้สูงอายุ 3 ท่านดังนี้

1. นางหมุย กำนัสมร มีนันทนอายุได้ 95 ปี สติยังดีพูดจาได้คล่องถึงแก่กรรม เมื่อพ.ศ. 2496 เมื่ออายุได้ 105 ปี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 12.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

³สำนักงานศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* ถัดออกเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2519.

2. นางคัน ใจตรง ปีนันอายุได้ 102 ปีตามดทั้งสองข้าง แต่ความจำยังดี ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2488 เมื่ออายุได้ 104 ปี

3. แม่ใหญ่ปุย เชื้อสาวะดี ขณะนั้นอายุได้ 98 ปี หลังค่อมมาก หัวสั้น พุงเคียงสั้นเครือ แต่ยังจดจำประวัติเก่า ๆ ได้ดีมาก ถึงแก่กรรมปี 2492 อายุได้ 104 ปี

เรื่องราวที่นายหนู ราชวิรัตน์ สอบถามจากผู้รู้ทั้งสาม ได้ความดังนี้

ที่อยู่ของบ้านเฮาหมู่บ้านนี้ แรก
เป็นป่าเป็นดงรก มีถ้ำข้างแคเสีย
บ้านเฮียนคนมีบ้านหมื่น

หันปะมาสองร้อยปีมาแล้ว
พ่อแม่เห็นว่า กะมีปู่มุกกาหาร
กับปู่ดาวเสด็จ กับปู่กำจำโง่งกับ
ปู่นิง ทั้งสี่คน น้าออยข้างที่ตกมัน
บาชอดบ้านเฮาหมู่บ้านนี้ จึงได้ไป
เห็นโนนเมียง ซึ่งเป็นโนนสูงอยู่
ทิศเหนือติดกับบ้านสาวะดีเห็นว่า
เป็นถ้ำอยู่ จึงพากันย้ายจากบ้านหมื่น
มาอยู่ถ้ำอิดคำถ่อ

โนนเมียงนี้มีถ้ำอยู่บ้านเก่า
โบราณ มีถ้ำขามไหแตก มีกระดูกคน
มีพิทสี่มา 8 กู มีโพนอยู่ข้าง ๆ
พิทสี่มาหลายโพน ถัดสี่มาธาตุเก่า
มีก้อนหิน ทำเป็นแท่นปั้น ดินเผาหมุน
ธอบไปมากจะได้ บ่อห่อน้ำอ้อมโนน
เมียงนี้ มีกองขุดอ้อมจนธอบอยู่

ที่อยู่บ้านเราทุกวันนี้ แรกก่อนเป็นป่า
เป็นดง มีถ้ำข้างแคเสีย หมู่บ้านมีอยู่แถวบ้านหมื่น

ประมาณ 200 ปีมาแล้ว พ่อและแม่
เลยเล่าให้ฟังว่า เคยมีคนเก่าแก่ที่เรียกว่าปู่
มุกกาหาร ปู่ดาวเสด็จ ปู่กำจำโง่ง และปู่นิง
ทั้งสี่คนนี้ได้ตามรอยร้างตกมัน มาถึงหมู่บ้านนี้จึงได้
ไปเห็นโนนเมียง ที่เป็นโนนสูงทิศเหนือติดกับบ้าน
สาวะดี เห็นว่าที่ตรงนั้นเหมาะที่จะปลูกบ้านเรือน
เลยอพยพจากบ้านหมื่นมาอยู่เป็นครั้งแรก

โนนเมียงนี้แต่เดิมเป็นบ้านเก่าแก่
โบราณ มีถ้ำขามไหแตก มีกระดูกคน มีพิทสี่มา
8 กู มีโพนอยู่ข้างพิทสี่มาหลายโพน อาจจะเป็น
เจดีย์เก่า ปีก่อนเรียกทำเป็นแท่นปั้น
ดินเผาหมุนไม้ไผ่รวบ และรอบโนนเมียงมีคลอง
ขุดรอบ บางคนเรียกว่า "บ้านน้ำอ้อม ออนแก้ว
อยู่กลาง" นอกโนนเมียงออกไป มีสระน้ำอยู่

กลางคนเห็นว่า "บ้านน้ำอ้อมคอนแก้ว
 ยู่กาง" ยู่อ้อม ๆ โนนเมืองออกไป
 กะมีสาธุหลายสา มีสาหนองยาง
 สำนี่เอาหินใหญ่วางทับกันจนกันสา
 เถึงขอบสาชู้ข้าง ปี่สาหนองสา
 สาหนองเผือก สาหนองส้มโอง
 สาหนองไข่มัว สาหนองไผ่ สาหนองกะ
 หนวน สาหนองแกน้อย สาหนองแกใหญ่
 สาหนองยุง ฐ่มือนี่สาที่ยังเอาน้ำอ้อมหัว
 สกสวน ใให้จัวควายไถกินอยู่ ในโนน
 เมือง แม่นกนสีเอ็ดหัว เอ็ดสวน
 ขึ้นจุกกินลงไป กะสิพอด้วยพอชาม
 พอกะเบียงไผ่ตกอยู่

หันเป็นวังขี้แล้ว ปู่สีคนจึง
 กิดว่าเจ้าเมืองแต่ขุนถือสิแมนเกรษฐี
 ถ้าเป็นเจ้าหัวกะเงินเจ้าหัวใจ จึงสร้าง
 วัควาอาราม จุกจุกอง เอ็ดสาได้
 หลายสา แต่ละสาบ่อยู่ไถกัน ยู่ดี ๆ กัน
 เฝื่อนจึงเห็นว่า "บ้านสาววัด" ต่อมา
 กะจึงเพี้ยนเป็น "บ้านสาววัด" (ปัจจุบันฝ่ายพระยังเขียนเป็นบ้าน
 สาววัด คำบ่ลสาววัดอยู่) และสาวะดี
 ตามลำคัม มาจนฮอกฐ่มือนี่

หลายสระ มีสระหนองยาง สระนี้ทำด้วย
 ก้อนหิน จากกันสระจนถึงขอบสระรอบข้าง
 มีสระหนองสา สระหนองเผือก สระหนองส้มโอง
 สระหนองไข่มัว สระหนองไผ่ สระหนองกระนวน
 สระหนองแกน้อย สระหนองแกใหญ่ สระหนองยุง
 ทุกวันนี้สระยังอยู่ ใให้น้ำสระรดผักตามไร่ ตามสวน
 และให้วัวควายกินน้ำอยู่ทุกวัน ในโนนเมืองผู้คน
 จุกกินทำไร่ ทำสวน ยังพบด้วยขามกระเบื้องไห
 แดงของเก่าแก่

เห็นเป็นคังขี้แล้ว ปู่ทั้งสี่คนจึงคิดว่า
 เจ้าเมืองเก่าต้องเป็นเศรษฐี ถ้าเป็นพระจะต้อง
 เป็นพระชั้นผู้ใหญ่ จึงได้สร้างวัควาอาราม จุกจุกอง
 ทำสระน้ำได้มากมาย แต่ละสระอยู่ติด ๆ กัน
 จึงเรียกว่าบ้าน "สาววัด" ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็น
 "บ้านสาววัด" (ปัจจุบันฝ่ายพระยังเขียนเป็น
 สาววัดอยู่) และสาวะดีตามลำคัมมาจนทุกวันนี้

นายสุ่ม เหลาหา อายุ 54 ปี กำนันตำบลสาวะถี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
8 กุมภาพันธ์ 2519

สาวะถี เอ็นมาแคงจอ
แต่แม่ ปี่โบฮานสถานต่าง ๆ ยืนยัน
ว่าเป็นสาวะถี คือมีสา 9 สา มีระยะ
ห่างกันจัก 4 เส้นต่อสา

ปี 2506 กรมที่ดินปกครอง
มาสำรวจภูมิประเทศ

ชาวบ้านออกจากบ้านหม
มาบ้านจั่ว จากบ้านจั่วมาบ้าน
สาวะถี

คนส่วนใหญ่ เอ็นนา เอ็นไธ
ปลูกพืชผัก ทำงานข้างนอกไปทั่วทิศ
ทั่วแดน ส่วนมากไปกรุงเทพฯ ไป
ทำบริษัทนั้น บริษัทนี้

คำว่าสาวะถี เรียกมาแต่เดิม มี
หลักฐานว่าเขียนมาจากคำว่า "สาวะถี" หรือ
สระวัดถี้" ก็คือสระ 9 สระ มีระยะห่างกัน
ประมาณสระละ 4 เส้น

ปี 2506 กรมที่ดินปกครอง มาสำรวจ
ภูมิประเทศ

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทุ่ม โดยมา
อยู่บ้านจั่วก่อน

ชาววังท่านา ทำไร่ ทำสวนผัก
รับจ้างทำงานตามบริษัท ส่วนมากทำงาน
ที่กรุงเทพฯ

จากการค้นคว้าของวิทยากร และจากการศึกษาภูมิประเทศ จึงสรุปได้ว่า
บ้านสาวะถี มาจากคำว่า บ้านสาวะถี หมายถึง สระวัดถี้

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทุ่มโดยการนำของนายมุกดาหาร นายกาเวสัดจ์
นายกำจำโจ่ง และนายกนิง

อายุหมู่บ้านประมาณ 200 ปี

บ้านสาวะถี มีโบราณวัตถุ โบราณสถานมาก ควรจะไ้ทำการกันถ้ำต่อไป

หนองตาไก่, บ้าน

บ้านหนองตาไก่ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองเม็ก กับบ้านโคกลำ มีจำนวนบ้าน 194 หลังคาเรือน ประชากร 1,200 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดไทรงาม เป็นสำนักสงฆ์ พระอตุล อตุโล เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหนองตาไก่ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ นายอุทัย เอี่ยมบุญ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายไม เคนคา อายุ 80 ปี เกิดที่บ้านหนองตาไก่ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2519

เอนามบ้านมาแต่ต้นตาไก่
ในหนองมีต้นตาไก่หลาย
ชาวบ้านมาแต่บ้านท่ม
ผู้พามาอยู่ คือเจ้าหลวงโพคา
ถึงคำพา

ตั้งบ้านมาจัก 170 ปี

เอาชื่อบ้านมาจากต้นตาไก่ * เพราะ
ในหนองมีต้นตาไก่อยู่ปาก
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านท่ม
ผู้นำชาวบ้าน คือหลวงโพคา ถึงคำพา

อายุหมู่บ้านประมาณ 170 ปี

¹ พ้นจากการว่าเภาเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 12.

² เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

³ ส่วนการศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* พันธุ์ไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง ผลกลม เมื่อสุกมีรสหวาน (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 175)

เฮ็กไฮ เฮ็กนา

อาซีพ ทำไร่ ทำนา

นายหงส์ นามกันที อายุ 63 ปี วิทยากรคำมลสาระถี เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองใหญ่จัก 10 ไร่อยู่ทาง
ใต้ของบ้าน

ตาไก่เป็นชื่อต้นไม้ เป็นพุ่ม
เหมือนต้นพะเยา ยังมีอยู่
ชาวบ้านมาเก็บมาต้ม
อายุบ้านจัก 100 ปีแล้ว

มีหนองขนาด 10 ไร่ อยู่ทางทิศใต้
ของหมู่บ้าน

ตาไก่เป็นชื่อต้นไม้ เป็นพุ่ม เหมือน
ต้นพะเยา ยังมีอยู่
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทุ่ง
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านหนองตาไก่ ได้ชื่อมาจากหนองน้ำในหมู่บ้าน กับต้นตาไก่
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านทุ่ง ภายใต้การนำของหลวงโพคา กังคำพา
หมู่บ้านหนองตาไก่ มีอายุ 100 ปีเศษ

หนองบึง, บ้าน

บ้านหนองบึงตั้งอยู่ระหว่างบ้านโนนทันกับบ้านจั่ว มีจำนวนบ้าน 164 หลังคาเรือน
ประชากร 1,229 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดบูรพาทิศ เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการวิเชียร
วรวิภาไน เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านหนองบึง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 12.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายทนาย หมั่นเห็นลาค

นายจุม สุกตา อายุ 74 ปี เกิดที่บ้านหนองบึง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
9 กุมภาพันธ์ 2519

เอานามมาแต่หนองบึง
เดิมเป็นบ้านหนองบัวขาว
หมายถึงหนองที่มีบัวขาวหลาย ต่อมา
มีบึงหลาย เลยเปลี่ยนชื่อใหม่ เป็น
บ้านหนองบึง

ชาวบ้านมาแต่บ้านจั่ว
ผู้พามาผู้มีเชื้อทิดบุญมี
เชื้อขุนศรี (เชียงห่อ) ทิดบุญผา
เชื้อขุนหลวย เชื้อขุนจิตร มาแต่
บ้านจั่วเหมือก

เอาชื่อมาจากหนองปลิง
เดิมชื่อบ้านหนองบัวขาว เป็นหนองที่มี
บัวขาวมาก ต่อมาปลิงมาก จึงเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน
เป็นบ้านหนองบึง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านจั่ว
ผู้นำอพยพมี พ่อเจ้าทิด *บุญมี พ่อเจ้า
ขุนศรี (เชียง *** ห่อ) ทิดบุญผา พ่อเจ้า
ขุนหลวย พ่อเจ้าขุนจิตร มาจากบ้านจั่วทั้งหมด

¹ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* สัตว์กับเลือดชนิดหนึ่ง อยู่ในน้ำ ถ้วยดักไล่ลายหาก ไม่มีกระดูก ปากกัดเกาะ
ติดกับเนื้อ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 หน้า 583)

** คำนำหน้าผู้ที่เคยบวชพระมาแล้ว สันนิษฐานว่าเป็นคำย่อมาจากบัณฑิต และนำ
วะเขียนเป็น ทิด (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 202)

*** คำนำหน้าผู้ที่บรรพชาเป็นสามเณร แล้วลาสิกขา ออกเป็นฆราวาส
(พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 140)

ตั้งบ้านมาจัก 100 ก้าวปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

นายแก้ว บุตรสีทา อายุ 65 ปี วิทยากรตำบลสวะดี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
9 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองจัก 120 ไร่เศษ

มีหนองเหือดที่ประมาณ 120 ไร่เศษ

ปีปีงเคยย ชอบปลูกเสือก เอาตัว

มีปลิงมาก เมื่อถึงตัวปลิงออกแล้วเสือกยังไหลอยู่

ออกแล้ว เสือกยังไหลอยู่

บ้านหนองบึง อยู่ใกล้โนนฮัง

บ้านหนองบึงอยู่ใกล้บ้านโนนรัง เป็นบ้าน

เป็นบ้านเก่าแก่ ธรรมชาติบ้านหนอง

เก่าแก่ ปีที่วัดกันงกงามว่าทุกบ้าน

บึงงามกว่าทุกบ้าน

ชาวบ้านมาเคบ้านจั่ว

ชาวบ้านหนองบึงอพยพมาจากบ้านจั่ว

พ่อใหญ่ทิดบุญมี พามาอยู่

ผู้นำชาวบ้านมาอยู่ คือพ่อใหญ่ทิดบุญมี

ตั้งบ้านมาดอยกัวปี

อายุหมู่บ้าน 100 ปีเศษ

เฮ็ดไร่ เฮ็ดนา

อาชีพ ทำไร่ ทำนา

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านหนองบึงได้ตั้งอยู่ตามแนวคลองน้ำในหมู่บ้านกับสัตว์
น้ำชนิดหนึ่งคือ "ปลิง" หมู่บ้านนี้เดิมชื่อ บ้านหนองบัวขาว เนื่องจากเคยมีบัวขาวมาก

ชาวบ้านหนองบึง อพยพมาจากบ้านจั่ว ภายใต้การนำของนายบุญมี ชุนศรี

นายบุญผา ชุนหลวง ชุนจิตร

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

หนองเม็ก, บ้าน

บ้านหนองเม็ก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านสวะดี มีจำนวนบ้าน 47
หลังคาเรือน ประชากร 206 คน¹ นายอาจ นามวงษ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 12.

นายทอง รัชทาพันธ์ อายุ 70 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหนองเม็ก เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2519

ที่ชื่อว่าบ้านหนองเม็ก เพราะ
มีหนอง กะมีต้นเม็กอยู่ในหนอง
เดิมบ้านหนองห่าง
เพราะมีถนนห่างหลาย
ซอยเป็นผู้มาอยู่เป็นคนแรก
ตั้งบ้านจัก 50 ปี

ที่ชื่อว่าบ้านหนองเม็ก เพราะมีหนองน้ำ
และมีต้นเม็ก * อยู่ในหนอง
แต่ก่อนเรียกว่าบ้านหนองห่าง เพราะ
มีคนมาจากบ้านห่างมาก
ผมเป็นผู้มาอยู่เป็นคนแรก
อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

นายแก้ว บุตรสีทา อายุ 65 ปี อดีตสารวัตรกำนันตำบลสาวะถี เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองจัก 10 ไร่ แก้ว
ลึก เดี่ยวนี้ต้นเงิน
ต้นเม็กเป็นต้นไม้ที่โชก
ยอด เ็นผักเม็ก มีต้นเม็กหลาย
ยังมีผักเม็กมีขายในตลาด
ชาวบ้านมาแต่หนองตาไก้
อายุบ้านจัก 40 ปี
เฮ็ดไร่ เฮ็ดนา

มีหนองขนาด 10 ไร่ แต่เดิม เป็น
หนองลึก ปัจจุบันต้นเงิน
ต้นเม็กเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่งใช้ยอดเป็นผัก
เรียกผักเม็ก มีผักเม็กขายตามตลาด ยังมีอยู่ใน
หมู่บ้าน
ชาวบ้านออกมาจากหนองตาไก้
อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี
อาชีพ ทำไร่ ทำนา

* ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ใช้ใบอ่อนทำผัก (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง
หน้า 319)

จากข้อมูลข้างต้นได้ทราบว่า บ้านหนองเม็ก ได้ซื้อบาจากหนองน้ำในหมู่บ้าน
กับคนเม็ก

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านห่าง กับบ้านหนองตาไก่ นายพวง วังหาพันธ์
เป็นผู้นำอพยพมา

อายุหมู่บ้านประมาณ 50 ปี

หินขาว, บ้าน

บ้านหินขาวตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านสาวะถี มีจำนวนบ้าน
57 หลังคาเรือน ประชากร 517 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดหินสะอาด พระคำภี
สิริปัญโญ เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านหินขาว เป็นโรงเรียน
ระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายสอาน แสงสีเรือง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเลียง ไบโพธิ์ อายุ 50 ปี เกิดที่บ้านโนนรัง เจ้าเรือนหมู่บ้านเมื่อ
8 กุมภาพันธ์ 2519

บิโลกหินขาว โดยที่ว่า
โลกหิน มีแต่หินขาว บิโลกยังมาปนอยู่
กับหินนั้นเลย จึงใส่ชื่อว่าบ้านหินขาว

ชาวบ้านมาตโนนยัง
ผู้พามาถือ พ่อใหญ่กุล กะ
พ่อใหญ่คอน

มีโลกหินขาว เป็นหินขาวล้วน จึงเรียก
ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านหินขาว

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนรัง
ผู้นำอพยพถือ พ่อใหญ่กุล และพ่อใหญ่คอน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น
พ.ศ. 2518 หน้า 12.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 10.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

ตั้งบ้านมาอีก 100 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

นายสุบ เหลาหา อายุ 54 ปี กำนันตำบลสาระถี เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2519

เป็นโลกหินขาว คนในเมือง
มาเอาไปใช้ถนน ซุกลงไปก็เป็นที่
หินขาว ๆ เป็นหินกรวดบ้นนึ่ง
ใช้บ้านเอียนบ่ได้

ชาวบ้านมาแต่โนนยัง
ตั้งมาอีก 100 กว่าปี
ใช้ไถ ใช้คน

สภาพของหมู่บ้านมีแต่โลกหินขาว
คนในเมืองมาซุกหินขาวไปสร้างถนน ซุกลงไป
ก็เป็นแต่หินขาวล้วน แต่เป็นหินผุ ๆ ใช้สร้าง
อาคารไปได้

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนวัง
อายุหมู่บ้าน 100 ปีเศษ
อาชีพ ทำไร่ ทำนา

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านหินขาว ได้ชื่อมาจากหินขาวหรือหินกรวดซึ่งมีอยู่มาก
ในหมู่บ้าน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนวัง โดยการนำของนายกุล นายตอน
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

สำราญ, ตำบล

ตำบลสำราญตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบลในเมือง มีอาณาเขตดังนี้
 ทิศเหนือ จดตำบลม่วงหวาน อำเภอโนนสะอาด จังหวัดขอนแก่น
 ทิศใต้ จดตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น
 ทิศตะวันออก จดตำบลโคกสี อำเภอเมืองขอนแก่น
 ทิศตะวันตก จดตำบลบ้านค้อ อำเภอเมืองขอนแก่น *

ลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ

การคมนาคม มีถนน ร.พ.ช. ซึ่งนับเป็นพื้นที่ที่คึกคัก ในอำเภอเมือง
 ขอนแก่น มี 2 ตำบลคือตำบลสำราญ ซึ่งสร้างเสร็จแล้ว และตำบลโคกสีซึ่งกำลัง
 สร้างอยู่

มีรถประจำทางคือรถสำราญ-ตลาด แต่ละหมู่บ้านมีรถ 2 แถวเล็ก
 แหล่งน้ำ มีแม่น้ำพองไหลผ่าน มีคลองส่งน้ำ ผ่านบ้านหนองเบญจ บ้านบึงแก
 บ้านโนน บ้านทอน บ้านนางาม บ้านหนองคำ บ้านนางาม บ้านโคก บ้านอัมพวัน
 บ้านนาเพียง

หนองน้ำธรรมชาติ คือห้วยใหญ่ที่บ้านนางาม ทุ่งห้วยหว้า ที่บ้านสำราญ ห้วย
 หนองปลาตอง ที่บ้านเพี้ยพาน **

ตำบลสำราญ แบ่งออกเป็น 17 หมู่บ้าน คือบ้านนางาม บ้านโคกสี บ้านคำบอน
 บ้านโคก บ้านทอน บ้านนางาม บ้านนาเพียง บ้านโนน บ้านโนนแต้ บ้านบึงแก
 บ้านปลาเทียม บ้านเพี้ยพาน บ้านสำราญ บ้านหนองคำ บ้านหนองน้ำเกลี้ยง

* แผนที่แสดงการแบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น
 มาตราส่วน 1:1,500,000.

** สัมภาษณ์นางกาญจนา กุลคิด พัฒนาการประจำตำบลบ้านสำราญ
 เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2519.

บ้านหนองเบญจ บ้านอัมพวัน¹

ประชากรทั้งตำบลมีจำนวน 16,611 คน เป็นชาย 8,100 คน เป็นหญิง 8,511 คน²

วัดทั้งตำบล มีอยู่ 13 แห่ง เป็นพัทธสีมา 6 แห่ง คือวัดโนนศิลา วัดไตรคามบำรุง วัดโนนราศรี วัดโพธิ์ศรี วัดศรีสะอาด วัดทรายบึง อีก 7 แห่ง เป็นสำนักสงฆ์³

โรงเรียนในหมู่บ้านมี 13 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย 3 โรง คือโรงเรียนบ้านโนนพ่อน โรงเรียนบ้านสำราญ โรงเรียนบ้านโคกนางาม ส่วนอีก 10 โรง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น⁴

การพัฒนาตำบล ได้จัดกลุ่มต่าง ๆ คือ

กลุ่มสตรี ได้แก้ตัดเย็บเสื้อผ้า ถักโครเชต์ไว้ใช้เอง

กลุ่มพืชไร่ มีถั่วลิสง ถั่วโม ถั่วกวาง ถั่วฝักยาว พริก

กลุ่มออมทรัพย์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

นำโดย ดร.บุญธรรม เทศนา เป็นประธานกลุ่ม ร่วมกับ ร.พ.ช. ได้จัดให้มี ร้านค้าย่อย ส่งเสริมพันธุ์ปลา และปลูกปอ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²ค.

³เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5-6.

⁴ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3-4.

การอาชีพ ทำการค้าขายพืชผักสวนครัว ทำนา ทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง *

จากการสำรวจกันทั่ว ตำบลสำราญเป็นตำบลที่การคมนาคมสะดวก มีทางหลวงผ่านตำบล และมีทาง ร.พ.ช. ขอยเข้าหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมีแม่น้ำพองไหลผ่านตลอดเหนือ-ใต้ และมีคลองส่งน้ำผ่านพื้นที่ส่วนใหญ่ จึงทำความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ตำบลสำราญยิ่งขึ้น

gangsung, baan

บ้านgangsung ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านสำราญ มีจำนวนบ้าน 34 หลังคาเรือน ประชากร 650 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดสว่างกลางสูง เป็นสำนักสงฆ์ มีพระอธิการกำเบ็ง คุณตจิอุโต เป็นเจ้าอาวาส² นายแบ้ว ศรีผาย เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายแบ้ว ศรีผาย อายุ 52 ปี ผู้ใหญ่บ้านgangsung เล่าเรื่องหมู่บ้านgangsung เมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2519

* สัมภาษณ์ นางกาญจนา กุลคิลก พัฒนาการตำบลสำราญ เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2519.

¹ พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

² เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

เจอานามมาแต่กูกางสูง ชาวบ้านมาแต่หนองคำ พ่อใหญ่สุทธิ แม่ใหญ่วัน พามู	เอาชื่อมาจากกูก* กางสูง ** ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองคำ ผู้นำมาตั้งบ้านชื่อ พ่อใหญ่สุทธิ แม่
มาตั้ง	ใหญ่วัน
อายุบ้านจัก 60 ปี อาชีพ เอ็ดไ้ เอ็ดคนา	อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี อาชีพ ทำไร่ ทำนา
นายคำ เหล่าสุวรรณ อายุ 70 ปี วิทยากรประจำตำบลสำราญ เล่าเรื่อง หมู่บ้าน เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2519	
มันเป็นกูกางสูง มันเป็น หนอง มีกูกางสูง เป็นต้นไม้ใหญ่ ใบ เป็นแฉก ๆ ซอย ๆ กายกันกับต้นฉำฉา มีกิ่งเป็นลำ	เอาชื่อมาจากกูกกางสูง มันเป็นหนอง มีต้นกางสูงขึ้นอยู่ ลักษณะต้นกางสูง เป็นต้นไม้ ใหญ่ ใบเป็นแฉก ๆ คล้ายใบกำมปู มีกิ่งก้าน เป็นลำ
ชาวบ้านมาแต่หนองคำ อายุบ้านจัก 60-70 ปี อาชีพ เอ็ดไ้ เอ็ดคนา	ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองคำ อายุหมู่บ้านประมาณ 60-70 ปี อาชีพ ทำไร่ ทำนา

* บึง หรือลำน้ำที่ปลายกวน (พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2497 หน้า 152)

** ชัยภูมิเรียก ก้านสูง ภาคกลางเรียก จามจุรี เป็นต้นไม้ขนาดกลาง
 ถึงใหญ่ มีเรือนุ่มแบน ขึ้นอยู่ตามป่าเบญจพรรณขึ้นทั่วไป เนื้อไม้สีน้ำตาล ถึงสี
 น้ำตาลแก่ เป็นมันเลื่อม มีสีอ่อนหรือสีแก่สลับ ใช้ในการก่อสร้างต่าง ๆ ทำเครื่อง
 เรือ เครื่องมือกลกรรม (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 11)

วิทยากรให้ข้อมูลว่า บ้านกางสูง เวลามาจากหนองกางสูง เป็นหนองที่มีต้นกางสูงอยู่ ชาวบ้านกางสูงอพยพมาจากบ้านหนองคำ ซึ่งอยู่ทางใต้ โดยมีนายสุทธิ นางวัน นามมา
อายุหมู่บ้านประมาณ 60-70 ปี

ไถ่นา, บ้าน

บ้านไถ่นาตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านสำราญ มีจำนวนบ้าน 87 หลังคาเรือน ประชากร 790 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดอุดมไถ่นา เป็นสำนักสงฆ์ พระทัน รวิญโญ เป็นเจ้าอาวาส² ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายพูน ไกรวงษ์
นายพูน ไกรวงษ์ อายุ 51 ปี ผู้ใหญ่บ้านไถ่นา เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2519

เอามาแต่หนองนกไถ่นา

ชาวบ้านออกมาแต่บ้านสำราญ

ขุนโสภาพามามาก

ตั้งเฮียนไถ่จัก 120 ปี

อาชีพ เลี้ยงนา

ได้ซื้อบ้านมาจากหนองนกไถ่นา*

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านสำราญ

ขุนโสภาเป็นผู้นำชาวบ้านมาอยู่

อายุบ้านไถ่นาประมาณ 120 ปี

อาชีพ ทำนา

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

* นกไถ่นา เป็นนกชนิดหนึ่งคล้ายไก่ ชอบหากินตามริมหนองน้ำ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นกปากซ่อม (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 48.)

นายสุรินทร์ วนสุริยา อายุ 32 ปี คณงานคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2519

เอาชื่อบ้านมาแต่หนไก่นา
ตัวคำคือไก่ ขายาวเหมือนนกกระยาง
แต่นกกระยางสีขาว นกไก่นาอยู่ตาม
ริมหนอง หากินปลา ชาวบ้านจะจับเป็น
อาหาร นาน ๆ จะเห็นสักครั้ง

แต่ไถ่นมีทุ่งชื่อ ๆ มีหนอง
ระหว่างบ้านเพี้ยพาน กับบ้านไก่นา มาจาก
จากลำห้วยใหญ่ คนบ้านไก่นา เพี้ยพาน
หนองน้ำเกียง ไปจับปลาที่หนองนี้

เดี๋ยวนี้อุทุมสมบูรณ์ มีคลองน้ำ
ปลูกผักหลาย มีแตง ถั่ว มะเขือเทศ

เอาชื่อบ้านมาจากนกไก่นา ตัวคำ
คล้าย ๆ ไก่ ขายาวเหมือนนกกระยาง
แต่นกกระยางสีขาว นกไก่นาอยู่ตามริมหนอง
หาปลากิน ชาวบ้านจะจับเป็นอาหาร นาน ๆ
จะเห็นสักครั้งหนึ่ง
สมัยก่อนเป็นทุ่งธรรมชาติ มีหนองน้ำ
ระหว่างบ้านเพี้ยพาน กับบ้านไก่นา น้ำมาจาก
ลำห้วยใหญ่ ชาวบ้านไก่นา เพี้ยพาน หนองน้ำ
เกียงไปจับปลาที่หนองแห่งนี้

ปัจจุบันเป็นบ้านที่อุทุมสมบูรณ์ มีคลอง
ส่งน้ำ ปลูกผักกันจากมี แตง ถั่ว มะเขือเทศ

วิทยากรให้ประวัติของบ้านไก่นา ว่ามาจากคำว่า "นกไก่นา" หรือ
"นกปากซ่อม" ชาวบ้านไก่นา อพยพมาจากบ้านหนองคำ โดยการนำของขุนโงษา
เมื่อ 60 ปีมาแล้ว

บ้านไก่นาเป็นบ้านที่อุทุมสมบูรณ์ เนื่องจากมีคลองส่งน้ำ

คำบอน, บ้าน

บ้านคำบอนตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านสำราญ มีจำนวนบ้าน 74 หลังคาเรือน

ประชากร 545 คน¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านคำบอน เป็น
โรงเรียนระดับประถมศึกษาจากอนันต์² ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายวิเชียร แสงตะวัน

นายหวก วงศ์จันทร์ อายุ 54 ปี ว่าทยากรตำบลสำราญ เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2519

เอานามบาเต๋หนองคำบอน

มันมีน้ำคำ น้ำซับ มันไหล

บุก บุก ขึ้นมา แล้วป่าบอนเต็มบริเวณนี้
เคียวนี้ก็ยังไหลซึมประกอบการเกษตร
ไถอยู่ เขาเอ็ดฝ่าย

ทำเกษตรฝ่ายสวน ฝ่ายนา
น้อย ที่นามดี ก็แต่ที่ไ้ ปูกบอ ปูกมัน
2 อย่างนั้นหลาย

เป็นหมู่บ้านจัก 30 - 40 ปี

ชาวบ้านมาแต่หลายที่

เอาชื่อมาจากหนองคำบอน

มันมีน้ำซับ น้ำคำ * และมีต้น

บอนขึ้นเต็ม ปัจจุบันน้ำซับยังมีอยู่ ประกอบ
การเกษตรได้ ไ้ทำฝายกันน้ำไว้

บ้านคำบอนไม่นิยมทำนา เพราะ

ดินไม่ดี จึงทำไร่บอ ไร่มันสำปะหลังกันมาก

ทั้งเป็นหมู่บ้านมาประมาณ 30 - 40 ปี

ชาวบ้านอพยพมาจากหลายแห่ง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาลสังกัดกองการ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* น้ำที่ไหลซึมออกมาจากไ้ดิน (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 221)

นายวิเชียร แสงตะวัน อายุ 44 ปี ผู้ใหญ่บ้านคำบอน เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2519

ตั้งนามบ้านตามหนองคำบอน	—	เอาชื่อหมู่บ้านมาจากหนองคำบอน
ชาวบ้านมาแต่อำเภอเมือง		ชาวบ้านส่วนใหญ่ มาจากในเมือง
ต่างจังหวัดก็มี		ขอนแก่น มาจากต่างจังหวัดก็มี
นายบาง ชาติทอง นายลา		พวกที่มาตั้งบ้านอยู่ก่อนมี นายบาง
คำเสมอ นายเยี่ยม คำแก้ว นางสงบ		ชาติทอง นายลา คำเสมอ นายเยี่ยม
ซุงงาม มาแต่โนนทอน		คำแก้ว และนางสงบ ซุงงาม มาจากบ้าน
		โนนทอน
ตั้งมาจัก 40 ปี		อายุหมู่บ้านประมาณ 40 ปี
อาชีพ เย็บผ้า เย็บนา		อาชีพ ทำนา ทำไร่

จากการสัมภาษณ์วิทยากรได้ความรู้ว่า บ้านคำบอน เอามาจากคำว่า "น้ำคำ
หรือน้ำที่ซึมออกมาจากใต้ดิน และ" บอน" ที่ขึ้นรอบ ๆ หนองน้ำ

บ้านคำบอน เป็นบ้านใหม่ มีอายุประมาณ 40 ปี ชาวบ้านอพยพมาจากหลายที่
แต่พวกแรกที่มาอยู่มาจากบริเวณใกล้เคียง ก็บ้านโนนและบ้านทอน

ชาวบ้านคำบอนกลุ่มแรก ได้แก่ นายบาง ชาติทอง นายลา คำเสมอ
นายเยี่ยม คำแก้ว และนางสงบ ซุงงาม

โคก, บ้าน

บ้านโคก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านสำราญ มีจำนวนบ้าน 198 -
หลังคาเรือน ประชากร 1,640 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดไตรคามบำรุง
เป็นพัทธสีมา พระครูสังฆรักษ์ เสนิม อุบลญาโน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านโคกนางาม เป็นโรงเรียน
ระดับประถมศึกษาตอนปลาย² ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเฮียง โสพานศิริกุล

นายสุรินทร์ จำปา อายุ 83 ปี เกิดที่บ้านหนองกุง อยู่บ้านโคก 69 ปี
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

เอานี้มิตรมาจากโคก เพาะ
แต่โคกมีโคกนางามมาก

ถนนมาแต่บ้านโนนทราย อุด

พ่อใหญ่ขุนเพชร แม่ใหญ่เสน
เป็นผู้พามาตั้งบ้าน

อายุบ้านจัก 100 ปี

บ้านนี้มีหนองสระพัง เป็นของ

เดิม เป็นที่นับถือมาแต่ก่อน

เอาสัตย์ลัคนาชื่อบ้านมาจากโคก
เพราะแต่ก่อนมีโคก * เป็นป่าหนาแน่นมาก

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านโนนทราย

จังหวัดอุบลราชธานี

พ่อใหญ่ขุนเพชร แม่ใหญ่เสนเป็นผู้นำ
อพยพมาอยู่

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

สิ่งที่เฝ้าระวังการปลักการะของชาวบ้านได้แก่

หนองสระพัง **

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดกองการ
บริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* ที่เนิน ที่สูง ป่าโปร่ง (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 96)

** เรียกว่าตระพัง หรือกะพังก็ได้ หมายถึงบ่อน้ำ (พจนานุกรมไทย
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2497 หน้า 386)

นายภู รัตนวงศรี อายุ 68 ปี วิทยากรตำบลสำราญ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

เป็นโนนติดกับป่าช้าเหล่า	บ้านเป็นเนินติดกับป่าช้าเหล่าตากอน
ตากอน เคียนนี้เป็นสวนกล้วย	ปัจจุบันเป็นสวนกล้วย
ชาวบ้านมาแก่อุด	ชาวบ้านอพยพมาจากอุบลราชธานี
พ่อใหญ่เพชร พามายู่	ผู้นำมาอยู่ชื่อ พ่อใหญ่เพชร
อาสีพ เอ็ดไฮ เอ็ดนา ปูกผัก	อาสีพ ทานา ทำไร่ ปูกผัก
ทำสวนกล้วย	ทำสวนกล้วย
เป็นบ้านเก่าปีโบสถ์โบราณ	เป็นบ้านเก่า มีโบสถ์โบราณ รื้อสร้าง
ชื่อเอ็ดใหม่	ใหม่

วิทยากรให้ความรู้ที่เรียกว่าบ้านโคก เพราะตั้งอยู่บนที่สูง
ชาวบ้านโคก อพยพมาจากบ้านโนนทราย จังหวัดอุบลราชธานี โดยขุนเพชร
และนางเสน เป็นผู้นำมา เมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว
บ้านนี้มีร่องรอยว่าเป็นบ้านเก่าแก่ เพราะมีหนองสะจิงและมีโบสถ์เก่า

ตอน, บ้าน

บ้านหนองตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของบ้านสำราญ มีจำนวนบ้าน
227 หลังคาเรือน ประชากร 1,785 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโพธิ์ศรี เป็น
พัทธสีมา พระอธิการอ่อน วิจิตรโต

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านโนนท่อน เป็นโรงเรียนระดับ
ประถมศึกษาตอนปลาย² กำนันตำบลสำราญ ประจำอยู่ที่บ้านท่อน ชื่อนายดิน
เหล่าสุวรรณ

นายสังข์ นาคประเวศน์ อายุ 53 ปี คหบดีบ้านท่อน เจ้าเรือนหมู่บ้าน
เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2519

เอานามมาแตกท่อน	ตั้งชื่อบ้านจากไม้ท่อน *
ชาวบ้านมาแต่อำเภอยะโฮง	ชาวบ้านอพยพมาจากอำเภอยะโฮง
กะอำเภอยะโฮงขอนแก่น	จังหวัดอุบลราชธานี กับอำเภอยะโฮงขอนแก่น
ผู้นำมาอยู่ ปีนายบุญ บุตรจันทร์	ผู้นำอพยพ มีนายบุญ บุตรจันทร์

¹เจ้าคณะอำเภอยะโฮงขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอยะโฮงขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* ภาคกลางเรียก ถ่อน หรือต่งถ่อน ภาคเหนือเรียก ส่าน
เป็นต้นไม้ขนาดกลาง เนื้อไม้สีน้ำตาล ถึงน้ำตาลแก่ ปีเสี้ยนอ่อนหรือแก่สลับ
เนื้อหยาบ เหนียว แข็งแรงทนทาน เลื่อยไสกบคมได้ง่าย จัก ชักเงาได้ดี
ใช้ในการก่อสร้างต่าง ๆ ทำเครื่องแกะสลัก เครื่องมือกลสิกรรม เครื่องเรือน
(ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 13-14)

มาแต่อุบล นายอัคร จาริส จาก
สารคาม นายทอง เทิดไทย
จากขอนแก่น

อายุบ้านจัก 180 ปี

นายคำ เหล่าสุวรรณ อายุ 70 ปี เกิดที่บ้านทอน เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
20 กุมภาพันธ์ 2519

เดิมเ็นบ้านโนนทอน เพราะ
เป็นโนนป่าทอน ปะตูบ้านช้อยก็ทำ
จากแก่นกกทอน

เกี่ยวนี้กกทอนกะหาย
เหมิกแล้ว

ชาวบ้านมาแต่อุบล ขอนแก่น

ตั้งบ้านมาได้ 100 กว่าปี
อาชีพ เลี้ยงไก่ เลี้ยงนา

มาจากอุบลราชธานี นายอัคร จาริส
จากมหาสารคาม และนายทอง เทิดไทย
จากขอนแก่น

อายุหมู่บ้านประมาณ 180 ปี

เดิมเรียกบ้านโนนทอน เพราะเป็น
โนนป่าทอน ปะตูบ้านนม (ขี้) ทำจากแก่น
ของไม้ทอน

ปัจจุบันต้นทอนหมดไปแล้ว

ชาวบ้านอพยพมาจากอุบลราชธานี
กับในเมืองขอนแก่น

อายุบ้าน 100 กว่าปี
อาชีพ ทำไร่ ทำนา

วิทยากร ให้ข้อมูลว่า บ้านโนนกับบ้านทอน แต่ก่อนรวมกันเรียกว่า
บ้านโนนทอน เพราะมีลักษณะเป็นเนิน และมีไม้ทอนมาก

ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี มหาสารคาม ขอนแก่น ผู้นำมาอยู่
คือ นายบุญ บุตรจันทร์ นายอัคร จาริส และนายทอง เทิดไทย
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

นางาม, บ้าน

บ้านนางามตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านโคก มีจำนวนบ้าน 85 หลังคาเรือน
ประชากร 795 หลังคาเรือน¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายวงษ์ ทานูรณ

นายคำ เหล่าสุวรรณ อายุ 70 ปี วิทยากรตำบลสำราญ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2519

เดิมเจื่อนนามโคกนางาม
ต่อมาแยกเป็น 2 บ้าน
บ้านนี้เฝ้าคนาไค้ก็จึงเอน

เดิมเรียกบ้านโคกนางาม
ต่อมาแยกเป็น 2 หมู่บ้าน
ทำนาไค้ก็ จึงเรียกบ้านนางาม

๑

นางาม

ชาวบ้านมาแต่สี่ฐาน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านสี่ฐาน

กะอบล

จังหวัดขอนแก่น และจากจังหวัดอุบลราชธานี

พ่อใหญ่ลาด มาแต่อุบล

พ่อใหญ่ลาด พามาจากอุบลราชธานี

อายุบ้านจัก 100 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

นายวงษ์ ทานูรณ อายุ 45 ปี ผู้ใหญ่บ้านนางาม เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
17 กุมภาพันธ์ 2519

บ้านนี้มีลำห้วยใหญ่ผ่านบ้าน

บ้านนี้มีลำห้วยใหญ่ ไหลผ่านหมู่บ้าน

มีสภาพนาดี เป็นพื้นที่ราบเรียบ

ประกอบด้วยหนองนาเป็นที่ราบ มีฝายน้ำล้น

บันฝายขึ้น น้ำออกไค้ สะดวกก็

ทำนาไค้ผลก็ จึงเรียกบ้านนางาม

จึงไค้ไสนามบ้าน นางามแต่ต้น

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

ชาวบ้านออกมาแต่สี่ฐาน

และอุบล

พ่อใหญ่ลาต บุญเฮียง
พ่อใหญ่คำ พ่อใหญ่สีทา พามาตั้ง มา
แต่อุบล

อายุบ้านจัก 100 กว่าปี

ชาวบ้านอพยพ มาจากบ้านสี่ฐานและ

จังหวัดอุบลราชธานี

พ่อใหญ่ลาต บุญเฮียง พ่อใหญ่คำ
พ่อใหญ่สีทา นำมาตั้งหมู่บ้าน มาจากอุบล
ราชธานี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปีเศษ

วิทยากรให้ความรู้แตกต่างกัน ท่านหนึ่งว่ามาจากบ้านโลกนางาม อีกท่าน
หนึ่งว่ามาจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นนา

ชาวบ้านนางาม มาจากบ้านสี่ฐาน และจากจังหวัดอุบลราชธานี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

นาเพียง, บ้าน

บ้านนาเพียง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านสำราญ มีจำนวนบ้าน
54 หลังคาเรือน ประชากร 513 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดชัยสิทธิ์
เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการนาค เทษมโม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน
ชื่อโรงเรียนบ้านนาเพียง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

นายคำภา มุลวงษา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายคำภา มุลวงษา อายุ 30 ปี ผู้ใหญ่บ้านนาเพียง เจ้าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

ที่ไ้เ็นนาเพียง เพราะพื้นที่
นาเสมอกับหมู่บ้าน
แต่ไ้เ็นบ้านชอนอีคา
มีชอนไม้ไ้เ็นลุ่มชว่มลำน้ำพอง มีนาง
กาทาย ไ้เ็นลุ่มค่างชอนไม้
ชาวบ้านมาแต่บ้านหนองแปน
อุบล

ที่เรียกบ้านนาเพียง เพราะพื้นที่
นาเสมอกับหมู่บ้าน
แต่ก่อนเรียกบ้านชอนอีคา เพราะ
มีชอนไม้ไ้เ็นลุ่มชว่มลำน้ำพอง ต่อมานาง
กาทาย ไ้เ็นลุ่มค่างที่ชอนไม้
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านหนองแปน
จังหวัดอุบลราชธานี

นายภู รัตนวงศ์ริ อายุ 68 ปี วิทยากรบ้านสำราญ เจ้าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

เดิมไ้เ็นบ้านลิ่งสอง
เพราะลิ่งหลาย ลิ่งสองเบ็งมันยูใน
ป่าลิ่ง

เดิมเรียกบ้านลิ่งสอง* เพราะมีลิ่งมาก
เมื่อเข้าไปลิ่งจะมองดู

มาเปี่ยนสภาพใหม่ นาคี
นาสาบคี่ ไ้เ็นบ้านนาเพียง
ชาวบ้านเขาแต่อุบล
อายุบ้านจัก 100 ปี
อาชีพ ไ้เ็นไ้เ็น ไ้เ็นค่นา

ก่อนลิ่งขณะเปี่ยนไป เป็นบ้านที่
นารามเรียบ จึงเรียกบ้านนาเพียง
ชาวบ้านมาจากอุบลราชธานี
อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี
อาชีพ ทำไร่ ทำนา

* "ลิ่ง" หมายถึงมุงบอง จ้องดูใกล้ ๆ "ลิ่งเบ็ง" หมายถึง เข้มเขี่ยม
หรือดู (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 397)

วิทยากรให้ชื่อเดิมของบ้านนาเพียง แตกต่างกัน ท่านหนึ่งว่า ชื่อบ้าน "ขอนแก่น" อีกท่านหนึ่งว่า "บ้านสิงสอง" ซึ่งทั้งสองชื่อมีที่มาทั้งสิ้น บ้านนาเพียงเป็นชื่อใหม่ หมายถึงลักษณะภูมิประเทศ ที่เป็นที่ราบเรียบ อายุหมู่บ้าน ประมาณ 100 ปี นางเสน จันทวง เป็นผู้นำอพยพ มาจากจังหวัดอุบลราชธานี

โนน, บ้าน

บ้านโนน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านทอน มีจำนวนบ้าน 134 หลังคาเรือน ประชากร 1,250 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีแก้ว เป็นสำนักสงฆ์ เจ้าอธิการทองแดง พรหมวโร เป็นเจ้าอาวาส² นายชน ดุษฎา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายนวล กงลา อายุ 62 ปี เกิดที่บ้านทรายมูล อยู่ในหมู่บ้านโนน 37 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2519

เอานิมิตรจากดินเป็นโนนสูง	ที่เรียกว่าบ้านโนนเพราะมีลักษณะ
จึงเ็นบ้านโนน	เป็นเนินดินสูง
ชาวบ้านส่วนใหญ่มาก่ออุบล	ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากอุบล
	ราชธานี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

พ่อโกลก สมบัติร เป็นผู้นำ
มาตั้งบ้าน มาจากโนนก่อ อุดม
มาตั้งจัก 170 ปี

พ่อเฒ่าโกลก สมบัติร เป็นผู้พามา
ตั้งบ้าน มาจากบ้านโนนก่อ อุดมราชธานี
อายุหมู่บ้านประมาณ 170 ปี

นายกูย โนนพิลา อายุ 70 ปี เกิดที่บ้านโนน เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
20 กุมภาพันธ์ 2519

ลักษณะบ้านเป็นโนนสูง
สวยงาม เป็นชื่อเดิม
อยู่ติดกับบ้านทอน ใต้โรงเรียน
เดียวกัน

ลักษณะบ้านเป็นเนินสูง สวยงาม
ชื่อบ้านโนนเป็นชื่อเดิม
บ้านโนนอยู่ใกล้บ้านทอน ใต้
โรงเรียนเดียวกัน

อายุบ้านจัก 100 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

อาชีพ เลี้ยงไก่ เลี้ยงนา

อาชีพ ทำไร่ ทำนา

วิทยากรให้ความรู้ที่บ้านโนน เป็นชื่อเดิม หมายถึงลักษณะที่ตั้งบ้าน
เป็นที่สูง ชาวบ้านอพยพมาจากจังหวัดอุดรราชธานี นายโกลก สมบัติร เป็นผู้นำมา
ตั้งหมู่บ้าน เมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว

บ้านโนนอยู่ติดกับบ้านทอนเข้าทางเดียวกัน

โนนเต้, บ้าน

บ้านโนนเต้ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านสำราญ มีจำนวนบ้าน 58
หลังคาเรือน ประชากร 590 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดจอมศรี

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้าน ในอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

เป็นสำนักสงฆ์ พระชม สุปญโญ เป็นเจ้าอาวาส¹ โรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อ
โรงเรียนบ้านโนนแค เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น² นายคำภา สิมสา
เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายคำภา สิมสา อายุ 43 ปี ผู้ใหญ่บ้านโนนแค เกิดบ้านหนองหลุม
เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2519

ที่เอ็นโนนแค เพราะมีโนน	ที่เรียกโนนแค เพราะมีโนนและ
กะมิกกแต่หลาย	มีต้นแค *

เดิมเอ็นบ้านบักคอน เพราะ	แต่ก่อนเรียกบ้านบักคอน เพราะ
ควายคอนตายในโนนบ้าน	ควายคอนมาตายที่โนนบ้าน
ชาวบ้านมาแต่สำราญ	ชาวบ้านย้ายมาจากบ้านสำราญ
พ่อใหญ่คั่ง พ่อใหญ่หมา พามู	พ่อใหญ่คั่ง พ่อใหญ่หมา พามาตั้ง
มายุ	หมู่บ้าน

อายุบ้านจัก 60 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

นายภู รัตนดวงศรี อายุ 68 ปี วิทยากร ตำบลสำราญ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

¹เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น ราชสีห์วัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6;

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 4.

* ไม่นับต้นเนื้อแข็งชนิดหนึ่ง หรือไม้มะค่าแค (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 185)

เดิมเอนบ้านบักคอน

บักคอนหมายถึงควายเผือก

ควายตาย

ที่เอนโนนแต่ เพราะมีโนน

มีป่าแคอยู่หน้า เป็นกองดินแดง ๆ

บ่เป็นป่าทึบ

ชาวบ้านมาแต่สำราญ

อายุบ้านจัก 50 - 60 ปี

อาชีพ ไร่ไถ่ ไร่คั่ว

เดิมเขาเรียกบ้านบักคอน

บักคอนหมายถึง ควายเผือก

ควายมันมาตาย

ที่เรียกโนนแต่ เพราะเป็นเนิน

มีป่าแต่ มีดงเป็นดินแดง ๆ ไม่เป็นป่าทึบ

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านสำราญ

อายุหมู่บ้านประมาณ 50-60 ปี

อาชีพ ทำไร่ ทำนา

วิทยากร ให้ข้อมูลว่าบ้านโนนแต่ มีสภาพบ้านเป็นโนน และมีต้นมะค่าแต่
อยู่มาก บ้านนี้เดิมชื่อบ้านบักคอน หมายถึงควายเผือกมาตาย

ชาวบ้านโนนแต่ มาจากบ้านสำราญ โดยการนำของนายคง นายหมา

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

บึงแก บ้าน

บ้านบึงแก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านสำราญ มีจำนวน
บ้าน 110 หลังคาเรือน ประชากร 1,060 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัด
ทรายบึง เป็นพัทธสีมา พระอธิการบุญเพ็ง ฐานธมฺโม เป็นเจ้าอาวาส²

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านบึงแก เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น¹
นายสังข์ โสภาก เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายพินทา นางงสี อายุ 84 ปี เกิดที่บ้านบึงแก เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2519

เป็นบึงใหญ่ อยู่ริมหนอง
เคียวนี้ขึ้นเขิน เอาชื่อมาแต่หนอง
นั้นแล้ว นึกแก่อ้อมหนอง จึงเดิน
บึงแก

บึงแกกว้างกว่าหนองเบญ
เป็นบึงต่อกันหลาย
ทำนาลงไปบึง
ชาวบ้านมาแต่อุบล
ตั้งมาจัก 80-90 ปี
เฮ็ดนา เฮ็ดมัน ป่อเล็ก
ไปหลายเพราะราคาไม่ดี มันสำปะหลัง
นิยมกันมาก ปูกุ้งหน้าแล้ง หน้าฝน

เป็นหนองบึงใหญ่ ปัจจุบันขึ้นเขิน
ไปมาก ที่บึงนี้มีต้นสะแก * ล้อมรอบบึง
จึงเรียกบึงแก

บึงแกใหญ่กว่าหนองเบญ เป็นบึง
หลาย ๆ บึงต่อกัน
ชาวนาได้ทำนาลงไปบึงที่ขึ้นเขิน
ชาวบ้านอพยพมาจากอุบล ราชธานี
อายุบ้านประมาณ 80-90 ปี
อาชีพ ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง
เลิกปลูกป่อไปมาก เพราะราคาไม่ดี
ปลูกมันสำปะหลังทั้งหน้าฝน หน้าแล้ง

¹ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบโตขนาดใบทองหลาง เป็นไม้ขึ้น
ตามป่าราบทั่ว ๆ ไป ทุกภาคทุกตำบลในประเทศไทย เมล็ดใช้คั้นเป็นยาถ่ายไส้เดือน
(ไม้เทศเมืองไทย หน้า 511-512)

นายมานพ หล้าจันทร์กา อายุ 51 ปี เป็นครูบ้านบึงแก เกือบบ้าน
โนนทัน อยู่ในบ้านบึงแก 29 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2519

เอานามมาแต่บึง มีกกแก	เอาชื่อมาจากบึง มีต้นสะแกขึ้น
หลาย อ้อมบึงเป็นทิวแถว	รอบบึง เป็นทิวแถว
เดี๋ยวนี้มีกกแก	ปัจจุบันไม่มีต้นสะแกเหลืออยู่
คนมาแต่บ้านค้อวัง ฟ้ายาค	ชาวบ้านมาจากบ้านค้อวัง อำเภอด
อุบล	มหาชนะชัย *

นายลี นายโจ หลวงนาย	นายลี นายโจ หลวงนายจันทร์
จันทร์ พานมา	เป็นผู้นำอพยพมา
ตั้งบ้านมาจัก 90 ปี	อายุหมู่บ้านประมาณ 90 ปี
มีน้ำโจ๊กริมพอง แต่โคน	มีน้ำ โจ๊ก** ริมแม่น้ำเอง
ชาวบ้านใช้น้ำโจ๊ก กินแทนน้ำล้าง	ชาวบ้านกินน้ำ โจ๊กนี้แทนน้ำบ่อ
อาชีฟ เอ็ดนา เอ็ดมัน	อาชีฟ ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านบึงแก เอาชื่อมาจากต้นสะแกที่ขึ้นอยู่
รอบบึง
ชาวบ้านบึงแกอพยพมาจากบ้านค้อวัง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
ภายใต้การนำของนายลี นายโจ หลวงนายจันทร์
อายุหมู่บ้านประมาณ 90 ปี

* ปัจจุบันเป็นอำเภอขึ้นกับจังหวัดยโสธร (อ.ส.ท. ปีที่ 12 ฉบับที่ 11
หน้า 34)

** เสียงดังอย่างนั้น เช่นน้ำไหลแรงออกจากรางหรือท่อ = โจ๊ก ถ้าไหล
เป็นห่วง ๆ ว่าโจ๊ก ๆ หรือจ๊าก ๆ (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 129)

ปลาเชียม, บ้าน

บ้านปลาเชียมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านสำราญ มีจำนวนบ้าน 57 หลังคาเรือน ประชากร 610 คน¹ ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายมา ศิริยานนท์

นายสุรินทร์ อนุสุริยา อายุ 32 ปี ศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เกิดที่บ้านปลาเชียม เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

เดิมถิ่นปลูกปลาเชียม

เดิมเรียกกุค * ปลาเชียม

ปลาเชียม เป็นพวกปลา

ปลาเชียมเป็นพวกปลาเนื้ออ่อน

เนื้ออ่อน

ในบ้านมีหนอง ๆ เกียว
กว้างจัก 10 เมตร ยาวตลอดหมู่บ้าน
มีป่าหลาย

ในหมู่บ้านมีหนอง ๆ เกียว กว้าง
10 เมตรยาวตลอดหมู่บ้าน มีปลามาก

ชาวบ้านมาแต่ขอนแก่น

ชาวบ้านอพยพมาจากในตัวเมือง
ขอนแก่น

อายุจัก 100 ปี

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

นายสิทธิ บุญสิน อายุ 24 ปี เกิดที่บ้านปลาเชียม เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2519

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

* ลำน้ำที่มีลักษณะยาวเหมือนห้วย หรือคลองขาคเป็นท่ง โดยที่ข้างต้น
ข้างปลายต้นขึ้นหรือต้น (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 37)

เอานามบ้านมาแต่หนอง
ปลาเชียม เพราะปลาเชียมมีอยู่หลาย
ชาวบ้านมาแต่บ้านพระลับ
เมืองเก่าขอนแก่น
เช่าสมนา มาจากบ้าน

พระอัม

อายุบ้านจัก 150 ปี

ชื่อหมู่บ้านได้มาจากหนองปลาเชียม*
เพราะมีปลาเชียมมาก
ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระลับ
เมืองเก่าขอนแก่น
พ่อเช่าสมนา เป็นผู้นำชาวบ้าน
มาจากบ้านพระลับ

อายุหมู่บ้านประมาณ 150 ปี

จากการสอบถามวิทยากร ได้ความรู้ว่าบ้านปลาเชียม เาชื่อมาจากหนอง
ปลาเชียม ซึ่งคำว่าปลาเชียม หมายถึงปลาเนื้ออ่อน

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านพระลับ อำเภอมืองขอนแก่น ผู้นำมาคือนายสมนา
อายุหมู่บ้านประมาณ 150 ปี

เพี้ยฟาน, บ้าน

บ้านเพี้ยฟานตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านสำราญ มีจำนวนบ้าน 85
หลังคาเรือน ประชากร 745 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโนนราศรี เป็นพัทธสีมา
พระอธิการเปรี้ยว ปญฺญโร เป็นเจ้าอาวาส² นายกรม ศรีนาเพียง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

* ปลาเชียม เป็นปลาเนื้ออ่อน (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 149)

¹พัฒนาการอำเภอมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²เจ้าคณะอำเภอมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

นายกรม ศรีนาเพียง อายุ 56 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้านเพี้ยฟาน เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

มีเพี้ยฟานแตกใส่บริเวณนั้น

มีต้นเพี้ยฟาน * แพร่หลาย

ในบริเวณนั้น

ชาวบ้านพระลับ พามาตั้ง

ชาวบ้านพระลับอพยพมาตั้ง

พ่อหลวงพิพิธ พ่อใหญ่มน

พ่อหลวงพิพิธ พ่อใหญ่มน

พามาอยู่

เป็นผู้นำชาวบ้านมาอยู่

ตั้งบ้านมาจก 160 ปี

ตั้งหมู่บ้านมาได้ประมาณ 160 ปี

เฮ็ดไฮ เฮ็ดนา

ชาวบ้านมีอาชีพทำไร่ ทำนา

นายคำ เหล่าสุวรรณ อายุ 70 ปี วิทยากรตำบลสำราญ เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2519

บ้านเพี้ยฟาน คือมันเป็นป่า

บ้านเพี้ยฟาน เอาชื่อมาจากป่า

เพี้ยฟาน มีลักษณะเป็นอุ่ม ขึ้นเป็น

เพี้ยฟาน มีลักษณะเป็นพุ่ม เป็นต้นไม้ใหญ่

กกไม้ใหญ่คายจำปีจำปา ขึ้นตามโลก

คล้ายจำปี จำปา ขึ้นตามที่สูง ที่ลุ่ม มีดอกหอม

ตามหลุม ดอกหอมใช้เป็นยาต้ม

ใช้เป็นยาต้ม

เกี้ยวนี้สูญพันธุ์ หมิกแล้ว

เพี้ยฟานหมดไปจากหมู่บ้าน แล้ว

ชาวบ้านมาแต่ในเมือง

ชาวบ้านมาจากในเมืองขอนแก่น

ขอนแก่น

ตั้งมาจก 100 ปีแล้ว

ตั้งบ้านมาประมาณ 100 ปีเศษ

* ชื่อพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งมีรสขม ใบคล้ายใบมะไฟ (พจนานุกรมภาคอีสาน-
ภาคกลาง หน้า 295)

อาชีพรู้จักชื่อ เชื้อคนา

อาชีพรู้ทำไร ทำนา

วิทยากรให้ความรู้ที่บ้านเพี้ยพาน เอาชื่อมาจากต้นเพี้ยพานซึ่งเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง ไซ้คอกทำยา

ชาวบ้านเพี้ยพาน อพยพมาจากบ้านพระดัด อำเภอเมืองขอนแก่น ภายใต้การนำของหลวงพิพิธ และนายมน

อายุหมู่บ้านประมาณ 100 ปี

สำราญ, บ้าน

บ้านสำราญตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านเพี้ยพาน มีจำนวนบ้าน 132 หลังคาเรือน ประชากร 1,360 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดโนนศิลา เป็นพัทธสีมา พระอธิการขุน เขมวิโก เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนบ้านสำราญ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย³ มีสถานีนอนมาลัย 1 แห่ง ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายเพ็ง ต่อมทอง

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

นายภู รัตนวงศ์ อายุ 68 ปี เกิดที่บ้านสำราญ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

เอามาแต่คำว่าสามลาน
ลานถือลานเข้าของชาวนา ต่อมา
เปลี่ยนเป็นสำราญ

ตอนอายุ 6-7 ปี บ้านใหญ่
คือบ้านท่ม บ้านสำราญ บ้านขาม
มีเส้นทางติดต่อถึงกัน นอกนั้นเป็นป่าดง
พงไม่เหมิค

คนบ้านท่ม พามาตั้ง
อายุบ้านจัก 300 ปี
มีของเก่าคืออาฮักบ้าน

กะพระธาตุ

นายเพ็ง ต่อมทอง อายุ 46 ปี ผู้ใหญ่บ้านสำราญ เกิดที่หมู่บ้านนี้
เล่าเรื่องหมู่บ้าน เมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2519

บ้านสำราญ แต่ประวัติ
โบราณมา นำน้มน้ำมาก พอทีเวลา
เกี่ยวเข้าน้ำมาก ก็เลยย้ายลานเข้า
ย้ายเป็นสามลาน

ต่อมาเปลี่ยนเป็นสำราญ

เอามาจากคำว่าสามลาน ลานคือ
ลานข้าวของชาวนา ต่อมาเปลี่ยนเป็นสำราญ

ตอนอายุ 6-7 ปี บ้านใหญ่ ๆ คือ
บ้านสำราญ บ้านขาม บ้านท่ม มีเส้นทาง
เดินถึงกัน นอกจากนั้นเป็นป่าดงทั้งหมด

ชาวบ้านท่ม อพยพมาอยู่บ้านนี้
อายุหมู่บ้านประมาณ 300 ปี
ของเก่าแก่ของหมู่บ้านคือ

ศาลพระภูมิ และพระธาตุ

สมัยก่อนพอถึงฤดูเกี่ยวข้าวน้ำจะท่วม
ลานข้าวของชาวบ้าน จึงต้องย้ายลานข้าว
ถึงสามครั้ง จึงเรียกสามลาน

ต่อมาเปลี่ยนเป็นสำราญ

* เจริญบรรจงระบุคนที่เฒ่าแล้ว (พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 212)

คนมาแต่บ้านทม

ชาวบ้านมาจากบ้านทม

หลวงเจริญ กะขุนสำราญ
ต่อมาเป็นกำนัน มาแต่บ้านทมก่อน
ตั้งบ้านจัก 300 ปี
เฮ็ดนา ค้าขายผัก

หลวงเจริญ กับขุนสำราญ ซึ่งต่อมา
เป็นกำนัน อพยพมาจากบ้านทม ก่อนผู้อื่น
อายุหมู่บ้านประมาณ 300 ปี
อาชีพ ทำนา ค้าขายผัก

วิทยากรให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านสำราญ เดิมชื่อบ้านสามลาน เนื่องจาก
ภูมิประเทศแถบนี้มีแม่น้ำพองไหลผ่าน ในฤดูเก็บเกี่ยว น้ำจะท่วมลานข้าวต้องย้าย
ลานข้าวถึง 3 ครั้ง จึงเรียกว่าสามลาน ต่อมาได้สร้างเขื่อนอุบลรัตน์ จึงไม่ท่วม
ดังแต่ก่อน ชาวบ้านมีความสุขขึ้น จึงเปลี่ยนเป็นสำราญ

บ้านสำราญเป็นบ้านเก่า เช่นเดียวกับบ้านทม และบ้านขาม ตั้งมาได้
ประมาณ 300 ปี โดยการนำของหลวงเจริญ กับขุนสำราญ ซึ่งเป็นชาวบ้านทม

หนองคำ, บ้าน

บ้านหนองคำ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านนางาม มีจำนวนบ้าน 168
หลังคาเรือน ประชากร 1,570 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดศรีสะอาด เป็น
พัทธสีมา พระอธิการบุญชม บริสุทโธ เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน
ชื่อโรงเรียนบ้านหนองคำ

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอ
เมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น¹ นายหนูแดง นามชา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นางรุ่น ชูศรี อายุ 57 ปี เกิดที่บ้านหนองคำ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองมีกกคำหลาย	มีหนองน้ำ มีต้นมะค่าโมง * มาก
ชาวอำเภอฟ้าหยาด พามา	ชาวอำเภอฟ้าหยาด ปัจจุบันอำเภอ
ตั้งบ้าน	มหาชนะชัย พามาตั้งหมู่บ้าน
เช่าไถ มาก่อนหมู่บ้าน	ผู้เช่าไถเป็นผู้นำชาวบ้านมา
ตั้งมาจึก 210 ปี	อายุหมู่บ้านประมาณ 210 ปี
เอ็ดไฮ เอ็ดนา	อาชีพ ทำนา ทำไร่

นายเวียง สิงห์มพูน อายุ 63 ปี เกิดบ้านหนองคำ เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ
18 กุมภาพันธ์ 2519

มีหนองทางตะวันออกของ	มีหนองน้ำทางตะวันออกของหมู่บ้าน
บ้าน ตั้งนามหนองคำ คือมันมีป่าคำยู	เรียกว่าหนองคำ เพราะมีต้นมะค่าโมงอยู่มาก
กกคำเป็นลำคำย ๆ ลำม่อน ไช	ลำต้นคล้ายกับต้นหม่อนแต่สูงกว่า ไชเป็ลือก
เปี้ยกทำสาค เอามาทำไฟพญ่า	ทำเลื่อ (ซึ่งเลื่อที่รองนั่ง) เอามาทำแปก
เอ็ดหลังคา	เป็นเฝ้าบ้าน ไชมุงหลังคา
เคียนนี้บ่เหลี่ยกกคำ เพราะ	ปัจจุบันไม่เหลือต้นคำ เพราะเอาไป
ถากถาง ไชประโยชน์	ใช้ประโยชน์

¹ ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเลียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ เนื้อไม้สีน้ำตาลอมเหลืองอ่อนถึงแก่ เป็นไม้ที่ให้น้ำมันลวดลาย และราคาสูง (ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 7-8)

พ่อใหญ่ไผ่พามาตั้งบ้าน
มาแต่อุบล

ตั้งมาจัก 200 ปี

ผู้มาตั้งบ้านชื่อพ่อใหญ่ไผ่
มาจากอุบลราชธานี

อายุบ้านประมาณ 200 ปี

วิทยากรให้ความรู้ตรงกันว่า บ้านหนองคำ เอาชื่อมาจากหนองในหมู่บ้าน
และต้นมะค่าโมงซึ่งขึ้นอยู่ริมหนอง

ชาวบ้านหนองคำอพยพมาจากอุบลราชธานี

อายุหมู่บ้านประมาณ 200 ปี

หนองน้ำเกลี้ยง, บ้าน

บ้านหนองน้ำเกลี้ยง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านสำราญ มีจำนวนบ้าน
55 หลังคาเรือน ประชากร 524 คน¹ โรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้าน
หนองน้ำเกลี้ยง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น² นายทองมา แผลยัง
เป็นผู้ใหญ่บ้าน หนองน้ำเกลี้ยง *

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง หน้า 221 ให้ความหมายว่าต้นน้ำเกลี้ยง
คือต้นรัก สำหรับลักษณะและประโยชน์ของต้นน้ำเกลี้ยง หนังสือเรื่อง ไม้เทศเมืองไทย
หน้า 475-476 กล่าวว่า เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มีประปรายตาม
ภาคเหนือ และภาคอีสาน ราก ใบ ยาง มีพิษมาก ชาวชนบทไม่ยอมเข้าในร่มไม้
จะทำให้เนื้อตัวเป็นเมือกคันคัน แต่คนที่ไม่แพ้ไม่เป็นอันตราย มีประโยชน์ในค่าน
สมุนไพรเมือกใช้แก้ปากเปื่อย เปลือกเป็นยาบำรุงกำลัง รักษาโรคเรื้อน ยางเป็นยา
ถ่ายอย่างแรง และแก้ท้องเสีย

นายทองมา เหลียง อายุ 50 ปี เกิดที่บ้านโนนแค อยู่ในหมู่บ้าน
หนองน้ำเกลี้ยง 20 ปี เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2519

เอานามมาแต่หนอง กะกก
น้ำเกลี้ยง อ้อมหนองหิน
คนบ้านไถ่นา กะบ้านสำราญ
พามาตั้ง

พ่อใหญ่คำ กนซื่อ พ่อใหญ่อิน
เพี้ยจันทร์ พ่อใหญ่วร นามสอน มาแต่
สำราญทั้งหมัด

ตั้งมาจัก 60 ปี

ตั้งชื่อหมู่บ้านจากหนองน้ำ และต้นน้ำ
เกลี้ยงที่อยู่ริมหนอง

ชาวบ้านไถ่นา และบ้านสำราญอพยพ
มาอยู่

ผู้มาตั้งหมู่บ้าน มีพ่อใหญ่คำ กนซื่อ
พ่อใหญ่อิน เพี้ยจันทร์ และพ่อใหญ่วร นามสอน
มาจากบ้านสำราญ

อายุหมู่บ้านประมาณ 60 ปี

นายสุรินทร์ อนุสุริยา อายุ 32 ปี ศึกษาระดับศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น เกิดที่บ้านหนองน้ำเกลี้ยง เล่าเรื่องหมู่บ้านเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

เอานามมาแต่หนองน้ำ
เกลี้ยง

กนกน้ำเกลี้ยง คือต้นรักที่
ถูกไม้ได้ เป็นต้นไม้ใหญ่ กายกกม่วงป่า
ใบเป็นขน ๆ เมื่อถูกชนกะยางชักัน
ในบ้านมีหนอง ๆ เคียว
กว้าง ยาว ๑ เส้น มีน้ำไปถึงมี น้ำแห้ง
เดือนห้า หนองนี้เคยมีป่าน้ำเกลี้ยงอ้อม
จึงเอ็นหนองน้ำเกลี้ยง

ชาวบ้านสำราญมาตั้งเฮียนอยู่
พ่อใหญ่คำ พ่อใหญ่อิน พา
มูมาอยู่

เอาชื่อบ้านมาจากชื่อหนองน้ำเกลี้ยง

ต้นน้ำเกลี้ยงคือต้นรักซึ่งถูกไม้ได้
เป็นต้นไม้ใหญ่ กล้ายต้นมะม่วงป่า ใบเป็นขน ๆ
เมื่อถูกชนกับยางจะคัน

ในหมู่บ้านนี้มีหนอง ๆ เคียวขนาดกว้าง
1 เส้น ยาว 1 เส้น เป็นหนองที่มีน้ำไม่
ตลอดปี ในเดือนเมษายน น้ำจะแห้ง หนอง
แห่งนี้เคยมีต้นรัก หรือน้ำเกลี้ยงขึ้นรอบ ๆ
จึงเรียกหนองน้ำเกลี้ยง

ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านสำราญ
ผู้นำชาวบ้านมาอยู่มี พ่อใหญ่คำ
พ่อใหญ่อิน

ตั้งบ้านไค้จัก 60 ปี
ชาวบ้านเอ็ดไฮ่ เอ็ดนา

หมู่บ้านแห่งนี้มีอายุ 60 ปี
อาชีพ ทำไร่ทำนา

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่า บ้านหนองน้ำเกลี้ยง เป็นชื่อดั้งเดิม ชื่อหมู่บ้าน
ได้มาจากชื่อต้นน้ำเกลี้ยง และหนองน้ำในหมู่บ้าน

ชาวบ้านหนองน้ำเกลี้ยงอพยพมาจากบ้านใกล้เคียง คือบ้านสำราญ และ
บ้านไค้เนา โดยการนำของนายคำ คนชื่อ นายอิน เพี้ยจันทร์ และนางวารี นามสอน
หมู่บ้านหนองน้ำเกลี้ยงมีอายุประมาณ 60 ปี

หนองเบญจ, บ้าน

บ้านหนองเบญจตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบลสำราญ มีจำนวนบ้าน 155
หลังคาเรือน ประชากร 1,189 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดราชบุรี เป็นสำนักสงฆ์
พระอธิการจันทร์ กุศลจิตโต เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียน
บ้านหนองเบญจ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น³ นายหวัค วงษาจันทร์
เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมือง
ขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัด ในเขต
อำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 6.

³ส่วนการศึกษาจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัดองค์
การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

นายผาย คียา อายุ 65 ปี เกิดที่บ้านหนองเบ็ญ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2519

เอาชื่อมาแต่ป่าเบ็ญ เป็น
คนอุมยังมีเล็กน้อย

หนองเบ็ญเดี๋ยวนี้มีสภาพ
เป็นนา แต่พอแต่แม่มาตั้ง มีคูใหญ่
บ้านหนองเบ็ญ มีป่าดื้อ ป่าหลาย
ต่อมาหนองก็อื่น คนเลยเอ็กโฮ
เอ็กนา เลยคักคักทั้ง ยังแต่เป็น
หนองสาธารณะ 37 เล่น ต่อจาก
นั้นเป็นไฮเป็นนาไปหมึกแล้ว

ชาวบ้านมาแต่อุบล
ขอนแก่น

อาชีพ เอ็กโฮ เอ็กนา

นายทุน วงศาจันทร์ อายุ 73 ปี เกิดที่บ้านหนองเบ็ญ เล่าเรื่อง
หมู่บ้านเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2519

เอาชื่อมาจากป่าเบ็ญ* ปัจจุบัน
ยังคงมีอยู่บ้าง

หนองเบ็ญในปัจจุบันเป็นนาไป
เป็นส่วนใหญ่ สมัยพ่อแม่พามาอยู่ บ้านหนอง
เบ็ญเป็นป่ารก ต่อมาหนองคันเขิน ชาวบ้าน
เลยมาทำไร่ทำนาริมหนอง เลยกันหนอง
เหลือเป็นหนองสาธารณะ 37 เส้น ต่อจาก
นั้นเป็นไร่เป็นนา

ชาวบ้านอพยพมาจากอุบลราชธานี
และขอนแก่น

อาชีพ ทำไร่ ทำนา

* ภาคกลางเรียกเบน เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ สูงชะลูด ขึ้นตามป่าสักและ
ป่าเบญจพรรณแล้ง ตามริมน้ำทั่วไป เว้นแต่ทางบักซี้ได้ เนื้อไม้สีเทาแกมน้ำตาล
เนื้อค่อนข้างละเอียด แข็งเหนียวมาก เจริญเติบโตช้า ใช้ทำค้ำเครื่องมือ
กระดาน และคานเกี่ยว ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย หน้า 20-21

มีกกเบ็ญอ้อมหนอง เอ็น

หนองเบ็ญ

คนมาแต่บ้านโนนทัน

ทิตบุตรดี กับแม่เนา

พามาตั้ง

ตั้งมาจัก 85 ปี

ชาวบ้านเอ็ดไฮ เอ็ดนา

มีต้นเบ็ญรอบหนอง จึงเรียก

หนองเบ็ญ

ชาวบ้านมาจากบ้านโนนทัน

ทิต * บุตรดี กับแม่เนาเนา

พามาอยู่

อายุหมู่บ้านประมาณ 85 ปี

อาชีพ ทำไร่ ทำนา

วิทยากรให้ความรู้ ว่า บ้านหนองเบ็ญ ได้ชื่อมาจากหนองสาธารณะของหมู่บ้าน และต้นเบ็ญหรือเบน ซึ่งมีอยู่ตามริมหนอง

ชาวบ้านหนองเบ็ญ อพยพมาจากบ้านโนนทัน และจากจังหวัดอุบลราชธานี นายบุตรดี กับนางเนา อพยพมาจากบ้านโนนทันเป็นพวกแรก

อายุหมู่บ้านประมาณ 85 ปี

อัมพวัน, บ้าน

บ้านอัมพวัน ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตำบลสำราญ มีจำนวนบ้าน 94 หลังคาเรือน ประชากร 765 คน¹ วัดประจำหมู่บ้านชื่อวัดวิจิตรนันทาราม เป็นสำนักสงฆ์ พระอธิการเพ็ง อุตฺตมฺโม เป็นเจ้าอาวาส² โรงเรียนในหมู่บ้าน

* เป็นคำเรียกผู้ที่สึกม จากพระ ที่เป็นเจ้าหัว สึกแล้วเรียกทิต มาจากคำว่า บัณฑิต (ไทยลาว-อีสาน หน้า 167)

¹พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 14.

²เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัด และเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น พ.ศ. 2518 หน้า 5.

ชื่อโรงเรียนบ้านอัมพวัน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น¹ นายเคื่อน
โพธิ์ออนตา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายเคื่อน โพธิ์ออนตา อายุ 52 ปี เกิดที่บ้านอัมพวัน เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

เดิมเ็นบ้านหัวโหม คือ
ที่ตั้งของบ้าน ไค่ยื่นออกไป หรือ
โหมออกไปในที่ลุ่ม มีรูปค่ายลูกหมากปัก
ต่อมาพระอาจารย์องค์หนึ่ง
เป็นเจ้าอาวาสวัด พิจารณาว่าชื่อ
เหมาะ จึงเปลี่ยนเป็นอัมพวัน เพราะ
มีกมั่งงูใหญ่ อยู่ในบ้าน ขนาดผ่า
ศูนย์กลาง 4 เมตร

พวกกันทร กะพากอบจ
พามาตั้ง
พ่อใหญ่ฝ่าย แก้วศิริ มาแต่
บ้านคอกม้า กันทร มาก่อน
ตั้งบ้านใน พ.ศ. 2461

นายบุญ รัตนทองศรี อายุ 68 ปี วิทยากรตำบลสำราญ เล่าเรื่องหมู่บ้าน
เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2519

แต่เดิมชื่อบ้านหัวโหม เพราะ
ที่ตั้ง ของบ้านยื่นออกไปในที่ลุ่มมีลักษณะ
เหมือนปักทอง
ต่อมาเจ้าอาวาสวัดพิจารณาว่า
โสภ รูปหนึ่ง เห็นว่าชื่อไม่เหมาะสม จึง
เปลี่ยนเป็น อัมพวัน * เนื่องจากมีกมั่งงู
ขนาดใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 4 เมตร
ต้นหนึ่งอยู่ในหมู่บ้าน

ชาวกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
กับชาวจังหวัดอุบลราชธานี อพยพมาตั้งหมู่บ้าน
พ่อใหญ่ฝ่าย แก้วศิริ มาจากบ้าน
กอกม้า จำเริญกันทรวิชัย มาอยู่เป็นคนแรก
บ้านนี้ตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2461
มีอายุได้ 58 ปี

¹ส่วนการศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 หน้า 3.

* อัมพวัน อัมพวา หมายถึงป่า หรือ สวนมะม่วง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2497 หน้า 1014)

แต่โคนเอนบ้านหัวใหม่
 เพราะเป็นใหม่ แหลมไปทางหนอง
 เหมือนหัวโน
 เปลี่ยนเป็นอัมพวันเพราะว่า
 มีกม่วงใหญ่ อยู่
 ชาวบ้านเขาแต่บ้านคอกม้า
 กันทรวิชัย มหาสารคาม
 อาชีพ เอ็กโฮ เอ็กนา

แต่ก่อนเรียกบ้านหัวใหม่ เพราะ
 เป็นใหม่ แหลมไปหาหนอง
 ปุคออกไปเหมือนหัวโน
 เปลี่ยนเป็นอัมพวัน เพราะมีคัน
 มะม่วงใหญ่อยู่
 ชาวบ้านอพยพมาจากบ้านคอกม้า
 อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
 อาชีพ ทำไร่ ทำนา

วิทยากรทั้งสอง ให้ข้อมูลตรงกันว่าบ้านอัมพวัน เดิมเรียกบ้านหัวใหม่ เพราะ
 มีลักษณะปุคออกไป เหมือนคนหัวโน หรือเหมือนลูกฟักทองที่เป็นตะปุ่มตะป่ำ
 ที่เรียกว่าบ้านอัมพวัน เพราะมีคันมะม่วงใหญ่พิเศษอยู่ที่หมู่บ้านนี้คันหนึ่ง
 ชาวบ้านอัมพวัน มาจากอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และ
 จากจังหวัดอุบลราชธานี ผู้นำมาตั้งหมู่บ้านคือนายฝ่าย แก้วศิริ
 บ้านอัมพวันตั้งเมื่อ พ.ศ. 2461 ขณะนี้มีอายุ 58 ปี

สรุปผลการศึกษา อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษา

ในการศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายหลักอยู่สองประการคือ ต้องการรวบรวมข้อมูลและแหล่งที่มาของประวัติของข้อตำบัลและหมู่บ้านในเขตอำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง คือ ต้องการจำแนกถึงที่มาของข้อหมู่บ้าน และตำบัล ตามที่กล่าวถึง ในประการแรก

วิธีการในการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล แบ่งตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1 รวบรวมข้อมูลทั่วไป ข้อมูลที่เกี่ยวกับอาณาเขตของหมู่บ้าน ตำบัล จำนวน-ครอบครัว วัดและโรงเรียน ในแต่ละหมู่บ้าน และตำบัล รวบรวมจากเอกสารของอำเภอมืองขอนแก่น แผนกปกครอง จังหวัดขอนแก่น เจ้าคณะอำเภอมืองขอนแก่น ส่วนการศึกษา จังหวัดขอนแก่น นอกจากนั้นได้ใช้แผนที่ของกรมพัฒนาที่ดิน หน่วยชลประทาน จังหวัดขอนแก่น ประกอบกับการสัมภาษณ์ นายอำเภอมืองขอนแก่น และพัฒนาการอำเภอมืองขอนแก่น

2 การเลือกวิทยากร ในการเลือกวิทยากรนั้น ได้รับการเสนอแนะจาก กำนันผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ครู และผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ทั้งนี้มีเกณฑ์ ในการเลือกวิทยากรดังนี้ คือ

2.1 เลือกหมู่บ้านละ 2 คน

2.2 เป็นผู้มีความรู้ และประสบการณ์สูง เช่น ถ้าเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสจะได้รับการพิจารณา

2.3 ถ้าเป็นไปได้ ควรเป็นบุคคลที่อยู่ในรุ่นแรก หรือ เกี่ยวข้องกับบุคคลในรุ่นแรกที่เคยพบปะเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน

3 รวบรวมข้อมูล

3.1 ออกสัมภาษณ์วิทยากรที่เลือกไว้แล้ว โดยการบันทึกเสียง

3.2 ถอดคำพูดของวิทยากรจากเครื่องบันทึกเสียง และแปลเป็นภาษาไทย

3.3 ค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อให้ข้อมูลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยอาศัยเอกสาร และ
สิ่งตีพิมพ์ประกอบ

4 การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 นำข้อมูลที่ได้นำมาเรียงตามลำดับอักษรโดยใช้ชื่อตำบลเป็นหลัก และ
ภายในแต่ละตำบลเรียงชื่อหมู่บ้านตามลำดับอักษรอีกทีหนึ่ง

4.2 จำแนกภูมิหลังของวิทยากร โดยจำแนกตามอายุ อาชีพ และวิธีการ
รับข้อมูล

4.3 จำแนกที่มาของชื่อตำบล และหมู่บ้านตามประเภทของที่มา

4.4 จำแนกภูมิสำเนา ขนาด และอายุของหมู่บ้าน

5 การรวบรวมหลักฐานประกอบรายงาน

5.1 ทำกัณฑ์อนุกรมภาษาไทยอีสาน ของจังหวัดขอนแก่น

5.2 ทำกรรมวิธีชื่อตำบลและหมู่บ้าน

5.3 ทำกรรมวิธีชื่อวิทยากร

5.4 ทำแผนที่ และภาพถ่ายประกอบเรื่อง

สรุปผลการศึกษากันควา

การศึกษาค้นคว้าประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้าน จำนวน 189 ชื่อ ในอำเภอเมือง
ขอนแก่น ได้ประวัติทั้งหมด 378 เรื่อง จากวิทยากร 277 คน เป็นชาย 238 คน
หญิง 39 คน วิทยากรมีอายุสูงสุด 111 ปี และต่ำสุด 24 ปี

ข้อมูลที่รวบรวมได้มีดังนี้

ก. เรื่องราวเกี่ยวกับวิทยากรในด้านอายุ อาชีพ และการรับข้อมูล วิทยา-
กรส่วนใหญ่ มีอายุอยู่ในช่วง 40 - 59 ปี (ร้อยละ 43.68) รองลงมาอายุ 60 - 79 ปี
(ร้อยละ 40.07) วิทยากรที่มีจำนวนน้อยที่สุดอยู่ในช่วงอายุ 100 - 119 ปี (ร้อยละ 1.08)
อาชีพของวิทยากรส่วนใหญ่เป็นชาวนา (ร้อยละ 43.68) อันถัดรองลง
ไปเป็นผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ 24.18) อาชีพที่น้อยที่สุด คือ แพทย์ประจำ-

ตำบล (ร้อยละ 0.36)

การรับข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69.31) รับทางมุขปาฐะ และอาศัยความจำ อันค้ำรองก็อยู่ในเหตุการณ์ตอนตั้งชื่อ (ร้อยละ 29.24) ส่วนการศึกษาค้นคว้ามีน้อยมาก (ร้อยละ 1.44)

ข. ชื่อของตำบล และหมู่บ้าน แยกตามประเภทที่มาตั้ง คือ ส่วนใหญ่ จะเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับพันธุ์ไม้ มีจำนวน 89 ชื่อใน 189 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 47.08 อันค้ำรองเกี่ยวกับลักษณะภูมิประเทศ (ร้อยละ 22.75) อันค้ำสามเกี่ยวกับชื่อสัตว์ (ร้อยละ 8.99) อันค้ำสุดท้ายเกี่ยวกับชื่อสิ่งอื่นๆ และชื่อเกี่ยวกับบุคคล มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ 2.12

ก. เรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

1 ภูมิสำเนาเดิมของหมู่บ้านต่างๆ จากการสัมภาษณ์จะเห็นว่าหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น มีภูมิสำเนาจากหมู่บ้านอื่น ส่วนใหญ่มาจากบริเวณใกล้เคียง คิดเป็นร้อยละ 69.31 อันค้ำรองลงไป มาจากจังหวัดอุดรธานี และมหาสารคาม นึ่งแต่ละแห่งคิดเป็นจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 9.52) มีอยู่ 2 หมู่บ้าน ที่ไม่สามารถหาภูมิสำเนาเดิมได้ เนื่องจากเป็นบ้านเก่าแก่มาก คือ บ้านเบ็ญจเก่า และบ้านทุ่ม

2 ขนาดและอายุของหมู่บ้าน

หมู่บ้านส่วนใหญ่ ในจังหวัดขอนแก่น มีขนาดเล็กไม่ถึง 100 หลังคาเรือน (ร้อยละ 41.26) อันค้ำรอง มีขนาด 100 - 199 หลังคาเรือน (ร้อยละ 33.86) ขนาด 200 - 299 หลังคาเรือนเป็นอันค้ำสาม (ร้อยละ 12.70) หมู่บ้านที่มีขนาดตั้งแต่ 600 หลังคาเรือนขึ้นไปมีจำนวนน้อยมาก คือ เพียง 5 หมู่บ้านเท่านั้น

หมู่บ้านส่วนใหญ่ (ร้อยละ 56.08) มีอายุต่ำกว่า 100 ปี อันค้ำรองลงมาเป็นหมู่บ้าน ในช่วง 100 - 199 ปี (ร้อยละ 35.44) หมู่บ้านที่มีอายุในช่วง 300 - 399 ปี มีเป็นจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 3.70

3 การเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน

หมู่บ้าน 34 แห่ง ในจำนวน 189 แห่ง เปลี่ยนชื่อใหม่ ซึ่งได้จำแนกสาเหตุการเปลี่ยนชื่อไว้ในภาคผนวกแล้ว การเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน ทำให้ยากแก่การศึกษาค้นคว้า เรื่องประวัติชื่อหมู่บ้าน ดังนั้นจึงได้พยายามศึกษาถึงชื่อเดิมด้วย

การอภิปรายผล

1 เนื้อหา

เกี่ยวกับประวัติของชื่อหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังึกษาได้ เพราะหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่นส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านที่มีอายุไม่ถึง 100 ปี รองลงมา อายุ 100 - 200 ปี จึงยังมีผู้เล่าสู่กันฟัง นอกจากนั้นมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับวิทยากร ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรง ทำให้ประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้าน มีน้ำหนักยิ่งขึ้น สำหรับการศึกษากันกว่า ที่มีไว้เป็นลายลักษณ์อักษรนับว่าเป็นสิ่งมีค่ามาก โดยเฉพาะประวัติบ้านสาวะดี ซึ่งทำการศึกษาย่างละเอียด โดยบอกภูมิหลังของวิทยากร ควรเป็นตัวอย่างของการรวบรวม ประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านเป็นอย่างดี แต่เป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง ว่าเอกสารประเภทนี้ มีผู้สนใจรวบรวมไว้น้อยมาก

2 วิทยากร

วิทยากรที่เป็นผู้รู้ในหมู่บ้าน นับเป็นจำนวนน้อย อย่างมากหมู่บ้านละ 2 - 3 คน บางหมู่บ้านไม่มีผู้รู้ จึงต้องใช้วิทยากรจากหมู่บ้านอื่น ส่วนใหญ่จะเป็นกำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งโดยอาชีพ จะต้องเกี่ยวข้องกับประวัติหมู่บ้าน

วิทยากรส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นชาวนา ฝึกเป็นจำนวนร้อยละ 43.68 อันคับสองคือผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วย ซึ่งรวมทั้งอดีตผู้ใหญ่บ้านด้วย (ร้อยละ 24.19) แพทย์ประจำตำบลมีเพียงร้อยละ 0.36 คน ทั้งนี้เพราะอาชีพนี้มีน้อย และไม่สนใจประวัติของตำบลและหมู่บ้าน

การใช้ภาษาของวิทยากร ส่วนใหญ่จะใช้คำในภาษากลางเพียงแต่ออกเสียงให้เพี้ยนไปเป็นภาษาถิ่น มีเพียงวิทยากรที่สูงอายุยังใช้ภาษาอีสานดั้งเดิม ซึ่งจะมีคุณค่าในการศึกษาภาษาถิ่นต่อไป

3 การถ่ายทอดข้อมูลของวิทยากร

ส่วนมากเป็นทางมุขปาฐะ (ร้อยละ 69.31) รองลงมา คืออยู่ในเหตุการณ์ตอนตั้งชื่อ หรือตั้งหมู่บ้าน (ร้อยละ 29.24) ที่นับเป็นจำนวนมาก เพราะหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านใหม่ มีอายุไม่ถึง 100 ปี (ร้อยละ 56.08) มีผู้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ตอนตั้งชื่อหรือตั้งหมู่บ้าน ซึ่งจะให้ข้อเท็จจริงได้มาก ส่วนการศึกษาค้นคว้ายังมีอยู่เป็นจำนวนจำกัด คิดเป็นร้อยละ 1.44 ทั้งนี้เพราะชาวบ้านไม่นิยมการเขียนหนังสือ ได้แต่อาศัยการจำอย่างเกี่ยวเฉพาะผู้ที่เห็นคุณค่าของการค้นคว้าจึงจะศึกษาไว้

4 ประโยชน์ที่ได้รับ

นอกจากจะได้ประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้านแล้ว ทำให้รู้ถึงลักษณะภูมิประเทศ การคมนาคม การอาชีพ ขนาดของหมู่บ้าน วัด โรงเรียน สถานที่สำคัญ ความเป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ที่ผู้นวนอยคนสามารถจะถ่ายทอดได้ เช่น

การเกิดน้ำท่วมในละแวกตำบลโกกสี และตำบลลิดา ซึ่งบางหมู่บ้านต้องอพยพไป ทั้งหมู่บ้าน เช่น บ้านบึงเนียม จนกลายเป็นบ้านร้างไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง

กบฏเจ้าอนุวงศ์ ทำให้เกิดการกวาดต้อนผู้คนจากเวียงจันทน์ไปไว้ที่กรุงเทพฯ และมีตกค้างตามต่างๆ เช่น ที่บ้านเมืองเก่า ชาวขอนแก่นรุ่นเก่าๆ จะกล่าวกันว่า บ้านเมืองเก่า มีเชื้อสายพวกเวียงจันทน์อยู่

กีกอ ยังเป็นที่กล่าวขวัญของคนเก่าแก่อยู่ เพราะบรรพบุรุษของวิทยากรบางคน ยังเคยไปร่วมรบศึกก้อ จนได้รับบรรดาศักดิ์เป็นแม่ทัพซ้าย เรื่องนี้จะถูกไต่จากประวัติบ้านเหล่านาคี

การเผาโบราณที่จารึกอักษรธรรม (ขอบ - ลาว) ของวัดต่างๆ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และภาษา ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมของอีสานสูญหายไปเป็นจำนวนมาก

การเปลี่ยนแปลงชื่อของหมู่บ้าน โดยผู้ปกครองรุ่นใหม่ ซึ่งไม่รู้จักประวัติที่แท้จริง และความละเอียดรอบคอบอันเดิมของชาวบ้าน ทำให้ประวัติของหมู่บ้านเลือนหายไป เช่น บ้านป่าเป้า เป็นบ้านค่อนน้อย บ้านลึงสอง เป็นบ้านนาเพียง

การทำลายแหล่งประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านต่างๆ โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การทุบโทกระดุกที่บ้านก้อ การไถนา ทัณฑ์ฆ่าไล่แซน และไถ 8 หูที่บ้านกอก

การเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น มีข้อเสนอแนะว่าควรจะทำการศึกษากันทั่วในคานอื่นๆ ดังต่อไปนี้

1. ทักนคติต่อการเปลี่ยนชื่อของหมู่บ้าน ในจังหวัดขอนแก่น

2 สาเหตุแห่งการโยกย้ายภูมิลำเนา

3 ศึกษาคุณค่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง เช่น วรรณกรรมพื้นบ้าน คำคม สุภาษิต
คำพังเพย เพลงพื้นเมือง และเพลงกล่อมเด็ก

4 ศึกษาเรื่องภาษาไทยอีสานกับภาษาไทยกลาง ในด้านหน่วยเสียง การลำดับคำ
ตลอดจนอักษรตัวธรรม (ขอม - ลาว) ให้สามารถอ่านวรรณคดีโบราณ และจารึกตามสถานที่
ต่างๆ เพื่อประโยชน์ทางประวัติศาสตร์และกตัญญูวิทยา

5 ศึกษาเรื่องอื่นๆ ที่น่าสนใจของชาวอีสาน เช่น การแต่งกาย พิธีกรรมในทาง
ศาสนา การบวงสรวงปู่ตา ลายสัก ลายขีด

6 การศึกษาเรื่องประวัติของตำบลและหมู่บ้านนี้ น่าจะรวบรวมไว้ทุกจังหวัดก่อนที่ผู้รู้
จะล้มตายไป ผู้ที่สามารถจะรวบรวมข้อมูลได้เป็นอย่างดี ก็อ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูประ-
ชาบาล เจ้าอาวาส ซึ่งการค้นคว้านี้จะช่วยในด้านรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา
มานุษยวิทยา การศึกษา วรรณคดี สัทศาสตร์ และกตัญญูวิทยา

-

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กิ่งแก้ว อัทธการ "คติชนวิทยา" วารสารรวมก้าวหน้า 2 (2) : 10 กรกฎาคม 2518.

_____ วรรณกรรมจากบ้านโน โรงพิมพ์กุสุลา 2514, 44 หน้า.

กุหลาบ มลลิกะมาส คติชาวบ้าน พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น 2516, 269 หน้า.

ขอนแก่น, จังหวัด เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รายชื่อวัดและเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 2518 เจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น ขอนแก่น ม.ป.ป.
12 หน้า อักสาเนา.

ขอนแก่น, จังหวัด แผนกปกครอง สรุปเรื่องราวสำคัญของจังหวัดขอนแก่น แผนกปกครอง
ขอนแก่น 2518, 17 หน้า อักสาเนา.

ขอนแก่น, จังหวัด สำนักงานคณะกรรมการโครงการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคม จังหวัดขอนแก่น ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2515 - 2519 สำนักงานคณะกรรมการ
โครงการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น ม.ป.ป. 327 หน้า อักสาเนา.

ขอนแก่น, จังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำเนียบโรงเรียนประชาบาล สังกัด
องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2517 โรงพิมพ์รัตนการพิมพ์
ขอนแก่น 2517, 29 หน้า.

ขอนแก่น, จังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น นี้ขอนแก่น ขอนแก่น แม่นใจจำ เมืองชั้นนำ
เรื่องชื่อสื่อทั่วแค้น โรงพิมพ์ศิริรักษ์ ขอนแก่น ม.ป.ป. 36 หน้า.

ขอนแก่น, จังหวัด อำเภอเมืองขอนแก่น พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ทำเนียบตำบลและ
หมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น 2518 พัฒนาการอำเภอเมืองขอนแก่น ขอนแก่น
ม.ป.ป. 15 หน้า พิมพ์ดี.

จังหวัดขอนแก่น งานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ โรงพิมพ์อุดม 2500, 25 หน้า.

จันทร์ศรี สุปัญญากร วรรณกรรมไทยรามัญจากทวารวดีตอนล่าง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ปริญญาโท กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร 2517, 265 หน้า.

ฉวีลักษณ์ กาศมัย การผลิตและการใช้หนังสืออ้างอิงของไทย วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2509, 345 หน้า.

ชาติ สุนทรธ อนุสรณ์งานบุญ "กุ" ม.ป.ท. 2511, 71 หน้า.

คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระยา "เรื่องเมืองในมณฑลอุดร และอีสาน" เมืองในภาคอีสาน หน้า 189 - 201 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอุดรธานี (จิตร จิตะยโสธร) 9 ธันวาคม 2516.

เกษม วิภากรณกิจ ประวัติศาสตร์อีสาน สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2513, 2 เล่ม.

ถนอม อานามวัฒน์ ความสัมพันธ์ระหว่างไทย เขมร และญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปริญญาโท กศ.บ. วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร 2514, 225 หน้า.

เทพสิทธิณี 5 ธันวาคม ม.ป.ท. 2513, ไม่ปรากฏจำนวนหน้า.

นิวัฒน์ พ. ศรีสุวรรณนท์ ไทยลาว - อีสาน ม.ป.ท. 2512, 196 หน้า.

บริหารเทพธานี, พระ พงศาวดารชาติไทย โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา 2508, 799 หน้า.

บุญชนะ อัคราการ "ห้องสมุดกับการพัฒนาประเทศ" วารสารห้องสมุด ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 : 141 2501.

ประยูร ไพบูลย์สุวรรณ โบราณวัตถุสถานในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียง กรมศิลปากร 2515, 72 หน้า.

ปราโมทย์ ทัศนสุวรรณ "ดินแดนหัวไร่ราบสูง" อนุสาร อ.ศ.ท. 6 (8) : 41 มีนาคม 2509.

ป่าไม้, กรม กองก้นกัวของป่า ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย กรมป่าไม้ 2491, 197 หน้า.

พจนานุกรมภาคอีสาน - ภาคกลาง กับปภิธานสพเค็จพระมหาวีรวงศ์ (กิตฺติสมหาเถระ) ไทยวัฒนาพานิช 2515, 525 หน้า.

พระพิมลธรรม (หลวงพ่อดาสเถระ) ประวัติวัดศรีพิมลบ้านโตน ตำบลบ้านโตน อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น โรงพิมพ์ประยูรวงศ์ 2516, 59 หน้า. -

พระมหาคุณ ขนฺติโก ประวัติวัดหนองแขว เมืองเก่า ขอนแก่น พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉลองพระอุโบสถ 9 - 13 พฤษภาคม 2511, 66 หน้า.

พระมหาทองสา ปรีชาคิลก ประวัติเมืองขอนแก่น และประวัติพระนกรบวิรักษ์ ม.ป.ท. 2518, 2 หน้า พิมพ์คึก.

พระมหาปรีชา ปรีญญโก ประเพณีโบราณไทยอีสาน โรงพิมพ์โอเคียนการพิมพ์ 2510, 480 หน้า.

มาลี รัตตะปุระ "ยโสธร" อนุสาร อ.ส.ท. 12 (11) : 34 มิถุนายน 2515.

ราชบัณฑิตยสถาน อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ราชบัณฑิตยสถาน 2506, 4 เล่ม.

วิมลพรรณ ปิตะวัชชัย ผ้าอีสาน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น 2516, 55 หน้า.

ศรีทอง สีหาพงศ์ คู่มือครู - บรรณารักษ์ เกมมบรรณกิจ 2513, 192 หน้า.

ศิลปากร, กรม เรื่องจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระโสภณอักษรกิจ. (เล็ก สมิตะสิริ) 12 มิถุนายน 2491, 269 หน้า.

สงวน อึ้งคง สารานุกรมภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทย เล่ม 1 เกมมบรรณกิจ 2514, 560 หน้า.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน สำนักนายกรัฐมนตรี สมุดสถิติรายงานจังหวัดขอนแก่น สำนักงาน
สถิติแห่งชาติ ม.ป.ป. 45 หน้า.

สมการ พลกล้า ประวัติพระธาตุขามแก่น พิมพ์ในงานการพัฒนาลำเนาและนมัสการพระธาตุ
ขามแก่น 27 มีนาคม 2515, 10 หน้า อัดสำเนา.

สายสุนีย์ สุขนคร "ก่อนประวัติศาสตร์ในขอนแก่น" อนุสาร อ.ส.ท. 6 (8) : 14 - 16
มีนาคม 2509.

สิทธิา เชตวัน "สิ่งศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์ _ _ _ พงหนอ ยวบหนอ" ขวัญเรือน 8 (444) :
27 - 28 พฤษภาคม 2519.

เสถียร พงษ์บุษกร ไม้เทกเมืองไทย สรรพคุณของยาเทก และยาไทย เกษมบรรณกิจ 2502,
608 หน้า.

หม่อมอมรวงษ์วิจิตร (ม.ร.ว. ปฐม กเนจร) "พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน" เมืองในภาค
อีสาน หน้า 1 - 160 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอุดรธานี
(จิตร จิตะโยโสธร) 9 ธันวาคม 2519.

อนุমানราชชน, พระยา ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน สมเจตน์การพิมพ์ 2512, 239 หน้า.

อร ฐะภูมิ "แนวทางที่จะพัฒนาห้องสมุดให้เจริญก้าวหน้า" วารสารห้องสมุด 1 : 20 - 21
มกราคม - กุมภาพันธ์ 2510.

อัศวิน อรุณวงศ์ "ขุนอพบพ" ประชาธิปไตยรายวัน 14 สิงหาคม 2519 หน้า 3.

อุคม บัวศรี อิตลิมสองครองลิมลี รายงานเสนอคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น
2517, 5 หน้า พิมพ์อีก.

Electricity Generating Authority of Thailand, Power For Progress, 3 rd. ed.
EGAT, 1973, 21 pp.

Supervision Unit Khon Kaen Some Facts About Khon Kaen, no date. 23 pp.,
mam.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

การวางเกี่ยวกับการสรุปผลการศึกษาค้นคว้า
ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอายุ และอาชีพของวิทยากร

อายุ \ อาชีพ	20 - 39		40 - 59		60 - 79		80 - 99		100 - 119		รวม	
	จำ นวน	ร้อยละ	จำ นวน	ร้อยละ	จำ นวน	ร้อยละ	จำ นวน	ร้อยละ	จำ นวน	ร้อยละ	จำ นวน	ร้อยละ
กำนัน			6	2.17	4	1.44	1	0.36			11	3.97
สารวัตรกำนัน			1	0.36	4	1.44					5	1.81
ผู้ใหญ่บ้าน												
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	5	1.81	52	18.77	9	3.25	1	0.36			67	24.19
พระ	4	1.44	8	2.89	13	4.69	2	0.72			27	9.74
มรรคทายก			1	0.36	1	0.36					2	0.72
ข้าราชการ			2	0.72	1	0.36					3	1.08
ครู	1	0.36	3	1.08	5	1.81					9	3.25
แพทย์ประจำตำบล			1	0.36							1	0.36
กรรมการหมู่บ้าน			10	3.61	4	1.44					14	5.05
พ่อค้า คหบดี	1	0.36	7	2.53	3	1.08	1	0.36			12	3.97
ลูกจ้าง	3	1.08	2	0.72							5	1.81
ชาวนา	2	0.72	28	10.10	67	24.19	21	7.58	3	1.81	121	43.68
รวม	16	5.78	121	43.68	111	40.07	26	9.38	3	1.08	277	100.00

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ดังนี้ วิทยากรช่วงอายุ 40 - 59 ปี มีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.68 และส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่บ้านกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ 18.77) รองลงมาได้แก่วิทยากร ช่วงอายุ 60 - 79 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.07 และส่วนมากเป็นชาวนา (ร้อยละ 24.19) อันดับที่สามได้แก่วิทยากรช่วงอายุ 80 - 99 ปี คิดเป็นร้อยละ 9.38 และส่วนใหญ่เป็นชาวนา (ร้อยละ 7.58) วิทยากรที่น้อยที่สุด อยู่ในช่วงอายุ 100 - 119 ปี คิดเป็นร้อยละ 1.08 และเป็นชาวนาทั้งหมด

ตารางที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพ และวิธีการรับข้อมูล

อาชีพ	วิธีการรับข้อมูล		ทางหมู่บ้าน		ศึกษาค้นคว้า		อยู่ในเหตุการณ์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
กำนัน	9	3.25					2	0.72	11	3.97
สารวัตรกำนัน	4	1.44					1	0.36	5	1.81
ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	56	20.21					11	3.97	67	24.19
พระ	17	6.14	2	0.72			8	2.88	27	9.74
บรรพชา	2	0.72							2	0.72
ข้าราชการ							3	1.08	3	1.08
ครู	5	1.81	1	0.36			3	1.08	9	3.25
แพทย์ประจำตำบล	1	0.36							1	0.36
กรรมการหมู่บ้าน	10	3.61	1	0.36			3	1.08	14	5.05
พ่อค้า กำนัน	11	3.97					1	0.36	12	4.33
ลูกจ้าง	5	1.81							5	1.81
ชาวนา	72	25.99					49	17.69	121	43.68
รวม	192	69.31	4	1.44			81	29.24	277	100.00

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าวิทยากรส่วนใหญ่ เป็นชาวนาคิดเป็นร้อยละ 43.68 และรับข้อมูลทางหมู่บ้าน (ร้อยละ 25.99) อันดับที่ 2 เป็นผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ 24.19) และรับข้อมูลทางหมู่บ้าน เช่นกัน (ร้อยละ 20.21) การรับข้อมูลน้อยที่สุด ก็คือการศึกษาค้นคว้า มีอยู่ 4 ราย คิดเป็นร้อยละ 1.44

ตารางที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างอายุ และวิธีรับข้อมูลของวิทยากร

วิธีรับข้อมูล อายุ	มุขปาฐะ		ศึกษาค้นคว้า		อยู่ในเหตุการณ์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
20 - 39	14	5.05	1	0.36	1	0.36	16	5.77
40 - 59	104	37.54	2	0.72	15	5.42	121	43.68
60 - 79	62	22.38	1	0.36	48	17.33	111	40.07
80 - 99	11	3.97			15	5.42	26	9.37
100 - 119	1	0.36			2	0.72	3	1.08
รวม	192	69.31	4	1.44	81	29.24	277	100.00

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่าการถ่ายทอดข้อมูลที่มากที่สุด คือ ทางมุขปาฐะ คิดเป็นร้อยละ 69.31 และวิทยากรส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 40 - 59 ปี (ร้อยละ 37.54) อันก็รองลงมาคือ อยู่ในเหตุการณ์ตอนตั้งชื่อคิดเป็นร้อยละ 29.24 และวิทยากรส่วนมากอยู่ในช่วงอายุ 60 - 79 ปี (ร้อยละ 17.33) การศึกษาค้นคว้าน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 1.44 และวิทยากรในช่วงอายุ 20 - 39 และ 60 - 79 ปี มีจำนวนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 0.36

ตารางที่ 4 แสดงที่มาของประวัติข้อตำบลด และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น

ที่มาของประวัติข้อ	จำนวนเรื่อง	ร้อยละ
ลักษณะภูมิประเทศ	43	22.75
พันธุ์ไม้	89	47.08
ข้อเกี่ยวกับบุคคล	4	2.12
ข้อสัตว์	17	8.99
แม่น้ำ ถนน กลอง บึง	13	6.87
ตำนาน ภาชนะ	10	5.29
แร่ธาตุ หิน	9	4.76
สิ่งอื่นๆ	4	2.12
รวม	189	100.00

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่าข้อตำบลด และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น มาจากข้อพันธุ์ไม้มากที่สุด จำนวน 89 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 47.08 อันดับรองลงมา คืงตามลักษณะภูมิประเทศ 43 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 22.75 อันดับที่สาม คืงตามข้อสัตว์ 17 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 8.99 อันดับสุดท้ายคืงข้อตามสิ่งอื่นๆ และข้อเกี่ยวกับบุคคล เป็นจำนวนเท่ากัน คือ ข้อละ 4 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 2.12

ตารางที่ 5 แสดงภูมิฐานะเดิมของหมู่บ้าน

ภูมิฐานะเดิม	จำนวนหมู่บ้าน	ร้อยละ
อุปราชธานี	18	9.52
มหาสารคาม	18	9.52
ศรีสะเกษ	2	1.06
ร้อยเอ็ด	14	7.40
ยโสธร	3	1.59
นครราชสีมา	1	0.53
แหล่งใกล้เคียง	131	69.31
สืบไม่ได้	2	1.06
รวม	189	100.00

จากตารางที่ 5 แสดงถึงภูมิฐานะของหมู่บ้านต่างๆ แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่มาจากแหล่งใกล้เคียง จำนวน 131 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 69.31 อันับรองมาจากจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีจำนวนเท่ากัน คือ แห่งละ 18 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 9.52 อันับสุดท้ายมาจากจังหวัดนครราชสีมา 1 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 0.53

ตารางที่ 6 แสดงขนาดของหมู่บ้าน^{1v}

จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนหมู่บ้าน ^{1v}	ร้อยละ ^v
1 — 99	78	41.26
100 — 199	64	33.86
200 — 299	24	12.70
300 — 399	11	5.82
400 — 499	7	3.70
500 — 599	—	—
600 — 699	1	0.53
700 — 799	—	—
800 — 899	—	—
900 — 999	1	0.53
1000 — 1099	2	1.06
1100 — 1199	—	—
1200 — 1299	1	0.53
รวม	189	100.00

จากตารางที่ 6 แสดงให้เห็นถึงขนาดของหมู่บ้าน ในอำเภอเมืองขอนแก่น ถัดเป็นหลังคาเรือน จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านที่มีขนาด 1 — 99 หลังคาเรือน มีมากที่สุด จำนวน 78 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 41.26 อันถัดรองลงมาที่มีขนาด 100 — 199 หลังคาเรือน มีจำนวน 64 หมู่บ้าน ถัดเป็นร้อยละ 33.86 หมู่บ้านที่น้อยที่สุดก็คือหมู่บ้านขนาด 600 — 699 หลังคาเรือน, 900 — 999 หลังคาเรือน และ 1200 — 1299 หลังคาเรือน มีจำนวนอย่างละ 1 แห่ง ถัดเป็นร้อยละ 0.53

ตารางที่ 7 แสดงอายุของหมู่บ้าน

ช่วงอายุ	จำนวนหมู่บ้าน	ร้อยละ
1 - 99	106	56.08
100 - 199	67	35.44
200 - 299	9	4.76
300 - 399	7	3.70
รวม	189	100.00

ตารางที่ 7 แสดงถึงอายุของหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านส่วนใหญ่ อยู่ในช่วงอายุ 1 - 99 ปี คิดเป็นร้อยละ 56.08 อันที่จริงลงมาอยู่ในช่วงอายุ 100 - 199 ปี คิดเป็นร้อยละ 35.44 หมู่บ้านที่มีอายุอยู่ในช่วง 300 - 399 ปี มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 3.70

ตารางที่ 8 แสดงการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน

ชื่อเก่า	ชื่อใหม่	เหตุที่เปลี่ยน
กุดเชียงวอ กุดเพี้ยว	ลาคณาเพ็ญ	ให้ไฟเราะ
กุดอีหุย	กุดนางหุย	ให้ไฟเราะ
ซอนอีกา, ลิงสง	นาเพ็ญ	ภูมิประเทศเปลี่ยนไป
โคกกกลาง	ห้วยถนน	ถัดถนนไปถึงหมู่บ้าน
โคกก่อง	โคกสี	เพื่อความเป็นสิริมงคล
โคกอีค้อย	โนนชัย	เพื่อความเป็นสิริมงคล
โคกก่อง	ท่าแร่	ปลัดอำเภอเสนอให้เปลี่ยน
โจคน้อย	โจค	เรียกให้สั้น
น้อยชานบึง	ชานบึง	เรียกให้สั้น
น้อยหัวบึง	หัวบึง	เรียกให้สั้น
นาแก	บ่อแก	มีเกลือเกิดขึ้น
โนนจัน	โนนกุ	ให้ความสำคัญของกุ
โนนเตาไห	โนนสวรรค์	ภูมิประเทศเปลี่ยนไป
โนนกริเวียง	โนนเวียง	ซ้ำกับเขาวัด
บักกอน	โนนแต้	ให้ไฟเราะ
บึงขี้จาก	บึงสว่าง	ภูมิประเทศเปลี่ยนไป
บึงบอน	เมืองเก่า	เคยเป็นที่ตั้งของเมืองขอนแก่น
ป่าเป่า	คอนน้อย	ให้เป็นมงคล
โพธิ์ขุมกิน	โพธิ์	เรียกให้สั้น
ม่วงใหญ่	ม่วง	เรียกให้สั้น
สร้างมิ่ง	วังทอง	ภูมิประเทศตามที่ตั้งของบ้านใหม่
สาวัดดี	สาวะดี	ชื่อเลื่อนไปจากความหมายเดิม

ตารางที่ 8 แสดงการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน (ต่อ)

ชื่อเก่า	ชื่อใหม่	เหตุที่เปลี่ยน
หนองบัวขาว	หนองบึง	บัวหมดไป มีแต่ปลิง
หนองบัวไหล	หนองไหล	เรียกให้สั้น
หนองแขวง, หนองแขวงบักแก้ว	เหล่านางา	ให้คล้องกับเหล่านากี
หนองแขวงสักหลัก	หนองแขวง	เรียกให้สั้น
หนองโม่ง	สว่างมรรคา	ปลัดอำเภอเสนอให้เปลี่ยน
หนองลาดควาย	ป่าสาม	มีต้นสามบาก
หนองทาง	หนองเบ็ก	มีต้นเบ็ก
หนองแอก	โนนสวรรค์	ภูมิประเทศเปลี่ยนไป
หลุมหมไทย	หัวบึง	ภูมิประเทศเปลี่ยนไป
เหลาบุค	เหล่านากี	ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์
หัวโหม	อัมพวัน	มีต้นมะม่วงใหญ่พิเศษ
แควบอง	เลิงเปือย	เน้นเรื่องภูมิประเทศ

ภาคผนวก ข.

ศัพท์านุกรม

การใช้ศัพท์านุกรม

1. กัศัพท์ในที่นี้ ได้จาก ประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้านในอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
2. ศัพท์บางคำมีความหมายหลายอย่าง จะให้ความหมายอื่น ๆ ไว้ด้วย
3. ศัพท์บางคำออกเสียงแตกต่างกันไป ตามลักษณะท้องถิ่น จะเขียนคำศัพท์ไว้ทุกคำ เช่น คำว่า หิ้ง บางคนออกเสียงเป็นหึ่ง แต่บางคนออกเสียงเป็น หีม

คำไทยอีสาน

คำไทยกลาง

คำไทยอีสาน

คำไทยกลาง

ก

กก	กัณ (ไม้)	ก๋าม	กุ่มมก
กมปะมง	กรมประมง	การข้างสะเที	การข้างสตรี้
ก้องแขน	กำไลมือ	กุก	บึง, ลำน้ำที่ลึกเป็น
กะ	กี้		ตอหนา
กะบอง	กบเพลิง, ไม้พลอง	กุกกว้าง	กุกกว้าง
กัว	กว่า	กู	อาศรม, ศาลา, เจดีย์,
ก้า	กล้า (สำหรับปลูกข้าว)		วิหาร ที่ทำด้วยศิลาแลง
	เพาะ	เกีย	เกคือ
กางดุง	จามจุรี (ต้นไม้)	แกว	ญวน
		แกบ	แกลบ

ข

ข้ม	ข้ม	ขุ่มมือนี้, ขุ่มป้อนี	
เขว้า	เกว้า (ต้นไม้)	ขุ่มมือนี้	ปัจจุบันนี้
ขอย, ข้อย	ฉั้น	เข็ชขวาง	ที่ศักดิ์สิทธิ์
ขี้จาก	ทองร่วง	โขย	กระดูกส่วนสะโพก
			ของสัตว์, เขื่อใน
			กระดูก

ค

ควม	ควม	คองน้ำ	กตองส่งน้ำ
ควย	ควาย	กั้ง	กรั้ง
ค้อ, คัด	คกร้อ, คะกร้อไซ้ (ต้นไม้)	คัว	ครัว

กำไทย์อีสาน	กำไทย์กลาง	กำไทย์อีสาน	กำไทย์กลาง
กำ, ก้า	มะกำโมง(ต้นไม้)	กุเย็น	กรุเย็น (ตาลเจ้าที่, โนนทัน)
กาขาย	ก้าขาย		
คำ	ทอง, รัก, พอใจ	เคียบ	เกรือ
กือ	เหปือน	เคียจาน	จานเกรือ, กวาวเกรือ
กุม	คุ่ม, ถอดค	เกียก	โกรว, เคือง
กู	กัน, แนวกินขนาดใหญ	เคียน	ใกล้
กูโกว	กูโกว(ตาลเจ้าที่ โนนทัน)	แคน	เกียน, ตะเคียน(ต้นไม้)
		โกก	ที่เิน, ที่สูง
กูเป้า	สนามเป้า		ป่าโปรง

ง

งัว วัว

จ จ

จ้องป่อง, จ้องป่อง	ทางแสบๆ , ดิบๆ	จัน	จัน (ต้นไม้)
จัก	ประมาณ, ไปรู้, กะไปถูก	โจก	ไม้ไผ่เล็กๆ ชนิดหนึ่ง
จิง	จิง		

ช

ชนบท	ชนบท	ชัน	ชัน
ชองแมว	ช้วงแมว (ต้นไม้)	ชาง	ช้าง
ชอบ	ช้อม	ชาก	ชาก
ชอย	ชวย	ชาติ	ชาติ

กำไทย์อีสาน	กำไทย์กลาง	กำไทย์อีสาน	กำไทย์กลาง
ชาวบ้าน	ชาวบ้าน	ซึกห่อ	สิกก่อ
ซึ, ลี	จะ	ซื่อ	ซื่อ
ซึ	ซึ (แม่น้ำ)	ซื่อ ๆ	เฉย ๆ กรง ๆ
ซึก	กีก	เซียง	เซียง (ผู้เคยบวช - เป็นสามเณร)

ญ

ญา	หญา	ญานาง	หญานาง
ญาภูสังขราช	พระราชกณะสุวรรณภูมิ	ญาพ่อ	พระที่บรรณาน
	สุวรรณภูมิ		ใบไม้สบนศักดิ์
			กุนพ่อ (บุกกดอวูโสที่ชาวบ้าน
			ยกย่องเช่น ญาพอกำนัน)

ก

กอนปู่ตา	ที่กึ่งศาลเจ้าหรือ	เกื้อ	มะเกื้อ
	เทพารักษ์ของหมู่บ้าน	เกื้อค	เกื้อคร้อน, เกิกยุคเซ็ญ
กู	ประกู	โตน	สัจยก่อน, นาน

ค

คอกแป้น	ไม้ทำเป็นแผ่นกล้าย	คำอิกคำก่อ	แรกเริ่ม, คั้งเคิม
	กระเบื้องสำหรับนุง	คำอิกคำก่อ	กะต๊อบ, กะท่อม, ปะร่า
	หลังกำบ้าน	คูป	มะก้าเต้ (ต้นไม้)
คาปู่, ปู่ตา	ศาลพระภูมิ	แก	
คาแสง	กำนัน		

คำไทยอีสาน

คำไทยกลาง

คำไทยอีสาน

คำไทยกลาง

ด

เถิง

อุ, ถึง

ท

ทม, ทม

ทันกระทุ่ม

ทับ

ที่จักชั่วคราวในป่า

ทาม

ที่ลุ่ม

ทิ้ง, ทิม

ทิ้ง

ทอน

ไม้ถ่อน, ไม้ทั้งถ่อน

ทุ่งร้าง

ทุ่งร้าง (ชื้อบึง)

ธัน, ส่วน, อัน

เทื่อ

หน, ครั้ง, คราว

ทัน, กะทัน

พุทรา (ต้นไม้)

ฉ

ฉาตุ

เจกีย (บรรจุกะตุคน
ที่เฒ่าแล้ว)

น

นกไก่นา, หนกไก่นา

นกปากซ่อม

น้ำกำ

น้ำที่ซึมออกมาจาก

น้อง, น้อง

น้อง, ผู้เกิดที่หลัง

ไต่กิน มีแร่ธาตุปนมาด้วย

น้อย

น้อย

น้ำโจก

น้ำที่ซึมออกมาจากหลืบหิน

นายฮอย

ผู้เป็นหัวหน้าในการค้า

น้ำม

แม่น้ำ,

ชาย

น้ำค่อน

น้ำที่ถูกกั้นด้วยฝาย หรือทาบ, วิวแ่ง

นำ

ติดตาม

น้ำพอง

แม่น้ำพอง

น้ำเกียง

รัก (ต้นไม้)

น้ำสาบ, น้ำบ่อ

น้ำบ่อ

คำไทยอีสาน

คำไทยกลาง

คำไทยอีสาน

คำไทยกลาง

ม

มอน

แห่ง, ที่

เบ็ญ

เบน (ต้นไม้)

บั๊ก

อ้าย, มากขึ้นให้กอดกั้ว

เบ็ง

กู, มองกู, เหลียวกู

บั๊กตุม

มะตุม

โบฮาน

โบราณ

ป

ป่น

ปล้น

ปั้น

สร้าง, ทำ

ปลัดขัว

ปลัดขวา ปลัดอำเภอ

ปั้น

ตัด

คนที่ 1

เป้า

เปลา (ต้นไม้)

ปะปา

ประปา

เปื่อย, เปื่อย

ตะแบก (ต้นไม้), แก้ว

ปา

ปลา, ขวาง

แปะ

ตึก, จิก, ไกล

ปาแข็ง

ปลาหมอ

แป้น

ไม้กระดานสำหรับปู, ฝ่า

ปาซา, ปาซา

ปาซา

และมุงบ้าน, ถักแป้น

ปาฉื่อปาหลาย

โป้

ใหญ่, โทพองเกินไป

ปาหลิม

ปาหีบ, ปาหนาม

โป่ง

ไม้ที่ประดิษฐ์ขึ้นใช้ตีแทนระฆัง

ปิง

ปลิง

ผ

ผักขาว

ผักกาดขาว

ผี้แข็ง

ผี้ดู

ผักเขียว

ผักกาดเขียว

ผู่

คน, เพศชาย

ผักตบปอก,

ผื่อ

ปรี้อ (ใช้ทำเสื้อ)

ผักปอก

ผักตบขาว

คำไทยอีสาน

คำไทยกลาง

คำไทยอีสาน

คำไทยกลาง

พ

พอ, พอ
พอเสก
พอใหญ่,
พะ
พะเคียง
พุน, พุน

พบ, เจอ
พอตา
พอใหญ่, คา
พระ
พระเครื่อง
โนน, โพน

เพ็น
เพียง
โพน
โพนปลวก
โพหญ้า

ทาน (บุรุษที่ 3 เรียก
อย่างยกย่อง)
พอ, เทา, เสมอ, เหมือน
พูน, เนินดิน
จอมปลวก
กรองหญ้า, ตับแฝก

ม

มอง
มะเขียเคี้ย
มา
มึง, หมึง

ครกกระเคื่อง,
เครื่องมือจับสัตว์น้ำ
มะเขือเทศ, มะอึก
มา
มึงขวัญ, สิ่งที่เป็น—
กิริมกอล

เมียง
แม่
แม่ใหญ่
แมน
โมง

เมือง
แม่, เพกหญิง
แม่ใหญ่, ยาย
เที่ยง, แนนอน, ถูกต้อง
มะก่าโมง (ต้นไม้), ชั่วโมง

ย

ยัน, ยาน
ยาง

กัว
เคิน, เคลื่อนไป

ยู, ยู

อยู่

ร

รอยเอ็ด,
ฮอยเอ็ด

รอยเอ็ด (ชื่อจังหวัด)

คำไทยอีสาน

คำไทยกลาง

คำไทยอีสาน

คำไทยกลาง

ด

ลอย

ร้อย

เลิง

อ่าว, กุ้งน้ำ

ดับแด

ดับตา, บังตา

เลียง

เลียง

ลาม

ติดต่อไป, ขยายออก-
ไป

โลกแกก

ลูกลี้ลูกลอน, หันหน้าไปมา

ลาม

ผูก

โลก

เลย, ที่เดียว

ส

สง

กง

สา

สระ

สนม

รัชพืช

सान

ไม้อ่าน

สอวอ, ซอหวอ

เล็กๆ

สิก

สิก ลาสิกขา

ส่อง เบิ่ง

กู

สิม

โบสถ์

สอย

สรวย

โสก

โครก, ที่ซึ่งเป็นแอ่งลึก

ท

ทอ้าแพก

ทอ้าแพก

ทลู่

เสีย, เสื่อมคุณภาพ

หนองสะพัง

หนองกระพัง

เหล่า

เป็นโคกเป็นป่า, ไม่น้อย-

หนองกะพัง

ไม้ใหญ่

แทน, แน

ทนอย

ท่วย, ท่วย

ท่วย

หมากขาม

มะขาม

ทว่างไวๆ

เมื่อเร็วๆ นี้

หมากผัก

ผักทอง

ทั้น

ทั้น

เหมิด

หมด

ท้าว

ท้าวครู พระที่ไ้รับการ-

โหม

ยื่นออกมา, โน

สร่งน้ำจากท่ายก 3 ครั้ง

หลาย

มาก, ไม่น้อย

ท้าว

ท้าวสระ

หลบ

ต่ำลง, ยุบลง,
ไม่เต็ม, ทรุด

กาไทยอีสาน	กาไทยกลาง	กาไทยอีสาน	กาไทยกลาง
หุ่ม	หุ่ม, รอบ	เห็บ	แตกแยกออกจากกัน
ด			
อัน	ต้นเงิน, กันเอาไว,	อีหลี	จริงๆ
	ต้น	อีค	อค, ไม่ปี
อาจัพ	อาจัพ	เอ	ประดับ, ตกแต่ง
อาฮัก	อาฮัก	แฉว	แฉว
อีคอย	เป่ย์ว, เกี้ยวคาย,		
	คินัน		
อ			
อก	รก	อีอ, อ้อ	อีอ
ฮอง, ทอง	รอง, รอยดึกยาว	เอ็ด	ท่า
ฮอด	ถึง, รอก	เฮา	เรา
ฮอย	รอย	เฮียน	เรือน
ฮัง	รัง (คันไ้)	แฮ	แหร, กรวด, หินลูกรัง
ฮ่าง	ร้าง	แฮก	แรก
ฮาบ	ราบ, เรียบ, เสมอ	ไฮ	ไพร, ทองกำ
ฮาย, ฮ้าย	เฮียน, ร้ายแรง,	ไฮ	ไร
	กุร่าบ		
ฮือ	รี		

กรรมนี้

กรรมวิธีทำบดและหมัก

ก	ง
กอก, บ้าน 417 - 419 กางสูง, บ้าน 512 - 514 กุกกว้าง, บ้าน 419 - 421 กุกนางทุย, บ้าน 276 - 277 โกทา, บ้าน 451 - 453 โก่นา, บ้าน 514 - 515	จัว, บ้าน 483 - 484 จ โจก, บ้าน 332 - 333 โจกใหญ่, บ้าน 252 - 255 ช
ข	ช
ชามป้อม, บ้าน 330 - 331	ชาติ, บ้าน 333 - 335 ชานบั้ง, บ้าน 335 - 337
ค	ช
คอ, บ้าน 223 - 226 คำบอน, บ้าน 515 - 517 คำไฮ, บ้าน 422 - 425 โคก, บ้าน 517 - 519 โคกท่า, บ้าน 51 - 52 โคกน้อย, บ้าน 376 - 377 โคกเปี้ย, บ้าน 226 - 227 โคกแปะ, บ้าน 53 - 54 โคกพันโปง, บ้าน 425 - 428 โคกลำม, บ้าน 481 - 482 โคกลี, ตำบล 46 - 50 โคกลี, บ้าน (ตำบลโคกลี) 55 - 58 โคกลี, บ้าน (ตำบลบ้านคอ) 228 - 230 โคกสูง, บ้าน 304 - 306	ชำจาน, บ้าน 230 - 231 ค คกงกลาง, บ้าน 255 - 257 คองเกา, บ้าน 257 - 258 คองพอง, บ้าน 454 - 455 คอนช้าง, ตำบล 92 - 95 คอนช้าง, บ้าน 95 - 99 คอนตู, บ้าน 377 - 379 คอนแดง, บ้าน 118 - 121 คอนธาตุ, บ้าน 59 - 61 คอนน้อย, บ้าน 121 - 124 คอนนม, บ้าน 428 - 431 คอนยาง, บ้าน 456 - 458

ก

คอนฐานาง, บ้าน
(ตำบลคอนช้าง) 99 - 101

คอนฐานาง, บ้าน
(ตำบลในเมือง) 178 - 181

คอนตัน, ตำบล 115 - 118

คอนตัน, บ้าน 124 - 126

แก่งน้อย, บ้าน 278 - 279

แก่งใหญ่, บ้าน 280 - 282

ค

คอกแป้น, บ้าน 232 - 234

คุ่ม, บ้าน 181 - 184

เตานอ, บ้าน 458 - 460

โศน, บ้าน 258 - 260

ท

ทองหลาง, บ้าน 306 - 309

ทอน, บ้าน 519 - 521

ทอนน้อย, บ้าน 234 - 236

ทา, บ้าน 337 - 338

ทาแก, บ้าน 450 - 461

ทาฉาง, บ้าน 61 - 62

ทาประทราย, บ้าน 63 - 65

ทาพระ, ตำบล 147 - 149

ทาพระ, บ้าน 150 - 153

ทาพระเนา, บ้าน 153 - 155

ท

ทาแร, บ้าน 127 - 129

ทุม, บ้าน 282 - 284

น

นางาม, บ้าน 522 - 523

นาเพียง, บ้าน 523 - 525

นาลอม, บ้าน 351 - 352

นิคม, บ้าน 102 - 103

โนน, บ้าน 525 - 526

โนนกุ, บ้าน 484 - 488

โนนเขวา, บ้าน 129 - 132

โนนชัย, บ้าน 184 - 187

โนนคูน, บ้าน (ตำบลคอนตัน) 133 - 136

โนนคูน, บ้าน (ตำบลในเมือง) 188 - 189

โนนคูน, บ้าน (ตำบลบ้านโศน) 261 - 262

โนนคูน, บ้าน (ตำบลเมืองเก่า) 431 - 433

โนนคูน, บ้าน (ตำบลสาวะถี) 488 - 490

โนนแค, บ้าน 526 - 528

โนนพัน, บ้าน 190 - 197

โนนบ่อ, บ้าน 352 - 354

โนนม่วง, บ้าน 462 - 464

โนนรัง, บ้าน 490 - 491

โนนเรือ, บ้าน 237 - 239

โนนลาน, บ้าน 239 - 242

โนนสวรรค์, บ้าน
(ตำบลบ้านทุม) 284 - 286

น

โนนสวรรค์, บ้าน	
(ตำบลพระลับ)	380 - 381
โนนหนองวัด, บ้าน	197 - 200
ในเมือง, ตำบล	176 - 178

บ

บ่อแก, บ้าน	339 - 341
บะขาม, บ้าน	200 - 202
บ้านคอ, ตำบล	220 - 223
บ้านโคก, ตำบล	248 - 252
บ้านท่ม, ตำบล	273 - 276
บ้านหวา, ตำบล	301 - 303
บึงแก, บ้าน	528 - 530
บึงไกร่น, บ้าน	382 - 383
บึงฉิม, บ้าน	383 - 385
บึงเนียม, บ้าน	386 - 387
บึงเรือใหญ่, บ้าน	65 - 66
บึงสว่าง, บ้าน	388 - 390
บึงอีแซก, บ้าน	465 - 466

ป

ปลาเชื่อม, บ้าน	531 - 532
ป่าซาก, บ้าน	287 - 288
ป่าคู้, บ้าน	355 - 357
ป่าสังข์, บ้าน	103 - 105
ป่าสาน, บ้าน	357 - 360

ป

ป่าหม้อ, บ้าน	360 - 362
ป่าเหลื่อม, บ้าน	106 - 107
ปากเปื่อย, บ้าน	390 - 392
เป็ด, บ้าน	434 - 436

ด

ดือ, บ้าน	392 - 394

พ

พรหมนิมิต, บ้าน	67 - 69
พระค้อ, บ้าน	395 - 397
พระบุ, ตำบล	327 - 329
พระบุ, บ้าน	341 - 343
พระยืน, ตำบล	348 - 350
พระยืน, บ้าน	362 - 366
พระลับ, ตำบล	373 - 375
เพี้ยฟาน, บ้าน (ตำบลสาวะถี)	491 - 493
เพี้ยฟาน, บ้าน (ตำบลสาวะถี)	532 - 534
โพธิ์, บ้าน	343 - 345
โพธิ์ชัย, บ้าน	397 - 399

ม

ม่วง, บ้าน	288 - 290
ม่วงโป้, บ้าน	493 - 495
เมืองเกา, ตำบล	414 - 417
เมืองเกา, บ้าน	203 - 207

ย	ส
ยางหย่อง, บ้าน	69 - 71
ด	ห
ลาคนาเพียง, บ้าน	495 - 497
เลิง, บ้าน	71 - 73
เลิงเปือย, บ้าน	399 - 402
ว	
วังคต, บ้าน	242 - 243
วังหิน, บ้าน	156 - 158
ศ	
ศีลา, ตำบล	448 - 450
กิดา, บ้าน	466 - 468
ส	
สงเปือย, บ้าน	402 - 403
สวนมณ, บ้าน	159 - 161
สว่างมรรคา, บ้าน	136 - 138
สะอาก, บ้าน	436 - 439
สาวะถี, ตำบล	478 - 481
สาวะถี, บ้าน	498 - 501
สามเหลี่ยม, บ้าน	207 - 210
สำราญ, ตำบล	509 - 512
สำราญ, บ้าน	534 - 536
สีฐาน, บ้าน	210 - 213
	โสกแสง, บ้าน
	439 - 441
	หนองกอย, บ้าน
	290 - 292
	หนองกง, บ้าน (ตำบลบ้านทุ่ม)
	293 - 294
	หนองกง, บ้าน (ตำบลศีลา)
	468 - 471
	หนองซาม, บ้าน
	441 - 443
	หนองโซย, บ้าน
	161 - 163
	หนองคำ, บ้าน
	536 - 538
	หนองคู, บ้าน (ตำบลบ้านหว้า)
	309 - 310
	หนองคู, บ้าน (ตำบลพระยืน)
	366 - 368
	หนองไกรน, บ้าน
	163 - 165
	หนองงูเหลือม, บ้าน
	74 - 75
	หนองจิก, บ้าน
	262 - 264
	หนองโจก, บ้าน
	443 - 445
	หนองตาไก้, บ้าน
	502 - 503
	หนองตม, บ้าน
	76 - 77
	หนองเตา, บ้าน (ตำบลโคกสี)
	77 - 80
	หนองเตา, บ้าน (ตำบลบ้านหว้า)
	311 - 312
	หนองทุ่ม, บ้าน
	313 - 314
	หนองน้ำเกลี้ยง, บ้าน
	538 - 540
	หนองเปือย, บ้าน
	540 - 542
	หนองบัวคี่หมี่, บ้าน
	165 - 167
	หนองบัวทอง, บ้าน
	80 - 82
	หนองบัวน้อย, บ้าน
	82 - 85
	หนองปลาแซ้ง, บ้าน
	167 - 169

ห

หนองป่อ, บ้าน	244 - 245
หนองบึง, บ้าน	503 - 505
หนองไผ่, บ้าน	471 - 473
หนองโพธิ์, บ้าน (ตำบลบ้านโต้น)	265 - 266
หนองโพธิ์, บ้าน (ตำบลพระลับ)	404 - 405
หนองเม็ก, บ้าน	505 - 507
หนองแขวง, บ้าน (ตำบลท่าพระ)	170 - 172
หนองแขวง, บ้าน (ตำบลในเมือง)	213 - 215
หนองแขวง, บ้าน (ตำบลบ้านโต้น)	267 - 268
หนองแสง, บ้าน	405 - 407
หนองหญ้าขาวนก, บ้าน	269 - 270
หนองหญ้าแพรก, บ้าน	139 - 141
หนองใหญ่, บ้าน	216 - 219
หนองหลุม, บ้าน	294 - 297
หนองไหล, บ้าน	85 - 87
หนองหิน, บ้าน	473 - 475
หนองหัววัว, บ้าน	87 - 89
หนองฮี, บ้าน	108 - 109
หนองไฮ, บ้าน	407 - 409
เหมือดแอ่, บ้าน	90 - 91

หลุมหญ้าคา, บ้าน	141 - 144
เหล่าเกวียนหัก, บ้าน	298 - 300
เหล่านกชุม, บ้าน	144 - 146
เหล่านางาม, บ้าน	314 - 317
เหล่านาคี, บ้าน	317 - 320
เหล่าโพนทอง, บ้าน	320 - 322
ห้วยชัน, บ้าน	476 - 477
ห้วยเตย, บ้าน	173 - 175
หว่า, บ้าน	322 - 326
หัน, บ้าน	345 - 347
ห้วยถนน, บ้าน	409 - 411
ห้วยทุ่ง, บ้าน	445 - 447
ห้วยบึง, บ้าน (ตำบลคอนช้าง)	110 - 112
ห้วยบึง, บ้าน (ตำบลพระยืน)	368 - 370
ห้วยสระ, บ้าน	112 - 114
หินกอง, บ้าน	271 - 272
หินขาว, บ้าน	507 - 508
หินลาด, บ้าน	246 - 247
หินเหิบ, บ้าน	370 - 372

อ

อัมพวัน, บ้าน	542 - 544

ฮ

ฮองเคื่อ, บ้าน	411 - 41

กรรมชื่อนี้ชื่อวิทยากร

ก

กรม	ศรีนาเพียง, นาย	533
กลม	จันทร์รังษี, นาง	319
กลม	โตนโนนเชียง, นาย	474
กลม	นิตแสง, นาย	211
กวค	กำหนามแพง, นาย	395
กอง	กุดทุม, นาย	393
กอง	วงศ์คำคุณ, นาย	228
กอน	จาวิชานนท์, นาย	278
กันหา	แพนมนต์เชียร, นาย	120, 139, 142
กุก	ละคำภา, นาย	437
เกิด	สุรเกษ, นาย	211
แก้ว	บุกรสีทา, นาย	491, 505, 506

ข

ขอ	ยุ้มเฟื่อง, นาง	97
ขาน	เหลาพรรณา, นาย	216
เข้ม	ศรีทองเต้, นาง	304
ไข	ธรรมสินมา, นาย	376, 396

ค

คง	ผุยตากทอง, นาย	490
คำ	พะสี, นาง	382
กำ	บุลราช, นาย	383
คำภา	มูลวงษา, นาย	524
คำภา	ลิมสา, นาย	527

ก

คำพู่	จิตกศาโร, พระ	241
คาญ	ทุมหา, นาย	260
คำมาย	โกครทุม, นาย	233
คำมี	ยวาโม, พระ	111, 113
คำสิงห์	คาคี, นาย	236
กำสิน	สมบุโน, พระ	403
คุณ	เสนา, นาย	145
คุย	โนนพิลา, นาย	526
กฺณ	วงศ์นรา, นาย	189
เคน	ชนะโยธา, นาย	333, 337, 345
เคน	ผดพันธุ, นาย	254, 261, 263, 265, 267, 270
เคน	สารนันท์, นาย	133
เคน	हनอย, นาย	406
เคน	อิสรา, นาง	180

ง

เงิน	แสนพล, นาย	288

จ

จ้อย	สารพัคนี้, นาย	386
จัน	ยานี, นาง	157
จัน	ทุมพันธุ, นาย	247
จันทร	นิวชา, นาย	410
จันทร	พลเชียงสา, นาง	203
จันทร	รามจาทู, นาย	360
จันทสารสุพล, พระครู		178

จ

จันทร์ศรี	นันทดี, นาง	291
จุม	คำสุข, นาย	321, 323
จุม	จตุชัย, นาย	429
จุม	ตะโพนทอง, นาย	488
จุม	พลก้อ, นาย	103
จุม	สุคดา, นาย	504
เจต	นุตร์วิญาน, นาย	454
โจม	ไทยทองกลาง, นาย	311

ฉ

ฉลิม	วรวิพรหมา, นาย	80

ช

ชม	ศรีอาสนา, นาย	119, 125, 136
ชาย	นิมเก่ง, นาย	63
ชาย	ศรีปาน, นาย	351
เชย	เพี้ยหอชัย, นาง	417
เชื่อม	เชื้อสวะดี, นาย	485

ช

ชาว	ชรบริวิ, นาย	420

ค

ควง	สิมมาดี, นาย	484
กวน	วรวิพรหมา, นาง	163
กอน	กองสุ, นาย	331, 332, 334, 336, 340, 344
คำ	เหลาสวรรณ, นาย	513, 521, 522, 533

ก

กำเนิน	นายนงคุณ, นาย	356, 357
กั	ชัยภูมิ, นาย	54, 61
กั	กวงวังหิน, นาง	474
กั	วงศ์ธานี, นาง	352, 361

ค

คั	พาโนมัย, นาย	387
คา	คียมมงคล, นาย	389
คา	เบื่องสนธิ์, นาย	280, 287
คา	โยหา, นาย	442
คั	สอนเือง, นาย	155
เค็	กงกุดทอง, นาย	170
เค็	โพธิ์ออนตา, นาย	543
โก	แกนกระฎูล, นาย	470

ด

ดว	สืบมา, นาย	65
ถึง	เบื่องสนธิ์, นาย	461, 467, 477

ท

ทอง	นาคง, นาย	163
ทอง	นาค - อก, นาย	425, 435
ทอง	ผิวขาว, นาย	213
ทอง	สุญญกิตโต, พระ	393
ทองใบ	ทองบ้านหมุ่, นาย	227
ทองพันธุ์	สิมสา, นาย	295
ทองพล	โถมสุภาพ, นาย	168

ท

ทองพูล	อบสุกสิน, นาย	330, 334, 346
ทองมวน	กำนันจันทร์, นาย	338, 342, 344
ทองมา	แหลมยัง, นาย	539
ทองสา	ปรีชาคิดก, พระมหา	279, 283, 289, 293, 296, 298
ทองสุก	บุตรโก, นาย	359
ทา	ราชาธรรมมา, นาย	262, 268
ท่า	พิมพิม, นาย	370
ทิม	เอกตาแสง, นาย	91
ที	สิริวังษา, นาย	254, 257, 259, 266
ทุม	ไชยศรี, นาง	380
ทุมมา	จันทร์สา, นาง	363
ทวย	ญาณโฆโส, พระ	299
โทน	ธรรมสาโร, พระ	427

ธ

ธีร์	จนทวโร, พระปลัด	171

น

นอ	ทองไทยทศ, นาง	195
นวล	กงลา, นาย	525
นวล	พิทักษ์, นาย	188, 432
น้อย	ดวงบรรเทา, นาย	404, 407
น้อย	ทองมา, นาย	377
น้อย	แอบตัน, นาย	269
นิคม	วิเชกพงษ์, นาย	128
นี	กวงวังหิน, นาง	397

บ

บุ	วิชาศรี, นาย	384
บุรี	พรหมลักขโณ, นาย	67
บุญ	ชุมบางสิน, นาย	122 130, 145
บุญจันทร์	คำหงสา, นาย	305
บุญชวน	จันทร์ทราภรณ์, นาย	283
บุญหา	สุนทรไชยา, นาย	200, 217
บุญธรรม	ผ่องลามาสนน, นาย	244
บุญธรรม	นามปักถา, นาง	412
บุญมา	ศรีโนนมอง, นาย	463
บุญมี	โสภทอง, นาย	281
บุญเลิศ	ไทยรักษ์, นาย	460
บุญหนา	จันทวนโณ, พระมหา	153
บุญโฮม	จันทแจม, นาง	353
บุญย์	บุญผา, นาย	140
เบา	กลมนนอย, นาย	440
เบา	ศรีผาย, นาย	512
ใบ	ชาญประเสริฐ, นาย	271
ใบ	หรงปัจจิณ, นาย	316

ป

ประทักษ์	จันทวงศ์, นาย	150, 160, 162, 166, 168
ประพันธ์	กองหาโกกร, นาย	, 313, 318, 321
ประพันธ์	ธาดาอม, นาย	336, 339
ประสิทธิ์	ไพบัณฑ,	101
ปลิว	ชุมมณเฑียร, นาย	242
ปาน	เบามนตรี, นาย	433
เป็ง	เทพเมธี, นาย	52, 88
แป	นิวฑา, นาง	367

ด

ดม	นวลมี, นาย	307, 314
ดอง	ปักอาสา, นาย	110
ดั้น	เวฬุวนาทร, นาย	81, 86
ดั้น	สีทน, นาย	286
ดา	สุนารัตน์, นาย	173
ด่าย	กั๊ยา, นาย	541
ด้ง	เขี่ยนหลอก, นาง	232

ด

ด้าย	กลมนอย, นาง	418

พ

พรหม	ชัยมงคลโสภณ, พระ	434
พรหม	ธมมสาโร, พระ	186
พรหมา	เป้าหม่น, นาย	369
พรหมา	สุขาวโ, พระอริการ	307
พราม	จันทราเสวี, นาย	108
พลอย	ภูธร, นาย	201
พวง	วังหาพันธุ์, นาย	506
พัง	ชินนุตโต, พระ	446
พันธุ์	เนตรสงคราม, นาย	109
พันธุ์	สิมวงษ์, นาย	84
พิทักษ์สารเชก, พระครู		199
พินิจ	ผาสุข, นาย	97
พิมพ์	อินทโชติ, พระ	256
พิมพ์	นางงสี, นาย	529

พ

พิมพา	พิมพูน, นาย	492
พูน	ไกรวงษ์, นาย	514
เพชร	คำอ้อ, นาย	439
เพชร	บุกรทา, นาย	309
เพ็ง	ชมพูนาง, นาง	294
เพ็ง	ค่อมทอง, นาย	535
เพ็ง	ลาคำ, นาย	399
เพ็ญ	เดชาวัลย์ราช, นาย	127, 134
เพ็ง	ไกรสกุล, นาง	205
เพียร	เมืองเก่า, นาย	455, 467
เพียร	เสนา, นาย	458, 465, 476
แพง	ภูโส, นาย	166
โพธิสารคุณ,	พระครู	190
ไพ	แพงมา, นาย	422

ภ

ภ	รัตนวงศรี, นาย	519, 524, 527, 535, 543

ม

มณี	ไชย-เกษโกสินทร์, นาย	364
มด	พลศักดิ์ชาย, นาง	197
มวน	สุสุลย์, นาย	438
มา	บุญลือ, นาย	369
มา	โพพูน, นาย	90
มา	อินทวิโร, พระ	59
มานพ	หล้าจันริศา, นาย	530

ม

มาก	วิเชตพงษ์, นาย	124, 131, 143
มี	จันทร์กี, นาย	64
มี	ลีชา, นาย	76
มี	แสนแป้, นาย	353
มุ่ม	เพ็ญจันทร์, นาย	423
ไม	เคนคา, นาย	502

ย

ยา	กันหาหุย, นาย	276

ร

รว	เป็งสะท้าน, นาย	289, 494
รุน	ฐศรี, นาง	537

ค

ละมาย	ทุมบึงนิม, นาย	380
ลี	อดุตคุตโก, พระอริการ	385
เล	ชาหา, นาย	182
เล็ก	วงศ์เสนา, นาย	161
เลี้ยง	บาวงนา, นาง	258, 264
เลี้ยง	ไมโพธิ์, นาย	507

ว

วงษ์	ทามุราณ, นาย	522
วันนา	คาทุบมา, นาย	73, 82
วิเชียร	แสงกะวัน, นาย	517

ว

วีระ	กลางจันทา, นาย	57
เวียง	สิงห์มพู, นาย	537

ศ

ศรียา	เลื่อนเกน, นาง	408
ศรีอารย	จันทรังสี, นาย	105
ศศิธร	ฐพนัน, นาง	68
ศักดา	ถาวโร, พระมหา	429

ส

สนิท	อุตราช, นาย	209
สมจิตร	ปฏิมิโกโต, พระสมุห์	56, 72
สมชาย	อินทวงษ์, นาย	452, 456
สมศักดิ์	อุคมกิลป์, นาย	164
สมบัติ	จตุรัส, นาย	355
สมบุญ	แสนสีหา, นาย	419
สมพร	ธูเสียงเทียน, นาย	402
สมาน	สุเมโธ, พระมหา	400
สรอย	บุญจวง, นาง	444
สวก	เขี้ยวโสภา, นาย	284
สวน	เนินซัค, นาง	137
สวัสดิ์	ราชบุตร, นาย	441
สอน	ครองกำ, นาย	496
สอน	คำมดีจันทร์, นาง	367
สอน	านุจิโร, พระอธิการ	378
สอน	น่านมี, นาย	379
สอน	สิมมา, นาย	66, 79

ส

สอนตา	สมอุนจารย์, นาย	78, 88
สังข์	นาคประเวศน์, นาย	520
สังข์	เพชรสีเขี้ยว, นาย	256, 272
สง	จันทะสอน, นาง	459, 465
สายทอง	คนตึกโร, พระอริการ	451, 471
สายทอง	ทวีแก้ว, นาย	121
สิริสารธรรม,	พระครู	69, 77
สิงห์	จันทพล, นาย	62
สิงห์	ซ้ายขวา, นาย	104
สิงห์	ทุมพันธ์, นาย	225
สิทธิ	บุญสิน, นาย	531
สิม	ประสมพืช, นาย	481
สีบุ	ศรีโนนยาง, นาย	185
สีสุ	ผิวแกง, นาย	60
สุข	จอมทอง, นาง	388
สุเนตร	ถาบานดู, นาย	371
สุค	ไทยธรรม, นาย	315
สุค	สมนอก, นาย	214
สุบิน	บุญฤาชา, นาย	494
สุม	สิทธิ, นาย	292
สุม	เหลาหา, นาย	482, 487, 493, 497, 501, 508
สุรพล	โนนโม้, นาย	472
สุรินทร์	จำปา, นาย	518
สุรินทร์	อนุสุริยา, นาย	515, 531, 539
เส็ง	บุญจวง, นาย	444
เส็ง	ศิริบุญมา, นาย	51

ส

เสาร	จีนคุ, นาย	230, 240, 245
เสียม	ยิ่งกำแหง, นาย	411
แสง	หน้าสมภักดิ์, นาย	159
โส	แก้วสาร, นาย	57
โส	ชัยลา, นาย	310
ไสย	อินทจักร, นาย	75
ไสย	คุนสีเพ็ง, นาย	408

ท

ทงส์	นามกันที, นาย	489, 503
ทนู	วงศ์จันทร์, นาย	541
ทนู	ชาญวิรัตน์, นาย	498
ทนู	เพ็ชช่อ, นาย	469
ทมน	อุตรมายุ, นาย	483
ทมน	กันหามอบ, นาง	229
ไทม	อั้งวะ, นาย	100, 102, 106
เทรียญ	โนนสว่าง, นาย	224, 226, 231, 237, 243
หลอก	อตุตทพโน, พระใบฎีกา	62
หลั่น	ป่องเรือ, นาย	74, 85
แหล	ชอญน, นาย	235
หวค	วงศ์จันทร์, นาย	516
หวน	ป่องขวา, นาย	238, 246
แหวน	บุญชู, นาย	405
หัง	โสภา, นาย	457
เหม	พงษ์พิศาล, นาย	207

อ

อวม	ธมโกตร, นาย	277
อโศกวิสุทธินิญาณ,	พระครู	151
ออน	บุญอนันต์, นาง	390
ออน	ระพีมพ, นาง	413
อน	สมสี, นาย	156
อาวธ	นิวแกง, นาย	70
อิน	คำไพ, นาย	446
อินทร์	สิทธิ, นาย	107, 113, 326
อุณ	โศภา, นาย	312
เอี้ยค	ไชยหงส์, นาย	391
เอี่ยม	แสนภัย, นาง	174

ฮ

โฮม	ยอดสะอาก, นาง	398